T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Gazetecilik Ana Bilim Dalı

TOPLUMSAL HATIRLAMA/UNUTMA SÜRECİNDE BASIN: KOLEKTİF SİYASİ BELLEĞİMİZDEKİ CUMHURİYET TASAVVURU

(Doktora Tezi)

Hazırlayan
Gökçen Başaran İnce

Danışman
Prof. Dr. Gülgün Erdoğan Tosun

İzmir-2010

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum "**Toplumsal Hatırlama/Unutma Sürecinde Basın: Kolektif Siyasi Belleğimizdeki Cumhuriyet Tasavvuru"** adlı doktora tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Gökçen Başaran İnce

TUTANAK

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 24./03./2010 tarih ve 07/06 sayılı kararı ile oluşturulan jüri ..... Gazetecilik ..... anabilim dalı doktora öğrencisi ..... Gökcen Basaran Ince .....'nın aşağıda başlığı (Türkçe / ~~İngilizce~~) belirtilen tezini incelemiş ve adayı 31./03./2010 günü saat 10:00'da 120 dk. süren tez savunmasına almıştır.

Sınav sonunda adayın tez savunmasını ve jüri üyeleri tarafından tezi ile ilgili kendisine yöneltilen sorulara verdiği cevapları değerlendirerek tezin başarılı/~~başarısız/düzeltilmesi~~ gerekli olduğuna oybirliğiyle / ~~oyçokluğuyla~~ karar vermiştir.

BAŞKAN Gülşün Bozan

Başarılı [X]

Başarısız [ ]

Düzeltme (6 ay süreli) [ ]

ÜYE Selda AKSAY

Başarılı [X]

Başarısız [ ]

Düzeltme (6 ay süreli) [ ]

ÜYE Kemal Bilgin

Başarılı [X]

Başarısız [ ]

Düzeltme (6 ay süreli) [ ]

ÜYE Doç. Dr. Nazmi İREM

Başarılı [X]

Başarısız [ ]

Düzeltme (6 ay süreli) [ ]

ÜYE Doç. Dr. Ferhat ÖRS

Başarılı [X]

Başarısız [ ]

Düzeltme (6 ay süreli) [ ]

Tezin Türkçe Başlığı : Toplumsal Hatırlama/Unutma Sürecinde Basın: Kolektif Siyasi Belleğin Inşasında Cumhuriyet Tasavvuru

Tezin İngilizce Başlığı : The Role of Press in Social Remembrance/Forgetting Process: The Idea of Republic in Collective Memory

* 1. Doktora Tezi savunma süresi asgari 90 azami 120 dakikadır.
2. Tutanak (jürinin karar ve imzaları haricinde) **bilgisayarda** doldurulmalıdır
3. **Tez başlığı (İngilizce ve Türkçe) mutlaka belirtilmelidir.**
3. Doktora Tez savunmasında üyelerden en az birinin **üniversite dışından** olması zorunludur.

İÇİNDEKİLER

YEMİN BELGESİ……

TUTANAK……

GİRİŞ……

BİRİNCİ KISIM: TEORİK ÇERÇEVE

I.BÖLÜM: KOLEKTİF HAFIZA KAVRAMI VE KAVRAMIN TARİHSEL GELİŞİMİ

1.Kolektif Hafıza Kavramı

1.1. Kavramın Nitelikleri, Tarihsel Gelişimi……...1

1.2. Kavrama Getirilen Eleştiriler……..22

1.3. Sosyal Bilimlerde Hafıza Çalışmalarının Yükselişinin Nedenleri……..24

2. Kavrama Dair Temel Teorik Yaklaşımlar…….29

2.1. Muhafazakâr Yaklaşım……32

2.2. İnşacı Yaklaşım…….....33

2.3. Ritüel ve Sembollerin Toplumsal Hafızanın İnşasında Kullanımı……...43

3. **Medya ve Kolektif Hafıza…….**49

II. BÖLÜM: CUMHURİYET KAVRAMININ KAYNAK VE KARAKTERİSTİKLERİ VE OSMANLI'DAN GÜNÜMÜZE KAVRAMIN DÖNÜŞÜMÜ

1. **Cumhuriyet Kavramının Kaynakları Ve Karakteristikleri……**60

1.1. Cumhuriyet Kavramı ……60

1.2. Cumhuriyet Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Temel Teorik Yaklaşımlar

1.2.1. Antik Yunan ve Roma'da Cumhuriyet Düşüncesi……64
1.2.2. Rönesans Döneminde Cumhuriyetçi Düşünce……..66
1.2.3. Monarşiler Dönemi ya da Aydınlanma Çağında Cumhuriyetçi Düşünce……...69
1.2.4.Cumhuriyetçi Düşüncede Çağdaş Yaklaşımlar……...86

2.Türkiye'de Cumhuriyet İdeolojisinin Kaynakları Ve Karakteristikleri
2.1.Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Düşünsel Miras……92
2.1.1. Pozitivizm……...95
2.1.2.Sosyal Darwinizm……98
2.1.3. Seçkinlerin Nitelikleri ve Devletle İlişkileri ……..99
2.1.4. Solidarizm ve Halkçılık……..104
2.1.5. Milliyetçilik……106
2.1.6. Seküler Düşünce / Laiklik……..108

2.2. Cumhuriyet Dönemi: Bir Cumhuriyet İdeolojisi Olarak Kemalizm ve Altı Ok……....110
2.2.1. Milliyetçilik……112
2.2.2. Halkçılık……122
2.2.3. Devletçilik……...129
2.2.4. Laiklik……132
2.2.5. Cumhuriyetçilik……...141
2.2.6.İnkılâpçılık……155

II. KISIM: ARAŞTIRMANIN SUNUMU

TOPLUMSAL HATIRLAMA/UNUTMA SÜRECİNDE BASIN: KOLEKTİF SİYASİ BELLEĞİMİZDEKİ CUMHURİYET TASAVVURU

I.BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ VE YÖNTEM……159

1.Araştırmanın Amacı…….159

1.1.Araştırma Evreni ve Örneklem……..160

1.2. Araştırmanın Sınırlılıkları……..161

2.Analiz Metodu……...162

2.1. Analizin Uygulanması ve Veri Toplama Yöntemi……163

2.2.Tematik Kategorilendirme……..163

II. BÖLÜM: ARAŞTIRMADAN ELDE EDİLEN VERİ VE BULGULAR

1. Kategorilerin Frekans Analizi……..169

2. Kategorilerin Tematik Analizi…….176

2.1.Ritüelleştirme Analizi……..176

2.1.1. Bağış…….176

2.1.2. Bayramlaştırma ……..……..179

2.1.3.Sivil Katılımın Vurgulanması……...197

2.2. Sembollerin Tesis Edilmesi……200

2.2.1. Kişiler ve İnsan Tipleri……200

2.2.2. Yer ve Mekânlar……...244

2.2.3. Objeler ve Modernite Sembolleri…….251

2.3.Cumhuriyet'i Dış Gözlemcinin Takdiri Aracılığıyla Sunma……...260

2.4.Köşe ve Yorum Yazılarının Tematik Analizi……..270

2.4.1.Cumhuriyet'in Kazanımlarının Vurgulanması……..270

2.4.2. Cumhuriyet'in Tarihselleştirilmesi……..286

2.4.3. Cumhuriyet'in Aktüalite ve Yeni Değerlerle Eklemlenmesi…...306

2.5.Kategori Dışı Değerlendirmeler……...325
2.5.1. Anıtlaştırma ……..……325
2.5.2. Hafızanın Çoğullaşma Dönemi……334

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME……...340
KAYNAKÇA

GİRİŞ

"*İnsanın yaşadığı değildir hayat, aslolan hatırladığı ve anlatmak için nasıl hatırladığıdır."*

"Anlatmak İçin Yaşamak", Gabriel Garcia Marquez

Kimlik inşası, geçmiş-şimdi-gelecek arasındaki kurgunun tutarlılığına bağlı bir "anlatı"dır. Kimliği bir "anlatı" olarak kurmak, bu tutarlığı oluşturmayı vaat eden bir seçme, ayıklama ve ekleme sürecine denk gelir. Bu noktada yaşamlarımız, yaşadığımız olayların her gün farklı yorumlanmasından oluşan, en hafif tabirle bir "öykü", daha karmaşık bir ifadeyle de bir "kurgu"dur. Marquez'in hafıza sözcüğünü kullanmadan aktardığı da insan hayatının akışında geçmişin kullanımı ve geçmişin şimdiyi biçimlendirmedeki bu etkisidir.

Bireylerin hafızasının işleyişini –yani otobiyografik hafızanın fonksiyonlarını- özetleyen bu yaklaşım, sosyal gruplara da uyarlanabilecek bir özelliktir. Birden çok insanın birbiriyle deneyimlediği herhangi bir olayın belleklerinde bıraktığı farklı izler, kolektif bir hafızanın oluştuğunun göstergesidir. Aynı olayı deneyimleyen iki kişi, olayı farklı açılarıyla anımsayabilir, ancak anımsanan olay tektir. Sosyal grupların herhangi bir olayı eşzamanlı yaşamalarına gerek yoktur. Geçmiş bilgisinin paylaşımı ve aktarımı, sosyal hafızanın oluşumu için yeterlidir. Aile, sosyal gruplar, kitle iletişim araçları bu bilgi akışının farklı kaynakları olabilir. Bu kaynaklardan akan bilgi, bir süre sonra grubun sosyal hafızasını oluşturmaya başlar. Bireylerin doğrudan deneyimlemedikleri olaylar hakkında dahi kanaatleri oluşmaya başlar. Tarih bilgisi, bu alanların başında gelir. Uzun zaman öncesi yaşanan olaylar, sosyal aktörlere yazılı ya da görsel kaynaklar aracılığıyla ulaşır. Olayı yaşamamış bireyler, anma etkinlikleri, ritüeller vb. performatif ya da sözünü ettiğimiz yazılı ve görsel kaynaklardan, geçmiş bilgisinin kendisine olmasa da kurgusal yeniden inşasına ulaşır. Bu "ikinci el bilgi" tarihsel hafızayı oluşturur.

Grup kimliğinin tutarlılığı, bireysel kimlikte olduğu üzere, grup üyelerinin üzerinde hemfikir olduğu, sabit bir geçmiş kurgusuna gereksinim duyar. Okullar, farklı

amaçları yanında, bu ihtiyacı gidermek için vardır. Yapılandırılmış ortak bir geçmiş, önem verilen ortak olaylar ve onların çelişmeyen yorumları, grup kimliğinin tutarlılığını ve dolayısıyla topluluk olmayı kolaylaştırır. Geçmiş kurgusunun farklı iletişim kanallarından yaygınlaştırılması, kültürel hafızayı oluşturur. Geçmiş, dolayımlama *(mediation)* ve metinselleştirme *(textualization)*[1] aracılığıyla revize edilir ve farklı kanallardan dolaşıma sokulur. Okullar, kitle iletişim araçları, anıtlar, heykeller, anma günleri, kitaplar, bayraklar, posta pulları ve daha birçok geçmiş taşıyıcısı, dolayımlı olarak geçmişten belli bir kesiti topluma anlatmak üzere işlev görür. Hafıza bu süreçte canlıdır ve inşası devam etmektedir. Grup üyelerinin yaşamlarıyla sınırlı iletişimsel hafıza aracılığıyla, bireyden bireye aktarılmaktadır. Öte yandan kültürel ve tarihsel hafıza aracılığıyla ise grup üyelerini aşan bir tarihselliğe ulaşmaktadır.

Toplumsal hafızanın politik olaylara ayrılmış tarihsel ve kolektif boyutunu siyasi hafıza olarak adlandırmak mümkündür. Tarihsel ve kültürel hafızayı kuşatan çoğu konu politik içeriklidir ve topluluğun bir toplum olarak inşası, tutarlı bir siyasi hafızaya bağlıdır. Siyasi belleğin ve geçmiş bilgisinin tektipleştirilmesinin ve sosyal gruplar için monist bir hafıza inşasının en büyük aracısı devlettir. Devlet, geçmiş bilgisini standardize etme yanında, arşivler aracılığıyla bu bilgiyi korur ve tarihin inşası için saklar. Devletin merkezileşmesi ve bürokrasinin güçlenmesi, geçmiş üzerinde doğrudan denetimi sağlamış, profesyonelleşme arttıkça, standardize geçmiş bilgisi fonksiyonel olarak da kullanılmaya başlanmıştır.

Ulus-devletin doğuşuyla birlikte, yerel bağlar ve cemaatlerin yüz yüze ilişkilerinden oluşan ve sözlü kültüre dayalı hafıza bağları zayıflamış, yerine birbiriyle ilişkisiz, soyut bir topluluktan bir toplum yaratma problemi nedeniyle devlet eliyle inşa edilen kurmaca bir kimlik inşası geçmiştir. Ulusun üyeleri arasındaki bağın yapaylığı arttıkça, onları birbirine bağlayacak öğeler bulmak zaruri hale gelmiştir. Birbirini tanımayan, görmeyen ve ortak bir hafızayı paylaşmayan grupların, ortak değerler etrafında kenetlenmelerini sağlamak kolay olmamış; devlet, tarihsel olayları gerekirse maniple ederek, gizleyerek, bastırarak ya da öne çıkararak geçmiş bilgisini sabitlemiş, imal etmiştir. Bu süreç, lokal hafızaların bastırılmasını ve unutturulmasını gerektirmiş,

[1]Ann Rigney, "Plenitude, Scarcity and the Circulation of Cultural Memory", **Journal of European Studies**, V:35, I:1, 2005, s.11-28.

ulusa aidiyetin güçlendirilmesi, cemaat bağlarının zayıflatılması aracılığıyla mümkün olmuştur. Bu noktada devlet, devlet aklının *(raison d'etat)* imali ve korunması adına, çoğu zaman toplumla gerilimli bir ilişkiye neden olmuş, toplumsal hafıza, elit manipülasyonunun bir ürünü haline gelmiştir.

Modernizm ve ulus-devletleşme sürecinin toplumsal hafıza üzerindeki etkileri, bu iki kavramın sorgulandığı yirminci yüzyıl başlarında, hafızaya nostaljik bir dönüşe neden olmuştur. Modernizmin "şimdi ve doğrusal *(lineer)* ilerleme", ulus-devletin ise "türdeşleştirme" obsesyonu, yüzyıl sonunda diyalektik karşıtını, yani hafıza ve geçmiş takıntısını doğurmuştur. Bastırılmış kimlikler yeniden dirilmeye, yerinden edilmiş geçmiş bilgisi iade-i itibar talep etmeye başlamıştır. Modernizm, ilerleme ve hıza karşı anksiyetik bir tepki olarak da yorumlanan hafızanın bu yükselişi, sanal cemaatlerin oluşmasına neden olmuş, geçmiş geri çağrıldığı oranda gerçekliğini kaybeden bir unsur olmaya başlamıştır. Küreselleşme, sosyal bilimlerin epistemolojik ve metodik krizleri, postmodernizm ve kimlik tartışmaları, hafıza pazarlaması ve "retro-mania" bu yükselişi daha da hızlandırmış, nihai olarak "kolektif hafıza çalışmaları" yükselişe geçmiştir.

Hafıza çalışmaları bu aşamada iki teorik yaklaşımdan beslenmektedir: şimdici ve muhafazakâr yaklaşım. Şimdici *(presentist, inşacı)* teori, geçmiş bilgisinin güncel içinden inşa edildiğini söylerken, muhafazakâr yaklaşım ise şimdinin bilgisinin geçmiş aracılığıyla oluştuğunu öne sürmektedir. İki teorinin kesişimi, toplumsal hafızanın inşasını anlamak için daha işlevsel gözükmektedir. Geçmiş; güncel kaygıları savuşturmak, güncel olayları meşrulaştırmak ve anlam yüklemek için araçsallaştırılabileceği gibi, geçmiş olayların tartışılması ve gündeme gelmesi de şimdinin bilgisini etkilemektedir. Dolayısıyla bu interaktif bir süreçtir ve çift yönlüdür.

Her iki yaklaşımın üzerinde anlaştığı en temel konu, özellikle günümüzde toplumsal hafızanın inşasında medyanın rolüdür. Medya, siyasi, kültürel ve tarihsel hafızanın en önemli biçimlendiricisidir. Yüz yüze ilişkinin küçük grupların hafızasını oluşturmadaki etkinliği yadsınamasa da, ulus gibi makro ölçekli grupların hafızası okul ve diğer resmi kuruluşlar dışında, ancak medya aracılığıyla biçimlendirilebilmektedir. Medya resmi hafızayı yeniden üretebildiği gibi, mikro ve karşı hafızaların dillendirildiği bir mecra da olabilmektedir.

Gazeteler, kitle iletişiminin en eski biçimi olarak, bu süreçte de etkin rolünü korumaktadır. Çarpıcı bir tarifle ifade etmek gerekirse, 'gazeteci, tarihin ilk taslağını yazar."[2] Gazeteci, hem olayların ilk tarifini yapar, hem de gelecek kuşaklara başta gazetenin kendisi olmak üzere, haberlerin her birini belge olarak bırakır. Aynı zamanda geçmişte olan biteni, bugüne taşır ve yorumlar. Anma haberleri, tarihsel benzetmeler, yorumlar, tarihin gazeteciliğe sızdığı en önemli alanlardır. Güncel bir konu, büyük olasılıkla, tarihteki benzerleri üzerinden ya da tarihe göndermeler yaparak tartışılır ve değerlendirilir. Gazete ve televizyonlardaki tarih programları ve köşeleri ise, konusunu doğrudan tarihten alır ve resmi ya da karşı tarih bu programlar aracılığıyla yeniden üretilir.

Çalışmada birinci bölümün amacı, yukarıda özetlenenler doğrultusunda, toplumsal hafıza kavramını, türlerini, bu konudaki temel teorik yaklaşımları, kavramın sosyal bilimlerde yükselişinin nedenlerini, kavrama getirilen eleştirileri ve medyanın toplumsal hafızanın inşasındaki rolünü tartışmayı hedeflemektedir. Bu sayede, literatürde çok tartışılmamış bir konu, genel hatları ile ele alınmış ve çalışmanın temel teorik çerçevesi çizilmiş olacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümü ise, Cumhuriyet kavramını anlamaya ayrılmıştır. Kavramın "yerel" yorumunun izini sürmek, şüphesiz evrensel tanımını ve tarihselliğini anlamayı gerekli kılmaktadır. Burada *a priori* varsayılan, Cumhuriyet'in bir yönetim biçimi ve felsefesi olarak evrenselliğine karşın, periferal bir uygulama biçimi olarak ülkemizde tikel bir karakter kazandığıdır. Ulus-devletleşme süreci ile örtüşen Cumhuriyet yönetimi, yurttaş ve millet inşasının yoğun gerilimi altında şekillenmiş, bu nedenle uygulamada ulus-inşası lehine sapmalar yaşanmıştır. Cumhuriyet kimi zaman bir yönetim felsefesinden çok, bir idare aygıtı olarak algılanmış, uygulamada "devlet" ile özdeş bir anlam kazanmıştır. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu'ndan kopuşun dayattığı *"tabula rasa"*, Cumhuriyet'in kurucu ideolojisi olan Kemalizm'in, milletin, devletin ve cumhuriyetin tek göstereni olması sonucunu doğurmuş, bir "vesayet ideolojisi" olarak konumlandırılan Kemalizm, cumhuriyet-demokrasi birlikteliğini ulus-inşasının ve büyük toplumsal dönüşümün tamamlanmasına koşut görmüştür.

[2] Jill A.Edy, "Journalistic Uses of Collective Memory", **Journal of Communication**, V:49, I:2, 2006, s.71.

Dolayısıyla Cumhuriyet'in kuruluş aşaması, resmi hafızanın yönlendiriciliği ve başatlığı altında, millet olmanın ve cumhuriyetin öğretildiği bir döneme karşılık gelmektedir. Bir ideoloji olarak Kemalizm'i anlamak –ki bu istek, Kemalist ideolojinin Osmanlı kaynakları ve Altı Ok'u anlamayı gerektirmektedir- Cumhuriyet'in kuruluşunu anlamak için mutlak önemde görülmektedir. İkinci bölüm bu nedenle Cumhuriyet kavramının tarihsel gelişimini ve temel kuramsal yaklaşımları ortaya koyduktan sonra, kavramın Osmanlı köklerini ve ardından Cumhuriyet'in kurucu ideolojisi olan Kemalizm'i anlamayı hedeflemektedir. Kemalizm ise Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, İnkılâpçılık ve Laiklik ilkelerinde somutlanan Altı Ok'tan oluşmaktadır. Bu ilkelerin açımlanması aracılığıyla Kemalizm'i ve Cumhuriyet ideolojisini anlamak, bu bölümün amaçları arasındadır.

Üçüncü bölümün amacı, Kemalizm'in bu erken döneminin, Cumhuriyet kavramının günümüzde dahi toplumsal hafızadaki imgesini yarattığı varsayımından hareketle, Cumhuriyet kavramıyla örtüştürülen sembol ve ritüelleri, kişileri ve hafıza yerlerini, diğer bir deyişle kavramın kuruluşunu ve toplumsal hafızada demirlenme biçimlerini anlamaktır. Cumhuriyet'in kuruluşunun ulus-inşa süreci ile çakıştığı düşüncesinden hareketle, ulusal kimlik oluşturma döneminde cumhuriyet kavramının kullanımını ve toplumsal hafızada kuruluşunu değerlendirmek, Cumhuriyet kavramının ritüalizasyon ve sembolizasyonunda kullanılan temel öğeleri saptamak, bu süreçteki sosyo-politik koşulları değerlendirmek ve basındaki temsilinin izini sürmek, bölümün temel amaçlarını oluşturmaktadır. Bu amaçla Cumhuriyet'in kuruluş süreci olarak dönemleştirilen 1929-1960 yıllarını kapsayacak biçimde altı dönem gazetesinde (Cumhuriyet, Milliyet, Tan, Vatan, Son Havadis, Son Telgraf) kavramın izi sürülmüş, saptanan tematik kategoriler aracılığıyla Cumhuriyet'in ritüel ve sembolleri çözümlenmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ KISIM: TEORİK ÇERÇEVE

1.BÖLÜM: KOLEKTİF HAFIZA KAVRAMI VE KAVRAMIN TARİHSEL GELİŞİMİ

1.KOLEKTİF HAFIZA KAVRAMI

1.1. Kavramın Nitelikleri, Tarihsel Gelişimi

Zaman üzerine düşünmenin temel amacı, onun insan etkinliğini ve varoluşunu biçimlendirmedeki işlevi ve bu etkinliğin insan doğasını şekillendirmekteki açık/zımni etkilerini anlamaktır. Geçmiş, şimdi ve gelecek arasındaki döngüsel ya da düz çizgisel kavrayış, insanın kök salmasını sağlar, kimliğine şekil verir ve kültürel şizofreniyi önler. Bu anlamda zaman, insan varoluşu için kurucu, özel bir nitelik taşır.

Modernizmin zamanı profesyonelleştirmesi ve hızlandırması öncesi, zaman bir metafor olarak ve hayatın akış hızını anlatmak üzere seçilmiş gösterenlerden biridir. Modernizmin getirdiği hız ve standartlaşma ile insanın kendi yarattığı kurgusal bölümlemeyi kutsaması gerçeği ortaya çıkmıştır.

İnsanın geçmişte yaşanmış ve zihinde tortusu kalmış olay ve olguları hatırlaması üzerine ilk Antik Yunan'da akıl yürütülmüştür. Platon için *anamnesis* (hatırlama) kavramı, insan türünün bilebileceği en entelektüel ve ruhani gerçekliklere giden altın yoldur. Gerçek hatırlama insanın ruhunu kaynağına, bilginin kutsal haline, kişinin doğmadan önce deneyimlediği şeye geri döndürebilir.[3] Platoncu anımsama kuramına göre duyu algısı sadece duyuların kısa ömürlü uydurmalarını ortaya çıkarırken, bellek olanı –Sokrates'in *Phaidon'*da öne sürdüğü gibi, orijinalin kopyaları olarak atıfta bulunduğumuz iyi, güzel vb. bütün duyu algısı nesnelerini- ebediyen anımsar. Sokrates anımsamanın bu ontolojik önceliği nedeniyle, öğrenmenin aslında anımsama olduğuna dair meşhur tezini öncelikle *Menon* ve *Phaidon*'da geliştirir.[4]

Antik Yunan'da hafıza, zaten var olan bilginin ortaya çıkarılmasını sağlayan bir süreçtir. Platon'un *anamnesis'i* belleği eğitmeye dönük bir teknik değildir, bilinen şey,

[3] Jens Brockmeier, "Remembering and Forgetting: Narrative as Cultural Memory", **Culture and Psychology,** V:8, I:1, 2002, s.16.
[4] Jeffrey Andrew Barash, "Belleğin Kaynakları", **Cogito**, S:50, Bahar 2007, s.14.

olgu ya da yerleri anımsamak için kullanılan bir yöntem de değildir. Daha ziyade, bir tür zihinsel ebelik olarak kabul edilebilecek, anlamlı sorular sorup yanıtlar bulmayı sağlayan diyalektik bir sanattır.[5] Dolayısıyla anımsama, zihin ve ruhtan kaynaklanan bilginin, bilinç düzeyine çıkması anlamını taşı[maktadır].[6]

Aristoteles belleği sadece insanlara değil gelişmiş hayvan türlerine de atfetmiş ama anımsama yetisini sadece insanlarla sınırlandırmıştır. Aristotelesçi kuramda bellek sadece geçmiş duyu imgelerinin zihinde tutulması olarak, anımsama ise geçmiş imgelerin bilinci olarak tanımlanır; anımsama yetisi, unutulmuş olan İdeaları geri getirmek ve tutarlı bir biçimde birbirleriyle ilişkilendirmek amacıyla geçmiş imgeleri kullanmaya muktedirdir.[7] Bu anlamda bellek geçmiş deneyime dair bir depodur, anımsama ise bu depodaki malzemenin kullanılması, geri çağırılması ya da birbiriyle ilişkilendirilmesi edimi ve sürecidir. Tüm deneyim hafızada toplanır ve kimi zaman anımsama aracılığıyla geri çağrılır.

Aristoteles'e göre dışımızdaki dünya görüntüye dönüştürülebilir, görüntüler halinde algılanabilir ve anlaşılabilir. Dolayısıyla dünyayı algılamak mümkündür. Buna karşılık Platon'un bilgi kuramı anımsama üzerine kuruludur. Platon, önceden edinilmiş bir bellek üzerinde diyalektik sorular sorar, dışarıdan yardım görmez. Aristoteles'te ise anımsama, özerk ve bilinçli bir araştırma sürecine tekabül eder.[8] Aristoteles için önce görüntüler, sonra fikirler bir araya gelerek anımsama meydana gelir. Platon içinse öncelikli olan ideadır.

Antik Yunan'da hatırlama edimi bireysel bir etkinliktir ve otobiyografik hafızaya gönderme yapar. Gerçek bir hatırlama, idealar dünyasının formlarına geri dönüşü temsil eder. Dolayısıyla idealize edilmiş bir eylemdir.

Roma retorik geleneğine gelindiğinde, anımsama denilen şey daha ziyade yerleri (lat.*loci*) ve görüntüleri (lat.*imagines*) belleğe nakşetme olarak anlaşılır[9]. Artık anımsama bir sanat halini almıştır *(ars memoria).* Cicero'nun bellek anlayışı,

---

[5] Cengiz Çağla, "Bellek Üstüne Düşünmek", **Cogito**, S:50, Bahar 2007, s.219.
[6] Janet Coleman, Ancient and Medieval Memories, Studies in the Reconstruction of the Past, Cambridge University Press, Cambridge, 1992, s.13-14'ten aktaran Çağla, **a.g.m**., s.219.
[7] Barash, **a.g.m.,** s.15.
[8] Çağla, **a.g.m**., s.223.
[9] Janet Coleman, Ancient and Medieval Memories, Studies in the Reconstruction of the Past, Cambridge University Press, Cambridge, 1992, s.39'dan aktaran Çağla, **a.g.m**, s.224.

Aristoteles'ten izler taşır ama hatip ya da retorikçinin amaçları bağlamında araçsaldır. Geçmişte gerçekten neyin olduğundan ziyade, olanı nasıl anımsadığımız ve nasıl aktardığımız önem kazanmaktadır. Cicero'nun bu düşünceleri toplumsal hafıza kuramlarında tartışacağımız şimdici yaklaşımın izlerini taşır. Anımsama şimdinin gereklilikleri üzerinden şekillenir; dolayısıyla hatırlanan şeyin gerçek niteliği değil, nasıl hatırlandığı önemlidir.

Ortaçağa gelindiğinde zaman üzerine düşünen en önemli isim Augustinus'tur. Augustinus, Aristoteles gibi şimdici yaklaşımın ipuçlarını verir. Şöyle der örneğin: *"Eğer gelecek ve geçmiş varsalar, nerede onlar? Bunu bilmek isterim. Gerçi henüz başaramıyorum ama yine de biliyorum ki her nerede iseler onlar, onlar gelecek ya da geçmiş olarak değil, şimdiki zaman olarak varlar. (...) Gerçek şeyler anlatıldığında geçmişte olan biten şeylerin kendileri değil, bellekten çekip çıkarılan, ama zihinde duyular aracılığıyla işlenmiş olan onların imgelerinden oluşan sözcükler. (...) Gelecekte şeylerin anlaşılmasının nasıl olanaklı olduğu gizemi ise ancak varolmayan o şey varolduğunda görülebilir. Ama varolan şey artık gelecek değil, şimdiki zamandadır. Öyleyse gelecekte şeylerin göründüğü söylendiğinde, henüz varolmayan gelecekteki şeylerin kendileri değil, onların varolan nedenleri ya da imleri görünürler. (...) O halde şu açık: Ne gelecek var ne de geçmiş; ne de "geçmiş, şimdiki, gelecek zaman diye üç zaman var" demek yerinde. Belki şöyle demek yerinde olur: "Üç zaman vardır: Geçmiştekilere ilişkin şimdiki zaman, şimdikilere ilişkin şimdiki zaman ve gelecektekilere ilişkin şimdiki zaman". Çünkü bu üç zaman zihinde vardır ve onları başka yerde görmem: Geçmiştekilere ilişkin şimdiki zaman anı, şimdikilere ilişkin şimdiki zaman bir anlık görü, gelecektekilere ilişkin şimdiki zaman da beklenti olarak vardır."*[10]

Augustinus aynı zamanda belleğin seçici karakterini vurgular ve Tanrı'yı bilmenin niteliklerini ortaya koyar. Tanrı zaman dışı bir kavram olarak algılanır ve insan algısından ve hatırlamasından bağımsız bir biçimde varolan bir unsur olarak kavranır. Sözlü kültürde deneyimler, belleği pekiştirecek şekilde akla yerleştirilir. Bu nedenle okuryazar olmasına karşın sözlü miras ağırlıklı bir kültürde yaşamış bilgin, Hippolu Aziz Augustine (M.S.354-430) ve diğerleri, zihnin gücünü incelerken aslan payını belleğe ayırmışlardır.[11]

---

[10] Aristoteles, Augustinus, Heidegger, **Zaman Kavramı**, Çev: Saffet Babür, İmge Kitabevi, 2007, s.53-55.

[11] Walter J.Ong, **Sözlü ve Yazılı Kültür, Sözün Teknolojileşmesi**, Çev: Sema Postacıoğlu Banon, Metis Yayınları, İstanbul, 1999, s.51.

Ortaçağ'da hafıza çalışması *(memoria)* bilgiyi yaşatmanın önemli bir yöntemi olarak görülür. Kitaplar ezberlenerek, sonraki kuşaklara aktarılır. Dolayısıyla artık iyi bir hafıza, insanlığın hizmetindedir. Ortaçağ sakinleri için geçmişleriyle ilişki kurmanın bir yöntemi olmak yanında, *memoria*, kitapların ender olduğu bir dünyada oldukça saygıdeğer bir mental disiplindi.[12] Antikler için de ortaçağ içinde de, hafızasız bir insan, ahlaki karakterden ve temelde de insanlıktan yoksun biri olarak anlaşılmaktadır.

Ortaçağ toplumu, devlet ve onun görevlilerinin sivil davranışlarının pek gelişmemiş olduğu ve çalkantılı değişimlerin yaşandığı bir dönemde, insan hafızasını, bilgi kaynağını, ahlaklı ve vicdanlı davranışı geliştirmek için kullanmıştır. Reformla birlikte, ortaçağ toplumunun sosyal olarak inşa edilmiş ahlaki prensiplerinin yerini, sivil davranış, hislerin özelleşmesi, hesapçı bir yaşam biçimi, şiddet üzerinde devlet tekeli ve bilimsel rasyonalite almıştır.[13] Matbaanın keşfi ve yaygın kullanımı ile bilgi ve belleğin denetimi, yazı ve yazıdan da daha güçlü matbaa ile sağlanmaya başlanmıştır.[14]

On yedinci yüzyıldan on dokuzuncu yüzyıla, zamanın temsili hızlı bir biçimde değişmiştir. Ong'un sözleriyle: *"Yazı matbaanın icadıyla tamamen içselleştirilmeden önce insanlar, yaşamlarının her anında herhangi bir soyut hesaplanmış zamanın içine yerleşmiş hissetmiyorlardı kendilerini. Sırf Ortaçağ devrinde değil, Rönesans devrinde bile, birçok Avrupalının yaşadıkları yılı bildikleri kesin değildi. Hangi yılın başlangıç noktası alınacağı konusundaki kararsızlık sorunun önemli olmadığını gösteriyordu. (...) İnsan bilincinde iz bırakacak günlük gazete veya benzerinin olmadığı bir kültürde, çoğu insanın yaşadıkları takvim yılını bilmelerinin ne anlamı vardı? Soyut takvimin somut yaşanılan anla bir bağı yoktu ki! İşte bu nedenlerden ötürü pek çok kişi, doğduğu yılı bilmiyor, bilmeye de çabalamıyordu."*[15] On yedinci yüzyıldan on dokuzuncu yüzyıla, zaman alegorik insan figürleriyle temsil edilmekten –örneğin yaşlı bir adamın, çıplak göğüslü bir kadının kaderi temsil etmesi, kör bir gencin kum saatini tutması- sayıların kişisel olmayan diliyle temsil edilmeye başlanmıştır. Modern zamanlar aynı zamanda, zamanın çoklu algılanışlarına imkân sağlamış ve zamanı daha bireysel ve yaratıcılığa açık bir hale getirmiştir.[16]

---

[12] Noel Packard, Christopher Chen, "From Medieval Mnemonics to a Social Construction of Memory", **American Behavioral Scientist**, V:48, I:10, June 2005, s.1300.
[13] Packard & Chen, **a.g.m**., s.1315-1316.
[14] Ong, **a.g.e**., s.89.
[15] **A.g.e**., s.118.
[16] Svetlana Boym, **The Future of Nostalgia**, Basic Books, NY, 2001, s.9.

Ulus-devlet ve bürokrasi, feodal toplum ve ortaçağın yerine geçtikçe, *memoria*'nın önemi azalmıştır. Güç, kişisel olmayan ve kural-bağımlı bir biçimde kullanılmaya başlanmış, Reformasyonla birlikte, hafıza pratikleri iyiden iyiye azalmıştır. Kitaplar fazlalaşmış, taşınabilir bir hal almış, böylece dersler ve yazmaların ezberlenmesi gereği ortadan kalkmıştır. Bütün bu merkezileşme ve modernleşme süreci, aslında artık geçmişin de bir bilgi ve yönetim nesnesi olarak kavranmaya başladığını işaret etmektedir. Nitekim toplumsal artık kendiliğinden bir yığını değil, ortak dil, din ve değerler etrafında tektipleştirilmiş ve kolay yönetilmesi amaçlanan bir kitleyi işaret etmektedir. Bunun için geçmişin bugünü yönlendiren bir bilgi kaynağı olarak ve bugünün meşruiyetini sağlamak adına yapılandırılması gerekmektedir. Bu nedenle modernizm, hafızanın, tarihin güdümünde gittikçe silikleştiği bir dönem olmuştur. Hafıza artık, bilginin depolanmasını sağlamak adına geliştirilen bir teknik ve sanat değil, bilim iddiası başatlaşan tarihin ürettiği bilgi karşısında, gittikçe pasifleşen ve ötelenen bir bilgi türüdür. Modernizmin siyasal ve kültürel hayata getirdiği hız, değişim ve dinamizme paralel olarak, hafıza önemini kaybetmeye başlamış, onun yerini, geçmiş bilgisinin profesyonelce yönetilmesi almıştır.

Zaman artık gelişme ve ilerleme fikrine ve bu fikirlerde yaşanan değişimlere göre bölümlenmeye başlanmıştır. İlerleme düşüncesinin kapitalizmle kurduğu ittifak, zamanın profesyonel bir düzenlemeye tabi tutulmasını ve öznellikten arındırılmasını getirmiş; nesnel zaman, yaşamın ve işin standardize edilmesini sağladığı için, genelleştirilmiştir. Sözlü gelenek liste, belge ve sayı tanımazken, yazılı kültüre geçiş ile birlikte maddeleştirme, listeleme, çizelge haline getirme mümkün hale gelmiş[17], bireysel hafıza güvenilirliğini yitirmiştir. Zamanla kurulan ilişki silikleştikçe, sentetikleşmiştir. Nitekim on dokuzuncu yüzyıl ortalarında ulusal ve yerel müzelerde ve şehir abidelerinde nostalji kurumsallaştırılmıştır. Geçmiş artık bilinmez ya da bilinemez değildir. Geçmiş "miras" haline gelmiştir.[18]

Boym'a göre, yirminci yüzyıl, futuristik bir ütopya ile başlayıp, nostalji ile son bulmuştur. Nostalji, bir kaybolma ve yerinden edilme duygusudur. Kaçınılmaz biçimde, nostalji, yüksek tempodaki yaşam ve büyük tarihsel değişim ve kargaşalara karşı bir

[17] Ong, **a.g.e**, s.119.
[18] Boym, **a.g.e**, s.15.

savunma mekanizması olarak ortaya çıkmıştır. Nostalji aslında bir yere özlem duymak gibi görünse de, çocukluk gibi farklı bir zaman dilimine duyulan hasrete de işaret eder. Modern zaman fikrine, tarih ve gelişmeye karşı duyulan bir isyandır. Tarihi yok etmek ve onu özel ya da kolektif mitolojiye dönüştürmek arzusu, zamanı bir mekânmışçasına yeniden ziyaret etmek, zamanın geri çevrilemezliğine boyun eğmeyi reddetmek konusundaki arzudur.[19] Bu nedenle modernite ile hafıza ve nostalji arasında çatışmalı bir ilişki vardır. Modernite, yerinden edilme duygusunu ve zamansal geri dönülemezliği getirdikçe, bu sürece karşı olarak köklere sarılma, hafıza obsesyonu ve nostalji duygusu güçlenmiştir. Bu nedenle geçmiş güncel içine demirlenmeye çalışılmıştır. Anıtlar, anma törenleri, müzeler vs. aslında geçmişin kendisi yoksa gölgesiyle yetinilmesi duygusunun ürünüdürler. Geçmiş, yok oldukça var kılınmaya çalışılan bir kayıp halini almıştır.

Bu süreç, aynı zamanda bireysel ve kolektifin birbirinden ayrılmasını getirmiştir. Hafıza sadece bireysel bir fenomen olmaktan çıkmış, Aristocu geleneğin bireyin politik bir varlık olduğu ve davranışlarını her zaman ötekilerle etkileşim içinde gerçekleştirdiği düşüncesi toplumsal hafıza çalışmalarına uyarlanmıştır. Bu alanın en önemli iki temsilcisi Durkheim ve Halbwachs'tır.

Zaman üzerine yirminci yüzyılda üretilen düşüncenin önemli bir bölümü, Durkheim ve Halbwachs'ın kuramsal katkılarıyla, ağırlıkla "kolektif hafıza' kavramı etrafında tartışılmıştır. Kavram, hafızayı kognitif ve bireysel boyutundan toplumsallığa kaydırır; hatırlama/unutma eylemini kişisel bir edim olmaktan çıkarıp, bireyin toplumla kurduğu diyalojik etkileşimin bir ürünü olarak görür. Bu anlamda hafıza, sosyal olarak üretilen bir unsur olarak algılanır.

Kolektif hafıza geçmişi birebir deneyimlemiş bireysel hafızalara dayanmasa da, sosyal olarak üretilmiş hafıza oluşturma mecralarına dayanabilir. Kütüphaneler, müzeler, anıtlar, hatta dilin kendisi, yer adları, tarih kitapları bu amaca hizmet edebilir. Kolektif hafıza, bireylerin kendilerinin deneyimlemedikleri ancak kültürel yapıntılardan (*artefact*) öğrendikleri geçmiş bilgisi olarak tanımlanabilir. Bu noktada üç unsur dikkat çekmektedir: sosyal olarak dolayımlanan bireysel hafıza, sosyal dolayımlama için

[19] Boym, **a.g.e**., s.xıv-xv.

kültürel formlar ve kültürel formlardan inşa edilmiş bireysel hafıza.[20] Bu bağlamda kolektif hafıza, beraber yaşanılan geçmişe değil, üzerine ortak bilgiye sahip olunan geçmiş kurgusuna gönderme yapar. Paylaşılan geçmişin bilgisi ortaklaştıkça, kolektif hafızanın gücü artar. Kolektif hafızanın bu anlamda bireysel yaşamın fonu olduğu söylenebilir.

Kolektif hafıza, aile ya da ulus gibi farklı çıkar ve motivasyonlara sahip herhangi bir sosyal grubu birleştiren ortak bir kimliğin keşfidir. Toplumda farkındalık yaratmak için, herhangi bir geçmişin seçilmesi yeterlidir. Bu geçmiş, duyguları yönetmeli, insanları eyleme teşvik etmeli ve algılanmalıdır. Kısaca, sosyo-kültürel bir eylem modu olmalıdır.[21] Kolektif hafıza bu yönüyle, grubun kitlesel mobilizasyonu için gerekli motivasyonu sağlar. İçlerinde anlamlı tarihi barındıran ve bu yönleriyle de hafıza ve kimliği tetikleyen kurumlar, kültürel pratikler ve fiziksel mekânlar "hafıza rezervuarları"[22] olarak iş görürler. Hafıza rezervuarları, kuşak farkını minimize eden ve topluluğa kendi kendini "hayal ettiren" ana malzemeyi oluşturmada temel işleve sahiptir.

Kolektif hafıza, bireysel hatırlamalara, resmi anma törenlerine, kolektif temsillere, ortak kimliklerin ruhani ve yapıcı özelliklerine gönderme yapmak üzere kullanılmaktadır. Kolektif hafızanın kişisel tanıklıkta, sözlü tarihte, gelenek ve mitte, dil, sanat ve popüler kültürde konumlandığı söylenebilir.[23] Bu yönüyle kavramın, mutlak anlamda "dolayımlanmış" *(mediated)* bir bilgi aracılığıyla oluştuğu söylenebilir.

Kolektif hafızanın kültürel yapıntılar aracılığıyla inşa edilmiş bir kurgu olduğu ön kabulü, özellikle yazı kültürüne geçişin hafıza üzerindeki etki ve önemini kabul etmeyi getirir. Hafızanın yazı aracılığıyla oluşması ve sonraki kültürlere devri, ritüeller

---

[20] Michael Schudson, "Dynamics of Distortion in Collective Memory", **Memory Distortion, How Minds, Brains and Societies Reconstruct the Past,** (Ed.) Daniel Schacter, Harvard University Press, Cambridge, London, s.348.

[21] Alon Confino, "Collective Memory and Cultural History: Problems of Method", **American Historical Review**, December 1997, V:102, I:5, s.1390.

[22] Hafıza rezervuarları, geçmişi kendinde somutlayan yer, mekân, olay ya da kişilerdir. Kavram için bkz; Toomas Gross, "Anthropology of Collective Memory: Estonian National Awakening Revisited", **Trames**, V:6, I:4, 2002, s.342.

[23] Jeffrey K.Olick, "Collective Memory: The Two Cultures", **Sociological Theory**, V:17, I:3, November 1999, s.336.

aracılığıyla hafızayı somutlaştıran bedensel pratiklerden, kaydetme pratiğine[24] geçişe gönderme yapar. Hafıza artık dolayımsal bir etkinlik, bir "süreç" halini alır. Diğer bir deyişle metinlerin "aracılık ettiği", metinler aracılığıyla öğrenilen, ritüellerde geliştiği üzere "şimdi ve burada" bir etkinlikten ziyade, mirası zamana yayılmış, bireysel olarak tüketilen ve öğrenilen bir bilgi alanıdır. Hafıza, aktörler ve kültürel araçlar arasındaki dolayımlamanın bir ürünü halini almıştır.[25] Bu bağlamda toplum, geçmişe dair ortak bir temsile sahiptir çünkü aynı metinsel kaynakları paylaşır. Türdeş, tamamlayıcı bir hafıza ancak bu biçimde olasıdır. "Metinsel topluluk"[26] aynı metinleri okumasa dahi, içinde varolduğu toplumsal ilişkiler aracılığıyla kendi topluluğunun bir parçası olur.

Bu noktada metinler, kendi aralarında "diyalojik" bir ilişki barındırır.[27] Eğitimin, edebi kanonların kitlesel seferberlik yaratmadaki önemi, kanonik metinlerin içerdiği benzer söylemsel ve ideolojik mesajları, aynı kitleye "tekrar" yoluyla ve birbirinin verilerini destekleyerek dayatmasından kaynaklanır. Tekrara dayalı bu metinsel kurgu, kolektif hafızanın ana malzemesini içinde barındırır. Kuruluş mitleri, ulusal tarihi öğreten ders kitapları, tarihi romanlar, kitle iletişim araçları ve anı kitaplarında bu tür bir "metinsel geçiş"ten ve diyalojik etkiden söz etmek olasıdır. Kolektif hafızanın kültürel öğeleri ve hatırlamanın somutlandığı semboller bu metinlerde yeniden üretilir ve "hatırlama figürleri" olarak dolaşıma girer. Hatırlama figürleri, belleğin somut bir içeriğe kavuşmasını sağlar. Belli bir mekânda cisimleştirilmek ve belli bir zamanda güncelleştirilmek isterler, yani coğrafi ya da tarihi anlamda olmasa da her zaman somut

---

[24] Paul Connerton, **Toplumlar Nasıl Anımsar?,** Çev: Alaeddin Şenel, Ayrıntı Yay., İstanbul, 1999, s.119-120.

[25] Sosyo-kültürel analize göre insan, kültürel araçlar kullanarak var olur, dünyayı kültür dolayımlı algılar, ve kavrar. Bu anlamda insan hayatı 'metinlerarası'dır. Anlatı başta olmak üzere, bilgisayarlar, haritalar, kitaplar hep bu dolayımın ürünüdür. Wertsch'in Bakhtin ve Vygotsky'ye dayanarak belleği 'dolayımsal bir etkinlik' olarak okuma çabası için Bkz; James Wertsch, **Voices of Collective Remembering**, Cambridge University Press, Cambridge, 2002, s.6-28. Vygostkian perspektife göre, yüksek bilişsel süreçler, sosyo-kültürel deneyimin içselleştirilmesine bağlıdır. Bireysel hafıza, sosyal deneyimin bir sonucu olarak görülür. Bu zihni sürecin içselleştirilmesi, doğası gereği tarihsel ve kültürel ve daha sonra bireyselleşen bir sosyal ilişkiden doğar. L.S. Vygotsky, Mind in Society, The Development of Higher Pyschological Processes, Harvard University Press, Cambridge, 1978'den aktaran Mariana Achugar, **What We Remember, The Construction of Memory in Military Discourse**, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, Philadelphia, 2008, s.8.

[26] James Wertsch, **Voices of Collective Remembering**, Cambridge University Press, Cambridge, 2002, s.6-28.

[27] Bakhtin'in metnin açık uçlu, okur ve diğer eserlerle sürekli karşılıklı etkileşim içinde olduğu fikrini ifadelendirmek için kullandığı kavram için ayrıca Bkz; Michail Bakhtin, **Karnavaldan Romana**, Çev: Cem Soydemir, Ayrıntı Yayınları, 2001, İstanbul, s.16-44 ve s.360-366.

bir zaman ve mekâna dayanırlar. [28] "Hayal edilen topluluk"un kendini hayal edebilmesi için ana mecra kültürel yapıntılar, ana malzeme ise kolektif hafızada ortak kullanılan geçmiş bilgisidir. Güncel politik projeler için bu geçmiş yeniden yapılandırılabilir, unutturulabilir/hatırlatılabilir bir kurgu işlevi görür; bu nedenle de onu oluşturan kültürel ürünler ayrı bir önem kazanır. Özellikle eğitim ve arşiv sistemi, müzecilik gibi geçmiş kurgusunu doğrudan ilgilendiren alanlar, hafıza "yönetmek", *memoria*[29] yaratmak arzusundaki politik projeler için vazgeçilmezdir.

Kolektif hafıza, ulus inşası ve ulusal kimlik için önemli bir temel oluşturur. Kuşaklar arasında zamansal devamlılık imgesi yaratan bir bağ kurar ve var olan sosyo-politik düzeni meşrulaştırır.[30] "İnşa edilmeye çalışılan kimliğe bir tarihsel töz verme, bir derinlik kazandırma işlevi görmek ve topluluk üyelerinde aynı kaderi paylaşma duygusu uyandırmak"[31] kolektif hafızanın önemli işlevlerindendir. Bu önemli işlevi nedeniyle, özellikle ulus-inşasının ilk evrelerinde toplumsal hafıza kaderine terk edilmez. Devlet belirlediği ana hatlar etrafında şekillenen resmi hafızayı alt gruplara empoze eder. Toplumsal biraradalığın ancak çatışmasız bir kamusal alandan doğacağı fikri nedeniyle, şimdi gibi geçmiş de homojenize edilmeye çalışılır. İhtiyaç duyulan sosyo-politik düzen ve istikrar, geçmişten geleceğe statik uzanan ve aynı geçmiş kurgusunu çatışmasız biçimde paylaşan bir kamusal alan fikri ile sağlanır. Ancak devletin bu çabası başarılı olabileceği gibi, zaman içinde bastırılmış karşı-hafızaların yeniden dirilişi de söz konusu olabilir. Ulus-devletler çağı ile birlikte, toplumun türdeş bir topluluk olmasının kazandığı önem nedeniyle, resmi tarih ve hafızanın etkisi artmış, asimilasyon, tehcir ve baskı politikaları yaygınlaştırılarak, devletin merkezileşme ve yönetme ilkelerine uygun bir topluluk yaratılmaya çalışılmıştır. Bu noktada çatışan birçok hafıza, toplumda aynı anda var olmakta, çatışma ya ortaya çıkmakta ya da her an ortaya çıkmak üzere, ötelenmektedir.

---

[28] Jan Assmann, **Kültürel Hafıza: Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik**, Çev. Ayşen Tekin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001, s.42.

[29] Küchler politik olarak tasarlanmış belleği ifade edebilmek için, daha önceleri Frances Yates tarafından kullanılmış bir kavramsallaştırma olan "*memory-memoria"* ayrımını kullanır. Memoria, pratik çıkarlara hizmet eden, yönlendirilmiş geçmiş bilgisidir. Bkz; Susanne Küchler, "The Place of Memory", **The Art of Forgetting,** (Ed.) Adrian Forty, Susanne Küchler, Berg Publications, New York, 2001, s.54.

[30] Toomas Gross, **a.g.e**., s. 342.

[31] Nuri Bilgin, "Geçmişin Araçsallaştırılması, Tarih ve Kolektif Bellek II", **Toplumsal Tarih**, S:174, Haziran 2008, s.36.

Ulusal bellek, anımsanan ve anılan anılar ile topluluğun ayakta kalmasını ve geleceğe uzanmasını sağlayan unutkanlıklar arasında mevcut bir gerilimin bileşkesidir.[32] Dolayısıyla ortak bir unutma, ulus olmanın önemli bir parçasıdır.[33] Toplumsal öfke ve hıncın bastırılması ve acıları unutarak bir araya gelme, ulus formunun dayattığı en büyük yapısal zorluklardan biridir. Ulusların çoğu kez bir krizin, bir savaşın ardından kurulması nedeniyle zedelenen özsaygısını yükseltmek, aşağılanan benlik imajını yüceltmek gibi o an için zorunlu ama daha sonra işlevini yitirecek olan bir misyon yüklenir kolektif bellek. Ulus çatısı altında birleşme, ortak bir geçmiş aidiyetini varsayar ve bu nedenle kolektif belleğin inşasında gerçeklik kaygısı taşınmaz. (…) Devlet ortak belleği pekiştirirken, özel bellekleri bastırır. Dolayısıyla ulusal anlatı, bastırılmış bellekleri içinde barındırır.[34]

Licata, Klein ve Gelly, kolektif hafızanın toplum ve bireyler için işlevlerini dört temel saptamayla açıklamışlardır: kimlik tanımlama, kimlik yüceltme, grup eylemlerini meşrulaştırma ve grubun harekete geçirilmesi *(kolektif mobilizasyon)* bu işlevleri özetler. Buna göre kimlik tanımlarken, kolektif hafıza grup üyelerine kim olduklarını, nereden gelip nereye gittiklerini söyleyen öyküler sunar. Bu öyküler, genelde iç grubu yüceltirken, dış grubu ötekileştirir. Başarılar öne çıkarılır, etik dışı, olumsuz eylemler, hatalar ise örtülür. Böylece özsaygı korunmaya çalışılır. Mevcut norm ve kriterlere uygun bir geçmişin seçimi, andaki eylemleri de haklı gösterir. Geçmiş, aynı zamanda, bir topluluğu harekete geçiren en önemli kaynaklardandır zira kimliksel taleplerin yer aldığı söylemlerde, geçmişe referanslar etkili bir retorik biçimi olarak işlemektedir.[35] Toplumsal kohezyonun eksik olduğu toplumlar için, geçmişteki ortaklıkların öne çıkarılması hayati önemdedir. Gruba aidiyetin eksik olduğu sosyal gruplar, ortak duygular ve eylemler etrafında mobilize olamayacakları için, ortak bir yaşamı sürdürme olasılıkları azalır. Kolektif hafıza işte bu noktada devreye girerek, topluluğu geçmişte

---

[32] Enzo Traverso, **Geçmişi Kullanma Kılavuzu: Tarih, Bellek, Politika**, Çev: Işık Ergüden, Versus Yayınları, 2009, s.64.

[33] Bkz; Ernest Renan, "What is a Nation?", **Nation and Narration**, (Ed.) Homi K.Bhabba, Routledge, London, NY, 1990.

[34] Bilgin, **a.g.m**., s.38.

[35] Licata&Klein&Gelly, "Memoire des conflits, conflits de memoires: une approche psychosociale et philosophique du role de la memoire collective dans les processus de reconciliation intergroupe", Social Science Information, V:46, I:4'ten aktaran Nuri Bilgin, "Geçmişin Araçsallaştırılması: Tarih ve Kolektif Bellek II", **Toplumsal Tarih**, S:174, 2008, s.34-40.

paylaşılan anılar konusunda ikna eder. Ortak bir dil, din, gelenek ve yaşam birlikteliği, topluluğu rastlantısal olmaktan kurtarır. Kolektif hafızanın duygusal anlamda yarattığı birlikteliği, tarih, resmi ve bilimsel anlamda başarmaya çalışır. Topluluğun ortak bir atadan geldiği, aynı tarihsel deneyim ve olaylardan beslendiği, aynı kahramanlara sahip olduğu fikri, belgelerle daha didaktik bir tarzda aktarılır.

Kolektif hafıza tarih değildir. Yine de zaman zaman benzer bir malzemeden şekillendirilir. Hafıza kolektif bir fenomendir ancak kendini bireylerin edim ve ifadelerinde açığa vurur. Tarihsel ve sosyal olarak uzak geçmişin olaylarınca ele geçirilmiş olabilir ancak genelde güncelin ihtiyaçlarını gözetir. Bilinçli bir manipülasyonun sonucu olabileceği gibi bilinçdışı bir soğurmanın da ürünü olabilir ve her zaman dolayımsaldır. Karakteristiklerinden çok etkileriyle ve sadece dolaylı yollardan gözlemlenebilir.[36] Hafıza geçmişi şimdiki zamanın içinde sürdürürken, tarih geçmişi, yaşanmış olanın öznel duyarlılığının taban tabana zıddında, kapalı, zamanı dolmuş, rasyonel yordamlara göre örgütlenmiş zamansal bir düzen içinde sabitler. Bellek çağları katederken, tarih bunları birbirinden ayırır.[37] Dolayısıyla tarih, geçmişi kurallar ve yöntemler içinde yeniden yorumlarken, hafıza geçmişin düzensiz ve rastlantısal imgelerine izin verir. Yekpare bir bakıştan çok, refleksiyonlarla ilgilenir. Hafıza öznel, tarih ise evrenseldir. Evrensel yasalarla iş görmeyi hedefler. Hafıza topluluğa *(cemaat),* tarih topluma *(cemiyet)* gönderme yapar. Nora'nın deyişiyle, hafıza, sadece onu güçlendiren ayrıntılarla uyuşur, çünkü duygulara dayalı ve sihirlidir; (…) her tür aktarıma, perdeye, sansüre ve yansıtmaya karşı duyarlıdır. Tarih ise zihinsel ve ayrıştırıcı bir iştir, bu yüzden de analiz, söylem ve eleştiri gerektirir[38].

Kolektif hafıza, Halbwachs'ın da gösterdiği gibi verili olmaktan ziyade, sosyal olarak inşa edilmiş bir kavrayıştır. Mitik bir grup aklı değildir. Toplumda var olan grup ya da kurum oranında kolektif hafıza olduğu söylenebilir. Sosyal sınıflar, aileler, kurumlar, ticaret oluşumları, hepsinin üyelerinin uzun zamanda oluşturduğu ayırt edici

[36] Wulf Kansteiner, "Finding Meaning in Memory: A Methodological Critique of Collective Memory Studies", **History and Theory***,* V:41, I:2, May 2002, s.179-197.
[37] Traverso, *Geçmişi Kullanma Kılavuzu…* s.17.
[38] Pierre Nora, **Hafıza Mekânları**, Çev: Mehmet Emin Özcan, Dost Yayınevi, Ankara, 2006, s.19.

kolektif hafızaları vardır. Elbette hatırlayan bireylerdir ancak bu bireyler, spesifik bir grup bağlamına oturarak, geçmişi hatırlamak ve yaratmak için bu bağlamı kullanırlar.[39]

Kolektif hafıza, tarihsel geçişlerin sembolik işaretleyicileri olarak bazı olayları inşa edebilir. Bu 'dönüm noktaları', paradigmatik olarak ortaya çıkan mitik boyutlardan oluşabilir.[40] Kolektif hafızanın resmi tarihten beslendiği temel alan bu 'karizmatik anılar'ın güncel politikayı beslediği ve kamunun "ortak yarar" fikrine sağladığı olumlu ya da olumsuz katkının ortaya çıktığı alandır. Kamunun politik gündemini meşgul eden sorunlara tarihten aranan cevap, kolektif hafızanın güncel ihtiyaçlar için seferber edilmesi olgusunu getirir. Kolektif belleği oluşturan unsurların geçerliliği ve bu unsurlar üzerine sağlanan oydaşım, ortak yarar'ın tesisini kolaylaştırdığı gibi, topluluğu sosyo-politik anlamda homojenleştirir. Bu noktada mitik geçmiş ve karizmatik anılar, toplumu sosyal olarak mobilize etme yanında, politik olarak da ortaklaştırır. Geçmişin güncel politik ihtiyaçlar için seferber edilmesi, bu noktada ortaya çıkar.

Toplumun geçmiş bilgisini ortaklaştırması, hafızanın kolektifliğinin ana şartını oluşturur. Ancak toplumsalı oluşturan ortak kültürü anlatan birçok tanımdan farkının ayırt edilememiş olması, kolektif hafıza kavramını dezavantajlı bir konuma sokmuştur. Kimilerine göre kavramın mit, gelenek ve kültür gibi "toplumsal miras" genellemesine gönderme yapan kavramlardan farkı yoktur.[41] Hafızanın sonraki kuşaklara aktarılan ortak bilgi olduğu varsayılırsa, neyin kolektif hafızanın dışında kaldığı sorusu yanıtsız kalmaktadır. Kolektif hafıza kavramının, farklı alt tanımlamaları, kavramın belirsizliğini kimi zaman artırmakta, kimi zamansa muğlâklığına kısmi çözümler getirmektedir. Sosyal hafıza, iletişimsel hafıza, tarihsel hafıza, kültürel hafıza gibi birçok hafıza tanımı, kavramın alanını daraltıp, anlamını belirginleştirmekten çok, onun genişliğini kompartize etmeye yarar. Diğer bir deyişle bu kavramlar sıklıkla, geçmiş bilgisini ortaklaştırmada farklı süreçlerin isimlendirilmesine hizmet eder.

---

[39] Lewis Coser, "The Revival of the Sociology of Culture: The Case of Collective Memory", **Sociological Forum**, V:7, N:2, 1992, s.367.

[40] Yael Zerubavel, "The Death of Masada and the Memory of the Death: Masada and the Holocoust as Historical Metaphors", **Representations**, V:45, Winter 194, s.73.

[41] Noa Gedi, Tigal Elum, "Collective Memory: What is it?", **History and Memory**, V:8, 1996, s.30-50.

Sosyal hafıza *(social memory)* kavramı[42], kuşaklararası bilgi aktarımını sağlama noktasında, diğer hafıza türlerinden ayrılır. Sosyal hafıza, bir taşıyıcı dalga işlevi görür, katılımcılarının süreçteki rollerinden haberdar olup olmamasını önemsemeden, kuşaklar arasında bilgi taşır. Sosyal hafıza, 'bir kuşaktan diğerine aktarılan cemaat algıları, tutum ve davranışlar, değer ve kurumlara' tekabül eder.[43] Diğer bir deyişle, herhangi bir grubun "üstyapısal" özelliklerinin bir kuşaktan diğerine aktarımı ve bu süreci oluşturan malzeme, sosyal belleği oluşturur. Kolektif hafıza, sosyal hafıza değildir, çünkü kolektif hafızanın referansları doğrudan toplumda değil, toplumu oluşturan bireylerin dolaylı olarak bilincinde ya da zihinlerindedir. Sosyal hafıza, bireyin grubuyla birlikte hatırladığı ve henüz tarih olmamış malzemeyi içerir. Grup tarafından deneyimlenen ve sonrasında da hatırlanan şimdiyi anlatır. Durkheim'ın pozisyonunu radikalleştirmek pahasına şu söylenebilir: sosyal hafıza, kolektif hafıza zayıfladıkça güçlenecektir. Toplumsal yapı karmaşıklaştıkça, kolektif hafıza sınırlanacaktır.[44] Sosyal hafızanın bu noktada genellikle "cemaat hafızası"na gönderme yaptığı söylenebilir. Sosyal grubun değer, tutum ve alışkanlıklarının kuşaklararası aktarımı sosyal hafızayı oluşturur ve bireyin otobiyografik hafızasını kuşatıcı bir nitelik taşır.

Kolektif hafıza ile birlikte düşünülen bir diğer kavram tarihsel hafızadır *(historical memory)*. Halbwachs belleği otobiyografik ve tarihsel olarak ikiye ayırır[45]. Tarihsel hafıza, sosyal aktörlere yazılı kaynaklar ya da fotoğraf gibi diğer kayıtlar aracılığıyla ulaşır. Ancak anma etkinlikleri, bayram vb. uygulamalarla yaşatılabilir. Otobiyografik hafıza ise, bireysel olarak deneyimlenen olaylara dayanır. Her durumda otobiyografik hafıza diğer insanlarla ilişkilerde köklenir. Tarihsel hafızaya gelince,

---

[42] Çalışmanın temel tartışma meselesi kolektif hafıza olduğu için, hafıza kavramı üzerine kognitif ayrımlara gidilmemiştir. Kognitif psikologlar hafızayı bireysel bir unsur olarak gördükleri için, hafızanın oluşumunda toplumsalın etkisini göz ardı etmektedirler. Bu bağlamda hafızayı bireyin fizyolojik ve nörolojik yapısının bir parçası olarak almışlardır. İşsel hafıza (working memory-kısa dönemli hatırlama), semantik hafıza (kavramsal ve olgusal bilgi), prosedürel hafıza (yetenek ve alışkanlıklar), açık ve zımni hafıza (bilinçli ve bilinçsiz hatırlama) gibi bölümlemelerle hafızanın işleyişini anlamaya çalışmışlardır. (Bkz; Schacter, **a.g.e**.)

[43] David Berliner, "The Abuses of Memory: Reflections on the Memory Boom in Anthropology", **Anthropological Quarterly***,* V:78, I:1, 2005, s.202.

[44] Elena Esposito, "Social Forgetting: A Systems-Theory Approach", **Media And Cultural Memory, (**Ed.) Astrid Erll, Ansgar Nünning, Walter De Gruyter, Berlin, NY, 2008, s.183.

[45] Bkz; Maurice Halbwachs, **On Collective Memory,** The University of Chicago Press, Chicago&London, 1992.

birey olayları doğrudan anımsamaz, dolayısıyla, olaylar okuma, dinleme, anma etkinlikleri gibi insanların bir araya geldiği endirekt ortamlarda hatırlanır. Bu ortamlar, grubun ortak iş ve başarılarının gerçekleştiği anlardır[46]. Bu noktada Halbwachs sosyal belleği, ortak geçmişi deneyimlemiş grubun hafızasıyla sınırlar. Diğer bir deyişle sosyal hafıza ve tarihsel hafıza arasında da bir ayrım yapar. Holocaust örneğini ele alacak olursak, sosyal hafıza savaş sırasında olayı birebir deneyimlemiş olanlara aittir. Tarihsel hafıza ise, kitaplar, filmler, okul ve anmalar aracılığıyla bireye dolayımlı olarak ulaşan bilgiyi içerir.[47]

Tarihsel bellek, geçmişin bilim adamı tarzında yeniden inşasıdır. Bizden öncekilerin çevrede bıraktıkları izlerin sistematik analizini temel alır. Kolektif bellek ise aksine bu izlerin nesillerle iletilmesine dayanır. İkisi birbirinden bağımsız değildir. Tarihsel bellek geçmişin anılarını kırarak inşa olur ama bu anılar yaşayan temsillerimize bulaşır, geçmişe bakışımızda devreye girer. Buna karşılık tarihsel üretim de kültürel mirasa katılır, onu dönüştürür ve dönüşür. Tarihsel bellekte bir iz haline geldiğinde kolektif bellekte yer bulur.[48]

Kolektif hafızanın politik meselelere hasredilmiş bölümü "siyasi hafıza" olarak düşünülebilir. Siyasi hafıza, politik olayların toplumsal bellekte bıraktığı kolektif izdir. İnsanın "politik bir hayvan" olarak, toplum içinde, siyaset üreterek ve siyasete maruz kalarak var olması, otobiyografik ve sosyal hafızasının önemli bir bölümünün, toplumsal hayatın kural ve işleyişini saptayan ve yöneten politik olaylara aktarılmasına neden olur. Bu anlamda siyasi hafıza, toplumun kolektif belleğinin önemli bir parçasını oluşturur.

Aydınlanmanın bireyi konumlandırdığı nokta, onun siyasete doğrudan etkisini ve siyaset üretme kapasitesini artırmış, modernleşme ve ulus-devletleşme süreci ise, devletin ürettiği siyasete maruz kalma biçimini dönüştürmüştür. Topluluktan topluma geçişte, mikro hayatların makro uygulamalardan etkilenme biçimi, otobiyografik hafızanın içeriğini etkilemiş, politik olaylar "yurttaş birey"in yaşamını daha çok kuşatır

---

[46] Lewis Coser, "The Revival of the Sociology of Culture: The Case of Collective Memory", **Sociological Forum**, V:7, I:2, 1992, s.369.

[47] Daniel Levy, "Memory Unbound: The Holocaust and the Formation of Cosmopolitan Memory", **European Journal of Social Theory**, V:5, I:1, 2002, s.91.

[48] Nuri Bilgin, "Geçmişin Araçsallaştırılması: Tarih ve Kolektif Hafıza II", **Toplumsal Tarih**, S:174, Haziran 2008, s.35.

hale gelmiştir. Merkezileşmenin sonucu olan vergilendirme, askerlik, bürokrasi vb. uygulamalar, devletin bireye temas ettiği noktaları artırmış, toplumsal hafızanın demirlendiği bir çok alan –matbuat, ritüel ve anmalar, okullaşma vb.- devletin otobiyografik hafıza üzerindeki denetimini artırmıştır. Bu anlamda ulus-devlete geçiş, devletin toplumla doğrudan iletişiminin arttığı ve toplumu dönüştürmenin çoğu zaman bir "proje" olarak uygulandığı bir dönemi başlatmıştır.

Bu süreç boyunca, ulusal kimliğin tarihsizlikle malul doğası, onun tarih bilgisine duyduğu gereksinimi artırdıkça, kolektif hafızanın içeriğini oluşturan ortak tarih bilgisi de sürekli revize ve maniple edilmiştir. Ulusu kuran ana anlatılar, kolektif hafızanın da temel malzemesini oluşturmuştur. Resmi tarih tezlerinin popülarize edildiği alanlar, aynı zamanda kolektif hafızanın güncel gereksinimlerle şekillendirildiği benzer alanlar halini almıştır. Ulusun inşası bir proje olarak önemini dayattıkça, siyasi hafızanın kuruluşu ve yönetimi de o oranda artmıştır. Politik geçmişin yorumu ve ulusun hafızasında bütünleşik bir form kazanması, toplumsal kohezyonu artıran ve dayanışma ve aidiyeti güçlendirici bir etki yapmıştır. Bu bağlamda, kolektif siyasi hafızanın işlevi, toplumu ortak bir siyasal misyon etrafında birleştirebilecek anıların korunması ve yayılması olmuştur.

Kolektif belleği tanımlayan bir diğer kavram "kültürel hafıza" *(cultural memory)* tanımıdır. 'Kültürel hafıza' kavramı, geçmişe dair paylaşılan anıların ne oranda dolayımlanma *(mediation),* metinselleşme (*textualization)* ve iletişim edimi *(acts of communication)* olduğunu açığa çıkarır.[49] Kolektif hafızanın aktarım sürecinin dolayımsal niteliği ve hafızanın 'dışsal' niteliği düşünüldüğünde ve özellikle günümüzde, kitle iletişim araçlarının 'hafıza kurucu' niteliği göz önüne alındığında, kültürel hafıza kavramsallaştırmasının gerekliliği daha kolay anlaşılır.

Kültürel belleği daha kolay anlamlandırmanın yolu, onun iletişimsel hafıza *(communicative memory)* ile bağlantısını anlamadan geçer. Jan Assmann'a göre iletişimsel hafıza, yakın geçmişe ilişkin anıları kapsar. Bunlar kişinin çağdaşlarıyla paylaştığı anılardır. Bunun en tipik örneği kuşağa özgü hafızadır. Bu hafıza, tarihsel açıdan grupla bağlantılıdır, zamanla oluşur ve zamanla yok olur; yani taşıyıcılarıyla

[49] Ann Rigney, "Plenitude, Scarcity and the Circulation of Cultural Memory", **Journal of European Studies***,* V:35, I:1, 2005, s.11-28.

sınırlıdır. Doğrudan bireye bağlı olarak var olan ve iletişimsel deneyimle kazanılan bu hafıza, sahibi öldüğü zaman bir başka hafızaya yer açar.[50] Gündelik olmayan olayları hatırlama organı olan kültürel hafıza ise, iletişimsel hafızanın aksine, kurumlaşmış bir hafıza tekniği sorunudur. Bu hafıza, sadece kurumsal ve yapay olarak oluşturulabilir. Kuşkusuz kültürel hafıza da, gelenek ve iletişimden beslenir, ama onlar tarafından belirlenmez.[51]

İletişimsel hafızanın birebir kişinin kendi deneyimlerden süzdüğü anılardan oluşan 'otobiyografik' hafızadan beslendiği söylenebilir. İletişimsel hafıza, kültürel hafızadan birebir etkilenir ancak onu doğrudan belirleme araçları kısıtlıdır; kültürel hafıza, daha bilinçli ve dolaylı bir sürecin sonucudur.

Gündelik olmayan olayları hatırlama organı olan kültürel hafızanın iletişimsel hafızadan ayrıldığı noktalardan biri, biçimlendirilmiş olması ve törenselliğidir.[52] Kültürel hafıza iletişimsel hafızanın aksine kendiliğinden yayılmaz. Bu hafızanın her zaman özel taşıyıcıları olmuştur. Bunlara şamanlar, rahipler, öğretmenler, yazarlar, filozoflar ve adları ne olursa olsun kendilerine bilgiyi taşıma yetkisi tanınmış olanların tümü dâhildir. Bunlara hafıza aktarıcıları ya da hafıza uzmanları denir.[53] Dolayısıyla kültürel hafızanın her zaman etken olarak yayılmaya ve yapılandırılmaya gereksinimi vardır ve bu genelde profesyonel hafıza biçimlendirici ve yayıcıları aracılığıyla olur. Hafıza üzerine etken olarak söz söyleyenlerin, aynı zamanda sıklıkla toplumu mobilize etme amacı yüksek sosyal gruplardan oluşması bu bağlamda tesadüfî değildir.

Kültürel hafızanın oluşumunda önemli işlev gören araçlara şu örnekler verilebilir: Anıtlar, heykeller, tarih ders kitapları, binalar, cadde ve meydan isimleri, posta pulları, edebiyat ve sanat eserleri, siyasal hitabetler, anma günleri, anı kitapları, sancak ve bayraklar vs.[54] Bu örnekler hafızaya malzeme taşırken, aynı zamanda o toplumun gündelik kültürünün de hammaddesini oluşturur. Güncel sosyo-politik gereksinimlere göre sürekli yeniden inşa edilen bu unsurlar, aynı zamanda geçmiş

---

[50] Jan Assmann, **Kültürel Hafıza: Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik,** Çev: Ayşe Tekin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001, s.54.
[51] **A.g.e**, s.45.
[52] **A.g.e**., s.55-56.
[53] Assmann, **a.g.e**., s.57-58.
[54] Mithat Sancar, **Geçmişle Hesaplaşma, Unutma Kültüründen Hatırlama Kültürüne,** İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s.46.

üzerindeki iddiaya bağlı olarak da yeniden yapılandırılır. Hafıza üzerine farklı projelerin farklı malzemeler inşa etmeye yönelmesi, tam da kültürel hafızanın içini doldurma kaygısı yüzündendir.

Kültürel hafıza ve iletişimsel hafıza arasındaki ayrım aşağıdaki tabloyla özetlenebilir[55]:

	İletişimsel Hafıza	**Kültürel Hafıza**
İçerik	Otobiyografik hafıza çerçevesinde tarih, yakın geçmiş	Mitik tarih, mutlak geçmiş içindeki olaylar ("in illo tempore") (o zamanlar- at that time)
Şekil	Enformel gelenekler ve gündelik iletişimin türleri	Yüksek derecede yapılandırma, törensel iletişim *(ceremonial communication)*
Media	Yaşayan, cisimleşmiş hafıza, yerel dilde iletişim	Metinler, ikonlar, dans, ritüel ve çeşitli performanslar aracılığıyla; "klasik" ya da yapılandırılmış dil(ler)
Zaman Yapısı	80-100 yıl, etkileşim içindeki 3-4 kuşak	Mutlak geçmiş, mitik ilksel zaman, "3000 yıl"
Katılım Yapısı	Yaygın	Hafızanın uzmanlaşmış taşıyıcıları, hiyerarşik yapı

Tablo-1: İletişimsel ve Kültürel Hafıza

[55] Jan Assmann, "Communicative and Cultural Memory", **Media and Cultural Memory,** (Ed.) Astrid Erll, Ansgar Nünning, Walter de Gruyter, Berlin, NY, 2008, s.109-118.

Kültürel hafıza, hatırlama ve unutma edimini içinde barındırır. Toplumsalın inşasında, hatırla(t)ma ve unut(tur)ma işlevi, güncel sosyo-politik ve kültürel meselelerin ele alınışı ve sorunsallaştırılmasında, geçmişin bazen doğrudan bir aktör, zaman zaman da bir tanık olarak gündeme gelmesine neden olur. Geçmiş bilgisinin güncel üzerindeki olumlayıcı ya da negatif etkisi, toplumsalın inşasını doğrudan etkiler. Dolayısıyla geçmiş, güncel gereksinimler adına araçsallaştırılır; kimi zaman yok sayılır, ya da var gösterilir. Örneğin, arşivler, gelecekteki kuşaklara ulaşması istenen bilgiyi depolarken, kanonlar muhtelif eserlere bir nevi "kutsallık" atfederek, onların belli değerleri sembolize etmelerini, bu yolla da asırlarca yaşamalarını sağlar.[56]

Kolektif hafıza kavramını işlevselleştirmede kullanılan bir diğer ikili tanım 'kaydedici hafıza-işlevsel hafıza' kavram çiftidir. Kaydedici hafıza, bugün kullanılıp kullanılmayacaklarından bağımsız olarak kaynak, nesne ve verileri toplar ve bunları muhafaza eder. Bunu 'pasif hafıza' terimiyle de ifade etmek mümkündür. Buna karşılık işlevsel hafıza, toplumun geçmişten çekip sahiplendiği ve güncelleştirdiği küçük bir seçkiyi içerir. Buna 'aktif hafıza' da denir.[57]

"İşlevsel hafıza, belli bir anlam biçimine dökülmüş bilinçli hatıralardan oluşur; bugünün ve geleceğin hizmetine koşulmak üzere belli değerlerin tesisine ve temellüküne aracılık eder. Kaydedici hafıza ise, daha önce kullanılıp bir kenara bırakılmış ya da henüz kullanılmamış ve işlenmemiş hatıralar yığınından meydana gelir. Tarihsel hakikati hedefleyen, taşıyıcı gruplardan bağımsız, değerlere ve normlara karşı kayıtsız olan bu hafıza; sadece yaşanmış olaylara dair nesnel bilgileri değil; ıskalanmış imkânlardan ve alternatif seçeneklerden oluşan bir repertuarı da içerir."[58] İşlevsel hafıza geçmiş deneyimlerin aktif bir süreçlendirme sonucu, toplumsal hafıza içinde dolaşıma girmesi iken, kaydedici hafızada geçmiş işlenmek üzere ham bir veri olarak beklemektedir. Kaydedici hafıza, kültür ürünleri dolayımıyla gündeme girebileceği gibi, tarih aracılığıyla didaktik geçmişin inşasında da kullanılabilir.

---

[56] Kanonların işlevi için Bkz; Gregory Judanis, **Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür, Milli Edebiyatın İcad Edilişi**, Çev: Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul, 1998.

[57] Aleida Assmann, Das Gedachnist- Brücke zwischen den Wissenschaften, sayfa belirtilmemiş, aktaran Sancar, **a.g.e.,** s.47.

[58] Aleida Assmann'dan aktaran Sancar, **a.g.e**.,s.47.

İşlevsel hafıza gerçek anlamda 'toplumsal hafıza'yı temsil ederken, kaydedici hafıza 'tarih'e karşılık gelir. Bu ikisinin bir zıtlık değil, karşılıklı etkileşim ilişkisi içinde ele alınmaları gerekir. Zira kaydedici hafızadan koparılmış işlevsel hafıza bir fanteziye; işlevsel hafızayla ilişkisiz kaydedici hafıza da anlamsız bilgiler yığınına dönüşür.[59]

Toplumsal hafızayı yönlendirme gayreti olan grupların, işlevsel ve aktif hafızayı seferber ettikleri söylenebilir; ancak bunun için de kaydedici ve pasif hafızanın içerdiği malzemeden yararlanılır. Güncel politik gereksinimler doğrultusunda işlevsel hafızaya malzeme oluşturabilecek unsurlar kaydedici hafızadan işlevsel hafızaya aktarılır. Bu aktarımın devlet eliyle gerçekleştirilmesi, 'devlet hafızası' *(state memory)* olarak adlandırılan hafıza biçiminin güçlenmesini beraberinde getirir.

Devlet hafızası, gizliliği besler ve unutma ya da takdir etme/değer verme aracılığıyla kendi devlet aklını (*raison d'etat*) korur. Hafıza ve unutma arasındaki diyalektik, devlet ve toplum arasında sonu gelmek bilmez bir gerilimdir. Devletin ve toplumun çifte hafızası ve unutuşu, muhtemeldir ki görev ve gereksinim mantığına tekabül eder. Ancak farklı etkenlere de bağlanabilir: devlet ve sosyal edimlerin arkasındaki değer, tutku ve duyguları açıklayan akıl.[60] Diğer bir deyişle devlet ve toplum arasındaki ilişkinin tarihselliği, bu ilişkinin temel dinamikleri ve güncel politik değişimler, bu iki hafıza türü arasındaki çatışma ve örtüşme anlarını belirler. Çatışmalı ilişki, konjonktürel olarak oydaşıma dönüşebilir. Ya da toplum yekpare bir bütün olarak düşünülemeyeceğinden, çoklu hafıza biçimlerinin devlet hafızasına mesafesi farklılık gösterebilir.

Yirminci yüzyılın son döneminde, kamu hafızası elit manipülasyonunun, sembolik etkileşimin *(interaction)* ve çatışmalı söylemin *(contested discourse)* ürünü olmaya devam etmektedir. [61] Ancak resmi *(official memory)* ve yerel hafızayı *(vernacular memory)* tamamen birbirinden farklı ve birbirine malzeme aktarmayan iki özgül tür olarak görmek yanıltıcı olacaktır.[62] Bu iki hafıza türü arasında geçişken ilişkiler vardır ve dönemsel olarak birbirinin içeriğini etkiler ve belirler.

---

[59] Aleida Assmann'dan aktaran Sancar, **a.g.e**, s.48.
[60] Francisco Delich, "The Social Construction of Memory and Forgetting", **Diogenes**, V:201, 2004, s.67.
[61] John Bodnar, **Remaking America: Public Memory, Commemoration and Patriotism in the Twentieth Century,** Princeton, NJ, 1992'den aktaran Alon Confino, "Collective Memory and Cultural History: Problems of Method", **American Historical Review**, V:102, I:5, 1997, s.1401.
[62] Confino, **a.g.m**., s.1402.

Devlet ve toplum hafızası arasındaki sözü edilen gerilimi "resmi hafıza-canlı hafıza" ayrımıyla da ifade etmek mümkündür. Resmi hafıza, bir toplulukta hâkim gruplarca üretilen, yazılan tarihtir. Topluluğun kolektif kimliğinin inşasına hizmet eden ve bu inşanın gereklerine tabi olan bir hafızadır. Kolektif hafızanın bu biçimi resmi hafıza, diğer bir biçimi 'canlı hafıza'dır. Bu hafıza, olayları yaşayanların oluşturduğu ve daha ziyade maruz kalınan bir hafızadır; olayların kurban veya faili olarak yükünü çeken, ağırlığını taşıyan, acı ve ıstırabını hissetmiş, tehdit ve korkusunu duymuş, şerefini veya utancını paylaşan insanların inşa ettiği hafızadır. Bu hafıza, zaman içinde sürekli evrilmesi, değişim ve dönüşümler geçirmesi nedeniyle 'canlı hafıza'dır. Kolektif hafızanın bu iki biçiminden birinde geçmişin seçilmesi, ikincisinde ise maruz kalınması söz konusudur.[63]

Maruz kalınan hafıza, içerdiği olayların niteliğine göre farklı isimlendirmelere tabi tutulabilir. Reinhart Koselleck, hafızanın içerdiği olayların olumsuzluğuna atfen, "negatif hafıza" kavramını geliştirmiştir. Koselleck'e göre 'negatif hafıza' kavramı iki anlamda kullanılabilir. Bu anlamlardan birinde, 'negatif hafıza'yla hafızanın içeriği kastedilir. Burada hafızanın kaydettiği olayların yaralayıcı, itici, dehşet verici, tiksinti ve nefret uyandırıcı nitelikler taşıması söz konusudur. Diğer anlamda ise negatif hafızada, hafızanın bu olumsuz içeriğinin aktifleşmesine bir direnç, bir engelleme, bir reddediş dile getirilir. Burada hafıza yerine hatırlama terimi kullanılarak 'negatif hatırlama' kavramına ulaşılabilir. Bu son durumda 'negatif hatırlama'; hafızanın içerdiği, yani, geçmişte yaşanmış olan negatif olayların unutturulma ve bastırılma çabası anlamına gelecektir.[64]

Geçmişiyle ilişkisi problemli toplumlarda, resmi hafızanın başatlığı, genelde negatif hafızanın güçlenmesine neden olur. Geçmiş hem acıtır ve acılıdır, hem hatırlanmasına izin verilmez. Bu noktada hafıza 'yer altına iner', bastırılır, otosansüre ve sansüre uğrar. Farklı kültürlerde farklı tarihsel deneyimler, benzer sonuçlara yol açmıştır. II. Dünya Savaşı'nın travmasını Avrupa'nın büyük bölümünün kolektif bir

[63] Nuri Bilgin, "Geçmişin Araçsallaştırılması: Tarih ve Kolektif Bellek I", **Toplumsal Tarih**, S:173, 2008, s.35.
[64] Reinhart Koselleck, 'Formen und Traditionen des negativen Gedachtnisses', Norbert Frei/ Volkhard Knigge (ed.), *Verbrechen erinnern, Die Auseinandertsetzung Holocaust und Völkermord,* Munih, 2002, s.21'den aktaran Sancar, **a.g.e**., s.50-51.

unutmanın arkasına sığınarak[65] atlatmaya çalışması, Latin Amerika'da meydana gelen darbelerin neden olduğu trajik olayların yarattığı travma, Türk siyasal kültürüne hakim 'geçmişle yüzleşme korkusu', bu konuda akla gelebilecek ilk örneklerdir.

Toplumları travmatize eden ortak acıların evrensel ölçüde paylaşımını ve tartışılabilmesini sağlamak, hafızayı kozmopolitleştirmek/küreselleştirmekten geçmektedir. Kozmopolit hafıza ulusal hafızanın yerine değil, ötesine geçen; dolayısıyla ulusal hafızayı ikame eden değil, sınırlarını kırmak suretiyle onu genişleten bir yapıdır. Kolektif hafızanın kozmopolitleşmesi, kimlikleri artık münhasıran ulus-devlet tarafından belirlenmeyen çeşitli grupların kendilerine ilişkin algılarını da etkiler.[66] Kozmopolit hafıza, hem öteki'nin geçmiş deneyimine duyarlılık geliştirilmesini sağlar, hem de ulusal kimliğin tekçi perspektifine alternatif bir evrensel algı yaratır. Hafıza bu noktada kendi deneyiminin biricikliği ve genelliği arasındadır. Ulus-devletin sınırlarını ve sınırlılıklarını aşan negatif hafıza, deneyimini pozitifleştirme sürecine girebilir. Günümüzde sıklıkla adından söz edilir olan "yas kültürü" ve yası paylaşma çalışmaları, hafızayı küreselleştirme deneyiminin önemli aşamalarındandır.

Hafızanın küreselleşmesi olumlanırken, küreselleşmenin ise hafıza üzerinde olumsuz bir etki yarattığı düşünülmektedir. Küreselleşmenin hafıza bağlarını çözen ve hafızanın yarattığı kuvvetli bağlar yerine otantik olmayan ve köksüz bir kültür ikame ettiği eleştirisi[67], daha önce ulus-devlet için yapılan benzer eleştirileri akla getirmektedir. Nitekim ulus-devletin de yerel ve birincil kültürler karşısında aynı etkiyi yaptığı düşünülmüştü. Yerel kültür-ulusal kültür arasında yaşanan gerilimin, bu bağlamda artık yerini ulusal kültür-kozmopolit kültür ayrımına bıraktığı söylenebilir.

---

[65] Sancar, **a.g.e**., s.162.

[66] Daniel Levy/Natan Sznaider, *Erinnerung im globalen Zeitalter: Der Holocaust,* Frankfurt/M.2001, s.10'dan aktaran Sancar, **a.g.e**., s.50-51.

[67] George Ritzer, **The Mcdonaldization of Society: An Investigation into the Changing Character of Contemporary Social Life**, Pine Forge Press, Newbury Park, California, 1993'te geliştirdiği eleştirileri için bkz; Daniel Levy, Natan Sznaider, "Memory Unbound, The Holocaust and the Formation of Cosmopolitan Memory", **European Journal of Social Theory***,* V:5, I:1, 2002, s.89. Türkçesi için bkz; George Ritzer, **Toplum Macdonaldlaştırılması**, Çev: Şen Süer Kaya, Ayrıntı Yayınları, 1998.

1.2. Kavrama Getirilen Eleştiriler

Kolektif hafıza kavramı, kapsadığı alanın genişliği ve muğlâklığı yüzünden keskin eleştirilere hedef olmuştur. Örneğin Gedi&Elam'a göre, kavram sadece bir metafor, mitlerin gerisinde duran bir kod, verili bir toplum için gelenek, görenek anlamında kullanılabilir. Halbwachs'ı, kavramı, insanın bilişsel üretiminin tamamını kapsayacak biçimde, oldukça geniş bir kavram olarak kullandığı için eleştirirler.[68] Buna karşılık, Stier ise Gedi&Elam'ı tarihi hafızanın tehdidinden korumak için, kavramı özellikle yıpratmak ve klasik Ortodoks tarihçilik anlayışından kopmayarak, tarihe "doğru ve güvenilir" bilgi, hafızayı ise "stereotip" ve "mit" gibi kavramlara benzeterek, "kişisel" ve "olumsal" statüsü vermekle suçlar. Stier'e göre ikili, Halbwachs'ın kavramın bireysel boyutunu ihmal ederek, kolektif yönünü abarttığını söylerken haklıdır; ancak onlar da bireysel biliş düzeyini abartarak, hafızanın bilişsel olmayan, sembolik düzeylerini atlamaktadırlar.[69] Aslında hafıza, bilişsel ve kolektif arasında, ince bir çizgide durmaktadır. Temelde üç boyutu olduğu söylenebilir. Bu boyutlardan ilki bireysel hatırlamanın karşılığı olarak otobiyografik hafıza, diğeri gruplar arası ilişkilerin gündeme gelmesiyle ortaya çıkan hafıza (kuşak hafızası, iletişimsel hafıza, sosyal hafıza vs.), bir diğeri ise devletle ilişkiler sonucu ortaya çıkan hafıza türüdür (resmi hafıza).

Dolayısıyla hafıza ve unutma arasındaki ilişki sosyalleşmiş birey ile bireyselleşmiş bir topluma gönderme yapar: öznellik *(subjectivity)* ve öznelliklerarasılık *(intersubjectivity)* hafızanın varolduğu kanallardır.[70] Toplumsal içinde eylemde bulunan ve varolan birey, toplumun inşasına aynı anda katkıda bulunur. Etkilenen olduğu gibi etkileyendir. Böylece hafızasını grup içinde edindiği gibi, grubun hafıza rezervini de yönlendirir.

Kolektif hafıza kavramına yöneltilen bir diğer eleştiri, kavramın aşırı kullanımına bağlı olarak değer yitimine uğradığı tezidir. Confino'ya göre kavram, metod, teori, alanın problemleri, yaklaşımlar ve çalışma alanları konusunda eleştirel düşünceden mahrumdur. Çalışma konuları moda meselelerden biçimlenmektedir.

---

[68] Noa Gedi & Yigal Elam, "Collective Memory: What is it?", **History and Memory**, V:8, I:1, 1996, s.40.
[69] Oren Baruch Stier, "Memory Matters: Reading Collective Memory in Contemporary Jewish Culture", **Prooftexts,** V:18, 1998, s.68.
[70] Francisco Delich, "The Social Construction of Memory and Forgetting", **Diogenes**, V:51, I:1, Feb. 2004, s.70.

Meseleler arasında bir bağ ve merkez yoktur. Kavram, insanların geçmişi nasıl inşa ettiklerine dair farklı başlıkların tahmini bir yöntemle tasvir edildiği bir yığın *(assemblage)* olma tehlikesini taşımaktadır. Çalışma alanı yeni olmasına karşın, herhangi bir yenilik sunmamaktadır. İçerikten çok çekici bir marka gibidir. Kavram ancak, metod ve teoriler aracılığıyla tarihsel soru ve sorunlara eklemlenirse, aydınlatıcı olabilir. Meselenin temeli, hafıza kavramının, kültürel, sosyal, politik konular ve temsil ve sosyal deneyim arasındaki bağlantıyı eklemlemek için nasıl yararlı hale getirilebileceğidir.[71]

Confino, kavramın imkânlarından da söz eder. Örneğin her şeye karşın toplumsal hafıza kavramı, geçmişte yaşamış insanların tarihsel mentalitelerini, birbirine karışan inanç, eylem ve sembolik temsilleri ortaya çıkarması açısından ilginç ve faydalı çalışmalar ortaya koyabilir. Geçmişin bir icad ve kendileme yöntemiyle kurulmasının güç ilişkilerini nasıl etkilediğinin açığa çıkarılması, hafıza çalışmalarının bir diğer katkısıdır. Diğer bir ifadeyle "kimin, kimden, neyi, neden hatırlamasını istediği"[72] sorusunun sorulması, güç ilişkilerinin teşhiri açısından önem taşımaktadır.

Kavramın kanımca önemli işlevsel yanlarından biri, tarih ve hafıza arasına getirdiği ayrım aracılığıyla, grup ve bireyler için tarihsel olguların zihinlerdeki temsili ile "bilimsel" tarih arasında işlevsel bir ayrım getirmesidir. Geçmiş temsillerinin tamamının tarih bilgisi içinde soğurulması, güncel içinden geçmişin yaşayan temsillerini yok saymaktadır. Farklı hafıza deneyimleri; toplumsal yapı, tarih ve birbirleriyle ilişki içinde düşünülmelidir. Bu noktada kültür, ekonomi ve sosyal yapı, paralel katmanlar ve hafızayı inşa edici unsurlar olarak okunmalıdır.

Bireylerin parçası oldukları sosyal yapıya uygunlukları ya da aykırılıkları yoluyla kendi kimliklerini oluşturduklarını kabul edersek, bir grubun toplumsal belleğinin, onun kimliğinin hem kaynağı hem de sonucu olduğunu görürüz. Dolayısıyla "toplumsal bellek", bireyin içinde bulunduğu grubun geçmişine ve değerler sistemine göndermeyle, her üyenin belleğinin benzer biçimde yapılanarak, "toplumsal bir kimlik"

---

[71] Alon Confino, "Collective Memory and Cultural History: Problems of Method", **American Historical Review**, V:102, I:5, 1997, s.1387-88.

[72] Peter Burke bu soruyu "History as social memory" adlı makalesinde sorar. Bkz; Burke, "History as Social Memory", Memory: History, Culture and the Mind, (Ed.) Thomas Butler, Basil Blackwell, NY, 1989'den aktaran Confino, **a.g.m**., s.1393.

kazandığı bir süreçtir.[73] Kolektif hafıza döngüsel olarak bireyin ve toplumun interaktif ilişkisine dayanır. Bireyin topluluğa aidiyetini güçlendirdiği oranda, topluluğu bir arada tutar.

1.3. Sosyal Bilimlerde Hafıza Çalışmalarının Yükselişinin Nedenleri

Sosyal bilimlerin epistemolojik ve metodolojik krizi nedeniyle, özellikle özgül bir bilim dalı olduğu iddiası günden güne zayıflayan tarih için, toplumsal hafızanın önemli bir kavram haline geldiği gözlenmektedir. Pozitivizmin, postmodernizmin "eleştirel" tartışmalarıyla yüzleşmek zorunda kalması, bilginin göreceliliğinin kabulü yönündeki talep ve nihai olarak çok-kültürlülük tartışmaları[74], hafıza çalışmalarının önemini ve özellikle tarih yazımındaki rolünü artırmıştır. Bu tartışmalarda, tarihin "manipülatif ve hegemonik" söylemine karşı, hafızanın "aşağıdan, çoğul ve insancıl" yapısı öne çıkarılmaktadır.

Tarihsel bilginin pozitivist yöntemlerle oluşturulmasının sonucu olan, lineer, ilerlemeci ve yöntemsel olarak arşiv ve belge odaklı tarih bilgisi anlayışına karşı, döngüsel bir zaman algısını öne çıkaran, yöntem olarak ise sözlü tarih vb. insan odaklı yöntemleri benimseyen bir tarih yazımı anlayışının öne çıkması tarih-hafıza kavramlarının ikiliği ve önemi konusunu gündeme getirmiştir.[75] Bu süreç, bir anlamda "sosyal bilimlerden", "tin bilimlerine" geçişin bir evresi olarak da yorumlanabilir. Bilginin "anlama" temelinde kurulduğu, çok katmanlı, polisemik/çoğul bir yapıya sahip olduğu ön kabulü, pozitivizmin kartezyen dünya tasavvurundan süzülen "açıklamacı", tekil doğru anlayışını sorgulanır kılmıştır. Bu süreç beraberinde gerçekliğin verili ve kendiliğinden bir olgu değil, inşa edilir/yapılandırılabilir bir "kurgu" olduğu tartışmalarını getirmiştir. Doğa bilimlerini yansılayan, pozitivist doğrulara ulaşma arzusundaki sosyal bilimler alanı için, deney ve gözlem imkânı olmayan, yüzergezer,

---

[73] İnci Yalım, "Toplumsal Belleğin Ulus Meydanı Üzerinden Kurgulanma Çabası", **Başkent Üzerine Mekân-Politik Tezler, Ankara'nın Kamusal Yüzleri**, (Der.) Güven Arif Sargın, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s.157-215.

[74] Hafıza kavramının sosyal bilimler için artan öneminin nedenleri için bkz; Jeffrey Olick ve Joyce Robbins, "Social Memory Studies: From "Collective Memory" to the Historical Sociology of Mnemonic Practises", **Annual Review of Sociology,** 1998, S:24, s.105-140 ve Barbara A.Mistzal, **Theories of Social Remembering,** Open University Press, Philadelphia, 2003, s.139.

[75] Bkz; Sigurdur Glyfi Magnusson, "Social History as 'Sites of Memory'? The Instutionalization of History: Microhistory and the Grand Narrative", **Journal of Social History**, V:39, I:3, 2006, s.891-913.

tekrarlanamayan, belirsiz verileri değerlendirmede yaşanan kriz, Aydınlanma içinde başlayan eleştirilerden beslenen postmodernizmin yükselişiyle görünür hale gelmiştir. Bu noktada hafıza kavramının sosyo-kültürel ve tarihsel analizlerin önemsediği bir kavram halini alması, tarihin bastırmaya çalıştığı kitlelerin, "tarih sahnesi"nde hak ettiği yeri nihayet alması olarak görülmekte; özellikle sözlü tarih yönteminin tarih yazımındaki etkisinin günden güne artışı, resmi söylemden bağımsız, onun büyük ve sorgulanamaz anlatısına karşı, yaşayan, "aşağıdan" ve mikro meselelerden şekillenen bir tarihyazımı biçimininin ikame olmasını sağlamaktadır.

Marx'dan bu yana tarih, toplum ve özgürlük arasındaki bağ sosyal ve politik düşüncede iç içe geçmiştir. (…) Tarihçiler, önceki sosyal ve ekonomik tarihsel analizleri, yapısal ve tekrara dayalı unsurlar üzerindeki vurguları nedeniyle eleştirmiş ve geçmiş üzerine çalışmaların öznel, kültürel ve politik veçheleri de içermesini önermişlerdir. Anıtlar, milli marşlar, bayraklar, sergiler, otobiyografi ve anmalar çalışmaların öncelikli meseleleri haline gelmiştir.[76] Hafıza çalışmalarının yükselişi, tarih bilgisi üretmedeki bu metodolojik ve epistemolojik krizin bir sonucudur.

Hafıza kavramının yükselişine dair varsayımların önemli çıkış noktalarından biri "modernitenin içinde bulunduğu kriz" ve "postmodernizmin yükselişi" söylemidir. Huyssen konuyu şöyle özetler: *"Bu çok yeni hafıza saplantısını nasıl anlamalıyız? Kültürümüzde yeniliğin, geleceğe ilişkin beklentiler yerine giderek daha çok hafıza ve geçmişle bağlantılandırılmasını nasıl değerlendirmeliyiz? Açık olan bir şey varsa, o da bunun, ilerleme ve modernleşme ideolojisinin bariz kriziyle ve bütün bir teleolojik tarih felsefeleriyle geleneğinin gücünü yitirişiyle bağlantılı olduğudur.(...) Belleğe ayrıcalıklı bir yer tanınması, Nietzsche'nin arşiv tarihçiliğine saldırısının çağdaş bir versiyonu olarak görülebilir; kendi adına tarihsel bilgi üreten, ancak çoğu zaman çevresindeki kültürle hayati bağlarını koruyamayan bir akademik aygıtın belki de haklı bir eleştirisidir bu. Hafızanın bu açığı kapatacağına inanılıyor. Günümüzde belleğe tanınan bu ayrıcalıkta ikili bir paradoks var. Anımsama kültürümüz bir yandan arşiv fikrini yadsıyor, ama bir yandan da varlığını sürdürebilmek için arşivin içeriklerine bağlı kalıyor. Arşivden hayati farkını da yenilik üzerinde, artık yeniyi fetişleştirmeme yeniliği üzerinde ısrarla durarak ortaya koyuyor. Bu nedenle benim varsayımım, günümüzdeki hafıza saplantısının yalnızca yüzyıl sonu sendromunun, postmodern*

[76] **Myrian Sepulveda Santos, "Memory and Narrative in Social Theory: The Contributions of Jacques Derrida and Walter Benjamin", Time and Society, Vol: 10 (2/3), 2001, s.164.**

pastişin bir başka belirtisinin sonucu olmadığıdır. Bence bu saplantı, yeniyi ütopik olarak, radikal ve indirgenemez bir biçimde öteki olarak yücelten modernlik çağını belirleyen zamansallık yapısı krizinin bir göstergesidir"[77].

Modernite, 'yeninin geleneği' *(tradition of the new)* aracılığıyla ve geçmiştense gelecek yönelimiyle karakterize edilmektedir. Modernite ve klasik sosyoloji anlatısının merkezini, sadece ilerleme düşüncesi değil, aynı zamanda birey ve toplumu geçmişin zincirlerinden özgürleştirme süreci oluşturmaktadır. Hafıza, birey ve kolektivitelere, ne oldukları, nereden gelip nereye gittikleri hakkında bilişsel bir harita sağlamaktadır. Diğer bir deyişle hafıza, bireysel ve kolektif kimlikte merkezi bir öğedir[78]. Hafızanın dirilişi, modernizmin "ilerleme" ve "yeni" fetişizmine karşı, atomize birey ve toplumların geliştirmeye çalıştığı bir refleks, bir panzehirdir; ancak tam da bu noktada, geçmişe sarılma ve onu yüceltme edimi ve yeni'yi ötekileştirme fetişi nedeniyle oldukça da modern bir reflekstir.

Sancar'a göre hafıza kavramının yaşadığı yükseliş, dünya genelinde özellikle 1980'lerin kültürel, sosyal ve ekonomik ikliminin bir sonucudur: "1980'lerin başından itibaren yaşanan çeşitli olaylarla birlikte; 'hafıza patlaması', 'hafızanın başkaldırısı', 'hafızanın intikamı', 'hafıza konjonktürü' gibi parolalarla nitelenen bir dönem başla[mıştır]. Özellikle Latin Amerika'da askeri diktatörlüklerin çözülmesi, Güney Afrika'da ırkçı rejimin çökmesi, Sovyetler Birliği ve Doğu Bloku'nun dağılması, toplumların kendi geçmişleriyle ilişkilerinde bir değişim sürecine girmelerine yol aç[mıştır]"[79]. Hafıza çalışmalarındaki artışın yirminci yüzyılın önemli tarihsel olaylarıyla –ideolojilerin düşüşü, Rusya'nın çöküşü, ağır tarihsel yükümlülüklerin yeniden doğuşu, post-kolonyalizmle bağlantılı olgulardaki patlama- baş başa gitmesi, hafıza çalışmalarında artışın temel sebepleri olarak görülmektedir.[80] Bu süreci "derinlemesine kimlik krizi" olarak tanımlamak mümkündür. Dünyanın genelinde toplumların çözülüşüne tanık olunmakta; inanç sistemlerinin yükselişi, geçmişin aşırı

---

[77] Andreas Huyssen, **Alacakaranlık Anıları, Hafıza Yitimi Kültüründe Zamanı Belirlemek**, Çev: Kemal Atakay, Metis Yayınları, İstanbul, 1999, s.17.
[78] Ron Eyerman, "The Past in the Present: Culture and the Transmission of Memory", **Acta Sociologica**, V:47, I:2, June 2004, s.161.
[79] Sancar, *Geçmişle Hesaplaşma*…**a,g.e**., s.19.
[80] Vita Fortunati, Elena Lamberti, "Cultural Memory: A European Perspective", **Media and Cultural Memory,** (Ed.) Astrid Erll, Ansgar Nünning, Walter de Gruyter, Berlin, NY, 2008, s.127-141.

yüceltimi ve nostalji duygusuna obsesif derecede bağlılık bu kimlik krizinin derinliğini işaret etmektedir.

Berliner'e göre ABD'deki kimlik politikaları, hafıza pazarlaması ve retro-mania, Avrupa'daki ulusal kimliklerin yeniden değerlendirilmesi süreci hafıza kavramının yükselişine neden olmuştur. Bu postmodern dönüşümün bir sonucu sayılabilir.[81] Kapitalizmin yeni pazar ve ürün arayışlarının ve üretimin döngüsel kısıtlılıklarının sonucu olarak da geçmişe dönüş miti tekrarlanmakta, geçmiş cazip bir satış nesnesi olarak araçsallaştırılmaktadır.[82]

Alaida Assmann, hafıza ve hatırlamanın 20.yüzyılın sonlarında kazandığı önemi, öncelikle bu yüzyılın tarihte görülmemiş boyutlarda şiddet ve yıkıma sahne olmasına bağlar. Hafıza ve hatırlamaya yönelik ilginin kaynağını, gelecek fantezilerinde ya da 'yüzyılın sonu' *(fin de siecle)* hikâyelerinde değil, tam da burada, yani 'acı deneyimi' birikiminde aramak gerekir. Şayet bu birikim düzenli ve iletişimsel hatırlama biçimlerine dökülemezse, sorunun kuşaktan kuşağa, aktarılarak devam etmesi ihtimali büyüktür[83]. Travmanın atlatılması için aktarılması ve paylaşılması gerektiği fikri, toplumlara uyarlanmakta, yüzyılın travmatik olaylarını aşmak için, bu olayların hafızada bastırılmaması gerektiği vurgulanmaktadır.

Nora'ya göre ise hafızanın yükselişi, tarihin hızlanması olgusu ile paraleldir. Tarih, "değişime kapıldıklarından unutma'ya mahkûm toplumlarımızın geçmişle oluşturdukları şeydir"[84]. Diğer bir deyişle modern insanın hafızası tarihtir. Ancak, tarih biliminin fetihçi ve yok edici yükselişi nedeniyle hafızadan kopuşun açımlayıcı bir etkisi olmuştur: Çok eski kimlikten kopulmuş, apaçık bir şekilde tarih ile hafıza denkliği bitmiştir. (…) Artık hafıza ortamları *(milieu de memoire)* olmadığı için hafıza mekânları (*lieux de memoire)* vardır[85]. Tarihsel bilginin yapılandırılmışlığı ve insanı merkezden

---

[81] David Berliner, "The Abuses of Memory: Reflections on the Memory Boom in Anthropology", **Anthropological Quarterly**, V:78, I:1, Winter 2005, s.199-203.

[82] 1990'ların sonunda, 1930'ların bir "asr-ı saadet" olarak sunularak, M.Kemal imgesinin benzer biçimde pazarlanışı ve neo-liberalizmin hafıza pazarlaması örneğinin Türkiye uyarlaması için bkz; Esra Özyürek, **Modernlik Nostaljisi**, Çev: Ferit Burak Aydar, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008.

[83] Alaida Assmann, "Die Zukunft des Erinnerns", (**http://www.asf-ev.de/zeichen/00-1-04.shtml)'den** aktaran Sancar, **a.g.e**., s.64.

[84] Pierre Nora, **Hafıza Mekânları**. Çev: Mehmet Emin Özcan, Dost Yayınevi, Ankara, 2006, s.18.

[85] Nora**, a.g.e**., s.17-18.

uzaklaştıran karakteri, hafıza kavramının yükselişiyle giderilmeye çalışılmaktadır. Hafıza, bir kez daha tarihin panzehiri olarak kullanılmaktadır.

Fransız antropolog Joel Candau, modern toplumlardaki hafıza obsesyonunu "*mnémotropisme*" kavramı ile açıklar. Candau'ya göre, *mnemotropisme,* kaybetme karşısında ortaya çıkan anksiyeteyi yönetme konusunda kimliğin yaşadığı kapasitesizliğin neden olduğu bir problemdir. Enformasyon, görüntü ve iz bolluğunun işgali altındaki toplumlarımızın, hafızayı iletme kapasitesi diğerlerine göre oldukça az, oysa hafıza obsesyonu diğerlerinden kat kat fazladır.[86] Kitle iletişim araçlarının fonksiyonu açısından bakıldığında, varsayılanın aksi bir durumun söz konusu olduğu düşünülebilir. Kitle iletişim araçlarının mesajları yayma ve iletme kapasitesi düşünüldüğünde, aslında hafızayı güçlendirici bir etki yaptıkları varsayılır; oysa mesaj yoğunluğu, Viroli'nin sözünü ettiği türden bir sanallaşma ve şizofreniye yol açar. Viroli'ye göre kitle iletişiminin yarattığı genelleşmiş görselleşme, sanallaşma denilen şeyin en belirgin özelliğidir ve sanal cemaatlere yol açmaktadır. Gerçek zamandaki görüntünün anlık niteliği karşısında söz (kelam) ortadan kalkmaktadır. Geçmiş, şimdi, gelecek şeklindeki eskiye ait üçlü süre sınıflandırmasının yerine bugün tele-varoluşun anındalığı geçmektedir. [87] Hız ve yoğunluk arttıkça, mesajla kurulan duygusal bağ azalmakta ve duyarsızlaşma artmaktadır. Kuşak hafızasının öncül niteliği olan kümülatiflik ve olayla hatırlama arasındaki gerekli psikolojik mesafe sağlana[mamaktadır].[88]

Huyssen bu durumu şöyle açıklamaktadır: *"(...) belleğe ilişkin saplantılarımızın, yaşam alanımızı (Lebenswelt) oldukça belirgin biçimlerde değiştiren hızlı teknik süreçlere karşı bir tepki oluşturma işlevi gördüğünü söyleyeceğim. Artık bellek, öncelikle, meta biçimi yoluyla kapitalist şeyleşmeye karşı yaşamsal ve güç veren bir panzehirdir, daha önceki bir kültür endüstrisinin ve onun tüketim pazarlarının demir parmaklıklı homojenliğinin bir yadsınması değildir. Daha çok, bilgi işlem süreçlerini yavaşlatma; zamanın, arşivin eşzamanlılığı içinde çözülmesine direnme; benzeşim, hızlı bilgi akışı ve kablo ağları evreninin dışında bir düşünme*

[86] Joel Candau, **Mémoire et Identité**, Presses Universitaires de France, Paris, 1998, s.104-105.
[87] Paul Viroli, **Enformasyon Bombası**, Çev: Kaya Şahin, Metis Yayınları, İstanbul, 2003, s.71-113.
[88] Kuşak hafızasının nitelikleri için Bkz; Ron Eyerman, "The Past in the Present, Culture and the Transmission of Memory", **Acta Sociologica**, V:47, I:2, June 2004, s.163.

tarzını yeniden ele geçirme; afallatıcı ve çoğu zaman tehditkâr bir heterojenlik, eşzamansızlık ve aşırı bilgi yüklenmesi dünyasında tutunacak bir alan talep etme girişimini temsil eder."[89]

Dolayısıyla, hafızanın yükselişi aslında modernleşmenin yarattığı hıza karşı, bireylerin tutunma ve mücadele çabasıdır. Zamansallık yittikçe, bireysel ve toplumsal demirleme zorlaşmakta, açılan boşluk, geçmiş obsesyonu ile doldurulmaktadır. Aslında geçmiş var kılınmaya çalışıldığı oranda yoktur; sadece simülasyonu farklı tekniklerle hatırlatılmaya, canlı tutulmaya çalışılır. Ritüeller, müzeler, anıtlar aslında şimdiyi geçmişe bağlamayı amaçlar. Dolayısıyla modern toplumlar için hafızanın yükselişi, aslında geçmişin gittikçe silinen ve yiten temsilini, şimdiye demirleme çabasıdır.

2. KAVRAMA DAİR TEMEL TEORİK YAKLAŞIMLAR

Yirminci yüzyıl toplumsal hafıza çalışmalarında, iki ana yaklaşım gözlenmektedir. Barry Scwartz tarafından geliştiren ilk modelde, hafıza çalışmalarında ve bu çalışmaları temsil eden geçmiş algısında iki yaklaşım belirlenir: şimdici ve muhafazakâr yaklaşım. Yaklaşımlardan en çok kabul göreni, toplumsal hafızayı şimdinin ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirilen bir sosyal inşa olarak gören inşacı *(presentist)* yaklaşımdır. *Motto*'su şimdiyi geçmiş içine yerleştirmek'tir *(putting the present into the past)*. Bu yaklaşımda geçmiş, belirsiz ve istikrarsız, içeriği şimdinin hallerine rehine olarak görülür. Ampirik olarak iyi oturmuş bir teori olsa da, tek yönlü bir perspektif sunar.[90]

İkinci yaklaşım, geçmişi algılayışımızdaki devamlılıklar ve bu algıların sosyal değişim sürecindeki süreklilikleriyle ilgilenir. Burada geçmişi günümüze getirmek *(bringing the past into the present)* esastır[91]. Geçmişin güncel algılarımızı şekillendirdiği ve şimdiye bakışımızı belirlediği varsayılır. Dolayısıyla şimdi içinden retrospektif olarak hafızanın yeniden yapılandırıldığı ve güncellendiği fikri kabul görmez. Bu yaklaşım muhafazakâr yaklaşım olarak adlandırılmaktadır.

---

[89] Andreas Huyssen, **Alacakaranlık Anıları**, Çev: Kemal Atakay, Metis Yayınları, İstanbul, 1999, s.19.
[90] Barry Scwartz, "Social Change and Collective Memory: The Democratization of George Washington", **American Sociological Review**, V:56, I:2, April 1991, s.221-222.
[91] **A.g.m**., s.222.

Bu iki teorinin birleştiği ana nokta, hafızanın sürekli yeniden yapılanan bir sosyal olgu olduğudur.[92] Ancak presentist teori, tarihsel devamlılığı hiçe indirme riski taşıdığı için eleştirilmiştir. Çünkü eğer uçlarda düşünülürse, tarihte hiçbir devamlılık olmadığı ve her şeyin şimdi içinden tarihe yansıtıldığı düşünülebilir. Bu da tarihsel olguların tartışılmasında yanlış noktaların öne çıkmasına ve olguların düzgün biçimde analiz edilememesine neden olabilir.[93] Ancak tarihin yorumunda bugünün hiçbir etkisinin olmadığını düşünmek de yanıltıcı olacaktır. Çünkü tarih, içerdiği boşluklar ve yoruma izin veren metodolojik açmazları nedeniyle, gereksinimler doğrultusunda şekil verilebilen yorumsal bir alandır. Dolayısıyla, çoğu kez olaylar dışında, olguların birden çok yorumu olabilmekte, kimi zaman olaylar dahi farklı olguları farklı şekillerde açıklamaya yardımcı olabilmektedir. Tarihin, bugünün gereksinimleriyle şekillendiğini, ancak tarihsel devamlılıkların da doğru analiz edilmesi gerektiği düşünülerek, bu iki teorinin uzlaştırılması en iyi çözüm gibi gözükmektedir. Diğer bir deyişle, tarihsel hafıza hem kümülatiftir, hem de şimdi içinden şekillenen özellikleri bulunmaktadır. Sadece bunların doğru analiz edilmesi gerekmektedir.

Schwartz'a göre hafıza üzerine teorilerde bu tarz bir ikilik olmamalıdır. Çünkü hafızanın yapılanmasında hem bir süreklilik hem de değişim söz konusudur. İcat edilmiş hafızanın ortasındaki miras alınan anılar, uzlaştırılması gereken bir anomali değildir. Çünkü şimdi, geçmiş tarafından oluşturulur, ancak geçmişin geri gelişi ve yeniden inşası şimdi içinde demirlenmelidir. Her kuşak, önceki kuşakların inanışlarını modifiye ettikçe, yeniler eski ile kaynaşır ve geçmiş hakkındaki eski inanışlar da dâhil olmak üzere bir arada varolur.[94]

Kolektif hafıza teorilerinde ikinci model Mariana Achugar tarafından geliştirilmiştir. Achugar, hafıza üzerine teorileri, hafızalar arası iktidar farklılıklarını "hegemonya" ya da "kolektif hafıza" kavramlarıyla tartışan iki grup olarak ayırır. İlk grup hegemonik hafızayı kültürel baskınlık aracılığıyla açıklar. Diğer bir deyişle, düzen, denge ve iktidarı sivil toplum içinde sağlayan mekanizmaların varlığıyla. Bu çalışmalar,

---

[92] Barry Scwartz, "Memory as a Cultural System: Abraham Lincoln in World War II", **American Sociological Review,** V:61, I:5, October 1996, s.909.

[93] Presentism eleştirileri için bkz; Lewis A.Coser, "The Revival of the Sociology of Culture: The Case of Collective Memory", **Sociological Forum**, V:7, I:2, June 1992, s.370.

[94] Edward Shils, Tradition, Chicago University Press, Chicago, 1981, s.39'dan aktaran Scwartz, **a.g.m**., s.234.

geçmişle devamlılık işaret eden belli değer ve davranışlar telkin ederek, bir seri ritüel edimi olan ve grupların sosyal baskınlıklarını sürdürmelerini sağlayan *gelenek* kavramı üzerinde yoğunlaşır. Gramsci, Hobsbawm&Renger'ın çalışmaları bu bağlamda düşünülebilir.[95] Halbwachs'ın yaklaşımını takip eden ikinci grup ise, farklı ve birbiriyle çatışan hafızaların bulunmasını, farklı niteliklere sahip çeşitli sosyal grupların varlığı ile açıklar.[96]

Hegemonya kuramcılarının "gelenek" algısı muhafazakâr yaklaşımın gelenek algısından farklıdır. Hegemonya fikri, gelenek kavramının güncel baskı ve zorlamayı sürdürebilmek için icad edildiğini ve araçsallaştırıldığını söylerken, muhafazakâr yaklaşım gelenek diye sosyal bir olgunun gerçekten varolduğuna ve geçmişimizle bağımızı tesis ettiğine inanır.

Achugar hegemonya kuramlarını kolektif hafıza teorilerinden ayrı açıklarken, Scwartz bu teorileri de toplumsal hafıza kuramları içinde sayar, ancak onları hafıza politikaları çalışmaları *(politics of memory)* olarak ayırır. Habsbawm&Renger'ın çalışması bu grubun en önemli çalışması iken, Halbwachs, hafızada *longue duree*[97] yaklaşımını temsil eder. Ancak bu iki teori, geçmişin bugün içinden biçimlendirilmesi bakımından şimdici görüşte birleşirler. Hafıza, yeni iktidar dağılımları, kurumsal yapılar, değer, çıkar ve gereksinimlere göre yeniden şekillenen bir sosyal olgudur.[98] Bunun karşısında ise muhafazakâr yaklaşım bulunur.

---

[95] Mariana Achugar, **What We Remember, The Construction of Memory in Political Discourse**, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, Philadelphia, 2008, s.13. Birinci grubun çalışmaları için bkz; **Geleneğin İcadı**, (Ed.) Eric Hobsbawm ve Terence Ranger, Çev: Mehmet Murat Şahin, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2006, s.1-19 ve Antonio Gramsci, **Hapishane Defterleri**, Çev: Adnan Cemgil, Belge Yayınları, İstanbul, 2007.

[96] İkinci grubu temsilen Yael Zerubavel'in çalışmalarına bakılabilir. Yael Zerubavel, **Recovered Roots: Collective Memory and the Making of Israeli National Tradition**. Chicago University Press, Chicago, 1995.

[97] *Longue duree*, uzun erime karşılık gelmektedir. "Bu ibare, ünlü bir makalesinde Braudel tarafından kullanıldıktan sonra teknik bir terim haline geldi. (Braudel, "Histoire et sciences: la longue duree", **Annales,** 17, 1958) Benzer bir anlayış *Akdeniz Dünyası'*nın temelinde yatsa da, bu kitapta *une histoire quasi immobile*'den (çok uzun erimi anlatmak için) ve *une histoire lentement rythmee'*den (yalnızca bir ya da iki yüzyıl içerisinde cereyan eden değişimleri anlatmak için) söz etti". Peter Burke, **Fransız Tarih Devrimi: Annales Okulu**, Çev. Mehmet Küçük, Doğu Batı Yayınları, İstanbul, 2002, s.178-179.

[98] Tong Zhang, Barry Scwartz, "Confucius and the Cultural Revolution: A Study in Collective Memory", **International Journal of Politics, Culture and Society**, V:11, I:2, 1997, s.189.

Çalışmamızda, Scwartz'ın çizdiği teorik model temel alınarak, hafıza üzerine teoriler inşacı ve muhafazakâr yaklaşım olarak iki başlık altında incelenecektir. Çalışmanın varsayımları da bu iki teorinin önermelerinden hareketle tasarlanmıştır.

2.1. Muhafazakâr Yaklaşım

Muhafazakâr yaklaşım, şimdi'nin geçmişten kalanların birikmesi sonucu oluştuğunu söyler ve bu yönüyle şimdi'yi geçmişin bir ürünü olarak yorumlar. Toplumun bağlam-ötesi *(context-transcending)* gereksinimleri için pekiştirilen geçmiş imajlarını ele alır. En parçalı toplumlar dahi, bir aynılık ve devamlılık hissine muhtaçtır. Toplumlar sürekli değişir, ancak kolektif bilinç kuşaklar boyunca değişmeden kalır çünkü eski safhalar yenileri onların üstüne geldikçe el değmemiş biçimde varlıklarını muhafaza eder.[99]

Muhafazakâr yaklaşımın en önemli temsilcisi sosyolog Edward Shils'dir. Shils'e göre, gelenekten en çok kopulduğu düşünülen zamanlarda dahi, toplumun her zaman onu yaratan bir geçmişi vardır. "Hiçbir kuşak, geleneğin daha önce hiç görülmemiş şekilde çözüldüğü bir zamanda bile, kendi inançlarını kendi yaratmaz." [100] Bireylerin, geçmişe dair kavrayışlarını atalarından aldığı gibi (ya sözlü kültür, anma etkinlikleri ya da profesyonel tarih yazımı aracılığı ile), ortak anılar, birbirini izleyen nesillere ortak bir miras bahşeder, toplumun "zamansal uyum"unu güçlendirir, yaşayan ve ölüler arasındaki bağları sağlar ve zaman içindeki oydaşımı destekler.[101]

Dolayısıyla, geçmişle şimdiki zaman arasında bir süreklilik ve akış vardır. Geçmiş kümülatiftir ve birikerek şimdiyi oluşturur. Gelenekler, ritüeller, kültürün tamamı, bu nevi bir devamlılığa işaret eder ve ancak bu süreklilik sayesindedir ki toplumların kimliği oluşabilir. Kültürel şizofreniyi ancak bu devamlılık hissi önler. Toplumsal hafızanın önemi de zaten bu devamlılığı sürdürmesinden kaynaklanmaktadır.

---

[99] E.Durkheim, The Elementary Forms of Religious Life, The Free Press, NY, 1965, s.414-433'den akataran Zhang&Scwartz, **a.g.m**., s.190.
[100] Shils, a.g.e, s.38'den aktaran Zhang&Scwartz, **a.g.m**., s.190.
[101] Shils, **a.g.e**., s.13-14.

2.2. İnşacı Yaklaşım

İnşacı yaklaşım, toplumsal hafıza çalışmalarında temel alınan en önemli teorik çerçeve olma özelliğini korumaktadır. Kolektif hafıza kavramının günümüzde ulaştığı yaygın kabulün, inşacı yaklaşımın güncelin inşasında geçmişin rolünü göstermedeki başarısından kaynaklandığı öne sürülebilir. Teorinin ana argümanı, geçmişin sabit bir veriden ziyade, her gün yapılandırılabilir/yenilenebilir/güncellenebilir bir müzakere alanı olduğudur. Geçmişin yapılandırılması şimdinin gereksinimleri doğrultusunda, geçmiş olayların seçme ve ayıklama işlemine tabi tutulduktan sonra, yeniden yorumlanmasına dayanır. Bu nedenle teorinin bir diğer adı şimdici *(presentist)* yaklaşımdır.

Teorinin kökleri, geçmişi belgeler aracılığıyla olduğu gibi yansıttığı iddiasındaki tarih "bilimi"ne karşı geliştirilen modern eleştirilere dayanır. Aydınlanma sürecinde Dilthey, Nietzsche vb. düşünürler tarafından geliştirilen ilk eleştiriler, yirminci yüzyıl başlarında Annales Ekolü'ne[102] etkilerini miras bırakmış, tarihsel bilgiye eleştirel bir mesafe alınarak, tarih yazımında yeni metodlar geliştirilmeye çalışılmıştır. Belge tarihçiliğinden insan odaklı bir tarih anlayışına geçişi temsil eden bu yeni ekol, tarihin zamanlara ayrılmasında da yeni yorumlar getirmiştir. Düz çizgisel bir tarihten, döngüsel bir tarih anlayışına geçişin başlaması yanında, tarihsel zamanda ana aktörler (siyaset adamları, askerler, ün sahipleri) dışında kalan marjinallerin (kadınlar, işçiler, azınlıklar vb.) tarihinin yazılması Annales Ekolü'nün katkılarıyla gerçekleşmiştir.

Kolektif hafıza çalışmalarının iki önemli ismi Maurice Halbwachs ve Pierre Nora'nın Annales Ekolü'nün temsilcilerinden olmaları, bu ekolün temel meselelerini anlamayı önemli kılmaktadır. Ekolün iki önemli temsilcisi Georges Fevbre ve Marc Bloch, politik tarihin önemli sosyo-ekonomik olayları yanında *"outillage mental"* adını verdikleri *zihinsel araç*ların da toplum ve tarih yazımı için önemini vurgulamışlardır. Bu araçlar inanç sistemleri ve kolektif duygulardır. Zihniyet tarihi adını verdikleri bu yeni tarih, kolektif temsiller, mitler ve imajların toplumu anlamada taşıdıkları önemi ortaya çıkarmayı hedeflemekteydi. Bu çabanın önemli bölümlerinden biri, toplumların geçmişlerini nasıl hatırladıklarını, onu nasıl temsil ettiklerini, hatta bazen geçmiş

[102] Annales Ekolü için bkz; Peter Burke, **Fransız Tarih Devrimi: Annales Okulu**, Çev: Mehmet Küçük, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2002 ve François Dosse, **Ufalanmış Tarih**, Çev: Işık Ergüden, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2008.

hakkında nasıl yalan söylediklerini ortaya çıkaran kolektif hafıza tarihi idi. 1924'te yazdığı *Les Rois Thaumaturges*'de[103] Bloch "inançlar ve efsaneleri" konu aldı ve "kolektif düşünce", "kolektif temsil" gibi kavramları kullandı. 1920'lerin ortalarında Bloch "kolektif hafıza" terimini kullanmaya başlamıştı bile[104].

Ancak kavramın en önemli kullanıcısı ve günümüzde birlikte anıldığı isim Maurice Halbwachs oldu. Halbwachs'a göre kolektif hafıza; bütünüyle olmasa da büyük oranda, eskiyi, bugünün inanç ve ihtiyaçlarına uyumlandıran, geçmişin bir yeniden inşasıdır.[105] Halbwachs'ın etkilendiği en önemli iki düşünür Bergson ve Durkheim olmuştur. Bergson'un hatırlamayı aktif bir süreç olarak görmesi ve geçmişin nesnel üretimine karşı, bu sürecin akışkan ve değişken olduğuna dair vurgusu Halbwachs'ın ilgisini çekmiştir. Geçmişin nesnel ve öznel yollardan kurulması, tarihsel bilginin kayıt altına alınışının standart bir geçmiş bilgisi yaratmasına karşın, bireysel belleğin hala yüksek derecede değişken olması konusuna yaptığı vurgu, Halbwachs'ı Bergson'a yaklaştırmıştır. Değişken hafıza *deneyimi* Bergson'u izleyen Halbwachs için temel ilgi odağı olmuştur.

Halbwachs'ı Durkheim'a yaklaştıran temel mesele ise, Durkheim'in hatırlama deneyimini Bergson'un öznel deneyim kategorisinden, sosyal organizasyonların yapıları arasındaki farka kaydırması olmuştur. Bergson, zamanın nesnel ve materyalist açıklamalarını bireysel deneyimin değişkenliği lehine reddederken, Durkheim farklı toplumların farklı zaman kavramları yaratacağı savıyla bu fikre karşı çıkmıştır. Diğer temel kategoriler gibi zaman da ne aşkın doğrulardan ne de materyal gerçekliklerden çıkarsanabilir; zaman sosyal bir olgudur ve öznel deneyime göre değil, sosyal yapıdaki değişmelere göre şekil alır. Durkheim'a göre standartlaşma ve nesnelleşme, modernleşen toplumların farklılaşma ve bireyselleşmeye verdikleri yanıttı. Kognitif düzeni *(zaman algısı)* sosyal düzenle *(işbölümü)* birleştirerek, Durkheim, Halbwachs

---

[103] İngilizce'ye *The Royal Touch* (Kraliyet Dokunuşu) olarak çevrilen bu eser, kralların dokunarak iyileştirme mitinden esinlenilerek isimlendirilmişti. Türkçeye "Otacı [şifa veren] Krallar" olarak çevrilebilir. Çeviri önerisi için Nuri Bilgin'e teşekkür ederim.

[104] Bkz; Alon Confino, "Memory and the History of Mentalities", **Media and Cultural Memory,** (Ed.) Astrid Erll, Ansgar Nünning, Walter de Gruyter, Berlin, NY, 2008, s.77-85.

[105] Lewis Coser, "The Revival of the Sociology of Culture: The Case of Collective Memory", **Sociological Forum**, V:7, I:2, 1992, s.370.

için Bergson tarafından ortaya atılan hafızanın değişkenliği konusunu ele almak üzere sosyolojik bir çerçeve sağlamış oldu[106].

Halbwachs'ın temel argümanı, bireyin hatırlama edimini sosyal gruplar içinde ve onlar aracılığıyla edindiği bilgiyle gerçekleştirdiğidir. Buna göre hatırlayan birey olsa da, hatırlananın içeriği çeşitli grup üyeliklerinin ve toplumla etkileşimin bireye sağladığı materyaldir. Geçmişe dair bireysel imajlar geçicidir. İmajlar ancak genel anlamda komünoteler tarafından tanımlanan kavramsal yapılar içine konumlanırsa hatırlanır[107].

Halbwachs, hafızanın tamamının sosyal hafıza olduğu ve toplumun neyin hatırlanacak önemde olduğuna karar verdiği noktasında, hafızanın, bilincin yeri teslim edilmiş bir yönü olduğunun altını çizerek, Durkheimcı pozisyonunu korudu[108]. Buna göre, bireyin otobiyografik hafızası dahi kolektif hafızadan bağımsız olamaz, çünkü birey toplum içinde konumlanır, anılarını toplumla interaktif ilişkisi aracılığıyla edinir ve hatırlar. Dolayısıyla, hafıza kümülatiftir ve bireysel yaşamı aşan bir kolektivitenin ürünüdür. Bireyin gruplar arası hareketliliği, hafızanın da dinamizmine işaret eder. Benzer bir dinamizmi, grupların yaşadığı dönüşüm için düşünmek de olasıdır.

Halbwachs iki hafıza türü saptar: otobiyografik hafıza ve tarihsel hafıza[109]. Otobiyografik hafıza, bireyin yaşamı boyunca deneyimlediklerini hatırlamasından oluşur. Tarihsel hafıza ise bireye ancak dolayımlanarak ulaşır. Bu dolayımlama yazılı kaynaklar ve fotoğraf gibi farklı kayıt türleri aracılığıyla olabilir[110]. Halbwachs, tarihsel ve kolektif hafızanın yeniden birleşiminin zımni bir imkânını arar. Çünkü eğer tarihsel hafıza, kolektif hafızanın sadece bir biçimi ise, bu kolektif hafızanın kaybolmadığını ya da tarihsel hafızanın onun yerini almadığını gösterir. Kolektif hafızayı yeniden kavramsallaştırmak için bu noktada, bireye kolektifin yeniden konumlandırılması

---

[106] Halbwachs üzerindeki Bergson ve Durkheim etkisi Jeffrey Olick'in "From Collective Memory to the Sociology of Mnemonic Practises and Products", başlıklı makalesinden özetlenmiştir. Makale için bkz; **Media and Cultural Memory,** (Ed.) Astrid Erll, Ansgar Nünning, Walter de Gruyter, Berlin, NY, 2008, s.151-163.

[107] Patrick Hutton, **History as an Art of Memory**, University Press of New England, Hannover, London, 1993, s.6.

[108] Noel Packard, Christopher Chen, "From Medieval Mnemonics to a Social Construction of Memory", **American Behavioral Scientist**, V:48, I:10, June 2005, s.1315.

[109] Maurice Halbwachs, **On Collective Memory**, (Ed.&Trans. Lewis Coser), University of Chicago Press, Chicago, 1992.

[110] Lewis Coser, "The Revival of the Sociology of Culture: The Case of Collective Memory", **Sociological Forum**, V:7, I:2, June 1992, s.368.

önerilebilir.[111] Diğer bir ifadeyle, hatırlama işlevini yerine getirenin birey olduğu akılda tutularak, kolektifin anlamı yeniden düşünülebilir. Halbwachs bu noktada kolektif hafıza ve tarihsel hatırlamayı *(historical recollection)* birbirinden ayırır. Çünkü hafıza devamlı, süreğen ve sürekli olarak elde edilebilir ve mevcuttur; tarihsel hatırlama ise unutulanı geri çağırmak ve bilginin temelidir.[112]

Halbwachs, nihai olarak hatırlayanın birey olduğunu teslim etse de, hafızanın inşasında toplumsala verdiği önemin derecesi zaman zaman eleştirilmiştir. Her ne kadar hatırlama üzerine çalışmaların kognitif psikolojinin deneysel yaklaşımlarının tekelinden kurtarılması önemli bir gelişme olsa da, hafızanın kolektifliği kavrayışının kimi zaman bir metafor olarak güçlü olduğu teslim edilmelidir. Çünkü Mistzal'in de değindiği gibi, aynı toplumun üyeleri aynı olayları farklı hatırlayabilmektedir. Dolayısıyla bireysel hafıza asla tamamen standartlaştırılamaz çünkü bireysel motivasyon, çağrışım ve duygular çeşitlidir[113]. Birey, içten dışa doğru dünyayı anlamlandırma kapasitesini korurken, aynı zamanda dıştan içe doğru yapılanır ve belirlenir. Dolayısıyla toplumla etkileşiminde bireysel algılarını, güdü ve isteklerini korur ve çevreden edindiği tecrübeyi bilişsel bir süzgeçten geçirerek algılar. Dolayısıyla kolektif hafıza tarafından belirlenmekle birlikte, kendi deneyimi çerçevesinde onu dönüştürerek ve anlamlandırarak algılar.

İnşacı teorinin önemli oranda yararlandığı isimlerden bir diğeri, sosyal psikolog George Herbert Mead'dir.[114] Mead'in temel savı, bir geçmiş ve gelecek olmasına karşın, gerçekliğin asıl temsilinin şimdi'de olduğudur. Toplumsal hafızanın işleyişinin temelini oluşturan bu görüş, geçmiş ve geleceğin şimdinin bir parçası olduğunu vurgulayarak, hafızanın da ancak şimdinin bilgisiyle yaşadığını ima etmektedir. Mead, geçmişin değiştirilemezliğini bir yere kadar kabul eder ancak şimdi ile ilişkisi olmaksızın geçmişin herhangi bir statüsü olamayacağında ısrar eder. Mead'in geçmiş formulasyonu

---

[111] Susan Crane, "Writing the Individual Back into Collective Memory", **American Historical Review**, V:102, 1997, s.1375.
[112] Crane, **a.g.m**, s.1381.
[113] Bkz; Barbara Mistzal, **Theories of Social Remembering,** Open University Press, Berkshire, England, 2003.
[114] Mead, Chicago Ekolü'nün Sembolik Etkileşimcilik kanadının bir üyesidir. Bu ekol insan davranışında genetik ve kişisel özelliklerden çok sosyal yapı ve fiziksel çevrenin önemini vurguladı. Bireylerin sosyal çevrenin ürünü olduğu ancak kendiliklerin erek odaklı ve yaratıcı olduğu fikri sembolik etkileşimciliğin temel savlarındandır. Bkz; **http://en.wikipedia.org/wiki/George_Herbert_Mead**

öncelikle, "sembolik olarak yeniden inşa edilmiş geçmiş" *(symbolically reconstructed past)* fikrine dayanır. Geçmişin sembolik olarak inşa edilmişliği fikri, ölçü-temelli ve derecelendirilebilir bir geçmişten çok, süreğen ve aşkın bir süreç olarak zaman fikrine dayanır. Bu süreç olmasaydı, olaylar gerçekleştikten sonra aniden kaybolur ve geçmiş diye bir şey olmazdı. Yani geçmişi mümkün kılan şimdi'dir. [115] Dolayısıyla geçmişin sembolik inşası, geçmiş olayların anlamlarını şimdi için anlam ve faydalarını açıklayacak biçimde yeniden tanımlamayı içerir. Bu inşa gereklidir çünkü yeni durumlar birey için beklenmedik etkiler yaratır ve inşanın işlevselliği, şimdinin anlamına yaptığı katkıda saklıdır. Dolayısıyla her şimdi kendi geçmişini oluşturmalıdır ve ne kadar yeni olay varsa, o kadar çok yeniden inşa edilen ve işlevsel geçmiş vardır. Şimdi, yeni koşulların anlaşılmasına izin verecek bir geçmiş seçer. [116]

Mead'in hafıza teorileri için işlevsel bir diğer kavramı, "mitik geçmiş" *(mytical past)* kavramıdır. Mead bu kavrama dolaylı olarak değinir. Maines vd.'nin sözleri ile: "*Bu boyut yalnızca, sosyal ilişkileri maniple etmeye yarayan sembolik oluşumlara gönderme yapar. Geçmiş yeniden-yaratımlardan çok yaratımlardır çünkü ampirik bir temele dayanmamaktadır. Geçmiş imgeseldir, hayalidir (fictitious). Mead için, sosyal ilişkilerin manipülasyonu her zaman mümkün olduğu için, mitik geçmişler, davranışı kontrol eden ve şekillendiren özel olarak yapılandırılmış yaratımlar olarak algılanır. Sosyal ilişkilerde manipülatif bir boyut yaratır çünkü avantaj oluşturmak ve sürdürmek için yaratılmışlardır. Mitik geçmişler bir grup diğeri karşısında desteklendikçe yaratılır, kullanılır ve kabul edilir. Kimliği, belli bir grubu diğerine karşı yükseltir ve gruplararası bir takım denklikleri reddeder. Değişmeye direnen otoriteler ya da tek taraflı bir değişim yaratmaya çalışanlar, mitik geçmişi kullanarak ideolojiler inşa eder. Bu resmi adetlerin yaratılması ve/veya resmi olarak yaratıldığı varsayılan geleneklere atıfla gerçekleştirilir. Bu anlamda, mitik geçmişin maddi ya da nesnel bir temeli yoktur; meşrulaştırma sistemleriyle birleşen maddi ve nesnel bir aurası vardır. Şeylerin nasıl olduğuna dair bilgiyle oydaşımla doğrulanabilecek örtük nesnel geçmişin aksine, mitik geçmiş bilginin tekelleştirilmesine bağlıdır. Bu nedenle mücadele edilmeleri ve inkârları zordur*."[117]

---

[115] George Herbert Mead, "The Nature of the Past", Pp.235-42 in (Ed.) John Coss, Essays in Honor of Jonh Dewey, New York: Henry Holt, 1929, s.235'den aktaran David R.Maines, Noreen M.Sugrue, Michael A.Katovich,, "The Sociological Import of G.H. Mead's Theory of the Past", **American Sociological Review**, V:48, I:2, April 1983, s.161.
[116] **A.g.m**., 165.
[117] **A.g.m**., 168.

Mead'in geçmiş formulasyonunun toplumsal hafızayı anlamada işlevsel olan en önemli iki boyutu, geçmişin tüm varlığına karşın bugün içinden kavranmaya mahkûm olması ve geçmişin mitler etrafında yeniden inşa edildiği ve bunun güç örüntüleri ile bağlantılı olduğu fikridir. Mitik geçmiş, "icad edilmiş gelenek" fikri ile yakın bir anlam çizmektedir: güç ilişkileri temelinde ve belli bir ideolojik manipülasyonu sağlamak amacıyla, maddi temeli olmayan ancak yaratılmış, imal edilmiş bir geçmiş kurgusu.

Toplumsal hafıza kavramını inşacı perspektiften ele alan bir diğer önemli isim Fransız tarihçi Pierre Nora'dır. Nora'nın projesi, Annales Ekolü'nün mirası, Fransız Devrimi'nin ikiyüzüncü yıldönümü ve bilgi/iktidar ve karşı-hafıza gibi Foucauldiyen kavramların birleşiminden oluşur.[118] Nora, geçmişin şimdi içine nüfuzunu "hafıza yeri"[119] (*sites of memory-lieux de memoire)* kavramıyla ifade eder. Hafıza yeri kavramı, Fransız tarihçilerin kendilerini on dokuzuncu yüzyıl Comte'çu determinizminden ayırmak üzere geliştirdikleri zihniyet tarihi çalışmalarının sonuçlarından biridir[120].

Nora hafızayı, "anı değil, ama geçmiş'in şimdi içindeki genel tasarrufu ve idaresi"[121] olarak tanımlayarak presentist ve inşacı duruşunu açıklamış olur. Nora için "yer" kavrayışı da fiziksel bir boyuta gönderme yapmaz, hafıza yeri geçmişin demirlendiği soyut ve somut göstergelerdir. Nora kavramı şöyle tanımlar: *"Hafıza mekânı benim gözümde asla sadece fiziki değil, elle tutulabilen, görünür bir nesne olmadı. Bazı somut nesneleri "hafıza mekânı" olarak önerdiğim deyişle kavrayabildiğimi düşünmenin nedeni, bu hatıra nesnelerinin doğası ile ortak noktaları sadece simgesel olan ve içerikleri de hafıza olan son derece çeşitli nesneler arasında bir yakınlaştırmanın olmasıdır. İlk anda hafıza yeri iki tür gerçeklik düzeninin iç içeliğini varsayar: Mekâna, zamana, dile, geleneğe kaydolmuş, kimi kez maddi, kimi kez daha az maddi, ele gelir, kavranabilir bir gerçeklik; diğeriyse sırf simgesel, tarih barındıran bir gerçeklik. Kavram, hem fiziksel nesneleri hem de sembolik nesneleri, ortak "bir şeyleri" olduğu temeli üzerinde kavramayı amaçlar. (...) Tarihçi için önemli olan, mekânın*

---

[118] Susan Crane, "Writing the Individual Back into Collective Memory", **American Historical Review,** V:102, 1997, s.1372-1385.

[119] Bu kavram, Türkçe'de bazen "hafıza mekânı" bazen "bellek yeri" olarak karşılanmaktadır. Kavramın Fransızca orjinalindeki "lieux" terimi "mekân" *(espace)* değil, "yer" anlamı taşıdığından, bu çalışmada "hafıza yeri" kavramı tercih edilmiştir. Nora'nın hafıza yeri olarak işaret ettiği örnekler arasında (Larousse, Marie Anne vb.) bulunan kavramlar mekâna değil, yere işaret etmektedir. Yine de terimin kullanımında, "Hafıza Mekânları" başlıklı kitaptan yapılan alıntılarda, çeviriye sadık kalınmıştır.

[120] Hue-Tam Ho Tai, "Remembered Realms: Pierre Nora and French National Memory", **American Historical Review**, V:106, I:3, June 2001, s.8

[121] Pierre Nora, **Hafıza Mekânları**, Çev: Mehmet Emin Özcan, Dost Yayınları, Ankara, 2006, s.175.

tespit edilmesi değil, mekâna ait olan hafızanın açıklanmasıdır. Bir anıtı bir hafıza mekânı olarak düşünmek hiçbir şekilde tarihini yazmakla yetinmek demek değildir. Bu durumda hafıza mekânının tanımı şudur: İnsanların iradesiyle ya da zamanın işleyişiyle herhangi bir topluluğun ortak hafıza malına ait simgesel öğe haline getirdiği maddi ya da fikri düzendeki her anlamlı birim"[122].

Bu anlamda örneğin Fransa için Zafer Takı bir hafıza yeri iken, Delacroix'nın Fransız İhtilali'ni resmeden Halka Yol Gösteren Özgürlük *(Marie Anne)* tablosu da bir hafıza yeridir. Bu örneklerin ikisinde de geçmiş bir öğede cisimleşir ve toplumsal hafızanın demirlendiği ve aktarıldığı unsurlar haline gelir. Bu anlamda, hafıza yerlerinin topluluğu simgesel olarak inşa eden, kuran temel unsurlardan olduğu söylenebilir. Simgesel inşa[123], sabitlenir ve değişmez bir anlam yaratımı sürecine tekabül etmez; gündelik yaşamın sürekli değişen ve devinen doğası, simgelerin anlamını yapıbozuma uğratır, canlılıklarını yitirmelerine neden olabileceği gibi, anlam kazanımları, kaymaları ya da bozulmaları aracılığıyla yeniden doğmalarına da yardım edebilir. Dolayısıyla, birer sembol olarak hafıza yerleri güncel sosyo-politik ve kültürel değişmeler nedeniyle, hafızada her gün yeniden demirlenir ve güncellenirler. Bu anlamda "(...) hafıza mekânları anımsadığımız şeyler değil, fakat hafızanın mayalandığı yerlerdir, geleneğin bizzat kendisi değil, onun laboratuarıdır"[124].

Hafıza yerlerinin geçmişi kendilemek adına, ortak çerçeveler sağlama ve tamamen farklı ve benzeşmeyen hafızaların yükselişini azaltmak için yardımcı olarak kültürel hafıza için bir nevi ekonomi prensibi işlevi gördüğü söylenebilir[125]. Hafıza yerleri, hafızayı homojenleştirir, sembolik olarak daha kolay ifade edilmesini sağlar ve böylece farklı anlatıları tek bir anlatı içinde soğurur. Aslında geçmişin resmi için tek bir ortak çerçeve sağladığı söylenebilir.

Hafıza yerleri, geçmişe takılan farklı maskelerdir. Geçmişin hatırlanması gerektiği anlarda, hafıza yerleri gereksinimler doğrultusunda birer geçmiş maskesi olarak iş görürler. Dolayısıyla çoğu zaman "bilinçli bir çaba"nın ürünüdürler. Nora'nın

---

[122] **A.g.e**., s.171.
[123] Bkz; Anthony P.Cohen, **Topluluğun Simgesel Kuruluşu**, Çev: Mehmet Küçük, Dost Yayınları, Ankara, 1999.
[124] Nora, **a.g.e.**, s.12.
[125] Ann Rigney, "Plenitude, Scarcity and the circulation of cultural memory", **Journal of European Studies**, V:35, I:1, s.18.

sözleriyle hafıza yeri: *"Baştan aşağı değişime ve tazelenmeye sürüklenmiş bir toplumun oyunla ve bilerek çıkardığı, kurduğu, düzenlediği, ilan ettiği ve sürdürdüğü şeydir bu. Doğası gereği yeniyi eski düzende, genci yaşlı, geleceği geçmiş üzerinde saymak demektir bu. Müzeler, arşivler, mezarlıklar, koleksiyonlar, bayramlar, yıldönümleri, anlaşmalar, tutanaklar, anıtlar, kutsal yerler, dernekler, bunlar bir başka çağın tanıkları, sonsuzluk hayalleridir. Bu saygın, dokunaklı ve soğuk girişimlerin, nostaljik görünümün kaynağı buradan gelmektedir. Bunlar riti olmayan bir toplumun ritleridir; kutsallığı olmayan bir toplumdaki geçici kutsallıklardır; yerel ya da bölgesel özellikleri bertaraf eden bir toplumun farklılaşmalarıdır; sadece ve benzer bireyleri tanımaya yarayan bir toplumda gruba aitlik işaretleridir"*[126].

Hafıza yerlerinin, hızla modernleşerek geçmişiyle bağları sentetikleşen toplumlar için bir nevi geçmiş simülasyonu yarattığı ve bunu "şimdi" içine taşıdığı söylenebilir. Hafıza yerleri, zamanın döngüsel olduğu ve geçmişin an içinde yaşandığı geleneksel toplumların aksine, düz çizgisel zamanda sürekli geride bırakılan geçmişin şimdiye yetişme ve onu yakalama çabasına denk düşmektedir. Geçmişsizliğin yaratacağı kültürel şizofreniye karşı alınmış modern bir önlemdir hafıza yeri. Diğer bir deyişle, "hafıza mekânları, kendiliğinden hafızanın olmadığı düşüncesinden doğarlar"[127].

Sonuçta, gerek Halbwachs'ın belleğin sosyal çerçevesi üzerine söyledikleri, gerek Mead'in geçmiş kavramsallaştırmalarının içeriği, gerekse de Nora'nın "hafıza yeri" kavramı temelde geçmişin sabit bir olgu ve veri değil, aksine şimdi içerisinden içeriği ve biçimi sürekli yenilenebilir bir kurgu olduğu kabulüne dayanır. Bu kurgu toplumların yönetilme biçimleri doğrultusunda kimi zaman otoriter, kimi zaman daha çoğulcu bir süreçle biçimlendirilebilir. Ancak ortak kabul, toplumların liminal (*eşiksel)* dönemlerinde geçmişle olan bağlarıyla daha fazla oynadıklarıdır. Ulus kurma süreçleri, özellikle ulusun doğuşu ve köklü bir geçmiş fikrine ihtiyacın artması, iç ya da dış güçler tarafından kuşatılma ve işgale uğrama durumları hafıza mekânları gereksiniminin artmasına ve geçmişle bağların sorgulanır hale gelmesine neden olur[128].

Toplumsal yapının niteliği, bu noktada, hafıza ve tarihin biçimlenişini etkiler. Otoriter rejimlerde resmi tarih ve hafıza güçlenirken, çoğulcu toplumlarda hafıza

[126] **A.g.e**., s.23.
[127] A**.g.e**, s.23.
[128] Tai, **a.g.m**., s.35.

sivilleşir, karşı-hafıza yaşam alanı bulur ve farklı tarihsel anlatılar birbiriyle eşitler arası bir mücadele sürdürebilir. Ancak bu süreç yine de toplumsal homojenizasyonun gerektirdiği durumlarda sekteye uğrayabilir. Güncel gereksinimler, tarihin her an yeniden formatlandığı dinamik bir alana ihtiyaç duyar. Bu süreç, aynı zamanda hafızanın kuşaktan kuşağa sürekli öğretildiği bir zaman dizimini akla getirir.

Nora, hafızanın ulusal kimlikle eş anlamlı olduğunu söyler. Temel ilgi alanı, bireyin spontan, doğal hafızası değil, her kuşağın tekrarlanılarak kafasına sokulan ve halkın hafızasının kurumsallaştırılması aracılığıyla sonraki kuşaklara öğretilen hafızadır[129]. Bu anlamda hafızanın kuşaklar arası geçişkenliği çok önemlidir. Çünkü "hafıza bütünüyle *sürekliliğin* yayılmasına, bir *benzersizliğin* değerlendirilmesine ve bir *zamandiziminin* ortaya çıkmasına bağlıdır"[130]. Hafızanın kolektifleşmesi bu anlamda, içerdiği sembollerin homojen anlamlar çağrıştırmasına ve bu anlamların sembolik olarak aynı unsurları çağırmasına bağlıdır. Nora'ya göre kuşak hafızası sadece karşılaştırmacı bir geriye dönüklük ve zaman içinde kendi kendini inşa etmesi yüzünden tarihsel değildir. Tarihseldir, çünkü dışarıdan dayatılmış, sonra da içselleştirilmiştir. (…)Kuşağı tarihten çıkarıp hafızaya yerleştiren şey de içten içe mitolojik ve anmaya dayalı olan tarihsel kutlamadır[131].

Nora'ya göre, hafıza ve tarih eş anlamlı değildir, hatta onları birbiriyle zıtlaştıran çok şey vardır. Hafıza her zaman yaşayan gruplar tarafından üretilen yaşamın kendisidir. Bu amaçla, hafıza anımsama ve unutma diyalektiğine açık, onların sürekli biçim değiştirmelerinden habersiz, her türlü kullanımlara ve el oyunlarına karşı çok duyarlı, uzun belirsizliklere ve ani dirilmelere elverişlidir[132]. Grup içinde zamanın akışına karşı kuşaklar arasında aktarılarak, uzun yıllar sonra dirilen bastırılmış hafıza biçimleri mevcuttur. Resmi tarih, bastırılmış hafızalar üzerinde ilerlerken, alternatif hafıza biçimleri, bu anlatıya paralel ilerlemekte, zaman zaman yükselmekte ya da gerilemektedir. Sosyal ya da kültürel hafıza, sosyal düşünce içinde geçmişin temsili

[129] Ronald Koven, "National memory: the duty to remember, the need to forget", **Society**, V:32, I:6, Sept/Oct. 1995, s.53.
[130] Nora, **a.g.e**., s.160, vurgular orijinal metinden.
[131] **A.g.e**., s.215-217.
[132] Nora, **a.g.e**., s.19.

iken; tarih, geçmişin şemalaştırılması ve geçmiş hakkında gelişigüzel açıklamalardır[133]. Aynı zamanda, hafıza organik, popüler, canlı, görsel imajlardan oluşan bir unsur olarak görülürken; tarih, ölü, elitist, dışsal ve metinsel olarak görülür. Hafıza normatif düşünceye karşı bir alternatif oluşturmaktadır. Tarihten, olgulara duygu ekleme, böylece geçmişi yaşanmış bir deneyim olarak geri çağırma kapasitesiyle farklılaştığına inanılır[134]. Hafıza özel, öznel, doğrulanmamış ve kişisel iken; tarih, arşiv ve belgelerle ve bağımsız doğrulama ile silahlanmış, kamusal, nesnel, doğrulanmış ve kişilerarasıdır. Tarih, "olduğu gibi" anlatırken, hafıza tek katılımcıya meselenin nasıl göründüğü ile ilgili kısmi bir görüş sunar. Bireysel hafızalar dolayısıyla herhangi bir tarihe katılabilir ancak daha geniş bir tarihsel analize entegre olmayı gerektirir; hafıza tarih yazımının yerini alamaz"[135].

Şimdici yaklaşım, geçmişi şimdinin gereksinimleri doğrultusunda araçsallaştırmayı meşrulaştırdığı için eleştirilir. Oysa kolektif hafıza, geçmişe dair hatıraların toplamını değil; geçmişle ilişkinin belirlenmesini ya da yeniden belirlenmesini ifade ettiğine göre, hatırlama da, her zaman belli amaçlar için harekete geçirilen bir süreç olma özelliğine sahiptir. Bu nedenle, hatırlamanın araçsallığından ya da araçsallaştırılmasından yakınmak, kolektif hatırlama sürecinin doğasını yeterince kavramamak anlamına gelir[136]. Hatırlama her zaman birey için de toplumlar için de bugünü meşrulaştıran bir süreç olacaktır. Birey ve grubun kendine dair önyargısı, güncel ihtiyaçların çözümü için geçmiş rezervlerin seferber edilmesine neden olacak, kimliğin çatışmacı bir zeminde değer kaybına uğramaması için, şimdi ile çatışmayan bir geçmiş kurgusu oluşturulacaktır.

Geçmiş zihinlerde her zaman bir temsil olarak vardır. Geçmişin yaşanış ve dillendirilişi arasında her zaman bir yarık olması kaçınılmazdır. Huyssen bu yarığın, kültürel ve sanatsal yaratıcılık açısından güçlü bir uyaran olarak anlamak gerektiğini belirtir. "Anımsamanın tarzı, ele geçirmeden çok bir *recherche,* bir arayıştır. Her

---

[133] **Myrian Sepulveda Santos, "Memory and Narrative in Social Theory: The Contributions of Jacques Derrida and Walter Benjamin", Time and Society, Vol: 10 (2/3), 2001, s.164 ve s.171.**

[134] Gil Eyal, "Identity and Trauma: Two Forms of the Will to Memory", **History and Memory**, V:16, I:1, Spring/Summer 2004, s.8.

[135] Robert A.Wison, "Collective Memory, Group Minds and the Extended Mind Thesis", *Cogn Process, DOI 10.1007/s10339-005-0012-z.* 2005 **http://www.arts.ualberta.ca/~raw/collectmem.pdf**

[136] Peter Novick, Nach Dem Holocaust, Der Umgang mit dem Massenmord, Stuttgart/Munich, 2001, sayfa belirtilmemiş, aktaran Sancar, **a.g.e**., s.55.

anımsama, kopmaz biçimde geçmiş bir olaya ya da deneyime bağlı olsa bile, herhangi bir anımsama ediminin zamansal statüsü hep şimdidir, yoksa naif bir epistemolojinin öne süreceği gibi geçmişin kendisi değil. Belleği oluşturan, geçmiş ile şimdi arasındaki bu çok ince yarıktır: Bu yarık, belleği güçlü bir biçimde canlı kılar, onu arşivden ya da başka herhangi bir depolama ve yeniden çağırma sisteminden ayırt eder"[137].

Proust'un sözleriyle "bir rüyanın anımsanmasıyla, gerçekliğin anımsanması arasında büyük fark yoktur"[138]. Bu nedenle geçmiş her zaman üzerinde şüphe duyulan, gerçekle fantezi arası bir alan olmaya mahkûmdur. Tarihin bilimsellik, toplumsal hafızanın ise canlılık iddiaları, geçmişin bu niteliğini değiştirmek için yeterli değildir. Geçmiş her zaman bir *terra incognita*; keşfedilmemiş bir ülkedir.

2.3. Ritüel ve Sembollerin Toplumsal Hafızanın İnşasında Kullanımı

Ritüeller, toplumun aynı anda, çoğunlukla aynı mekânı paylaşarak, bazen aynı mekânı paylaşmadan dahi, özellikle duygular üzerinden ortaklaşarak ve aynı performatif pratikleri paylaşarak, bir ve bütün hissettikleri anlardır. Belirli bir topluluğun veya dinsel cemaatin törenlerinde uygulanan ritler bütününü saptayan ve özetleyen kod ritüel olarak isimlendirilir[139]. Bellek –yani şimdiki zaman içinde oluştuğu haliyle geçmişin kolektif tasarımları- toplumsal kimlikleri tarihsel bir süreklilik içine dâhil ederek ve onlara bir anlam, yani bir içerik ve yönelim vererek yapılandırır. İnsan toplulukları her yerde ve her zaman kolektif bir belleğe sahip olmuşlar ve ritler, seremoniler, hatta politikalar aracılığıyla bunu sürdürmüşlerdir.[140] Dolayısıyla ritüeller, kolektif hafızanın sürekliliğini ve inşasını sağlayan ve inşayı kuşaklararası bir süreğenlikle aktaran pratiklerdir.

Ritüeller, geçmişin şimdi içinde sembolik olarak cisimleşmesinin en belirgin anlarıdır. Aynı zamanda, topluluğun performatif olarak bir grup hissettiği zaman

---

[137] Andreas Huyssen, **Alacakaranlık Anıları**, Çev: Kemal Atakay, Metis Yayınları, İstanbul, 1999, s.13.
[138] Samuel Beckett, **Proust**, Metis Yayınları, 2007, s.37.
[139] Nuri Bilgin, **Sosyal Psikoloji Sözlüğü**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2003, s.310. Rit, Latince dinsel seremoni anlamındaki *ritus* sözcüğünden gelen ve dinsel anlamında belirli bir cemaatin uyguladığı törenleri; din dışı alanda ise adetleri ifade etmektedir. Sosyolojik anlamda bir sosyal grubun, alışkanlık halindeki davranma biçimlerine gönderen rit kavramı, hem günlük yaşam pratiklerini (kibarlık, nezaket ritleri), hem de tören pratiklerini kapsamaktadır. Bkz, Bilgin, **a.g.e**., s.310.
[140] Enzo Traverso, **Geçmişi Kullanma Kılavuzu: Tarih, Bellek, Politika**, Çev: Işık Ergüden, Versus Yayınları, İstanbul, 2009, s.5.

dilimleridir. Bu anlamda ritüel anlarında, hafıza gerçekten kolektifleşir. Ritüeller de hafızanın önemli bir parçası olarak güncel ihtiyaçlar doğrultusunda tanzim edilir. Kimi ritüeller unutulurken, yerine yenileri icad edilir[141]. Geçmişle kurulan ilişki kırılganlaştıkça, ritüel icadı belirginleşir; hafıza var olmadığı oranda, geri gelir.

Grupların verili bir hafızaya sahip olmadıklarını; aksine metinler, resimler, anıtlar, yıldönümleri, ritüeller gibi çeşitli simgesel araçlar yardımıyla kendilerine bir hafıza yarattıklarını dikkate alırsak, grupların 'biz' kimliğinin, geçmişteki ve kültürel geleneklerdeki ortak referanslar aracılığıyla oluştuğunu, bu kimliğin soya sopa değil, öğrenme ve özdeşleşme gibi pratik aidiyetlere dayandığını söyleyebiliriz.[142] Dolayısıyla, ritüeller topluma 'öğretme'nin önemli araçlarından biridir ve toplumsal hafızanın içeriğinin önemli bir bölümünü ritler belirler. Bu nedenle, toplumsal hafızaya çoğunlukla özel bir emekle taşınan ritlerin silinmesi ve yerlerine yenilerinin ikame edilmesi kolay değildir. Nitekim örneğin, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu sonrası, 1908 Devrimi 1934'e kadar bir bayram olarak kutlanırken, ancak 1935'te Cumhuriyet, bu bayramı kaldırma cesaretini kendinde bulabilmiştir[143]. Dolayısıyla ritüellerin, devletin toplumla ve toplumun kendi içinde özel bir iletişim biçimi olduğu söylenebilir. Ritüeller, rejimlerin kendilerini geçmişten farklılaştırmaları için özellikle yapılandırılmış olabileceği gibi, toplumun devlete bağlılığını pekiştirmek için de uygulanıyor olabilir. Nitekim örneğin 'soyut' ulusal kimliğin demirlenmesi ve somutlanmasında, anma törenleri ve ritüellerin özel bir önemi olmuştur[144].

Ritüellerin sistemli bir biçimde ortaya çıkışı; kapitalizm, kentleşme, ulus-devletlerin ortaya çıkışı, dolayısıyla burjuvazinin önlenemeyen yükselişi ile paraleldir[145] . İronik biçimde bu toplum, yeni yarattığı kültürün bilincinde olarak, özdeşleşebileceği

---

[141] Son yıllarda Türkiye'de de böyle bir "ritüel patlaması"ndan söz edilebilir. Kutlu Doğum Haftası Şenlikleri, Mutlu Doğum Haftası, Lozan'ı Anma Etkinlikleri, Söğüt Şenlikleri, Türk Devletleri ve Toplulukları Kurultayı, Gaziler Günü, Ertuğrul Gazi Şenlikleri, İstanbul'un Fethi Şenlikleri bunlardan bazılarıdır. Nora'nın belirttiği gibi ritüellerden "siyasal ve tarihsel açıdan en boş olanlar, hafıza açısından en dolu olanlardır." Nora, **a.g.e**., s.237.

[142] Mithat Sancar, *Geçmişle Hesaplaşma…* **a.g.e**., s.44.

[143] Cem Uzun, "Yüzleşme Zamanı: 'Kemalizm Sol Değil'", **Resmi Tarih Tartışmaları-I**, (Ed.) Fikret Başkaya, Maki Basın Yayın, Ankara, 2005, s.10.

[144] Bkz; David Cressy, "National Memory in Early Modern England", **Commemorations**, (Ed.) John R.Gillis, Princeton University Press, 1996, s.61-74. Özellikle ikinci bölüme *(Memory in the Construction of National Identities)* bakılabilir.

[145]Eric Hobsbawm, "Gelenekleri İcat Etmek", **Geleneğin İcadı**, (Ed.) Eric Hobsbawm ve Terence Ranger, Çev: Mehmet Murat Şahin, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2006, s.1-19.

bir geçmişe ihtiyaç duymuştur. Geleneklerin marjinalize olduğu ve terk edildiği hızla değişen bir dünyada, insanlar stabilite ihtiyacı hissetmiştir. Geleneğin modern dünyada icadının nedeni budur[146]. Geleneğin önemli bir parçası olan ritüellerin, kimi zaman periferal modernleşme yaşayan toplumlar için 'modernliğin icadı'na yardımcı bir işlev yüklendiği söylenebilir. Nitekim devletin toplumla kurduğu ilişkinin doğrudan ve geçmişten farklılaştırılan yöntemlerinden biri olarak ritüeller, kimi zaman eskiden kopuşu, kimi zaman yeni rejimin güç, kudret ve yeniliğini temsil eden uygulamalar olmuştur. Eskinin sembollerinin yerini yenilerinin aldığı, Batı tarzı geçiş ve temsillerin organize edildiği, liderlerin karizmalarını topluma sergiledikleri bu ritüellerde temel amaç, inşa edilmek istenen yeni toplumsal düzenin, toplumun 'gözü'ne sunulması ve teşhir edilmesidir.

Cannadine'e göre, *"(...) bazı sosyologlar seremonilerin birleştirici gücüne, derinlerde kök salmış ve yaygın kabul görmüş popüler değerleri nasıl somutlaştırıp yansıttığına ve bunları nasıl onaylayıp pekiştirdiğine vurgu yaparak, bu seremonilerin anlamlarını Durkheimcı fonksiyonalist bir çerçevden analiz etmeye kalkışmışlardır. Bir başka gelenekteyse, aynı ritüller, konsensüsün alenen beyan edilmiş bir ifadesini dile getirmekten ziyade, 'eğilimlerin seferber edilmesi'nin somutlaşması olarak –yönetici elitin görkemli gösterilerden propaganda olarak yararlanıp, ideolojik hâkimiyetini sağlamlaştırma örneği- görülmüştür. Her iki şekilde de, sosyolog için sanayi toplumunda seramoninin 'anlamı', bizzat ritüel olanın temelde bağlamından koparılmış bir analizinden çıkarsanmış ve Marksist veya fonksiyonalist teorinin görece tarihsel çerçevesinde değerlendirilmiştir*[147]. Oysa ritüellerin içinde yer aldıkları toplumun özel tarihsel, sosyal ve ekonomik koşullarından bağımsız olarak değerlendirilmesi, temelde neye hizmet ettiğini ortaya çıkarmak, dolayısıyla ritüeli bağlamına yerleştirmek açısından verimsiz sonuçlar doğurabilir. Çünkü bir ritüel üzerine aşırı vurgu, kimi zaman bir iktidarın hegemonik zayıflığını gösterebileceği gibi, artık ritüalize edilmeyen tarihsel bir olay ise toplumsal hafızada canlılığını ve gücünü koruyor olabilir. Dolayısıyla ritüelin tek başına dekonstrüksiyonu, doğru yorumlara götürmeyebilir.

---

[146] Patrick H.Hutton, **History as an Art of Memory**, University of Vermont, University Press of New England, Hannover&London, 1993, s.4-5.

[147] David Cannadine, "Ritüelin Bağlamı, İcrası ve Anlamı: Britanya Monarşisi ve 'Geleneğin İcadı', 1820 Civarı-1977", **Geleneğin İcadı**, (Der.) Eric Hobsbawm ve Terence Ranger, Çev: Mehmet Murat Şahin, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2006, s.123.

Resmi ritüeller devletin özel çabası ile yapılandırılır ve uygulanır. Devlet hafızası resmi hafızayı *(official memory*) temsil eder. Bunun karşısına ise yerel hafıza *(vernacular memory)* konumlanır[148]. Devletin meşruiyeti ve aklını topluma iletmesinin ve kimi zaman da kendi ideolojisini dayatmasınının popüler yöntemlerinden biridir ritüeller ve bu anlamda özel olarak tasarlanır, inşa edilirler[149]. Bodnar'a göre, resmi kültür "dogmatik formalizm"e dayanır. Genellikle kurumsal ve profesyonel yapılarda yerleşik bulunan kültür liderleri (resmi hafızanın oluşturucuları), vazifelerle yüklü bir ulus ve düzenli bir değişimi üzerine alan birleşmiş yurttaşlar topluluğu tasavvur eder. Bu resmi görevliler için geçmiş, bu amaçlara ulaşabilmelerini sağlayan bir araçtır ve tahayyüllerindeki sosyal düzen ve yurttaşı oluşturabilmek adına anma *(commemoration)* yöntemini sürekli kullanırlar[150]. Dolayısıyla ritüeller geçmişi yeniden üretirken, günceli meşrulaştırır ve bir topluluğun üyelerini aynı kurgu etrafında birleştirir. Bu kurgu, hem geçmiş hem geleceğin benzer bir tasarımını içerir. Ritüel anında toplumsal kohezyonun artması ve topluluğun 'somutlaşması', ritüelin kendisinin bir hafıza yeri olarak iş görmesi ve geçmiş ve geleceğe dair ortak imajı sergilemesinde yatar.

Tüm ritüeller gibi, anma seremonileri de tekrara dayanır ve tekrar, geçmişle devamlılığı ima eder[151]. Zamansallık *(temporality)*, bilincin asli özelliğidir. Bilincin akışı daima zamansal olarak düzenlenmiştir[152]. Düzenli aralıklarla tekrar eden ritüeller, topluluğun zamansal bütünlüğünü korumasına, geçmiş-şimdi-gelecek arasındaki bağı tanımlamasına ve topluluğun zamansal uyumunu sağlama konusunda yardım eder.

---

[148] Kavramlar için bkz; John Bodnar, **Remaking America: Public Memory, Commemoration and Patriotism in the Twentieth Century,** Princeton, NJ, 1992. On sekizinci yüzyıl, ritüellerin toplumsalın inşası için öneminin kavrandığı ve resmi olarak yapılandırıldığı yıllardır. Örneğin Paolo Mattia Doria, 1729'da yazdığı *La Vita Civile* adlı eserinde "kutlamalar, ne tembelliği cesaretlendirecek kadar sık *(l'ozio e pernicisio alle repubbliche)* ne de çok seyrek olmalıdır çünkü insanların dinlenmelerine fırsat tanımak gerekir. Kamusal kutlamalar insanları cumhuriyetin ve prensin görkemini anlamaya sevkedecektir. Görkem ve azametle, kamusal kutlamalar ve bayramlar cesaret aşılamalıdır." demektedir. Aktaran Maurizio Viroli, **Vatan Aşkın**, Ayrıntı Yayınları, 1997, s.77.

[149] Monarşiler gibi Cumhuriyetçi yönetimler de ritüel inşasından kaçamamışlardır. Fransa'da Bastille günü 1880'de icat edilmiş, daha sonra her yıl tekrarlanmıştır. 1885'te Victor Hugo'nun cenaze töreni, dört yıl sonraki yüzüncü devrim yıldönümü ise diğer icatlardır. Bkz; David Cannadine, "Ritüelin Bağlamı, İcrası ve Anlamı: Britanya Monarşisi ve 'Geleneğin İcadı', 1820 Civarı-1977", **Geleneğin İcadı**, (Der.) Eric Hobsbawm ve Terence Ranger, Çev: Mehmet Murat Şahin, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2006, s.151.

[150] Bodnar, a.g.e., s.13-24'den aktaran Alon Confino, "Collective Memory and Cultural History: Problems of Method", **American Historical Review**, V:102, I:5, 1997, s.1401.

[151] Toomas Gross, "Anthropology of Collective Memory: Estonian National Awakening Revisited", **Trames**, 6(56/51), 2002, s.348

[152] Peter Berger&Thomas Luckmann, *Gerçekliğin Sosyal İnşası…* **a.g.e**, s.41.

Ritüellerde kullanılan semboller, geçmişin mirasının şimdiye taşınmasını sağlar. Ritüeller aracılığıyla hem toplumsal kohezyon sağlanır, hem de çatışmalar asgari düzeye indirilmiş, oydaşma gözler önüne serilmiş olur. Temelde statik olan bir çağda değişmeden kalan bir ritüel, istikrarın ve konsensüsün hakiki bir yansıması ve pekiştiricisi olabilir. Ama aynı ritüel, bir değişim, çatışma veya kriz döneminde kasıtlı olarak da muhafaza edilebilir, ki aksi yöndeki kuvvetli bağlamsal delillere karşın bir süreklilik, toplumsallık ve teselli izlenimi versin[153]. Diğer bir deyişle, ritüeller, toplumların krizlere sistematik cevaplarından biridir[154].

Anma etkinlikleri, ulusal kimliğin önemli pekiştirme araçlarından biridir ve bu etkinlikler sayesinde dağınık ve birbirini tanımayan bir grup, anlık olarak yekvücut hissedebilir ve bu duygu, ulus-devletin *ethos* açığını gidermede yardımcıdır. Bu nedenle politik elitler, devlet hafızasının önemli bir bileşeni olarak anma törenlerine ve bu törenlerde öne çıkacak kişi kültlerine ve resmi ideolojinin somutlandığı unsurlara önem verir. Soyut "devlet"in somutlandığı ve topluma gücünün teşhir edildiği zamanlar olarak ritüeller, devletin gündelik hayata sızdığı en önemli kanallardandır.

Ritüellerin toplumsal hafızaya demirlenmesinin önemli bir unsuru sembollerdir. Sembol ya da simge, genel olarak bir başka şeyin yerini tutan veya bu şeyi temsil eden her şeydir. Cassirer'in 'insan, sembolik hayvandır' sözüyle önemini vurguladığı semboller, insan ilişkilerinin hem koşulu, hem de sonucu durumundadır. Semboller, dolayımsız algı alanımız içinde bulunmayan bir şeyi bu alanda mevcut bir sembolik objeyle temsil eden göstergelerdir[155].

Semboller kimi zaman, iktidar ya da karşı-iktidarın görselleştirilmesi ve hafızada demirlenmesi için özellikle oluşturulan gösterenlerdir. Duygusal ya da bilişsel düzeyde herhangi bir meselenin paylaşılma anında, sembollerin ortaya çıkması kaçınılmazdır. Bu anlamda sembollerin iletişim ve katılım işlevlerinden söz edilebilir. İletişim işlevlerinde, çeşitli kişilerin, kod adı verilen bir sembolik anlamlar sistemi vasıtasıyla mesaj değişimlerini sağlarlar; katılım işlevlerinde ise, bir toplumun üyelerinin bulundukları konuma göre ortak bir eylemler ve değerler sistemine (farklı tarzlarda)

---

[153] Hobsbawm&Renger, **Geleneğin İcadı**, Çev: M.Murat Şahin, Agora Kitaplığı, 2006, s.124.
[154] Edward Shils, "Ritual and Crisis", **Center and Periphery: Essays in Macrosociology**, University of Chicago Press, Chicago, 1975, s.153-163.
[155] Nuri Bilgin, **Sosyal Psikoloji Sözlüğü**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2003, s.326.

katılımını sağlarlar[156]. Her halükarda semboller toplumsal alanın ve bu alanda süregiden ilişkilerin temel unsurlarındandır. Toplumun kendi içinde ve devletle kurduğu ilişkinin iletişim ve katılım boyutunda sembollerin düzenleyici ve yönlendirici işlevinden söz etmek olasıdır.

Raymond Firth, sembollerin iki özelliğine odaklanır: duygusallık ve keyfilik. Bu özellikler sonucu sembollerin dört fonksiyonu ortaya çıkmaktadır: ifade, iletişim, bilgi ve kontrol[157]. Dolayısıyla, semboller ideolojiktir ve rastlantısal olarak seçilmiş olsalar dahi erekseldirler. Semboller, resmi iktidarlarca bilinçli bir biçimde seçilip, kitleselleştirilirler. Ancak kimi zaman, sembol anlam kayması yaşayabilir ya da onu tüketenlerce farklı konumlandırılabilir. Şu halde, simgeler, yalnızca başka bir şeylerin yerini tutmaktan ya da başka bir şeyleri temsil etmekten daha fazlasını yaparlar.(…) Simgeler aynı zamanda kendilerini kullananlara, anlamlarının bir kısmını kendilerinin kazandırmalarına izin verir[158]. Dolayısıyla, simgeler tek başına belli bir nesneyi ya da duyguyu işaret etmez, onu kullananın duygusal ve bilişsel angajmanı simgenin anlamını biçimlendirir ve kimi zaman oldukça yaygın bir kullanıma sahip bir sembol, aslında çok farklı konotasyonlar içerebilir. Ancak, "topluluğun hem kavramsal hem de maddi bakımdan içindeki her şeyin simgesel bir boyutu olduğu ve dahası bu boyutun bir tür duygu uzlaşısı olarak var olmadığı" söylenebilir. Dolayısıyla simge, insanların "…ile düşündükleri" bir şey olarak var olur. Topluluğun simgeleri zihinsel kurgulardır: İnsanlara anlam yaratma araçlarını sağlamaktadırlar[159]. Sembollerin, topluluğun ortak malzemesinin temel unsurlarından biri olduğu söylenebilir. Anlamı üzerinde oydaşım sağlanmasa dahi, simge bir kavramın üzerinde uzlaşma sağlanmış bir tasviridir ve topluluğun paylaştığı ortak simgeler, toplumsal hafızanın önemli mekânlarından biridir. Dolayısıyla aynı anlam atfedilmese dahi, ortak simgeler, ortak bir duygusal ve bilişsel evrenin topluluk tarafından paylaşıldığını gösterir.

---

[156] Bilgin, **a.g.e**.,s.327.
[157] Raymond Firth, Symbols: Public and Private, Allen&Unwin Press, 1973, s.77'den aktaran İlker Çayla, "Kamusal Bir Din Yaratmak: Milliyetçilik, Simgeleri ve Törenleri", **Resmi Tarih Tartışmaları I**, (Ed.) Fikret Başkaya, Özgür Üniversite Yayınları, Ankara, 2005, s.89.
[158] Anthony P.Cohen, **Topluluğun Simgesel Kuruluşu**, Çev: Mehmet Küçük, Dost Yayınları, Ankara, 1999, s.11.
[159] Cohen, **a.g.e**., s.17.

Cohen'e göre simgeler tam da kesinlik barındırmadıkları için etkindirler. Simgelerin içeriksiz olmadıkları aşikârsa da, barındırdıkları anlam kısmen 'öznel'dir. Bu yüzden simgeler, insanların kendilerini bir ortodoksinin zorbalığına tabi kılmaksızın bir 'ortak/genel' dili konuşabildikleri, 'aynı' ritüellere katılabildikleri, 'aynı' tanrılara dua edebildikleri, benzer giysiler giyebildikleri vb. ideal kanallardır. Böylelikle bireysellik ve genellik uzlaştırılabilir. Tıpkı simgenin 'genel biçim'inin kendisine atfedilen çeşitli anlamları toparlaması gibi, bir topluluğun simgesel repertuarı da topluluk içerisinde bulunan bireysellikleri ve öbür farklılıkları toparlar ve bu farklılıkların ifade edilmesine, yorumlanmasına ve sınırlandırılmasına yarayan araçları sağlar. (…) Simge repertuarı, topluluğun kendi üyelerini hem birbirleriyle hem de 'dışarı'yla olan karşıtlıklarına rağmen birleştirir ve böylelikle topluluğun sınırlarını oluşturup gerçeklik kazandırır.[160]

Semboller, bu özellikleri nedeniyle, yeni bir topluluk inşa etme amacındaki ulus-devletler için yadsınamaz bir öneme sahip olmuştur. Bireyin, öznelleştirirken toplumsaldan devraldığı ulus-devlet sembolleri, topluluk içinde erime ve kendisini topluluğun bir parçası olarak 'hayal etme' edimini kolaylaştırmaktadır. Sembollerin görünürlüğündeki sıklık, her ne kadar bir süre sonra 'görünmez' olma riskini içinde barındırsa da, ulus-devletlerin kendini ayırt etme, kimlik kazanma/kazandırma işlevinde önemli bir etki yapmaktadır. Devlet ideolojisinin topluma benimsetilmesinde bir 'iletim kayışı' olarak görev yapan semboller, devletin gündelik hayata nüfuz edişini sağlamaktadır. Bu bağlamda, sembollerin tercihi ideolojiktir. Onu algılayan kitlenin eğilimleri içinde eriyen semboller, özellikle ritüeller içinde kendilerine buldukları yer ve tekrar aracılığıyla hegemonik güçlerini pekiştirir.

3) MEDYA VE KOLEKTİF HAFIZA

Medya aracılığıyla üretilen bilginin dolayımsal *(mediated)* niteliği, geçmiş ve gelecek bilgisini oluşturmadaki yadsınamaz önemi ve güncel gereksinimleri gidermede başvurulan birincil kaynaklardan olması, medyanın hafızanın yönlendirilmesi ve inşası için önemini artırmaktadır. Özellikle sosyal, tarihsel ve kültürel hafızanın inşasında

[160] **A.g.e**., s.20.

medya ürünlerinin ürettiği bilgi formu, bugün ve yarın için üretilen 'geçmiş bilgisi'nin ana kaynağı olarak düşünülebilir.

Kitle iletişiminin her şeyden önce "dil" aracılığıyla etkin oluşu, hafızanın kuşaklararası geçişkenliğinin temelidir. Dil, bütün alışkanlıkların bir sonucu olarak, mekânsal, zamansal ve sosyal bakımdan "burada ve şimdi" olmayan çeşitli nesneleri "burada kılmaya" muktedirdir.[161] Dolayısıyla geçmiş, dil aracılığıyla sembolik olarak yeniden kurulabilir. Dilin somutlandığı temel alan anlatı formudur. Medya araçlarının hemen tümü bir olay ya da olguyu anlatı formu üzerinden kurgular. Anlatı herhangi bir meseleyi, geçmiş-şimdi ve gelecek üçlüsünün düz çizgisel ya da döngüsel etkileşimi aracılığıyla anlatır. Bu anlamda "anlatılar her zaman akışkan ve belirsizdir ve gösterenlerin parçalı bir imajını sunarlar."[162] Diğer bir deyişle, anlatıda her zaman boşluklar, eklemeler vardır. Tutarlı bir bütün oluşturması için, çoğu zaman kurgu ile olgu arasındaki muğlâklık kendini gösterir.

Hafıza, mit, gelenek, kimlik gibi temeli inşaya dayalı tüm kavramlar için anlatı özel bir öneme sahiptir. Bu kavramların hemen tümü, gerçekte olanlar değil, sonradan öykü halinde sunulan anlatıların yetkinliği aracılığıyla şekillendirilir. Özelikle geçmişin inşası; öyküleme, belgeleme ve yorumlama yoluyla gerçekleşen toplumsal inşanın bir ürünü olarak varlık kazanır.[163] Hafıza, izlerde ya da geçmiş yaşanmışlıklarda kaydolunur ve bu sürekli bir kayıt işlemini gerektirir. Kendinde somut bir varoluşu yoktur ve her zaman anlatıyla bitişiktir. Süreksizdir ve anlatılma eylemine bağlıdır.[164]

Kitle iletişim araçlarında kullanılan metinlerde bir geçmiş 'anlatı'sı inşa edildiği düşünüldüğünde, bu anlatının ister istemez eklektik, 'akışkan ve belirsiz' olacağı ve göstergesel etkinliklerin tam değil parçalara ayrılmış bir görüntüsünü temsil edeceği söylenebilir[165]. Anlatının yapısal özellikleri –çizgisel olarak giriş, gelişme ve sonuç bütünselliği taşıma eğilimi-, anlatıda "boşluk" bırakmama ve devamlılık zorunluluğu ve

---

[161] Peter Berger&Thomas Luckmann, **Gerçekliğin Sosyal İnşası**, Çev: Vefa Saygın Öğütle, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2008, s.58.
[162] Susan Rasmussen, "The Uses of Memory", **Culture and Psychology**, V:8, I:1, 2002, s.125.
[163] Mithat Sancar, **Geçmişle Hesaplaşma, Unutma Kültüründen Hatırlama Kültürüne**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s.43.
[164] **Myrian Sepulveda Santos, "Memory and Narrative in Social Theory: The Contributions of Jacques Derrida and Walter Benjamin", Time and Society, Vol: 10 (2/3), 2001, s.175.**
[165] Susan Rasmussen, "The Uses of Memory", **Culture and Psychology**, V:8, I:1, 2002, s.125.

kahramanlar/ötekiler inşa etme eğilimi, kitle iletişim araçlarının geçmiş bilgisini oluştururken, anlatı formunun getirdiği kısıtlılıklarla metin üretmelerine neden olur.

Hatırlama gerçekten olan olayları değil, sonradan bir öykü haline getirilmiş olayları referans alır. Öte yandan hatırlama, her zaman bir anlam üretimiyle el ele gider. Bu anlam üretimi esnasında hatıralar yapılandırılır ve öykülere tahvil edilir. Öyküleştirilmiş olayların düzeni, büyük ölçüde öykülemenin bir işlevidir. Bu nedenle, hatırlama geçmişe bağlı değildir ya da en azından genellikle varsayıldığından daha az bağlıdır. Geçmiş daha ziyade, öyküleme, belgeleme ve yorumlama yoluyla gerçekleşen toplumsal inşanın bir ürünü olarak varlık kazanır[166]. Bu toplumsal inşanın ana eylemcilerinden birinin de kitle iletişim araçları olduğu söylenebilir.

Geçmişten günümüze anlatı formu farklı tekniklerle de olsa iletişimin temel öğelerindendir. Farklı kültürel dönemlerde, hafıza iletimi farklı tekniklerle meydana gelmektedir. Örneğin sözlü kültür, yaşayan hafızaya mekân sağlayan bir dönemdir. Bu dönemde, hafıza ve imgelem neredeyse birbirinin yerine ikame olabilir, çünkü her biri geçmiş, şimdi ve geleceği samimiyetle birleştirecek görüntüler oluşturma kapasiteleriyle tanımlanırlar. Sözlü kültürlerde hafıza gelenekle özdeşleştirilir. Gelenek, geçmişin süregiden gücüne tanıklık eder. Kolektif hafıza, yaşayan hafızanın sınırında unutmaya çekilen geçmişi yargılamak için tek referans çerçevesidir.[167] Zamanın ve değişimin yavaşlığı, geçmişin şimdi içindeki varlığını sarsmadığı gibi, şimdi için güçlü bir referans çerçevesi sunar; çünkü geçmişin gücü gelenekte somutlanmıştır ve şimdi içinde yaşatılmaktadır. Bu geçiş, ritüeller aracılığıyla olabildiği gibi, geçmişin anlatı aracılığıyla kuşaklararasında sözle yaşatılması biçiminde de olur.

Matbuat kültürüne geçişle birlikte, hafıza daha somut yollarla tarihselleştirilmeye başlanır. Matbuat kültürü, geçmişi metinselleştirir. Fikirler, kişiler ve olayları sözlü geleneğin alanından uzaklaştırarak ve onlara kolektif hafızada belirli bir yer ve zaman vererek, metinler okuyucuların geçmişin tarihselliğini daha derin ve malumatlı bir biçimde anlamalarını sağlar.[168] Geçmiş artık dolayımlı olarak şimdi içinde vardır. Yazı aracılığıyla, geçmişin tüm mirası gelecek kuşaklara aktarılabilir hale gelir;

---

[166]Sancar, **a.g.e**, s.43.
[167] Patrick H.Hutton, **History as an Art of Memory**, University of Vermont, University Press of New England, Hannover, London, 1993, s.17.
[168] Hutton, **a.g.e**, s.19.

ancak bu profesyonelleşme, beraberinde geçmişi uzaklaştırır ve soyutlaştırır. Geçmiş, izi şimdide sürülebilen somut bir pratikten, bilgisi varolan ancak görüntüsü yitmiş bir alan halini alır. Kitle iletişim araçlarının geçmişe dair sağladığı depo-bilgi, bir arşiv kaynağı olarak geçmişin yeniden inşasına yardım eder. Ancak bu görüntü segmentler halindedir ve hiçbir zaman geçmişin gerçek resmini sağlayamaz.

Günümüzde, görsel ve dijital medyanın yükselişine karşın, etkinliğini hala sürdüren en önemli kitle iletişim araçlarından biri gazetelerdir. Gazetenin, gelecek kuşaklar için "belge" niteliği taşıması, gelecekteki "geçmiş"i şimdi inşa edişi, işlevinin önemini kavramaya yardım edebilir.

Bizi kuşatan tarih konusunda ulusal ama daha da önemlisi yerel ölçekte yayımlanmış gazeteler önemli bilgi kaynaklarıdır; belli başlı asayiş olayları ve türleri, sosyal etkinlikler, yerel bazda yaşanan sorunlar, kente/kasabaya gelen hizmetler, yatırımlar, belediyenin faaliyetleri yerel gazetelerde kendilerine bir yer bulur. Yerel gazetelerde verilen ilanlar ve reklamlar, bölgedeki ticari etkinlikleri izleyebileceğimiz kanallardan biri iken, ölüm ilanları da aile tarihi için önemli olabilir.[169]

Yaygın bir deyişe göre 'gazeteci, tarihin ilk taslağını yazar."[170] Gelecekte tarih yazacak olanlara belge niteliğinde ürünler bırakır ve güncel sosyo-politik olayların ele alınış biçimi, sonraki kuşaklar için tarihi bir vesika olarak kalır. Bu anlamda gazeteci, 'anlatı' formunu tarih yazımı için işlevselleştiren ana kaynaklardan biridir; kamusal meselelerin ele alınışında bir otorite olarak vardır ve güncel gerçekliğin ana inşacılarından biri olarak, aslında gelecekte yazılacak geçmiş bilgisi için de otorite niteliğini devam ettirir[171].

Gazeteci geçmiş bilgisini 'herhangi bir dönemi sınırlandırmak', bir ölçüt olarak, benzetme yapabilmek ve tarihten çıkarılabilecek kısa açıklama ve dersler için kullanır[172]. Geçmişi güncelin bilgisini inşa etmek için kullanırken, aynı anda gelecekteki geçmiş bilgisini de yaratmış olur. Tarihi ya da geçmiş olayları, şimdi'yi

---

[169] Esra Danacıoğlu, **Geçmişin İzleri**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2001, s.55-56.
[170] Jill A.Edy, "Journalistic Uses of Collective Memory", **Journal of Communication**, V:49, I:2, 2006, s.71.
[171] Gazetecilerin kamusal meseleler hakkında 'yetkili' *(authoritative)* hikâye anlatıcıları olarak kolektif hafızayı inşa ettikleri tezi için bkz; Barbie Zelizer, **Covering the Body: The Kennedy Assasination, The Media and the Shaping of Collective Memory,** University of Chicago Press, Chicago, 1992, s.72.
[172] Kurt Lang&G.Engel Lang, "Collective Memory and the News", **Communication**, V:11, 123-129, 1989.

anlamak için kullanmak, kolektif hafızayla özdeş akademik çalışmaların bir yöntemi olsa da, gazetecilikte de bu yöntem kullanılır. Geçmiş; bir karşılaştırma noktası, analoji için bir fırsat, nostaljiye bir davet ve önceki olayların yorumlanmasında bir düzeltme ve telafi imkânı sağlar.[173] Geçmiş bilgisinin gazetelerde kullanımı aynı zamanda 5N1K kuralının "Neden?" boyutunu açıklamak için işlevseldir.[174] Güncel olayların tarihsellik gerektiren kimi yorum ve açıklamalarında gazeteci tarih bilgisine başvurmak zorunda kalabilir.

Geçmiş hakkındaki hikâyeler, haberlerde üç formda öne çıkar: anma *(commemoration),* tarihsel benzetmeler *(historical analogies)* ve tarihsel bağlamlar *(historical contexts)*.[175] *Anma* haberleri geçmişin şimdi içinde doğrudan kendine yer bulduğu haberlerdir. Toplumsal kohezyonu sağlamak için resmi otorite tarafından belirlenen bu günler, genelde üzerinde toplumsal oydaşmanın sağlandığı dönemlerdir. Ya da tam tersi bir anlayışla anma etkinliğinin merkezindeki mesele, resmi otoritenin üzerine kamusal oydaşmayı oluşturmaya çalıştığı bir olay ya da kişidir. Medyanın geçmişe bakışının eleştirel bir yan taşıdığı önemli dönemlerin başında anma etkinliklerinin haberleştirildiği zamanların geldiği söylenebilir[176]. Geçmişin, bugünün sosyo-politik bağlamı içinden yeniden tartışılması için en iyi fırsat, bu dönemlerde yakalanır. Medyanın tarihsel hafızayı oluşturan bilginin ana mecrasını oluşturduğunu düşündüğümüzde, anma etkinliklerin geçmiş üzerine tartışmaları tetikleyerek, tarihsel hafızanın içerdiği malzemeyi de bugün içinden yeniden güncelleştirdiği söylenebilir. Bu dönemlerde toplumu oluşturan farklı sosyo-kültürel ve sınıfsal gruplar, geçmişin yeniden anlamlandırılmasına konu olan anma etkinliği üzerine kendi grup tarafgirliği aracılığıyla farklı yorumlar getirir.

Tarihsel benzetmeler, anma etkinliklerinin aksine, şimdi yaşanan bir durumun analiz ve sonuçlarını tahmin etmek üzere, açıkça geçmişi şimdiyle ilişkilendirmeye teşebbüs eder. Şimdi yaşanan bir ikilem, geçmişte yaşanmış bir krize benzerliği üzerinden inşa edilir ve geçmiş 'tarih dersi' olarak referans alınır. Tarihsel

---

[173] Barbie Zelizer, "Journalism's Memory Work", **Media and Cultural Memory,** (Ed.) Astrid Erll, Ansgar Nünning, Walter de Gruyter, Berlin, NY, 2008, s.379-389.
[174] Barbie Zelizer, "Why Memory's Work on Journalism Does Not Reflect Journalism's Work on Memory?", **Memory Studies**, V:1 I:1, 2008, s.82.
[175] Jill A.Edy, **a.g.m**, s.74-80.
[176] Bkz; A**.g.m**., s.76.

benzetmelerin özellikle politik otoriteler tarafından kullanıldığı ve bazen çok uzak geçmişin dahi, güncel meselelere atıf yapılırken araçsallaştırıldığı görülür.[177] Toplumsal seferberliğin kriz içinde olduğu ve toplumsal kohezyonun aşındığı dönemlerde tarihsel benzetmelere daha sık başvurulduğu gözlenebilir. Toplumların kuruluş döneminde, özellikle ulus inşasının en krizli dönemlerinde, tarih bilgisine daha çok gereksinim duyulduğu zamanlarda, tarih, hem sosyal gruba özgüven aşılamak, hem de tarihsellik sağlayabilmek için kullanılır. Tarihsel benzetmelerin ana teması "şanlı geçmiş ile sıradan şimdi arasında kurulan dekoratif zıtlık"[178] aracılığıyla gruba kendine karşı tarafgirliğini artırıcı malzemeyi sağlayabilmektir. Burada sıklıkla grubu diğerlerinden ayırarak kimliğini betimleyici bir 'biz/onlar' diyalektiği söylemsel olarak seferber edilir. Tarih bilgisinin nihai amacı genelde şimdinin sorunlarıyla baş etmede geçmişten çıkarılacak moral derslerdir.

Tarihsel bağlamlar, tarihsel benzetmelerden, şimdiki duruma dair geçmişte, geçmiş bilgisinin izini sürmesiyle ayrılır. Geçmişte yaşanan herhangi bir olayı, şimdi yaşanan herhangi bir olaya benzeterek açıklamak yerine, tarihsel bağlam 'bu noktaya nasıl gelindiği'ni açıklar. Nedeni açıklamaya çalışmak, bir gazeteci için, bir benzetmeyi açıklamaktan daha riskli bir iddiadır. Bu noktada gazetecinin daha meşrulaştırıcı kaynaklara ihtiyacı vardır.[179] Gazeteci için tarihsel bağlama oturtulmuş bir haber yapmak, tarih bilgisini 'yorumlayan' bir otorite olmanın risklerini de içinde barındırır. Tarih bilgisinin çok katmanlı, polisemik [çok anlamlı] doğası, gazeteciyi konumlandığı noktada tehlikeli bir pozisyona sürükler. Kolektif hafızadaki baskın tarih bilgisine alternatif bir bilgi üretme çabası, ana tarih anlatısından sapma anlamına geleceğinden, gazeteciyi zorlayan koşullar oluşabilir. Ancak ana akım medyanın, sıklıkla resmi tarihe alternatif haber yapma tercihi azdır ve bu tarz, alternatif habercilik mecralarında daha sık görülen bir tercihtir. Alternatif habercilik bir anlamda 'karşı-hafıza'ya yaşam alanı açar; özellikle güncel politik meselelerin kökleri hafızanın açımlanmamış, dile getirilmemiş travmatik yönleriyle açıklanmaya çalışılır.

Gazetelerde geçmiş bilgisi, iki ana mecrada gruplanır: Zaman zaman haber organizasyonları tarafından özel projeler oluşturularak, geçmiş stratejik olarak,

[177] Bkz; Edy, **a.g.m**, s.78.
[178] George Lukacs, **The Historical Novel,** London, Merlin Pres, 1982, s. 222.
[179] Edy, **a.g.m**. s.80.

doğrudan konu edinilir ve projeler bu amaç için oluşturulur. Projeler, genel bir geçmişi izleyen retrospektif konuların, programların, özel yayınların, kitap ve kitap dizilerinin basım ve yayımını içerir.[180] Geçmiş bilgisi, bazen de gazetecinin önceden oluşturduğu bilgiyi düzeltmesi, modifiye etmesini içeren bir süreçle gazetede yerini bulur. Zelizer'in Bhabba'dan ödünç aldığı terimle, gazetecilikte geçmiş bilgisi, "çifte-zaman"lı *(double-time)*[181] bir sürece tabidir. Bu süreçte gazetenin konu edindiği haber, zaman içinde yeniden ele alınır ve daha önce atlanan ve kaçırılan detaylar güncellenir. Bu bağlamda gazeteci geçmişle zamansal olarak ikili bir bağ kurmuş olur. Bu aynı zamanda gazetede haber akışına ara verilmesi ve gazeteci ile çalıştığı organizasyonun akıştaki olası yanlışları tahmin etme ve düzeltmesine imkân verir. Bu sayede, kolektif hafızanın en genel işlevi tekrarlanarak, geçmiş üzerine süregelen tartışmalarda geçici de olsa kısmi bir uyum yakalanmış olur. [182]

Haberlerin içeriği dışında biçimi de hafıza ile kurulan ilişkiyi içerir. Biçim, gazetecilik içinde hafıza ile üç temel yolla birleşir: bazen, haberler, formalite gereği geçmişle ilintilendirilir; böyle durumlarda biçim, hafızayı gerektirir. Diğer bazı zamanlarda ise, haberler geçmişle ilişkiyi davet eder niteliktedir, ancak şimdi bir tutunma noktasıdır. Ve son olarak, bazen haberler geçmişteki bir olayı daha iyi anlamlandırabilmek için geçmişe hitap eder, ancak bu durum gerekli olmadığı gibi çoğu zaman sarih de değildir. Böyle durumlarda biçim hafızaya izin verir[183]. Haber formatının geçmişi doğrudan çağırdığı ve hafızaya bağımlı olduğu türler, yukarıda da sözü edilen anma gazeteciliği (*anniversary journalism)* haberleri ya da ölüm ilanlarıdır *(orbituaries).* Haberin biçimsel özelliklerinin hafızayı davet ettiği türler ise tarihsel benzetmeler, geçmiş ve şimdiyi doğrudan karşılaştırmalar ve görece "tarihsel" olayların soruşturulmasıdır. Burada gazetecinin geçmişle kurduğu ilişki "açıklayıcı" *(explanatory)* bir ilişkidir. Biçimin hafızaya izin verdiği, ya da hafızanın habere sızdığı durumlar ise, geçmişin haber içine sonradan akla gelen bir düşünce ya da bir iç ses

[180] Zelizer, **a.g.m**., s.385.
[181] Bhabba, terimi ulus-inşa sürecinde ulus kurma söyleminin taşıdığı ikilemi anlatmak için kullanır. Ulus kendini bir yandan "yeni ve modern" olarak kurgularken, meşruiyet için bir yandan da köklerini asırlar öncesinde kurar. Bkz; Homi Bhabba, "DissemiNation: Time, Narrative, and the Margins of the Modern Nation", (Ed.) Homi Bhabba, **Nation and Narration**, Routledge, London, NY, 1990, s.291-322.
[182] Zelizer, **a.g.m**., s.385.
[183] Zelizer, *"Why memory's work on journalism does not reflect journalism's work on memory"...* **a.g.m**., s.83.

olarak girmesidir. Güncel haberlerin anlaşılmasında her ne kadar geçmiş bilgisi önemli olmasa da, gazeteciler bazı soruşturmalar yaparak şimdiyi daha iyi anlatabilirler[184].

Medyanın hatırlamanın çerçevesini çizmesi ve anlık hafızayı oluşturma başarısı, sahip olduğu teknolojik avantajların ve diğer hafıza kuruculara *(mnemonic agents)* karşı, ne kadar uzak ve izole olursa olsun her tür sosyal ve beşeri alana sızma başarısıdır. Özellikle televizyon, günümüzde en önemli hafıza yeri *(site of memory)* ve hafıza kurucu *(mnemonic agent)* haline gelmiştir[185]. Televizyon ve diğer kitle iletişim araçları, devlet eliyle belirlenmiş, topluluğu kurucu sembolik olay ve ulus-kurucu mit[186] ve ritüelleri, döngüsel olarak tekrar etmek suretiyle, ulusal topluluğa aynı anlam dünyası ve kodlar içinde kendini 'hayal etme' imkânı sağlar. Ulus-devletler çağında, merkezi gelenek baskınken, küreselleşme çağında elektronik medya benzer bir işleve sahiptir.[187]

Medya; yerel kimliklerin, tarih, anlatı ve hafızayla ilintili diğer konuların inşasında önemli bir rol oynar. Güncel popüler ve kültürel deneyim alanında hafıza üretme ve hafızayı çerçeveleme konusunda sahip olduğu hegemonik güç, hafızada ortaya çıkardığı apaçık krizler ve 'organize unutma'yı teşvik için geliştirdiği formlar[188] düşünüldüğünde, medyanın şimdi ve geçmişin gerçekliğini inşa etmedeki rolüne ilgi geliştirmenin önemi ortaya çıkar. Eleştirel kitle iletişim teorilerinin hemen hepsinin değindiği ana temalardan biri, günümüzde medyanın 'gerçek' statüsü bahşetmediği olayların, gerçeklik statüsüne erişemediği ve kamusal gündemde yer bulamadığıdır. Şimdinin bilgisi için geçerli olan bu tespit geçmiş bilgisi için de geçerlidir. Kolektif hafızanın inşasında, medyanın eskiden olduğunu kabul ettiği ve nasıl olduğuna ilişkin ana anlatıyı saptadığı konular, tarihsel hafızanın bileşenleri olarak kabul görmektedir. Bu saptamanın dışına itilmiş olay ya da kişiler ise yok sayılmakta, marjinalleştirilmekte ya da ana anlatının verilerini destekleyecek biçimde resmedilmektedir.

Yine de medya tüketicisini medya ürünlerine maruz kalan edilgen bir kitle olarak düşünmek yanıltıcı olacaktır. Kitle iletişim aracı *(medium)* kolektifleştikçe, (yani

---

[184] Zelizer, **a.g.m**., s.84-85.
[185] Yoram Peri, "The Media and Collective Memory of Yitzhak Rabin's Remembrance', **Journal of Communication**, V:49,1999, s.106-107.
[186] Ulus-kurucu mitler *(the nation constitutive myth)* için bkz; Anthony Smith, **National Identity**, University of Nevada Press, 1991.
[187] Levy&Sznaider, **a.g.m**., s.91
[188] Anouk Belanger, "Urban Space and Collective Memory: Analysing the Various Dimensions of the Production of Memory", **Canadian Journal of Urban Research**, V:11, I:1, 2002, s.69-92.

var olan ya da potansiyel kitlesi genişledikçe), bu izleyici grubunun kolektif hafızasını yansıtma oranı azalacaktır. Genelde, belli bir kitabın okuyucuları ya da bir TV programının izleyicileri birbirine bağlı ve uyumlu yorumlayıcı bir topluluk *(cohesive interpretative community)* oluşturmazlar çünkü aynı medya metni farklı amaçlar için kullanılmaktadır.[189]

Kitle iletişim araçlarının hafıza inşasındaki etkisini bu anlamda iki ana eğilimle açıklayabiliriz: zaten var olan olumlu/olumsuz geçmiş bilgisini pekiştirme ve alternatif geçmiş bilgisine karşı farkındalık yaratma. Kitle iletişim aracının izleyicisi ile sahip olduğu bilginin paralelliliği izleyicinin güvenini artırıp bilişsel çelişkisini azaltırken, tersi durumda izleyicinin sahip olduğu karşı-hafızaya bağlılık ve inancı artmakta ve grubuna karşı pozitif önyargısı pekişmektedir.

Kolektif hafızanın "görsel, işitsel ve semantik" bir kodlama[190] aracılığıyla yapılandırıldığı düşünüldüğünde, yazılı ve görsel basının, hafıza inşasındaki önemi kavranabilir. Geleneksel ve söze dayalı topluluklar "görsel ve işitsel" bir hafıza oluşturma tarzına sahipken, yazı kültürünü yaşayan toplumlarda "sembol üretici" semantik kodlama ağırlıktadır. Semantik alanların içinde, hem biyografik hem de tarihsel tecrübenin nesnelleşmiş, korunmuş ve birikmiş olması mümkündür. Şüphesiz bu birikme seçicidir; zira semantik alanlar, neyin korunacağını ve hem bireyin hem de toplumun bütünsel deneyimi açısından neyin 'unutulacağını' belirler. Bu birikim sayesindedir ki, kuşaktan kuşağa aktarılan ve gündelik hayattaki birey için erişilebilir sosyal bir bilgi stoku oluşturulur.[191]

Belleğe malzeme olacak bu unsurların geçtiği "kavramsallaştırma" süreci bu noktada önem kazanır. Kavramsallaştırma[192] sosyal hafızanın aktarıldığı kanallarda uğradığı değişim sürecini ifade eder. Sosyal hafızanın temel eğilimi anlamlı ya da tatmin edici olmadığı düşünülen malzemenin elimine edilmesidir. Böylece "unutulan"lar yerine daha uygun ve kendi dünya kavrayışımızla örtüşen malzeme

---

[189] Wulf Kansteiner, "Finding Meaning in Memory: A Methodological Critique of Collective Memory Studies", **History and Theory**, V:41, I:2, May 2002, s.193.
[190] Bkz, Connerton, **a.g.e**, s.46 ve James Fentress ve Chris Wickham, **Social Memory**, Blackwell Publishers, Oxford, UK, 1992, s.15.
[191] Peter L.Berger&Thomas Luckmann, **Gerçekliğin Sosyal İnşası**, Çev: Vefa Saygın Öğütle, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2008, s.61.
[192] Bkz; James Fentress, Chris Wickham, *Social Memory*...**a.g.e**, s.59.

aktarılır. Yaşanılanlar "kavramsallaştırılmış", bu süreçten arta kalanla kolektif hafıza inşa edilmiş olur. Medya ürünlerinin hem kodlama süreçlerinin ana malzemesini oluşturduğu, hem de kavramsallaştırma aracılığıyla, bu malzemenin niteliğini belirlediği düşünülebilir. Özellikle günümüzde birincil toplumsallıkların yerini medya aracılığıyla üretilmiş ikincil ilişkilere bıraktığı düşünüldüğünde, kolektif hafıza için temel malzemeyi kitle iletişim araçlarının oluşturduğu ileri sürülebilir.

Toplumun siyasal kültürü sonucu geçmiş temsilleri hegemonik *(hegemonic),* özgürleşmiş *(emancipated)* ya da polemiksel *(polemical)* olabilir.[193] Geçmişin tartışılma ve gündeme gelme biçimlerini bu noktada çoğunlukla medya belirler. Otoriter ve totaliter rejimlerin baskısı altındaki medya, tek sesli bir toplum ve gerçekliğin tek yönlü bir yorumunu sunmakla yükümlü kılınır. Bu noktada iktidarın tanzim ettiği ve dayattığı bir geçmiş algısını medya sadece yansıtır ve yeniden inşa eder. Buradaki geçmiş temsilleri hegemoniktir. Çoğulculuğun ve çoksesliliğin hâkim olduğu toplumlar ise fragmanterdir ve farklı katmanlarda farklı geçmiş temsillerine rastlama olasılığı vardır. Burada geçmiş temsilleri özgürleşmiştir. Hegemonik bir tek doğrudan söz etmek olanaksızdır. Bu aynı zamanda geçmiş temsillerinin polemiksel olduğu anlamına da gelir; zira farklı gruplar arasında çatışan temsiller vardır. Medyanın buradaki rolü ise bu dinamik tartışma ve yeniden inşa sürecine dâhil olmak, farklı seslere alan açmak ve nihai sözü söylememeye dikkat etmektir.

Medyanın gerçeklik olarak kurguladığı ve kabul ettiği olguların niteliği düşünüldüğünde, geçmişin tartışılmasında ve geçmiş olayların yorumunda medyanın hegemonik gücü anlaşılabilir. Medya yapısal amneziyi[194] *(structural amnesia)* körükleyebilir. Bu süreç, seçici bir unutmaya/unutturmaya tekabül eder. Kimi olayların bilinçli biçimde seçilerek üstünün örtülmesi ve yok sayılması yapısal amneziyi güçlendirici etki yapar ve bu olayları toplumsal bilinçdışına iter.

Sonuç olarak kolektif hafızanın tarihi; hafıza kurucuların yaratıcılıkları ve hafıza tüketicilerinin yıkıcı çıkarları yanında kültürel geleneklerin sürekliliğini tanıyan, kültürel üretim ve tüketimin karmaşık sürecinin yeni şekli olarak düşünülebilir. Bu üç

[193] James H.Liu & Denis J.Hilton, "How the past weighs on the present: social representations of history and their role in identity politics", **British Journal of Social Physchology**, V:44, 2005, s.542.
[194] Malinowski, Radcliffe ve Brown tarafından kullanılan kavram için bkz; Susan Rasmussen, "The Uses of Memory", **Culture and Psychology**, V:8, I:1, 2002, s.121. Araştırmacı kaynak göstermemiş.

farklı tarihsel etmen arasındaki müzakereler, hafıza politikasının rekabetçi arenasında yükümlü olmanın kurallarını yaratır. Bu müzakerelerin inşası, bir yanda başarısızlığa uğramış kolektif hafıza insiyatifleri bolluğu ve diğer tarafta başarıya ulaşmış birkaç kolektif hafıza inşasını birbirinden ayırmamıza yardım eder. Bu nedenle, kolektif hafıza çalışmaları, özellikle medya algısı konusuna gelindiğinde, iletişim ve medya çalışmaları alanının yöntemlerini benimsemeli ve geleneksel tarih yazımından postyapısal yaklaşımlara bir dizi yorumlayıcı aracı kullanmaya devam etmelidir.[195]

Diğer bir deyişle, kolektif hafızayı yönlendirme amacındaki projelerin, özellikle bu projenin ana temalarının medya aracılığıyla yayılması hedeflendiğinde, medya türünün etkin kullanımına ve iletilen temanın okuyucu/izleyici/dinleyici üzerindeki etkilerinin etkin ölçülmesine bağlıdır. Bu süreçte ana akım medya teori ve yöntemlerinden eleştirel medya çözümlemesine bir dizi teorik ve pratik uygulama gündeme getirilebilir. Kolektif hafızayı meşgul eden herhangi bir konunun tarihsel izi, medya metinlerinde sürülebilir; karizmatik anılar, hafıza kurucular, hafıza mekân ve kişilerinin yaşadığı tarihsel dönüşüm, anlam kazanımı/yitimi/kayması bu metinlerde aranırken, medya metninin kendisinin tarihi de açığa çıkarılmış olur. Çünkü bu noktada metnin kendisi de artık bir "hafıza yeri" haline gelmiştir.

[195] Kansteiner, **a.g.m**, s.179.

II. BÖLÜM: CUMHURİYET KAVRAMININ KAYNAK VE KARAKTERİSTİKLERİ VE OSMANLI'DAN GÜNÜMÜZE KAVRAMIN DÖNÜŞÜMÜ

2. CUMHURİYET KAVRAMININ KAYNAKLARI VE KARAKTERİSTİKLERİ

1.1. Cumhuriyet Kavramı

Cumhuriyet kavramı, siyaset teorisinde genellikle "monarşi karşıtı bir rejim" olarak sınıflandırılır ve kamusal meselelerin ortak yarar çerçevesinde ve kamusal akıl aracılığıyla çözümünü ilkesi uyarınca "halk iradesi" kavramını içinde barındırır. Cumhuriyetin kamusal yararı gözeten ve özellikle kanunlar aracılığıyla, kodifiye ve keyfi olmayan bir rejim kurma çabası, ortak yaşamı "erdem" ilkesi çerçevesinde örgütleme ve genel iradeyi bireysel iradenin üzerinde konumlandırması ilkeleriyle bağlantılıdır.

Res *publica* kavramından türemiş olan cumhuriyet *(republique)* sözcüğünün anlamı karmaşıktır ve "kamusal etkinlik", "kamusal sorunlar", "kamusal çıkar", "halkın oluşturduğu komünote" anlamlarını içerir.[196] Latince'de "kamu", "halk" anlamına gelen *res* ile yine *"kamu malı", "halkın malı"* anlamına gelen *publica*'nın bileşimiyle ortaya çıkan *res publica,* etimolojk olarak cumhuriyet kavramıyla eşitlenip devlet olgusuyla da ilişkilendirilerek "*halkın malı olan devlet"*[197] diye tanımlanmaktadır.

Kavram aynı zamanda (…) insanların ortak çabalarını gerektiren kamusal işler anlamına gelir. Bu anlamda, "cumhuriyet" özel ya da aileye ilişkin işler alanı için kullanılan *res privata*nın karşıtıdır. Klasik cumhuriyetçi tanımlarda, sözcük aynı zamanda, kamusal yaşamın örgütlenmesi anlamında da kullanılır ve "devlet" ile eşanlamlıdır.[198] Kamusal kavramıyla, özel alandan ayrı, ortak meselelerin tartışılıp ortak akıl yoluyla karara bağlandığı ve bu sürecin kanunlar aracılığıyla güvence altına alındığı bir alan kastedilmektedir. Bu alanda somutlanan cumhuriyet kavramının temel değerleri

---

[196] Serge Audier, **Cumhuriyet Kuramları**, Çev: İsmail Yerguz, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s.13.
[197] Kemal Gözler, "Hukuk Açısından Monarşi ve Cumhuriyet Kavramlarının Tanımı Sorunu", AÜSBFD, No:54-1, 1999, s.53'ten aktaran Cevat Okutan, **Cumhuriyetçi Paradigma Paradigmatik Cumhuriyet**, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2006, s.131.
[198] Hasan Ünder, "Kemalist Cumhuriyetçiliğin Klasik Ruhu", **Birikim**, S:115, Kasım 1998, s.61.

ise yurttaşlık, eşitlik, özgürlük, erdem, ortak yarar, erkler ayrılığı, federalizm, hukuk devleti ve bağımsız bir yargıdır.[199]

Bir yönetim biçimi olarak cumhuriyet, başında bir monarkın olmadığı ve halk tarafından seçilmiş veya atanmış bir başkanın bulunduğu devlet biçimi için kullanılır. Bununla birlikte sözcüğün, başında bir kralın bulunduğu, fakat halkın bir biçimde yönetime katıldığı, demokratik, monarşik ve oligarşik öğeler içeren devletler için de kullanıldığı belirtilmelidir.[200]

Cumhuriyet konusunda birbirinden az çok farklı analizler yapan çeşitli yazarlar, Cumhuriyet fikrinin birkaç temel boyutunu öne çıkarmaktadır[201]:

1. Kamusal alanın hukuk kurallarıyla yapılandırılması
2. Politikanın önemi ve politik alanın özerkliği fikri
3. Yurttaşlığın tesisi ya da yurttaş olarak insan fikri
4. İnsanın gelişebilir bir varlık olduğu fikri
5. Politik topluluğun ya da ulusun kavramsallaştırılması
6. Entegrasyon ilkesi
7. Ortak iyi ve genel çıkara önem verme
8. Kamusal alana katılımın yüceltilmesi

Cumhuriyet fikrinin temelinde, "insan" faktörünün yönetim ve yönetilme sürecinin merkezine yerleştirilmesi olduğu söylenebilir. Bu anlamda insan; yurttaş ve birey olarak tasavvur edilir, irade ve akla sahip olduğu ve bu özellikleri sayesinde yöneten ve yönetilebilen bir varlık olduğu savlanır. Cumhuriyet, bir kişi ya da grubun değil, kendi çıkarı için bir araya gelmiş insanlar topluluğunun yönetimi olarak insan aklının yönetimsel anlamda ulaştığı önemli aşamalardan biridir.

Cumhuriyet rejiminde akrabalık, sınıf ve kabile ilişkileri hukuki bir ayrıcalık sağlamaz. Bunun anlamı, yurttaşlık ilişkisinin hukuken tek yasal ilişki olması ve hakların yurttaşlıkla belirlenmesidir.[202] Yurttaşlık statüsü aynı zamanda toplumun

[199] Okutan, **a.g.e**, s.18-20.
[200] Ünder, **a.g.m**., s.61.
[201] Nuri Bilgin, **Cumhuriyeti Anlamak**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk-Ermeni İlişkileri Araştırma Grubu Yayını, İzmir, 2004, s.2.
[202] Ahmet İnsel, "Cumhuriyet ve Demokrasi", **Birikim**, S:115, Kasım 1998, s.31.

siyasetin öznesi haline gelmesidir. İktidarın sekülerleşmesi, yani iktidarın meşruiyetinin miras hakkı ya da ilahi güçlerden insana devri, yurttaşlık aracılığıyla gerçekleşir.

Yurttaşlık statüsü kısmi bir özgürlüğü *a priori* içinde barındırır. Antik Yunan'dan günümüze sosyal ve siyasal hakların genişlemesi doğrultusunda yurttaşlık pratiği içindeki özgürlük tanımı da değişmiştir. Mülkiyet, seçme, seçilme gibi birincil haklar yanında, sosyal haklar ve sonuçta insan hakları yurttaşlık haklarının bir parçası olarak gelişimini sürdürmektedir. Bu anlamda cumhuriyeti tahakkümün olmadığı bir siyasal rejim olarak formüle eden Pettit, "bir kişinin maruz kaldığı keyfi müdahale kapasitelerinin ortadan kaldırılması ya da en aza indirilmesi" olarak tanımladığı "tahakkümsüzlük olarak özgürlük" fikrini cumhuriyetin temel niteliklerinden biri olarak tarif eder. Pettit'e göre, "özgürlükten mahrum olmak kısıtlanmış olmaktan ibaret değildir; aksine, adil bir hukuk sisteminin –keyfi olmayan bir rejimin- getirdiği kısıtlama kişiyi özgürlüğünden mahrum bırakmaz. (…) Özgürlük, hiç kimsenin başkasına keyfi müdahalede bulunacak güçte olmadığına dair ortak bir bilinçle, yurttaşların birbirlerinin gözlerinin içine bakabilmelerini gerektirir."[203]

Keyfi müdahalenin engellenmesi hukuk egemenliğinin tesisi sayesinde gerçekleşebilir. Ancak burada hassasiyet gösterilen şeyin "kanun" fetişizmi olmadığını belirtmek gerekmektedir. Kanunların içeriği, en az uygulanış biçimindeki adalet kadar önemlidir ve cumhuriyet kavramının eşitlik ve özgürlük idealleriyle çelişmeyecek bir içeriğe sahip olmaları beklenir. Bu noktada cumhuriyetin demokrasi ile kurduğu ilişki önem kazanır. "Demokrasi, dar anlamda bir özgürlükler rejimi olarak düşünülebilir. Demokrasi, cumhuriyet kavramının içinde barındırdığı eşitlikçiliği reddetmeden, mümkün olan en geniş özgürlük alanının toplumsal yaşamda yürürlükte olduğu rejimdir. Seçme-seçilme özgürlüğünün ötesinde, insanın düşündüğünü ifade etmesi, istediği inanç ve kültürel değerleri yaşaması gibi hakları da içerir. Demokrasi kavramında çoğulluk ilkesi mündemiçtir; cumhuriyet ise vurguyu kurumsal bütünlüğe yapar."[204] Dolayısıyla demokrasi bireyin önceliğini vurgularken, cumhuriyet topluluğun bütünlüğü ve iradesini önemser. Cumhuriyet bireyin yurttaş olarak özgürlüğünü savunurken, demokrasi bireyin pozitif özgürlüğünü inşa etmeye uğraşır. Özgürlük

[203] Philip Pettit, **Cumhuriyetçilik, Bir Özgürlük ve Yönetim Teorisi**, Çev: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998, s.24-25.
[204] İnsel, **a.g.m**., s.33.

sadece dışardan müdahale edilmemeyi değil, insanların kendilerini ilgilendiren konularda egemen olmalarını da kapsar. Bu aynı zamanda insanın özneleşme sürecidir.[205]

Demokrasi, insanın yurttaşlık ötesindeki kimliklerini tanır ve özgürlüğü kamusal alandan özel alana tüm alanlar için tanımlar. Cumhuriyet ise bireyin toplum içinde erimesi ve alt kimliklerini yurttaş kimliği içinde eritmesini bekler. Ortak yarar'ın ancak bu noktada işlevselleşebileceğini düşünür. Touraine'e göre: *"Demokrasi hukuk devletinden değil, erksiz çoğunluk adına ve egemen çıkarlara karşı ahlaksal ilkelere –özgürlük, adalet- başvurudan doğar. (...) Demokrasi, hiçbir zaman prosedürlere ve kurumlara indirgenemez; hukuk devletini egemenlik altındakilerin çıkarlarına uygun düşen bir yönde değiştirmeye çabalayan toplumsal ve siyasal bir güçtür demokrasi.(...) Daha da derine inecek olursak, demokrasinin var olma koşulu siyasal eşitlik, tüm yurttaşlara aynı hakların verilmesi değildir yalnızca; demokrasi toplumsal eşitsizlikleri ahlaksal haklar adına dengelemek üzere bir araçtır aynı zamanda.*[206] Cumhuriyetle demokrasinin kesiştikleri asgari zemin ise, iktidarın serbest seçim ve genel oyla belirlenmesi ilkesidir."[207]

Demokrasi toplumsal yapıyı tanzim ederken, cumhuriyet şekil şartları yanında kamusal yaşamda ihtiyaç duyulan "*pathos*"u sağlar. Toplumu bir arada tutacak ortak anılar, yurtseverlik duyguları ve ortak iradenin sağlayacağı bağlılık, cumhuriyetin demokrasiye ekleyeceği *pathos* olarak düşünülür. Bu aynı zamanda toplumsal hafıza boyutuna işaret eder. Birincil toplumsallıklardan ikincil toplumsallıklara geçişte yaşanacak kimlik krizi, cumhuriyeti temsil eden yurttaş kimliğinin üst kimliği temsil eden önemli bileşenlerden biri haline getirilmesiyle çözümlenmeye çalışılır.

Cumhuriyet, günümüzde siyasal hayatın temel yönetim biçimlerinden biri olma özelliğini korumaktadır. Çok kültürlü toplumsal yapıları yönetmede yaşadığı kriz her ne kadar kavrama yöneltilen eleştirileri artırsa da, içerdiği demokrasinin ölçüsü oranında bu eleştirilerle mücadele kapasitesini içinde barındırmaktadır.

---

[205] Pozitif ve negatif özgürlük tartışması için bkz; Isaiah Berlin, **Two Concepts of Liberty**, Oxford University Press, 1958 ve İnsel, **a.g.m**., s.33.
[206] Alain Touraine, **Demokrasi Nedir?**, Çev: Olcay Kunal, YKY, İstanbul, 1997, s.38.
[207] İnsel, **a.g.m**., s.34.

1.2. Cumhuriyet Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Temel Teorik Yaklaşımlar

1.2.1. Antik Yunan ve Roma'da Cumhuriyet Düşüncesi

Bir yönetim teorisi olarak Cumhuriyetçilik kavramının kökleri Antik Yunan'a kadar uzatılabilir. Aristotales'in yönetim biçimlerini sınıflandırdığı bilinmektedir. Bu ayırım içinde yer alan ve 'Site'nin gerçek formlarından birini oluşturan anayasal yönetim (*Polity* ya da *Politea)* gibi bir belirleme cumhuriyetçi çağrışımlar yaratması açısından özellikle önemlidir. Çünkü düşünür bu siyasal formda, yurttaşların çoğunun kamunun çıkarlarını gerçekleştirmek adına yönetimde bulunduklarını gözlemiştir. Bu nedenle O, çoğunluk *ortak yararı* ilke edinerek yönettiğinde, bütün rejimleri, ortak bir kavram olarak, *politeia* olarak adlandırmaktadır."[208] Üç "iyi" anayasa rejmi vardır: Monarşi, aristokrasi ve *politeia (*Fransızca ya da Almanca'ya çoğu zaman 'cumhuriyet' ya da çoğunluğun 'doğru' yönetimi, 'meşruti yönetim' olarak çevrilen). Ayrıca üç "kötü" biçim vardır: Zorbalık, oligarşi ve demokrasi. *Politeia*'da yöneten azınlık değil, çoğunluktur; ancak bu çoğunluk yoksul değil (demokraside görüldüğü gibi) varlıklıdır ve savaşçı erdemlere sahiptir. Dolayısıyla *politeia* ya da cumhuriyet, görev dağılımında zenginlik ve özgür insan statüsüne bağlı olduğu demokrasi ve oligarşi arasındaki uyumlu bir karışım şeklinde ortaya çıkar.[209]

Aristotales'in argümanı, yurttaşlığın işlevsel ve araçsal yönlerine odaklanır ve haklar meselesini olumsuzlar. Aristotalyen bir dünyada, yurttaşlığı garantilemenin yolu, zenginlik, mülk (*property)* ve katılımdan geçer.[210] Antik cumhuriyetçiliğin bir diğer kısıtlılığı cinsiyetçi doğasından gelmektedir. Daha doğrusu, XX. yüzyıl başlarına kadar cumhuriyet, erkeklerin erkekleri yönettiği, kadınların ise bazen yönetilmeye dahi değer görülmediği, zaman zamansa sadece yönetildiği bir yönetim biçimi olmuştur.[211]

Kavram, Roma'da Cicero ile özdeşleştirilmiştir. Rönesans'da, Machiavelli'nin anayasal düşüncesi aracılığıyla yeniden dirilir.[212] Klasik Roma'da cumhuriyetçilik

---

[208] Aristotales, Politika'dan aktaran Okutan, **a.g.e**., s.51.
[209] Audier, **a.g.e**., s.16-17.
[210] Kalu N. Kalu., "Of Citizenship, Virtue and the Administrative Imperative: Deconstructing Aristotelian Civic Republicanism", **Public Administration Review***,* V:63, I:4, 2003, s.420.
[211] Cinsiyetçilik tartışmaları için Bkz; A.Phillips, **Demokrasinin Cinsiyeti**, Metis Yayınları, İstanbul.
[212] Philip Pettit, "Liberalism and Republicanism", **Australian Journal of Political Science***,* V:28, I:4, s.162.

Cicero aracılığıyla "halkın davası" olarak tasvir edilir. Roma cumhuriyetçiliğinin merkezinde özgürlük (*libertas)* kavramı vardır. Yunanlılarda olduğu gibi özgür insan statüsü köle statüsüyle ters düşer. (…) Yasanın yönetmesi ve keyfi monarşik yönetim arasındaki karşıtlık, 'krallıktan nefret' *(odium rengi)* temasıyla birlikte cumhuriyetçi söylem içinde çok sık görülür.[213] Antik Yunan *politeia*'sında olduğu gibi, Roma Cumhuriyetinde de katılım sınıfsal, cinsiyetçi ve seçicidir. 'Halk' belli bir grubu temsil eder ve bu grubun dışındakiler köle olarak sınıflandırılır; eşitlik ve özgürlük talebinde bulunamazlar, dolayısıyla Antik Yunan'da olduğu gibi Roma Cumhuriyeti'nde de demokrasi prensibi geçerli değildir. Demokrasi, iyi yönetimi bozan bir unsur olarak görülür.

Cicero'ya göre, komünote şu ya da bu hizbin değil, halkın ortak iradesini temsil ediyorsa bir cumhuriyettir. Dolayısıyla halk kamusal sorunlarda yönetime katılmalıdır. (…) Roma teorisine göre iktidar *halkın çıkarı* için yüksek devlet görevlileri ve Senato aracılığıyla etkinlik gösterir. Dolayısıyla Cicero'nun *cumhuriyetçiliği* halkın ortak sorunları *doğrudan doğruya* üstlenmesini gerekli kılmaz. Roma cumhuriyeti 'demokratik' değildir: Söz konusu olan paralı insanların rejimidir ve bu rejimde yurttaşlar sivil katılım düzeylerini belirleyen farklı sınıflara aittirler.[214]

Grekler, *somut bireylerden oluşan reel toplumdan farklı olarak yurttaşlardan oluşan soyut, politik bir toplum fikrini* geliştirmişlerdir. Bunun yanı sıra Grek sitesinin barbar toplumlardan farklı olarak *yasalarla yönetilen bir toplum* olduğu ve hukuk devletinin de başlangıcı olduğu kabul edilmektedir. *Romalılar*la birlikte yurttaşlar, sitenin mensubu olarak değil, hukukun özneleri olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Bu yeni aşamada yurttaşlık, bir takım haklar içeren bir yasal statü olarak kavramsallaştırılmıştır.[215] Dolayısıyla, soyut bir kavramsallaştırma olarak "halk" fikri ve hukuki bir kategori olarak yurttaşlık, Antik Yunan ve Roma düşüncesinden günümüz politik kültürüne miras kalan öğelerdir.

---

[213] Audier, **a.g.e**., s.17.
[214] **A.g.e**., s.17-18.
[215] Nuri Bilgin, **Siyaset ve İnsan**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2005, s.73.

1.2.2. Rönesans Döneminde Cumhuriyetçi Düşünce

Cumhuriyet fikrinin yeniden keşfedilmesi Rönesans aracılığıyla XIV. Yüzyılda gerçekleşir. Rönesans döneminin cumhuriyetçi düşünceye en önemli katkısı, cumhuriyetçi düşüncenin "olmazsa olmaz"larından birinin, "laik" niteliğin cumhuriyetçi gelenekte yer almaya başlamasıdır.[216]

Rönesans Cumhuriyetçiliği, en rafine biçimde Machiavelli'nin politik düşüncesinde temsil edilir. İtalyan cumhuriyetçileri, özellikle Machiavelli, "'ortak yarar'ı gerçekleştirmeye özgülenmiş yasalar altında yaşayan, oransal eşitlik koşulları altında oluşturulan ve yurttaşların meydana getirdiği ordular tarafından savunulan rejim"[217] kavramsallaştırmasıyla cumhuriyeti tanımlar. Machiavelli'ye göre " (…) bir devleti güçlü kılan şey, genel iyiliktir, yoksa özel çıkarlar değil ve hiç şüphesiz, ancak cumhuriyetlerde gerçekten halkın iyiliği göz önünde tutulur; bu ortak iyiliğe katkıda bulunan her şey, orada gerçekleşir ve bu arada, bazı özel kişiler zarara uğrasalar bile, o kadar çok yurttaş bundan yarar sağlar ki, az sayıda zarar gören yurttaşların muhalefeti daima bertaraf edilebilir."[218] Burada Rousseau'nun "genel irade ve halk egemenliği" fikirlerinin temeli görülebilir.

Machiavelli'nin temel çıkış noktası yurttaş cumhuriyetçiliğidir *(civic republicanism).* "Yurttaş cumhuriyetçiliğindeki (veya klasik/yurttaşçı hümanizm) yurttaşlık anlayışı, en iyi devlet biçimini iki desteğe dayandırır: Siyasal olarak erdemli insanlardan oluşan bir yurttaşlar grubu ve adil bir yönetim şekli. Devlet, keyfi olarak yönetilen bir tiranlık değil, anayasayla yönetilen siyasal varlık anlamında bir 'cumhuriyet' olmalıdır. İkisi de –iyi yurttaş davranışı ve cumhuriyetçi bir biçim- asli unsurdur, dolayısıyla "yurttaş cumhuriyetçisi" terimi de öyle. Bir tiranlıkta özgür yurttaşlar topluluğu olması imkânsız[dır]; yurttaşların aktif destek ve katılımı olmadan bir 'cumhuriyet' imkânsız[dır]. Dolayısıyla yurttaşlık da öncelikle sorumluluk ve yurttaşlık erdemini gerektir[mektedir].[219] Aristoteles, Machiavelli ve Rousseau hattının savunduğu temel prensip bu[dur]. Kendisi gibi bir başka önemli İtalyan düşünür

---

[216] Cevat Okutan, **Cumhuriyetçi Paradigma Paradigmatik Cumhuriyet**, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2006, s.65.
[217] Wendell John Coats, A Theory of Republican Character and Related Essays, Selingsgrove, Susquehanna University Press, 1994, s.22'den aktaran Okutan, **a.g.e**., s.76.
[218] Machiavelli, **Hükümdar**, Çev: Kemal Karabulut, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1998, s.33.
[219] Derek Heater, **Yurttaşlığın Kısa Tarihi**, Çev: Meral Delikara Üst, İmge Kitabevi, Ankara, 2007, s.14.

Leonardo Bruni ile ortak noktaları "sivil hümanizm", yani klasik antik dönem yazarlarından esinlenilen yurttaş katılımı ve siyasal erdemin hayati önemine inanç olarak adlandırılan düşüncedir.[220]

İyi yasaların yapılması, yurttaşların aktif olarak yönetime katılması, yönetimi izlemesi ve yurttaşlık erdemini davranışlarının temeli yapmalarına bağlıdır. Bu anlamda aralarında çatışma ve uyumsuzluk olabilir, ancak uyumsuzluk cumhuriyetin bekasını tehdit edici boyutlara ulaşmadığı sürece yararlıdır.

Rönesans cumhuriyetçi geleneği "hümanist şehir cumhuriyetçiliği" ve "klasik cumhuriyetçilik" olarak ikiye ayrılabilir. Held bu ayrımı "gelişmeci" ve "korumacı" cumhuriyetçilik olarak isimlendirir: *"Çok genel olarak, gelişme kuramcıları, politik katılımın, yurttaşların insan olarak gelişmesindeki içsel değerini vurgular. Korumacı kuramcılar ise, politik katılımın, yurttaşların kişisel özgürlük gibi amaçlarını korumadaki işlevsel önemini vurgular. Gelişimci cumhuriyetçilik kuramı, klasik demokratik mirastan öğeler ve Yunan polis'inin filozoflarının temaları üzerine geliştirilmiştir. Bu temalardan bazıları, politik katılımın içsel değeri ve polis'in insanların kendilerini gerçekleştirebilmeleri için bir araç olmasıdır. Bu bağlamda politik katılım iyi bir hayat için bir mecburiyettir. Cumhuriyetçi Roma ve onun tarihçilerinin etkisinin görüldüğü korumacı cumhuriyetçilik ise, bunun tam tersine, yurttaşlık erdeminin çok narin olduğunu ve eğer halk, aristokrasi ve monarşi gibi sadece tek bir grubun politik katılımına bağlı olursa yolsuzluğa açık olacağını vurgular. Dolayısıyla, korumacı cumhuriyetçi kuramcılar, yurttaşların kişisel özgürlüklerinin korunabilmesi için, yurttaşların tümünün, ortak karar alma süreçlerine katılmasının önemini vurgular. Gelişimci cumhuriyetçilik (...) en gelişmiş şekline, 18.yüzyılda Rousseau'nun yazılarıyla ulaştı. (...) Korumacı cumhuriyetçilik, en yakın olarak Machiavelli ile özdeşleştirilebilir".*[221]

Machiavelli, belli başlı üç yönetim şekli belirler: monarşi, aristokrasi ve demokrasi. Bu üç yönetim şekli de dengesizdir ve yozlaşma ve yolsuzluğa eğilimlidirler. Machiavelli, insanları doğuştan kötülük ve tembelliğe eğilimli gördüğü için, onları ancak "kanun"un düzeltebileceğini düşünür. Kanunların adaleti ve özgürlük, sadece bir öz-yönetim rejimi ve politikaya katılma isteği değil, aynı zamanda yurttaşların kendi çıkarlarını korumalarına fırsat veren çekişmeler ve anlaşmazlıklar

[220] Heater, **a.g.e**., s.86.
[221] David Held, "Cumhuriyetçilik: Özgürlük, Öz-Yönetim ve Aktif Yurttaş", **Cogito**, S:15, 1998, s.44.

aracılığıyla sağlanabilir. Özgürlük, her zaman, ya grupların özel çıkarları ya da rakip devletler tarafından tehdit edilmektedir. (…) Dolayısıyla yayılımcı bir politika, bir topluluğun özgürlüğünü korumanın ön şartıdır: Güç uygulamak, özgürlüğün korunmasının bir parçasıdır. Bunu savunarak, Machiavelli ülkede ve ülke dışında, devletin ve toplumun amaçlarını, kişilerin çıkarlarının üstüne koy[maktadır]: "Devletin amaçları", kişilerin haklarına göre öncelik taşı[maktadır]. Bir insanın görevleri, öncelikle yurttaşlık görevleri[dir]".[222] İleride Rousseau'da da göreceğimiz "iktidarın/egemenin kutsanması" ve bireysel iradelerin genel iradenin en önemli temsilcisi olarak devlete devri fikri, klasik cumhuriyetçi düşüncenin önemli temalarındandır. Bu anlamda yurttaş, devlet için vardır; öncelikli varlık sebebi, topluluğu ve devletiyle kurduğu ilişkidir. Machiavelli için devletin her şeye rağmen bekası düşüncesi baskın geldiğinden, en önemli şey devletin gücü ve diğer devletlerle mücadele etme kapasitesidir.

Machiavelli'nin politik düşüncesi, karşılıklı olarak birbirine saygı duyan ve kamusal meselelerle ilgili görüşlerini otonom (yani özgürce) biçimde, *patria*'nın ve birlikte paylaştıkları zenginlik ve refah adına rahatça yayabilen bir topluluğu temsil eder.[223] Machiavelli bu düşüncesini "sivil erdem" *(civic virtue)* kavramsallaştırmasıyla genişletir ve politik düşüncesini Roma cumhuriyet deneyimi ve oradan yaşadığı dönemdeki İtalyan deneyimine bağlar. Buna göre Aristo'dan gelen "insanın politik bir hayvan" olduğuna dair anlayışı devam ettirir ve insanın otonom ve özgür etkinliğinin dönüştürücü bir güç olduğuna dair inancı tekrar eder.[224] Ancak yurttaş, sivil erdemi geliştirmesi için yönlendirilmelidir. Machiavelli'nin insan doğasına dair kötümser görüşleri, kimi zaman terör ya da güç kullanımının da güçlü bir cumhuriyet için gerekli olabileceğini düşünmesine neden olmuştur. Bu bağlamda, erdemli yurttaşların yetiştirilmesi için kimi zaman dinin kimi zamansa yasa koyucunun zorlayıcı olması gerektiğini söylemiştir. Kendi haline bırakılırsa halk yozlaşır; bu nedenle anayasa ve kurallar benimsetilmelidir.

---

[222] Held, **a.g.m**., s.51.
[223] Adrian Oldfield, **Citizenship and Community, Civic Republicanism and the Modern World**, Routledge, London&NY, 1990, s.32.
[224] **A.g.e**., s.32.

Machiavelli için özgürlüğün korunmasının yolu, bazen diktatörlüklerden geçmektedir. Kendi kendini yönetebilen bir topluluk ile bu topluluk için gerekli kanunları yapıp uygulayabilen güçlü bir lider imgesi arasında yaşadığı ikilemde, genelde ikincisinden yana tavır koyar. Çağının koşulları, özgürlüğün bıçaksırtı bir kavram olduğunu düşünmesine neden olmuştur. Bu nedenle toplumsal düzeni sağlayacak bir despotun gerekliliğine inanır. Özgür devlet, var olmasının koşullarını sağlamak için, güçlü ve yayılmacı olmalıdır. Bu yüzden Machiavelli'de, bir demokrasi kuramının tohumlarını bulsak da –yönetilenleri yönetenlerden ve yönetenleri de birbirlerinden korumak için demokrasi öğeleri gereklidir- düşüncesinin başka yönlerine baktığımızda, bu öğelerin varlığı tehlikeye girer.[225] Reelpolitik düzeyde, Machiavelli'nin devletin devamı ve diğer devletlere karşı üstünlüğü fikri, sürekli teyakkuz halinde bir rejim tasarlamasına neden olur. Güvenlik ve yurttaş özgürlüğü arasındaki gerilim, rejimin sürekliliğini garanti eden güvenlik kaygısı lehinde şekillenmiş gözükmektedir.

1.2.3. Monarşiler Dönemi ya da Aydınlanma Çağında Cumhuriyetçi Düşünce

Rönesans, erken dönem modern cumhuriyetçiliği doğuran bir dönem iken; Aydınlanma ona yeni unsurlar ekleyerek, çağdaş anlamına uygun bir yapıya dönüştürmüştür. Her iki dönem, büyük ölçüde klasik kaynakların tekrar canlandırılması ile ortaya çıkmak ve Roma'nın cumhuriyetçi deneyimlerinin neler olduklarının belirlenmesinin ardından bunların anılan dönemlere ilişkin olarak güncelliklerinin kalmadığı gerekçesi ile reddedilmeleri gibi iki birlikteliği paylaşmışlardır.[226]

Bu dönemin karakteristiklerini en iyi temsil eden düşünürlerden biri Montesquieu'dür. Montesquieu, Yasaların Ruhu'nda (1748), uzunca bir süreden beri kullanılmakta olan *monarşi, aristokrasi* ve *demokrasi* şeklindeki sınıflandırmayı göz ardı ederek, yönetim biçimlerini *despotluklar, monarşiler* ve *cumhuriyetler* olarak ortaya koyar. Bu ayırımda öne çıkan yön; aristokrasi ve demokrasiyi, cumhuriyetçi yönetimlerin bir alt biçimi olarak görmesidir. Çünkü O'na göre, cumhuriyet yönetimi,

[225] Held, **a.g.m**., s.52.
[226] Bill Brugger, Republican Theory in Political Thought-Virtuous or Virtual?, St.Martin's Press, New York, 1999, s.67-77'den aktaran Okutan, **a.g.e**., s.91.

ulusun tümünün birden ya da bir parçasının yönetimi elinde bulundurmasıdır. Dolayısıyla bir cumhuriyette, yönetim yetkisi tüm ulusun elinde olursa demokrasi, yönetim yetkisi ulusun bir kısmının elinde olursa buna da aristokrasi adı verilmelidir.[227] Monarşi tek kişinin belli temel yasalara göre yönetimi anlamına gelirken; despotluk yine tek kişinin, ama bu kez yasasız ve kuralsız yönetimi demektir. Cumhuriyet ise halkın (ya da bir bölümünün) kendi yaptığı yasalarla kendini yönetmesidir. Her yönetim biçimi, zorunlu olarak kendine özgü bir tutkuya sahiptir: Cumhuriyet erdemi, monarşi onuru, despotluk korkuyu ister. İlke, yönetim biçiminden kaynaklanıyor gibi görünmektedir; ama gerçekte yönetimin varoluş koşuludur. Örneğin cumhuriyetin var olması, yurttaşların erdemli olmaları koşuluna bağlıdır.[228]

"Bu noktada aslında Montesquieu'nün "erdem" ilkesinin yeniden gözden geçirilmesi gerekir. Montesquieu erdemi, "anayasa tutkusu" olarak değil, daha çok "yasaları ve ülkemizi sevmek" olarak tanımlamıştır.[229] Machiavelli gibi Montesquieu de vatan aşkını, ortak özgürlüğü koruyan yasalara ve kurumlara duyulan sevgi olarak betimlemiştir. Eşitlik aşkı sivil eşitlik, yurttaş olarak eşitlik aşkı, yani eşit politik haklar ve kanun önünde eşitlik demektir.[230] *Yasaların Ruhu*'nun "Uyarı" Bölümü'nde erdemden ne kastettiğini açıklar: "Cumhuriyetteki erdem sözcüğü ile vatan sevgisini, yani eşitlik sevgisini kastediyorum. Bu erdem ne ahlaki bir erdemdir, ne de Hıristiyanca bir erdem; doğrudan doğruya siyasal erdemdir."[231] Dolayısıyla Montesquieu aslında cumhuriyetin gereksinim duyduğu *pathos*'u yine siyasetin içinden üretir. Cumhuriyet için aslolan yurttaşın kamusal kişiliği ve siyasi katılımıdır.

Montesquieu, özel yani ahlaki erdemleri vatan sevgisi gibi siyasal erdemlerle özdeşleştirerek, kamusal ve özel arasındaki ayrımı muğlâklaştırır; bu tercih, özel kişiliğin kamusal kişilik içinde erimesi anlamına gelir[232]. Toplulukçu cumhuriyetçiliğin temel ilkelerinden birini Montesquieu'de de buluruz.

---

[227] Okutan, **a.g.e**., s.93.
[228] Mehmet Ali Ağaoğulları, **Kral-Devletten Ulus-Devlete**, İmge Kitabevi, Ankara, 2005, s.382-383.
[229] Montesquieu, 1949, IV.5.'den aktaran Heater, **a.g.e.**, s.103.
[230] Viroli, **a.g.e**., s.82.
[231] Montesquieu, De L'Esprit des Lois, Libraire Garnier Freres, 2 c., Paris, 1927, s.IX'dan aktaran Ağaoğulları, **a.g.e**., s.399.
[232] Ağaoğulları, **a.g.e**, s.400.

Montesquieu'nun cumhuriyet üzerine düşüncesinde önemli bir diğer unsur, cumhuriyet için önemli bir kavram olan ortak iyinin, ancak fiziken küçük topluluklara uyarlanabilecek bir ilke olduğunu düşünmesidir. Ona göre "geniş cumhuriyetlerde çıkarlar tikelleşir ve ortak iyi binlerce değerlendirmeye kurban edilir. Küçük cumhuriyetlerde ise, ortak iyi daha iyi anlaşılır, daha iyi hissedilir ve her yurttaşa daha yakın durur."[233] Ülkenin coğrafi boyutunun yönetimin doğası üzerinde belirleyici bir güce sahip olduğunu hiçbir kuşkuya yer vermeyecek bir şekilde dile getirir. Buna göre küçük bir devlet cumhuriyet, orta boy bir devlet monarşi, büyük bir devlet despotluk olacaktır. Montesquieu'ye göre demokrasi Antik Yunan'da kalmış, fiziken küçük topluluklara uygulanabilecek bir rejimdir; cumhuriyet ise hem demokrasi hem aristokrasi rejimindeyken, her an ılımlı bir yönetim olmaktan çıkıp, özgürlüğü yıkıcı bir nitelik alabilir; bu nedenle modern çağlara en uygun düşen, aynı zamanda özgürlüğün de güvencesini oluşturan yönetim biçimi monarşidir.[234]

Montesquieu'nün siyaset teorisine yaptığı önemli katkılardan biri erkler ayrılığı kuramıdır. Şenel'e göre: "*Montesquieu, siyasal sistemin despotluğa kaymasının önlenmesinin, İngiliz sistemindeki erkler ayrılığı ilkesi aracılığıyla gerçekleştirilebileceğini düşündü. Monarkın elinde toplanan erkler ayrılmalı, yasama, yürütme ve yargı erkleri ayrı organlara verilmeliydi. Roma siyasal düzeni ve Eski Yunan'dan beri süregelen, özellikle Roma'da üzerinde önemle durulan "karma anayasa", "karma yönetim" düşünceleri Montesquieu için esin kaynağı olmuştur. Ancak Montesquieu, erklerin yetki alanlarının sınırlarını çizmeye kalkmamıştır. "Kuvvetler ayrılığı" kuramı, aristokrasinin ayrıcalıklarını mutlak monarşiye karşı korumak için oluşturulduğu halde, daha çok 18.yüzyıl burjuvazisi tarafından mutlak monarşiye karşı kullanılmış, burjuvazi tarafından benimsenmiştir. Burjuva devrimleri başarıya ulaşınca, kuvvetler ayrılığı, Fransız ve Amerikan devletlerinin anayasalarına geçerek, varlığını çağdaş anayasalara kadar sürdürebilen bir anayasa ilkesi durumuna gelmiştir.*"[235] Dolayısıyla kuvvetler ayrılığı prensibi, halkı siyasal iktidara karşı koruyacak ve denge yaratacak hukuki düzenlemelerden çok, iktidarın paylaşımı ve siyasal gücün dağılımı konusundaki anlaşmazlıklara çözüm üreten bir mekanizma olmuştur.

---

[233] Viroli, **a.g.e**., s.85.
[234] Ağaoğulları, **a.g.e**., s.388-403.
[235] Alâeddin Şenel, **Siyasal Düşünceler Tarihi**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1996, s.355.

Monarşiler dönemi ve Aydınlanma Çağı'nın bir diğer önemli düşünürü, Fransız İhtilali öncesi fikirleri yaygın taraftar bulan, klasik cumhuriyetçiliğin önemli temsilcilerinden Jean Jacques Rousseau'dur. Rousseau, adalet ve barışın evrenselleşebileceğine inanır; ancak bunun, insanın yozlaşmamış ve saf bir yaşam biçimine geri dönüşü sayesinde olabileceğini belirtir. Bu anlamda görüşleri romantiktir. Hatta romantizmin kurucu babalarından sayılır.[236] Ancak Berlin'e göre, kişinin bütün insanların ortaklaşa sahip oldukları özgün, ilksel ilkelere dönmesinde, insanları bölen duygulara karşı, onları birleştiren evrensel aklın egemenliğinden; insanların yüreklerini zihinlerinden ayıran ve insanları kendilerine karşı bölen çatışmalara, karışıklıklara ve huzursuzluklara karşılık evrensel adaletin ve evrensel barışın egemenliğinden söz eden Toplum Sözleşmesi'nin yazarı Rousseau'nun romantizmine ihtiyatla bakmak gerekir.[237]

Rousseau, kimi yorumlarda milliyetçi düşüncenin de önemli fikir öncülerinden sayılmaktadır. Örneğin Calhoun'a göre, Rousseau aynı anda bireyin ve bütünün (tüm toplumun) bölünmezliğinden ve ikisi arasındaki ivedi ilişki olasılığından söz ederek milliyetçilik söyleminin çok temel bir özelliğini dile getirmiştir.[238] Rousseau'nun Cumhuriyeti, Cumhuriyet'in siyasal topluluğunun bir yurttaşlar topluluğundan ulusa ya da halka kaydığı bir dönemle çakışmaktadır. Bu anlamda yurttaş, artık genelin içinde eriyen ve iradesini bütüne havale eden bir unsura indirgenmiştir.

Milliyetçiliğin can alıcı bir boyutu, bir ülke halkının toplumsal olarak bütünleşik, anlamlı bir bütün olduğu iddiasıdır. Örneğin Rousseau'nun ünlü genel irade kavramı, çarpıcı bir biçimde bunu ima eder. Halk, ulus, tek bir ortak kimliğe sahip olabilmeli ve –en azından idealde- tek bir ses çıkarmalıdır.(…) Ulus bir bütün olarak diğer ülkelerden farklıdır ve mensupları, bir bütün olarak kendi kaderini tayin ve kendileri gibi tek bir devlet isteme hakkına sahiptir.[239] On sekizinci yüzyıl, Fransız İhtilali sonrası, halk egemenliğinin cumhuriyet ve ulus fikriyle mezcolduğu bir dönemi ifade etmektedir. Bu dönemde, cumhuriyet olgusunun, bir devlet şekli olarak "ulus-devlet" formatıyla örtüşmesine tanık olunmuştur.[240] Artık iktidar olgusu, sadece 'ulus'

[236] Isaiah Berlin, **Romantikliğin Kökleri**, Çev. Mete Tunçay, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004, s.25.
[237] Bkz; Berlin, **a.g.e**., s.25.
[238] Craig Calhoun, **Milliyetçilik**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007, s.63.
[239] Calhoun, **a.g.e**., s.107.
[240] Okutan, **a.g.e**., s.112.

haline dönüşen bir halkın onamasıyla meşruiyet kazanabilmektedir. İşte 'cumhuriyetçilik' tam da bu noktada, ulus-devlete meşruiyetini kazandıran bir olguya dönüşmektedir.[241] Bu anlamda, ulus-devletin meşru yönetim biçimi cumhuriyet olmuş, yurttaşlık ulusallıkla eş anlamlı olmaya başlamıştır. Bu anlamda Rousseau'nun savunduğu, milliyetçiliğin ilkel biçimi[dir].[242]

Rousseau, "18.yüzyılın Machiavelli'si" olarak görülmüştür.[243] Kendi tercih ettiği sistemi "cumhuriyetçi" olarak adlandırmış, kamusal alanda yükümlülük ve görevlerin merkezi bir yer tuttuğunu vurgulamıştır. (…) Machiavelli gibi Rousseau da, antikçağdaki Atina'yla özdeşleştirdiği "demokrasi" kavramına karşı eleştireldir. Ona göre Atina'nın ideal bir politik sistem olduğunu savunmak mümkün değildi; çünkü Atina yasama ve yürütme işlevleri arasında kesin bir ayrım yapamamış ve bunun sonucu olarak istikrarsızlık, sert ve verimsiz mücadeleler ve kriz durumunda kararsızlık gibi sorunlarla karşı karşıya gelmişti.[244]

Rousseau'nun dinin kamusal düzen ve yurttaşın inşası için araçsallaştırılması fikirleri de Machiavelli'ye benzemektedir. Gerçi Machiavelli'nin sivil dini antik dünyanın pagan dinlerini çağrıştırır; yurttaşlara korku salmalı, onlara vatanseverlik ateşi ve coşkusu aşılamalıdır. Rousseau ise bir tür deizmi savunur: yurttaşlara görevi asla unutmamak ve ihmal etmemek gerektiğini hatırlatan ve onları harekete geçiren bir din. Ancak her iki düşünür için de dinin görevi cumhuriyeti desteklemek ve varlığını devam ettirmektir.[245] Machiavelli ve Rousseau'nun din konusundaki görüşleri Kıta Avrupası ve Anglo-Sakson dünyanın din ile kurduğu ilişkiyi anlamak açısından önemlidir. Sekülarizm ve laiklik tartışmalarının temelinde, din ile kurulan ilişkinin bu araçsal boyutu yatar. Anglo-Sakson geleneğin dini ayrı ve özerk bir alan olarak konumlayışının sonucu, dinin siyasal alandan özel alana kayması ve bu anlamda devlet ve din işlerinin tamamen birbirinden ayrılmasını getirmiştir. Kıta Avrupası geleneği ise, kamusal hayatın düzenlenmesinde, dine şekil vermenin, onu baskı altında tutmanın ya da ondan

---

[241] Alain Touraine, **Eşitliklerimiz ve Farklılıklarımızla Birlikte Yaşayabilecek miyiz?**, YKY, Çev: Olcay Kunal, 2000, s.313.
[242] Oldfield, **a.g.e**, s.71.
[243] J.G.A Pocock, The Machiavellian Moment: Florentine Political Thought and the Atlantic Republican Tradition, Princeton University Press, NJ, 1975, s.504'den aktaran Held, **a.g.m**, s.54.
[244] Held, **a.g.m**., s.54.
[245] Oldfield, **a.g.e**., s.151.

yararlanmanın farklı uygulamalarını sergilemiş, bu nedenle de "devletin denetimi altında" ya da "devlet ile organik bağlarını sürdüren dinler" kamusal yaşamda ve siyaset yapma süreçlerinde etkin olabilmişlerdir.

Rousseau'nun cumhuriyet fikrine yaptığı kuramsal katkıların en önemlisi "halk egemenliği" fikridir. Ağaoğulları'na göre: *"[Rousseau'nun] Açıkça ortaya koyduğu halk egemenliği kuramı, modern devleti demokratik bir nitelikle donatır. Bir başka deyişle, egemenliğin tek meşru sahibinin halk olduğu düşüncesinin sınırları içinde kalındığında, devletin en azından bu yönüyle, yani özü itibariyle demokratik olmak zorunda olduğu sonucuna varılır. Bu kuram çerçevesi içindeki devlet, halkla özdeşleşerek bütünlüğünü sağlamış, tam anlamıyla "bir" olmayı gerçekleştirmiş olan devlettir; ya da halk kavramının yerine ulus kavramının geçirilmesiyle birlikte genellikle "ulus-devlet" diye adlandırılan devlettir.*[246] Cumhuriyet'in ulus-devlet ile örtüştüğü ve yurttaş-ulus kavramsallaştırmasının ulus lehine sonuçlandığı bir yapıda, bireysel iradenin (yurttaş özgürlüğünün) genel iradeye (ulusal bütünlüğe) sorgusuz devri ve yurttaşın topluluk içinde erimesi hali, liberal yurttaşlık yaklaşımı tarafından ileride eleştiri konusu yapılan önemli noktalardan birini oluşturmaktadır.

Halk egemenliği, egemenliğin bir ve bölünmez olduğu düşüncesine dayanmaktadır. Toplum sözleşmesi dâhilinde iktidarını egemene devreden halk, yasalar aracılığıyla adil bir biçimde yönetilmeli ve egemeni sınırlayan da bu yasalar olmalıdır: *"Mutlak egemenliğin içinde barındırdığı keyfilik durumu, Rousseau için temel tehditlerden biridir. Egemen, toplum sözleşmesinden türediği ve genel iradeyle doğrudan bağlantılı olduğu için rasyoneldir ve doğru olanı, haklı olanı gerçekleştirmeye yöneliktir. Ancak Rousseau bu noktada çelişkiye düşmekten kaçamaz. "Egemenin sınırsızlığı" yanında "egemenin sınırları"ndan söz eder. Ancak bu sınırlar, egemenin tıpkı genel irade gibi hep doğru oluşuyla ilgilidir ya da başka bir deyişle, bu sınırlar egemene dışarıdan, dışsal bir güç tarafından dayatılmaz, fakat egemen onları kendi içinde bulur, kendi özünde taşır.(...) Egemen erk, toplum sözleşmesinin sınırlarını aşamaz, toplum sözleşmesinin içerdiği ortak iyilik amacı ile sınırlıdır. Dolayısıyla onun tüm işlemleri bütün yurttaşların iyiliğini sağlamakla, onları özgür ve eşit kılmakla ilgilidir. Bu işlemler ise yasalardır."*[247] Rousseau, "aşkın" bir iktidar formülasyonu geliştirir ve yasaların, siyasal iktidarın meşruiyetini sağlamak ve otoritesini sınırlandırmak için yeterli olacağını ima eder. Ancak bu "yasa fetişizmi"nin, egemenin

[246] Mehmet Ali Ağaoğulları, **Ulus-Devlet ya da Halkın Egemenliği**, İmge Kitabevi, Ankara, 2006, s.9-10.
[247] Ağaoğulları, **a.g.e**., s.106.

iktidarını sınırlamak gücünü ne oranda gösterebileceği, düşüncesinde muğlâk bir nokta olarak kalır; çünkü etkin bir kuvvetler ayrılığı ve denetimi ilkesinin yokluğunda, yasa yapım, uygulama ve denetleme süreci, tek bir erkin egemenliği altına girme riskini taşımaktadır.

Rousseau'nun düşüncesinin ikinci önemli unsuru "genel irade" kavramıdır. Rousseau'ya göre, yurttaşların birliği ve ortak hareket etmelerini sağlayacak temel unsur, "genel irade"dir. Genel irade, toplum sözleşmesinin temelidir. Rousseau bu durumu şu sözlerle ifade eder: "Her birimiz, müştereken, kişiliğimizi ve tüm gücümüzü genel iradenin yüce yönetimine veriyor ve bireylerden her birini de, bütünün bölünmez bir parçası olarak kabul ediyoruz".[248] Sözleşmenin yapılmasıyla birlikte, katılan bireylerin kişisel varlığı yerine moral ve kolektif (birleşimli) bir beden, bir bütün ortaya çıkar. Yaratılan bu bütün, kendine özgü bir yaşamı, bir ortak benliği (*moi commun)* ve bir iradesi olan ve cumhuriyet ya da siyasal beden olarak adlandırılan kamusal kişidir.[249] Rousseau bu kamusal kişiliğin eskiden *site* olarak adlandırıldığını, şimdilerde ise *cumhuriyet* ya da *siyasi heyet* adıyla anıldığını belirtir. Rousseau'ya göre hâkim varlık, onu oluşturan bireylerden meydana geldiği için, onların menfaatlerine aykırı menfaat sahibi değildir ve olamaz. Ancak tek tek bireyler farklı çıkarlara sahip olabilirler ve bazen de yurttaşlık ödevlerini yerine getirmeden hak talep etmeye kalkışabilirler. Bu noktada "genel iradeye itaati reddeden kişi, genel heyet tarafından itaate mecbur edilir; bu ise, o kişi özgür olmak zorunda bırakılır, demekten başka bir şey anlamına gelmez; çünkü yurttaşı vatana ait kılarak, onu her türlü kişisel tabiiyetten korumanın şartı budur ve ancak bu şarttır ki, siyasi cihazın işlemesini sağlar, sivil taahhütlere meşruiyet kazandırır; aksi halde, bu taahhütler anlamsız, zorbaca ve en kötüsü suistimallere açık hale gelir"[250]. Bu bağlamda, Rousseau için özgürlük kolektif bir fenomendir. Bireylerin tek tek özgürlük ve iyi yaşama ulaşması imkânsızdır. Doğa durumuna dönmemek için, herkesin herkes için gerektiğinde özgürlüğünden taviz verdiği ve birlikte çalıştığı bir sosyal düzen kurulmalıdır. Bu anlamda Rousseau toplulukçu yurttaşlık idealinin önemli bir savunucusudur. İnsanın kendi kişisel çıkarlarının peşinde koşma özgürlüğünü

[248] Jean Jacques Rousseau, **Toplumsal Mukavele**, Çev: Cenap Karakaya, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 2005, s.24.
[249] Ağaoğulları, *Ulus_Devlet ya da Halkın Egemenliği*…**a.g.e**., s.76-77.
[250] Rousseau, **a.g.e**., s.27.

öngören liberal anlayıştan ziyade yurttaş cumhuriyetçisi geleneğinde gelişmiş biçimiyle sivil özgürlüğü getirecek yeni bir sosyal varoluş yolu tanımlamaya çalışmıştır. Özgürlük, yurttaşların birbiriyle elbirliği yaparak görevlerini yerine getirmekle elde edilir ve korunur.[251] Diğer bir deyişle insan, topluluk içinde, daha doğrusu içinde yaşadığı siyasal bedenle varolur ve kamusal meselelerde bireysel iradesini genel iradeye devretmek durumundadır. Toplumsal düzen ancak bu şekilde sağlanır.

Rousseau, toplumsal ilişkiler içindeki insanın bölünmüşlüğüne son verecek ve onu yeniden bir yapacak tek çözümün, insanın bir birliğin, bir bütünün parçası yapılması olduğunu ileri sürer. Bir başka deyişle, bütünün "bir"liği dolayımıyla, ona mutlak bir şekilde katılarak yeniden bir olur ve özgürlüğüne kavuşur. (…) İlkel durumda "doğal özgür insan" bulunur. Bunun ardından toplumsallaşmayla birlikte insanın doğası değişir ve "toplumsal köle insan" ortaya çıkar. Toplum sözleşmesinin amacı, tez ve antitez olarak nitelendirebileceğimiz bu iki durumdan hareketle senteze ulaşmak, yani insan doğasına bir değişim daha geçirterek "toplumsal özgür insan"ı yaratmaktır.[252] Bunun için, tek tek bireyler iradelerini genel iradeye tahvil ederek, toplum sözleşmesini yaratırlar. Toplum sözleşmesi, kanunlar aracılığıyla yurttaşlar arasında eşitlik ve kamusal ahenk sağlar. Rousseau'ya göre "her ne çeşit idari şekil altında olursa olsun, kanunlarla yönetilen her devlet cumhuriyettir, çünkü yalnız cumhuriyettedir ki, yöneten kamu menfaatidir ve kamuya ait olan şey bir değer taşır"[253].

Rousseau'ya göre genel irade her zaman doğru olsa da, halk bazen yanlış yönlendirilir ve kendisi için neyin doğru olduğunu bilemeyebilir. Yani herkesin iradesi genel irade anlamına gelmeyebilir. Genel irade özel iradelerin bir sonul ürünü olarak doğmaktadır. Ancak bu sistemin işleyebilmesi iki koşula bağlıdır: İlk olarak Rousseau, oylaşmayı yapacak olan bireylerin ya da bireylerin tümü anlamında "halkın uygun ve yeterli bilgilerle donanmış olması gerektiğini" belirtir. (…) İkinci koşul, "bütünü kapsamayan birlikler"in, yani derneklerin, örgütlerin, partilerin, hatta sınıfların bulunmamasıdır.[254] Diğer bir deyişle monist bir kamusal ve siyasal hayat, çıkarların

[251] Heater, **a.g.e**., s.107.
[252] Ağaoğulları, **a.g.e**., s.85-86.
[253] Rousseau, **a.g.e**., s.47.
[254] Ağaoğulları, **a.g.e**., s.91.

asgari düzeyde farklılaşması ve azami düzeyde homojenlik, Rousseau'nun tasarladığı siyasal düzenin ana özellikleridir.

Rousseau'ya göre çoğu defa herkesin iradesi ile genel irade arasında büyük fark vardır. Genel irade sadece ortak menfaat ile ilgilidir, öbürü ise özel menfaati göz önünde tutar, özel iradelerin toplamından başka bir şey değildir; ama bu iradelerden, birbirlerini karşılıklı yok eden artı ve eksileri çıkaracak olursanız geriye farkların toplamı olarak genel irade kalır.[255]

Görüldüğü üzere, Rousseau genel irade kavramına neredeyse mistik ve mitik bir kutsiyet atfeder. Yukarıda sunduğu matematiksel formül ise, oldukça soyuttur ve "artı ve eksilerin" geçerlilik ve meşruiyetine kimin, ne ölçüler dâhilinde karar vereceği belirsizdir. Genel irade eğer özel iradelerin toplamı değil ise, o zaman kamusal alanda varlık gösteren oldukça "soyut" bireyler söz konusudur. Özel çıkarların kamusallaşmaması, özgürlük anlayışını daraltan bir durumdur; bireyin varlığını özel ve kamusal olarak kompartize edebilmesi büyük bir yurttaşlık erdemi ve özverisi gerektirir. Bu aynı zamanda siyasal topluluk ile bireyin mezcolması halidir ve insanın sadece siyasal bir unsur olarak tek boyutlu bir biçimde kavrandığını gösterir. Nitekim on dokuzuncu yüzyıl çok kültürlülük tartışmaları, klasik cumhuriyetçiliği tam da bu noktadan eleştirir. İnsan çok boyutlu ve çok kimliklidir; hakları siyasal haklarla sınırlanamaz ve birey olarak bütünsel özgürlüğü inkâr edilemez.

Gerçi Rousseau, bu konudaki yorumlarında şunu da belirtir: "(…) Fakat kamusal kişilikten başka, onu meydana getiren ve hayatları ve özgürlükleri, pek tabii olarak, onun dışında bulunan özel kişileri de nazarı itibara almamız gerekir. Dolayısıyla, yurttaşların hakları ile hâkim varlığın haklarını birbirinden iyice ayırmak ve keza, yurttaşların tebaa olarak, yerine getirmekle yükümlü oldukları vazifeleri, insan olarak yararlanmaları gereken tabii haklardan tefrik etmek lazımdır."[256] Ancak Rousseau burada özel hakların içerik ve kapsamını ve ne hallerde özgürce kullanılabileceğini açıklamaz; gücünden, mallarından ve özgürlüğünden feda ettiklerinin sadece kullanımının topluluğu ilgilendirdiğini belirtir. Yani mülkiyet hakkı sorunsuzdur, ancak bu hakkın nasıl kullanılacağı noktasında topluluk devreye girebilir. Topluluğu neyin

[255] Rousseau, **a.g.e**., s.37.
[256] **A.g.e**., s.39.

ilgilendirip, neyin ilgilendirmediğine karar verecek biricik merci ise hâkim varlıktır.[257] Dolayısıyla Rousseau araladığı özgürlük perdesini yeniden kapatır ve kadir-i mutlak bir doğruyu temsil ettiği iddiasıyla egemen gücü kutsar. Rousseau'nun genel irade kavramı hem demokratik hem otoriter yorumlara elverişlidir. Bu nedenle bu kuram, hem Fransız Devrimi'nin burjuva demokratik düşünürlerini, hem otoriter bir devlet anlayışını geliştiren Hegel'i etkilemiştir.[258]

Rousseau için, genel iradeye saygılı ve cumhuriyetçi bireylerin yetişmesinde "eğitim" temel bileşendir. Ona göre yaşam boyu yurttaş eğitimi (veya modern deyişle sosyalleştirme) en iyi şekilde özellikle de yurttaşlık konusunda tasarlanmış bir devlet dini yoluyla verilebilirdi. Rousseau bir sivil din tasavvur ederken, ilahiyatın öğretilerini bildirip onaylamayı değil, ahlaka ve görevlere dair bir amentüyü telkin etmeyi amaçlamıştı.[259] Sivil din, klasik cumhuriyetçiliğin "vazifelerle tanımlı yurttaş"ını yaratmaya yardım edecek; ahlak ve görevlerin, topluluk ve egemenin varlığı için içselleştirilmesini sağlayacaktır. Diğer bir deyişle devlet, yurttaşlarını sıkı bir eğitim ve disiplin aracılığıyla eğitecek, onlara ortak yarar'ın ne olduğunu öğretecek, özgürlük için önemli şartlardan birinin genel irade'den sapmamak olduğunu telkin edecek, bu sayede de özgürlüğe kolektif olarak ulaşılacaktır.

Rousseau, bireysel düzeyde kalabilen bir din olgusunun, bir yandan adil ve erdemli cumhuriyetin kurumsal tasarımında önemli görevler yüklenebileceğini; diğer taraftan da Paganizm'in yok oluşuyla yaratılan boşluğun doldurulabileceği noktasında umutludur. Bu bağlamda, belirtilen amaçla önerdiği *yurttaşlık dini* kesinlikle dinsizliğe bir yeniden dönüş değil, Hıristiyanlık sonrası toplum için yeni bir dinsel program niteliğindedir. Bu dinsel program; bireyin içsel uyuşmazlıklarının en derinlerdeki kaynağını kurutarak ve cumhuriyetçiliğin savaşçı özelliğiyle de yarışarak, kamusal bağlılığı artırıp, yeniden cumhuriyetçi bir geleneğin yaratıcısı olabilirdi.[260] Özel alanda kaldığı sürece din, cumhuriyetin gereksinim duyduğu *pathos*'u sağlayan unsurlardan biri olarak görülür, ancak denetim altına alınmalı ve iyi yurttaşın inşasında işlevsel olarak kullanılmalıdır. "Sırf politik bir cumhuriyet filozofların onayını alabilir ama ne

[257] **A.g.e**., s.39.
[258] Şenel, *Siyasal Düşünceler Tarihi*… **a.g.e**., s.364.
[259] Heater, **a.g.e**., s.110.
[260] Okutan, **a.g.e**., s.111.

bağlılık, ne sevgi ne de fedakârlık üretebilir. Bu tür tutkular yaratmak ve sürdürmek için kişinin ortak kültüre, paylaşılan anılara başvurması gerekir."[261] İşte bu noktada din, ortak kültürün önemli bir bileşeni olarak önem kazanır. Rousseau'nun bu fikirlerinin ulus kurma sürecindeki devletler ve bu süreci gerçekleştiren siyasal elit için bir hayli cazip olduğunu söylemek mümkündür. Bireysel taleplerin genel irade içinde mezcedilmesi, soyut bir "ortak yarar" fikrinin toplumu belli bir erek için homojenize etmenin gerekçesi olarak kullanılması, milliyetçi ulus-inşa projelerinin önemli kurucu temalarındandır.

Rousseau, bireysel irade ve özgürlükleri yok sayması ve genel irade içinde soğurması nedeniyle liberal ve sosyalist düşünürler tarafından çoğu zaman otoriter hatta faşizan eğilimlere sahip olmakla eleştirilmiştir. Yurttaşı bireysel taleplerden bağımsız, kendini ortak iyiye adamış, neredeyse toplum içinde erimiş ve devlete sonsuz bir sadakatle bağlanmış pasif bir militanlığa iten bu anlayış, farklılıkları yok saymakta; toplumsal çeşitliliği genel iradeyi bozucu, tehdit edici nedenler olarak görmektedir. Bu anlamda yirminci yüzyılda ağırlık kazanan çok kültürlülük tartışmaları, cumhuriyet fikrine özellikle uygulamada sinmiş bu monizme çare üretmek üzere ortaya çıkan düşünce akımlarıdır.

Ağaoğulları, Rousseau'nun fikirleri hakkında yukarıdaki eleştirileri derinleştiren şu görüşleri savunur: *"Rousseau'nun toplum sözleşmesi kurgusuyla yaratılan siyasal yapı, Kral XIV. Louis'e mal edilen "Devlet benim" anlayışı yerine "Devlet biziz" anlayışı temelinde yükselir. "Devlet biziz" diyen halk, iktidarın ilkesi (auctorias) ile kullanımını (potestas) kendinde topladığından egemenin ta kendisidir. Bu yapılanma içinde kral ya da hükümet halkın bir görevlisi konumuna indirgenmiştir. Dolayısıyla karşımızda, doruk noktasına Hobbes'da ulaşmış olan "kral-devlet" değil, fakat halkın iradesini (genel irade adı altında) devletin iradesi haline getiren "halk-devlet" (ya da ulus-devlet) bulunmaktadır. (...) Rousseau'nun devleti, yine bir Leviathan'dır; ancak bu kez halkla özdeşleşmiş bir Leviathan*.[262]

Arslan'a göre de "otoriterizmin 'liberal' maskeli düşünürü olan Rousseau'nun, bu geleneğin oluşmasında ve yerleşmesinde katkısı büyüktür. Bütün 'iyi niyet'ine rağmen Rousseau, tek-boyutlu, "öteki"ne kapalı, aynı olanı kutsayan, fark(lı)ları aynılaştıran ve bireyi millet/devlet içinde eriten bir siyasal anlayışın düşünsel

[261] Maurizio Viroli, **Vatan Aşkı**, Çev: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1997, s.24.
[262] Ağaoğulları, *Ulus-Devlet ya da Halkın Egemenliği*… **a.g.e**., s.165.

temellerini inşa etmiştir."[263] Otoriter devlet geleneğinin bireysel iradeyi hiçlediği bu yapı, günümüzde demokrasi, çok kültürlülük, radikal yurttaşlık vb. tartışmalar aracılığıyla çözümlenmeye ve daha demokratik bir devlet ve toplumsal yapı oluşturulmaya çalışılmaktadır.

Yukarıdaki eleştiriler bağlamında, Cumhuriyetçi düşüncenin bireysel özgürlük ve topluluk çıkarları arasında neden olduğu gerilimi çözmek için geliştirilen düşünce akımlarının çıkış noktasını, "özel çıkarları ve talepleri bastırmadan, onların varlığına rağmen ortak iyi nasıl tesis edilebilir, kamusal alan nasıl belirlenir?" sorusu oluşturmaktadır. Bu sorunun cevabı, klasik cumhuriyetçi anlayışta devletin kolektif aklı temsil eden bir organ olarak toplum bireylerinin kendi özel durumlarına halel getirmeden ortak iyi etrafında toplayabileceği[dir]. Bunun için klasik cumhuriyetçi anlayışın politik sözlüğünde "yurttaş" *(citoyen)* kavramının çok önemli bir yeri vardı[r]. Yurttaşlık bir politik topluluğa mensup olmayı ifade etmekte[dir] ve bu topluluk bir ulus[tur]. Aynı yasa koyucu tarafından temsil edilen ortaklar birliği. Devlet ise bu ortak birliğin ana kaidesi[dir]. Dolayısıyla devlet, ortak birliği temsil ettiğinden "herkese açık"tı[r], yani kamusal mahiyet arzetmekte, cumhuriyet fikrinin temel ideasını yansıtmakta[dır]."[264]

Ortak iyi'nin belirlenmesinde ortaya çıkan sorunlar, cumhuriyetçi yapıyı otoriterleştirme riskini içinde barındırır. Yukarıda Rousseau'nun görüşlerini tartışırken belirtildiği üzere, Cumhuriyet için bu ya çok sesliliği bastırma ve homojenleştirme uygulamalarını devreye sokmakla son bulan bir süreçtir, ya da cumhuriyet daha fazla demokrasi içinde kendini yeniden yapılandırmaya rıza göstermek zorunda kalır. Yurttaşlar topluluğunun nasıl kurgulandığı bu noktada önemlidir. On sekizinci yüzyılda milliyetçiliğin ve ulus-devletlerin ortaya çıkışıyla birlikte, cumhuriyet yönettiği topluluğu bir yurttaşlar topluluğundan ziyade kültürel bağların daha fazla öne çıkarıldığı bir "ulus" olarak kurgulamaya başlamıştır. Ulus fikri, kontrata dayalı bir birlik olarak cumhuriyet idesine yakın bir politik yapı olabilecekken, etnisist milliyetçiliğe daha çok vurgu yapan organik ulus fikrinin başatlığı, cumhuriyeti önemli bir ikilemle karşı

[263] Zühtü Arslan, "Rousseau'nun Hayaletleri: Yeni Devlet Eski Söylem", **Doğu Batı**, S:21, 2002-2003, s.29.
[264] Ali Yaşar Sarıbay'ın görüşleri, *Demokrasi, Kimlik ve Yurttaşlık Bağlamında Cumhuriyet* içinde… **a.g.e**., s.175-176.

karşıya bırakmıştır. Bu noktada organik bir yapı olarak kurgulanan ulus, aynılaştığı oranda, çıkarlarının da ortaklaşacağı sanılan homojen bir grup olarak tasavvur edilmiştir. Oysa ortak bir ata, din, kültür ya da dile vurgu ile homojenleştirilmeye çalışılan ulus, yurttaşlık pratiklerinden uzaklaştığı oranda, cumhuriyet idesine de yabancılaşmaktadır. Dolayısıyla Viroli'nin belirttiği gibi *"doğru türden bir yurtseverliğin gelişmesini görmek için, homojenliği ve biricikliği güçlendirmek değil, yurttaşlık pratiği ve kültürünü güçlendirmemiz gerekir.(...) Bizim milli bayramlara daha büyük bir coşkuyla katılan yurttaşlara da, ülkelerinin dinsel ya da etnik ya da kültürel birliğini korumak için hayatlarını vermeye hazır yurttaşlara da ihtiyacımız yoktur. Buna karşın, bir ya da birçok yurttaş adaletsizliğin ya da ayrımcılığın kurbanı olduğunda, adil olmayan yasalar kabul edildiğinde, anayasal ilkeler çiğnendiğinde, harekete geçmeye hazır ve istekli daha çok yurttaşa ihtiyacımız vardır."*[265] Buna karşılık milliyetçilikler çağında "eşit yurttaşların, kendi özel kültürlerine göre, kendi bildikleri gibi yaşadıkları özyönetimli bir cumhuriyet ideali, bir kültür, dil ve etnik köken cemaati olan millet ideali karşısında (vis-a-vis) cazibesini yitirmiş[tir]."[266]

Ulus kavramının uluslararası ilişkiler alanında gittikçe kendini dayatan bir kavram haline gelmesi ve temel devlet örgütlenmesi modelinin ulus-devlet halini alması, cumhuriyetin siyasal topluluğunu ulus olarak kurgulamasını zorunlu kılmıştır. "Halk egemenliği ve cumhuriyet taleplerinin yükselişiyle 'ulus' ve 'halk' kavramları da giderek iç içe geçmeye başla[mıştır]. (…) Ulusluğa vurgu yapmak, potansiyel olarak egemen siyasi cemaatleri birbirinden ayıracak kültürel temeli sağla[maktadır]. Başka bir deyişle, ulus kavramının bir kullanımını da hangi insan topluluklarının halk olarak adlandırabileceğini göstermesi[dir] –örneğin *İngiliz* halkı-. Çünkü 'halk'ın çıkarı için çalışan hükümet fikrinin işlemesi için, kimin bu halkın parçası olduğunu, kimin olmadığını belirleyecek bir temel gerek[mektedir]. Halk, ancak kendine özgü bir ulusal kimliğe sahip bir ulus olarak kendi kaderini tayin etme ve kendi çıkarları için hükmetme hakkını talep edebilir."[267]

Oysa Cumhuriyetin rasyonel çekirdeği (anlayışı), XVIII. yüzyıl sonunun İnsan Hakları Deklarasyonu'nda ve daha özel olarak da, yurttaşın kamu yaşamına katılımını

[265] Maurizio Viroli, **Vatan Aşkı**, Ayrıntı Yayınları, 1997, s.200.
[266] Viroli, **a.g.e**., s.174.
[267] Craig Calhoun, *Milliyetçilik*… **a.g.e**, s.104.

temellendiren politik haklarda vücut bulmuş değerlere evrensellik atfetmeyi kapsamaktadır. Bu herkese eşit oy hakkına inancın doğrudan sonucu olarak beliren dört anahtar-tema şunlardır: 1)Eğitim 2)Laiklik (Yurttaşlık eğitiminin koşuludur) 3)Yasanın egemenliği (Genel iradenin ifadesinin kutsallığı), 4)Eşitlik (Yasa önünde ve yurttaşlığın icrası bakımından eşitlik)[268]. Cumhuriyet bu anlamda, kişisel iradesini genel iradeye tabi kılmaya razı olanların *(citoyen-yurttaş)*, belli bir toprak parçası *(patria-vatan)* üzerinden oluşturdukları ortak yararı *(common good)* yaşama geçirdikleri ve yaşadıkları *(cité)* yönetim şeklidir. Bu bağlamda, yurttaşlık bir ulusa karşı geliştirilen kültürel bağlılığı değil, bir halka ve yönetimin kurallarına duyulan politik bağlılığı işaret etmektedir.

Devrimler Çağı'nda cumhuriyet, temel kavramların haklar düzeyinde daha liberal bir yorumla ele alındığı bir döneme karşılık gelmektedir. Haklar Bildirgesi *(Bill of Rights) [1689],* İngiltere'de (…) halk egemenliğini açıkça bildirmeyip daha çok Avam ve Lordlar'ın geleneksel özgürlüğü üzerinde durmuşken, Amerikan ve Fransız devrimleri halk egemenliği ilkesini bildirir ve bu ilkeye engel oluşturabilecek bir tekerkliği reddeder. Bu temel edimler Hobbes'dan Rousseau'ya dek, Locke'da dâhil olmak üzere, toplumsal bağın –Hobbes'da *antlaşma (covenant),* Locke'da *güven (trust),* Rousseau'da *toplumsal sözleşme*- gönüllü yaratımını temel yapı olarak kesinleşmiş erkinci *(liberal)* siyasa düşüncesinin sonunu hazırlar.[269] Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi "hak" kavramını devletin yurttaşlarına bahşettiği bir unsur olmaktan çıkartıp, hakların yaratıcı tarafından insanlara verildiğini, dolayısıyla politik hakların hiçbir biçimde kısıtlanamayacağını düşüncesini kabul etmiştir. Bu görüşler, klasik cumhuriyetçiliğin "vazifelerle borçlu" yurttaş tipinden, vazgeçilemez ve devredilemez haklara sahip "birey-yurttaş"a ve dolayısıyla içindeki liberalizm yorumu daha güçlü bir cumhuriyet fikrine geçiş anlamına gelmektedir. Hakların devri, ortak iyi'nin tesisinde genel'in iradesini esas aldığından oy hakkı genişlemiş, ancak yine de oy hakkının her zaman belirli mülkiyet sahiplerine tanınması, hakların genelleşmesi için bir yüzyıl daha beklemeyi zorunlu kılmıştır.

---

[268] Alain Renaut'nun görüşleri, *Demokrasi, Kimlik ve Yurttaşlık Bağlamında Cumhuriyet içinde...* **a.g.e**., s.169-173.
[269] Touraine, **a.g.e**., s.117-118.

Siyasal yurttaşlığın tek göstergesi oy hakkı değildir; iktidara gelme hakkını da içerir. Amerikan devrimi senatör olmak için mülkiyet şartı aramayarak, sivil veya yasal yurttaşlık hakkını, en azından Anayasa'ya göre, köle sınıfı dışında herkese tanımıştır.[270] Böylece yurttaşlık askerlik ve vergi hizmeti dışında, muhtelif hakları da içeren aktif bir sürece dönüşmeye başlamıştır.

Fransız Devrimi, *Ancien Regime*'in yıkılmasıyla birlikte, sosyal, politik ve kültürel yaşamın yeniden ve radikal bir yapılandırılmasını beraberinde getirmiştir. Fransız cumhuriyetçiliği, Katolik gelenekten miras alınan insan anlayışından farklı yeni bir paradigma ortaya çıkarmıştır. Vatandaşlığın temeli olarak anlaşılan halk egemenliğinin tesisi için düşünülen bu modeli iki inanış desteklemektedir: İnsan, doğası gereği yetkinleşebilir ve akıllı davranışa erişebilir (ve dolayısıyla aklı başında) bir varlıktır. Diğer yanda ise, cumhuriyet, bu yetkinleşmenin en son aşamasını oluşturur: Kalıcı bir siyasal düzen kurar.[271] Cumhuriyet'in Aydınlanma Çağı'nın ana damarıyla birleşmesi bu noktada gerçekleşir. Hem Kantçı liberal paradigma hem de komünoteryen düşünürlerin birleştikleri temel nokta insanın akılla donatılmış ve irade sahibi bir varlık olduğudur. Bu noktada liberal paradigma bireylere dışardan müdahaleyi gereksiz ve özgürlükleri daraltıcı görmekte, toplulukçular ise bireye güvenmemekte ve iradesinin yapılandırılması gerektiğini öne sürmektedir.

Devrimler çağının cumhuriyet ve yurttaşlık anlayışı kimi zaman otoriter bir yönetim şekline neden olmuştur. Fransız İhtilali sonrası Jakobenler için Cumhuriyet, kendi ideallerinin toplumun tamamına otoriter yöntemler aracılığıyla dayatıldığı bir sistem haline gelmiştir. Fanatik Jakobenler için yurttaşlık, bireyin hayatının tam merkezine yerleşerek; aile, bölgecilik, Hıristiyanlık gibi diğer kimlik unsurlarının içinde eridiği başat bir kategoriye dönüştürülmüştür. Terör politikası toplumu bir arada tutmak ve ortak iyi'yi yapılandırmak için meşru görülmüş, yurttaş erdemi devlete sorgusuz itaate indirgenmiştir. "Kan bağı, meslek, toplumsal statü, din gibi eski kimlikler, ulusal kimlikle rekabete girdikleri ölçüde özel alana it[ilmiş]tir."[272]

---

[270] Heater, **a.g.e**., s.117.
[271] Yves Déloye, "Cumhuriyet Fikri ve Vatandaşlık: Fransız Deneyimi (1840-1945)", **Cogito**, S: 15, 1998, s.96.
[272] **A.g.m**., s.102.

Antikçağ sonrası cumhuriyet kavramının uyanışının klasik cumhuriyetçilik *(yurttaş cumhuriyetçiliği-sivik cumhuriyetçilik [civic republicanism])* biçiminde gerçekleştiği söylenebilir. Machiavelli, Rousseau ve Montesquieu'nün fikirlerinde somutlanan bu anlayışın en belirgin özelliği toplulukçu *(communitarian)* olmasıdır. Bu bağlamda bireyleri birbirinden ve toplumdan ayıran değil, diğer bireylerle paylaştıkları ve onları topluma entegre eden nitelikler vurgulanır. Fark ve tikellik, genel iyi ve iradeyi yozlaştırıcı unsurlar olarak görülür. Bireysel iradenin özerkliği fikri, yurttaş cumhuriyetçiliğinin en güçlü yönlerinden biridir; yine de, bireyin özerkliği ancak bireysel tikelliği, yurttaş olarak iradesinin göstergesi olan genel iradenin emri altına girerse, ahlaki failliğin kanıtıdır.[273]

Yurttaş cumhuriyetçiliği içinde yurttaşlar, görev ve sorumluluklarını layıkıyla yerine getirdikleri oranda yurttaştırlar. Bu görevlerin başında cumhuriyetin savunulması gelir. Örneğin Machiavelli için asli yurttaşlık görevi, askerlik hizmeti idi. Cumhuriyeti ilgilendiren konulara aktif biçimde dâhil olmak ise Rousseau'nun yurttaşlar için düşündüğü asli görevlerdendi.

Yurttaş cumhuriyetçiliğinin temel temalarından bir diğeri, insanın temelde güçsüz ve basiretsiz olduğudur. Bu nedenle, bireyin iyi yurttaş olabilmesi için dışarıdan denetlenmeye, eğitilmeye ve yönlendirilmeye gereksinimi vardır.[274] Peygamber ya da kanun koyucu gibi yarı-kutsal kişilikler bu nedenle önemlidir.[275]

Yeniçağ sonrası cumhuriyetin vardığı duraklardan biri devrimlerin getirdiği liberal fikirler olmuştur. XVII. yüzyıl Amerikan ve İngiliz devrimleri sonrası, cumhuriyet yurttaşlığı pratiğinde, ödevlerden çok haklar vurgulanır olmuştur. Bu tartışmalar yurttaşlık algısının liberteryen ve komünoteryen olmak üzere iki türünün biçimlenmesine yol açmıştır. Haklara vurgu yapan liberal cumhuriyetçilik *(yeni cumhuriyetçilik)* ile ödevleri yurttaşlığın birincil koşullarından sayan klasik

---

[273] Oldfield, **a.g.e**., s.146.

[274] Örneğin Rousseau'ya göre: "Her şey aslında iyi olarak doğar. Her şey eşyanın Haliki elinden çıkarken iyidir; her şey insanın elinde tereddi eder. İnsan, bir toprağı başka bir toprağın mahsulünü beslemeğe, bir ağacı başka bir ağacın meyvesini taşımağa zorlar; iklimleri, unsurları, mevsimleri mezceder ve birbirine karıştırır; her şeyi altüst eder, şeklini bozar, şekil bozukluğunu ve tabiat galetlerini sever; hiçbir şeyi, hatta insanı bile tabiatın yaptığı gibi istemez. *Onu bir talim beygiri gibi kendisi için yetiştirmeli, bahçesindeki ağaç gibi kendine göre ona biçim vermelidir*." Jean Jacques Rousseau, **Emil Yahut Terbiyeye Dair**, Çev: Hilmi Ziya Ülken, Ali Rıza Ülgener, Selahattin Güzey, Türkiye Yayınevi, 5.Baskı, İstanbul, 1961, s.8. *(abç)*.

[275] Oldfield, **a.g.e**., s.151.

cumhuriyetçilik *(yurttaş cumhuriyetçiliği),* aslında cumhuriyetin demokrasi ile kuracağı ilişkinin olası sınırlarını çizmektedir.[276] Bu noktada, yeni cumhuriyetçilik bireysel hakların belirleyiciliğini savunurken, klasik cumhuriyetçilik yurttaşın devlet ve topluma karşı sorumluluklarını ön plana çıkarır ve yurttaşın haklarından çok ödevlerini kutsar. Klasik cumhuriyetçilik topluma ve ortak iradeye öncelik verir, pozitif özgürlükleri (katılım hakları) önemser, püriten eğilimlidir, yeni cumhuriyetçilik ise bireyin haklarını ve özerkliğini asli değer sayar, negatif özgürlükleri (devletin müdahale alanının kısıtlanması) önemser, refah artışına manevi gelişmenin koşulu olarak ehemmiyet verir.[277]

Ünder, klasik ve yeni cumhuriyetçiliği şöyle tasnif eder: *"Cumhuriyetçi düşünce içinde, klasik ve yeni (ya da modern) olmak üzere bir ayrım yapılır. Klasik cumhuriyetçilik denince, antik Yunan ve Roma'ya hayranlığın doruk noktasına ulaştığı Rönesans döneminde Machiavelli ve izleyicileri ile başlayan, İngiltere'de Commonwealth döneminde (1649-1660) James Harrington, John Milton ve 1680'li yıllarda Algernon Sidney ile Aydınlanma döneminde de Rousseau ile devam eden bir siyasal düşünce geleneği anlaşılır.(...) Liberal demokrasi ile özdeşleştirilebilecek olan yeni cumhuriyetçilik ise Aydınlanma döneminde ortaya çıkar. Bu dönemde siyasetin amacı, klasik düşüncede olduğu gibi erdem, imparatorluk ve ün gibi amaçlar değildir. Aydınlanma düşünürlerinin çoğuna göre siyasetin amacı, bireylerin kendi amaçlarını serbestçe gerçekleştirmeye çalışabilecekleri koşulları yaratmaktır. Onlar siyaseti, güvenlik ve refah gibi daha temel insan ihtiyaçlarının giderilmesi olarak görürler. Bu bakımdan Aydınlanmanın siyasal felsefesi bireyci, laik ve insanın kazanma güdüsünü serbest bırakma eğilimindedir.*[278]

Günümüzde cumhuriyetlerin, bu iki eğilimden de farklı özellikleri bir araya getirerek, çoğunlukla bir sentezi uyguladıkları söylenebilir. Nitekim genel irade, ulus egemenliği, güçlü devlet ve ordu, monarşi karşıtlığı vb klasik cumhuriyetçi özellikler, demokrasinin Aydınlanmacı idealleriyle birleştirilip, özellikle Batı Avrupa rejimlerinde karma bir siyasal düşünce olarak uygulanır.

---

[276] Liberal ve toplulukçu yurttaşlık tartışmaları için bkz; Füsun Üstel, **Yurttaşlık ve Demokrasi**, Dost Yayınları, Ankara, 1999.

[277] Tanıl Bora, "75.Yılında Cumhuriyetçiliğin Dört Cari Anlamı: Cumhuriyet, Demokrasi ve Muhafazakâr Türk Cumhuriyetçiliği", **Birikim**, S:115, Kasım 1998, s.23.

[278] Hasan Ünder, "Kemalist Cumhuriyetçiliğin Klasik Ruhu", **Birikim**, S:115, 1998, s.63.

1.2.4. Cumhuriyetçi Düşüncede Çağdaş Yaklaşımlar

Cumhuriyet, yeniçağda ulus-devletin, Weber anlamında en uygun rejimidir. Bu kuramda vatandaşlık, bireyi "doğa halinden" kurtarıp toplumsallaştır[makta]; bireyi "hiç"ten var et[mektedir]. Yeniçağ cumhuriyetinin oluşumu, bireyin oluşumu ile iç içe[dir]. Bireye kişilik sağlayan ortamı veren cumhuriyettir: İçine katarak ona hak ve hürriyetlerini kazandırmakta, birey olarak ona kendini geliştirme imkânı vererek irade sahibi yapmakta, hür yapmaktadır. Bireyi bireyden ayıran farklılıklar, kişiliğini veren özellikler cumhuriyet rejiminde toparlan[makta], vatandaşlık farklılıklarının bir arada eşitçe bütünselliğini sağ[lamaktadır]. Cumhuriyet böylece aydınlanma felsefesinin, dünya görüşünün, çok önemli bir kuramsal aracıdır. Modern toplumun inşasıyla sorumludur.[279]

Yirminci yüzyıl ise, "çoğul aidiyet"lerin yaşandığı ve politik kimliğin bunlardan yalnızca biri olduğu bir zaman dilimi olarak, cumhuriyetin artık daha çok eleştiri almaya başladığı bir dönemdir. Cumhuriyetin yurttaşlarını sadece politik bir özne olarak kabul etmesi, bireyin ait olduğu gruplarla bağlarından azade biçimde düşünülmesini getirmektedir. Cumhuriyette grup hakları değil, bireysel haklar ve aynı biçimde sorumluluklar mevcuttur ve bunlar "yurttaşlık" statüsü içinde ele alınır. Dolayısıyla bireylerin cemaat bağlarının özel alanları içinde kalması ve kamusal taleplere dönüşmemesi beklenir. Dolayısıyla aslında "cumhuriyetçi yurttaşlık cemaatlere değil, cemaatçiliğe karşıdır."[280]

On sekizinci, on dokuzuncu ve yirminci yüzyıl cumhuriyet ve yurttaşlık tartışmalarının ulus fikri etrafında gerçekleştirildiği söylenebilir. Milliyetçiliğin yükselişi nedeniyle, cumhuriyetin ulus-devlet yapısının temel yönetim biçimi olarak örgütlenmesi fikri, yurttaşlığın organik niteliklerinin ön plana çıkmasına neden olmuş, yurttaşlık iradi katılımın esas olduğu politik bir statüden, bir milletin ya da etnik birliğin doğuştan üyesi olmakla kazanılan bir hak olarak da kavranmaya başlanmıştır. Daha doğrusu Fransız ve Alman gelenekleri yurttaşlık kavrayışında iki damar olarak belirmiş; Fransız tipi yurttaşlık kontrata dayalı bir yurttaşlık anlayışını sembolize ederken, Alman tipi ise organik ulus ve yurttaşlık tipolojisini kendinde somutlamıştır.

---

[279] Birtek, **a.g.m**., s.175
[280] Bilgin, **a.g.e**., s.76.

Birtek, ulus-devlet ve cumhuriyet arasındaki bu birlikteliğin sakıncalarını şöyle ifade etmektedir: *"Ulus-devlet cumhuriyetin aydınlanma çağındaki şekli. (...) İşte cumhuriyetin bu ulus-devletler formatının vazgeçilmez bir esası olmasından ilk tehlike doğuyor. Cumhuriyet bir ulusal mobilizasyon ideolojisi; moderniteyi yakalamak, gerçekleştirmek, yaşatmak için. Fakat işte tehlike burada, ulus-devlet modernliği yakalama aracı iken, kendi kendine ivme kazanıyor. Araç o kadar güçlü ki, devamlı kontrol edilmedikçe amacına, modernliğin temel öğeleri olan aydınlanma prensiplerine, kişisel özgürlüklere, bireylerin kendilerini akıl yolu ile geliştirebilmelerine, özel maneviyatında tam ve katıksız akidesiz olma hürriyetine kadar tüm serbestiyet düzeninin gelişimine bazen ters düşüyor. Yani ulus-devlet, modernlik amacını hızlandırmaya çalıştıkça aydınlanmanın belirlediği modernlik prensiplerine ters düşebilmekte; bu kolaylık, yani acele etmek, ileriye yatırım yapmak, ulus-devletçe ilke olabiliyor. Basamak atlandıkça, terör doğuyor bu bağlamda; cumhuriyet amaçlarına çabuk ulaşmak istedikçe amaçlarına yüzde yüz ters geçici çözümler üretiyor ulus-devlet bağlamında.(...) Dolayısıyla ulus-devlet pratikte öz amacına varabilmek için, hukuk devletini, insan haklarını, bireysel hürriyetleri ve özel ile kamusal alanın radikal olarak ayrışımını oturtması, bunun için devamlı savaşması gerekiyor, bu da devamlı yenilenen bir anayasa istiyor."*[281] Özellikle periferal modernleşme hareketlerinde, örneğin Türkiye'de, Birtek'in sözünü ettiği sorunlu birleşimi gözlemlemek mümkündür. Geç modernleşme, kimi zaman modernleşmenin aydınlanma felsefesi ile paralel gitmesini engellemekte, modernleşme zaman zaman bir "kostüm modernliği"[282] (*modernes de robe)* olarak algılanmakta, bu da cumhuriyetin teknokratik bir yönetim biçimi ya da "devlet" algısına indirgenmesine neden olmaktadır.

Cumhuriyetin ulus-devletle yaşadığı ittifak, kamusal alanın homojenleştirilmesi sürecini bir cumhuriyet pratiği olarak soğurduğundan, bireysel talepler cemaatleşebilmekte, cemaatler bireylerin politik sözcülüğüne soyunabilmektedir. Entegrasyon ilkesini zedeleyen katı asimilasyon politikaları, bireylerin cemaat bağlarını güçlendirmekte, bu süreç ise cumhuriyetin demokrasi ile kurduğu bağın önemini tazelemektedir. Cumhuriyet bu noktada önemli bir sınav vermektedir. Ulus-devletin demokratikleştirilebilmesi, cumhuriyete aidiyeti güçlendirecek önemli bir aşama gibi

[281] Faruk Birtek, "Bir Çağdaşlaşma/Çağdaşlaşamama Projesi: Bir Deneme", **Cogito**, S:15, 1998, s.174-175.
[282] Kavram Ayşe Kadıoğlu'na ait. Bkz; **Cumhuriyet İradesi, Demokrasi Muhakemesi: Türkiye'de Demokratik Açılım Arayışları**, Metis Yayınları, İstanbul, 1999.

görünmektedir. Bu anlamda yurttaşlığın etnik üst anlamlardan arındırılması ve gerçek anlamda "kontrata dayanması" ve organik olmaması önem kazanmaktadır. Cumhuriyet, cemaat bağlarının sağladığı korunaklılığı yurttaşlarına vaat edebilmelidir. Çokkültürcülük tartışmalarının hedefindeki cumhuriyet, bireysel özgürlükleri genişlettiği ve cumhuriyete aidiyet bağlarını güçlendirdiği oranda bu tartışmalardan güçlü çıkacaktır.

Ulus devlet-Cumhuriyet birlikteliğinin yarattığı sorunları aşmak üzere farklı teorik tartışmalar gündeme gelmektedir. Çokkültürcülük tartışmaları bunların başında gelmektedir. Çokkültürcülük, kontrata dayalı yurttaşlık fikrinin karşı karşıya kaldığı en temel eleştirilerden biridir. Sivil *(civile)* farkların ifadesini özel yaşam alanıyla sınırlandırmayıp onlara kamusal alanda bir yer verilmesini ve *azınlıklara, azınlık olarak daha fazla hak tanınmasını* talep eden bu görüş, kimi zaman etnik grupların devlet tarafından kabul edilmesi anlamında bir *tanınma siyaseti* önerirken (Kymlicka vb.), kimi zaman da bu gruplara farklı hakların sağlanması anlamında *farklılaştırılmış yurttaşlık* biçimlerini savunmaktadırlar.[283]

Fark, kimlik politikaları açısından riskli kavramlardan biridir. Kimliğin farklılıkla olan ilişkisindeki paradoksal unsur, kişisel ya da kolektif kimliklerden vazgeçilememesi; ama yine de bu kimlikler üzerine doğruluk damgasını basma yönündeki çeşitli dürtülerin, farklılıkları ötekiliğe, ötekiliği de doğru kimlik görüntüsünü güvenceye almak için yaratılan günah keçilerine çevirme işlevi görmeleridir. Farklılığa hakkını vermek doğru bir kimlik vaadini feda etmek demekken, doğru bir kimliğe sahip olmak da farklılığa haksızlık etmek demektir.[284] Diğer bir ifadeyle, kimlik farkçılık yönünde ısrarlı olduğu oranda entegre/asimile olamazken, entegre/asimile olduğu oranda da kimi zaman biricikliğini yitirmektedir. Bu ikilemin çözümsüzlüğü, klasik cumhuriyetçiliğin karşılaştığı en büyük sorunlardan biridir. Çokkültürcülük tartışmalarının temel meselesi ise, klasik cumhuriyetçiliğin farklılıkları asimile eden ve farkçılığı yıkıcı bir unsur olarak gören sekterliğine karşı geliştirilmiş ve farkçılığın taleplerini karşılamaya çalışan girişimlerdir.

---

[283] Bilgin, **a.g.e**., s.77.

[284] William E.Connolly, **Kimlik ve Farklılık, Siyasetin Açmazlarına Dair Demokratik Çözüm Önerileri**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1995, s.96.

Çokkültürcülük tartışmalarının önemli boyutlarından biri, kendisini cemaatinin parçası olarak kabul eden yurttaşı, cumhuriyetin bir parçası yapmakta yaşanılan sorunlara değinmesidir. Kimliğin subjektifliği ilkesi gereği, birey kimliğinin bileşenlerini saptamakta özgürdür. Ancak cumhuriyetin ilkeleri gereği diğer yurttaşlarla eşit hak ve sorumluluklara sahip olmak durumundadır. Yurttaşlığı politik bir kimlik olarak içselleştirememiş bireyler, bu anlamda cumhuriyeti bir özgürlük ve özyönetim projesi olarak değil, baskıcı ve otoriter bir devletle özdeş görmektedirler. Bu noktada katı ulus-devlet politikaları ve cumhuriyetin demokrasi ile kurduğu bağın zayıflığı, bireyleri cemaat bağlarına daha yakın hale getirmektedir.

Bu sorunu aşmak üzere, farklı yaklaşımlar öne sürülmektedir. Bunlardan ilki, Bilgin tarafından geliştirilen "yumuşatılmış yurttaşlık"[285] kavramıdır. Farklı kültürel grupların kendi kolektif saygınlıklarının tanındığı duygusunu duymaları, dikey hareketliliğinin yollarının açık ve işler halde tutulması, kendi kolektif kimliklerinin kültürel boyutlarını (yaşam tarzları, mimarlık, tüketim alışkanlıkları, beslenme ve giyim tarzları, kolektif imajinasyon ve semboller vb.) hayata geçirmeleri, marjinalleşmeksizin ve barışçı bir birliktelik içinde diğer gruplarla entegre bir tarzda yaşamaları yumuşatılmış yurttaşlığın temel ilkeleridir[286]. Bu ilkeler, Todorov'un şu sözleriyle de özetlenebilir: "Bizi kimlik kabul etmeye zorlamayan bir eşitliği istiyoruz, ama üstünlük/aşağılık biçiminde dejenere olmamış bir farklılığı da istiyoruz".[287] Yani hem topluluğumuzun etnik ve kültürel hakları tanınmış bir parçası, hem de cumhuriyet sayesinde cemaatinden de korunan eşit ve özgür bireyler olmak. Bu yapı bir nevi *unitas multiplex*'i *(çoklu birlik)* çağrıştırmaktadır. Ancak oldukça bıçaksırtı dengelere dayandığı da açıktır. Örneğin etnik grupların ana dilinin kullanımı konusu, devlet ve sosyal grupları doğrudan karşı karşıya getiren önemli bir sorundur. Baskın grubun ana dilinin resmi dil olarak kullanımı, kamusal alanın tanzimi için asgari düzeyde gerekli görünmektedir; ancak bu tercih, yurttaş kimliğinin bir etnik grup ile özdeşleştirilmesine neden olmakta, bu durum ise azınlıkta kalanların kendi dillerini kamusallaştırma isteklerini artırmaktadır. Kimi ülkelerde, toplumsal kohezyon ve demokrasi ilkelerinin etkin uygulanışı, birden çok ana dilin resmi dil olarak kabul edilmesini sağlamaktadır.

[285] Bkz; Nuri Bilgin, **Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu**, Ege Yayınevi, İzmir.
[286] Bkz; Bilgin, *Siyaset ve İnsan*… a.g.e., s.78.
[287] Todorov, The Conquest of America, s.249'dan aktaran Conolly, **a.g.e**., s.69.

Bu tercih, çatışmaların kısmi çözümünü getirse de, çokkültürlü ve etnili toplumlar, farklı kültürel, politik ve sosyal konularda her an çatışma potansiyelini içlerinde barındırmaktadır.

Yurttaşlık kategorisinin yaşadığı krize karşı geliştirilmiş ikinci kavram, "anayasal vatanseverlik" *(Verfassungspatriotismus)* kavramıdır[288]. Anayasal vatanseverlik, akla, özgürlüğe, hukukun üstünlüğüne, yurttaşlardan oluşan ulus-devlete (*Staatsbürgernation)* ve farklılığın hoşgörü ile karşılandığı ulus-ötesi liberal cumhuriyete sadakati ifade eder. Habermas'ın önerdiği tarzdaki bir yapıda, etnik ve kültürel alışımın kabul edildiği ve yüceltildiği bir siyasi proje yer alır. 1990'lı yıllarda Türkiye'nin gündemine "anayasal yurttaşlık" olarak giren bu "anayasal vatanseverlik" kavramı, yerel ve tikel kimliklerin kullanımı yerine, eşit hak ve ödevlere sahip yurttaşlardan oluşan ulus içinde evrensel bir üst-kimliğin oluşturulmasını öngörmektedir.[289] Bu bir anlamda tamamlanmamış, yarım kalmış modernleşme projesinin, yanlış uygulamalardan arındırılmaya çalışılan yeni bir versiyonudur. Habermas'ın modernleşmenin tamamlanmamış, eksik bir proje olduğu inancıyla uyumludur. Buna göre tikelliğe karşı evrensellik ve cemaate karşı birey, onun aklı ve iradesi önceliklidir. Cumhuriyet ve demokrasi, bu idealleri gerçekleştirmek için geliştirilmiş sistemlerdir ve uygulamadaki sapmalar, gerçek projeyi değersizleştirmemelidir.

Bu noktada, çokkültürcülüğün içinde barındırdığı yapısal tehditler daha fazla ele alınmayı hak etmektedir. Çokkültürcülük politikalarının temel açmazı, bireyi cemaat bağlarından koruyacak hukuksal bir çerçeve vaadi sunamamasıdır. "Cemaatlerin ağırlığını hissettirdiği bir kamusal alanda bireyin nasıl varolabileceği sorununa ve buna paralel olarak bireylerin ait oldukları cemaatlerinden nasıl korunabileceği"[290] tartışması çokkültürcülük tartışmalarından yanıtı yeterince aranmış tartışmalar değildir. Çokkültürcülük aynı zamanda, kültürleri birbiriyle ilişkisi olmayan kompartımanlar şeklinde değerlendirir. Kültürleri kendi içlerinde birer bütün olan ve değişmeyen yapılar

---

[288] Kavram için Bkz; Jurgen Habermas, **The New Conservatism, Cultural Criticism and the Historians Debate**, MIT Press, 1991.
[289] Ayhan Kaya, "Yurttaşlık, Azınlıklar ve Çokkültürcülük", T.H.Marshall-Tom Bottomore, **Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar** *içinde*, Çev: Ayhan Kaya, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006, s.112.
[290] Bilgin, **a.g.e**., s.133.

olarak görür ve ayrıca onları etnik gruplara ait birer meta olarak algılar.[291] Dolayısıyla kültürler, tikelci bir perspektiften evrensel değerlerle bütünleşemeyecek ve tüm insanlığa malolamayacak ayırıcı unsurlar olarak yorumlanır. Bunun doğal sonucu, Aydınlanma'nın yücelttiği "dünya vatandaşlığı" idesinin sonu ve tikel kültürlerin evrensel bir insanlık idealinin sonunu getirmesidir. Diğer bir deyişle "kimlik siyaseti"nin yükselmesi ve siyasetin dilinin yerelleşmesi ve muhafazakârlaşmasıdır.

Yurttaşlığın teorik ve pratik krizine karşı geliştirilmiş bir diğer kavram, Mouffe tarafından önerilen "radikal demokratik yurttaşlık" teorisidir. Mouffe, liberal ve toplulukçu yurttaşlık modellerini uzlaştırma girişimindedir; ona göre, "bazı komünoteryenlerin önerdikleri üzere, modern demokratik bir siyasal topluluk tek bir "ortak iyi" fikri etrafında organize olamaz. Güçlü katılımcı bir yurttaşlık fikri, bireyin feda edilmesi uğruna gerçekleştirilmemelidir. Komünoteryenlerin liberallere getirdikleri eleştirilerde muhafazakârlık bu noktada başlamaktadır. Liberalizm, bütün yurttaşların eşit ve özgür doğduklarını fikri üzerinden evrensel bir yurttaşlık fikrini geliştirirken, yurttaşlığı bireyin devlete karşı sahip olduğu hakları belirleyerek, sadece yasal bir statüye indirgemiştir. (...) Sosyal dayanışma, üretimsel kapasitemizi artırmak ve her bireyin refaha ulaşmasını kolaylaştırmak için vardır. Kamusal düşünce, yurttaş etkinliği ve politik katılım çoğu liberal düşünüre yabancı kavramlardır. Cumhuriyetçi yurttaşlık ise, politik katılımın değerini vurgular ve politik bir topluluğa üye olmanın önemi üzerinde durur. Burada antikler ve modernlerin özgürlük anlayışlarını uyumlaştırma problemiyle karşı karşıya kalırız."[292]

Mouffe bu noktada "radikal demokratik yurttaşlık" fikrini önerir. Bu, etik-politik değerlere dayanan bir yurttaşlık anlayışıdır ve yurttaşlık artık liberalizmde olduğu gibi diğerlerine karşı tek kimlik; ya da yurttaş cumhuriyetçiliğinde olduğu gibi diğer kimliklere baskın bir dominant kimlik değildir. Yurttaşlık artık, sosyal öznenin farklı öznel pozisyonlarını etkileyen ve farklı sadakat bağları geliştirmesine izin vererek bireysel özgürlüklere saygı duyan eklemleyici bir pozisyondur.[293]

---

[291] Kaya, **a.g.e**., s.117.
[292] Chantal Mouffe, **The Return of the Political**, Verso, London, NY, 1993, s.62.
[293] **A.g.e**., s.70.

Radikal demokratik yurttaşlık fikri dört temel prensibe dayanmaktadır: (a) liberalizmin eşitlik olmaksızın her yurttaşa "cömertçe" bağışladığı özgürlüğün, eşitlik ve adalet çerçevesinde herkese taahhüt edilmesi; (b) komünoter yaklaşımın "biz" ve "onlar" arasındaki ikili karşıtlığı daha da derinleştirdiği için reddedilmesi; (c) kamusal ve özel ayrımının yeniden düzenlenerek, her türlü azınlığa sürekli liberal demokratik devrim çerçevesinde, kendilerini ifade edecekleri yapısal zeminin hazırlanması; (d) bireyler arasında var olan bağın ortak ahlaki ve siyasal değerler olduğunun düşünülmesi. Bu koşullar altında bakıldığında, "radikal demokratik yurttaşlık" vesayeti kabul etmeyen, klientalizmi reddeden ve özgürlüğün ancak eşitlik ile var olabileceğini ileri süren bir yaklaşımın ürünüdür.[294]

Dolayısıyla radikal demokratik yurttaşlık, adaletin eksik tezahür ettiği liberal görüş ile özgürlüğün yarım bırakıldığı toplulukçu görüşü birleştirmeye çalışır. Liberal cumhuriyetçiliğin tek başına bıraktığı bireyi, topluluğun güvencesi altına alır; ancak kamusal alanda özel kimliğini reddetmesini talep etmeden. Bu yurttaşlık anlayışı aynı zamanda, sorumlulukların olduğu gibi refahın da adil dağılımını içerir.

2.TÜRKİYE'DE CUMHURİYET İDEOLOJİSİNİN KAYNAKLARI VE KARAKTERİSTİKLERİ

2.1.Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Düşünsel Miras

Cumhuriyet kavramının felsefi temellerinin Osmanlı siyasal yaşamına nüfuz edişi, monarşinin etkin bir yönetim formu olarak parlamento ile işbirliği içinde çalışmaya başladığı I.Meşrutiyet dönemine kadar götürülebilir. Cumhuriyet kavramı zikredilmez; ancak Montesquieu'nun aristokrasiyi cumhuriyet idaresinin bir alt biçimi olarak gördüğü düşünüldüğünde, Montesquieugil bir cumhuriyet felsefesinin kısmi bir nüfuzundan söz edilebilir. Özellikle II. Meşrutiyet ile birlikte padişahın yetkileri daha da kısıtlanmış, yönetim Jön Türklerin bir zümre olarak idaresi altına girmiştir. Dolayısıyla artık rejimin, cumhuriyet idaresine yakın bir anayasal monarşi olduğu söylenebilir. Ancak cumhuriyet Rousseaugil ve çağdaş tanımları ile "monarşi karşıtı bir

[294] Kaya, **a.g.e**., s.121.

rejim, monarşinin olmadığı, anayasal bir rejim" olarak sınıflandırılırsa, cumhuriyetin miladı, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile başlamaktadır.

Elbette bu biçimsel ve prosedürel bir ayrımdır. Cumhuriyet kavramının içini dolduran önemli tanımlardan biri olan "genel irade" ve "halk egemenliği" kavramlarının, Osmanlı siyasetinin çok az bir bölümünde küçük bir zümreyi içine aldığını söylemek yanlış olmaz. 1876 Kanun-i Esasisi Batılı benzerlerinin aksine, Avrupa anayasa hareketlerinin temeli olan milli egemenlik ilkesine dayanmamaktadır. Tanzimat oluşumu içinde Devlet-i Aliye'yi kurtarmanın yolu olarak Batı'ya benzemenin gerektiğine inanan ve kendini asla devletten ayrı olarak düşünmeyen bir grup aydının, halk desteği olmaksızın (ve buna gerek duymaksızın) yaptıkları siyasal mücadele sonucu, Osmanlı Devleti 1876'da anayasal düzene geçmiştir.[295] Bu aynı zamanda merkeziyetçi bir yönetim biçimidir. Osmanlı geleneksel devlet sistemi mutlak ve teokratik ya da yarı-teokratik bir monarşidir.[296] Ancak dinin devletin egemenliği altında olduğu ve devletin bekası için sürekli denetim altında tutulduğu, genel kabul görmüş bir olgudur. Şeriat, örf ile yumuşatılmış, Tanzimat ile birlikte ise laik hukuk düzeni ile şer'i kanunların yarattığı dualizm, sosyal düzeni ikili bir forma sokmuştur. Ancak, bazı hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması (mülkiyet hakkı, din ve vicdan özgürlüğü), sürekli danışma organlarının kurulması, devlet işlerinin padişah karşısında fiili bağımsızlık elde etmeye başlamış bir 'kabine' tarafından ve 'fonksiyon ayrılığı' ilkesine göre yürütülmeye başlanması başlıca ilerici adımlardır. Bu veriler, "meşruti sisteme doğru yüründüğünü" de gösterir.[297] Tanzimat döneminde aynı zamanda bakanlar kurulunun oluşması, meşveretin kurumsallaşması, idari ve yargı fonksiyonlarının birbirinden ayrılması, idari görevlilerin yetkilerini aşmalarının önlenmesi çabaları hem pozitif hukukun gelişimini[298], hem de cumhuriyet felsefesinin

---

[295] Mehmet Ali Kılıçbay, "Osmanlı Batılaşması", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt I, İletişim Yayınları, İstanbul, s.151. Ortaylı, Osmanlı reform ve değişimlerini 18.yüzyıla götürür. Hatta bu gelişmelerin, Osmanlı tarihinin tümüne yayıldığını belirtir. 17.yüzyıl Osmanlı tarih yazıcılarının Latince bilen, Yunan-Roma tarihine vakıf tarihçiler olduğunu belirtir. Lügat çalışmalarından vs. söz eder. Dolayısıyla Tanzimat, bütün bu sürecin kümülatif sonucudur. Bkz; İlber Ortaylı, **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s.17.

[296] Bülent Tanör, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, YKY, İstanbul, 2001, s.22.

[297] H.N.Kubalı, Türk Esas Teşkilat Hukuku, Tan Matb., İstanbul, 1960, s.50-51, 54-55'den aktaran Tanör, **a.g.e**., s.71.

[298] R.G.Okandan, Amme Hukukunun Ana Hatları, İÜHF Yayınları, İstanbul, 1977, s.63-64'den aktaran Tanör, **a.g.e**., s.71.

yönetim ilkelerinin evrimsel başlangıcını gösterir. Tanzimat'ın bu bağlamda iktidarın düzenlenişi bakımından somut katkısı, *kuvvetler ayrılığı* ilkesini ve *parlamenter rejim'*i getirmiş olmasıdır.[299] Bu süreç aynı zamanda reaya olarak algılanan halkın, kanunların egemenliği altında yurttaşa dönüştürülme çabalarının başlangıcıdır. Tüm bu süreç, geleneksel Osmanlı toplum yapısının *(zimmî sistem)* değişmesi ve sistemin laikleşmesi anlamına gelmektedir. Halk egemenliği kavramından söz etmek için henüz erkense de, siyasi bir topluluğun yavaş yavaş şekillendiği söylenebilir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile birlikte "halk egemenliği", "egemenliğin bir ve devredilemez olduğu"nu söyleyen Rousseaugil bir söylem egemen olur. Ancak ulus-inşasının talep ettiği homojenleştirme çabası, Cumhuriyet'in Osmanlı'nın son dönem kamusal hayatına oranla daha monist bir kamusallık inşa etmesine neden olur. Dolayısıyla aslında I.Meşrutiyet'in Anglo-Sakson tarzı seküler ve evrimci yönetim çizgisinden, kıta Avrupası'nın laik ve devrimci tarzına kayışın, Osmanlı'nın son dönemi ile Cumhuriyet'in tarihsel gelişimini anlamada işlevsel bir ayrım olduğu düşünülebilir.

Tanzimat döneminin Cumhuriyet'in laboratuarı olduğu genelde kabul görmüş bir varsayımdır.[300] Kurumların yapısal ve geleneksel olarak yerleştirilmesi yanında, laik düşüncenin temellerinin atılması, Osmanlı son döneminin Cumhuriyet'e katkıları olarak düşünülebilir. Aslında tüm bu yeniliklerin şemsiye kavramı Batılılaşmadır. Batı tarzı bir yönetim ve yaşam biçiminin Osmanlı'yı, ardından da Cumhuriyet'i yaşatacağı ve Türkiye toplumunu ve devletini dağılmaktan koruyacağı dönem aydınlarının çoğunun hemfikir olduğu bir önkabuldür. Bu kabulün siyasal hayattaki yansıması monarşinin gittikçe sembolik bir alana çekilmesi ve yurttaşlığın inşası fikridir. Bu inşa Meşrutiyet'in ilk döneminde anayasal bir yurttaşlık fikrine dayanırken, Jön Türk iktidarı ve Cumhuriyet dönemlerinde ise "Türk milliyetçiliği" temelinden filizlenen daha organik bir yurttaşlık kavramsallaştırmasını getirmiştir. Jön Türk dönemi ve Cumhuriyet'in ilk yıllarının ortak karakteri, milliyetçilik ve siyasi açıdan

[299] Tanör, **a.g.e**.,s.217.
[300] Bkz; Tarık Zafer Tunaya, **Hürriyet'in İlanı, İkinci Meşrutiyet'in Siyasi Hayatına Bakışlar**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004, 65-66.

antiemperyalizmle ekonomik açıdan devletçiliğin bir araya getirilmesi ve buna Türkçülüğün eklenmesiyle oluşturulmuş bir karışımdır.[301]

Osmanlı düşünsel hayatı ile Cumhuriyet arasında köprü olmuş, temel düşünce akımları ve eğilimler şöyle özetlenebilir:

2.1.1. Pozitivizm

Pozitivizm, Osmanlı ve Cumhuriyet aydınını birbirine bağlayan en önemli düşünce akımlarından biridir. Nitekim hayatı anlama ve meselelere bakışta temel bir çerçeve sağlamaktadır.

Pozitivizm, Avrupa'da Aydınlanma sonrası aklın egemenliği fikri sonucunda gelişen ve spekülatif bilgiye karşı bilimsel bilginin üstünlüğünü savunan bir felsefik bilgi ve metoddur. Sosyolojinin, fizik anlamında bir bilim olabileceğini, sosyolojinin nesnesinin toplumsal ve insani varoluşunun sayılabilir, ölçülebilir ve gözlemlenebilir özellikleri olduğunu savunan entelektüel eğilimin adıdır.[302] Comte, kavramı toplumların evrimini açıklamak için kullanmıştır. Buna göre, toplumlar teolojik, metafizik ve pozitif evrelerden geçerler. Bu aşamaların betimleyici unsuru ise akıldır. Köker pozitivizmi şöyle açıklar: *"Dış gerçeklik akıl yoluyla kavranabilir ve bu dış gerçekliğin uygun yöntemlerle (gözlem-deney) açıklanması, belirli bir mantıksal biçim içinde oluşur ki bu mantık "dedüktif"tir (tümdengelimci). Yani gözlem yoluyla (tümevarım yöntemiyle) elde edilmiş genellemelerden tümdengelimci mantık uyarınca çıkarılan sonuçlar aracılığıyla dış gerçekliğin bilgisine ulaşılabileceği kabul edilmektedir. Tümdengelimci açıklama biçiminin özelliği ise, geçmişteki bir olayın açıklanmasının aynı zamanda gelecekte ne olacağını söylemeyi de içermesidir"*[303].

---

[301] Kemal Karpat, **Türkiye'de Siyasal Sistemin Evrimi 1876-1980**, Çev: Esin Soğancılar, İmge Kitabevi, İstanbul, 2007, s.14. Bu ideolojik devamlılık için ayrıca bkz; Feroz Ahmad, **İttihatçılıktan Kemalizme**, Kaynak Yayınları, Çev: Fatmagül Berktay, 3.Basım, İstanbul, 1996. ve Ahmad, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, Çev: Yavuz Alogan, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2002 ve Erik Jan Zücher, **Milli Mücadelede İttihatçılık,** Çev: Nüzhet Salihoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003 ve Zücher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi,** Çev: Yasemin Gönen, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000 ve Andrew Davison, **Türkiye'de Sekülarizm ve Modernlik**, Çev: Tuncay Birkan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002 ve Levent Köker, **Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003

[302] Hüsamettin Arslan, "Pozitivizm: Bir Bilim İdeolojisinin Anatomisi", **Türk Aydını ve Kimlik Sorunu**, (Der.)Sabahattin Şen, Bağlam Yayınları, 1995, s.545. Arslan'a göre, "pozitivizmin kendisi dışındaki gelenek, din, mit, ideoloji ve dünya görüşlerini reddedişi, öylesine kesin ve radikal bir reddediştir ki, bu red süreci sonunda, reddettiği şeylerin bıraktığı boşluğu doldurmak ister ve ister istemez onların konumuna düşer." **a.g.e**., .566.

[303] Levent Köker, **Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s.74.

Böylece kaba bir determinizme ulaşılır. Bunun siyasal ideolojideki yansıması, Osmanlı ve Cumhuriyet aydını için, Batı'nın teknolojik gelişmelerinin ithali sonucu, benzer bir sosyo-kültürel gelişimin de takip edeceği şeklindedir. Bu algı sonucu, modernleşme, salt bir ilerleme söylemi içinde ele alınmış, bu sürecin düşünsel temelleri ise üzerine çok düşünülmeden, toplumsallaştırılmadan, birkaç aydının tartışma zeminine hapsolmuştur. Hatta kimi zaman pozitivizm, Comte'dan esinlenilmiş bir görüşten çok, bu kelimenin 19.yüzyılın ortasından itibaren ve daha genel ve popülerleştirilmiş anlamında "maddi vakıalara ehemmiyet verme" şeklinde anlaşılmıştır.[304]

Özlem'e göre, *"Osmanlı'dan Cumhuriyet'e devreden pozitivist anlayışın Fransız pozitivizminin bir uyarlaması olduğunu söylemek mümkündür. Temel nitelikleri merkeziyetçi, otoriter, bürokratik, seçkinci ve laisist bir yönetim biçimi olan pozitivizmin bu türü, özellikle Ahmet Rıza'nın Comte'dan devraldığı çizginin Cumhuriyet seçkinlerine geçmiş biçimidir. Osmanlı pozitivizmi ile Kemalizm arasında bir kopuştan söz etmek gerekirse, bu kopuş, Osmanlı pozitivizminde "devlet" ile "millet"in ayrı tutulmalarına karşılık, Kemalizm'de bunların neredeyse özdeşleştirilmiş olmasıdır."*[305] Bu duruş, halkçılık ve devletçilik ilkelerinin geçirdiği evrimi de göstermektedir. Nitekim Cumhuriyet'in kuruluşu ile birlikte devlet, toplumsal alanın tamamını kuşatır hale gelmiş, elit egemenliğinin bir refleks olarak toplumsalı oluşturma ve yukarıdan inşa etme pratiği, artık bir proje halini almıştır.

Hanioğlu'na göre, pozitivizmin Osmanlı düşünce hayatına hızlı girişi, Batı ile temasların beklenmeyen bir sonucu olmuştur. Nitekim Osmanlı yöneticilerinin şartların zorladığı basit bir teknoloji ithali olarak gördükleri Batı ile temas ve onu taklit ederek modernleşme sonunda kendilerinin hiç de beklemedikleri bir tarzda sonuçlanmış, genel bir zihniyet değişikliği ile içinden çıktıkları toplumsal realitenin tamamen dışında ve onunla çatışan bir toplumsal gerçekliği düşleyebilen bir seçkinler grubunu ortaya çıkartmıştır.[306] İthal bir düşünce kalıbı olarak pozitivist ideoloji, aslında Batı'ya benzemenin temel yöntemi olarak görülmüştür. Nitekim Batı'nın üstünlüğü maddi hayat üzerindeki egemenliğinde aranmış, bunu yaratan neden olarak ise pozitivizm yüceltilmiştir. Oysa Aslan'a göre, *"Avrupa'da pozitivizm, egemen entelektüel düşünme tarzı*

---

[304] Şerif Mardin, **Jön Türklerin Siyasi Fikirleri**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s.56.
[305] Doğan Özlem, "Türkiye'de Pozitivizm ve Siyaset", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce**, Cilt III, Modernleşme ve Batıcılık, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s.460-462.
[306] M.Şükrü Hanioğlu, "Osmanlı Aydınındaki Değişme ve 'Bilim", **Toplum ve Bilim**, S:27, Güz 1984, s.183.

olmasına rağmen, alternatif düşünce gelenekleri (Hıristiyan teolojisi ve Alman Romantizmi ve Kantçı gelenek vb.) arasında bir düşünce geleneğiydi. Bizde ise rakipsizdi ve toplumsal hiyerarşinin zirvesinde yer alanların, iktidardakilerin ideolojisiydi. Eğer Türkiye Cumhuriyeti kurucu elit kadrosunun İttihad ve Terakki kadrosu mensubu aydın bürokratlar oldukları tezi doğru ise, pozitivizme dört elle sarılmış bir elit sınıfın elinde şekillendi. Pozitivizm, onların şahsında yeni bir devletin, yeni bir rejimin ethos'u ve resmi ideolojisine dönüştü. (...) Bundan böyle yol göstericiler, bilim adamları, öğretmenler ve aydınlardı. (...) Bu misyoner aydın-bürokratların amacı apaçıktı: Halka evrensel ya da "bilimsel" bir yaşama tarzının amentüsünü aşılamak ve deyim yerindeyse onu 'adam etmek'."[307] Dolayısıyla Batı toplumları için tartışılan ve akıl yürütülen ideolojilerden biri olan pozitivizm, Osmanlı ve Cumhuriyet aydını için tekil paradigma olmuş, halk ve elitler arasındaki uyumsuzluğun önemli nedenlerinden biri haline gelmiştir. İleride değinileceği üzere, halkçılık ideolojisinin işlevsizliğinin nedenlerinden biri, halkın özellikle dinsel inançları nedeniyle, kaba, ilkel ve gerici olarak görülmesidir. Bu algı ise pozitivizmin indirgemeci dünya tasavvurunun bilim dışındaki algı şemalarına karşı geliştirdiği tavrın bir sonucudur.

Pozitivizm, Osmanlı modernleşmesine iki açıdan büyük katkıda bulunmuştur: Bunlardan ilki kültürel sürecin laikleştirilmesini sağlamasıdır. Osmanlı'nın Cumhuriyet'e devrettiği en önemli miras da budur. Şinasi'nin kişisel çabalarıyla başlayan bu süreç, sezginin yerine aklın egemenliğini geçirerek manevi içerikli geleneksel kültürün eleştirisini hazırlamıştır. Pozitivizmin ikinci önemli katkısı da siyasal alanda olmuştur. Geleneksel yönetici kadronun başarısızlıkları karşısında bürokrasinin rasyonel kalıplar içinde düzenlenmesi ve siyasi açıdan bu yeni bürokratik kadronun devletçi ideolojiyi kendine eksen yapması pozitivist felsefenin izlerini taşır.[308]

Ancak pozitivizm aynı zamanda iki yanı keskin bir kılıç vazifesi de görmekteydi. Bir yandan ideal, ilerici, gelişmenin zorunluluğunu anlayan teorik 'halk' başka bir açıdan bir türlü kendisinden istenen ihtilali meydana getirmeyen ve bu itibarla hayvani, egoist 'kütle' oluyordu.[309] İleride Kemalizm'in halkçılık ilkesi benzer bir ikilem ile karşı karşıya kalacak, bir yandan halk söylem düzeyinde yüceltilecek, öte

---

[307] Aslan**, a.g.m**., s.567-568.
[308] Ekrem Işın, "Osmanlı Modernleşmesi ve Pozitivizm", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt II, İletişim Yayınları, İstanbul, s.362.
[309] Alfred G.Meyer, Leninism, NY, Praeger, 1957, s.97'den aktaran, Şerif Mardin, *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri…* **a.g.e**., s.219.

yandan "akıl" düzeyinde –özellikle dinle ilişkisinde bir türlü istenilen düzeyde sekülerleşemeyen toplum- aynı zamanda siyasal elitin ideolojik "öteki"si olacaktı. Dolayısıyla, pozitivizm, siyasal elit ile halkın dünya algısını radikal biçimde farklılaştıran bir ideoloji olarak da işlev gördü.

Zücher, dönem aydınlarının pozitivizm ile ilişkilerini şöyle özetlemektedir: *"Aslında Avrupa'daki çağdaşları da dâhil olmak üzere, "pozitivist"lerin hepsini "bilimci" başlığı ile düşünmek daha doğru olacaktır. Çünkü Avrupa'da Renan, Durkheim, Lebon, Boutym gibi isimlerin her biri pozitivizm içinde farklı akımlara aittiler. Aynı şey Jön Türkler için de söylenebilir. İçlerinde sadece Ahmet Rıza pozitivist hareketin etkin bir mensubuydu. Aynı zamanda hepsi pozitivizme geniş tanımıyla –sadece tabiatı değil, ama aynı zamanda tarih ve toplumu, bunların gelişimlerini belirleyen kanunları ortaya çıkarmak amacıyla, bilimsel modelleri uygulayarak açıklamayı gözeten entelektüel akım- bağlıydı. Bu geniş pozitivizm akımıyla bazı temel tavırları paylaştılar: ruhban karşıtlığı, bilimcilik, biyolojik maddecilik, otoritaryanizm, entelektüel elitizm, kitlelere duyulan derin güvensizlik ve milletlere ve toplumlara bir bütün olarak yansıtılan belirli bir tür Darwinizm*.[310]

2.1.2.Sosyal Darwinizm

Osmanlı aydınları için pozitivizm ve materyalizmin dünyayı kavramanın yeni biçimi olarak ortaya çıkması, beraberinde sosyal Darwinist düşünceleri getirmiştir. Sosyal Darwinizm, canlıların evrimleşmesinde olduğu gibi toplumsal ilerlemenin de, hayatta kalmak için kıt kaynaklar için verilen yaşam mücadelesi sonucunda meydana gelen ayıklanmayı vurgulayan düşünce biçimidir ve 19.yüzyılın ikinci yarısına damgasını vurmuştur.[311] Darwinizmin dirsek temasında olduğu temel düşünce akımları, yani pozitivizm ve materyalizm, Osmanlı ve Cumhuriyet aydınının İmparatorluğu içine düştüğü durumdan kurtarmak için önemli veriler sağlıyordu. Bilimin başatlığı, ilerleme düşüncesi, din ve gelenek eleştirisi, aydınların Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu çöküşü engellemeye yardımcı fikirlerdi. Aslında Osmanlı'yı olduğu duruma düşüren düşünce şemasına karşıt bir şema oluşu, bu görüşlerin kurtuluş için doğru reçete olduğu fikrinin yaygınlaşmasına yardımcı olduğu söylenebilir. Bu geçiş aynı

[310] Erik-Jan Zücher, "Kemalist Düşüncenin Osmanlı Kaynakları", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce**, Cilt II-Kemalizm, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s.53-54.
[311] Atila Doğan, **Osmanlı Aydınları ve Sosyal Darwinizm**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006, s.2.

zamanda, Doğulu bir toplumun üyeliğinden, Batı düşünce dünyasının akımlarıyla tanışan, ancak arafta kalan Osmanlı elitini anlatır.[312] Dünyanın zayıfların ayıklandığı ve güçlünün kazandığı bir mücadele alanı olarak görülmesi, aslında İmparatorluk aydınları için Batı ile ilişkileri özetlemektedir. Güçlü Batı ile yaşanan çatışmanın sonucunda, zayıf olan doğal seleksiyona uğrayacak, ortadan kalkacaktır. Bu nedenle, İmparatorluk bir an önce güçlenmeli ve gereken mücadeleyi verebileceği bir güce ulaşmalıdır. Aslında Doğu Sorunu'nun, çoğunlukla bu perspektiften ele alındığını söyleyebiliriz. Bu düşünce biçimi Cumhuriyet aydınının da düşünce ve duygu evrenini biçimlendiren önemli bir unsurdur. Cumhuriyet ve Batılılaşma, mücadele için gereken gücü veren öğelerdir. Atatürk başta olmak üzere, dönem elitlerinin çoğunun söylemine egemen olan "yok olma, tarih sahnesinden silinip gitme" vb. söylemler, sosyal Darwinizmin bilinçli ya da bilinçsizce nüfuz ettiği düşünce yapılarını göstermektedir. Örneğin Atatürk'e göre hayat bir "cidal" [savaş], "mücadele", "müsademe" [çatışma, çarpışma] ve "mübarezi"dir [düşman olan taraflardan birer kişinin çıkarak çarpışması]. Şöyle der örneğin: "Kavimlerin yaşam felsefesi 'daimi ve müthiş bir cidal' şeklinde tebarüz eder."[313]

2.1.3. Seçkinlerin Nitelikleri ve Devletle İlişkileri

Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi arasındaki bir diğer bağ, her iki dönemin seçkin kültürünün benzerliğidir. Osmanlı ve Cumhuriyet bürokrat grubu, kapalı bir grup değildir. Toplumun bütün katmanlarından bu gruba sızma olanağı vardır. Batıcı-laik bürokrat gruba, subayların büyükçe kısmını katmak gerekir.[314] Ordu, Osmanlı

---

[312] Ansiklopedicilik serüveni ile başlayarak, Osmanlı aydını Batı tipi düşünce ve düşünce akımları ile tanışır. Sosyal Darwinist düşüncenin Osmanlı'ya girişinde etkili olan Alman düşüncesidir, özellikle Büchner ve Haeckel. Osmanlı aydınlarından sosyal Darwinist düşüncesinin ilk önemli temsilcisi Ahmet Midhat Efendi'dir. Midhat, Fransız anlayışı doğrultusunda, evrimde çevreye uyumu savunan Lamarck'ı öne çıkarır, oysa teoriyi sosyal alana taşırken, doğal ayıklanmayı temel alan Darwinci temayı kullanır. Biyolojik materyalizm ve evrim düşüncesinin bir diğer önemli temsilcisi Beşir Fuad'dır. Abdullah Cevdet'te de izler görülür. Cevdet'in elitizimi, toplumsal gelişmenin sağlanması için aydınların rolünü öne çıkarır, bu anlamda sosyal darwinist bir gelişme ve tehditleri savuşturma mekanizmasıdır. Toplumsal hayatın düzenlenişinde evrim-devrim tartışmaları II. Meşrutiyet sonrası hız kazanır. Önemli isimlerden biri de Ziya Gökalp'tir. Gökalp evrimcidir. Detaylar için bkz; Doğan, **a.g.e**., s.154-155 ve 175-283-284.

[313] Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1927, s.290'dan aktaran Hasan Ünder, "Türkiye'de Sosyal Darwinizm Düşüncesi", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce**, Cilt IV, İletişim Yayınları, 2002, s.431.

[314] İdris Küçükömer, **Düzenin Yabancılaşması**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2002, s.81.

modernleşmesinin başladığı temel alandır. Savaşlarda yitirilen üstünlük nedeniyle İmparatorluğun yaşadığı çöküşün, ordunun reformuyla aşılabileceğine inanan gruplar, modernleşmeyi ordudan başlatmış; bu durum ise modernleşme serüveninde hem askerlerin kendilerini ayrıcalıklı bir konumda görmelerine neden olmuş, hem de toplum tarafından bu biçimde algılanmışlardır. Erkan-ı Erbaa'dan, yani ordu, ulema, tüccar ve köylü olmak üzere dört temel katmandan oluşan geleneksel toplumsal örgütlenmede, en saygın yer bu kuruma ait[tir][315]. Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda askeri öğe önemli rol oynamıştır. Bu durumun sonucu olarak, Osmanlı siyasal hayatının ilk aşamasında çeşitli yerel seçkinler ve çevresindekiler, askeri bir yönetici grup oluşturmuşlardır.[316] Bu nedenle Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışına kadar, yönetici sınıfının tamamı "askeri" olarak adlandırılmıştır. Bunun karşısında ise yönetilen sınıf olarak "reaya" vardır.

Osmanlı döneminde Ordu, Jön Türk ideolojisinin cisimleştiği önemli toplumsal alanlardan biri olmuştur. Bu hareketin temsilcilerinin çoğu asker kökenlidir. Cumhuriyet'i kuran kadrolar da Osmanlı ordusunun birer üyesi ve Jön Türktür. Karpat'a göre ordu, kendisini sadece devletle özdeşleştirmiş, doğrudan bir başka sınıf ile özdeşleşmemiş, bağımsız bir gruptur. Askeri müdahaleler, ordunun kendi çıkarı veya belli bir grup adına değil, devletin bütünlüğünü korumak (böylece kendi rolünü ve konumunu da güvenceye alıyordu) amacıyla yapılmıştır[317]. Oysa ordu, sınıflarüstü değil, kendisi de özgül çıkar ve çatışmaları olan bir sınıftır. Osmanlı'dan günümüze, kendisini devletle sınırsız ve sürekli biçimde özdeşleştiren tek kurumdur. Özellikle Cumhuriyet döneminde, ordunun kendisini sınıflarüstü konumlayan, hegemonik dili, Cumhuriyet ideolojisinin Makyavelist çizgisi ile birleşince ordunun ayrıcalıklı konumu, daha da pekişmiş, Cumhuriyet'in koruyucu ve kollayıcısı rolü ile görevlendirilmiştir.

Tunaya, İttihat ve Terakki'nin siyasal pozisyonunu şöyle değerlendirmektedir: "Meşrutiyet siyasi personeli içinde, milli ve laik bir devlet şekli düşünenler, bilhassa İttihatçılar olmuştur. Fakat imparatorluk şekil ve şartları dışına çıkamamaları, onları çelişmeler ve tereddütler içine yuvarlanmaktan kurtaramamıştır. Milli (Türkçü) ve laik bir devlet ve hukuk nizamı ideali, oligarşik baskılara rağmen, İttihat ve Terakki'nin müspet görüşü sayılabilir. Bu ideal ve kısmen varılmış olan gerçekleşmeler, TBMM

[315] Karpat, **a.g.e**, s.159.
[316] Metin Heper, "Osmanlı'da Devlet Geleneği", **Türkiye Günlüğü**, S:73, 2003, s.114.
[317] Karpat, **a.g.e**, s.290.

Hükümeti kanalı ile Türkiye Cumhuriyeti'nin etik (manevi) temelini teşkil eder. Müdafaa-i Hukuk Hareketi de, geniş bir nisbette, memleket içindeki İttihat ve Terakki teşkilatına dayanarak taazzuv etmiştir."[318] Dolayısıyla, Kemalizm, İttihatçı kadrolar içinden filizlenmiş, ancak İttihatçıların düşünce aşamasında bıraktıkları çoğu fikri uygulamaya koymuş bir ideoloji ve projedir.

Jön Türkler ve Kemalistler'i diğer Osmanlı elitinden ayıran en önemli özellikleri "paradigmatik devrim"i gerçekleştirme amacında olmalarıdır. Jön Türk rejimini takip eden Kemalist hareket, Türk politikasına kökten değişiklikler getirmiştir. Ancak bu hareket, kesinlikle sosyal bir devrim değildi, şehir ya da kırsal alanlarda herhangi bir ayaklanma görülmemiştir. Bu "yukarıdan devrim"in kitle mobilizasyonuna ihtiyacı yoktu. Halk, Kemalist harekete devrimci olarak değil, asker olarak katıldı.[319]

Bu paradigmatik devrimin en önemli farkı, Kemalizm'in artık topluma dokunma ve onu dönüştürme isteğidir. Dolayısıyla Cumhuriyet ile birlikte dönüşüm artık toplumsal bir proje olarak gündeme gelir ve temel amaç radikalleşir ve yansımaları daha çok hissedilir. Kadıoğlu bu proje farklılığını şöyle açıklar: *"Cumhuriyet dönemini Tanzimat döneminden ayıran en önemli özellik, nizam için terakki ve terakki için nizam ifadeleri arasındaki ince farkta bulunmaktadır. Cumhuriyet dönemi seçkinleri "ilerleme istemi"ni (will to civilization) ön plana çıkarmışlardır. Yani artık devletin bütünlüğünü muhafaza etmek için razı olunan modernleştirici düzenlemeler değil, ciddi bir "ilerleme istemi" ya da medeniyet arzusu söz konusudur. Bunun sonucunda Batı'da bir süreç olarak yaşanan Aydınlanma, Türkiye bağlamında bir projeye dönüştürülmüştür. Bu projenin temel taşlarından biri ise Cumhuriyet seçkinlerinin laikleşme politikalarıdır."*[320]

Aslında Cumhuriyet dönemi de Meşrutiyet dönemleri de birer sosyal mühendislik projesidir. Ancak Meşrutiyet döneminde bu çaba din, Cumhuriyet döneminde ise milli kimlik üzerinden yürütülmüştür.[321] Dolayısıyla, Cumhuriyet ile

---

[318] Tarık Zafer Tunaya, **Hürriyet'in İlanı, İkinci Meşrutiyet'in Siyasi Hayatına Bakışlar**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004, s.65-66.

[319] Ellen Kay Trimberger, Revolution from Above: Military Bureucrats and Development in Japan, Turkey, Egypt and Peru, New Brunswick, NJ, Transaction Books, 1978, 17'den aktaran Ali Kazancıgil, "The Ottoman and Turkish State and Kemalism", **Atatürk, Founder of a Modern State**, (Ed.) Ali Kazancıgil, Ergun Özbudun, C.Hurst, London, 1981, s.48.

[320] Ayşe Kadıoğlu, "Cumhuriyet'in Kuruluş Yıllarında Türk Milliyetçiliğinin Çelişkisi ve Seçkinlerin Tavrı", **Cumhuriyet, Demokrasi, Kimlik,** (Ed.) Nuri Bilgin, Bağlam Yayınları, 1997, s.280. Ayrıca bkz; Kadıoğlu, **Cumhuriyet İradesi Demokrasi Muhakemesi**, Metis Yayınları, İstanbul, 1999.

[321] Deringil, *Simgeden Millete*… **a.g.e**., s.162.

birlikte devletin toplumla ve o toplumu oluşturan temel bileşenlerle, örneğin İslam ile ilişkisi değişmiştir. Bu bir değerler dizgesi değişikliğidir çünkü paylaşılan ortak zemine karşın, nihai amaç farklılaşmıştır. Bir rejim biçimi olarak Cumhuriyet'in kurulması ancak Cumhuriyet'in devletle özdeşleştirilmesi de bu kaymaya işaret etmektedir.

Akşin ise bu hedef farklılıklarını ortak bir zeminde buluşturmaktadır: *"Cumhuriyet'in bilinçli hedefi de II. Meşrutiyet'inki gibiydi. Çağdaş, kapitalist bir toplum inşa etmek. Fakat Cumhuriyet'in karşısında artık saray yoktu. Din ise hukuk düzeninden, siyasal hayattan laiklik sayesinde silinmiş bulunuyordu. Onun için Cumhuriyet, II. Meşrutiyet'ten daha hızlı ve daha ileri gidebilmiştir. Demek ki Cumhuriyet ve II. Meşrutiyet'in hedefleri aynıdır ve aynı büyük döneme, Türk Yakın Çağı'na girmektedirler*."[322]

II. Meşrutiyet'in, Cumhuriyet için önemli bir tarihsel deneyim olduğu ve bu dönem ile önemli devamlılıklar olduğu gibi, sert kopuşlar olduğunu da kabul etmek gerekmektedir. Nitekim Cumhuriyet projesinin özellikle 1930'lardan sonra izlediği yön, Meşrutiyet'in temel amaçlarıyla önemli farklılıklar taşımaktadır. Topluluğun kültürel ve siyasal olarak inşa edilmesinde başvurulan söylemsel kaynaklar, bu farklılığın birincil nedenidir. Tanzimat anayasal yurttaşlık temelinde bir "Osmanlı" yurttaşlığı inşa etmeye çalışırken, Cumhuriyet Türkiyesi "halk egemenliği" söylemi ile Türk ulusal kimliğine dayanan türdeş bir kültürel ve siyasal topluluk oluşturmaya çalışmıştır.

Osmanlı dönemi ile Cumhuriyet arasında köprü vazifesi gören bir diğer ortak nokta, devletle kurulan ilişkinin niteliğidir. Osmanlı ve Cumhuriyet aydını, devleti aşkınlaştırır ve ona topluluğun üstünde özel bir kutsiyet ve değer atfeder. Bürokratik seçkinler, aşkın devleti, topluluğu bir arada tutabilmek için vazgeçilmez görürler[323]. Devlet her şeye karşın bir kutsallık taşır ve milleti temsil eder. Bu noktada iki elit grubu da seçkinci bir muhafazakârlığı paylaşır.

Köker'e göre: *"Güçlü devlet geleneği"nin kültürel-ideolojik haklılığı Platoncu dünya görüşünün İslami versiyonuna dayandırılmaktadır. Buna göre devletin "güçlülüğü", koruyucular olarak görülen yöneticilerin ahlaki sağlamlıklarıyla özdeşleştirilmiştir. Dinin (iktidarın meşruluk ilkesi olan otorite) ve devletin (iktidar) birliği, "örtük Osmanlı toplum sözleşmesi"nin "koruyucu kalkan" görevi temelinde meşrulaştırılmış ve "kaderin mutlu*

[322] Sina Akşin, "Çağdaş Türkiye 1908-1980", **Türkiye Tarihi Ansiklopedisi**, (Ed.) Sina Akşin, Cem Yayınevi, İstanbul, 2000, s.13.
[323] Metin Heper, **Türkiye'de Devlet Geleneği**, Doğu Batı Yayınları, İstanbul, 2006, s.41.

düzenini" temsil eden hanedan tarafından sağlanan "adalet" ilkesini içererek, Osmanlı Devleti'nin İslami-nomokratik meşruluk temellerini oluşturmuştur. Klasik anlamda din ve devletin birliği, Kemalizm'de yerini, ulus ve devletin birliğine bırakmıştır.[324] Her iki durumda devlet neredeyse metafizik bir özdür ve aşkındır. Bu aşkınlık Osmanlı için "din-ü-devlet" formülüyle ifade edilirken, Cumhuriyet için ulus egemenliğinin somutlandığı ideal form olarak ortaya çıkar.

Çaha, Osmanlı ile Cumhuriyet dönemi "devlet fetişizmi"ni şöyle açıklar: *"Cumhuriyet rejimi Osmanlı'dan genel olarak iki gelenek devralmıştır: Osmanlıdan alınan birinci gelenek katı merkeziyetçi ve kolektivist değerlere sahip paternal devletçi anlayış idi. Türk siyasal kültüründe metafiziksel bir anlam içeriğine de sahip olan devlet anlayışı modernleşme çabalarının başladığı on dokuzuncu yüzyıldan itibaren daha da büyük bir önem kazanmıştı. Zira modernleşme sürecinde devlet değişiminin öncülüğünü yapmaktan kaynaklanan bir güce ulaşırken aynı zamanda batı karşısında zayıflama ve gerilemeden kurtulmanın da biricik aracı kurumuydu. Dolayısıyla modernleşme süreci devletçi siyasal kültürdeki devlet olgusunu daha da pekiştirmiş ve katı bir devletçi kültürü Cumhuriyet'e miras bırakmıştır.*[325] Çaha'ya göre ikinci gelenek ise canlı bir kamusal hayattır. Bu "sivil topluma evrilen bir toplum mozaiği"dir.

Devletin merkezi önemi, yönetim felsefesi ve uygulamalarının da bu perspektiften şekillenmesine neden olmuştur. Modernleşen devletin gücünü zaafa uğratmayan bir yönetim teorisi olarak kameralizm, bu nedenle Osmanlı aydınlarının ilgisini çekmiştir. Mardin, Osmanlı aydınlarının sosyal profilini ve temel yönetim ideolojisi olarak adlandırdığı aydın despotizmi ve onun kuramsal teorisi kameralizmi şöyle tarif eder: *"Osmanlı modernleşmesi, Batı tarzı eğitim almış aydınların öncülüğünde devam eder; Cumhuriyet ile birlikte bu aydın profilinin dünya görüşünün temelde pek değişmeden devam ettiği söylenebilir. Bu aydınlar–özellikle Batıcı olanlar- pozitivist, materyalist, çoğu zaman da sosyal Darwinist bir dünya görüşüne sahiptir. Osmanlı son dönemi ve Cumhuriyet'in temel yönetim geleneğinin bu bağlamda "aydın despotizmi" olduğunu söylemek pek yanlış olmaz. Kameralizm, aydın despotizminin kuram haline gelmiş düşüncesidir. Amaç, merkezden idare edilen, bütün birimleri birbirine eşit bir devlet yapısı kurmaktır.*

[324] Levent Köker, "Kimlik Krizinden Meşruluk Krizine: Kemalizm ve Sonrası", **Toplum ve Bilim**, S:71, Kış 1996, s.156-157.
[325] Ömer Çaha, "Sivil Toplum-Devlet Karşıtlığında Türkiye'de Cumhuriyet", **Cumhuriyet, Demokrasi, Kimlik**, (Ed.) Nuri Bilgin, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1997, s.258.

Kameralistlere göre güçlü devlet, aynı zamanda güçlü ve problemsiz bir orta sınıfa dayanan devlettir. Devletin bu açıdan görevi, teb'aya eğitim ve ticareti kolaylaştırmak, onları koruyarak birer 'üretici' haline getirmek ve bu yolla elde edilen vergilerden yeni tipte bir orduyu, bürokrasiyi ve genel olarak devlet kurumlarını güçlendirmektir."[326]

Jön Türklerin de Kemalizm'in de bu tarz bir merkezi devlet yapısı hedefledikleri ve bu anlamda Doğulu aşkın devlet anlayışı ile Batılı kurumları kaynaştırdıkları söylenebilir. Toplumsal kohezyonu sağlamak için seçilen ana ideolojiler de aynıdır: milliyetçilik ve solidarizme dayanan bir halkçılık.

2.1.4. Solidarizm ve Halkçılık

Solidarizm, II. Meşrutiyet'le Tek Parti Cumhuriyet Türkiyesi'ni kapsayacak açılımda bir toplumsal öğretidir.[327] Solidarizm (tesanütçülük), Marksist kolektivizmle aşırı bireyciliğin arasında bir denge bulma çabasıdır. Tesanütçülüğün ileri gelenlerinden Leon Bourgeois'nın deyişiyle solidarizm, "her şahsın, tabiatın kendisine bahşettiği tabii üstünlükler veya miras yoluyla elde ettiği imtiyazlar ne olursa olsun, muvaffakiyet ve saadete erişmek için insanların işbirliğine muhtaç olduğu"[328] fikridir. Cumhuriyet döneminde solidarizm, Cumhuriyet ideolojisinin *ethos* açığını kapatmaya yönelik önemli bir katalizördür. Nitekim Cumhuriyet'in temel amaçlarından biri, topluma "kaynaşmış, imtiyazsız, sınıfsız bir kütle" olduğunun anlatılması, böylece ulus-inşası ve modernleşme sürecinin homojen bir topluluğun varlığıyla daha kolay başarılmasıdır. Kanunlar önünde eşit siyasal bir topluluğun, bir toplum haline gelmesi, milliyetçilik ve solidarizm ile kaynaşmış halkçılık düşüncesi ile başarılmaya çalışılmıştır. Halkçılık ve solidarizm fikirleri, sınıfların varlığının reddi ve toplumun tamamının birbirini farklı açılardan besleyen bir organizma olduğu kabulünü içerir. Toplumda sınıfsal çatışmanın varlığı kabul edilmez. Çünkü bu geliştirilmek istenen kapitalizm ve burjuvazi önünde engeldir[329]. Durkheim üzerinden özellikle Ziya Gökalp'i etkilemiş olan bu görüşler, Tek Parti dönemi siyasal eliti için önemli bir kavram olarak yerini korumuştur. Bu

---

[326] Şerif Mardin, "Ondokuzuncu Yüzyılda Düşünce Akımları ve Osmanlı Düşüncesi", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt V, İletişim Yayınları, İstanbul, s.342.
[327] Zafer Toprak, "Osmanlı Devleti'nde Uluslaşmanın Toplumsal Boyutu", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt II, İletişim Yayınları, İstanbul, s.377.
[328] Şerif Mardin, *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri…* **a.g.e**., s.245.
[329] Bkz Feroz Ahmad, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, Çev: Yavuz Alogan, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2002, s.79.

bağlamda, solidarizm, tek başına bir siyasal ideoloji olarak değil, milliyetçilik, halkçılık ve korporatizm fikirleriyle çakışan yönleriyle ele alınmalıdır.

Osmanlı son dönem aydınları, halkçılık fikirleri ile Rusya'dan gelen aydınlar ve Ermeni aydınları (özellikle Hınçaklar) aracılığıyla tanışırlar.[330] Rus Narodnik hareketinin "halka gidelim" düsturu, Jön Türkleri ve sonrasında Kemalistleri etkilemiş; ancak bu akım, Rusya'daki devrimci karakterini hiçbir zaman göstermemiştir. Halkın romantize edilmesi, popülizm ve nihai olarak sınıf çatışmasının inkarı noktasına gitmiştir.

Jön Türklerin düşüncelerine egemen olan üç temel düşünce pozitivist bir akılcılık, anayasal bir rejim (meşrutiyet) isteği ve halkçılıktır.[331] Jön Türklerin halkçılık ideolojisi, demokratik ve özgürlükçü bir boyut taşımaktan çok, eğitilmiş seçkinlerin halkı aydınlatmaları, daha doğrusu seçkinlerin kendi "iyi"lerini halka benimsetmeye çalışmaları gibi bir görünüm ortaya koymaktadır.[332] Jön Türkler aynı zamanda halkçılığı –ilerde Kemalistlerin de yapacağı gibi- milliyetçilik ile özdeşleştirmiş, böylece popülist milliyetçiliğe kaymışlardır. Jön Türk elitizmini de halkçılık fikriyle ilişkilendirmek mümkün gözükmektedir. Mardin'in ifadesiyle "meydana getirilmesi tasavvur edilen siyasi "elit"in başlıca işi halka görevlerini öğretmek olacaktı. Başka bir ifadeyle, Jön Türkler derin anlamda "halkçı" değillerdi. "Halk", Jön Türklerin beklediği şekilde ihtilali yapmadığı için zamanla artık Jön Türklerin güvenmediği bir unsur olmuştu."[333] Cumhuriyet dönemi halkçılığının da bu tarz bir "halka rağmen, halk için" düsturu taşıdığı söylenebilir. Halkın romantik bir söylemle idealize edilmesi, aslında hem aydınlar arasındaki kohezyonu ve ideolojiye tutunumu kolaylaştıran bir unsurdur, hem de ulus-inşasının toplum mühendisliği aşaması için işlevsel bir nitelik taşımaktadır.

---

[330] Asım Karaömerlioğlu, **Orda Bir Köy Var Uzakta**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s.25. "Yusuf Akçura, Rus Narodnizminin etkisiyle toprak reformunu ve köylülüğün önemini savunur. *Türk Yurdu* ve çevresi ise Parvus'un yazıları ile halkçılık ideolojisi ile tanışır. Anadolu köylüsü miti bu dönemde yaygınlaşmaya başlar. İmparatorluğun bozulmamış unsuru Türk köylüsü Rousseaugil bir nostalji ile yüceltilir. Bununla birlikte Celal Bayar 1918'lerde İzmir'de çıkardığı *Halka Doğru* dergisinde, halk ile orta sınıfı kasteder. Bu, Akçura'nın halk kavramsallaştırmasıyla taban tabana zıttır. Gökalp ise kavramı daha da genişleterek, halk ile milleti özdeşleştirir ve sınıf çatışmasını reddeder. İleride değinileceği üzere, Kemalizm'i en çok etkileyen, Gökalp'in halkçılık üzerine bu milliyetçilik ve korporatizm ile karışmış fikirleridir. Ancak Osmanlı ve Kemalist halkçılık fikirlerinin ortak özelliği, eğitimli seçkin kitlenin halka inmesi ve onu aydınlatmasıdır."

[331] Köker, **a.g.e**., s.130.

[332] **A.g.e**., s.131.

[333] Şerif Mardin*, Jön Türklerin Siyasi Fikirleri…* **a.g.e**, s.302-303.

Nitekim dönem aydınlarına hâkim olan psikoloji, ulus-inşası ve modernleşmenin getirdiği komünoteryen coşkudur. Bu noktada "halk" ya da "millet" imgesi, ulusun tamamına karşılık gelen ve modernleşmenin nesnesi olan ancak öznesi olarak kabul görmeyen bir kalabalığı anlatmaktadır. Prens Sabahattin'in bir dereceye kadar "hürriyetçi" sayılabilecek düşünceleri dışında, Jön Türkler'in fikirleri milletin "uyandırılması"yla ilgilidir. Burada, Avrupa'da o sıralarda rağbet bulan kitleleri "mobilize" etme zaruretini ileri süren fikirlerin yankılarını görmek gerekir. Cumhuriyet devrindeki fikirler bu vurguyu devam ettirmiştir. Cumhuriyet'in de ana siyasal kuramı devleti parçalanmaktan kurtarmak ve "kalkınmak" olmuştur.[334]

II. Meşrutiyet'in halkçılık tartışmaları, Batılılaşma hareketinde bir ölçü olarak, hars-medeniyet ikiliğinin konması ile gelişir. Batı'nın kültürü ile tekniğinin bir arada alınması radikal Batıcı görüşleri oluştururken, Batı'nın sadece tekniğinin alınması İslamcı ve kimi zaman Türkçü görüşlerin temelini oluşturur. Bu noktada Batı'nın kültüründen üstün bir Osmanlı-Türk kültürüne sığınılır. Halkçılık ideolojisi ise bu noktada devreye girer. Ömerlioğlu'nun tespiti ile *"hars kavramından kastedilen "bize özgü" değerlerdir ki bunların da kaynağı halkta, yani Anadolu'da bulunmakta[dır]. Halk ve halkçılık "kendi değerlerimizi" bulabileceğimiz bir potansiyel oluşturmakta; Batı'nın evrensel değerleri alınırken, Batı kültürünün, yıkıcı ve bünyemize uymayan etkilerine karşı koruyucu bir zırh sağlamakta[dır]. Bu tutum büyük ölçüde Cumhuriyet döneminde terk edilecek; Batılılaşmayı bir bütün olarak almak gerektiği vurgulanacaktır*."[335]

2.1.5. Milliyetçilik

Milliyetçi ideoloji, Osmanlı aydınından Cumhuriyet elitine devreden düşünce akımlarından bir diğeridir. Osmanlı son dönem aydınının, çağdaşlarından oldukça geç tanıştığı bir ideoloji olarak milliyetçiliğin, İmparatorluk içindeki farklı ulusalcılıklara savunmacı bir cevap olarak doğduğu söylenebilir. Meşrutiyet ile küçük kıpırdanışlar gerçekleşse de, Türkçülüğün bir siyasal akım olarak varlığı Jön Türk dönemi siyasal ikliminde başlamıştır. Gerçi son yıllarda yapılan çalışmalar göstermektedir ki, imparatorluğun 'Altın Çağı' olarak bilinen 16. ve 17.yüzyıllarda bile yönetici elit, Orta

[334] Şerif Mardin, **Türk Modernleşmesi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s.101.
[335] Karaömerlioğlu, **a.g.e**., s.39.

Asya'ya uzanan Türk köklerinin açıkça farkındadır ve bundan da oldukça gurur duymaktadır.[336] İmparatorluğun asli unsuru olarak, en azından İmparatorluğun son yıllarına kadar açıktan bir Türkçülük yapılmamasına karşın, "Türk" etnisitesinin ve dilinin yüceltilmesi ve karşıtlıklar içinde bir unsur olarak konumlandırılması, 20.yüzyılın ilk yarısında artış gösterir. II. Meşrutiyet'in resmi ya da görünürdeki ideolojisi *Osmanlıcılık*tır.[337] Osmanlılık, geniş halk kitlelerine hiçbir zaman yayıl[mamış], yayılması da düşünül[memiştir]. Ama bilimde, sanatta, politika ve basın hayatında imparatorluğun son yüzyılı bu renkle kapan[mıştır].[338]

Türkçülüğün, siyasal bir zeminde kendisini açıktan ifadesi, 1908 Jön Türk Kongresi ile gerçekleşir. Kongre'de, İmparatorluğu ayakta tutacak asli unsurun Türk olduğu genel kabul görür.[339] "İttihad-i Osmanî", "İttihad-i Anasır", "Osmanlı Milleti" gibi kavramsallaştırmaların toplumsal yapıda karşılık bulamaması, İmparatorluğun "Türk" unsurunun da nihai olarak milliyetçi ideoloji ile tanışmasını getirmiştir.

Bu tanışma, Türkçülüğün etnik ve kültürel dozlarının farklı kavrandığı çeşitli milliyetçilik kavramsallaştırmalarını da beraberinde getirmiştir. Örneğin Akçura'nın "Üç Tarz-ı Siyaset"indeki Türkçülük, etnik ve ırki bir Türk kimliğini önerirken, Gökalp'in Türklük kavramı daha kültürel bir zemine otur[maktadır]. Rusya'dan gelen kimi aydınların Pantürkizmleri siyaseten kimi zaman kullanılsa da, bu fikrin gerçek inanmışları küçük bir kitleden öteye geçem[memektedir]. Eski kuşak Jön Türkler, örneğin bir Ahmet Rıza, hiçbir zaman açıktan Türk milliyetçisi olma[mıştır]. Abdullah Cevdet de tutarlı biçimde İttihad-ı Anasır'ı savun[muştur].[340]

---

[336] Cornell H.Fleischer, Bureucrat and Intellectual in the Ottoman Empire: The Historian Mustapha Ali (1541-1600), Princeton University Press, Princeton, NJ, 1986, s.286-290'dan aktaran Selim Deringil, **Simgeden Millete, II. Abdülhamit'ten Mustafa Kemal'e Devlet ve Millet**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 94.

[337] Tanör, **a.g.e**., s.210.

[338] Ortaylı, **a.g.e**., s.241.

[339] Bkz; Robert Mantran, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi-II**, Çev:Server Tanilli, Adam Yayınları, İstanbul, 2001, s.213. Türkçülük, 1880'lerde Şemsettin Sami'nin eserleriyle linguistik bir uğraş alanı olarak başlar, örneğin İkdam gazetesi yazarları kültürel Türkçülüğün temellerini atarlar. Mardin'e göre İmparatorluktaki asli unsur oluşu, Türk aydınının açıktan Türkçülük yapmasına engeldir. Bu yüzden Türk milliyetçiliğinin temelleri, linguistik çalışmalar kisvesi altında atılır. Bkz; Şerif Mardin, *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri*... **a.g.e**., s.62 ve s.114. Türk milliyetçiliğinin, siyasal bir ideoloji olarak kendini açıktan ortaya koyması ise Balkan Savaşlarının sonunda, diğer bir deyişle Osmanlıcılık ideolojisinin başarısızlığının tescili ile gerçekleşir.

[340] Erik-Jan Zücher, "Kemalist Düşüncenin Osmanlı Kaynakları", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce**, Cilt II-Kemalizm, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s.48.

Mardin, Türkçülüğün, imparatorluk içinde yükselen milliyetçilik hareketlerine ve Avrupa basınında çıkan Türk aleyhtarı yazılara karşılık, tedafüi (savunmacı) bir milliyetçilik biçiminde geliştiğini savunur.[341] Türklerin medeniyet dışı bir ırk olduğu savı, aşağılanmışlık duygusu uyandırmakta, bu da beraberinde kimliğine sarılma ve içe kapanma etkisi yaratmaktaydı. Bu psikolojinin Cumhuriyet döneminde Türk Tarih Tezi vb. çalışmalara yansıdığı ve Türk ulusal kimliğindeki etnisist dozun artmasına neden olduğu söylenebilir.

Yine de Jön Türklerin fikirleriyle karşılaştırıldığında Kemalist milliyetçiliğin Akçura'nın etnik milliyetçiliğinden ziyade, Gökalp'in kültürel olarak tanımlanmış milliyetçiliğine çok daha yakın olduğunu görürüz. Ancak ileride ayrıntıyla değinileceği üzere, Kemalizm'in kültürel milliyetçiliğinin kimi zaman ırksal sapmalar yaşadığı ve eylem/söylem düzeyinde tutarlı bir bütün olmadığı fikri tartışmaya değer bir görüştür.[342]

Kemalist milliyetçiliği Osmanlı dönemi Türk milliyetçili(likleri)ğinden ayıran temel nitelik, Gökalp, Akçura, Ağaoğlu ve belirli bir ölçüde Rıza ve Cevdet tarafından paylaşılan, İslam'ın, milli kimliğin bir unsuru ve toplumsal bir birleştirici olarak önemli bir rolü olması gerektiği fikridir.[343] Kemalist milliyetçilik için İslam, özel alanda kalması gereken ve siyasetten arınmış bir din olmalıdır.

2.1.6. Seküler Düşünce / Laiklik

Jön Türklerin ve Cumhuriyetçilerin ortaklaştığı önemli temalardan bir diğeri pozitivist ve materyalist dünya görüşünün doğal uzantısı olarak, din ve gelenek eleştirisi ve laik/seküler düşüncedir. Her iki grup içindeki farklı görüş ve tutumların varlığına karşın, uygulamaların bu görüşler etrafında şekillendiği söylenebilir. Gerçek bir Batılılaşma için temel unsur, din ve geleneğin etkisinin minimize edilmesi ya da politika için araçsallaştırılması gerektiği fikridir. Özellikle Cumhuriyet bu konuda Makyavelist ve Rousseaugil bir tavır alır. Modern bir "yurttaşlık dini", Cumhuriyet'i desteklemeli,

---

[341] Bkz; Şerif Mardin, *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri…* **a.g.e**., s.271.
[342] Kemalizm'in yaşadığı "sapma"lar için bkz; Nazan Maksudyan, **Türklüğü Ölçmek**, Metis Yayınları, 2005 ve Suavi Aydın, "Cumhuriyet'in İdeolojik Şekillenmesinde Antropolojinin Rolü: Irkçı Paradigmanın Yükselişi ve Düşüşü", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce**, Cilt II, İletişim Yayınları, 2002, s.344-350 ve Ahmet Yıldız, **Ne Mutlu Türküm Diyebilene, Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları**, İletişim Yayınları, 2001.
[343] Zücher, **a.g.m**., s.50.

Cumhuriyet'in yaşamasına yardım etmeli, yurttaşlık için gereken siyasal erdemi sağlayacak *ethos*u yaratmalıdır. Din, özel hayat sınırları içinde kaldığı sürece saygı duyulması gereken insani bir haslettir; ancak Batılılaşmaya engel olmamalı, reformize edilmeli, özellikle görünüş itibariyle toplumun çağdaşlığının bir göstergesi olabilmelidir. Osmanlı Batıcılarının bu konudaki radikallikleri, 1912'de Abdullah Cevdet aracılığıyla yapılan programlarında açığa çıktığı üzere, Cumhuriyet'in habercisi niteliğindedir. Nitekim fes yerine yeni bir başlık kullanımı, kadın hakları, tekke ve zaviyelerin ilgası gibi kimi sembolik ve özel değişiklikler, Jön Türk dönemi siyasi fikirlerinin Cumhuriyet idaresi altında yapılanmış halleridir.[344] Ancak Cumhuriyet'in temel amacı artık devleti kurtarmak değil, topluma nüfuz edebilmek ve sosyo-kültürel anlamda da yeni bir toplum inşa etmektir. İnşa edilmek istenen bu kimlik, modern bir toplum içinde her bir vatandaşın gitgide daha fazla sorumluluk üstlenmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Atatürk'ün Türkiye'yi böylesine katı bir biçimde laikleştirmiş olmasının sebebi, bir devlet dini olarak İslam'ın vatandaşa bu özerkliği vermediğine inanmış olması[dır]. Bu bakımdan onun fikirleri, mirasçısı olduğu geleneksel bürokratik seçkinlerin düşüncelerinden temelde farklı[dır].[345] Diğer bir deyişle, Osmanlı aydınları dini toplumu bir arada tutan bir kohezyon öğesi olarak görürken, Cumhuriyet dinin bu özelliğini, yurttaşlık idealini gerçekleştirmek adına bertaraf etmek istedi. Bu anlamda seküler bir ahlak inşa etmek, Cumhuriyet'in belki de eksik başardığı en önemli projesidir.

Laikleşme, Osmanlı ıslahat hareketleri ve meşrutiyet tartışmaları ile İmparatorluğun yıkılmasından en az bir yüzyıl önce ortaya çıkmış bir akımdır. Jön Türk reformları, bilhassa Şeyhülislam'ın, ülkedeki en yüksek dinsel otoritenin, kabineden ihraç edildiği ve medreseler ile vakıflar üzerindeki yetkinin laik bakanlıklara aktarıldığı 1916-17'dekiler, Osmanlı laikleşme sürecindeki son adımlardı. Yasamanın hala şeriata dayanan kısmı olan medeni hukukta yapılan değişiklikler, 1917'de bunu da Avrupa uygulamasına yakınlaştırdı.[346]

---

[344] Şükrü Hanioğlu, "Batıcılık", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt V, İletişim Yayınları, İstanbul, s.1386.
[345] Şerif Mardin, *Din ve Siyaset*… **a.g.e**, s.121.
[346] Erik-Jan Zücher, "Kemalist Düşüncenin Osmanlı Kaynakları", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce**, Cilt II-Kemalizm, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s.46.

Jön Türklerin önemli bir bölümü yıllarca İslam'ın ilerlemeye aykırı bir din olmadığını kanıtlamaya girişmiştir. İslam toplumsal kohezyonu sağlayan bir birleştirici unsur olarak önemli görülmekte ve bu özelliğinden yararlanılmak istenmektedir. Ahmet Rıza bu tarz bir eğilimi temsil ederken, Abdullah Cevdet Cumhuriyet dönemi laiklik anlayışının öncülüdür. Görüşlerinde oldukça radikaldir. İlerleme ve İslam'ın uyumu konusunda Ahmet Rıza'ya göre oldukça kötümserdir ve özellikle şeklen Batı'ya benzeme noktasında İslam'ın önemli bir engel olduğunu görmektedir.

Cumhuriyet ideolojisinin önemli esin kaynaklarından Ziya Gökalp'in din konusundaki fikirlerini ise Zücher şöyle özetlemektedir: *"din ve devletin katı bir ayrımına taraf olmak anlamında Ziya Gökalp de inanmış bir laiktir. Kemalistlerin 1924'te Şeyhülislamlığı ve medreseleri kaldırması, Gökalp'in görüşlerinin birer uzantısıdır. Gökalp aynı zamanda dinsel dil olarak Türkçe'nin Arapça'nın yerini alması anlamına gelen Türkleştirilmiş bir İslam'a taraftardı. Aşikâr bir şekilde, Kemalist laikliğin temelleri Jön Türk fikirlerinde atılmıştı. 1924'teki Kemalist reformların tümü (Halifelik ve Şeyhülislamlığın kaldırılması, eğitimin laik bir bakanlık altında birleştirilmesi, din işleri ve vakıflar için müdürlüklerin kurulması) Osmanlı laikleşme sürecinin mantıksal sonuçları olarak görülebilir. Kemalistler'in seleflerinden çok daha ileri gittikleri alanlar, 1925'te tarikatların yasaklanması ve tekkelerin kapatılması ile 1926'da Avrupa medeni hukukunun toptan kabulüydü*.[347] Bu noktada Kemalizm'in laiklik uygulamalarının Jön Türklerin İslam'ı reformize etme görüşlerinden bir adım öteye geçerek, İslam'ı kamusal alandan özel alana itme noktasında daha radikal bir tutum izlediği söylenebilir.

2.2. Cumhuriyet Dönemi: Bir Cumhuriyet İdeolojisi Olarak Kemalizm ve Altı Ok

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu ideolojisi Kemalizm olarak adlandırılmaktadır. Cumhuriyet Halk Fırkası'nın 1935 yılı programında da belirtildiği üzere "Partinin güttüğü bütün [bu] esaslar, Kamalizm prensipleridir." Kemalizm (Atatürkçülük), Cumhuriyet Halk Partisi'nin programlarında ilan edildiği üzere, bir siyasi ideolojidir.[348]

---

[347] Zücher, **a.g.m**., s.47-48.

[348] Taha Parla, **Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları, Kemalist Tek-Parti İdeolojisi ve CHP'nin Altı Ok'u,** Cilt III, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995, s.20-21. Kemalizm'in bireysel düzeyde ilkelerinin doktrinize edilme çabaları için bkz; Tekin Alp, **Kemalizm**, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul,

Önemli oryantalistlerden Lewis'e göre, Kemalizm, "İslam dünyası üzerinde gerçek anlamda herhangi bir etki yaratmış, ilk büyük hareket"tir.[349] İdeolojik olarak, Mustafa Kemal, Batıcı ve pozitivist Jön Türkler'e yakın bir pozisyon belirlemiştir. İlerleme ve bilime inanır, ulusçu, seküler ve popülist eğilimlerin bir mirasçısıdır.[350]

Cumhuriyet'in siyasal ve sosyal hayatın şekillenişindeki etkisini anlayabilmek için, onu kuran temel ideolojiyi, Kemalizm'i anlamak önemli gözükmektedir. Kemalizm'in tespit edilen ve üzerine hemfikir olunan en önemli özelliği, onun Batıcı, daha şemsiye bir kavram kullanmak istersek, modernleşmeci bir ideoloji olduğudur. Bu modernleşmenin ilerici ve muhafazakâr yönleri günümüzde hala tartışılmaktadır. Tunçay'ın tespitiyle, "Kemalizm, çağdaşlaşmayı Batılılaşma diye anlayan, Osmanlı İmparatorluğu'nda en azından Tanzimat'tan beri oluşan, çağdaşlaşmacı akımın devamı olarak, 20.yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Fransız Devrimi'ndeki Jakoben, tepeden inmeci yöntemlerle çağdaşlaşmayı gerçekleştirmeye çalışan ve bunu biçimsel öğelere ağırlık vererek düşünen bir harekettir. Esas itibariyle bir ekonomi politikası yoktur. Toplumsal yeniliği gerçekleştirmek için de siyasal araçlardan yararlanmayı ummaktadır."[351]

Kemalizm'in üzerine farklı açılardan hem fikir olunan diğer özellikleri, milliyetçi, laik, devrimci, ilerlemeci, pozitivist, pragmatist, bonapartist, korporatist ve halkçı bir ideoloji olduğudur. Bu özellikler yumuşaktır ve uygulama biçimleri ve içerikleri, Kemalizm'in farklı dönemlerinde farklı uygulamalar gösterir. Dolayısıyla aslında yekpare ve tek bir Kemalizm'den söz etmek mümkün değildir. Ancak konu itibariyle bizi, Cumhuriyet sonrası bu uygulamaların kazandığı içerik ilgilendirmektedir. Altı Ok olarak kavramsallaştırılan Kemalist ilkeler bütünü, Cumhuriyet kavramının teorik olarak şekillenişini ve pratikte uygulanışını anlamak için bu anlamda önemlidir.

1936, M.Saffet Engin, **Kemalizm İnkılâbının Prensipleri**, 1938 ve Sadri Ertem, **Türk İnkılâbının Karakterleri**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933.

[349] Bkz; Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Çev: Metin Kıratlı, Ankara, 1993.

[350] Ali Kazancıgil, "The Ottoman and Turkish State and Kemalism", **Atatürk: Founder of a Modern State,** Ali Kazancıgil, Ergun Özbudun (Ed.), C.Hurst, London, 1981, s.51.

[351] Mete Tunçay, **Eleştirel Tarih Yazıları**, Liberte Yayınları, Ankara, 2005, s.163.

2.2.1. Milliyetçilik

Kemalist cumhuriyetçiliğin uygulama ve içeriğini etkileyen en önemli ilkelerden biri milliyetçiliktir. Osmanlı son dönemi ve dünya iklimi düşünüldüğünde Kemalizm'in milliyetçi bir ideoloji olarak doğması kaçınılmaz gözükmektedir. Çağın ulus-devlet ve milliyetçilikler çağı olması yanında, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılış sürecindeki azınlık milliyetçiliklerinin tırmanışı, Osmanlı içinde uyanan son etnik topluluk olarak Türk milliyetçiliğinin gecikmişliğinden ötürü, kimi zaman daha da saldırganlaşmasına neden olmuştur. Dolayısıyla milliyetçilik Mardin'in işaret ettiği gibi savunmacı bir biçimde ilerlerken, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönem kimi uygulamaları ile Cumhuriyet yönetiminin siyasal duruşunda, aktif, kurucu bir ideoloji olarak göze çarpmaktadır.

Kemalizm'in millet kavramsallaştırması, konjonktürel olarak değişiklik gösterir. Örneğin 1919-1923 yılları arasında Türk milliyetçiliğinin egemen özelliğinin dinsel karakteri olduğu rahatlıkla söylenebilir. O sıralar çok sık kullanılan millet ve milli sözcükleri, esas olarak dinsel bağlarla bağlanmış, sınırları belli bir ülkede yaşayan ve padişaha değil de kendi seçtiği bir organa, yani Millet Meclisi'ne bağlılık duyan ulusal bir topluluğu anlatıyordu. Kurtuluş Savaşı'nın ortaya çıkardığı bu 'ulus' ne klasik İslam çerçevesindeki *millet*'in karşılığıydı ne de konvansiyonel Avrupa modeliyle uyuşuyordu.[352] Mustafa Kemal'in Kurtuluş Savaşı için halkı mobilize etmek üzere sıklıkla İslam'ın hegemonik gücüne vurgu yaptığı bilinen bir gerçektir. Dolayısıyla Cumhuriyet kurulmadan önce, "millet" sözcüğünün, Osmanlı millet sistemine vurgu yaparak, yan anlamında dinsel imaları olan bir sözcük olarak kullanılması bilinçli bir tercihtir. Temel amaç, ilerleyen zamanlarda planlanan daha radikal devrimler için zaman kazanmak ve Kurtuluş Savaşı için gereken kitlesel desteği sağlayabilmektir. Nitekim Cumhuriyet'in kuruluşu ile birlikte, dinsel vurgu giderek azalır ve yerini Türk ulusal kimliğinin inşasına bırakır. Bu anlamda, Kemalist Türk milliyetçiliği ideolojisinin İslam ve sosyalizmle ilişkisi, pragmatik eklektizm olarak da tanımlayabileceğimiz bir eklemlenme ilişkisidir. Eklemlenme nedenleri genel çerçeve itibariyle aynı olmakla birlikte, İslamlıkla olan ilişki iç dinamikler açısından;

[352] Kemal Karpat, **Türkiye'de Siyasal Sistemin Evrimi 1876-1980**, İmge Kitabevi, İstanbul, 2007, s.26.

sosyalizmle olan ilişki ise dış dinamikler açısından gerekli görülerek çoğulcu bir politik atmosfer oluşturulmuştur.[353]

Oran'a göre, milliyetçilik toplumsal sivriliklere izin vermeyen, toplumu 'birlik' halinde görmek isteyen ve gösteren bir ideolojidir. Milliyetçiliğin Kemalist elit tarafından tercih edilmesini, Oran Recep Peker'den yaptığı şu alıntı ile açıklar: *"Coğrafya bakımından Türkiye dünya içinde öyle bir vaziyettedir ki… Anarşist, Marksist, faşist, hilafetçilik ve beynelmilelcilik propagandaları ve buna benzer birçok propagandalar hep üstümüzden geçer. Bütün bunlar karşısında Türkiye ancak çok sıkı bir ulusçuluk imanına sarılmış olmakladır ki, biri ötekini besleyen zehirli cereyanlara karşı kendini koruyabilsin. Bu cereyanlar karşısında Türkiye halkını korumak için partinin ana vasıflarından biri olarak ulusçuluk kilidi ile Türkiye'nin kapısını sımsıkı kapatmak için bu vasıf da devlete mal olacaktır."*[354] Dolayısıyla milliyetçilik, toplumsal birlik ve dayanışmayı sağlayacak temel katalizör olarak görülmektedir. İleride değinileceği üzere, sınıfsız ve kaynaşmış bir topluluk adına halkçılık, solidarizm ve korporatizm fikirleri de bu amaca hizmet edecektir.

Yıldız, Türk milli kimliğinin Kemalist inşa sürecini birbirini izleyen ve 1919-1938 yıllarını kapsayan üç döneme ayırır. Birinci dönem Milli Mücadele Dönemidir (1919-1923). Karpat gibi Yıldız da bu dönemde, milli kimliğe hâkim olan "dinsel" tonu vurgular. Yıldız ayrıca, "reel politiğin bir yansıması olarak, resmi politik söylemin etnik çoğulculuğu da veri olarak aldığı"nı belirtir.[355] Yıldız, 1924-29 dönemini Cumhuriyetçi dönem olarak adlandırır ve ana ayıredici veçhesinin "dini olanın reddi" olduğunu belirtir. Bu noktada Türk ulusal kimliğinin Cumhuriyetçi sınırlarının iki veçhesi vardır: hukuki (objektif) ve siyasi (sübjektif).[356] Hukuki olarak milli kimlik "yurttaşlık" çerçevesinde tanımlanır ve kanun önünde eşitlik temel prensiptir. Bu nokta aslında Kemalizm'in evrensellik ile ilişkisini açığa çıkarır. Kemalizm'in Batıcı/Aydınlanmacı/İlerlemeci söylemi, yurttaşlığın anayasal bir tanım olarak kabulünü sağlar. Oysa uygulamada tikel bir prensip devreye girer: Yurttaşlık Türklüğe

---

[353] Mehmet Karakaş, "Türkçülük ve Türk Milliyetçiliği", **Doğu Batı**, S:38, 2006, s.69.
[354] CHP Dördüncü Büyük Kurultayı Görüşmeleri Tutulgası (9-16 Mayıs 1935), Ulus Basımevi, Ankara, 1935, s.45'ten aktaran Baskın Oran, **Atatürk Milliyetçiliği**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999, s.250.
[355] Ahmet Yıldız, "Kemalist Milliyetçilik", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce**, Kemalizm, Cilt II, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s.217.
[356] Ahmet Yıldız, **Ne Mutlu Türküm Diyebilene, Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları (1919-1938)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001,

içkin ve Türklük içinde mezcolmuş bir kategoriye indirgenir. Diğer bir deyişle yurttaşlığın siyasi tanımı, Kemalizm'in uygulama ve literatürüne hâkim olur. Dolayısıyla "Türk olmak" anayasal bir kategoriden çok, etnik bir bileşen olarak kavranır. Döneme dair sapmalar özellikle azınlıklar ve Kürtlerin "makbul vatandaş" sayılamaması pratiklerinde gözlemlenebilir. Nitekim Türk vatandaşların bir kısmı "Türk" ya da "öz Türk" olarak nitelenirken, özellikle azınlıklar "Kanun-u Esasi Türkleri"/"Kanun-u Medeni Türkleri" gibi tanımlamalarla anılırlar. [357]

Kemalist vatandaşlığın cumhuriyetçi tanımının siyasi veçhesinin üç boyutu ayırt edilebilir: Dil, kültürel boyut ve mefkûre (ülkü) boyutu.[358] Buna bağlı olarak, CHP'nin 1935 programında, ulus şöyle tanımlanır: "Ulus, dil, kültür ve ülkü birliği birbirine bağlı yurddaşlardan meydana gelen siyasi ve sosyal bir bütündür." Bu, Ziya Gökalp'in formüle ettiği millet tanımıdır.[359] Dil, ulus-inşası için temel önemdedir; nitekim kamusal alanın homojen bir bütün haline getirilmesi için, ortak dil kullanımı vazgeçilmezdir. Bu dönemde azınlıkların Türkçe konuşmaya "teşvik edilmesi" de vatandaşlığın siyasi boyutunun, hukuki boyut için önemli unsurları tamamlaması içindir. Kültürel boyut, kamusal alanın İslam'ın egemenliğinden kurtarılarak, sekülerleştirilmesini içerir. Bu anlamda 1930'ların resmi tarihi revize etme çabaları ve Türk Tarih Tez ve Kongreleri, Türk ulusal kimliğinin "kültür" ayağını tanzim etmek içindir. Hukuki yurttaşlık tanımından, kültürel tanıma kayış, Türk etnisitesinin özelliklerinin de daha fazla vurgulanması anlamına gelir ki Kemalizm'in yaşadığı ambivalansın başlangıcıdır. Bu ambivalans, vatandaşlık ve vatan bağıyla belirlenen siyasi-hukuki bir kimlik tanımı ile etnisist bir temele dayanan, biricikliğiyle kutsallaştırılan özcü bir kimlik tanımı arasında yaşanan ikilemdir.[360] Aydın'a göre bu aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti'nin bir 'kültür devleti' olarak tasarlanmasının da sonucudur: "*Her kültür devleti, kendi kültürü saydığı bir varlıkla bağ kurmak zorundadır.*

[357] Yıldız, **a.g.e**., s141. Yıldız döneme dair bu sapmaları uygulama ve söylem düzeyinde örneklerle çözümlemiştir. Örneğin bu dönemde orduya eleman alınırken, gazete ilanlarında "öz Türk olmak", "Türk ırkından olmak" gibi ibarelerin varlığını, bu etnik sınırlara bağlamış, Mahmut Esat Bozkurt, Recep Peker gibi dönem elitlerinin siyasal söylemlerindeki "ırk" vurgusuna dikkat çekmiştir. Bu dönemde Orta Asya Türk geçmişine yapılan vurgu ise ayrıca önemlidir. Medeni paralara basılan bozkurt figürleri, o dönem yaşanan kafa karışıklığını yansıtan çarpıcı örneklerdendir. Ayrıntılar ve örnekler için bkz; Yıldız, **a.g.e**., s.196-217 ve 227-238 ve Büşra Ersanlı, **Tarih ve İktidar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.
[358] Yıldız, **a.g.e**., s.145-148.
[359] Parla, *Kemalist Tek Parti İdeolojisi*… **a.g.e**., s.29-32.
[360] Tanıl Bora, "İnşa Döneminde Türk Milli Kimliği", **Toplum ve Bilim***,* S:71, 1996, s.168-192.

Osmanlı hanedanı, nasıl kendi egemenliğini meşrulaştırmak için kendisini Oğuz topluluğunun 'en soylu' sayılan boyuna ve oradan da peygamberlere bağlama ihtiyacı duyduysa, bu yeni devletin banileri de Türklük temelinde inşa ettikleri bu cumhuriyetin 'Türk yaşam tarzı' olduğunu, egemenliğinin kaynağını Türklükte gizli bulunan bu cevherin, tarihsel engelini (yani Türklüğe ve cumhuriyet anlayışına yaslanmayan, dine dayalı Osmanlı devlet tarzını) ortadan kaldırarak yeniden açığa çıkması olduğunu vurgularlar. Adeta Türklük tini yeni Cumhuriyet'le yeniden özgürleşmekte ve tarihsel yürüyüşüne devam etmektedir".[361]

Vatandaşlığın cumhuriyetçi tanımının ülkü boyutuna gelince; tezahür eden ülkü, Türkiye Cumhuriyeti olarak cisimleşen siyasi bir ülküdür. Ülkü, cumhuriyetçi akidenin anahtar kavramıdır. Halkın Türkçe öğrenmesi ve Cumhuriyet'e azim, gayret ve şevkle hizmet etmesi için, ana ilham kaynağı olarak bu "ülkü" sunulmuştur. Bu bakımdan ülkü, Türk kimliğinin cumhuriyetçi tanımının siyasi veçhesinin dilsel ve kültürel boyutlarını da kapsar. Ulusal kimliğin bütün unsurlarını birleştiren referans noktası, Türkiye Cumhuriyeti'nin kendisi olarak tezahür etmiştir.[362] Ülkü kavramının, Cumhuriyet'in daha önce sözünü ettiğimiz *ethos*-değerler dizgesi açığını kapatmak için kullanıldığı düşünülebilir. Nitekim artık "İslam ümmeti" yoktur; ancak, ona karşılık gelen topluluğun bir arada bulunmak için bir nedeni de yoktur. Cumhuriyet'in etrafında kutsal bir hale yaratma ve kendini bu denli soyutlaştırma gayesi, mücadele etmek zorunda kaldığı İslami dizgeye karşı bir kutsal yaratma olarak da düşünülebilir. Nitekim Atatürk'ün bir peygamber, cumhuriyet'in ise bir din olarak kavranmaya başladığı eleştirileri günümüzde dahi sürmektedir. Dolayısıyla sorun toplumsal kodların kırılması ve yerine yenilerinin ikame edilememesi sorunudur. Ülkü kavramının bu sorun için seferber edildiği düşünülebilir.

Atatürk'ün şu sözleri, Türk ulusal kimliğinin cumhuriyetçi tanımının siyasi-hukuki veçhesinin özlü ifadesidir: "Biz doğrudan doğruya milliyetperveriz ve Türk milliyetçisiyiz; Cumhuriyetimizin mesnedi Türk camiasıdır. Bu camianın efradı ne kadar Türk harsıyla meşbu olursa o camiaya istinat eden cumhuriyet de kuvvetli olur"[363]. Aslında bu sözler Kemalizm'in daha önce de sözünü ettiğimiz evrensellik-

[361] Süavi Aydın, "Türkiye'de 'Devlet Geleneği' Söylemi Üzerine", **Birikim**, S:105-106, Ocak/Şubat 1998, s.64.
[362] Yıldız, **a.g.e**., s.146.
[363] "Türk Ocakları Delegelerine", Söylev ve Demeçler III, 26 Nisan 1926, s.118'den aktaran Yıldız, *Ne Mutlu Türküm Diyebilene…***a.g.e**., s.54.

tikellik arasında yaşadığı ikilemin dışavurumudur. Kadıoğlu bu sorunu "medeniyetçilik-kültürcülük" arasında yaşanan ikilem olarak kavramsallaştırır.[364] Buna göre yurttaşlık bir yandan hukuki bir kategori ve objektif bir kimlik olarak anlaşılırken, öte yandan özel koşullara sahip olmayı gerektiren sübjektif bir formata dönüştürülür. Bu özellik, Türkçe konuşmak, kendisini Türk kabul etmek, herhangi bir başka kimlik ve dil talebinde bulunmamak ve Türk harsı içinde erimektir. Ancak bundan sonra hukuki olarak vatandaş olanlar, siyasi olarak da yurttaş olarak kabul edilirler.

Yıldız, kavramsallaştırmasında üçüncü dönem olarak 1929-1938 dönemini alır ve bu dönemi "Etnik tanıma kayış: 'halkta birlik' dönemi" olarak adlandırır. Bu dönem artık bir "proje" olarak, etnik kimliğin öne çıkarılışına işaret eder. Türk Tarih Tezi ve düzenlenen kongreler, bu kimliğin köklerini ve bileşenlerini ortaya koyma çabasındadır. Bir önceki dönemin mottosu "dilde, kültürde, ülküde birlik" iken, bu dönemin sembolik düzeydeki yansıması "dilde, ekin (kültür)de, kanda birlik"dir.[365] Bu dönemde Avrupa'dan gelen ikincil ırk suçlamaları ve orada yapılan antropoloji ve öjeni çalışmalarının da etkisiyle, Türk ulusal kimliğinin ırksal niteliği üzerine araştırmalar yapılmıştır. Afet İnan'ın öncülük ettiği bu çalışmalar aracılığıyla, Türklerin beyaz Alpin ırka mensup, brakisefal kafatasına sahip, Orta Asya'da ilk medeniyetleri kurmuş ve geçmişten günümüze bozulmadan gelmiş bir ırk kavramsallaştırması yapıl[maktadır].[366] Bu tezin temel amaçlarından biri de kaybolan özgüveni topluma yeniden kazandırmak ve dinin yarattığı değer boşluğunu doldurmaktı. [367]

---

[364] Kadıoğlu, *"Cumhuriyetin Kuruluş Yıllarında Türk Milliyetçiliğinin Çelişkisi ve Seçkinlerin Tavrı"*… **a.g.m.,** s.281.

[365] Ahmet Yıldız, *"Kemalist Millyetçilik"*... **a.g.m**., s.225.

[366] Ahmet Hamdi Başar (İstanbul liman şirketi kurucusu, yöneticisi, milletvekili, Serbest Cumhuriyet Fırka'nın kurucularından) anılarında, Atatürkle çıktıkları yurt gezisinde Atatürk'ün broşür haline getirttiği Türk Tarih Tezi'ni seyahate katılanlara dağıttırdığı ve fikirlerine başvurduğunu yazar. Başar'a göre bu tez ile Gazi'nin amacı, milliyetçiliği Türkçülük ile kuvvetlendirmek, Osmanlılık ve İslamcılıktan sıyrılmak neticesinde, unutulan Türklüğün yeniden hatırlatılmasıdır. Bu sebeple "Gazi, en eski medeniyetlerden çok eski bir kök medeniyetin, Orta Asya Türk medeniyetinin, bugün Anadolu'da yaşayan insanların malı bir tarih olduğu fikrini ortaya attı. *Milleti bu yolda bir imana bağlamak; dinin boş bıraktığı sahayı millet duygusuyla doldurmak istiyor*." Bkz; **"Gazi Bana Çok Kızmış", Ahmet Hamdi Başar'ın Hatıraları: Meşrutiyet, Cumhuriyet ve Tek Parti Dönemi**, Yayına Hazırlayan: Murat Koraltürk, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007, s.382, *(abç)*.

[367] Tezin detayları için Bkz; Büşra Ersanlı, *Tarih ve İktidar*… **a.g.e**. ve Soner Çağaptay, "Otuzlarda Türk Milliyetçiliğinde Irk, Dil ve Etnisite", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce**, Cilt IV-Milliyetçilik, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, 245-261. Türk Tarih Tezi, "savunma tarihçiliği"nin önemli bir örneğidir. Ancak önemli aşırılıklar barındırdığı bir gerçektir. Berktay'a göre "bu aşırılıkların tümü o Cumhuriyetin ideolojisinin kaçınılmaz türevleri değildirler. Bir örneğini Türkiye'nin 1920'lerde ve

Özellikle 1930'lardaki bu dil, tarih ve coğrafya araştırmalarına dayanarak Kemalizm'e yöneltilen ırkçılık suçlamalarına karşılık Yıldız şunları belirtir: "*Kemalizm'in ırk çalışmalarına yönelik bu çabaları, hiçbir zaman sistematik ırkçılık şekline bürünmemiştir. Kemalist milliyetçilik ırkçı değil, etnisisttir; etnoseküler açıdan farklı kalmakta ısrar edenlere karşı açıkça ayrımcıdır; milli topluluğu etnik topluluk (Türklük) temelinde tanımlayarak var olan etnik farklılıkları milli farklılıklara dönüştürdüğü için tanımayı reddetmiş, milli kimliğin meşruiyet zeminini, etnokültürel farklılıklar ve bunlara dayalı taleplerden bağımsız olarak inşa etmeye çalışmıştır. Bu yüzden, Kemalist milli bütünleşme sürecinin itici gücünü asimilasyon, tehcir, vs. gibi etnik yönetim stratejileri oluşturmuştur*."[368]

Bu dönem aynı zamanda Osmanlı kültürü ile bağların artık neredeyse tamamen bastırıldığı bir döneme tekabül eder. Tarih Tezi'nin temel amaçlarından biri de, Türklerin tarihinin Osmanlı tarihinden ibaret olmadığı, uzun ve köklü bir geçmişe sahip olunduğudur. Orta Asya vurgusunun temelinde bu nevi bir topografya değişikliği olduğu söylenebilir. Orta Asya artık Türk ulusal kimliğinin "kurucu Deixis"i halini almıştır ve bu seçim, bugünü meşrulaştıran çağ ve olaylardan oluşur.[369]

Cumhuriyet'in kuruluşu ile birlikte, milliyetçilik kavrayışında, Osmanlı döneminde olduğu gibi artık "biz kimiz?" sorusuna aranan yanıttan, topluma "siz Türksünüz" fikrinin öğretilmesi dönemine geçildiği söylenebilir. Türk etnisitesi, bundan böyle toplumun tamamına yayılmak istenen en temel kimlik bileşenidir. Bu etnisite, dil, kültür ve ahlak birliği yanında kimi zaman bir "ırki birlik" olarak da kavranmaktadır. Ancak bu ana damardan sapmalar şeklinde gerçekleşmektedir. Bu nedenle Kemalistler ulusa ilişkin fikirlerinde Gökalp'ten ayrılır. Gökalp, Türk ulusunun ortak paydaları

1930'larda yaşadığı devrim uğraklarının hep dengeli ve ılımlı ilerlemesini istemek tarihin mantığına aykırıdır; bu gibi dönemler, yerleşmesini sağladıkları yeni düzenin olağan, istikrarlı işleyişinin törpüleyeceği pek çok sivriliği ve katılığı ister istemez beraberinde getirirler –geçmişin pisliğini süpürme işleminin zorunlu bir parçasıdır bu. (…)Ayrıca Atatürk'ün tezi, paradoksal olarak, Türklerin tarihinin laikleştirilmesi ve dünya tarihine daha fazla entegre edilmesi sonucunu vermiştir." Halil Berktay, **Cumhuriyet İdeolojisi ve Fuat Köprülü**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1983, 50-57.

[368] Yıldız, *"Kemalist Milliyetçilik"...* **a.g.m**., s.228.

[369] Copeaux, kimlik topografyasını açımlarken, deixis kavramını kullanır. Deixis, bir metnin çağrıştırdığı, gönderme yaptığı zaman-mekân unsurlarının tamamına karşılık gelir. "Kurulu deixis", söylemin ne zaman ve nerede formüle edildiğine dayanır. "Kurucu deixis" ise, söylemin şekillendiği dönemin ihtiyaçları dikkate alınarak seçilir. Bu anlamda *presentist*tir. Bkz; Etienne Copeaux, "Türk Kimlik Söyleminin Topografyası ve Kronografisi", **Tarih Eğitimi ve Tarihte 'Öteki' Sorunu**, II. Uluslararası Tarih Kongresi Tebliğleri, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, II. Baskı, 1998, s.70-84.

olarak dine ve kültüre vurgu yaparken, Kemalistler Türklüğün temelinde yatan unsur olarak yüzlerini etnisiteye dönmüşlerdir.

Parla'ya göre *"Milliyetçilik, 1931 ve 1935 programlarında, ilerleme gelişme yolunda ve uluslararası temas ve ilişkilerde bütün çağdaş uluslarla yan yana ve onlarla uyum içinde yürümekle birlikte, Türk toplumunun "özel karakter(ler)ini" ve bağımsız kimliğini korumak olarak tanımlan[maktadır]. Gökalp'in terimleriyle hem (milletlerarası-) "medeniyetçi" hem (milli-) "harsçı" bir yaklaşım[dır]. Çağdaş uygarlığa "ulaşmak" ya da "onun üstüne çıkmak" lafları da yok[tur]; Türkler-dünya ilişkisini eşitler arasındaki bir ilişki olarak gören makul bir tutum[dur]. Milliyetçilik aynı zamanda bir "kalkınma" projesi[dir]"*.[370]

1931'de açıklanan parti programında ise kaba bir gurur olarak Parti'de milliyetçiliğe yer olmadığı söylenmekte ve "dil ve emel birliğinde iştirak kaydı altında" herkesin Türk olarak kabul edileceği belirtilmektedir. Parla'ya göre bu, dışarıya karşı şoven, zenofobik ve bencil olmayan bir milliyetçik anlayışıdır. Ancak Peker'in "…kendilerine kürtlük, çerkeslik ve hatta lazlık ve pomaklık *gibi fikirler telkin edilmiş olan* yurttaşlarımızı kendimizden sayarız" ifadesinden, etnik köken ve kültürel farklılığa pek çoğulcu yaklaşılmadığı anlaşılmaktadır. Monolitik millet-halk ve kültür birliği yaklaşımı, etnik çoğulculuğun inkârına var[maktadır]. Kültürel Türk milliyetçiliği, dışlayıcı-tekçi bir etnik Türk milliyetçiliğine dönüş[müştür].[371]

Özetlersek, Cumhuriyet'in kuruluş aşamasında "etnik-sivil milliyetçilik" geriliminin yarattığı iklimin etkili olduğunu söylemek mümkündür. Smith'in kavramsallaştırmasıyla bu ayrımı ifade edersek: *"Etnik milliyetçilik millet tanımında ırk, kültür ve dil birliğini vurgulayarak kültürel ayrıcalık ve özgünlük meselelerini öne çıkartır. Millet anlayışı organik ve bütüncüdür. Sivil milliyetçiliği ise, territoryalite, vatandaşlık, sivil gurur ve katılım belirler. Etnik milliyetçilik milletin aslını veya özünü neyin teşkil ettiğine dair temel savlar öne sürer. Bu anlayışta, milli kimlik nüfusun benzeşliği ve etnik saflığı üzerine inşa edilmiştir. Buna karşılık sivil milliyetçilik öze yönelik olmaktan çok, şekilsel ve yöntemseldir. Milletin belirli bir etnik öz etrafında değil, ortak siyasi idealler ve fikirler etrafında birleşmesi gereğini öngörür.*"[372]

---

[370] Parla, *Kemalist Tek Parti İdeolojisi…* **a.g.e**., s.40.
[371] **A.g.e**., s.119, vurgular Parla'ya ait.
[372] Anthony Smith, **National Identity**, Penguin Books, 1991, s.116-118'den aktaran Ayhan Akman, "Milliyetçilik Kuramında Etnik/Sivil Milliyetçilik Karşıtlığı", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce**, Cilt IV, İletişim Yayınları, 2002, s.81-90.

Cumhuriyet eliti düşünüldüğünde, bir yandan, etnik ve kültürel olarak heterojen bir topluluğu bir arada tutma kaygısı, öte yandan gerçek bir Batılılaşma ve modernleşme için, Batı normlarına uygun bir ulus-devlet, demokrasi ve cumhuriyet yaratma kaygısı egemendir. Bu çatışan unsurların bir arada varolması, muhtelif sapmaları da beraberinde getirmiştir. Öncelikle milliyetçiliğin dünya genelinde başat bir ideoloji olması ve İmparatorluğun çöküş hikâyesi, Kemalist eliti doğrudan etkilemiş, Cumhuriyet'in inşa süreci bu tarihsel hikâyeden doğrudan beslenmiştir. Belli bir toplum tasarımına ulaşmadaki yoğun istek, toplum mühendisliği çabalarını artırmış, bunun sonucunda ise sosyolojik doku ile zaman zaman çatışan bir ulus inşa projesi gündeme gelmiştir.

Bu süreç Kemalizm'in aynı zamanda "modernist bir milliyetçilik" biçimi olmasından da kaynaklanmaktadır. Akman "modernist milliyetçiliği" şöyle tarif eder: *"Modernist milliyetçilik ile sivil milliyetçilik arasındaki temel fark, ilkinin siyasi katılım konusundaki şüphesi ve isteksizliğidir. Modernist milliyetçilik, topyekün bir kültürel dönüşümü gerekli kılan Batılılaşma hedefine sıkı sıkıya bağlı olduğu için, yerel, geleneksel veya dini toplumsal kimlik ve taleplerin ifadesini sakıncalı ve hatta tehlikeli bulur. Etnik milliyetçiliğe benzeş şekilde, modernist milliyetçilik için de siyasal katılım ikincil öneme sahip bir unsurdur: Esas hedefi milli birlik ve bütünlük çerçevesinde toplumsal dönüşüm teşkil eder.*"[373]

Modernist milliyetçilik, toplumsal ve kültürel kodların kontrollü bir değişim ve dönüşümünü ifade eder. Cumhuriyet ile birlikte, sadece siyasal rejim değil, gündelik hayatı baştanbaşa yenileyen ve farklılaştıran uygulamalar başlamıştır. Batılılaşma ve çağdaşlaşmanın başat bir hedef olarak konulması ve tarihsel olarak hızlı adımların gerekliliği, bu projeyi kimi zaman otoriter uygulamalara itmiştir. Bu süreç aynı zamanda, kültürel bir şizofreniyi de işaret etmektedir. Çünkü "Türk modernleşmesinde modern imajların modern fikirlerden ya da modern kurumların onlara olan talepten önce yeşerdiği –yani arabanın atın önüne bağlandığı- bir durum ortaya çıkmıştır."[374] Bunun sonucu olarak modernite, bir talep ve felsefe olmaktan çok, yerel kodlarla çatışan ve onlar tarafından bir tehdit ve tehlike olarak algılanan bir olgu haline dönüşerek yerelleşmiş, evrensel kodları tahrip olmuş bir uygulama halini almıştır. Bu anlamda modernist milliyetçiliğin yukarıdan dönüştürücülüğü, modernleşmenin bazen bir

[373] Akman, **a.g.m**., s.82.
[374] Ayşe Kadıoğlu, *"Cumhuriyet'in Kuruluş Yıllarında Türk Milliyetçiliğinin Çelişkisi ve Seçkinlerin Tavrı*"… **a.g.m.,** s.281.

kostüm modernliği[375] olarak anlaşılmasına neden olmuş, şekli değişiklikler toplumsalın inşasında fazlaca önemsenmiştir. Toplumun modernleşmeyi algılama biçimi de bu nevi bir "şekilsel/simgesel dönüşüm"e odaklanmıştır.

Toplumsal yapıdaki betimsel değişiklikler, klasik siyaset bilimciler açısından Kemalist rejimin, totaliter olmaktansa modernleşmeci-otoriter bir rejim olarak yorumlanmasına neden olmuştur. Bunun nedeni, temelde Kemalizm'in bir kitle mobilizasyonuna yönelmemiş olmasıdır. Etik-normatif temel açısından açık veren Kemalizm, pragmatik bir modernleşme projesi olduğu oranda kitleleri hareketlendirmeye ihtiyaç duy[mamıştır]. Kitleler, yerel, geleneksel ve dinsel olanı ifadelendirdikleri ölçüde, mobilizasyona değil, kontrole tabi tutul[muşlardır].[376]

Bu tarz bir modernleşme ve millileşme serüveni aynı zamanda "bir taraftan evrensel aklın temsil ettiği uygarlıktan *(Zivilization)* milli niteliği öne çıkarılan kültüre *(Kultur)* dönüş anlamına gelirken, öte yandan evrensel akılcılıktan ulusal pedagojiye doğru bir kayış eğilimi gösterir; zımni olarak da toplumdan topluluğa doğru içe kapanma anlamına gelir".[377] Yukarıda sözünü ettiğimiz etnik kimlik vurgusu, tam da bu tarz bir kapanmışlığı ifade eder. Nitekim artık yurttaşlık ve ulusal kimlik, birleştirici ve kapsayıcı değerlerden değil, ayırıcı ve asimile edici unsurlardan oluşmaktadır. Dolayısıyla ortaya çıkan politik bir toplum değil, etnik bir topluluktur.

Kemalizm'in yaşadığı çelişki Fransız ve Alman tipi uluslaşmanın[378] melezlendiği bir tip olarak görülebilir. Bir yanda teritoryal ve anayasal, diğer yanda ise organik ve kültürel bir yurttaşlık algısı. Bu anlamda Doğulu kökleri yüzünden, Türk milliyetçiliği de diğer Batı dışı milliyetçilikler gibi, Batı'yı hem bir nefret, hem de arzu nesnesi olarak algılar. Bir yandan şiddetli bir Batıya benzeme isteği vardır, öte yandan bu "taklitçilik" sonucu yaralanan gurur, yerel kültüre dönüş, ya da modernleşmeyi bir

---

[375] Kavram Ayşe Kadıoğlu tarafından kullanılmıştır. Bkz; **Cumhuriyet İradesi, Demokrasi Muhakemesi**, Metis Yayınları, İstanbul, 1999, s.19.
[376] Ahmet Bekmen, "Türk Milliyetçiliği: Var Kalmanın Teyakkuz Hali", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce**, Cilt IV, a.g.e., s.333.
[377] Fethi Açıkel, "Devletin Manevi Şahsiyeti ve Ulusun Pedagojisi", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce**, Cilt IV, İletişim Yayınları, 2002, s.132.
[378] Detaylar için bkz; Hans Kohn, **Prelude to Nation-States: The French and the German Experience**, 1789-1815, D.Van Nostrand Company, NJ, 1967.

"aslına rücu" olarak formülleştirmeyle aşılmaya çalışılır.[379] Aslına rücu formülleştirmesi beraberinde "milli seciye" (ulusal karakter) kavramını da getirir. Bu algılayışa göre ulus, yüksek ve özgün bir kültürün sağladığı kendine has ortak bir karaktere (seciye) sahip olan etnik topluluktur. Bu özellikler kabaca "değişmeyen öz nitelikler"i anlatır.[380]

Parla, milli seciyeye yapılan vurguyu, Kemalizm'in kalkınmacı ve çağdaşlaşmacı/modernist amaçlarına ulaşmak için sahip olduğu araçlardan biri olmasına bağlar. Buna göre Türk milletinin elinde iki malzeme vardır: (1) müspet ilim (2) ulusal –"doğuştan"- (fıtri) özellikler. Atatürk'e göre iktisadi ve kültürel gelişmedeki başarı garantisi Türk milletinin "yüksek karakteri", "yüksek bir insan cemiyeti" olması, "yorulmaz çalışkanlığı", "doğuştan (fıtri) zekâsı" vb. gibi özel ve üstün niteliklere bağlıdır.[381] Milli seciye kavramının toplumsal mobilizasyon ve özgüven duygusunu pekiştirmeye yaradığı ve bu sayede inşa edilmek istenen milli kimliğe sadakat ve bağlılığı artırdığı söylenebilir.

Sonuç olarak, Cumhuriyet'in kuruluş aşamasında milli kimliğin inşasının, ihtiyaçlar ve idealler arasındaki gerilim sonucu, evrensel ve tikel değerler arasında yoğun bir gerilim yaşadığı ve Aydınlanmacı ve modernist ideallerin kimi zaman yerellik içinde eriyerek sapmalar gösterdiği söylenebilir. Milliyetçi ideolojinin Cumhuriyet rejimine ve devlete bağlılığı ve topluluğa aidiyeti artırıcı bir söylem olarak kurgulanması, aslında Cumhuriyet'in politik bir toplum inşa etme amacı ile kimi zaman ters uygulamalar yaratmış, cumhuriyetin bir yönetim felsefesi olarak uygulanmasından çok, devletle özdeş mitik bir kavram olarak görülmesine neden olmuştur. Nitekim topluluğu bir arada tutan, politik tercihler, birlikte yaşama arzusu ve ortak iyi'yi birlikte tesis etme arzusu değil; ortak bir dil, kültür ve etnik kökeni paylaşmaktan duyulan gurur olmuştur.

---

[379] Bkz; Partha Chaterjee, **Milliyetçi Düşünce ve Sömürge Dünyası**, Çev: Sami Oğuz, İletişim Yayınları, 1996.

[380] Yıldız, *Ne Mutlu Türküm Diyebilene…* **a.g.e.,** s.171.

[381] Parla, *Kemalist Tek Parti İdeolojisi ve CHP'nin Altı Ok'u…* **a.g.e**., s.172-173. Onuncu Yıl Nutku, seciye özelliklerine ilişkin özlü bir nutuktur: "Türk milletinin karakteri yüksektir. Türk milleti çalışkandır, Türk milleti zekidir." Bkz; Yıldız, **a.g.e**., s.176.

2.2.2. Halkçılık

Halkçılık, Cumhuriyet ideolojisinin merkezi ve otoriter uygulamalarının neden olduğu halktan kopukluğu gidermenin önemli söylemsel yöntemlerinden biridir. Milliyetçilik ve halkçılığın, devlet ve halkı kaynaştıran ve kitlesel kalabalıklardan bir "millet" oluşturmaya dönük, iki temel ilke olduğu söylenebilir. Bu anlamda, daha önce sözü edilen Cumhuriyet'in "değer açığı" özellikle bu iki kaynaştırıcı söylem ile giderilmeye çalışılır.

Kemalizm'in Jön Türkler'in fikirleriyle olan önemli bağlantılarından en önemlileri pozitivizm ve halkçılıktır.[382] Rus *Narodnik* ve Alman *Völkisch* hareketlerinin 19.yüzyılın sonlarından itibaren, özellikle "köy romantizmi" üzerinden gelişen halkçı söylemleri, İmparatorluk aydınlarını da etkilemiştir. Bu akımların ikisinde de köy, "saf ve otantik" kültürün kaynağı olarak görülmüş, Alman deneyimi ırkçı bir temelde yükselirken, Rus deneyimi devrimci bir hamleyle başlamıştır. Türkiye'deki halkçılık hareketi ise hem Alman ve özellikle Bulgaristan temelli Doğu Avrupa köy romantizminden hem de Rus narodnik akımından etkilenerek şekillenmiştir.[383]

Köker'e göre halkçılık 1920'lerden 1930'lara kadar uzanan dönem içinde iki aşamalı bir evrim geçirmiştir: Kurtuluş Savaşı'nı ve Cumhuriyet'in ilk yıllarını kapsayan birinci aşamada halkçılık, "hâkimiyet bila kayd-ü şart milletindir" ve "halkın kendi mukadderatına bizzat ve bilfiil sahip olması" gibi formüllerle ifade edilmiştir. Bu çerçeve içinde halkçılık tartışmaları, doğrudan demokrasi ile temsili demokrasi kavramlarınca belirlenen bir platformda yerlerini almışlardır. 1930'lardaki ikinci aşamada halkçılık, "halka rağmen halk için" formülüyle ifade edilmiş; halkın siyasal hayata katılması açısından Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin varlığı yeterli görülmüş, biçimsel olarak varlığını sürdüren Meclis'te, halkın dilek ve özlemlerinin özgürce yansımasına izin verilmemiştir.[384] Bu anlamda Kemalizm'in birinci dönem halkçılık anlayışının ideal anlamda Rousseauvari bir Cumhuriyet ideali ve yönetim anlayışı ile şekillenirken, ikinci dönemin daha Makyavelist bir çizgi ile şekillendirildiği

[382] İlhan Tekeli ve Gencay Şaylan, "Türkiye'de Halkçılık İdeolojisinin Evrimi", **Toplum ve Bilim**, S:5-6, 1984, s.44-110.
[383] G.Gürkan Öztan, "Türk Milliyetçiliğinde Taşra Fetişizmi ve Toplumsal Cinsiyet", **Doğu Batı**, S:38, 2006, s.79-80.
[384] Köker, *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi*… **a.g.e**., s.137-138.

söylenebilir. Devlet ve seçkinler ulaşmak istedikleri amaç olan "muasır medeniyet seviyesi" için, hak ve özgürlükleri çoğu zaman askıya almış, yurttaşlar devlete karşı vazifeleriyle konumlandırılmışlardır. Ancak burada devletin "halk için iyi ve doğru olanı düşünme ve uygulama" gibi bir misyonu olduğu kabul edilmiştir. Özellikle halkın belli bir bilgi ve kültür seviyesinde olmadığı söylemi bir gerekçe olarak kullanılmış, rejimin "vesayetçi elitizm"i pekişmiştir.

Osmanlı döneminde yükselen halkçı söylemin, Cumhuriyet ile birlikte daha da kitleselleştiği; ancak farklılaştığı söylenebilir. Örneğin Parla'ya göre, Cumhuriyet halkçılığı kimi zaman vesayetçi bir hal almış, bu anlamda özellikle Gökalp'in seçkinci olmayan halkçılığından farklılaşmıştır.[385] Diğer bir deyişle, Kemalist elit için soyut ve yüceltilen bir halk söylemi her zaman var olmuş, ancak siyasal pratikte Kemalist elit bu halka vesayet etmiş, halkın kendi adına konuşması ve kendi kendini temsil etmesi, diğer bir deyişle canlı bir kamusal hayat mümkün olamamıştır. Bu durumu, geçiş döneminin kırılgan toplumsal yapısı ve hızlı dönüşüm mantığının kendisi ile açıklamak mümkün gözükmektedir. Nitekim bu dönemdeki toplumsal, politik ve kültürel değişiklikler, "halka rağmen, halk için" yapılmış, geçiş dönemindeki otoriter uygulamalar dönem eliti tarafından da geçici görülerek meşrulaştırılmıştır.

Tek parti dönemi halkçılığının siyasal boyutu cumhuriyetçilik ilkesinde ve ulusal egemenlik kavramıyla ifade edilmiş, ancak önce Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve sonra da Serbest Cumhuriyet Fırka deneyimleri, ulusal egemenliğin çok partili bir siyasal rejim içinde kullanılmasının bazı sakıncaları olduğunu ortaya çıkarmıştır.[386] Böylece 1920'lerdeki "halkın mukadderatını bizzat elinde bulundurması" anlayışını içeren halkçılık dönemi kapanmış ve halkçılık daha çok halkı eğitmek, doğru yolu göstermek ve seviyesini yükseltmek anlamında tepeden inmeci bir biçim almıştır. Bu süreçte elitlerdeki baskın duygu, halkın Kemalist devrimleri anlayacak yeterlilikte olmaması ve bu geçiş döneminde "demokrasi"nin devrimler önünde bir engel teşkil edeceğidir. Bu nedenle Kemalizm'in bu dönemi sıklıkla demokrasiye geçişte bir vesayet dönemi olarak adlandırılır.

---

[385] Taha Parla, **Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s.212.
[386] Köker, **a.g.e**., s.145.

Oran'a göre halkçılık, İttihat ve Terakki zamanında Türkçülük akımının doğmasına yardımcı olmuş, Kurtuluş Savaşı sırasında gerçek anlamına yakın bir öz taşıdıktan sonra, savaş sonunda, çatışan sınıfların varlığının yadsınması temeline dayanan Halk Fırkası'na kuramsal temel oluşturmak için kullanılmıştı. Fırkanın oluşturulmasından sonra "halkçılık" deyimi, 1930'lara dek pek vurgulan[mamıştır]. Tıpkı milliyetçilik gibi.[387] Bu anlamda yeni rejimin çatışan sosyal sınıflardansa, homojen bir bütünlük olarak tasvir ettiği "halk" imajının, Kemalist dönem halkçılığının ana ekseni olduğu söylenebilir. "Sınıfsız, imtiyazsız, kaynaşmış bir kütleyiz" özlü ifadesi, bu anlayışı özetlemektedir. Nitekim 1931 CHF Programı'nda "Fırkamızın bu prensiple *(halkçılık kastediliyor)* istihdaf ettiği gaye, sınıf mücadelesi yerine içtimai intizam ve tesanüt temin etmek ve biribirini nakzetmiyecek surette menfaatlerde ahenk tesis eylemektir. Menfaatler kabiliyet ve çalışma derecesile mütenasip olunur"[388] denmekte, bu sözlerle sınıf çatışması kavramına açıktan mesafe konulmaktadır. Karaömerlioğlu'na göre ise *"egemenliğin meşru kaynağı bir hanedanda ya da dinsel bir temelde değilse, tek ve bölünmez, içerisinde tezatların, sınıfların, farklılıkların asgariye indirgendiği bir halk ve millet tanımına ihtiyaç duyulur. İşte Cumhuriyet'in "sınıfsız, imtiyazsız, kaynaşmış bir kitleye" vurgu, sınıf çatışmasını esas kabul eden sosyalist ve komünist hareketlerden çok, Osmanlı'nın heterojen, çoğulcu, parçalı toplumsal ve siyasal yapısına karşı öne çıkarılmıştı; bütünleştirici ve homojenleştirici bir milliyetçi söylemin yapı taşlarından birisiydi. Vurguyu bu şekilde kaydırmak, tek-parti dönemini seçkinlerinin sosyalizm ve komünizm korkusundan uzak yaşadıkları biçiminde yorumlanmamalı elbette."*[389]

Kemalist halkçılığın, buradan sonra vardığı nokta korporatist[390] bir ekonomi ve solidarist bir toplumsal düzendir. Parla'ya göre korporatizm, özel mülkiyet ve girişimciliği tanır; kapitalist bir öğretidir. Anti-sosyalist, anti-Marksist, anti-liberal bir

---

[387] Baskın Oran, **Atatürk Milliyetçiliği**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999, s.251.
[388] Parla, *Kemalist Tek Parti İdeolojisi ve CHP'nin Altı Ok'u*… **a.g.e**., s.113.
[389] Asım Karaömerlioğlu, *Orda Bir Köy Var Uzakta*… **a.g.e**., s.44.
[390]Korporatizm, Osmanlı düşününde 1908 Devrimi ertesi, ardı kesilmeyen savaşların yarattığı toplumsal çöküntünün ve uluslaşma sürecinin gündeme getirdiği, küçük üreticiliğe yönelik "milli iktisat" arayışının bir ürünüydü. Memurun, esnafın ve köylünün dayanışmasını amaçlayan bu görüş, toplumsal işbölümüne dayanmakta, sınıf çatışmasını reddetmektedir. Türkiye'de en önemli temsilcisi Ziya Gökalptir. Gökalp'in halkçı düşüncelerinin temelini korporatizm oluşturuyordu. Gökalp'in halkçılığı, toplumun bireyleri bir diğerine bağlayan meslek zümrelerinin sınıf ayrımının yerine geçmesini öngörüyordu. Toplum bir organizmaya benzetiliyor, meslek zümreleri bu organizmanın yaşamsal görevler üstlenmiş organlarını oluşturuyordu. Kemalizm döneminde halkçılığı korporatif bir açıdan ele alan en önemli isim Mahmut Esat Bozkurttur. Bkz; Zafer Toprak, "Türkiye'de Korporatizmin Doğuşu", **Toplum ve Bilim**, S:12, Kış 1980, 41-49.

ideoloji olan korporatizmin en belirgin özelliği anti-kapitalist olmamasıdır. Korporatizmin, kapitalizmin neden olduğu bölüşüm bunalımından doğduğu söylenebilir.[391] Buna göre, kapitalizm bir ekonomi modeli olarak kalmalı, ancak bölüşüm daha adil olmalı, ya da en azından öyle görünmeli, atomize olmuş bireylerden, bir sosyal bünye vücuda getirilmelidir. Tek tek sınıfsal çıkarları gözeten insan gruplarından, dayanışma etrafında birbirinin ihtiyaçları için seferber olabilen gruplar oluşturulabilmelidir.

Korporatizmin formülü, bir devlet kapitalizminin neo-merkantilist politikalarının koruması altında, emek gücünü sıkı bir şekilde denetlenmesini sağlayarak, özel sermaye birikiminin hızlanmasına yardımcı olmaktır.[392] Diğer bir deyişle, sermaye birikimini engelleyen işçi hareketleri engellenmeli, tam bir kapitalistleşme sağlanana kadar toplumsallaşma ve politizasyon sıkı bir denetime tabi tutulmalıdır. Bu durumun hegemonik söylemi toplumda işçi ve kapitalistlerin çatışan çıkarları ve birinin ötekini sömürmesi değil, birbirine sevinçte ve tasada kenetlenmiş bir "halkın" varlığıdır.

Bu modelde toplum, bireylerin sayısal toplamından daha büyük bir bütün olarak görülür; bireyler karşısında kendi gerçekliği vardır, öncelik ve ayrıcalıklara sahiptir. Bireylerin kendi çıkarları için çalışmaları, özel mülkiyet ve girişimleri, toplumsal dayanışmaya hizmet ettiği ve kendi başına bir üstün değer olan kamu yararına zarar vermediği ölçüde meşru sayılır.[393] Kemalist toplumsal düzenin bu özelliğinin, ileride ayrıca değinileceği üzere, "toplulukçu yurttaşlık anlayışı" ve bireyin topluluğa tam bağlılık ve sadakatini talep eden milliyetçi ideoloji ile uyumlu bir amaca hizmet ettiği söylenebilir. Halkevleri vb. ideolojik kurumlar, toplumsal türdeşliği sağlamak ve kamusal alanı simbiyotik bir ilişki çerçevesinde tanzim etmek iradesiyle oluşturulmuştur. Nitekim bu kuruluşların işlevselleştirilmesinden önce, diğer sivil oluşumlar feshedilmiş, ya da kendilerini feshetmeleri sağlanmış, bu sayede, milliyetçilik ve halkçılık ideolojisinin teorik arka planı pratikte uygulamaya konulmuştur. Bu, "yeni rejime yeni insan" yaratma projesidir aynı zamanda.[394] Devlet, ulusunu aramaktadır.

---

[391] Parla, *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm*…a.g.e., s.90-91.
[392] **A.g.e**., s.91.
[393] **A.g.e**., s.93.
[394] Halkevlerinin Kemalist toplumsal düzenin inşasındaki rolü için bkz; Sefa Şimşek, **Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi: Halkevleri,** Boğaziçi Üniversitesi Yay., 2002; Neşe Yeşilkaya, **Halkevleri: İdeoloji ve Mimarlık**, İletişim Yay., 2003.

Anthony Smith'in kavramsallaştırmasıyla bu süreç, İmparatorluk veya malik devletten *(état possédant)* bilimsel devlete *(état scientifique)* ve ulus-devlete geçiş olarak da kavranabilir.[395]

Bu noktada, ulus-devletleşmenin ayırt edici söylemleri halkçılık ve milliyetçilik olmaktadır. Bu iki ideolojiye eklemlenen en ayırt edici özellik ise popülist olmalarıdır. Köker'e göre popülizm, "Batılı olmayan toplumlardaki iktisadi, siyasal ve kültürel değişim süreçleri içinde genellikle şu biçimler altında karşımıza çıkmaktadır: İktisadi alanda, sanayileşmenin ve teknolojik ilerlemenin itici gücü olarak "devlet"e başvurulması; siyasal alanda "sınıfsızlık" esası üzerine kurulmak istenen bir "tek-parti" rejimi, kültürel alanda ise, "yozlaşmış" Batılı değerler yerine, "halk"ın saf, eşitlikçi kültür özelliklerine bağlanma[396]. Cumhuriyet'in kuruluş aşamasında popülizmin kontrollü bir modernleşmeye hizmet ettiği söylenebilir. Nitekim politik yapı katmanlardan oluşmaktadır ve eski sistemin tortuları üzerine, yeni bir yapı inşa edilmeye çalışılmaktadır. Özellikle topluma duyulan güvensizlik ve toplumun siyasal bir topluluk olarak görülmemesi, devletin baskın yapısını pekiştirmiş, devlet eli ile modernleşme, halkçılığın popülizme dönüşmesine neden olmuştur. Köycülük söylemi, bu popülizmin önemli unsurlarından biridir.

Karaömerlioğlu'na göre, "(…) köye yönelişin tepeden ve devletlû bir tavırla yürütüldüğü gözden kaçmaz. Köy Enstitüleri pratiği bir yana bırakılacak olursa, Türkiye'de köycülük söylemsel düzeyi aşamamış, köylü kitlelere mal olmamıştır.[397] Köycülük söylemi, köylüyü köyünde tutarak, ekonomik anlamda kırsalın dönüştürülmesini, böylece plansız ve kontrol edilemez bir şehirleşme ve sınıfsallaşmayı önlemek için kullanılmıştır.

Türkiye'de tek-parti dönemi halkçılığı büyük ölçüde seçkinci, tepeden inme, bürokratik, anti-liberal ve anti-demokratik niteliklidir. En güzel ifadesini "halka rağmen, halk için" sloganında bulan bu anlayışın yerleşmesinde Kurtuluş Savaşı yıllarında kitlelerin, özellikle köylülerin, aktif biçimde seferber olmaması da önemli bir rol oynamıştır. Gerçekten de köylüler Kurtuluş Savaşı'nda ağırlıklı bir rol oynamamışlar,

---

[395] A.Smith, "La Legitimation Dualiste: Matrice du Nationalisme Ethnique", **Theories du Nationalisme**, (Ed.) Gil Delannoi, Kimé, Paris, 1991, s.256-282.
[396] Köker, *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi*… **a.g.e**., s.118.
[397] Karaömerlioğlu, *Orda Bir Köy Var Uzakta*… **a.g.e**., s.48.

1910'ların başından beri cephelerde çarpışan bu insanlar, bu son savaşı da sanki diğerlerinin bir devamı gibi algılamışlardır.[398] Dolayısıyla olgu ile kurgu arasındaki kopukluğun farkında olan Kemalist elit için halk, ihtiyatla yaklaşılması gereken bir kitledir.

Parti Genel Sekreteri Recep Peker, 1935 programını açıklarken Halkçılık ilkesi ile ilgili şunları söylemektedir: *"Biz halkçıyız. Bizim halkçılığımız bizim anladığımız manadadır. Başka birçok yerlerde de popüler, popülist, gibi adlar taşıyan halkçılık davasında birçok partiler vardır. Fakat bizim önemli bir vasfımız olan halkçılık, onlarınki gibi bir klişeden ibaret değildir. Biz her yurddaşın elini yurddaş olarak sıkarken, beraber çalışırken, onda saygı ile tanımaya değer vasıflar görür ve her vatandaşı müsavi haklı, müsavi şerefli insan olarak tanır ve imtiyaz davasında bulunmıyan yurddaşlar kitlesini halktan ve halkçı olarak tanırız."*[399] Peker bu ifade ile Kemalist halkçılığın, eşitlik ve dayanışmaya dayanan özelliklerini vurgularken, önemli bir diğer özelliğini –ayrıksıcılığını- da ifade etmektedir. Ayrıksıcılık, Türk deneyiminin özgüllüğünün ve kimseye benzemezliğinin yüceltilmesidir. Bu anlamda Kemalist altı ok'un tümünü kapsayan bir şemsiye kavram olarak da değerlendirilebilir. Bu söylem ile ulus, bir "öz" olarak kavranmakta ve birçok ulusal ve tarihsel özellik sabit ve doğalmış gibi gösterilmektedir.[400] Milli seciye kavramı, milliyetçilik ve halkçılık ideolojisinin söylemsel kaynağı bu ayrıksıcı görüştür.

Sonuç olarak, 1930'lu yıllarda ulus-devletin resmi ideolojisi inşa edilirken izlenen tarih ve dil politikasına uygun olarak halkçılık anlayışı da milliyetçi paradigmanın etkisi altında şekillenmiştir. Tarihteki tüm Türk devletlerinin halkçılık prensibine dayandığı iddia edilmiş ve milliyetçi tezlere eklemlenen halkçı söylem, Cumhuriyet'in Osmanlı geçmişini 'öteki'leştirmesi çerçevesinde de araçsal bir önem kazanmıştır.[401] Kemalist halkçılık, cumhuriyetin temel özelliklerinden biri olan "halkın kendi kendisini yönetmesi" ve genel iradenin yönetim için esas olması anlamında tam bir uygulama alanı bulmamış, gelecekte kurulması umut edilen daha iyi bir yönetim için, şeklen varlığı kabul edilmiş ancak içeriği ertelenmiş bir cumhuriyetin oluşmasına

---

[398] **A.g.e**, s.49.
[399] CHP Genel Sekreteri R.Peker'in Söylevleri, Ulus Basımevi, Ankara, 1935'ten aktaran Parla, *Kemalist Tek-Parti İdeolojisi ve CHP'nin Altı Ok'u*... **a.g.e**, s.126.
[400] Kavram için Bkz, Nancy Lindisfarne, "Ayrıksıcılık", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt IV*… **a.g.e**, s.203.
[401] Öztan, *Türk Milliyetçiliğinde Taşra Fetişizmi*… **a.g.m**., s.81.

neden olmuştur. Nitekim Karpat'a göre, *"CHP çağdaşlaşmayı yapısal değişimden çok kültürel değişimle başarmayı kararlaştırdığı için sonunda halkçılık yeniden tanımlanmak zorunda kalmış, yeni biçimiyle bu kavram, Cumhuriyet'in ve birleşmiş bir toplum ve ulus oluşturmak isteyen Parti'nin amacıyla uyumlu, sınıfsız bir toplum yaratma anlamına taşımaya başlamıştır. Özgün halkçı idealle hedeflenen sosyal eşitlik ise yalnızca yasalar önünde eşitliğe indirgenmiştir (...)."*[402]

Kemalist elit tarafından cumhuriyet, ulusal egemenlik düşüncesinin en mükemmel olarak gerçekleştirildiği bir rejim olarak kabul edilmiştir; ancak Cumhuriyet'in ilk döneminde cumhuriyetçilik ilkesinin ikinci öğesi olan rejimi her türlü tehlikeye karşı korumak düşüncesi, halkın siyasal tercihlerinin serbestçe belirlenebileceği bir çok partili siyasal yaşama izin vermemenin gerekçesi olarak görülmektedir. Bir diğer deyişle, bir yandan ulusal egemenlik düşüncesi savunulurken, diğer yandan ulusun egemen olduğu bir siyasal rejime karşı yıkıcı tehlikelerin yine ulus içinden gelebileceği düşünülmektedir.[403] Dolayısıyla, ideal anlamda bir cumhuriyet rejimi uygulamasının ilk dönem cumhuriyet pratiği içinde gerçekleştiğini söylemek zordur. Ancak yine de yönetimsel kodların söylemsel düzeyde dahi değişmesi büyük önem taşımaktadır.

Nitekim 1930'larda formüle edilen "halk için halka rağmen" düşüncesi cumhuriyetçilikle çelişmiş; halkçılık, eşitlikçi ve özgürlükçü bir ilke olarak geliştirilmemiş, ulusçulukla sınırlanmış, daha doğrusu (Halk kavramının yerine Ulus kavramı konularak) ulusçuluğa dönüştürülmüştür. Bu nedenle, halkçılık ilkesi "milli irade" ve "milli hâkimiyet" gibi Rousseacu kavramlarla tanımlanarak aşılmak istenmiştir.[404] Bu anlamda, tek parti dönemindeki halkçılık anlayışının siyasal içerik açısından 1920'lere oranla zayıfladığını, buna karşılık halkçılığın kültürel ve iktisadi boyutlarına daha çok ağırlık verildiğini söylemek mümkündür.[405] Bu tercihi de yukarıda sözünü ettiğimiz üzere, Kemalizm'in bir "modernist milliyetçilik" projesi olması ve bu anlamda hem şekilsel hem de tinsel bir değişimi aynı anda başarmanın verdiği

---

[402] Kemal Karpat, **Türkiye'de Siyasal Sistemin Evrimi 1876-1980**, Çev: Ersin Soğancılar, İmge Kitabevi, 2007, s.71.
[403] Köker, **a.g.e**., s.149.
[404] Mete Tunçay, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931**), Yurt Yayınları, Ankara, 1981, s.209.
[405] Köker, **a.g.e**., s.149.

kısıtlılıkla malul olduğu gerçeğine dayandırmak mümkün gözükmektedir. Nitekim az gelişmiş ve depolitize bir topluluk, Kemalist elitin başarmaya çalıştığı idealden uzak, hatta kimi zaman ona engel olarak görülmektedir. Bu durum, olgular ve idealler arasındaki uçurumun bir kez daha idealden sapma olarak tercihini gündeme getirmiştir.

2.2.3. Devletçilik

Türkiye'de "devlet", genelde mitleştirilen paternal bir oluşumdur. Osmanlı İmparatorluğu'ndan devralınan önemli tarihsel miraslardan biri de, devletin toplumun üstünde ve ona egemen bu konumlanış biçimidir. Bunun uzantısı ise, devleti yöneten elitlerin, devletle sınırsız bir özdeşleşme içine girmeleri ve bu seçkinci ve paternal tarzın toplum tarafından da içselleştirilmesidir.

Devletin kendinden menkul ve sorgulanamaz bu meşruiyet ve üstünlüğü, "siyasal devletçilik" olarak adlandırılabilir. İnsel bu durumu şöyle ifade eder: *"Siyasal devletçilik, meşruiyetini toplum ötesi bir tarihten aldığına inanan ve bu nedenle, toplumun belli aralıklarla ve serbest bir şekilde bu meşruiyeti onaylaması gereğine tepki gösteren asker-sivil kadronun temel toplumsal seçimleri tekeline aldığı, toplumsal faaliyetlerin meşruiyetinin devletin tespit ettiği yararlılık kıstasına tabi kılındığı otoriter, merkeziyetçi ve elitist bir siyasal tasavvurun ürünüdür. Siyasal devletçilik, doğal yayılmacı karakterine uygun olarak, kendini sadece siyasal alanla sınırlamayıp, kültürel ve iktisadi faaliyet alanlarında da belirleyici varlığını hissettirir."*[406] Dolayısıyla devlet imgesinin kuşatıcılığı, sivil alanın tamamını düzenlemeye yönelik bir alan genişliği talebindedir. Bu alanın genişletilmesi, devletin metafizik bir imge olarak toplumsal hafızaya kazınmış mitinin sürekli diri tutulması ve kurumsal mutabakat sayesinde devletin bu sarsılmaz konumunu sürdürmesidir.

1930'larda Atatürk tarafından Afet İnan'a yazdırılan Medeni Bilgiler Kitabı'nda "devlet" kavramı tam da bu nevi bir "mitleştirme" ile anlatılır: *"Devletin haiz olduğu kuvveti ifade ederken, bu kuvveti kendine has diye tavsif ediyoruz. Filhakika, devleti teşkil eden milletin sinesinde nüfuz icra eden kuvvet, ferden hiç kimse tarafından verilmiş değildir. O bir siyasi nüfuzdur ki; devlet mefhumunda bizatihi mevcuttur ve devlet, onu halk üzerinde tatbik etmek ve milleti haricen diğer milletlere karşı müdafaa eylemek salahiyetine maliktir. Bu siyasi*

[406] Ahmet İnsel, **Türkiye Toplumunun Bunalımı**, Birikim Yayınları, İstanbul, 1995, s.188.

nüfuz ve kudrete "irade veya hâkimiyet" denir."[407] Bu yorumda devlet, kendinden menkul ve metafizik bir oluşumdur; Weberyen bir güç tekelini ve Hegelyen bir kutsiyeti kendinde *a priori* barındırır; kendi halkına ve diğer milletlere karşı bu gücü kullanma hakkına sahiptir.

Cumhuriyet'in bir yönetim biçimi olarak devlet ile özdeş hale getirilmesi ve aşkınlaştırılması, bu anlamda, siyaset yapmanın nihai meşruiyet temelinin devlet ile özdeşleme olmasından kaynaklanmaktadır. "Siyasi nüfuz" sahası ve meşruiyet devlete bahşedilen bir hak olduğu için, Cumhuriyet'in hegemonik olarak kendini kurma süreci de devlet ile özdeşleşmeyi getirmiştir. Yurttaş profilinin de bu bağlama göre şekillendiği söylenebilir: vazifelerle devlete karşı borçlu, devletin belirlediği ortak yarar için mücadele eden militan bir yurttaş.[408]

Devletin siyasal ve gündelik hayat içinde sorgulanamaz varlığı, sınırlarının belirsizliği olgusunu da beraberinde getirir. Bu noktada "devletçilik" iki temel anlayış üzerine oturur: devletin kendi içine kapalı bağımsız bir birim olduğu ve buna uygun olarak dışarıdan bilinmesi ve sorgulanması caiz olmayan kendi iç kurallarıyla yaşaması ve devletin toplum üzerinde neredeyse sınırsız bir şekilde norm koyma yetkisine sahip olması.[409] Devlet bu bağlamda, ortak aklın ve toplumsallığın ortaya çıkmasına izin vermeden, kamusal alanın tamamını düzenler hale gelir ve özellikle Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında diğer ilkelerin üstünde bir ilke olarak ortaya çıkar. Her ne kadar hâkimiyet söylemsel düzeyde halka indirilse de, "devletin bekası" temel mesele olmayı sürdürür. Devletin varlığını sürdürmesi, halkın çatışmasız ve ortak değerler etrafında kenetlenmesi ve devlete sorgusuz biat etmesine indirgenir. Bu yüzden halkçılık ilkesi, gerçek bir demokrasinin kurulmasını değil, devletin bekasının sürdürülebilmesi için toplumun otoriter yöntemlerle tek bir iyi etrafında örgütlenmesini içerir.

CHP'nin tek-parti olarak devlet ile özdeşleştirilmesi, bu tercihin bir gereği olarak ortaya çıkmıştır. Raymond Aron'un devletin partiden, partinin de ideolojiden

---

[407] Afet İnan, **Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün El Yazıları**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988, s.27. *(abç)*

[408] Füsun Üstel, "Türkiye Cumhuriyeti'nde Resmi Yurttaş Profilinin Evrimi", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt IV*…a.g.e., s.277.

[409] Etyen Mahçupyan, **Türkiye'de Merkeziyetçi Zihniyet, Devlet ve Din**, Patika Yayınları, İstanbul, 1998, s.64-65.

ayrılamadığı "tekelci parti rejimi"[410] kavramsallaştırmasına uyan Kemalizm'in bu döneminde, örneğin halkevlerinin yönetim kurulu üyeleri ve çalışma kollarının yönetim komiteleri parti üyelerinden oluşmakta[dır] ve bütçelerine yerel Parti örgütlerinin yönetim kurulları karar vermekte[dir]. Çok partili yaşama geçinceye kadarki "parti-devlet özdeşliği"[411], parti=devlet=cumhuriyet biçiminde de formüle edilebilir. Nitekim uygulamada ve sembolik olarak bu üç yapı iç içe geçmiş, ulus-devlet inşası için işlevselleştirilmiştir.

Devletçiliğin ekonomiye ilişkin ikinci boyutu, "iktisadi kalkınma sorunu"na çare aramak üzere uygulanmıştır. CHP programlarında devletçiliğin amacı, "mümkün olduğu kadar az zaman içinde milleti refaha ve memleketi mamuriyete eriştirmek" ifadesiyle açıklanır. Recep Peker ise devletçilikle ilgili görüşlerinde "Bizim devletçiliğimizin hakiki manası (hususi teşebbüsün serbest olduğu) fakat umumi menfaatler noktasından gerek olan her ekonomik teşebbüste devletin yapıcılık saha ve salahiyetini açık bulunduruyor. Devlet kendi yapacak ve kurulmasını teşvik ve himaye ettiği endüstriyi de kontrol edecektir" der.[412] Bu açıklamadan da anlaşılacağı üzere, Kemalist elitin devletçilik ile ulaşmaya çalıştığı nokta, kapitalist bir ekonomik düzendir, ancak geçiş dönemindeki ekonomik hayatın daha hızlı gelişimi için devletçilik geçici bir çözüm olarak görülür ve korporatizm ilkesi çerçevesinde ekonominin hızlı gelişimi için, işçi hareketlerinin ve köylülüğün hızlı kentleşmesinin kontrolü için türlü uygulamalar gündeme gelir. Bu noktada ekonomi üzerindeki devlet kontrolü, özel teşebbüsün teşvik

---

[410] Raymond Aron, **Demokrasi ve Totalitarizm**, Çev: Vahdi Hatay, İstanbul, 1976, s.264.

[411] "CHP Genel Başkan Vekili İsmet İnönü tarafından 18 Haziran 1936 tarihinde yayımlanan bir beyanname sonucu hükümet üyesi dâhiliye vekili, CHP genel sekreteri olacak, devlet idaresinde Dâhiliye Vekâleti'ne bağlı olarak görev yapan valiler ise, parti teşkilatında vilayet idare heyeti başkanlıklarına getirileceklerdi." Bkz; Cemil Koçak, "CHP-Devlet Kaynaşması (1936)" , **Toplumsal Tarih**, Cilt:19, S:118, 2003 Ayrıca bkz; Mete Tunçay, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)**, Yurt Yayınları, Ankara, 1981, s.127-230 ve 283-323. Atatürk, bu konuda şöyle demiştir: "Halk Partisi Türkiye'yi uygar dünyaya sokan ve orada yükselmesini üzerine alan kararlı bir partidir… Bu nedenle, bir cumhurbaşkanının parti başkanlığı ile ilgisini ikide bir tekrar edenler ve bütün dünya bilsin ki benim için tek bir 'taraftarlık' vardır: 'Cumhuriyet taraftarlığı', 'düşünce ve sosyal devrim taraftarlığı'. (…) Onun için, Cumhurbaşkanlığı'nda bulunduğum halde Partimizin genel başkanlığını da övünerek muhafaza ediyorum. Bu suretle Yeni Türkiye Devleti'ni, Genç Türkiye Cumhuriyeti'ni güçlendirmeye hizmet etmekte olduğum kanısındayım". Aktaran Mahmut Goloğlu, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-I (1924-1930): Devrimler ve Tepkileri,** Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007, s.66.

[412] CHP Dördüncü Büyük Kurultayı Görüşmeleri Tutalgası, s.59-60'dan aktaran Köker, *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi*… **a.g.e**., s.179.

ve himayesi ve devletin kendisinin de özel sektörün yetmediği yerlerde, işletmeler kurarak ekonomik büyümeyi hızlandırması yönündedir.

Devletçiliğin o dönemde, yukarıda sözünü ettiğimiz "ayrıksıcılık" duygusuyla, Türklüğe ve Türk Devleti'ne özgü bir "üçüncü yol" olarak kavrandığı görülmektedir.[413] Liberalizm ve sosyalizmden farklı bir ekonomik usul olarak devletçiliğin bu biçimi, bir "geçiş uygulaması" ve hiçbir ülkenin devletçilik yorumuna benzemeyen bir ilke olarak sunulmuştur.

2.2.4. Laiklik

Cumhuriyet'in kurucu elitinin dünya görüşünü biçimlendiren en önemli ilke laikliktir. Osmanlı son dönem aydınlarının pozitivizm ve materyalizmin uzantısı olarak tanıştıkları seküler dünya görüşü, Kemalizm ile laiklik ilkesi aracılığıyla nihayet bir yönetim felsefesi haline getirilmiş, toplumun tamamının bu ilkeyi benimsemesi sağlanmaya çalışılmıştır. Bu anlamda cumhuriyetçilik ile laiklik ayrılmaz bir bütün olarak görülmüş, egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olmasının *a priori* şartının laiklik olduğu kabul edilmiştir.

Kemalizm'in bir "periferal modernleşme projesi" oluşu, laiklik ilkesinin uygulanma biçimini etkilemiştir. Modernitenin siyasi projesi, en geniş haliyle demokrasiye dayanır. Laiklik, bu projenin içindedir; özgürleşmenin aracı olarak tanımlanır.[414] Aydınlanma ile birlikte laiklik, cumhuriyetin de vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Bu bağlamlarıyla düşünüldüğünde Kemalizm'in modernleşme projesi ve bir yönetsel biçim olarak Cumhuriyet'in oluşturulması, laiklik ilkesini vazgeçilmez kılmıştır. Laiklik aynı zamanda *ancient regime*'in kötülüklerinden kurtulup özgürleşmenin bir yolu olarak sunulmuştur. Nitekim eski dinsel kurumlar ve dinsel otoriteler, halkı sömüren unsurlar olarak gösterilmiş, bu gruplar "gericilik ve bağnazlık" söylemi ile marjinalleştirilmişlerdir.

---

[413] Ahmet Hamdi Başar'ın kapitalist ve Kadro yazarlarının sosyalist yorumlarından farklı olarak Recep Peker, Türk devletçiliğinin bir "üçüncü yol" olduğunu vurgular. Günümüzde bu sistem "karma ekonomi" olarak da adlandırılmaktadır. Bkz; Köker, **a.g.e**., s.180-201.

[414] Mümtaz'er Türköne, "Milli Devlet-Laiklik-Demokrasi", **Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme**, (Ed.) Ersin Kalaycıoğlu, Ali Yaşar Sarıbay, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000, s.319.

Cumhuriyet öncesi yönetsel ve siyasal yapı içinde dinin konumu, hegemonik bir söylem olarak güçlü olmuş, ancak yönetim her zaman "devletin devamlılığı ve gücü" noktasından hareket etmiştir. Bu anlamda, Osmanlı'da devletin dini denetim altında tuttuğu ve "devletin bekasının" nihai hedef olduğu vurgulanır.[415] Ancak din, yönetimin meşrulaştırılması ve rızanın sağlanması için her zaman önemli olmuş, yönetsel kodların çoğu dinsel motiflerden beslenmiştir.

Osmanlı yönetim sisteminde toplum, *zimmî sistem* esasınca din temel alınarak bölünmüş, bu şekilde yönetilmiştir. Bu nedenle Osmanlı Devleti laik değildir. Laik toplum, standart ve monist bir yönetim düzeninin ve her din ve cinsiyete mensup insanların eşit koşullarla bağlı olduğu bir hukuk mevzuatının bulunduğu toplum düzeni demektir.[416] Oysa Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat'a kadar şer'i hukuk yanında örf'i hukuk da uygulanmış, din kimi zaman yönetimi meşrulaştırmak ve hegemonyasını pekiştirmek için araçsallaştırılabilmiştir.[417] Osmanlı sistemi laik sisteme yakın bir toplum düzenine ancak Tanzimat sonrası kısmen geçebilmiş, hukuk sisteminin dual karakteri ise Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar devam etmiştir. Dolayısıyla, modern anlamda laik bir sistem, ancak Cumhuriyet'in kuruluşu ile sembolik, hukuksal ve toplumsal alanda uygulamaya konulmuştur.

Mardin'e göre: *"Osmanlı kurucu elitinin İslamla kurduğu bağ, imparatorluk için yeterli bir kültürel ortak yaşam (symbiosis) kurmak için özellikle öne çıkarılmıştır. Daha ilk zamanlardan, Türk devletlerinin kurucuları, eski İslam devletlerini örgüt olarak örnek almak, ya da göçebe hayatını sürdürmek arasında seçim yapmak zorunda bırakılmışlardır. Osmanlı Devleti'nin kurucuları pratik düşüncelerle davranarak, Türk kültürünü –"aşağı" kültürün- sembolik kaynaklarının amaçları için yeterli olmayacağını ve geçmiş imparatorluklardan kültürel kaynaklar edinmek zorunda kalacaklarını anlamış olmaları mümkündür.*[418] Diğer bir ifadeyle, İslam, yönetilenler ile yönetenler arasındaki kültürel ve sınıfsal farkı teşhir

---

[415] "Eğer İslamiyette din ve devlet birbirinden ayrılamıyorsa, devletin dinden bağımsızlığının sağlanabilmesi için din devletin kontrolü altına girecektir. Nitekim dinsel kurumların otonom bir biçimde örgütlenmeleri yerine, devlet bürokrasisine bağlanmaları tercih edilmiştir." Bkz; Binnaz Toprak, "Türkiye'de Dinin Denetim İşlevi", **Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme**, (Ed.) Ersin Kalaycıoğlu, Ali Yaşar Sarıbay, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000, s.314-15.

[416] İlber Ortaylı, "Osmanlı Devletinde Laiklik Hareketleri Üzerine", **Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme**, (Ed.) Ersin Kalaycıoğlu, Ali Yaşar Sarıbay, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000, s.127.

[417] Örneğin modernleşmeyle ilk temasların gelenek nezdindeki meşrulaştırımı yine İslami addedilebilecek bir aklın en üst düzeydeki taşıyıcıları olan ulemanın içtihad veya fetva çabalarıyla sağlanmıştır. Bkz; Yasin Aktay, **Türk Dininin Sosyolojik İmkânı**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999, s.26.

[418] Şerif Mardin, **Din ve İdeoloji**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s.127.

etmek ve belirginleştirmek üzere, yaşamsal bir değerler sistemi olarak özellikle öne çıkarılmış, İslam üzerinden bir nevi yönetsel aristokrasi oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu nedenle İslam'ın yönetsel pozisyonunu denetlemek ve maniple etmek kolay olmuştur. Dinsel kurumların Osmanlı İmparatorluğu'nda kendinden menkul, bağımsız bir uygulama alanı olduğunu söylemek zordur. Ancak Osmanlı İmparatorluğu sınırları dâhilinde yaşayan halklar imparatorluk mantığıyla da uyumlu biçimde dinleri esas alınarak bölünmüş *(zimmî sistem),* Osmanlı toprakları dışındaki alanlar İslam'a uygun biçimde asırlarca Dar-ül Harp olarak adlandırılmıştır. Dolayısıyla dinsel kodların, yaşamın tümünü tanzim etmede kullanıldığı bir gerçektir.

Bu anlamda Kemalist modernleşme projesini, tepeden inmeci bir biçimde toplumsal yapıyı ve dolayısıyla toplumun dinle ilişkisini değiştirme konusunda mahkûm etmek konusunda ihtiyatlı olmak gerekmektedir. Nitekim Aktay'a göre, bu düşünsel bir basitlik olmanın ötesine gitmemektedir çünkü Cumhuriyet öncesi Anadolu'da, Selçuklu'dan bu yana insanlara kendilerini nasıl hissetmeleri gerektiğine dair siyasi tekliflerin dayatmaya dönüşmesi, her zaman çok kolay olmuş, Anadolu'nun Türkleştirilip İslamlaştırılması, devletlerin halkı belli bir dinsel kimlik kültürüne getirebilmek üzere istihdam ettiği şeyhler, dervişler, gaziler, babalar ve dedeleri birer toplumsal önderlik figürü olarak önplana çıkarmıştır.[419]

Osmanlı son dönem aydınlarının bir bölümünün, bu arada ulemanın da, modernleşmeye "şartlı destek" verdiği bilinen bir gerçektir. Bu anlamda Batı tarzı bir yaşam biçiminin bu sınıflar içine sızdığı ve örneğin çocuklarını Avrupa'ya eğitime ilk gönderenlerin başında ulemanın geldiği[420] günümüz için şaşırtıcı bilgiler olmakla birlikte, Osmanlı modernleşmesinin farklılığının önemli göstergelerindendir. Nitekim Osmanlı *literati*sini de uzun yıllar öncelikle dinsel eğitim alan grupların oluşturduğu söylenebilir. Saray ve okullarında yetişenler, medreselerde yetişenler ve tekkede yetişenler Osmanlı aydın grubunun temelini oluşturmaktadır. Bu anlamda en geçerli ideoloji, dünya görüşlerindeki farklılıklara karşın, üç grubu birleştiren dini öğelerin, yani temel İslami inançlar örüntüsünün *(pattern)* aynı görüşlerinden çok daha önemli

[419] Aktay, **a.g.e**. , s.19.
[420] **A.g.e**., s.27.

olduğudur.[421] Diğer bir deyişle, Türkçü, Osmanlıcı ve İslamcı aydınların ortak bileşeni İslam'a karşı duydukları ilgi ve İslam'ın gündelik hayatı tanzim etmede yararlanılması gereken bir sosyal gerçeklik olduğudur. Batıcı aydınlarda bu kopuş nispeten daha erken gelişmiştir. Kemalist elitin bu kuşağın devamı olduğu söylenebilir.

Cumhuriyet'e geçiş ile birlikte, Osmanlı'nın statü-temelli toplumsal yapısının korunduğu gözlenebilir. Bürokrasi ve askerin ağırlığının devam etmesi ve halk ve seçkinler arasındaki bağlantısızlığın devamı, Osmanlı ve Cumhuriyet arasındaki devamlılığı göstermektedir.[422] Buna bağlı olarak, Cumhuriyet'in yaratmaya çalıştığı yeni kültürün toplum nezdinde pek de karşılık bulmadığı gözlenebilir. Mardin'e göre, halk kültürü ile seçkinler kültürü arasında bir uçurum olması, seçkinlerin dine önem veren kimseler olsalar bile, "halk İslamı"nı kuraldışı saymalarıyla sonuçlanmıştır. Diğer taraftan, Cumhuriyet seçkinleri İslam'ın yüzeyde görülmesi mümkün olmayan önemli fonksiyonlar gördüğünü idrak etmemişlerdir. Bunun sonucu "kültürel optimizm" olmuştur. Cumhuriyet seçkinleri İslam'ın kişisel fonksiyonlarını kolayca başka bir yapıya devredebileceklerini sanmışlardır.[423] Cumhuriyet'in katı dönüştürücü laiklik politikalarını bu optimizme bağlamak mümkündür. Toplumsal kodların ve hayatı anlamlandırma şemalarının kolayca değişebileceğini düşünmek, Cumhuriyet'in İslam'dan boşalan değer açığına yanıt verememesine neden olmuştur. Nitekim bu sembolik değişim, bir süre sonra devrimlere karşı halkın hissettiği güvensizliği pekiştirmiş, bunun sonucu ise radikal dinsel muhalefetin güçlenerek, Kemalizm'e alternatif bir potansiyel haline gelmesi olmuştur. Çünkü İslam'ı araçsallaştıran ve kamusal hayatın mümkün olduğunca dışına çıkaran Cumhuriyet'in sembolizmi "kök salamayacak" kadar yüzeyseldi ve estetik zenginlikten yoksundu, Kemalizm akla olduğu kadar kalbe de hitap eden bir sosyal ethos (değerler bütünü) getirmede başarısızdı[424].

Kemalizm'in bir diğer zaafı dine rakip olabilecek ideolojilerin ortaya çıkmasına müsaade etmemiş olmasıdır.[425] Örneğin burjuva ideolojisinin dine rakip olabilecek

[421] Şerif Mardin, **Türkiye'de Din ve Siyaset**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998, s.258-259.
[422] Mardin, *Din ve İdeoloji…* **a.g.e**., s.147.
[423] **A.g.e**., s.147.
[424] Şerif Mardin, **Türkiye'de Din ve Siyaset**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998, s.82 ve s.142.
[425] Mardin, **a.g.e**., s.150.

karakteri Kemalizm tarafından değerlendirilememiştir. Toplumun solidarizm, halkçılık ve milliyetçilik ilkelerinin soyutluğu etrafında yekvücut haline getirilme amacı toplumsal karşılığını beklenen oranda bulmamıştır. Bunun temel nedenlerinden biri, topluluğun yaşamı kavramada geliştirdiği kültürel şemaların, Kemalizm'in düşünsel çerçevesinde karşılığını bulamaması ve geçerli şemanın da –İslam'ın- Kemalizm tarafından dışlanmasıdır. Burada büyük ve küçük gelenekler[426] arası bir sembol sorunundan söz etmek mümkündür. Kemalizm'in "Volk İslam"ın –yani küçük geleneğin- kodlarıyla uyum sağlayamaması ve kendi kodlarını toplumun tümüne yayma girişimi, bu iki gelenek arası uçurumun derinleşmesine neden olmuştur.

Cumhuriyet ile birlikte din ve din kültürünü ikame edecek bir dünya görüşü sağlamak üzere kültürel Batılılaşma projesinin kabul edildiği söylenebilir.[427] Bu tercihin önemli bir sonucu toplum ve devlet nezdinde yaşanan "sembol fetişizmi" olmuştur. Gündelik hayatı düzenleyen sembollerin kökten değişimi, aşağıdan bir sembol obsesyonunu da beraberinde getirmiş, iktidara karşı mücadele bu sembollerin kullanımı ile gerçekleştirilmiştir. Özellikle hilafetin kaldırılması sonucunda, doğum, eğitim, kültür, evlilik, ölüm, miras vb. tüm toplumsal etkinlikler sekülarize edilmiştir.[428] Bunun sonucu ise, toplumsal dönüşümün gündelik hayatı hiç olmadığınca dönüştürmesi ve bu anlamda muhalefetin de bu dönüşüme karşı kendi hegemonyasını pekiştirme olasılığı bulmasıdır.

Toprak'a göre, Kemalist elitin din konusundaki hassasiyeti ve laikliği çok katı bir biçimde uygulamaya yönelmesinin nedeni İslamiyet'i bir karşı ideoloji olarak konumlandırmasıdır. Kemalist elit, dinsel çıkarların meşru bir baskı grubu oluşturabileceğini kabul etmemiştir. Politik mekanizmayı denetleyecek güçler arasında özellikle dinin yer almamasına dikkat edilmiştir.[429] Bu anlamda Kemalizm'in temel

---

[426] Smith, modernite öncesi etnik toplulukların sürekliliğinin sağlanması ve *ethnie*'nin bir "ideal-tip" olarak kavramsallaştırılmasını vurgularken bu kavram çiftine gönderme yapar. Smith'e göre, modernizm öncesi, yöneticiler, bürokratlar, soylular, orta sınıf ve ruhban sınıfı kendi kültürel kodlarıyla oluşturdukları bir Büyük Geleneğe sahiptir. Bunun karşısında ise, köy ve kasabalarda yaşayan "halkın" yerel "folk kültürü"nden (yerli diller, efsaneler, kırsal gelenekler, törenler, dans, müzik ve zanaatlar) oluşmuş bir Küçük Gelenek mevcuttur. Bkz; Anthony Smith, **The Ethnic Revival In the Modern World**, Cambridge University Press, 1981, s.91.

[427] Bkz; Mardin, *Türkiye'de Din ve Siyaset*… **a.g.e**., s.77.

[428] Mardin, **a.g.e**, s.97.

[429] Binnaz Toprak, "Türkiye'de Dinin Denetim İşlevi", **Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme**, (Ed.) Ersin Kalaycıoğlu, Ali Yaşar Sarıbay, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000, s.310-311.

ötekilerinin İslam ve Osmanlı geçmişi olduğu söylenebilir. Cumhuriyet'in bu iki unsurun karşıtı olarak konumlandırılması, yeni rejimin kurucu temasını oluşturmuş, ulusal kimlik seküler Türk etnisitesine dayandırılarak din ve imparatorluk bileşenlerinden ayrılmaya çalışılmıştır. İslam'ın kamusal alandan olabildiğince silinmek istenmesinin nedeni, bir *"tabula rasa"* yaratma isteğinden kaynaklanmaktadır. Çünkü İslam, Batılılaşma hedefi karşısında, Doğulu, arkaik, geri ve ilkel olarak kodlanmıştır. İslam, çoğu zaman mürtecilik ve rejim düşmanlığı ile özdeş görüldüğü için, politik olarak bir muhalefet söylemi olabilirliği kabul edilmemiştir.

Bu anlamda devletin militan sekülarizmi, Din ile Devlet'in kurumsal olarak birbirinden ayrılmasından ya da kişisel inancın gerileyişinden çok, dini hayat üzerinde katı bir devlet kontrolü kurulması anlamına gel[mektedir].[430] Bu anlamda Kemalist dönemde Anglo-Sakson tarzı bir "ayrılma"dan çok, Kıta Avrupası tarzı bir "kontrol"den söz etmek daha mümkün gözükmektedir. Dolayısıyla Kemalist laiklik ilkesi, din ve devletin ayrılmasına değil, dinin devlet tarafından desteklenmesine ve "fikri inkılâba" yönelmiştir.[431] Ancak "Kemalistlerin toprak reformunu gerçekleştirememeleri ve nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan köylü kitlelerinin maddi kaderini değiştirmekte etkili olmamaları, Türk Devrimi'nin eksik bir burjuva devrimi durumunda kalması sonucunu doğurduğu gibi Laiklik ilkesinin de bir tür Kaesarizm olarak, din üstünde devlet denetimini öngören bir çatışma ilkesi haline gelmesini zorunlu kılmıştır."[432]

Din üzerindeki devlet kontrolü, toplumsal hayatın sekülerleşmesinden ziyade, "laisizm" uygulamasını getirmiştir. Laikleşme politik ve entelektüel bir program olarak kabul edilip tüm dünya görüşünün temeli durumuna geldiğinde, insan ve toplum yaşamında dinsel inancın ya da dinsel kurumların herhangi bir biçimde rol almasına aktif olarak karşı gelen bir ideoloji halini aldığında, bu laisizm olarak adlandırılır.[433]

---

[430] Simon Bromley, Rethinking Middle East Politics: State Formation and Development, Polity Press, Cambridge, 1994, s.125-126'dan aktaran Andrew Davison, **Türkiye'de Sekülarizm ve Modernlik**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s.214.

[431] Köker, *Modernleşme, Kemalizm, Demokrasi*… **a.g.e**., s.166.

[432] Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)*… **a.g.e**., s.214.

[433] Thomas Michel, S.J., "Laisizme Katolik Bir Bakış", **Cogito**, S:1, Yaz 1994, 101-107. s.102. Michel'e göre "laisizm dine kayıtsız değil, bütünüyle karşıdır. Laisizm ideolojisini savunanlar, dini gelişmeye engel, bağnazlık kaynağı, uyutucu, belirsizlik içinde bir sığınak ve karşı gelinmesi, ezilmesi ve yok edilmesi gereken bir insan zayıflığı olarak görürler". Kemalizm'in dine bakışının en azından söylem düzeyinde bu denli sekter olmadığını belirtmek gerekir. Örneğin Atatürk bir demecinde "Türk milleti

Modernleşme sonucu kendiliğinden gelen bir dünyevileşme anlamındaki sekülarizmden çok, iktidar eliyle dinin toplumsal hayatı düzenlemedeki gücünün azaltılması söz konusudur. Bu anlamda yukarıdan bir sekülerleştirmeden söz edilebilir. Sekülarizmin evrimsel karakterinden ziyade, laisizmin devrimci karakteri ön plandadır.

Genel bir biçimde ifade edecek olursak, laisizm din adamı olmayan kişileri, kurumsal olarak, dini bilgilere sahip bir katmanın üyeleri olma konumunu işgal eden kişilere göre daha üst bir konuma çıkarmayı beraberinde getirir. (…)Yani, Türkiye bağlamında laisizm bir ölçüde (çünkü devlete bağlı din adamları varlıklarını sürdürmüşlerdir) klerikalizm karşıtı bir amacı ifade etmesine rağmen, ille de din karşıtı değildi. Laiklik, bir boyutuyla, dini meseleler konusunda önceliği Kemalist din anlayışına inananlara vermeyi içerir.[434] Diğer bir deyişle, Kemalizm'in amaçladığı din ile devlet işlerinin birbirinden ayrılmasıyla birlikte, Kemalizm'in din yorumunun toplumsal kabul görmesi ve uygulanmasıdır. Bu ise, ilerleme ve Batılılaşmaya karşı olmayan, hurafelerden arınmış, bilimsellikle çatışma içinde olmayan, dünyevi bir inanç alanıdır. Dolayısıyla Kemalizm İslam'ı olduğu haliyle kabul etmez ve ona şekil vermeye çalışır. Tekke ve zaviyelerin kapatılması, camilere oturak konması ve müzik yayını gibi reformist uygulamalar, en bilinen laisist uygulamalardır. Bu anlamda laisizm, "din görevlisi olmayan kesimlerin din üzerindeki kontrolünü ima eder."[435]

Lewis de Türkiye'nin din politikasının laisist olduğunu söyleyerek, şunları ekler: *"Kemalist din politikasının temeli laisizmdi, dinsizlik değil; bu politikanın amacı İslam'ı yok etmek değil, kurumsal gücünü yok etmek –dinin ve temsilcilerinin siyasi, toplumsal ve kültürel meselelerdeki iktidarına son verip bu iktidarı inanç ve ibadet meseleleriyle sınırlamaktı.*

---

daha dindar olmalıdır, yani bütün sadeliği ile dindar olmalıdır, demek istiyoruz. Dinime, bizzat hakikate nasıl inanıyorsam, buna da öyle inanıyorum. Şuura muhalif, terakkiye mani hiçbir şey ihtiva etmiyor" diyerek, pozitivizm ile uzlaşmış, rasyonel bir din tanımı yaparak, "kendi tanımladığı din" ile uzlaşır. Bkz, **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, Cilt II, 1906-1938, (Der.) Nimet Unan, Türk İnkılâp Tarihi Ensititüsü, Ankara, 1961, s.94. Bu bağlamda "Kemalist laisizm, dine cephe almamış, ancak 'çarpıtılmasını' ya da 'siyasallaştırılmasını' engelleme savıyla, dinin içeriğine ve düzenlenmesine müdahaleci olmuş; "gerçek din"in mümessilliğinde yetki iddia etmiştir" denebilir. Bkz; Nuray Mert, "Cumhuriyet Türkiyesi'nde Laiklik ve Karşı Laikliğin Düşünsel Boyutu", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt II*… **a.g.e**., s.206.

[434] Andrew Davison, **Türkiye'de Sekülarizm ve Modernlik**, Çev: Tuncay Birkan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s.245-246.

[435] Davison, **a.g.e**., s.291.

Kemalistler, İslam'ı dinin modern Batılı bir ulus-devletteki rolüne böylece indirgeyerek, dinlerine daha modern ve daha milli bir biçim vermeye de çalışmışlardır."[436]

Laiklik, bütün Kemalist devrimlerin bu anlamda ortak zeminidir. Çünkü toplumun dünyayı algılayışını pozitivist bir çerçeve içine almak istemiştir. Geleneksel inanç-temelli bir toplumdan bilimi temel alan, seküler bir toplum yaratma amacı Kemalist ilkelerin tümünün ortak amacıdır. Ancak bu amacı, pratik olarak gerçekleştirecek önlem ve uygulamalar, laiklik ilkesi etrafında düzenlenmiştir.

Pozitivizmin Jön Türk düşüncesine ve oradan da Kemalizm'e Comteçu biçimiyle yansıdığını kabul edersek, Kemalist laiklik anlayış ve uygulamasının, eski İslam inancının yerine yeni bir inanç sistemi (bir yeni "din") yerleştirmek istediğini kabul etmek gerekmektedir.[437] Bu düşünce, Rousseaugil bir cumhuriyet anlayışı ile de örtüşmektedir. Nitekim Machiavelli ve Rousseau'nun klasik cumhuriyetçi anlayışı, kamusal düzen ve cumhuriyetin bekası için dinin araçsallaştırılması gerektiğini, dinin cumhuriyetin temel erdemlerini yaşatmak için yurttaşlara gerekirse korku salan, onlara vatanseverlik coşkusu aşılayan yeni bir forma sokulması gerektiğini vurgulamıştır. Bu anlamda din, cumhuriyetin "okul"unda öğretilen, cumhuriyeti destekleyip yaşatacak bir sosyal olgu olarak kabul edilir.

Mustafa Kemal'in "yeni din"i İslam'la uyumlaştırırken kullandığı dil, bu anlamda, cumhuriyetçi ve pozitivist kaygılarıyla örtüşmektedir: "Bizim dinimiz en makul ve en tabii bir dindir. (…) Bir dinin tabii olması için akla*, fenne, ilme ve mantığa tetabuk etmesi lazımdır*. Bizim dinimiz bunlara tamamen mutabıktır. (…) Her fert dinini, diyanetini, imanını öğrenmek için bir yere muhtaçtır. *Orası da mekteptir*."[438] Pozitivizmin, bilimi bir inanç nesnesi haline getirmesinin ve bu anlamda kendisinin de dogmatikleşmesinin bir sonucu olarak, Mustafa Kemal'in "yeni din" tasavvurunun da bu dünya görüşünün nihai bir uzantısı olduğunu söylemek mümkündür.

Bu anlamda laiklik ilkesi temelinde gerçekleştirilen toplum mühendisliği, Kemalist halkçılık ilkesi ile uyumsuz bir içerik taşımaktadır. Nitekim halkın temel

---

[436] Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Çev: Metin Kıratlı, Ankara, 1993, s.408. Kıratlı çevirisinde 'national' yani 'milli' sözcüğünü 'milliyetçi', 'laisism' sözcüğünü ise 'laiklik' olarak çevirmiş. İngilizce orijinali ile karşılaştırılarak düzeltilmiştir.
[437] Köker, **a.g.e**., s.168.
[438] **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, Cilt II, (Der.) Nimet Unan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1952, s.89. *(abç).*

anlam çerçevesi olarak yararlandığı İslam, kamusal ve özel alanın inşasında ideolojik rakip olarak görülmüş, tasavvur edilen halk ile gerçek halkın imgesel uyumsuzluğu, en çok bu alanda kendini göstermiştir. Dolayısıyla Kemalizm, kültürel ve iktisadi programı çerçevesinde halkın duygu ve düşünüş biçimleriyle çatışmıştır. Bu çatışmanın aşılması ise, inkılâpçılık ilkesiyle gerçekleştirilmek istenmiştir.[439]

"Yeni din" toplumsal hayatın sembolik evrenini değiştirmeye yararken, aynı zamanda "geleneksel bürokrasiyi tasfiye etmenin ve İslam dininin ve temsilcilerinin siyasal, toplumsal ve kültürel alanlardaki yetkilerini ve güçlerini ortadan kaldırmak ve dini yalnızca inanç ve ibadet alanına bırakmanın"[440] da önünü açmıştır. Bu anlamda rakip "hegemonik söylem"in tasfiyesi, halk nezdinde başka kanaat önderlerinin etkili olmasını engellemiş, örneğin tarikatların kaldırılması, her şeyden önce, şeyh ve dervişlerin alternatif otoritesini engellemiştir.[441] CHP yönetiminde rejime yönelik gerçek veya sanal bir tehdidin ortaya çıktığı her durumda rejimin savunulması için laiklik ilkesine başvurulmuş, laiklik, tek parti yönetiminin ve rejimin 'düşmanları' için her zaman kolaylıkla dinsel, başka bir deyişle İslami kaynaklı veya amaçlı olarak nitelenen *her türlü* muhalefet için getirilen yasaklamaların gerekçesini oluşturmuştur.[442]

Oran, laikliği "ulusal devletin temel siyasal ilkesi" olarak tanımlar ve yeni rejimin laik bir yönetim kurma tercihine neden olan unsurları şöyle sıralar: "*Cumhuriyetçiliği tanımlamak ve onu güçlendirmek için laiklik ilkesine başvurulmuştur. Bunun dışında, devlet yönetiminde dinsel kurallara uymayı kaldıran bir ilke olarak laiklik, aynen cumhuriyetçilik gibi, kendisinden sonraki batılılaşma girişimlerine temel oluşturacaktır. İkinci olarak, İslam'ın kendine özgü kuralları Türkiye'nin batı dünyası ile olan ilişkilerini geliştirmesini önleyecek niteliktedir. Üçüncüsü, Türkiye 1923 İzmir İktisat Kongresi'nin belgelediği bir kapitalist kalkınma yoluna girmiştir. İslami kurallar, kapitalizmi geliştirecek kurumların yaratılmasına engel olacaktır. Dördüncüsü laiklik, kırsal alanda egemen toplumsal*

---

[439] Köker, **a.g.e**., s.169.

[440] Ali Yaşar Sarıbay, **Türkiye'de Modernleşme ve Din ve Parti Politikası "MSP Örnek Olayı"**, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1985, s.73.

[441] Sarıbay, tarikatlerin kaldırılmasının bu iktidar mücadelesinden kaynaklandığını söylemektedir. Nitekim tarikatlar 18.yüzyılda yaygınlaşarak, resmi devlet dini dışındaki dinsel öğretinin temsilcileri olmuşlar, halka resmi devlet dininin göstermediği yardımı göstermeye başlamışlar, liderleri halk katında yoğun bir saygınlık kazanmış, belirli dönemlerde devlet otoritesine karşı dinsel ve siyasal muhalefet örgütleri durumuna gelmişlerdir. Kemalizm'in tarikatları kaldırmasında bu unsurların payı vardır. Bkz; Sarıbay, **a.g.e**., s.73-74.

[442] Kemal Karpat, **Türkiye'de Siyasal Sistemin Evrimi 1876-1980**, Çev: Ersin Soğancılar, İmge Kitabevi, 2007, s.67-68.

birim olan aşiretin siyasal önderi olduğu kadar dinsel otoriteyi de kişiliğinde toplayan şeyhlerin gücünü –kırsal bölgelere etki yapabildiği ölçüde- kıran, böylece merkezi otoritenin gücünü arttıran antifeodal bir politikadır."[443] Yukarıda ayrıca özetlendiği üzere, laiklik Batılılaşma amacının en işlevsel ilkesidir ve bu amaç için temel sembolik dönüşüm, bu ilke aracılığıyla sağlanmıştır. Batı tarzı bir hukuksal kodifikasyon, gündelik hayat düzenlemesi ve dine şekil verme çabası, Batılı bir yaşam simülasyonu yaratmayı kolaylaştırmıştır.

Bu anlamda Kemalizm'in laiklik uygulamalarının "kolektif bir varlık biçiminin önce sembollerden arındırılması, ardından yeni sembollere kavuşturulması ve *sembol*ün yaratıcı ve kurucu gücü gözardı edilerek ve işlevleri bir çırpıda elle tutulmaz sosyal tanım ve sınırlara gönderme yapan *işaret*e indirgenmesi"[444] anlamına geldiği söylenebilir. Dinsel sembollerin gündelik hayatı düzenleyen gücünün sınırlanması, aynı zamanda toplumsal hayatın düzenlenmesinde bir paradigma değişikliği anlamına gelmektedir. Yerellikle uyumu sancılı olan böyle bir sembolik değişim, kısa vadede dinsel sembolizmin sağladığı güveni sağlayamamış, ancak toplumun belli bir grubu için kendi sembolik evrenini oluşturmayı başarmıştır. Laikliğin, farklı yorumlar içerse de, günümüzde üzerinde toplumsal olarak uzlaşılan önemli bir ilke olması bunun göstergesidir.

2.2.5. Cumhuriyetçilik

Cumhuriyetçilik, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışı sonrası, yeni bir yönetsel yapıyı kültürel, sosyal ve politik olarak yerleştirmenin önemli bir ilkesidir. Kurucu elit, Osmanlı dönemi düşünce akımlarından "Batıcılık"ın mirasçısı olarak "kopuş" tezini kabul etmiş, sosyal ve politik dönüşümlerin temel anlatısını bu kırılma oluşturmuştur. Nitekim Osmanlıcık, İslamcılık ve Türkçülük'ten farklı olarak, Batıcılık, siyasal ve sosyal değişimi süreklilik esasında değil, kopuş esasından hareketle düşünmüştür. (…) "Kopuş tezi" Batıcı düşüncenin akıl ve gelenek arasında tesis ettiği uzlaşmaz karşıtlığın

[443] Baskın Oran, *Atatürk Milliyetçiliği*… **a.g.e**., s.191.
[444] Mohammed Arkoun, "İslami Bir Bakış Açısı İçinde Pozitivizm ve Gelenek: Kemalizm Olayı", **Cogito,** S:1, 1994, s.56-57.

bir ürünü olarak anlaşılabilir.[445] Cumhuriyet aklı, Osmanlı ise geleneği temsil etmekte, ikisinin birlikte var olabilmesi, geçiş döneminin ve devrimlerinin tamamlanmasına bağlanmış gözükmektedir. Nitekim 1940 ve 1950'lerdeki tartışmalarının erken Cumhuriyet dönemini bir geçiş ve vesayet dönemi olarak görmesi anlamlıdır.

Cumhuriyet idaresi ve felsefesi aynı zamanda, Türkiye'nin modernleşme ve Batılılaşma serüveninin cisimleştiği sembolik bir gösteren olmuş, özellikle 1930'larda bayındırlık, kalkınma, büyüme söylemi etrafında *ancient regime*'den farklılaşmanın yörüngesini oluşturmuştur. Çağdaşlaşmanın temel taşıyıcılarından biri olarak kentleşme ve kentlileşme, Cumhuriyet'in önemli göstergelerinden biri sayılmış, örneğin Ankara'nın modern bir kent olarak imarı, bu nedenle önemsenen bir proje olmuştur.[446]

Cumhuriyetçilik, Kemalizm'in prensiplerinden biri olarak Parti programlarında yer alır. 1931 ve 1935 Parti programlarında Cumhuriyet, ulusal egemenlik ülküsünü en iyi ve en güvenli şekilde temsil ve tatbik eden devlet biçimi olarak nitelenmektedir. 1939 ve 1943 programlarında da bu anlamda değişen bir yoruma rastlanmaz. Cumhuriyet kavramı, monarşik ve teokratik devlet biçiminin karşıtı olarak kullanılmaktadır. Ancak 1947 programında "cumhuriyet" ve "demokrasi" sözcükleri ve "tek dereceli genel oy" kuralı ilk kez bir arada kullanılmıştır.[447] Bu anlamda Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasında "klasik cumhuriyetçiliğin" özellikleri ön plana çıkmış, egemenliğin bir ve bölünmez ve halka ait olduğu söylemi ve monarşi karşıtlığı Cumhuriyet felsefesinin temeli olarak yorumlanmıştır.

---

[445] Nilgün Toker&Serdar Tekin, "Batıcı Siyasi Düşüncenin Karakteristikleri ve Evreleri: Kamusuz Cumhuriyet'ten Kamusuz Demokrasi'ye", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce**, Cilt III, Modernleşme ve Batıcılık, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 83.

[446] "Türkiye Cumhuriyeti'nin 'ulus-devlet' olma çabasıyla, biçimsel anlamda da olsa bir 'Modernite Projesi'ni içselleştirmeye çalıştığı ve Batı merkezli kamusal alan tanımının, devletin seçkinci grupları tarafından kabul gördüğü, yönetim erkini elinde tutan seçkinci grubun 'burjuva kamusallığını' cumhuriyetçi bir söylem ve ulus=toplum ilkesiyle tasarlayarak, meşruiyetini ve daha da ötesi temsiliyetini, kendi otoritesinde bulduğu" düşüncesi özellikle erken dönemde Cumhuriyet felsefesinin ve modernleşmesinin özetidir. Bu anlamda kentleşme, kamusallığın önemli veçhelerinden biri olarak görülmüş, kentlerin –özellikle Ankara'nın imarına- hız verilmiştir. Bkz; **Başkent Üzerine Mekân-Politik Tezler, Ankara'nın Kamusal Yüzleri**, (Der.) Güven Arif Sargın, İletişim Yayınları, 2002, s.32. "Ulus-devletin sembolü olarak başkent Ankara" için ayrıca bkz; Funda Şenol Cantek, **Yabanlar ve Yerliler, Başkent Olma Sürecinde Ankara**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

[447] Taha Parla, *Kemalist Tek-Parti İdeolojisi ve CHP'nin Altı Ok'u*…**a.g.e**., s.40. 1931 ve 1935 programlarında cumhuriyetçilik vasfı şöyle anlatılmaktadır: "Fırka, Cumhuriyetin, milli hakimiyet mefkuresini en iyi ve en emin surette temsil ve tatbik eder devlet şekli olduğuna kanidir." Ve "Parti, ulus egemenliği ülküsünü en iyi ve en sağlam surette imsileyen ve taplayan devlet şeklinin Cumhuriyet olduğuna kanığdır. Parti, bu sarsılmaz kanağatla, Cumhuriyeti her tehlükeye karşı, bütün araçlarla korur". Parla, **a.g.e**., s.35-37.

Erken dönem "cumhuriyet" yorumunda, klasik cumhuriyetçiliğin vücut bulduğu bir diğer kavram "genel irade"dir. Genel irade, "halk egemenliği", "millet egemenliği" kavramları altında yorumlanmış ve kitleselleştirilmiştir. Rousseau'nun "genel irade" anlayışı, (…) Türk modernleşmesindeki ve anayasacılığındaki çok belirgin otoriter siyasal damarın da özünü teşkil etmektedir. Rousseaucu bu damar, ilan edilmemiş resmi ideoloji olarak da nitelenebilecek olan korporatizmle kolayca eklemlenerek, liberal demokrasinin önündeki önemli düşünsel engeli teşkil etmektedir.[448] Genel irade millet iradesine indirgenerek, devlet söyleminin kuşatıcılığı altında şekillenen ortak iyi, toplumun tümünün iradesi olarak anlaşılmakta, bu amaçla hegemonya yaratabilecek her tür araç kullanılmaktadır. Bu noktada Rousseau'nun bireylerin daha özgür olmaları hedefiyle geliştirdiği genel irade kavramı muhafazakârlaşarak, bireylerin tüm iradelerini devlete ve millete tahvil ettikleri ve bütün içinde eridikleri bir yapıya dönüşmektedir. Özgürlük, devlete ve millete sadakate indirgenen bir kavram halini almaktadır. Devlete atfedilen kutsallık, iktidarı kendinden menkul ve sorgulanamaz bir Leviathan yaratma riskini içinde barındırmaktadır. Çünkü genel iradeyi neyin ya da kimin belirlediği ve bu iradenin iyiliğinin göreceliği, ya da çoğunluğun hakları gözetilirken, azınlık haklarının görmezden gelinmesi riski, bu kavramı tartışılması gereken bir kavram haline getirmektedir. Bu noktada yurttaşlardan beklenen, sorgulamadan devlete itaat etmeleridir. "Genel irade"ye aykırı düşünceler ise, "bölücü, yıkıcı, mürteci" olarak marjinalleştirilebilmektedir. Dolayısıyla Rousseau'nun cumhuriyetçiliği iki ayrı yoruma da uygun, kaygan bir zemin sunmaktadır. Erken Cumhuriyet döneminde genel irade ve halk egemenliğinin, modernleşme ve ulus-devletleşme projesinin bekası için devlet iradesi ve egemenliğine dönüştürülmesi, Rousseau'nun teorisinin muhafazakâr bir yorumla uygulanmasına neden olmuştur.

Rousseaucu demokrasi görüşünün devlet ve millet eşitliğine dayandığı söylenebilir. Rousseau'daki yöneten yönetilen özdeşliği, sosyal ve siyasal yapıda homojenliği gerektirmektedir.[449] Rousseau, genel iradenin kendisini hakkıyla ifade edebilmesi için, toplum içinde fraksiyonların ve grupların bulunmaması gerektiğini, her

[448] Zühtü Arslan, "Rousseau'nun Hayaletleri: Yeni Devlet Eski Söylem", **Doğu Batı,** S:21, 2002-2003, s.15.
[449] Arslan**, a.g.m**., s.21.

vatandaşın sadece kendi düşüncesini ifade etmesi gerektiğini önemle vurgular.[450] Daha önce sözü edildiği üzere, Rousseaucu "toplum sözleşmesi"nin amacı, bireyi ve onun özgürlüğünü korumaktır. Diğer yandan bu sözleşme, özgürlüklere yönelik en büyük tehdidi oluşturan güçlü ve sınırsız bir siyasal organ (devlet) yaratmaktadır.[451] Bu siyasal organın denetlenmesi, etkin bir sivil alanın varlığına bağlıdır. Ancak güvenlik ve milli birlik ve bütünlük söylemleri aracılığıyla etkisizleştirilen bir sivil alan sonucu, "bireyin devlet içinde eridiği"[452] organik devlet anlayışı ortaya çıkmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasındaki ulus-devletleşme ve ulus-inşa sürecinin de sivil alandan monist bir kamusallık talep ettiği ve cumhuriyet fikrinin, ulus egemenliğinin tek seslilik aracılığı ile sağlanması nedeniyle evrensel niteliklerinden koparılarak yerelleştirildiği söylenebilir. Nitekim Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalmış sivil oluşumlar tasfiye edilmiş, halkevleri sivil alanın tümünü temsil etmeye başlamıştır. Bu noktada devlet=parti=millet özdeşliği, sivil ve politik alanın türdeşleştirilmesinin ifadesi olmuştur. Arslan'a göre, Parti, milletin kendisi olduğu için, milleti milletten korumak gibi anlamsız bir amaçla iktidarın parçalanması düşünülemez. Bu anlamda başka partilere de ihtiyaç yoktur.[453] Mahmut Esat Bozkurt, çok-partili sistemin demokrasilere 'zarar' verdiğini ispatlamak için Rousseau'yu tanık gösterir: "Modern demokrasilerin babası sayılan Jan Jak Russo bile partilerin taahhüdünü demokrasi için hayırlı bulmaz. Muhtelif partileri halkın samimi kanatlarının ve millet iradesinin tezahüründe tamamiyle bir engel telakki eder."[454]

Erken cumhuriyet felsefesini ve uygulamalarını etkileyen bir diğer düşünür Machiavellidir. Atatürk ve Machiavelli'nin, cumhuriyet olarak belirledikleri siyasal yapıyı, zorunlu olarak laik bir zemin üzerinde inşa etmiş olmaları önemli bir benzerliktir. Machiavelli, herhangi bir cumhuriyet için 'din' olgusunu gerekli hatta yararlı bulduğu halde, dinin kurumsallaşmış görünümü olan Kilise'nin, toplumsal

---

[450] J.J.Rousseau, **Toplumsal Mukavele**, Çev: Cenap Karakaya, Sosyal Yayınları, İstanbul, 2005, s.22-27 ve 37-43.
[451] J.J.Rousseau, Of the Social Contract, trans. C.M.Sherover, (NY: Harper&Row, 1984), s..14'ten aktaran Arslan, **a.g.m**., s.17.
[452] I.Berlin, The Crooked Timber of Humanity, (London: John Murray, 1990), s.126'dan aktaran Arslan, **a.g.m**., s.17.
[453] Arslan, a.g.m., s.22.
[454] Aktaran Zafer Toprak, "Halkçılık İdeolojisinin Oluşumu", Atatürk Döneminin Ekonomik ve Toplumsal Tarihiyle İlgili Sorunlar Sempozyumu, İstanbul, 1977, s.29'dan aktaran Arslan, **a.g.m**., s.22.

nüfuzunu kırmadan cumhuriyetçi yapılanmaya gidilemeyeceğini de görmüştü.[455] Mustafa Kemal"in de imparatorluktan ulus-devlete geçişte, benzer bir saikle hareket ettiğini söylemek mümkündür; din üzerine söylev ve demeçlerinde sürekli Machavellist bir tutum içerisinde olmuş, dine düşman olunmadığını ancak özel alan içerisinde kalması gerektiğini ısrarla vurgulamıştır. Dinin toplumsal nüfuzunun kırılarak yerine seküler bir ahlak inşa edilmesi, erken dönemde Cumhuriyet'in temel amaçlarından biri olmuştur. Bu tutum aynı zamanda, Cumhuriyet'in birey aklını vurgulayan Aydınlanma felsefesinden etkilendiği en önemli damardır. Ancak din ve devlet ayrımından çok, politik bir rakip olarak görülen dinin devlet denetimi altına alınması, seküler bir ahlakın tesisinden çok devlet aklının denetiminde bir din inşa edilmesine neden olmuştur.

Machiavelli'ye göre, kendi çıkarları değil ortak iyinin hüküm sürmesi ve mirasçıları değil vatanı için uğraşan bir cumhuriyet kurucusu tüm otoriteye kendisi sahip olmalıdır. Aksiyon onu suçlarken, sonuç mazur görür. Bu yüzden yeni bir cumhuriyeti kurmak ve eski kurumları yenilemek için yalnız olmalıdır.[456] Atatürk'ün kurucu ve karizmatik bir figür olarak, Cumhuriyet'in kuruluş aşamasını yalnız tasarlaması ve tüm kurumların varlığına karşın son sözü kendisinin söylemesi, bu tarz bir otorite tahayyülünü işaret etmektedir. Bu tercihin bilinçli ve Machiavelli'den doğrudan etkilenerek oluşturulmuş bir karar olup olmadığını bilemesek de, Machiavellist düşüncenin cumhuriyet eliti üzerinde doğrudan/dolaylı etkileri olduğu sonucuna varabiliriz.

Atatürk'ün cumhuriyetin korunup kollanmasında orduya verdiği görev de Machiavelli'nin fikirleriyle uyumlu bir içerik taşır. Machiavelli'nin cumhuriyetçi yönetim tasarısında görülen, 'sürekli silâhaltında tutulan yurttaşlar' ya da kurumsallaşmış adıyla 'ordu'nun konumunun genç Türkiye'nin cumhuriyetçi yapısında da tekrarlanması, klasik cumhuriyetçi fikir ve uygulamaların erken dönemdeki etkisinin diğer göstergeleridir. Cumhuriyet, "temeli bizzat büyük Türk milletinin ve onun kahraman evlatlardan oluşan büyük ordu(sun)un vicdanında, akıl ve şuurunda

[455] Cevat Okutan, **Cumhuriyetçi Paradigma, Paradigmatik Cumhuriyet**, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2006, s.188.
[456] Machiavelli, "The Discourses", (Ed.) Peter Bondanella, Mark Musa, **The Portable Machiavelli**, Penguin Books, 1979, s.200-201.

kurulmuş(tur).”[457] Bu yönüyle Ordu, kendini Türk milli kimliğinin ezeli taşıyıcısı olarak temsil edişiyle de etnisist-özcü bir milliyetçilik anlayışını yeniden üret[miştir].[458] Bu anlamda Cumhuriyet’in kendini kurma sürecinde etkin bir politik figür olarak varlık göstermiş, Cumhuriyet’in militer gücü olma vasfı yanında, rejimin hegemonya kaynaklarından biri de olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş felsefesinin “genel irade, devlet-millet özdeşliği, sınırsız-bölünmemiş egemenlik ve kuvvetler birliği” çerçevesinde, Rousseau-Hobbes ve Hegel çizgisinde muhafazakâr bir klasik cumhuriyetçilik anlayışını temsil ettiği söylenebilir.[459] Bu anlamda devlet ve millet kurucu irade iç içe geçmiş, Aydınlanma’nın Locke, Kant, Mill gibi liberal düşünürlerinden çok klasik cumhuriyetçi düşünürlerden yararlanılmıştır. Bu anlamda Kemalizm’i bir Aydınlanma projesinden çok, periferal bir modernleşme ve ulus-devletleşme projesi[460] olarak okumak daha doğrudur. İrem bu durumu şöyle açıklamaktadır: *“Normatif Aydınlanma idealleri baştan beri ulus-öteliği ima eden evrenselci tezlere dayanmaktadır. Ancak bu evrenselci Aydınlanmacı kuralcılık ilk baştan kendi muhaliflerini de yaratmıştır. 18.yüzyılda Almanya’da canlanan Romantik hareket –ki Batı-dışı milliyetçilikler genellikle bu kaynağa yönelmişlerdir- Aydınlanma’nın evrenselci iddialarını belirli sınırlar içinde gerçekleştirmek idealini beslemiştir. Diğer bir deyişle, Romantizm doğuşu itibariyle evrensel olanı yerelleştirme/sınırlandırma girişimi olarak gelişmiştir. Evrenseli tekilin sınırlarında gerçekleştirme siyaseti olarak Romantizm’den ilham alan ve Üçüncü Dünya modernitesinin kurucu cereyanı haline gelen milliyetçiliğin sorunları da bu sınırlı yapısından*

[457] Okutan, **a.g.e**., s.193-194.
[458] Tanıl Bora, “Ordu ve Milliyetçilik”, **Birikim**, S:160-161, 2002, s.60.
[459] Arslan, **a.g.m**., s.26.
[460] Cumhuriyet’in ulus-inşası için en fonksiyonel form olması nedeniyle bir yönetim biçim olarak tercih edildiği fikri Okutan tarafından şöyle aktarılır: “Nesnel dünyada yaşanan duruma rağmen, Türkiye’de cumhuriyetin, her iki görünümüyle de önemli, dahası işlevsel iki ‘anlam’ı olmuştur. İlk olarak; yeni bir (ulus-)devlet kurulmaktaydı ve bu bağlamda kurucu kadrolar, yeni devlet için aranan ‘ulus’un yaratımı sürecinde cumhuriyetin, toplumsal yapıyı önceleyen özelliğiyle demokrasiyle kıyaslanamayacak ölçüde işlevsel olduğunu görmüşlerdir. Kurulma sürecinde yönetsel yapı modeli olarak cumhuriyetin seçilmiş olmasının ikinci işlevsel yönü, kendini ‘meşruiyet’ bağlamında ortaya koymaktadır. Yeni devlet, önceki siyasal örgütlenme biçiminden farklılığını somut olarak göstermek zorunluluğuyla da karşı karşıya kalmıştır. İşte bu noktada cumhuriyet, 18.yüzyılda ulaştığı monarşi karşıtlığı ile özel bir anlama ulaşmıştır”. Bkz; Okutan, *Cumhuriyetçi Paradigma, Paradigmatik Cumhuriyet…* **a.g.e**., s.265. Şerif Mardin de benzer bir yorum önerir. Bkz; Fuat Keyman, “Şerif Mardin, Toplumsal Kuram ve Türk Modernitesini Anlamak”, **Doğu Batı**, S:16, 2001, s.16-29.

kaynaklanmaktadır."[461] Türkiye Cumhuriyeti'nin inşa sürecinin kurucu ilkelerinden milliyetçilik, bu anlamda Cumhuriyet'i yerelleştirme ve kendileme sürecinin önemli bir unsuru olmuş, ancak milliyetçilik söylemi güçlendikçe Cumhuriyet'in evrenselci değerleri zayıflamıştır. Yine İrem'e dönersek, bu "parçalanmış modernite", Aydınlanma'nın üvey evladıdır ve Aydınlanma'nın normatif iddialarını kültürün sınırları içinde hapsederek, sınırlı bir modernlik isteği yaratmaktadır. [462] Diğer bir deyişle, Cumhuriyet'in kuruluş aşamasında Aydınlanmacı ideallerden çok ona tepki olarak doğan Romantizm'in unsurları mevcuttur. Yerellik, kültürel milliyetçilik, organizmacılık, kimlik ve tarih obsesyonu bunun en önemli göstergeleridir. Bu durum Cumhuriyet'in bir felsefeden çok, salt bir yönetim biçimi olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur. Nitekim "Avrupa kültür hayatında (dahi) romantik hareketin doğması ve kültürel milliyetçiliğin bir tür Aydınlanma karşıtı cereyan hüviyetine büründürülerek, ulus ve devleti bir araya getirme hayali çerçevesinde kitleleri seferber etmeye başlaması neticesinde Aydınlanma'nın kozmopolit cumhuriyet ideali de sona etmiştir."[463] Türkiye Cumhuriyeti ise, Batı'daki diyalektik tartışmaların ve Aydınlanma'nın fikirsel etkilerinden uzak biçimde, Batılılaşmayı salt ulus-devletleşme olarak yaşamak durumunda kalmıştır. Aydınlanma'nın birey'i doğmadan, Cumhuriyet'in ulus'u doğmuş, bunun sonucunda ise yerel cemaat bağları, sadece modern ulus kodlarına evrilebilmiştir.

Aydınlanma'nın "dışarıdan sorgulamaya açık ve daha güçlü karşı-kanıt ve savlar karşısında kendi pozisyonunu gözden geçirmeye hazır olmanın da ötesinde, kendi kendini sürekli sorgulama kuralını içinde barındırması"[464] özelliği düşünüldüğünde, Kemalizm'in rejim muhaliflerini tasfiye biçimi ve Takrir-i Sükûn vb. uygulamalarının aracılığıyla, Aydınlanma'nın sözü edilen zihinsel formasyonundan uzaklığı görülür. Dolayısıyla içerik olarak Aydınlanma ideallerini barındırsa da biçim olarak Kemalizm aracılığıyla inşa edilen Cumhuriyet ideolojisi, statükocu ve muhafazakâr özellikler

[461] Nazım İrem, "Aydınlanma ve Sınırlılık Siyaseti Olarak Ulus Devlet Modernliği", **Doğu Batı**, S:39, 2006-2007,s.161.
[462] **A.g.m.**, s.162.
[463] **A.g.m.**, s.173.
[464] Taha Parla, "Kemalizm Türk Aydınlanması mı?", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Kemalizm**, Cilt II, İletişim Yayınları, 2002, s.314.

taşımaktadır.[465] Gökmen'e göre Cumhuriyet ideolojisinin muhafazakârlığının en belirginleştiği alanlar 'kültür' ve 'halkçılık' anlayışlarıdır. Muhafazakâr siyasal düşüncenin ana temalarından 'toplumun organik bütünlüğü' ilkesi, Tek Parti döneminde 'milli birlik zihniyeti' olarak ortaya çıkar. Tek Parti dönemi 'disiplinli hürriyet' çağrısı da benzer muhafazakâr temalar içerir.[466]Bu bağlamda, ulus-inşa sürecinde organik millet tasavvurunun 'imtiyazsız, sınıfsız, kaynaşmış bir kütle' mottosuyla Cumhuriyetçi ilkeleri milliyetçilik içinde erittiği söylenebilir. Halkçılık ilkesinde ise parti programlarına girmiş bulunan 'milli karakter' ve 'kültürün bütünlüğü' temaları, muhafazakârlığın kendini gösterdiği unsurlardır. Halkçılık ile eklemlenen solidarizmin ise toplumsal düzeni muhafaza etme ve yıkıcı hareketlerden sakınma noktasında muhafazakâr bir içerik taşıdığı söylenebilir. Sınıf mücadelesinin yıkıcılığı konusunda toplumu ikna etme, çıkar çatışması karşısında toplumsal bütünlüğün sürekli vurgulanması ve yurttaşlık karşısında milli kimlik içinde erimenin sürekli yüceltilmesi diğer muhafazakâr temaları oluşturur.

Ünder'e göre, Kemalizm'de, Aydınlanma düşünürlerinin ortak paydasını oluşturan bireycilik, İlerleme fikri, Akıl'a güven, dünya vatandaşlığı kavramı, bir aile olarak insanlık, vicdan özgürlüğü, laiklik, bilim, uygarlık, sanat kavramları önemli bir rol oynar. Ancak, Kemalist cumhuriyetçiliğin tek düşünsel kaynağı Fransa değildir. Mustafa Kemal ve yakın çevresindekilerin tümü meslekten askerdir. Askeri okullarda Alman askeri uzmanlar ve hocalar aracılığıyla eğitilmiş, Clausewitz, Moltke ve Goltz'un başlıca temsilcileri olduğu Alman savaş öğretisini, Realpolitik felsefesini, askeri gücün önemini ve ulusçulukla sosyal Darwinizmin sentezini öğrenmişlerdir.[467] Bu etki, Kemalizm'in reel olan ile ideal olan arasında reel olandan yana bir tercih yapmasına neden olmuş, Aydınlanma ilkeleri söylemsel bir fon olarak kalırken, reel

[465] Cumhuriyet'in bir proje olarak muhafazakârlığından söz ederken, 'cumhuriyetçi muhafazakarlar'dan da söz etmek olasıdır. Başını Mustafa Şekip Tunç'un çektiği cumhuriyetçi muhafazakârlar, "felsefi olarak materyalizm, pozitivizm, akılcılık ve hümanizm karşısında ruhçu ve romantik bir cereyan olarak ortaya çıkmış, Osmanlıcılık ve İslamcılık gibi eski ve yerel siyasal hareketler karşısında cumhuriyetçi ve milliyetçi bir siyasal mecrada gelişerek, radikal-kültürcü bir şekil almış ve liberalizm, sosyalizm gibi modern ideolojiler karşısında da hem felsefi hem de siyasal anlamda modern muhafazakâr bir ortamın cumhuriyetçi seçkinler arasında doğmasına yol açmıştır." Bkz; Nazım İrem, "Bir Değişim Siyaseti Olarak Türkiye'de Cumhuriyetçi Muhafazakârlık: Temel Kavramlar Üzerine Değerlendirmeler", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce**, Cilt V, Muhafazakârlık, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s.108.

[466] Özgür Gökmen, "Tek Parti Dönemi Cumhuriyet Halk Partisi'nde Muhafazakâr Yönelimler", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt V*…**a.g.e**., s.135.

[467] Hasan Ünder, "Kemalist Cumhuriyetçiliğin Klasik Ruhu", **Birikim**, S:115, 1998,s.67.

politik olarak ulus-devlet inşası ve milliyetçilik ideolojisinin tutundurulması temel amaç olmuştur. Aydınlanma'nın vatanı Avrupa'da dahi bu ikilemin yaşanması, Kemalizm'in tarihsel konumunu ve bünyesinde barındırdığı *a priori* kısıtlılıkları yorumlamaya yardımcı olmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti, I. ve II. Meşrutiyet'in mantıksal bir sonucu olarak görülüp, kimi kez III. Cumhuriyet olarak adlandırılmaktadır.[468] Kuvvetler ayrılığı prensibi, ilk iki deneyimin ortak paydası olsa da, cumhuriyet kavramının önemli ilkelerinden "halk egemenliği" kavramının vurgulanması Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile birlikte gündeme gelmiştir. Ancak "hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir" düsturu, cumhuriyetçiliğin ayırt edici niteliklerinden biri olmaktan çok, "milletleşme" ve ulus-devletleşmenin temel amillerinden biri olarak yerleşmiştir. Bu bağlamda, yurttaşlığın inşası, milletin inşası ile iç içe geçmiş, yurttaşlık ve millet egemenliği kavramları kimi zaman Türklüğün etnik ve özcü tanımlarına hapsolmuştur. Bu bağlamda, milliyetçi-muhafazakâr cumhuriyetçilik yorumlarında, cumhuriyet bir yönetim tarzı olarak Türklüğe içkin bir unsur olarak resmedilmiş, etnik bir kategori olarak Türklük hukuki olmasa da, siyasal yurttaşlığın bir parçası olarak görülmüştür.[469]

Türkiye Cumhuriyeti'nin inşa sürecinde cumhuriyet, bir "devlet" ve "millet/millilik" kodu olarak görülmüş, Türk milliyetçiliğinin vatan=millet=devlet=din=ordu silsilesine, totolojiyi zenginleştirici bir unsur olarak katılmıştır.[470] Cumhuriyet bir yönetim biçimi ve felsefesi olmaktan çok, devlet ile özdeş bir kavram olarak görülmüş, aynı devlet gibi kutsiyet atfedilen bir unsur haline gelmiştir. Bu bağlamda, Cumhuriyet'in önemli kısıtlılıklarından biri "organizmacı devlet görüşü" olmuştur. Devletin millet ile özdeş kabul edildiği bu devlet algısında, yurttaşın bireysel varlığının önemi yadsınır ve devlet ve millet içinde erimesi beklenir. 1924-1930 döneminin Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt, organizmacı görüşü en çıplak dillendirenlerdendir: "Millet, devlet ve hükümet ayrı şeyler değildir. Hepsi bir anlamdadır ve hepsi millettir. Milletten başka bir şey yoktur." Bu şartlarda, devlet

---

[468] Bkz Mahmut Goloğlu, **Tek Partili Cumhuriyet 1931-1938**, Kalite Matbaası, Ankara, 1974.
[469] Uygulamalardaki "sapmalar" için bkz; Ahmet Yıldız, **Ne Mutlu Türküm Diyebilene**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s.155-165.
[470] Tanıl Bora, "75.Yılında Cumhuriyetçiliğin Dört Cari Anlamı: Cumhuriyet, Demokrasi ve Muhafazakâr Türk Cumhuriyetçiliği", **Birikim**, S:115, 1998, s.20-29. s.20.

milletin (bu bağlamda vatandaşların da diyebiliriz) kolektif kişiliği olarak tanımlandığı için, milletin/vatandaşların kendisi sayılır. İnsan teki ancak devlet dolayımıyla modern çağda var olabilmesini sağlayan milli kimliğe erişir.[471]

Cumhuriyet'in kuruluş aşamasında yaşadığı *pathos* eksikliği, milliyetçilik ilkesi aracılığıyla giderilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda milliyetçilik, cumhuriyetin tarihselliğini, kuruluş mitosunu, milletin dirilişine ve milli devletin kuruluşuna eşleyerek yeniden tanım[lamakta] ve 'çoğalt[maktadır]'.[472] Ancak milliyetçiliğin türü bu noktada önem kazanmaktadır. Çünkü etnisist/özcü/ırkçı türleri ile milliyetçilik, cumhuriyet ve demokrasi kavramlarının uzlaşırlığını azaltma ve bu kavramların içini boşaltma tehlikesi doğurur. Bora'ya göre bu tarz bir milliyetçilik, "pathos" boyutunu patetik bir düzeye sıçratma istidadıyla kalmaz; cumhuriyetçiliği bir tarihsel cemaat narsisizmine; demokrasiyi de "milli irade" otoriteryanizmine doğru kaydırmaya yatkındır.[473] Bu noktada, cumhuriyetin temel unsurlarından biri olan "entegrasyon" ilkesi, dışlayıcı bir milliyetçilik yorumu nedeniyle zaafa uğrayabilir ve yurttaşlık, genel iradeyi gerçekleştiren bir hukuksal ve politik statü olmanın üzerinde, bir milletin asli üyesi olmaya indirgenebilir, ya da katı asimilasyon politikalarının nedeni haline gelebilir. Örneğin, 1930'larda kültürel ve etnisist milliyetçiliğin dil ve tarih çalışmaları sonucu yükselmesi, Cumhuriyet'in bu tarz bir sapma yaşamasına neden olmuştur. Cumhuriyet'in *pathos* eksikliği giderilmeye çalışılırken, aşırı yorumlar, yurttaşlık tanımının daralmasına neden olmuş, kapsayıcı bir yurttaşlık kavrayışından gittikçe uzaklaşılmıştır. Yurttaşlık, milli kimliğin içinde erime tehlikesi ile karşı karşıya kalmış, kültürel alanın homojenleştirilmesi arzusu, politik alanı daraltmıştır.

Erken Cumhuriyet döneminde yurttaşlığın inşası, yeni tip bir insanın oluşturulma sürecine tanıklık etmektedir. Yurttaşlık, bireyin devlet karşısındaki hukuksal ve siyasal aidiyetinin ötesinde, belirli bir yaşam tarzı ve toplum projesinin amacıdır. Bu nedenle kamusal alanın ötesinde, özel alanın inşası önem taşır. Cumhuriyet'in "adanmış yurttaş" yaratma arzusu, aynı zamanda kamusal ve özel ayrımı yapmaksızın, yaşamın her alanına sızmasına neden olmuştur. Pederşahi bir ortak iyi

---

[471] Tanıl Bora, "Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluş Döneminde Devlet Telakkisi", **Birikim**, S:93-94, 1997, s.137.
[472] **A.g.m**., s.24.
[473] **A.g.m**., s.24.

anlayışı ve "asri" hayat tarzı[474] üzerinden özel alan da tanzim edilmeye çalışılmıştır. Dönem ders kitaplarında yalnızca toplu yaşama ilişkin davranış kodlarının değil, ama aynı zamanda özel alana ilişkin davranış (görgü) kurallarının da en ince ayrıntılarına kadar belirlenmesi ve telkini[475] bunun sonucudur. Yurttaşlık pratikleri bu anlamda "kendinde" bir amaç değil, modernleşme ve Batılı yaşam tarzının bir modeli olarak yorumlanmış ve topluma bu temelde öğretilmiştir.

Cumhuriyet'in kurucu elitinin, yurttaş-bireyi yaratma çabasının Fransız cumhuriyetçi ahlakçılarına benzediği söylenebilir. Nitekim on dokuzuncu yüzyıl sonunda, Fransa'nın cumhuriyetçi ahlakçıları için yurttaşlığın inşası, yurttaşları ahlaki yönden yükseltmek, yasalara saygı duymalarını ve itaat etmelerini sağlamak, bir yandan bireysel ve toplumsal görev bilincinin biçimlenmesine katkıda bulunurken, diğer yandan okullaşmış çocuklarda bazı kişilik özellikleri uyandırmak, belirli toplumsallık biçimlerini teşvik etmek, kısacası yurttaşlık duyarlılık ve davranışlarını siyasal amaçlar doğrultusunda eğitmek anlamına gelmiştir.[476] Bu anlamda yurttaşlık, salt siyasal bir kategori olmanın ötesinde, toplumsal yaşamı düzenleyen ve bu alana normatif ilkeler getiren bir kategori halini almaktadır. Özellikle geç modernleşen, periferal toplumlar için, yurttaşlık bir yandan geleneksel sistemden kopuşu temsil eden bir kategori olarak konumlandırılmakta, bir yandan da yeni bir aidiyet kategorisi olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu aidiyet kategorisinin Cumhuriyet döneminde biçimlendirildiği iki önemli kurum, II. Meşrutiyet'in de toplumsal mobilizasyon için benzer biçimde tercih ettiği ordu ve okuldur.[477] Ordu ve okul, devlet aklının üretildiği kurumlar olarak dikkat çekici bir öneme sahiptir. Temel değerler ve normlar, bu kurumlar aracılığıyla öğretilir. Cumhuriyet rejimi, bireylerin toplumsallaşmasında kurumları ön plana çıkarır. Sadece aile, yöresel veya dini gelenekler ve benzeri dar alanlar içinde değil, topluluk kimliğinin taşıyıcısı olan soyut kurumlar aracılığıyla yurttaş kimlikleri biçimlendirilir. Okul, bu açıdan cumhuriyetin en önemli kurumlarından birisidir. Ortaklık kimliğinin aşılandığı

---

[474] Füsun Üstel, "Cumhuriyetten Bu Yana Yurttaş Profili", Yeni Yüzyıl, 24-25 Nisan 1994, s.18'den aktaran Yıldız, **a.g.e**.,s.154.
[475] Füsun Üstel, "Türkiye Cumhuriyeti'nde Resmi Yurttaş Profilinin Evrimi", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce,** Cilt IV, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s.277.
[476] Füsun Üstel, **Makbul Vatandaş'ın Peşinde, II. Meşruiyet'ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s.22.
[477] Üstel, **a.g.e**., s.29.

asli alandır.[478] Cumhuriyet'in ilk döneminde okul kitaplarında veri olarak yer alan tarih tezleri, aynı zamanda adab-ı muaşeret/life style olarak öğretilen "asrilik", kadın ve erkek ilişkilerinin eşitlikçi bir biçimde sunulması cumhuriyetin yeni insanı inşasında okuldan yararlandığının göstergeleridir.

Bu bağlamda, yurttaşlığın salt bir siyasal kategori olmanın ötesinde, bir "kimlik kurucu" olarak kurgulanması, kültürel ulus-siyasal ulus ayrımı ortaya çıkmış, asimilasyonist stratejiler aracılığıyla, 'kurucu ulus' olarak kurgulanan Türk etnisitesinin özellikleri –örneğin dili- devletin sürdürdüğü 'kültürleştirme' *(acculturation)*[479] politikasının sonucu olarak yurttaşların tamamını kapsamıştır. Bu anlamda ulusal kimlik yurttaşlığın bir bileşeni değil, onu soğuran ve üstünde konumlanan şemsiye bir kavram halini almıştır. Bu kaymanın ulus-devletler çağına girilmesiyle birlikte, Batı'da da cumhuriyetin yaşadığı temel sapmalardan biri olduğunu eklemek gerekir; nitekim ulus-devletin yükselişi ile birlikte, cumhuriyetin temel siyasal kategorisi olarak yurttaş *(citoyen)* kavramının yerini, ulus-devletin temel kategorisi olan millet kavramı almaya başlamış, bu iki kavram çoğu zaman iç içe geçmiş ve birbirini dönüştürmüştür. Bu kayma sözleşmeci-toplulukçu (komünoteryen) yurttaşlık tartışmalarının da temelini oluşturmuştur.

Erken dönemde, Cumhuriyet'in önemli vurgularından biri laiklik ilkesidir. Cumhuriyetçilik ve laiklik, Batılı bir yaşamın önemli parçaları ve sembolik kodları olarak görülür. Milliyetçi muhafazakârların din=devlet=millet… silsilesine mukabil, çağdaş ve laik cumhuriyetçilik bir başka totolojik silsile kurar: cumhuriyetçilik de bu çağdaşlık=laiklik=Atatürk ilke ve inkılapları dizisine eklemlenir.[480] Bu anlamda Kemalizm kendi sivil dinini oluşturmaya çalışır ki yukarıda tartıştığımız üzere, klasik cumhuriyetçiliğin ilkeleri açısından bu olası ve anlaşılır bir durumdur. Ancak, Atatürk ilke ve inkılâpları etrafında oluşturulmaya çalışılan bu yurttaşlık dini, muhafazakârlaşan nitelikleri yüzünden toplumsal kohezyonu sağlayacak bir katalizör olmaktan çok, bir süre sonra, cumhuriyet kavramının politik içeriğini zayıflatan bir konuma gelmiştir. Cumhuriyet'in "pozitivist-otoriteryanizm" olarak özetlenebilecek yönetim felsefesi sonucu, laiklik, toplum ve devlet arasındaki hegemonik boşluğu artıran bir unsur olarak

[478] Ahmet İnsel, "Cumhuriyet ve Demokrasi", **Birikim**, S:115, s.32.
[479] Füsun Üstel, **Yurttaşlık ve Demokrasi**, Dost Yayınları, Ankara, 1999, s.27.
[480] Bora, **a.g.m**., s.21.

işlev görmeye başlamıştır. Pozitivist-otoriteryanizmin temeli, "epistemolojik bakımdan, 'toplum' ve 'doğa' hakkındaki bilgilerimizin aynı türden bilgiler olduğu, siyasal bakımdan ise, söz konusu bilginin toplumu 'biçimlendirme' ve 'denetleme' işlevine sahip olduğu anlayışına dayanır.[481] Bu anlayışın yansıması toplumun inşa edilebilir bir kütle olarak görülmesi ve içsel dinamiklerinin yok sayılmasıdır. Nitekim İslam'ın toplumsal işlevinin azımsanması ve radikal dönüşümlerin kolayca gerçekleştirilebileceğine duyulan inanç, toplumsalın inşasına dair bu pozitivist-otoriteryan görüşten kaynaklanmaktadır.

Bu anlamda laiklik ilkesi, Batılılaşma projesinin meşruiyet krizinin bir parçası olmuştur. Toker ve Tekin'in ifadeleriyle: *"[Batılılaşma programı] bir yandan 'eski' meşruiyet kaynağı olan geleneği saf dışı bırakmak istemekte, geleneğe karşı aklı, sürekliliğe karşı kopuşu tercih etmekte; diğer yandan ise, söz konusu 'akıl' kavramını pozitivist bir temelde yorumladığından, modern Batı felsefi-siyasi düşüncesi içinde ortaya konan 'doğal hukuk' veya 'halk egemenliği' gibi 'yeni' bir meşruiyet temeline dayanamamaktadır. Bu durum, Cumhuriyet'in meşruiyet temellerinin 'iktisadi kalkınma' ve 'laik-milli kimlik' gibi siyaset dışı zeminlerde aranması türünden, cumhuriyetçiliğin siyasal idealleriyle telifi kabil olmayan bir sonuca yol açmıştır."*[482] Milli kimliğin tanımlanış biçimi, cumhuriyet felsefesinin temel ideallerinden 'kamu'nun oluşmasını ve ortak iyi'nin tesisinde etken olmasını geciktirmiş, yurttaşlık milli kimliğe hapsolduğu oranda, toplumun müzakere yeteneği ve toplumsalı inşa etme gücü zayıflamıştır. Ortak siyasal alanı paylaşma, yerini ortak bir tarih ve kültürü paylaşımına bırakmış, kamusal alanın oluşumunda organik özellikler ön plana çıkarılmıştır. Diğer bir deyişle, vatandaşlık ekseninde tanımlanan birey ve ondan beklenen siyaset pratiği, kültür üzerindeki bu devlet vurgusu nedeniyle apolitikleşmiş, yurttaşlık kültürel kimlikle iç içe geçerek siyasal niteliklerinin aşınması sonucu ile yüz yüze gelmiştir.

Bu anlamda Kemalizm'in en büyük sorunlarından biri, devletçilikle demokrasiyi birbirine karıştırmasıdır. Devletçiliğin otoriter, tepeden inme bir içeriği vardır. (…) Demokratik politikada devlet, siyasetin alanı değildir, devlet siyasetin yapısını belirleyen bir çerçevedir, bir düzenleme alanıdır. Ancak devletçilik, Atatürk devrimlerinde olduğu gibi, devleti siyaset alanında en önemli aktör olarak görür ki

[481] Toker&Tekin, **a.g.m**., s.84.
[482] **A.g.m**., s.84.

burada aydınlanmacı bir despotluk anlayışı vardır.[483] Oysa cumhuriyetçilik, bir 'siyasal felsefe'dir; çünkü öznesi siyasal kişi, yani yurttaştır ve yurttaştan hareketle kurduğu merkezi alan, kamusal alandır. Başka deyişle, cumhuriyet kamudan hareket eder ve kamuda meşruiyet arar.[484] Çeşitlilik arzeden bir kamusal alan bu anlamda millet inşasını güçleştiren bir tehlikeden çok, politik alanı zenginleştiren bir unsur olarak görülür. Ancak Cumhuriyet'in kuruluşu, ulus-inşası ile paralel gittiğinden ve çoğu noktada cumhuriyetin bir siyaset felsefesi olarak okunmasından çok bir devlet ve yönetim biçimine indirgenmesinden[485] dolayı, ortak iyiyi tesis etme yetisine sahip bir kamusal topluluktan çok, devlete sadakat altında birleşmiş bir millet tanımı daha cazip görülmüştür. Daha doğrusu devlet ve milletin bekasını ancak toplumsal homojenizasyonun sağlayacağı düşünülmüştür. Bu durumu, hem dünya konjonktürü, hem imparatorluğun tarihsel serüvenin cumhuriyet elitinin belleğinde bıraktığı iz, hem bu elitin düşünsel formasyonu, hem de ülke nüfusunun yani geleneksel bir topluluğun canlı bir kamusal alan yaratma ve talep etmede taşıdığı *a priori* kısıtlılık ile açıklamak mümkün gözükmektedir.

Uzun bir alıntı pahasına, Türk modernleşmesinin seyriyle ortaya çıkan Cumhuriyet'in yaşadığı kriz şöyle anlatılabilir: *"Osmanlı'daki tebaa sistemi ve patrimonyalizmin talep ettiği "tabiyet, sadakat ve itaat" ilkelerinden hiçbir şey kaybetmeyen cumhuriyette, yeni olan "şahsi ve göreli bir despotluktan otoriter özellikleri ağır basan bir cumhuriyete doğru evrilmek"ti. (...) Bu yeni otoriter cumhuriyetin modernleşme ve kalkınma gibi önemli amaçları vardı. Ne var ki, bunun topluma anlatılması ve öğretilmesi gerekiyordu. Modern olmanın iki temel sacayağı olan "rasyonelleşme" ve "özneleşme" koşullarından sadece rasyonelleşmeyi eksen alan bir modernleşme çabası yürütüldü. Türk modernleşmesinin bir ayağı topal bu yaklaşımı aslında bir açıdan son derece 'rasyonel'di. Çünkü Türk modernleşmesinin 'beklentileri' bağlamında özneleşme ile rasyonelleşmenin ikisi birden gerçekleştirilemezdi. Ya özneleşen 'tebaa' farklı düşünürse ne yapılacaktı. Rasyonelleşmenin bile aklın belli bir inanca araçsal kılınması olarak tecrübe edildiği Türk modernleşmesinde, alternatif rasyonalitelere zemin hazırlayacak ve meşruluk kazandıracak bir özneleşmenin ortaya*

[483] Ferda Keskin, "Şeyla Benhabib ile Söyleşi", **Cogito,** S:15, 1998, s.132-140. s.138.
[484] Toker&Tekin, **a.g.m**., s.102.
[485] Bilici'ye göre, "Türkiye'de cumhuriyetçilerin cumhuriyetten kasıtları bir idare biçimi değil, bir idare aygıtıdır. Yani devletin kendisidir." Mücahit Bilici, " 'Öğretmen' Cumhuriyet'te 'Mazbut' Demokrasi", **Birikim**, S:115, s.50.

çıkmaması gerekiyordu. Toplumu tebaa olarak tutmaya devam etmenin arkasında böyle bir dinamik işliyordu. Tebaanın terbiyesi de devletin göreviydi."[486]

Dolayısıyla Kemalist elit, klasik cumhuriyetçiliği asli, yeni cumhuriyetçiliği ise söylemsel bir fon olarak kullanarak, cumhuriyeti oluşturmuştur. Bu anlamda ideal Batı değer ve formları bilinmesine karşın, toplumun bu form için hazır olmadığı düşünülerek[487], tarih hızlandırılmış, önce devrimler aracılığıyla Batı tarzı bir toplum oluşturma çabasına girişilmiştir. Ancak bu tercih gerçekleştirilirken, siyasal bir topluluk değil, etnisist bir millet yaratıldığı için Aydınlanma değerleri, ne siyasal elit ne toplum tarafından içselleştirilebilmiştir. Birey, millet kavramı içinde erimiş, akıldan çok irade ve itaat ön planda olmuştur. Klasik cumhuriyetçiliğin gereklerine uyarak gerçekleştirilen yurttaş eğitimi, bireysel özgürlükleri geliştirmekten çok, devlete iyi yurttaşlar yetiştirme amacını taşımış; ancak klasik cumhuriyetçiliğin aktif katılım ve doğrudan demokrasi özellikleri ulus-inşası nedeniyle ötelendiği için, toplumun siyaset yapma becerisi gelişememiştir.

2.2.6.İnkılâpçılık

İnkılâpçılık, diğer ilkeleri kapsayan şemsiye bir kavram olarak düşünülebilir. Kemalizm'in *ethos*'unu ve motivasyonunun önemli bir bölümünü bu ilke oluşturur. İnkılâpçılık, hem eski rejimden kopuşu betimler, hem de yeni rejimin konsolidasyonu için gereken seferberliği sağlar.

---

[486] Bilici, **a.g.m**, s.48.

[487] 1924-1935 yılları arasında TBMM başkanı olarak görev yapmış Kazım Özalp'in kendisi de siyasetçi oğlu Teoman Özalp anılarında Atatürk'ün kurduğu *sui generis* sistemi şöyle anlatıyor: "Babam bu sistemi 'Gazi usulü demokrasi' diye tarif ederdi: Mebus olması düşünülen vatansever ve aydın kişiler, Gazi'nin incelemesi ve onayına sunulacak, seçimden sonra meclis çalışmalarına bir baskı yapılmayacaktı. Ancak çalışmalar izlenecek ve meclis planlanan devrimlere uyumlu çalışacaktı. (…) Gazi artık sorunsuz bir meclisle çalışmak istiyordu. Tam demokrasi denemelerini, duruma göre ilerdeki yıllara kaydırmayı düşünüyordu." Teoman Özalp, **Tanıklık Ediyorum, Cumhuriyet ve Atatürk Anıları**, Epsilon Yayınları, İstanbul, 2006, s.18-19. Ahmet Hamdi Başar da dönemin siyasal atmosferini şöyle aktarmaktadır: "Mebusların hepsi şeflerce tespit edilirdi. Şefler ise aslında iki kişi: Atatürk ve İnönü… Ötekiler onlar üzerinde etkili olabilirlerse adamlarını listelere koydurabilirler. Seçime gelince, o bir adet yerini bulsun diye yapılan iş. İsterlerse sizi, gittiğiniz gördüğünüz değil, nerede olduğunu bilmediğiniz bir seçim bölgesinden aday gösterirler ve mutlaka seçtirirler. Tek parti devrinde bir iki devre mebus seçilip bu süre içinde bir kerecik olsun seçim bölgesine gitmemiş birçok mebus vardı. Mebuslar halkın değil, şeflerin vekiliydi." **"Gazi Bana Çok Kızmış", Ahmet Hamdi Başar'ın Hatıraları: Meşrutiyet, Cumhuriyet ve Tek Parti Dönemi,** Yayına Hazırlayan: Murat Koraltürk, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007, s.596.

1931 tarihli CHP Parti Programı'nda İnkılâpçılık ilkesi "inkılâplardan doğan ve gelişen ilkelere sadık kalmak ve onları savunmak" olarak tanımlanır. 1935 Parti Programı'nda ise "Parti, devlet yönetiminde tedbir bulmak için derecel (tedrici) ve evrimsel prensiple kendini bağlı tutmaz" ifadesiyle ilerlemenin düzen içinde gerçekleştirilmesi ve bu anlamda devrimci değil, 'ilerlemeyi düzen içinde' gerçekleştirme yanlısı olduğunu belirtir.[488] Parla'ya göre evrimsel'in reddini de 'evolüsyon'a karşı 'revolüsyon' (ihtilal) yandaşlığı diye okumamak gerekir. 1930'ların ortalarında aşırı dozlarda yükselip sonra frenlenen öz ya da arı Türkçecilik akımının etkisinde 'inkılab'ın karşılığını tam tutturamamanın ürünüdür 'devrimcilik'. Yoksa Gökalp'te de Kemalistler'de de inkılâp 'devrim' değil, düzen içinde 'dönüşüm'dür. Nitekim 1943 Programı'nda 'inkılâp' sözcüğüne dönülmüştür.[489] Dolayısıyla Kemalizm'in inkılâpçılık ilkesi, topluma yön vermek için gerek duyulan siyasal mekanizmanın ele geçirilip yeniden düzenlenmesi anlamında 'ani değişim' yanlısı, bu değişim gerçekleştikten sonra ise 'düzen içinde ilerlemeci'dir.[490]

Mustafa Kemal'e göre, hâkimiyeti kayıtsız şartsız halkın eline verdiği için Cumhuriyet'in kurulması, 1908 Devrimi'nden daha önemli ve kayda değer bir inkılâptır.[491] Bu bağlamda, halkçılık ve inkılâpçılık ilkeleri birbirinden ayrı düşünülemez. Cumhuriyet'in bir siyasal yönetim biçimi olarak gücü bu ilkelerden gelmektedir. Cumhuriyet'i diğer Osmanlı ıslahat hareketlerinden ayıran karakteri de, saltanat ve hilafetin ilgası aracılığıyla hâkimiyeti halka vermesidir. Bu bağlamda inkılâpçılık, Kemalist elit için geçmişten kopuşun önemli ilkelerinden biridir. Çünkü millet artık, "dini ve mezhebi irtibat yerine, Türk milliyeti rabıtasiyle efradını topla[maktadır]"[492]. Dolayısıyla ulus-inşası ve ulus-devletleşme, inkılâpçılık ilkesinin önemli bileşenlerinden biridir.

İnkılâpların önemli sonuçlarından bir diğeri ise çağdaşlaşma, asrileşmedir. Mustafa Kemal söylevlerinin çoğunda, inkılâpların yok olmak üzere olan bir milleti

[488] Parla, *Kemalist Tek Parti İdeolojisi…* **a.g.e**., s.45.
[489] Parla, **a.g.e**., s.46.
[490] Köker, *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi…* **a.g.e**, s.171.
[491] Söylev ve Demeçler, III, 51, 1922'den aktaran Parla, **a.g.e.**, s.290.
[492] Söylev ve Demeçler, II, 236-237, 1925'den aktaran Parla, **a.g.e**, s.293.

ayağa kaldırdığı ve medeniyet ailesine kattığını yineler[493]. Bu anlamda toplumsal dönüşümün temel dinamiği inkılâplar ve inkılâpçılıktır.

İnkılâpçılık ilkesinin bir diğer önemli özelliği, rejimin kanun koyucu *(legislative)* karakterini ortaya koymasıdır; nitekim siyasi elit için inkılâp demek, kanun yapmak demektir. İnkılâpçılık ayrıca siyasal iktidarı ele geçirmek ve bu iktidarı elde tutmak için gereken kurumsal çerçeveyi oluşturmak anlamında kullanılmaktadır. Bu açıdan Cumhuriyet, siyasal bir inkılâptır. Cumhuriyet'in örgütlenmesi ve bu örgütlenmenin yeni bir meşruluk zemininde (milliyetçilik) tanımlanması, Kemalist inkılâpçılığın siyasal yönünü ortaya koymaktadır.[494]

İnkılâpçılığın özetlediği temel değişim, Kemalizm'in yerleştirmeye çalıştığı laik, milliyetçi ve çağdaş bir Cumhuriyet'tir. Ancak bu kavramlar içinde demokrasi 1920'ler hariç en az vurgulanan unsur olmuştur. Yukarıda tartıştığımız üzere, ulus-devletleşme süreci içinde Cumhuriyet'in temel değerleri yer yer ikinci planda kalmış, cumhuriyet salt monarşi karşıtlığına indirgenmiş, siyasal katılım inkılâpların gerçekleştirilmesi amacıyla 'ertelenmiştir'. Bu durumda ise inkılâpçılık, yeni rejimin ruhunu halka yansıtmak ve toplumun desteğini kazanmak için başvurulan temel ilke olmuştur. Halkçı ilkelerin ihlali, söylem düzeyinde inkılâpçılık ilkesi aracılığıyla rasyonalleştirilmiştir. Rejim muhalifleri bu ilkeye muhalefetten cezalandırılmış, inkılâpların radikalliği ve hızı nedeniyle halkçılık ilkesi, sadece söylem düzeyinde yorumlanmış ve uygulamada kültürel halkçılıkla sınırlanmıştır.

Soyut milli irade ile somut halk istekleri arasındaki [bu] çelişkinin farkında olan Kemalistler, inkılâpçılık ilkesi içine, bu çelişkiyi gidermeyi amaçlayan bir halkı eğitme (veya halka inkılâpçı ruh aşılama) düşüncesini ekle[mişlerdir].[495] Temel amaç, rejimin ne yapmak istediğinin halka anlatılması, devlet ile halkın organik bütünlüğünün sağlanmasıdır. Kemalizm'in ritüel ve kutlamalara ya da Halkevleri gibi oluşumlara verdiği önemin nedeni, bu kitlesel mobilizasyonu sağlamak ve halka rejimin temel ilkelerini anlatabilmektir. Bu mecralarda yararlanılan temel söylem ise inkılâpçılıktır.

---

[493] "Medeniyet öyle bir kuvvetli ateştir ki ona bigâne olanları yakar ve mahveder." Söylev ve Demeçler II, 206-207, 1925'den aktaran Parla, **a.g.e**., s.295.
[494] Köker, *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi*… **a.g.e**. s.175.
[495] Köker, **a.g.e**. s.176.

İnkılâpçılık ilkesinin, Kemalizm'in söylem düzeyinde idealize ettiği 'kanun egemenliği' fikrini de kimi zaman zaafa uğrattığı söylenebilir.[496] İstiklal Mahkemeleri ve Takrir-i Sükûn Kanunu örneklerinden görüldüğü üzere, Makyavelist bir "rejimin bekası" fikri, Cumhuriyet ilkelerinin önemli unsurlarından biri olan 'kanun egemenliği' fikrinin geri plana atılmasına neden olmuştur.

İnkılâpçılık Kemalizm'in en önemli hegemonik kavramıdır. Diğer hegemonik söylemleri kuşatan bir üst-söylemdir. Her yeni inkılâp bir diğerini gerektiren, yeniden doğuşun (genesis) bir göstergesi olarak sunulmakta, hegemonya yaratma işlevi görecek her şey –Halkevleri, kıyafet, ölçü, takvim v.s devrimleri- İnkılâbın devamı, vazgeçilmezi olarak kodlanmaktadır.

İnkılapçılık fikri aynı zamanda, dönem elitlerinin önemli motivasyon temalarından biridir. Yeni kuşak bir nevi 'uygarlaştırıcı misyon' *(mission civilisatrice*) ile donanmış biçimde, ülkesine kendini adamayı inkılapçılık ruhu ile gerçekleştirir. Özellikle dönem romanları bu 'inkılâpçı ruh' ile donanmış öğretmen ve subayların başkahraman olduğu eserlerdir.[497] Bu ilişki her ne kadar kimi zaman bir *self-kolonizasyon* motifi taşısa da, yeni rejimin kuşak ruhunu anlamak açısından önemli bir unsurdur.

İnkılâpçılık ilkesi; Cumhuriyetçilik, Laiklik ve Milliyetçilik ilkeleri ile birlikte, günümüzde hegemonik değerini en çok koruyan ilkedir. Cumhuriyet ile ilgili herhangi bir tartışmada ya da Kemalizm ve ulus-devlet'in sorgulandığı tüm kriz dönemlerinde, 'devrim ruhu' ve bir 'Asr-ı Saadet Dönemi' olarak Cumhuriyet'in ilk dönemi gündeme gelmekte, rejimin tehlikelere açık hale geldiğinin düşünüldüğü zamanlarda 'Devrim kanunları uygulansın" sloganı popülerleşmektedir. Kendisini laik, cumhuriyetçi ve Atatürkçü olarak tanımlayan gruplar için bu ilke özel bir anlam içermekte, Kemalizm'in biricikliğinin ve başarılarının temeli sayılmaktadır.

---

[496] Bkz; Köker, **a.g.e**. s.177.

[497] Örneğin, Reşat Nuri Güntekin'in Yeşil Gece'sinde, Kemalist öğretmen Ali Şahin, bu kimliğin prototipidir. Reşat Nuri Güntekin, **Yeşil Gece**, İnkılâp Kitabevi, 2001.

II. KISIM: ARAŞTIRMANIN SUNUMU

TOPLUMSAL HATIRLAMA/UNUTMA SÜRECİNDE BASIN: KOLEKTİF SİYASİ BELLEĞİMİZDEKİ CUMHURİYET TASAVVURU

I.BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ VE YÖNTEM

Araştırmanın ana sorunsalı, Cumhuriyet'in inşa döneminde (1929-1960) toplumsal hafızada cumhuriyet kavramının kuruluşununun izlerini sürmektir. Toplumsal hafızanın temel kurucularından ritler ve semboller, aynı zamanda hafıza mekânları ve figürleri, analizin temel yapıtaşlarını oluşturmaktadır.

Araştırmanın birinci bölümü; araştırmanın amacı, özgünlüğü, araştırma evreni, örneklem seçimi, sınırlılıklar ve yararlanılan analiz metodundan oluşmaktadır. İkinci bölüm ise elde edilen bulguların analizini içermektedir.

1. ARAŞTIRMANIN AMACI

Yukarıda belirtilen sorunsal doğrultusunda araştırmanın temel amaçları şunlardır:

- Cumhuriyet'in kuruluşunun ulus-inşa süreci ile çakıştığı düşüncesinden hareketle, ulusal kimlik oluşturma döneminde cumhuriyet kavramının toplumsal hafızada kuruluşunu değerlendirmek,
- Bu amaçla, Cumhuriyet kavramının ritüalizasyon ve sembolizasyonunda kullanılan temel bileşenleri irdelemek,
- Cumhuriyet kavramının inşa ediliş sürecindeki sosyo-politik koşulları değerlendirmek ve basındaki temsilinin izini sürmek,
- Cumhuriyet kavramının, toplumsal hafızada demirlenirken geçirdiği konjonktürel değişim ve dönüşümlerini yorumlamak.

1.1.Araştırma Evreni ve Örneklem

Araştırmanın başlığı "Toplumsal Hatırlama/Unutma Sürecinde Basın" olarak kavramsallaştırılsa da, dönemin tüm gazetelerini incelemek mümkün gözükmediğinden, araştırmanın bulgularını zaafa uğratmayacak bir kısıtlamaya gidilmiştir. Bu bağlamda,

Dönem basınını temsil etmek üzere; **Cumhuriyet, Milliyet, Vatan, Tan, Son Havadis** ve **Son Telgraf** gazetelerinin 1929-1960 arası nüshaları seçilmiştir. Arşiv imkânlarının sınırları dâhilinde, araştırma örneklemi aşağıdaki dönemlerden oluşturulmuştur:

Cumhuriyet gazetesi, 1929-1937 ve 1945-1960 arası toplam 84 gün/gazete.

Milliyet gazetesi, 1929-1933 ve 1950-1960 arası toplam 33 gün/gazete.

Tan gazetesi, 1935-1956 arası (1945-1955 arası eksik olmakla birlikte) toplam 30 gün/gazete.

Vatan gazetesi, 1940-1960 arası toplam 74 gün/gazete.

Son Havadis gazetesi, 1953-1954-1960 sayıları ve toplam 9 gün/gazete.

Son Telgraf gazetesi, 1937-1958 arası toplam 71 gün/gazete.

Cumhuriyet kavramının inşa edildiği sosyo-politik bağlamı temsil etmek üzere, Cumhuriyet Bayramı kutlama haftası seçilmiş ve toplam 301 gün/gazete incelemeye dâhil edilmiştir. Cumhuriyet ile ilgili haberlerin özellikle Cumhuriyet Bayramı kutlamalarından iki gün önce başlaması ve kutlamalar sonrası haberlerin iki ya da üç güne kadar sarkması nedeniyle bu uygulama tercih edilmiştir. Değerlendirmeye, ilgili günlere ait gazetenin birinci sayfası ağırlıklı ve başta olmak üzere, gazetenin tamamı dâhil edilmiştir. Birinci sayfadaki başyazı öncelikli olmak üzere, gazetedeki köşe ve yorum yazılarının tamamı da analize dâhil edilmiştir. Haber metinleri gazetenin ideolojik konumlanışına dair doğrudan çıkarımlar yapmaya izin vermekte, köşe yazıları ise konuya dair daha incelikli ve sofistike yorumlara olanak sağlamaktadır. İncelenen kavramın toplumsal hafızada demirlenmesini sağlayan en önemli inceleme başlığı gazetenin birinci sayfası iken, köşe yazıları ve iç haberler, kavrama dair sosyo-politik evrimin anlaşılmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda Cumhuriyet kavramının sembolizasyon ve ritüalizasyonu birinci sayfanın incelenmesini gerektirirken, kavramın sosyo-politik bağlamı köşe yazılarını incelemeyi zorunlu kılmaktadır.

Cumhuriyet kavramını inşa eden kategorileri temsil etmek üzere, kavramın ritüalizasyon/sembolizasyon süreci ve köşe yazılarının analizini içeren farklı tematik kategoriler oluşturulmuştur. Ritüel ve sembollerin içeriği ve niteliği için alt kategoriler tespit edilmiş, Cumhuriyet kavramının niteliğine dair unsurlar ise ayrıca kategorilendirilmiştir. Köşe yazıları içinse bu kategori ve kavramların dışında, tamamen farklı bir kategori tercih edilmiştir. Temel amaç, Cumhuriyet kavramına dair bütünleşik bir bakışı yakalayabilmek ve kavramın kuruluşunu sadece toplumsal hafıza teorileri değil, sosyo-politik ve tarihsel özellikleri ile de analiz edebilmektir.

Çalışmanın özgünlüğüne gelince; çalışma, alanında bir ilktir. Toplumsal hafıza kavramının teorik ardalan olarak kullanımının iletişim çalışmalarında bir ilk olması yanında, Cumhuriyet'in inşa sürecindeki festivite (kutlama), rit ve sembollerin analizi de toplu bir biçimde ilk kez gerçekleştirilmektedir. Erken Cumhuriyet dönemi hafızasını kentsel hafıza ve ritüeller üzerinden ayrı ayrı irdeleyen çalışmalar mevcutsa da, dönem gazetelerini temel alan ve geniş bir analiz sürecini kapsayan, zamansal süreklilik içinde sosyo-politik bağlamı irdeleyen herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Köşe yazıları aracılığıyla dönemin düşünsel iklimini sorgulamak da araştırmanın orijinal özelliklerinden bir diğeridir. Dolayısıyla bu döneme dair bütünlüklü bir analiz olması, çalışmayı alanında önemli kılmaktadır.

1.2. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın en temel kısıtlılıklarından biri arşiv çalışması süresince eksik nüshalara rastlanması ve bu eksiklerin giderilmesinde yaşanan sorunlardır. İzmir Kent Müzesi Arşivi'nde (APİKAM) gerçekleştirilen çalışmada, gazetelerin kimi nüshalarına ulaşılamamıştır.

Analiz sürecinde ortaya çıkan bir diğer kısıtlılık, kategorilerin değerlendirilmesinde kullanılan *yargıçlar kurulu*ndan sürekli olarak yararlanılamamasıdır. Araştırmanın kapsamı sürekli bir yargıçlar kurulu ile çalışmayı güçleştirmiştir. Bu nedenle yargıçlar kurulundan ancak şüphe duyulan analiz temalarında yararlanılmıştır.

Osmanlıca'nın kullanımı nedeniyle 1929 öncesi dönemin incelenememesi, araştırmanın bir diğer sınırlılığını oluşturmaktadır. Kuşkusuz 1923-1928 yıllarının

ayrıca incelenmesi, konu başlığı açısından önemli bir zenginlik olacaktır. Halkın kitlesel olarak kutlamalara dâhil edilmesi 1930'lu yıllara denk düştüğü için, toplumsal hafızanın inşası açısından bu kısıtlılık hayati bir önem arz etmemekle birlikte, Cumhuriyet'in kavram olarak tarihselliğini anlamak açısından, kuruluşu ile Latin harflerinin kabülü arasında geçen zaman diliminin incelenmesi de önem taşımaktadır.

2.ANALİZ METODU

Verilerin incelenmesinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi "söylemin görünen, kolayca yakalanan, sergilenmiş ve ilk bakışta algılanan içeriği yerine, gizil, üstü örtülü içeriğini ortaya çıkarmayı sağlamaktadır".[498] İçerik analizi "kantitatif doğası, metinsel bütünlükleri fragmante etmesi, pozitivist nesnellik nosyonu, bir anlam teorisinden yoksunluğu nedeniyle eleştirilse"[499] de, günümüzde medya çalışmalarında söylem analizi yanında en çok kullanılan yöntem olma özelliğini korumaktadır.

İçerik analizinin temel basamakları şunlardır: araştırma sorunsalının belirlenmesi, medya ve örneklemin seçimi, analitik kategorilerin belirlenmesi, bir kodlama listesinin oluşturulması.[500] İçerik analizi hem nicel hem nitel verilerin ele alınmasına olanak tanımaktadır. Örneğin frekans analizi temelde nicelleştirmeye dayansa da, kategorilerin yorumlanması nitel bir süreci içerir. Çıkarsama *(inference)* ve yordama araştırmacının tümdengelim yöntemi ile verileri okumasına izin verir. Levy'e göre, yordama metinlerin yüzeyinden derine inerek, sistematik ve dilbilimsel yapılar ile psikolojik veya sosyal yapılar, davranışlar, ideolojiler ve tutumlar arasında tekabüliyet kurmayı amaçlayan bir çıkarsama eylemini ifade etmektedir.[501]

Çalışmamızda sembolleri belirlemek üzere kategorisel analiz, sembolleri nicelleştirmek için frekans analizi teknikleri kullanılmıştır. Bilgin bu analiz biçimlerini şöyle tasvir eder: *"Kategorisel analiz, genel olarak, belirli bir mesajın önce birimlere bölünmesi, ardından bu birimlerin, belirli kriterlere göre kategoriler halinde gruplanmasını ifade eder. Kategorilendirme, mesajların kodlanmasını, yani anlamlarının işlenmesini*

[498] Nuri Bilgin, **Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi**, Siyasal Kitabevi, II. Baskı, Ankara, 2006, s.1.
[499] Ralph Negrine, Chris Newbold, Anders Hansen, "Content Analysis", **Mass Communication Research Methods**, (Ed.) Ralph Negrine, Chris Newbold, Anders Hansen, MacMillan Press, London, 1998, s.91.
[500] **A.g.e**., s.98.
[501] Kaynak gösterilmemiş, aktaran Bilgin, **a.g.e**., s.15.

gerektirir. Araştırmacılar hangi kategorileri kullanırsa kullansın, kategorilerin belirlenmesinde uyulacak bazı teknik esaslar vardır: kategorilerin homojen, ayırt edici, objektif olması, bütünsellik taşıması, amaca uygun ve anlamlı olması gerekir. Kategorilendirmede ya başkaları tarafından daha önceden geliştirilmiş kategoriler alınır, bu yapılamadığında veya uygun olmadığında ise yeni bir kategori sistemi geliştirilir. Kategoriler saptandıktan sonra, anlam birimleri ya da öğeler, bu kategorilere yerleştirilerek frekansları saptanır. Frekans analizi, en basit şekliyle, birim veya öğelerin sayısal, yüzdesel ve oransal bir tarzda görünme sıklığını ortaya koymaktır. Frekans analizi sonunda öğeler, önem sırasına sokulur ve sıklığa dayalı bir sınıflama yapılır.''[502]

Çalışmamızda da kategorik gruplamalar düzenlenmiş ve bu veriler frekans analizine tabi tutulmuştur.

2.1. Analizin Uygulanması ve Veri Toplama Yöntemi

Araştırmanın uygulanması için ritüalizasyon/sembolizasyon/kavramsallaştırma ve köşe yazılarını analiz eden kategoriler ve alt kategoriler oluşturulmuş, bu uygulamanın tamamı "tematik kategorilendirme" olarak kavramsallaştırılmıştır. Bu aşamada nicel ve nitel bulgular elde edilmiş, bulgular birinci ve ikinci bölümde oluşturulan teorik çerçeve doğrultusunda yorumlanmıştır. Tüm bulgular sonuç ve değerlendirme kısmında bütünleşik olarak ayrıca değerlendirilmiştir.

2.2.Tematik Kategorilendirme

Kategorilendirme, çalışma öncesi tasarlanan başlıkları içerdiği gibi, kimi zaman verinin yönlendirmesiyle yeni kategorilerin eklenmesi biçiminde de gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla kategorilendirme, *a priori* ve *a posteriori* bir süreç halini almıştır. Cumhuriyet kavramının toplumsal hafızada demirlenme biçimini anlamak üzere, toplumsal hafıza inşasının iki önemli bileşeni - ritüelleştirme ve sembolleştirme- kavramları tematik analize tabi tutulmuş, bunun yanında Cumhuriyet'in bir yönetim biçimi olarak içeriğinin anlaşılabilmesi için ayrıca kategoriler oluşturulmuştur.

Ritüelleştirme ve Sembolleştirme için kullanılan kategoriler şunlardır:

[502] Bilgin, **a.g.e**., s.18-19.

***Ritüelleştirme**:* Bu kategori, Cumhuriyet Bayramlarının nasıl kutlandığını ve bu kutlamaların içeriğini anlamayı sağlamaktadır. Dört alt kategori ile sınıflandırılmıştır:

a) *Bağış*: Bu kategori, bayram ile birlikte düşünülen yardım, hayır işleri, piyango, müsabaka vb. sivil katılım içeren uygulamaları kapsamaktadır. Kategori aynı zamanda cumhuriyet-yurttaşlık ilişkisinde, yurttaşlığın *civic (iyi yurttaşlık)* boyutunu ve toplumsal dayanışmayı tesis etmede cumhuriyetin rolünü anlamayı sağlamaktadır.

b) *Bayramlaştırma:* Bayramın şekilsel özelliklerini anlamayı içermektedir. Yıllar içinde mekân ve uygulama olarak bayram kutlama biçiminin dönüşümü anlamak açısından önemli bir kategoridir. Tatil günleri, bayramın kutlanma biçimi ve süresi, bayramın önemli kişileri ve mekânları bu kategori içinde deşifre edilmiştir.

c) *Askeri geçit (Askeri güç gösterisi):* Kategori *a posteriori* eklenen kategorilerden biridir. Dönem gazetelerinin ortak özelliklerinden biri ritüellerin ayrılmaz parçası olarak askeri geçitlerdir. Ele alınan dönemin II. Dünya Savaşı'nı da içermesi, bu kategoriyi önemli hale getirmektedir. Birinci dönemde ise (1929-1950) devletin gücünün ve toplumsal birlikteliğin göstereni olarak ordu öne çıkarılır.

d) *Sivil katılım:* Cumhuriyet kavramının bir rejimden çok neredeyse devletle özdeş bir kavram olarak ortaya çıkması ve ulus-inşa süreciyle paralel gitmesi, sivil katılımın özenle vurgulanması gereğini beraberinde getirmiştir. Aynı zamanda ritüel inşasının önemli bir parçası olarak, sivil katılım öne çıkarılmış, toplumsal dayanışmanın göstergesi olarak sunulmuştur. Dolayısıyla bu kategori aracılığıyla, hem ritüel inşa süreci, hem ulus-inşası, hem de cumhuriyetin katılım boyutu anlaşılmaya çalışılmıştır.

Sembolleştirme: Bu kategori Cumhuriyet kavramını anlatırken kullanılan sembolleri ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Bu semboller, mekân, kişi ya da obje olabilmektedir.

a) *Yer:* Cumhuriyet'i temsil eden ve onunla özdeş mekânları anlatmaktadır. Bu mekânlar aynı zamanda birer "hafıza yeri" olarak değerlendirilecektir. Kutlamalarda öne çıkan şehirler ve yerler bu kategori içinde değerlendirilmiştir.

b) *Kişi:* Cumhuriyet'in 'hatırlama figürleri'dir. Cumhuriyet ile özdeş kişiler bu kategori içinde düşünülmüştür. En belirgin ve önemli iki örnek Atatürk ve İnönü'dür.

c) *Obje:* Cumhuriyet kavramının inşasında öne çıkarılan nesneleri içermektedir. Bayrak, çeşitli illüstrasyonlar (meşale, zeytin dalı vb.) bu kategori içinde değerlendirilmiştir.

d) *Mekân:* Yerden farklı olarak bu kategori sınırları belirlenmiş bir alana gönderme yapmaktadır. Bayramların gerçekleştirildiği meydanlar ve anıtlar bu kategori içinde düşünülmüştür.

e) *İnsan tipi:* Cumhuriyet'i temsil ettiği ve Cumhuriyetle özdeş olduğu düşünülen sosyal grupları içermektedir. Köylüler, gençler, öğretmenler vb. bu kategori içinde düşünülmüştür.

f) *Modernleşme:* Cumhuriyet'in inşasının aynı zamanda bir çağdaşlaşma ve Batılılaşma projesi olduğundan hareketle, Cumhuriyet'in modernite ile özdeş bir kavram olduğunu düşündürten semboller bu kategoride incelenecektir.

g) *Güç:* Ordu ve asker sembolik olarak Cumhuriyet'in güç ile özdeş görüldüğü sembolik alana gönderme yapmaktadır.

Cumhuriyet'in kavramsallaştırılması ve demirlenmesi için kullanılan kategoriler ise şunlardır:

a) *Cumhuriyet'i bir çağdaşlık/asrilik/ modernleşme projesi olarak sunma:* Cumhuriyet'in bir yönetim biçimi olmaktan çok bir çağdaşlaşma projesi olarak sunulmasını anlatır. Bu kategori ile özdeş ilke inkılâpçılıktır. Bu kategori aynı zamanda geçmişten kopuş ve yeni bir tarih fikrini içerir. Ulusun ve devletin eş zamanlı olarak modenitenin ilkeleri ve Batılılaşma saiki ile yeniden

yapılandırılmasına gönderme yapar. Bu noktada cumhuriyet, bir yönetim biçiminden çok, yaşam biçimi olarak kodlanır.

b) *Cumhuriyet'i bir başlangıç/kopuş olarak sunma:* Osmanlı İmparatorluğu sonrası kurulan bir yönetim biçimi olarak, kendisini Osmanlı'dan farklılaştırma, Cumhuriyet'in en temel saiklerinden birisidir. Bu bağlamda Cumhuriyet, tarihin başlangıç noktası olarak görülür ve Osmanlı geçmişinden ya söz edilmez ya da ötekileştirilir. Bu kategori ile amaçlanan bu söylemin sıklığını ve niteliğini anlayabilmektir.

c) *Cumhuriyet'i dış gözlemcinin takdiri aracılığıyla sunma:* Cumhuriyet'in kuruluş süreci, 'Hasta Adam'ın iyileşmesi, kimi zaman da bir yeniden doğuş olarak simgelenmiştir. Bu anlamda, Osmanlı'nın trajik dağılışı ve uluslararası ilişkiler panoramasında görülme biçimi, Cumhuriyet elitlerini etkilemiş, kaybedilen prestijin Cumhuriyet'in kuruluşu ile yeniden kazanıldığı düşünülmüştür. Bu kategori, Batı'nın sürekli kendisini izlediği ve takdir ettiği düşüncesini içeren dönem algılayışını ortaya çıkarmayı hedeflemektedir.

d) *Cumhuriyet'i bir gurur objesi ve başarı öyküsü olarak sunma:* Yukarıdaki kategori ile uyumlu biçimde, Cumhuriyet, "kendinde bir başarı" olarak görülmekte, toplumsal hafızaya bu biçimde işlenmeye çalışılmaktadır.

e) *Cumhuriyet'i 'parlak geçmişine yapılan atıflar' aracılığıyla sunma:* Cumhuriyet'in kuruluş döneminin (1929-1950) bir 'asr-ı saadet' olarak kavranmasını anlatır. Çok-partili dönemin incelenmesinde düşünülen bir kategoridir. Cumhuriyet'in ilk yıllarının, özellikle Atatürklü yılların yüceltilmesini esas alır. Geçmiş ile şimdinin karşılaştırılması ve yakın geçmişin toplumsal hafızanın sürekliliğini sağlamak için kullanımını içerir. Cumhuriyet'in kendi hafızasını oluşturmaya başladığını gösteren bir kategoridir.

f) *Cumhuriyet'i yeni değerlerle eklemleme:* Cumhuriyet'in başka kavramlarla ilişkisi perspektifinden yorumlanmasını içerir.

Demokrasi, hukuk devleti, insan hakları yeni değerlerden bazılarıdır. Cumhuriyet'in kavramsallaştırılma sürecini anlamaya yönelik bir kategoridir.

g) *Cumhuriyet'i tarihselleştirme/ tarihi anlarla eklemlendirme:* Cumhuriyet'in otobiyografik hafızasının oluşma sürecini anlamaya yönelik bir kategoridir. Cumhuriyet'in kendi tarihine atıfları anlamayı içerir. Bu kategori ile Cumhuriyet'in oluşturmaya çalıştığı hafıza incelenir.

h) *Cumhuriyet'i aktüalite ile ilişkilendirme:* Bu kategori Cumhuriyet kavramının güncel sosyo-politik ve ekonomik olaylar ile eklemlendirilerek gündeme getirilmesini içerir. Cumhuriyet kutlamaları aracılığıyla rejim sorunlarının, siyasi çatışmaların, güncel dış politik olayların Cumhuriyet kavramı bağlamında değerlendirilmesi ve yorumlanmasını içerir.

i) *Cumhuriyet kutlamalarını bir ön haber olarak verme:* Cumhuriyet kutlamalarının gazetelerde kutlamalar öncesi ilanını içerir. Kutlamalara verilen önemi göstermesi ve ritüalizasyonun süresini anlamak bakımından işlevseldir.

Köşe yazıları ve yorumların analizi için önerilen kategoriler ise şunlardır:

a) *Savunma / Rasyonalize Etme / Meşrulaştırma:* Cumhuriyet'e karşı eleştirilere cevap mahiyetinde yazıları içerir.

b) *Anlamlandırma / Yeniden Yorumlama / Kitlelere Anlatma:* Cumhuriyet kavramının politik ve sosyal kapsamını anlatan ve kavramı kitlelere benimsetmek için çalışan yazılara gönderme yapar.

c) *Yeni olgularla ve kavramlarla ilişkilendirme:* Cumhuriyet kavramının özgürlük, demokrasi, insan hakları gibi kavramlarla ilişkisi içinde yorumlandığı yazı ve yorumları içerir.

d) *Muhasebe Yapma / Rapor Tutma:* Cumhuriyet'in başardığı / eksik kaldığı işlerin vurgulandığı ve öne çıkarıldığı yazıları içerir.

e) *Muhtemel tehlikelere karşı koruma:* Cumhuriyet'in gelecek yıllarda ya da o anda yaşadığı tehlikeleri vurgulayan ve bu tehlikelere karşı önlemler öneren yazıları içerir.

f) *Tarihselleştirme:* Cumhuriyet tarihini, özellikle kuruluş sürecini tarihsel bir dille anlatan yazıları içerir. Bu yazılar Cumhuriyet'in otobiyografik hafızasını oluşturmaları açısından önemlidir. Aynı zamanda Cumhuriyet'in kendi tarihini yazma serüvenini anlamak, resmi tarih ile dönem tarihi arasındaki kesişme / ayrışmayı kavramak açısından işlevseldirler.

g) *Kazanımları Vurgulama:* Cumhuriyet'in kazanımlarına vurgu yapan ve ön plana çıkaran yazılardır. Bu yazılar sıklıkla inkılâpçılık ilkesi ile bağlantılı oldukları için önemlidir.

h) *Aktüalite ile ilişkilendirme:* Cumhuriyet kavramını güncel sosyo-politik ve ekonomik konular ile ilişkilendiren yazılardır. Dönemin panoramasını en çok yansıtan bu tür yazılardır; bu nedenle inşa döneminde cumhuriyet kavramının dâhil edildiği tartışmaları anlamak açısından önemlidirler.

i) *Osmanlı İmparatorluğu'ndan kopuş ile ilişkilendirme:* Dönem yazılarının çoğunda yazının ana temasını oluşturmasa da, bir şekilde değinilen önemli temalardan biridir. Osmanlı ve Cumhuriyet karşılaştırması, bu yazıların omurgasını oluşturur. Osmanlı *ancient regime* olarak ötelenir ve kötü gösterilir, buna karşılık Cumhuriyet ise başlangıcı temsil eder ve manikeist bir algılayışla iyinin sembolüdür.

j) *Cumhuriyet'i eleştirme:* Cumhuriyet'in uygulamalarına yönelik eleştiri yazılarını içermektedir.

II. BÖLÜM: ARAŞTIRMADAN ELDE EDİLEN VERİ VE BULGULAR

Araştırmadan elde edilen bulgular iki teknikle değerlendirilmiştir:

1) *Kategorilerin frekans analizi:* Bu analiz tekniği ile amaçlanan, belirlenen kategorilerin görülme sıklık ve miktarını nicelleştirmek ve böylece araştırmanın tematik analizini nicel yorumlarla destekleyebilmektir.

2) *Kategorilerin tematik analizi:* Bu analiz ile amaçlanan, araştırma konusunu sosyo-politik ve tarihsel bağlamına oturtabilmek ve frekans analizinden elde edilen bulguları derinleştirmektir.

1. Kategorilerin Frekans Analizi

Frekans analizine konu olan gazete ve gün sayısı şöyledir:

Cumhuriyet gazetesi, 1929-1937 ve 1945-1960 arası toplam 84 gün/gazete.

Milliyet gazetesi, 1929-1933 ve 1950-1960 arası toplam 33 gün/gazete.

Tan gazetesi, 1935-1956 arası (1945-1955 arası eksik olmakla birlikte) toplam 30 gün/gazete.

Vatan gazetesi, 1940-1960 arası toplam 74 gün/gazete.

Son Havadis gazetesi, 1953-1954-1960 sayıları ve toplam 9 gün/gazete.

Son Telgraf gazetesi, 1937-1958 arası toplam 71 gün/gazete.

Bu örneklem üzerinden toplam 301 gün ve gazete nüshası analiz edilmiş ve tematik kategorilendirmede aşağıdaki bulgular elde edilmiştir:

Kategoriler	Cum	Mil.	Tan	Vat.	Son Hav.	Son Tel.	Toplam	Toplam yüzde
Sembolleştirme	70	27	29	54	9	51	240	%34
Ritüelleştirme	64	25	20	33	8	39	189	%27
Dış gözlemcinin takdiri	30	13	11	29	2	20	105	%14
Cum+aktüalite	10	4	9	19	4	14	60	%8
Ön Haber	18	3	4	13	1	22	61	%8
Gurur objesi	30	11	4	-	-	2	47	%6
Gazete Sayısı	84	33	30	74	9	71	301	
Kategorik toplam	306	116	107	222	33	219	702	

Tablo-2: Tematik kategorilerin frekans dağılımı

Araştırmaya başlamadan önce tespit edilen kategorilerden tabloda gözlemlenebileceği üzere, araştırmada en çok işleyen kategoriler sembolleştirme, ritüelleştirme ve Cumhuriyet'i dış gözlemcinin takdiri aracılığıyla sunma kategorileridir. Araştırma öncesi saptanan, Cumhuriyet'in "çağdaşlık/asrilik söylemi olarak kurgulanması", "Cumhuriyet'in bir kopuş olarak sunulması", "Cumhuriyet'in parlak geçmişine atıflar" ve "Cumhuriyet'in yeni değerlerle eklemlenmesi" kategorileri tematik düzeyde işlememiş; ancak ileride değinileceği üzere, bu kategoriler farklı biçimlerde gazete yorum/köşe yazılarına tahvil edilmiştir. Dolayısıyla gazetelerde haber/manşet/sürmanşet düzeyinde bu söylem kategorileri beklenen sıklıkta

kullanılmamış; cumhuriyet kavramı, semboller ve ritüelleştirme temaları üzerinden kurulmuştur.

En sık tekrar edilen kategori *sembolleştirme* kategorisidir. Semboller, Cumhuriyet kavramının yerine geçen, onu ikame eden kişi, obje ve mekânlara karşılık gelmektedir. Bu kişi ya da objeler, doğrudan ya da dolaylı olarak Cumhuriyet bayramı günlerinde kavram ile örtüşen, onu çağıran/çağrıştıran unsurlardan oluşmaktadır. Semboller aracılığıyla Cumhuriyet kavramı üzerinde toplumsal oydaşım sağlanmakta, kavramın toplumsal hafızada ortak semboller aracılığıyla demirlenmesi mümkün olmaktadır. Sembollerin frekans düzeyi aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Kategoriler	Cum	Mil.	Tan	Vatan	Son Hav.	Son Tel.	Toplam	Toplam yüzde
Kişi	67	32	47	65	12	64	287	%25
Mekân	53	33	35	35	4	48	208	%18
İnsan Tipi	63	21	40	33	4	32	193	%17
Obje	47	17	14	21	1	18	118	%10
Askeri güç	44	19	24	22	6	-	115	%10
Yer	23	6	12	32	2	32	107	%9
Modernlik	31	21	25	20	6	4	107	%9
Diğer	1	1	-	-	1	-	3	-
Gazete Sayısı	84	33	30	74	9	71	301	
Gün başına sembol sayısı	3.9	4.5	6.5	3.1	4	2.8	3.8	

Tablo-3: Sembollerin frekans dağılımı

Tabloya göre frekans düzeyi en yüksek sembol, kişi sembolleridir. Aşağıda detaylandırılacağı üzere kişi sembolleri, başta Atatürk olmak üzere, dönemin politik

elitini simgelemektedir. İsmet İnönü ve Celal Bayar, Atatürk'ten sonra kişi sembollerinin başında gelmektedir. Cumhuriyet'in bir kavram olarak Atatürk en yüksek sıklıkta olmak üzere dönemin diğer politik elitlerine refere eder biçimde kurgulanması, toplumsal dokuda karşılığını bulan bir kişileştirme sürecini anlatmaktadır. Cumhuriyet'in kurumlar ve değerlerden çok, kişilerle özdeşleştirilmesi, toplumun "karizma" arayışına denk düşen bir unsur olarak yorumlanabileceği gibi, tarihsel köklerinde taşıdığı "lider kültü" ile de açıklanabilir. Kişileştirme aynı zamanda, kavramın "yerelleştirilmesi" bağlamında okunabilecek bir süreçtir. Periferal bir modernleşme hareketi olarak Cumhuriyet'in ilanı, evrensel ve tikeli bütünleştirmiş, çağdaş şemalar toplumsal algı ve tutumlarla özdeşlemiştir. Bu bağlamda, Osmanlı geleneğinden devreden "kişi kültü ve karizmatik otorite" algısı Atatürk'ün kimliğinde ve Cumhuriyet idaresi altında biçimlenmeye başlanmıştır. Bu süreç aynı zamanda anomi sonrası toplumsal düzenin inşasına –dolayısıyla yoğun bir karizma arayışına- denk düşmektedir. Atatürk'ün karizmatik bir otorite olarak sürükleyici ve motive edici gücü, Cumhuriyet'in bir yönetim biçimi ve felsefesi olarak konsolidasyonu için özellikle öne çıkarılmıştır.

Frekans analizinin sonuçlarına göre, sembolizasyonda yararlanılan diğer önemli unsurlar mekân ve insan tipleridir. Mekânlar ritüalizasyonun konumlandırıldığı alanlar olarak öne çıkmıştır. Cumhuriyet bayramlarının gerçekleştirildiği meydanlar, anıtlar, stadyum vb. kitlesel kalabalığa açık yerler ve törenlere katılanların toplumsallaştığı yerler (halkevleri, halk kürsüleri vb.) bu kategori içinde değerlendirilmiştir. Bunlar aynı zamanda cumhuriyetin "hafıza yerleri"dir. İnsan tipleri ise törenlerde Cumhuriyet'i sembolize eden toplumsal grupları kapsamaktadır. Öğrenciler, kadınlar, izciler ve askerler bu grupların başında gelmektedir. Askeri güç kategorisinin sıklığını bu bağlamda daha yüksek düşünmek gerekir; çünkü askerler "insan tipi" kategorisinde kodlanmış, askeri geçit kategorisi bu kategoriyle bütünleşmiştir.

Frekans düzeyi yüksek bir başka sembol unsuru modernleşme simgeleridir. Cumhuriyet'in bir çağdaşlaşma projesi ve Osmanlı İmparatorluğu'ndan ileri ve ondan farklı bir devlet ve toplumsal düzen tasavvurunun ürünü olarak görülmesi, Cumhuriyet'in mamur kentlerle, fabrika bacası, şimendifer, tayyare gibi dönemin modernleşme sembolleriyle özdeşleştirilmesini getirmiştir. Cumhuriyet'in "eski ve

yeni" arasında kurduğu zıtlık, modernleşme sembolleri aracılığıyla sağlanmaktadır. Dolayısıyla Cumhuriyet'in semantik düzeyde kendisini kurma temalarından biri, Cumhuriyet'in yeni, modern ve güzel olanı temsili iddiasıdır.

Sembolizasyon dışında tematik kategorilendirmede en çok işleyen tema *ritüelleştirme* temasıdır. Ritüelleştirme kategorisinin yüksek düzeyde işlemesi, toplumsal hafızanın inşasında ritüellerin önemsendiğini bir veri olarak belirtmektedir. Bu kategori, öğeleri bakımından daha homojen bir nitelik gösterdiği için alt kategoriler frekans analizine tabi tutulmamıştır. Askeri güç kategorisinin yüksek düzeyde işlerliği, sembollerin tesisi/insan tipi kategorisinde, "asker" başlığı altında ayrıca değerlendirilmiştir.

Toplumsal hafızanın inşasında sembol ve ritüellerin önemi göz önüne alındığında, Cumhuriyet'in bir kavram olarak inşası ve hafızada yer edinmesinin sağlanması için en çok bu unsurlardan yararlanılması önemli bir veri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Cumhuriyet bayramına verilen önem ve kutlamaların standardizasyonu, resmi hafızanın kitleselleştirilmesi ve tarihselleşmesi açısından önemlidir. Ritüeller, toplumun yekvücut hissetmesi ve toplumsal katharsis sağlanması açısından önemli anlar olduğu gibi, ulus-devletin kendi hegemonyasını inşası ve sembolik düzenini oluşturması açısından da önemlidir. Bu bağlamda Cumhuriyet'in kuruluşunun ulus-devletleşme süreci ile paralel gitmesi, ritüel ve sembollerin inşasını daha da önemli kılmış, bayramlar ulusal bütünleşme ve aidiyeti artırmıştır.

Tematik kategorilerde en çok işleyen bir diğer kategori *Cumhuriyet'i dış gözlemcinin takdiri aracılığıyla sunma* kategorisidir. Bu kategori önce Avrupa'nın Cumhuriyet'in "kurucu ötekisi" olarak, sonraları ise Amerika'nın "müttefik" olarak konumlarının ve takdirlerinin Cumhuriyet için önemini anlatır. Cumhuriyet'in modernleşme ve ulus-devletleşme sürecinin dünya tarafından takdir edilmesi, kurucu kadro açısından oldukça önemlidir. Nitekim dış takdir, askeri savaşın yanında, kültür ve ilerleme savaşının da kazanılmasına tekabül etmektedir.

Kategorik analiz aracılığıyla çözümlenen bir diğer tema köşe yazılarıdır. Köşe yazıları, Cumhuriyet kavramının sembol ve ritüeller aracılığıyla hafıza düzeyinde "görsel kodlaması" yanında "semantik kodlanma" biçimlerini ve kavramın bilişsel düzeydeki inşasının anlaşılması için analiz edilmiştir. Kavramın tarihsel ve sosyal

olarak hafızada konumlandırılış biçimi, köşe yazıları aracılığıyla sağlanmakta, sembol ve ritüelleri pekiştirme görevini köşe yazıları üstlenmektedir. Köşe yazılarının temaları üzerinden yapılan incelemede aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Kategoriler	Cum	Mil	Tan	Vat.	Son Hav	Son Tel.	Toplam	Toplam yüzde
Kazanımlara vurgu yapma	18	17	35	45	1	20	136	%27
Tarihselleştirme	17	9	13	27	14	18	98	%20
Yeni Olgular+Değerler le Eklemleme	15	3	6	13	3	12	52	%10
Aktüalite ile eklemleme	16	10	7	14	1	5	53	%10
Muhasebe/Rapor tutma	15	3	3	20	-	6	47	%9
Anlamlandırma	19	3	3	9	1	6	41	%8
Muhtemel tehlikelere karşı koruma	9	1	2	5	2	9	28	%5
Osmanlı'dan kopuş	2	5	5	4	-	-	16	%3
Eleştiri	-	-	8	3	-	1	12	%2
Savunma/Rasyonalizasyon	3	1	1	-	-	-	5	%0.1
Gazete Sayısı	84	33	30	74	9	71	301	
Genel Toplam	114	52	83	140	22	77	488	

Tablo-4: Gazete yorum/köşe yazılarının frekans dağılımı

Tabloda görüldüğü üzere, 1929-1960 yılları arasında yayınlanmış köşe yazılarının en sık tekrar edilen temasını *Cumhuriyet'in kazanımlaranın vurgulanması*

oluşturmuştur. Cumhuriyet'in kuruluş yıllarına tekabül eden bu dönem, inkılâpçılığın kurucu bir ilke olarak güçlü ve özellikle Atatürk'ün hayatta olduğu dönemde toplumda yaratmayı başardığı mobilizasyonun etkisinin yüksek olduğu yıllardır. Atatürk'ün ölümüyle birlikte ise, kavramın tutunumunu sağlamak kaygısı öne çıkmıştır. Bu bağlamda, Cumhuriyet'in bir yönetim felsefesi ve biçimi olarak toplum nezdinde hegemonyasını pekiştirmek, dönemin en önemli amaçlarından biri olmuştur. Kazanımlara yapılan vurgu, bir yandan Osmanlı geçmişini ötelerken, diğer yandan Cumhuriyet'in sosyal, politik ve gündelik hayattaki kazanımlarını öne çıkarmakta ve rejimin gücünü pekiştirmektedir.

Köşe yazılarında en çok tekrar edilen ikinci tema *tarihselleştirme*dir. Tarihselleştirme kategorisinin bu kadar sık tekrar edilmesi, toplumsal hafızanın inşası açısından önemli bir veridir. Zira Cumhuriyet'in kuruluş döneminde dahi, Cumhuriyet'in iletişimsel ve kuşak hafızasını oluşturma çabası içine girmesi ve gelecek yıllara malzeme olarak kalacak tarihsel anlatıyı, dolayısıyla tarihsel hafızayı biriktirmesi, toplumsal hafızayı kurma açısından bilinçli bir tercihi hatırlatmaktadır. Cumhuriyet bayramının bir kutlama ve bayramlaştırma süreci yanında, Cumhuriyet tarihinin ve bu tarihin ana anlatısının toplumsal hafızaya türdeş bir içerikle nüfuz ettiği bir dönem olması, hafıza kurucu olay ve kişilerin somut anlatı ve fotoğraflarla sunulması, bu günün sembolik etkisini artırmaktadır.

Köşe yazılarında tekrar eden üçüncü kategori *cumhuriyetin aktüalite ve yeni değer/kavramlarla eklemlenmesi*dir. Bu kategori, Cumhuriyet bayramlarının güncel politik meseleleri tartışma için vesile seçildiğini ve demokrasi/insan hakları gibi kavramlarla birlikte düşünülmeye başlandığını anlatır. Cumhuriyetin kavramsal anlamlandırmasının bu kategoriden az sıklıkta frekans sergilemesi, kavram üzerine felsefi ve teorik tartışmanın azlığını gösterse de, bu kategori aracılığıyla Cumhuriyet'in salt bir rejim ve devletle özdeş bir kavram olmaktan çıkarılma çabası olduğunu ima etmektedir. Özellikle çok-partili hayata geçiş süreci, bu temanın rastlanma sıklığını artırmış, Cumhuriyet'in o ana kadarki uygulanma ve yorumlanma biçimini eleştiren yazılar da bu süreçte yoğunlaşmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'ndan kopuş temasının bir ana kategori olarak öne çıkmamasının nedeni, bu temanın az kullanılmasından değil, genelde ana anlatıyı

destekleyen bir yan anlatı olarak kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Yazılar Osmanlı-Cumhuriyet karşılaştırması ile başlasa da, Cumhuriyet'in kazanımları ana tema olarak öne çıkmaktadır; dolayısıyla yazı/yorum, kazanımlar kategorisi içinde değerlendirilmiştir. Ancak Osmanlı ile kurulan zıtlık, bir damar olarak yazıların genelinde bulunmaktadır.

2. Kategorilerin Tematik Analizi

Kategorilerin nicelleştirilmeleri yanında sosyo-politik ve tarihsel bağlamı ile analiz edilmesi üzere, araştırmada en çok işleyen kategoriler ayrıca tematik analize tabi tutulmuştur. Nicelleştirilmeleri anlamlı olmayan ve bu bağlamda frekans analizine tabi tutulmayan alt kategoriler bu yöntemle analiz edilmiştir.

2.1.Ritüelleştirme Analizi

2.1.1. Bağış

Cumhuriyet bayramının ritüelleştirilme sürecinde, diğer günlerden ayrılmasını ve özelleştirilmesini sağlayan uygulamaları içeren bu kategori, toplumsal bütünlüğün artırılmasını hedefleyen rutinleri anlatmaktadır. Cumhuriyet kutlamalarını sıradan günlerden ayırarak biricikleştiren bu pratikler aracılığıyla, cumhuriyet kavramının toplumun gündelik yaşamına nüfuz etmesi sağlanmış, resmi bir anma töreni bu sayede sivil katılıma haiz bir ritüel haline getirilmeye çalışılmıştır. Cumhuriyet kupası futbol maçları, bazı cezaların toplu affı, işçiler için yevmiye verilmesinde ayrıcalıklı gün olarak seçilmesi ya da hayır kurumları (Himaye-i Etfal, Hilal-i Ahmer gibi) aracılığıyla fakirlerin gözetilmesi bu uygulamaların en sık görülenleridir.

Erken Cumhuriyet döneminin etkin fikirlerinden organizmacı ideolojinin, toplumu bir beden olarak tasavvur eden algılayışının ve sosyal dayanışmayı teşvik eden solidarizmin parçası olan bu uygulamalar, toplumu birbirini gözeten ve birbirinden sorumlu bir kitle haline getirmeyi hedeflediği gibi, Cumhuriyet'e bağlılığı artırıcı uygulamaları da içermektedir. Himaye-i Etfal vb. kuruluşların uygulamaları aynı zamanda klasik cumhuriyetçiliğin toplumu bireyden önce gören ve vazife ve toplumsal sorumluluğu yurttaşlık erdeminin bir parçası olarak idealize eden anlayışını da çağrıştırmaktadır.

Tan, 1956. Cumhuriyet bayramında, toplumsal dayanışmanın arttırılması hedeflenir: “Kızılay Haftası Cumhuriyet Bayramıyla başladı: Cemiyet başkanı ucuz yemeklerle parasız dağıtılan sütlü maddeler hakkında izahatta bulundu”.

SON TELGRAF

Belediye zabıta memurları

ŞEHİR HABERLERİ

Cumhuriyetin 30.yılı münasebetiyle

Şoförlerin mevcut cezaları af olundu

Şehir Meclisinde şoförlerle beraber bütün esnafın cezalarının affı da ittifakla kabul edildi.

Şehrimizde hiç bir yatılı lisede yer bulunamıyor

İlgililer yeniden bazı liseleri yatılı hale getirmeyi düşünüyorlar. İst. erkek lisesi de yatılı olacak.

İKTİSAT HABERLERİ

TURGUT

Donanmayı himayeye niçin terk etmişti

2.1.2. Bayramlaştırma

Erken Cumhuriyet dönemi, yeni bir rejimin simgesel olarak kendisini inşa etmesi ve bunu topluma yayması/öğretmesi bağlamında bir 'kuruluş' sürecine denk düşmektedir. Bu anlamda devlet ve toplum için her şey yenidir ve sıfırdan kurulmaktadır. Törenlerin yapılandırılmasındaki detay ve titizlik, her şeyin en ufak ayrıntısına dek planlanması ve öğretilmesi, aslında toplumun her ferdi için sembolik bir değişiminin birlikte yaşanması anlamına gelmektedir. Gazetelerde tören programının ayrıntılı bir biçimde yayınlanması, aslında 'birlikte öğrenme'nin bir yolu gibidir.

Cumhuriyet bayramı 1925 yılında ulusal bayram olarak ilan edilmiştir.[503] İlk yıllarda kutlamalar Meclis'te yapılmaktadır.[504] Kutlamalara halkın kitlesel olarak dâhil edilmesi, 1930'lara denk düşmektedir. Törenlerin planlanıp düzenlenmesi, devlet-parti özdeşliğinin bir sonucu olarak ve Cumhuriyet'in kurucu gücü sıfatıyla Cumhuriyet Halk Fırkası'nın idaresindedir. Şehirler ve köylerdeki törenler merkezden giden genelgeler ile düzenlenmekte, bu konuda en ince ayrıntılara dahi yer verilmektedir. Örneğin Cumhuriyet'in 10.yıl kutlamalarında, kutlamaları köylere kadar yaymak için Yüksek Komisyon Merkezi olarak köylerde bayramın nasıl kutlanacağına dair bir program hazırlanmış, CHF köylere dağıtılmak üzere 20.000 bayrak yaptırmıştır. Bu bayrakların nasıl kullanılacağı dahi en ince ayrıntısına kadar belirtilmiştir. [505]

Yönetmeliğin bazı maddeleri şöyledir[506]:

1- Küçük bayraklar her şahsa yalnız bir adet verilir. Bayrağı alanlar ceketlerinin sol yakası yukarısına, yakanın sivri ucu altına ve takriben bazı ceketlerde yapılan ilik hizasına takarlar. Kadınlar elbiselerine göre bayrağı aynı yerde, aynı hizaya gelecek surette takarlar.

2- Yakaya takılan bayraklar ok uçları aşağıya gelecek tarzda ucu toplu bir iğne ile yakaya iliştirilir.

---

[503] Cemil Koçak, "Cumhuriyet'in 10.Yılı Kutlamaları", Tarih ve Toplum, S:46, 1987, s.7.
[504] Ahmet Ö.Alkan, "Cumhuriyet'in En Uzun Günü", 29 Ekim 2007, Cumhuriyet Bayramı Yayını, CNN TÜRK.
[505] İlker Çayla, "Kamusal Bir Din Yaratmak, Milliyetçilik: Simge ve Törenleri", **Resmi Tarih Tartışmaları I**, (Ed.) Fikret Başkaya, Maki Basın Yayın, Ankara, 2005, s.96.
[506] C.H.F Katibi Umumisi Kütahya Mebusu Recep'in 17.9.1933'te yayınladığı genelge, aktaran Çayla, **a.g.m**., s.97. *(abç)*

3- Geçit resmine iştirak edecek ordu, jandarma, polis ve mektepliler bayrak takmazlar. *Şu halde bayrakları, halkçı olan Cumhuriyet halk fırkasının sınıfsız, imtiyazsız, farksız, hakta ve şerefte müsavi gördüğü halk fertleri takacaklardır.*

4- Bayraklar dağıtılırken takılması şekli alanlara öğretilmelidir.

Cumhuriyet'in 10.Yıl Kutlamaları da benzer biçimde en ince ayrıntısına kadar tasarlanmış ve diğer illere bildirilmiştir. Bu programda *"Köylere verilen bayraklar Cumhuriyet adı verilen meydanların münasip bir yerine asılacaklardır. Köyde bayram şöyle başlayacaktır. Bayramın birinci günü sabahı, Cumhuriyet meydanında köy halkı, köy ihtiyar heyeti, köy fırka ocağı, muallim ve talebeler, jandarma, harp malulleri, askerlik yapmış olanlar, şehit anaları, şehit karıları, şehit çocukları, öbür köylüler dizileceklerdir. Bütün köy halkı düzgün bir şekilde meydanda toplandıktan sonra tam saat onda köyün mektep talebesi ile halk bir ağızdan marş ve milli türküler söyleyeceklerdir. O güne kadar onuncu Cumhuriyet marşı öğretilebilen yerlerde bu marş söyletilecektir.(...) 29 teşrinevvel günü Cumhuriyetin ilan edildiği dakikada saat yirmi buçukta da bütün köylüler yakılacak ateşin etrafında toplanacaklar ve ayrıca meşale yakacaklardır. Bu toplantıda köy muallimi Cumhuriyet'in faydalarını anlatacak, bundan sonra da davul zurna çalınacak ve milli türküler söylenecek, oyunlarla eğlenilecektir.(...) Bayramın ikinci ve üçüncü günü ve geceleri, pehlivan güreşleri, cirit oyunları gibi eğlenceler yapılacaktır. Bunlardan başka merkezden gönderilen Cumhuriyet ve inkılâp üzerine yazılan şiirler, destanlar okunacaktır.(...) Köyler için bir de küçük piyes yazdırılıp bastırılmış ve bütün köylere gönderilmiştir. Adı 'Yarım Osman' olan bu piyes köy meydanında temsil olunacaktır.(...)"*[507] denmekte, törenler farklılığa mahal vermeyecek biçimde, en ince ayrıntısına kadar şekillendirilmektedir. Burada dikkat çeken unsur, törenin resmiliğine karşın, bayramın ikinci ve üçüncü gününde "sivil kutlamalara" izin verilmesi, hatta bunun istenmesidir. Sivil kutlamaların merkezi bir dille organize edilmesi bir yana bırakılırsa, bayram kutlamalarının şenlik havasında geçmesi ve katılımın gönüllü olmasına dikkat edildiği görülmektedir. Katılımı istenen gruplar, "imtiyazsız, sınıfsız, kaynaşmış bir kütle" düsturuna uygun biçimde, resmi ve sivil unsurların bütünlüğünü anlatmaktadır. Sivil eğlencelerin, rejimin yerel kültürle

[507] Esat Öz, **Türkiye'de Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1992'den aktaran İlker Çayla, *Kamusal Bir Din Yaratmak…* **a.g.m**, s.98-99. (*abç)*

kaynaşması ve bütünleşmesi ve halkın da Cumhuriyeti yerelleştirerek içselleştirmesi açısından önemsendiği söylenebilir. Köylülerin ateş etrafında, meşale yakılarak toplanması, Promete'nin ateşini yani devrimleri simgeleyen bir ritüel olarak, rejimin "inkılâpçı" karakterine gönderme yapmaktadır. Merkezi olarak yazılan piyesin tüm köylere dağıtılarak oynatılması ise, rejimin kutlamaları endoktrinasyon için önemli aracı zamanlar olarak gördüğünün işaretidir. "Cumhuriyet" adı verilen meydanlar ve "Cumhuriyet Marşı", Cumhuriyet elitinin toplumsal hafızada kurmaya çalıştığı "bellek yerleri"nin en somut örnekleridir.

Onuncu yıl kutlamalarının sonraki dönemler için bir model işlevi gördüğü kabul edilir.[508] Bayramla ilgili haberler bir hafta öncesinden duyurulmaya başlanır. Örneğin 25 Teşrinievvel 1933'de Cumhuriyet'te, 'Büyük Bayramda yapılacak deniz şenliklerinin programının da tespit edildiği' haberi yayınlanır. Bu haberde halkevlerinde verilecek konferans ve temsillerin de listesi yer almaktadır. 28 Teşrinievvel'de ise Ankara Radyosunun programı ayrıntıları ile verilir. 1933 Kutlamaları'nın önemli bir diğer katkısı, Cumhuriyet Bayramı'nda yayınlanan 'fevkalade nüshalar' ile sonraki yıllar için bu geleneğin başlatılmasıdır. 29 Teşrinievvel 1933'te iç sayfada 'Büyük Bayram Nasıl Tes'it Edilecek?" başlığı ile haberleştirilen kutlama, Ankara ve İstanbul'daki programı içermektedir. Ankara programı görece kısadır. M.Kemal Paşa'nın bir nutuk irad edeceği, geçit resmi yapılacağı, akşam da bir balo yapılacağı duyurulmaktadır. Buna karşın İstanbul programı ise hayli detaylıdır: *"Bayram merasimine bu sabah Bayezid meydanında yapılacak olan geçit resmi ile başlanacaktır. Vali ve Belediye Reisi Muhiddin Bey daha evvel Vilayet makamında konsolosların tebrikatını kabul eyleyeceklerdir. Resmigeçide iştirak edecek olan kıtaat, mektepliler ve diğer teşekküllerin mümessilleri saat dokuz buçuğa kadar kendilerine tahsis edilmiş bulunan yerleri almış bulunacaklardır. Saat onda Vali Beyle kolordu kumandanı Şükrü Naili Paşa meydana gideceklerdir. Burada safların önünden geçilecek ve bayram tebrik olunacaktır. Beyazıt kulesi yanında hazırlanan kürsüde Vali Bey bir nutuk söyliyecek, nutuk bitince bütün mızıkalar hep birden İstiklal Marşını çalacaklardır. Bundan sonra verilecek bir kumanda ile Beyazıt meydanını dolduran askerler, mektepliler ve halk hep bir ağızdan Cumhuriyet marşını söyliyeceklerdir. Marş bitince yürüyüş başlıyacaktır. Yürüyüş şu sırayı takip edecektir: Ordu,*

[508] Arzu Öztürkmen, "Celebrating National Holidays in Turkey: History and Memory", **New Perspectives on Turkey**, V:25, 2000, s.59.

harp malulleri, polis, itfaiye, yüksek mektepler talebesi, izciler, Hilali Ahmer, Himayeyietfal, tayyare, maarif, milli iktisat ve tasarruf cemiyetleri mümessilleri, sanayi birliği, esnaf cemiyetleri ve halk. Alay Bayezit meydanından hareketle, Sultanahmet, Köprü, Şişhane, Tepebaşı, İstiklal Caddesi yolu ile Taksime gidecektir. Bu sırada güzergâh boşalacak ve tramvaylar işlemiyecektir. Taksimde abideye çelenk konduktan sonra resmigeçit nihayet bulacaktır. Gece yapılacak olan fener alayının da çok mükemmel olması için bütün tertibat alınmıştır. Fener alayı birçok semtlerde yapılacak, bunlardan ikisi pek büyük olacaktır. Saat sekizde bir kafile Harbiye mektebi ve Taşkışladan ve diğer bir kafile de Beyazıttan fener ve meşalelerle hareket edecekler, Taksimde birleşeceklerdir. Fener alayları Taksimde birleştikten sonra Cumhuriyetin nasıl ilan edildiği hakkında Ankaradan kısa bir konferans verilecek, bu konferans radyo ile dinlenecektir. Bu maksatla Taksim belediye ve Bayezit meydanlarına hoparlör konmuştur. Gece saat sekizi beş geçe limanda bulunan filo ile muhtelif yerlerden yüzbir atım top atılacaktır. İlk top sesi işitilince herkes ve bütün vesaiti nakliye şühedanın ruhunu taziz için bir dakika oldukları yerde duracaklardır. Gece Millet sarayında bin beş yüz kişilik bir balo verilecektir. Bu hususdaki davetnameler tamamile gönderilmiştir. Bu baloya erkânı askeriye ve mülkiye, konsoloslar, şehrin muteber tüccarları, erkânı matbuat davetlidirler. Yarın gece de üç yüz parça geminin iştiraki ile Boğazda deniz üzerinde bir fener alayı yapılacaktır. Bunun için bütün gemiler adeta birbirleriyle rekabet edercesine donatılmışlardır."[509]

Programın bu kadar detaylı alıntılanmasının nedeni, sonraki yıllar için şablon bir kutlama programı olması ve kimi uygulamaların günümüzde dahi hala devam etmesidir. Resmi kutlama programı dışında Beyoğlu'nun Tünel'den Taksim'e kadar sivil kutlamalar için süslenmesi ve muhtelif semtlerde düzenlenen fener alayları ve hazırlanan taklar, kutlamaya sivil bir içerik ve coşku kazandırma arzusunu yansıtmaktadır. Örneğin haberlere göre, "Fatin Bey *[Rasathane müdürü olmalı, kim olduğu belirtilmemiş]* Rasathaneyi çok güzel süslemiş ve İstanbul'un en yüksek mahallesi olan Rasathane tepesine bir kuyruklu yıldız yapmıştır. Arnavutköyündeki inhisar depoları da mükemmel bir surette tezyin (…) edilmiştir. Vaniköy ve Kandillide de müteaddit taklar yapılmış, Paşabahçe ile Çubuklu arasındaki müskirat fabrikası önündeki tak ve tezyinat çok beğenilmiştir."[510]

[509] **Cumhuriyet**, 29 Teşrinievvel 1933.
[510] **Cumhuriyet**, 30 Teşrinievvel 1933.

Ankara kutlamaları iç sayfalarda detaylarıyla aktarılmıştır. Ankara ile ilgili haberlerde de şehrin tamamıyla süslendiği söylenmektedir: *"Ankara caddesinin iki tarafında vücude getirilen ziya tertibatı, caddenin adeta manzarasını değiştirmiştir. Hemen her köşe başında Cumhuriyetin yüksek manalarını ifade eden vecizeler, grafikler göze çarpıyordu. Bütün semtler, umumi meydanlar, caddeler, belli başlı sokaklar, donanmıştı. Üzerinde bayrak dalgalanmayan, birkaç ampul sallanmayan tek bir bina kalmamıştı. Cumhuriyet Halk fırkası merkezlerinde, mühim kutlama tertibatı alındığı görülüyordu."*[511] Hâkimiyet-i Milliye Meydanı'ndaki Gazi Heykeli'nin önünde izcilerin and içme merasimi yapılmış, Ata'nın gençliğe hitabesi and şekline sokularak, hep bir ağızdan söylenmiştir. Burada aynı zamanda 315'er köyden üçer kişinin köyleri temsilen Ankara'ya geldiği bildirilmektedir. Halk Fırkasının organize ettiği konser ve temsiller de sivil katılıma hitap eden etkinliklerdir. Bayramın üçüncü günü ise "İstanbul Süreyya Sineması salonlarında 600 kişilik muazzam bir halk balosu yapılacak, halk bedava izaz ve ikram edilecektir."[512]

Kutlamalara halkın coşkun katılımı özellikle öne çıkarılan unsurlardan biridir. "Türk milleti yekpare bir kütle halinde en büyük bayramını yapmakta"dır.[513] Geçit resminde öğrenciler ve askerler dışında, dönemin solidarist korporatist uygulamalarını andırırcasına esnaf birliklerinin olması ilgi çekicidir. Lokantacılar, hamallar, inşaat ustaları, kaldırımcılar, kahveciler, kasaplar cemiyeti bunlardan bazılarıdır. Kayıkçı ve sandalcılar ise güzel memleket oyunları oynayarak geçtikleri için ilgi uyandırırlar. Saraçlar, sıvacılar, sütçüler ve sucular geçitteki diğer esnaf cemiyetleridir. Bu geçidi Tahmil ve Tahliye deniz amelesinin geçişi takip eder. Amele geçerken cumhuriyet marşını söylemektedir. Mobilyacılar, Gazinin resmini tasvir eden, işledikleri bir yorganı teşhir etmektedirler.[514] Her sınıftan halk kütlesinin yekpare bir bütün olarak bayramı kutlaması, sınıfsız, imtiyazsız, kaynaşmış bir kitlenin özlemini duyan kurucu elitler için önemli olmalıdır. Nitekim CHP'nin 1931 yılı Parti Programı'nda "Türkiye Cumhuriyeti halkını ayrı ayrı sınıflardan mürekkep değil ve fakat ferdi ve içtimai hayat için, işbölümü itibari ile muhtelif mesai erbabına ayrılmış bir camia telakki etmek, esas

[511] **Milliyet**, 29 Teşrinievvel 1933.
[512] **Milliyet**, 29 Teşrinievvel 1933.
[513] **Milliyet**, 29 Teşrinievvel 1933.
[514] **Milliyet**, 29 Teşrinievvel 1933.

prensiplerimizdendir" dendikten sonra, "başlıca çalışma zümreleri" şöyle sıralanır: "A)Küçük çiftçiler, B)Küçük sanayi erbabı ve esnaf, C)Amele ve işçi D)Serbest meslek erbabı E)Sanayi Erbabı, büyük arazi ve iş sahipleri ve tüccar". Madde şöyle devam eder: "Fırkamızın bu prensiple istihdaf ettiği gaye, sınıf mücadelesi yerine, içtimai intizam ve tesanüt temin etmek ve birbirini nakzetmeyecek surette, menfaatlerde ahenk tesis eylemektir"[515]Meslek gruplarının geçişi -maddeyi hatırlatırcasına- solidarist korporatizmin meslek temsilleri esasınca, bütün toplumsal grupların birbirine duyduğu ihtiyacı hatırlatır niteliktedir. Bu bağlamda, yönetici bir başın işlevsel uzuvları gibi, bir organizma olarak, yekvücut bir kitleyi anımsatmaktadırlar.

Onuncu yıl kutlamalarının kendine özgü en önemli ritüellerinden biri 'toprak alma merasimi'dir. Bu merasimde, ülkenin her şehrinden Atatürk'e o şehri ve bütün ülkeyi temsilen bir miktar toprak gönderilmektedir. İstanbul'da yapılan toprak alma merasiminde Halkevi Reisi Hamit Bey şunları söylemektedir: *"(...) Vatanın her tarafında yapılan bin bir tezahürat arasında yurt bağımızı ve büyük şefimize olan sarsılmaz ve tazim irtibatımızı göstermek için bir de toprak alma merasimi yapılmaktadır. Bu merasim, memleketin her vilayet ve kazasında Cumhuriyet bayramımızın kutlulandığı bütün meydanlarda yapılacaktır. Toprak mahallin en büyük amiri, fırka reisi, halkevi reisi, muharebe meydanlarında vatan için malul kalmış bir zat, en yüksek mektepte en yüksek sınıftan bir kız ve bir erkek ve bir şehit evladı tarafından alınacaktır. Alınacak topraklar bir kutuya konacak ve Ankaraya gönderilecektir. Bu toprak milletin Gazi ülküsü yolunda birleşmiş bulunduğu ve Türk vatanının birliğini gösterecek bir yerde toplanıp saklanacaktır. Hedefimiz malumdur. Medeniyet âleminin en ön safına geçmek istiyoruz. Bunun için yegâne yol bir olmak, toplu bulunmak, Ulu Gazimize layık olmağa çalışmaktan ibarettir. Binaealeyh ileri, daima ileri, durmadan dinlenmeden ileri..."*[516]

Toprak alma merasiminin amacı, Atası etrafında toplanmış ve aynı ülküde birleşmiş bir milletin birlik ve bütünlüğünü sembolik olarak inşa etmektir. Toprak alma merasiminde bulunan ve bu merasimi gerçekleştirenler, 'devlet' ile özdeş ve devlete sadakat ve bağlılığını göstermiş, ya da bu bağlılığın en çok beklendiği –örneğin öğrenciler, yani gençler- insanlardır. Fırka reisi ve Halkevi reisi, devlet-parti özdeşliği

[515] (CHF Nizamnamesi ve Programı, TBMM Matbaası, Ankara, 1931'den aktaran Cemil Koçak, "1940'ların İkinci Yarısında Sosyal Politika: Devlet, Sınıflar, Partiler ve Dayanışmacı/Vesayetçi İdeoloji", C.Koçak, *Geçmişiniz*…**a.g.e**., s.456.
[516] **Milliyet**, 31 Teşrinievvel 1933. *(abç)*

uyarınca devleti temsil etmektedir. Şehit evladı ve gazi, vatan için somut fedakârlığın cisimleştiği ve en çok taltif edilmesi gereken gruplardır. Bu törenlerde dinsel bir vecd'in[517] varlığı göze çarpmaktadır. Atatürk'e atfedilen kutsiyet yanında, vatan toprağı ve şehitlere karşı duyulan minnettarlık ve ritüelin kendisi 'kutsal'a duyulan imanın sekülerleşmiş bir biçimini çağrıştırmaktadır. Bu ritüel aynı zamanda milliyetçi ideolojinin vatan ve toprakla kurduğu mekansal ilişkinin de 'romantik' bir ifadesini oluşturmaktadır. Bir ulus olarak tanınmak için, toplumsal dayanışma –sureten ulusun üyeleri arasında belli ölçüde bir bütünleşme- ve kolektif kimlik –bütünün üyeler tarafından kabulü ve bütünün parçası olma kapsamında bir bireysel kimlik anlayışı- gerekir.[518] Bunun içinse bir 'ulus retoriği' oluşturulmalıdır. Ulus retoriği "sınırları olan bir toprak veya belirli bir nüfus ya da her ikisi, bölünmezlik (ulusun bir bütün olduğu kavramı), egemenlik, 'üstün' bir meşruiyet kavramı, halkın kolektif olaylara katılımı, doğrudan üyelik, ortak bir kültür, zamansal derinlik, ortak mezhep veya ırk özellikleri"ni içermektedir.[519] Toprak alma merasimi ve genel olarak cumhuriyetin ilk dönem ritüelleri düşünüldüğünde, ulus olmak adına bir "ulus retoriği" inşa edilmeye çalışıldığı gözlenir. Sınırları belli ve kutsal bir vatan, bölünmez bir egemenlik ve ulusun bütünlüğü, halkın kolektif katılımı üzerindeki ısrar, ortak bir tarih ve kültüre yapılan yoğun vurgu ve zamansal derinlik (ulusun dün, bugün ve yarın var olacağı) bu retoriğin önemli parçalarıdır. Toprak alma merasimlerinin bu anlamda; ulusu, mekânı ve kimliği aynı anda sembolik olarak yeniden ürettiği söylenebilir. Ritüelin burada ve şimdi'liği, ulusun 'hayali birlikteliği'ni somutlaştırmakta, vatan-lider-ulus vatan toprağının sembolik gücüyle birleşmektedir. Tören sonrası 'toprak alınırken kullanılan kazma, kürek, mühür, müm, zabıt yazılırken kullanılan kalem'in İnkılâp Müzesine konacak olması'[520] ise, Cumhuriyet'in kendi otobiyografik hafızasını inşadaki kararlılığını göstermektedir.

Cumhuriyet bayramlarının bir diğer önemli farkı, Cumhuriyet'in başarılanın somutlandığı anlar olarak gerçekleştirilen 'küşat resimleri', yani açılış törenleridir. Yeni yolların, binaların, kurumların vs. açılış törenleri Cumhuriyet bayramına denk getirilir

[517] Çayla, *Kamusal bir din yaratmak…* **a.g.m**., s.105.
[518] Craig Calhoun, **Milliyetçilik**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007, s.5.
[519] Calhoun, **a.g.e**., s.6.
[520] **Milliyet**, 31 Teşrinievvel 1933.

ve sembolik bir bağ kurulur. Bunlar aynı zamanda cumhuriyetin en temel ilkesi olan inkılâpçılığın devamını ve hızını gösteren uygulamalardır.

Bu dönemde Cumhuriyet bayramlarından önemli bir diğer detay, camilere kurulan mahyalarda cumhuriyetle ilgili verilen mesajlardır. Ayasofya, Sultanahmet, Yeni Camii, Süleymaniye, Fatih camileri bunların başında gelmektedir. Mahyalarda, Varolsun Gazi, Yaşasın Cumhuriyet, Cumhuriyet Fazilettir, Hâkimiyet Milletindir gibi ifadelere rastlanmaktadır. Rejimin din ile, dolayısıyla toplumun kolektif hafızasındaki bir başka önemli unsur ile ilişki kurmaya çalışması anlamında bu uygulama önemlidir.

Cumhuriyet'in diğer şehirlerde, Anadolu'da kutlanması haberleri iç sayfalarda verilmekte, fotoğrafların yayınlanması ise bayramın üç dört gün sonrasına sarkmakta, on gün sonrasında dahi bu yayın devam etmektedir. Bunun dönemin teknolojik kısıtlılıklarından kaynaklandığı söylenebilir. Bayram sonrasına sarkan bir diğer haber ise Atatürk'ün muhtelif devlet başkanlarından aldığı tebrik telgraflarının neşridir.

Bayramların bir diğer özelliği halk kürsülerinden halk hatiplerinin halka seslenmeleridir. Bu uygulama 1950'lerde de devam eder. Şehrin muhtelif yerlerine kurulan kürsülerden, genellikle halkevlerinin seçtiği, öğretmen, gazeteci vb. kimseler halka inkılâbın niteliklerini ve faydalarını ve cumhuriyetin önemini aktarırlar.

1937'de Atatürk'ün sağlık sorunları nedeniyle törenlerde politik bir figür olarak artık bulunamadığı süreçte, bayramın dâhiliye vekili ya da başbakanın nutku ile açılması uygulaması başlar. Nutuk, bayramdan bir gün önce, Ulus Meydanı'ndan ya da radyodan irad edilir. Nutuklar, Cumhuriyet rejiminin faziletleri, Atatürk'ün Türk milleti için önemi ya da güncel politik meselelerden (II. Dünya Savaşı konjonktürü, hayat pahalılığı ile ilgili önlemler, çok partili hayata geçiş vb.) oluşur. Cumhuriyet bayramlarının bu bağlamda toplumla ilişki kurmada siyasal iletişimin önemli mecralarından biri olarak görüldüğü anlaşılmaktadır.

1940'larda törenlerin çok fazla değişmediği görülmektedir. İzciler bir gün önceden Ankara'ya gelmekte ve 28 Ekim'de "Samanpazarı'ndan Ulus meydanına gelerek abide etrafında merasime başla[maktadırlar]. Her bir ağızdan İstiklal Marşı söylenmekte, abideye çelenk konulmakta ve nutuklar söylen[mektedir]. Bu esnada bir izci müfrezesi de Ebedi Şef Atatürk'ün makberesine giderek bir ihtiram çelengi

koy[maktadır].”[521] Resmi küşatlar devam etmektedir. Kutlama mekânları İstanbul’da yine Taksim ve Bayezit meydanları ve Beyoğludur. Taksim’de merasim ve geçit resmi yapılmaktadır. Vali ve Komutan Cumhuriyet Abidesi önüne gelmekte, direğe bayrak çekilmekte ve ardından İstiklal Marşı okunmaktadır. Halk kürsülerinden halka hitap devam etmektedir. Şehitlikler ziyaret edilmekte, gece fener alayları düzenlenmektedir.

Ankara’da törenlerin mekânı Ulus meydanıdır. Bayramdan bir gün önce bu meydanda başvekil bir nutuk irad etmekte, halkla bayramlaşmakta, izciler burada toplanarak Atatürk’ün makberesini ziyaret ederek çelenk koymaktadırlar. İzciler aynı zamanda kamp kurarak, hasta taşıma, yardım, muharebe vs gibi izci faaliyetleri sergilemektedirler.[522]

Tören günü, öncelikle Ata’nın kabrine çelenk konmakta, ardından devlet başkanı (İsmet İnönü) Meclis’te tebrikleri kabul etmektedir. 14.30’da ise Hipodrom’daki törenler başlamaktadır. İstanbul’da ise sabah töreni Taksim Anıtı’nda yapılmakta, ardından öğle üzeri Vali tebrikleri kabul etmektedir. Taksim’de geçit resmi yapılmakta, gece ise fener alayı ve balo düzenlenmektedir.

1940’larda törenlere dâhil olan en önemli ayrıntının Atatürk’ün kabrini ziyaret olduğunu eklemek gerekir. Bunun dışında törenlerin şekli ve yapıldığı yerler aynıdır. Sivil eğlencelerde de farklılık göze çarpmaz. Halkevlerinin törenlerdeki etkinliği devam etmektedir.

1950’lerde bayram kutlamaları iç sayfada ve ayrıntısız verilmeye başlanmıştır. İnkılâp ateşinin 1950’lerle birlikte sönmeye başladığı bu gelişmeden de anlaşılmaktadır. Bayram kutlamaları birer rutin halini almaya başlamıştır. 1950 yılında Başbakan bayramı açış nutkunu söylememiş, bu durum ‘halk arasında hayretle karşılanmıştır”.[523] Programa göre “sabah Vali tebrikleri kabul edecek, 10.30’da Taksim Cumhuriyet meydanında Vali birlik ve kıtaları teftiş edecek, müteakiben İstiklal Marşı ile bayrak direğe çekilecektir. Daha sonra çelenkler abideye konulacak ve geçit resmi başlayacaktır. Taksim Meydanındaki törenden sonra Edirnekapı şehitliği ziyaret edilecektir. Gece Taksim ve Bayezit meydanlarında şenlikler düzenlenecektir. İstanbul

[521] **Son Telgraf**, 28 Birinciteşrin 1940.
[522] **Son Telgraf**, 28 Birinciteşrin, 1941.
[523] **Son Telgraf**, 29 Ekim 1950.

Radyosu da Cumhuriyet Bayramı münasebetiyle özel bir program tatbik edecektir."[524] Selimiye kışlasından 21 pare top atışı yapılacaktır. Atatürk'ü kabrinde ziyaret eden izcilere lise öğrencilerinin de dâhil edilmesi, bu dönemde yaygınlaşan bir uygulamadır. Yine Ankara valiliğince hazırlanan programda lise öğrencileri ve izcilerden oluşan bir grup, bir askeri kıt'a ile birlikte şehitliğe gitmekte ve törenle çelenk koymaktadır. Gençlerin törenlere dâhil edilmeye çalışılması, Cumhuriyet'in 'gençlik' kavramıyla ve Cumhuriyet'i simgeleyen insan tipi olarak gençlere atfettiği anlamdan kaynaklanmaktadır. Tekrar değinileceği üzere, gençlik Cumhuriyet'in hem yeniliğini, hem inkılâpçılığını hem de *ancient regime*'le farkını ortaya koymaktadır. Bu anlamda genç cumhuriyetin, gençlerle özdeşliği ve onlardan bekledikleri, kendini tanımlama biçimini anlatmaktadır. Gençlerin törenlere dâhil edilmesindeki çabayı, gençlerin de cumhuriyetle özdeşlik ve aidiyet bağı kurma/kurdurma çabası olarak okumak gerekir.

1930'lu yıllarda Cumhuriyet törenleri büyük oranda dönemin Alman ve İtalyan törenlerinden etkilenmiştir. Prusya ekolünden yetişen cumhuriyet kadroları bu ekolün ana teması olan "asker-ulus" anlayışlarını da topluma yaymaya çalışmışlar ve cumhuriyet törenlerini de bu çerçeve içinde düzenlemişlerdir.[525] İleride değinileceği üzere, gençlerin potansiyel asker (izci) olarak düşünülmesi ve törenlerde konumlandırılmaları, askeri geçitlere ve "cumhuriyetin bekçisi" olarak tasvir edilen askerlere geçit resimlerinde verilen önem ve sembolik olarak en çok kullanılan öğe oluşu, kadınların dahi katı bir disiplin ile tören geçitlerinde yerini alması, tören sembolizasyonundaki militer etkilerin yansımalarıdır.

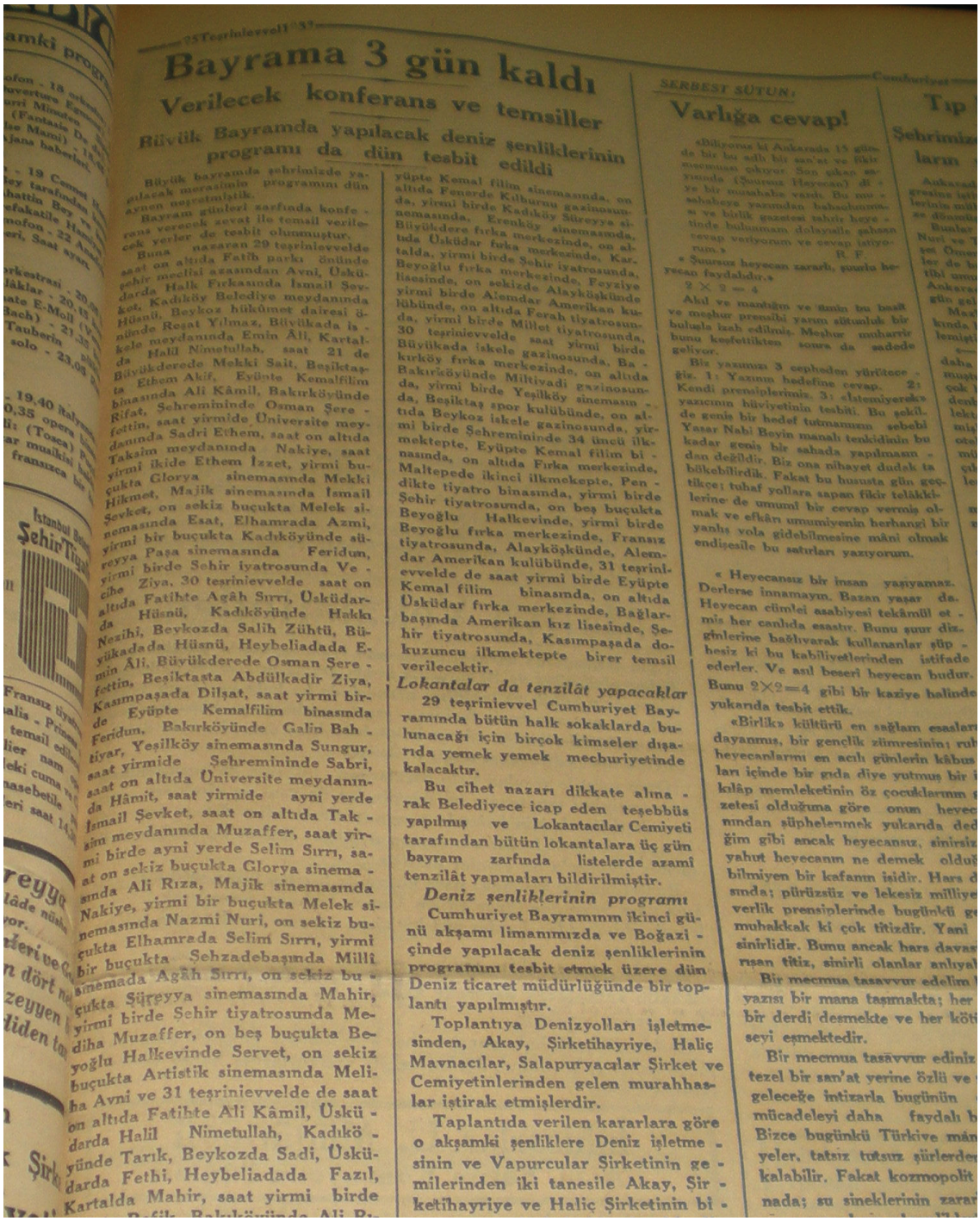
Özetle, erken cumhuriyet dönemi ritüellerinin genel özelliklerine bakıldığında şu sonuçlara varılabilir:

1. Ulus-devletin doğuşuna paralel bir ulus-kurma stratejisinin önemli bir parçası olarak görüldüğü için, ritüeller önemsenmiş ve bilinçli bir biçimde yapılandırılmıştır
2. İçerik ve detayları tek parti yönetimince belirlenerek diğer illere iletilmiştir; yerel inisiyatif yoktur ve asker ve sivil erkân önemli bir yer tutmaktadır; ancak 1930'lardan itibaren, resmi kutlamalar yanında sivil

[524] **Cumhuriyet**, 29 Ekim 1950.
[525] Çayla, *"Kamusal bir din yaratmak: Milliyetçilik, Simgeleri ve Törenleri"*…**a.g.m**, s.120.

kutlama ve katılımlar da önemsenmiş, halkın gönüllü katılımı arzulanmıştır. Halkevleri gibi oluşumlar bunun için seferber edilmiş, ancak sivil katılımın şeklinin dahi resmi otoritelerce belirlenme çabası, yaratıcı ve katılımcı kutlamaları sınırlandırmıştır.

3. Törenlerde Kemalizm'in ve tek parti döneminin ideolojik yansımalarını bulmak mümkündür. Sınıfsız, kaynaşmış bir kitle düsturuna uygun biçimde, törenler yekvücutluğu simgeleyen zamanlar olarak görülmüş, halkçılık, cumhuriyetçilik ve inkılâpçılık ilkeleri simgesel düzeyde törenlere yansıtılmaya çalışılmıştır.
4. Törenler, Türkiye Cumhuriyeti'nin geldiği noktayı ve başarılarını içeriye ve dışarıya teşhir etmenin uygun bir zamanı olarak görülmüş, törenlerin şekli ve içeriği modernleşme ve ulus-devletleşme sürecine paralel bir içerik taşımıştır.
5. Erken cumhuriyet dönemi törenleri sonraki yıllar için bir şablon niteliği taşımış, içerik ve mekânlarda çok az değişiklik meydana gelmiştir. Dolayısıyla ritüalizasyon anlamında kurucu bir dönem olduğu söylenebilir.

25 Teşrinievvel 1933

Bayrama 3 gün kaldı

Verilecek konferans ve temsiller

Büyük Bayramda yapılacak deniz şenliklerinin programı da dün tesbit edildi

Büyük bayramda şehrimizde yapılacak merasimin programını dün aynen neşrediyoruz.

Bayram günleri sarfında konferans verecek zevat ile temsil verilecek yerler de tesbit olunmuştur.

Buna nazaran 29 teşrinievvelde saat on altıda Fatih parkı önünde şehir meclisi azasından Avni, Üsküdarda Halk Fırkasında İsmail Şevket, Kadıköy Belediye meydanında Hüsnü, Beykoz hükûmet dairesi önünde Reşat Yılmaz, Büyükada iskele meydanında Emin Âli, Kartaldа Halil Nimetullah, saat 21 de Büyükderede Mekki Sait, Beşiktaşta Ethem Akif, Eyüpte Kemalfilim binasında Ali Kâmil, Bakırköyünde Rifat, Şehremininde Osman Şeref tin, saat yirmide Üniversite meydanında Sadri Ethem, saat on altıda Taksim meydanında Nakiye, saat yirmi ikide Ethem İzzet, yirmi buçukta Glorya sinemasında Mekki Hikmet, Majik sinemasında İsmail Şevket, on sekiz buçukta Melek sinemasında Esat, Elhamrada Azmi, yirmi bir buçukta Kadıköyünde Süreyya Paşa sinemasında Feridun, yirmi birde Şehir iyatrosunda Vecihe Ziya, 30 teşrinievvelde saat on altıda Fatihte Ağâh Sırrı, Üsküdarda Hüsnü, Kadıköyünde Hakkı Nezihi, Beykozda Salih Zühtü, Büyükadada Hüsnü, Heybeliadada Emin Âli, Büyükderede Osman Şeref tin, Beşiktaşta Abdülkadir Ziya, Kasımpaşada Dilşat, saat yirmi birde Eyüpte Kemalfilim binasında Feridun, Bakırköyünde Galip Bahtiyar, Yeşilköy sinemasında Sungur, saat yirmide Şehremininde Sabri, saat on altıda Üniversite meydanında Hâmit, saat yirmide ayni yerde İsmail Şevket, saat on altıda Taksim meydanında Muzaffer, saat yirmi birde ayni yerde Selim Sırrı, saat on sekiz buçukta Glorya sinemasında Ali Rıza, Majik sinemasında Nakiye, yirmi bir buçukta Melek sinemasında Nazmi Nuri, on sekiz buçukta Elhamrada Selim Sırrı, yirmi bir buçukta Şehzadebaşında Millî sinemada Ağâh Sırrı, on sekiz buçukta Şüreyya sinemasında Mahir, yirmi birde Şehir tiyatrosunda Medihа Muzaffer, on beş buçukta Beyoğlu Halkevinde Servet, on sekiz buçukta Artistik sinemasında Melihа Avni ve 31 teşrinievvelde de saat on altıda Fatihte Ali Kâmil, Üsküdarda Halil Nimetullah, Kadıköyünde Tarık, Beykozda Sadi, Üsküdarda Fethi, Heybeliadada Fazıl, Kartaldа Mahir, saat yirmi birde Eyüpte Kemal filim sinemasında, on altıda Fenerde Kilburnu gazinosunda, yirmi birde Kadıköy Süreyya sinemasında, Erenköy sinemasında, Büyükdere fırka merkezinde, on altıda Üsküdar fırka merkezinde, on altalda, yirmi birde Şehir iyatrosunda, Beyoğlu fırka merkezinde, Feyziye lisesinde, on sekizde Alayköşkünde yirmi birde Alemdar Amerikan kulübünde, on altıda Ferah tiyatrosunda, yirmi birde Millet tiyatrosunda, 30 teşrinievvelde saat yirmi birde Büyükada iskele gazinosunda, Bakırköy fırka merkezinde, on altıda Bakırköyünde Miltiyadi gazinosunda, yirmi birde Yeşilköy sinemasında, Beşiktaş spor kulübünde, on altıda Beykoz iskele gazinosunda, yirmi birde Şehremininde 34 üncü ilkmektepte, Eyüpte Kemal filim binasında, on altıda Fırka merkezinde, Maltepede ikinci ilkmekepte, Pendikte tiyatro binasında, yirmi birde Şehir tiyatrosunda, on beş buçukta Beyoğlu Halkevinde, yirmi birde Beyoğlu fırka merkezinde, Fransız tiyatrosunda, Alayköşkünde, Alemdar Amerikan kulübünde, 31 teşrinievvelde de saat yirmi birde Eyüpte Kemal filim binasında, on altıda Üsküdar fırka merkezinde, Bağlarbaşında Amerikan kız lisesinde, Şehir tiyatrosunda, Kasımpaşada dokuzuncu ilkmektepte birer temsil verilecektir.

Lokantalar da tenzilât yapacaklar

29 teşrinievvel Cumhuriyet Bayramında bütün halk sokaklarda bulunacağı için birçok kimseler dışarıda yemek yemek mecburiyetinde kalacaktır.

Bu cihet nazarı dikkate alınarak Belediyece icap eden teşebbüs yapılmış ve Lokantacılar Cemiyeti tarafından bütün lokantalara üç gün bayram zarfında listelerde azamî tenzilât yapmaları bildirilmiştir.

Deniz şenliklerinin programı

Cumhuriyet Bayramının ikinci günü akşamı limanımızda ve Boğazda yapılacak deniz şenliklerinin programını tesbit etmek üzere dün Deniz ticaret müdürlüğünde bir toplantı yapılmıştır.

Toplantıya Denizyolları işletmesinden, Akay, Şirketihayriye, Haliç Mavnacılar, Salapuryacılar Şirket ve Cemiyetinlerinden gelen murahhaslar iştirak etmişlerdir.

Taplantıda verilen kararlara göre o akşamki şenliklere Deniz işletmesinin ve Vapurcular Şirketinin gemilerinden iki tanesile Akay, Şirketihayriye ve Haliç Şirketinin bi-

SERBEST SÜTUN:

Varlığa cevap!

«Bilyoruz ki Ankarada 15 günde bir bu adlı bir san'at ve fikir encümeni çalışıyor. Son çıkan sayısında (Şuursuz Heyecan) diye bir münakaşa vardı. Bu münasebetle yazısından bahsedilmesi ve birlik gazetesi tahrir heyetinde bulunmam dolayısile sahan cevap veriyorum ve cevap istiyorum.»

R. F.

«Şuursuz heyecan zararlı, şuurlu heyecan faydalıdır.»

2 × 2 = 4

Akıl ve mantığın ve zihnin bu basit ve meşhur prensibi yarım sütunluk bir buluşla izah edilmiş. Meşhur muharrir bunu keşfettiktensonra da sadede geliyor.

Biz yazımızı 3 cephede yürütecegiz. 1: Yazının hedefine cevap. 2: Kendi prensiplerimiz. 3: «İstemiyerek» yazıcının hüviyetinin tesbiti. Bu şekilde geniş bir hedef tutmamızın sebebi Yaşar Nabi Beyin manalı tenkidinin bu kadar geniş bir sahada yapılmasından değildir. Biz ona nihayet dudak tıkıcı; tuhaf yollara sapan fikir telâkkilerine de umumî bir cevap vermiş olmak ve efkârı umumiyenin herhangi bir yanlış yola gidebilmesine mâni olmak endişesile bu satırları yazıyorum.

«Heyecansız bir insan yaşıyamaz. Derlerse inanmayın. Bazan yaşar da. Heyecan cümlei asabiyesi tekâmül etmiş her canlıda esastır. Bunu şuur dizginlerine bağlıyarak kullananlar süphesiz ki bu kabiliyetlerinden istifade ederler. Ve asıl beşeri heyecan budur. Bunu 2×2=4 gibi bir kaziye halinde yukarıda tesbit ettik.

«Birlik» kültürü en sağlam esaslara dayanmış, bir gençlik zümresinin; ruhlarının en acılı günlerin kâbusları içinde bir gıda diye yutmuş bir inkılâp memleketinin öz çocuklarının zetesi olduğuma göre onun heyecanından süphelenmek yukarıda dediğim gibi ancak heyecansız, sinirsiz yahut heyecanın ne demek olduğunu bilmiyen bir kafanın isidir. Harsında; pürüzsüz ve lekesiz milliyetverlik prensiplerinde bugünkü gemuhakkak ki çok titizdir. Yani sinirlidir. Bunu ancak hars davasından titiz, sinirli olanlar anlıyabilir.

Bir mecmua tasavvur edelim ki yazısı bir mana taşımakta; her bir derdi desmekte ve her kötü seyi eşmektedir.

Bir mecmua tasavvur ediniz ki tezel bir san'at yerine özlü ve geleceğe intizarla bugünün mücadeleyi daha faydalı bir Bizce bugünkü Türkiye mânyeler, tatsız tutsuz şürlerden kalabilir. Fakat kozmopolit nada; su sineklerinin zarar

Cumhuriyet, 25 Teşrinievvel 1933. Bayram kutlamalarını önceden duyuran bir ‘ön haber’.

Milliyet

Sahip ve Başmuharriri: Siirt Meb'usu MAHMUT

8 inci sene No. 2775 SALI 31 TEŞRİNİEVVEL 1933

Filistinde yeniden karışıklık başladı. Polisler araplarla çarpıştılar. Ölenler ve yaralananlar var.

Soldan itibaren: Gazi Hazretleri sefirlere hitabesini irat ederken, Rus Harbi ve komiseri geçit resmi esnasında Gazi Hz. ile tribünde, Gazi Hazretleri millete hitabelerini irat buyururlarken... (Ankarada hususi fotoğrafçımız Cemal Beyin resimlerinden)

Memleketin uzak yakın her köşesinden Gazi Hazretlerine dün birer avuç toprak gönderildi

Beyazıt meydanının ismi dünden itibaren "Cümhuriyet meydanı„ oldu

Dün şehrin bir çok yerlerinde küşat resimleri yapıldı Bayram neşe içinde devam ediyor

yin en canlısı ve heyecanlısı toprak alma merasimi olmuştur. Merasim saat 11- de Beyazıt meydanında yapıldı. Sabahın saat dokuzundan itibaren meydan, her taraftan akın akın gelen halkla dolmağa bşlmıştı. Saat 11 oldu. Şehiryatı mektebi ve inciler, şehir bandosu meydana geldi. İşaret edilen yerde hazır durdular. Merasime başlanırken Belediye Reis muavini Hâmit, Fırka Reisi Cevdet Kerim, Üniversite Emini Dr. Neşet Ömer, Halkevi Reisi Hâmit Beyler belediye azaları kaymakamlar, gazeteciler ve daha bir çok zevat vardı. İstanbul kutlulama komitesi azaları komiteye merbut faaliyet komiteleri azaları da tribünde

Milliyet, 29 Teşrinievvel 1933. Toprak alma merasimi Onuncu Yıl Kutlamalarının en özel ritüellerinden biriydi. Bayezid (Cumhuriyet) Meydanı ise önemli kutlama mekânlarından biri.

Milliyet

Sahip ve Başmuharriri: Siirt Meb'usu MAHMUT

8 inci sene No. 2776 ÇARŞAMBA 1 TEŞRİNİSANİ 1933

Bütün dünya gazeteleri Cümhuriyetin onuncu yılı münasebetile takdirle dolu neşriyata devam ediyorlar.

Meclis bugünden itibaren yeni içtimaları-na başlıyor. Belediye büt-çesinde tadilât yapılacak.

Eski Akisler

Topkapı asfelt yoluna ilk kazma — Fırka binasının küşat resmi — Hal'de vaz'ıesas resmi — İnkılâp müzesinin küşat resmi.

Gazi Hz. Bugün Büyük Bir Ehemmiyeti Haiz Olan Nutukları Ile M. Meclisini Açacaklar

Dün de şehrin bir çok yerlerinde küşat ve temel atma merasimi yapıldı

Şehitlik ziyaret edildi, çelenkler kondu, yirmi yeni mektep, inkılâp müzesi, talebe yurdu ve daha bir çok yerler açıldı

Cümhuriyet Bayramının üçüncü gü-nü de heyecan ve sevinçle devam etti. Bayramın son günü olmak münasebe-tile halk sabahın en erken saatlerinde sokağa çıkmıştı. Geceyarılarından son rayа kadar halk selleri oluk oluk cad-delerde aktı. Bilhassa akşamdan son-ra halk, caddelerde o kadar kesif bir kalabalık arzediyordu ki vesaitnaklii-ye seferlerini güçlükle yapabiliyorlar-dı. Tramvaylara binmek hemen hemen imkânsızdı. Otomobil arayanlar, saat-lerce beklemek mecburiyetinde kalı-yorlardı.

Resmi küşatlar

Dün İstanbulda gene bi rçok mücs-sesenin küşat resimleri, temel atma merasimi yapıldı. Cümhuriyet Bay-ramında bu suretle 12 muhtelif yerde küşat resmi yapılmış, temeller atılmış ve yirmi mektebin kapıları açılmıştır.

Dünkü küşat resimlerine evvelâ mez bahanın yeni satış salonu ve memurin dairesinin açılmasile başlandı. Saat on buçukta Fırka Vilâyet İdare Heyeti Reisi Cevdet Kerim, Fırka vilâyet he-yeti azaları, daimi encümen ve şehir meclisi azaları ve bir çok halk hazır bulunduğu halde Vali Bey bir nutuk-la küşat ersmine başladı. Muhittin B. nutkunda mezbahanın kuruluşunun bir tarihçesini yaptıktan sonra bütü-

Ziraat Enstitüsü İsmet Pş. nın bir nutku ile açıldı

Halk kürsülerinin devamlı olarak muhafazası düşünülüyor

ANKARA, 31 (Telefonla) — Hükû-met merkezinde bayramın üçüncü günü aynı hararetle devam etti. Halk kü-lerinde söz söyleyen vatandaşların ade-di bini aştı. Hiç bir rejimin bu kadar serbest bırakamadığı halk hatipleri çok güzel, manalı fikirlerle heyecanlarını, duygularını ifade ediyorlar.

Bu kürsülerin vatandaşların biri-birlerile her zaman serbestçe konuşabil-mesi için devamlı olarak muhafazası Cümhuriyet Halk Fırkasınca düşünül-mektedir.

Başvekilin nutku

ANKARA, 31. A. A. — Başvekil İs-met Paşa Hazretleri dün Ziraat Mek-tebinin küşadında bir nutuk söyledi-ler. Başvekil Hz. nutuklarında ezcüm-le demişlerdir ki:

— Ziraat Enstitüsünü vücuda getirmek için seneler-den beri emek sarfettik. Bu enstitüyü fa-kültelerile birlikte memlekete ziraatte ve baytarlıkta yüksek mühendisler yetiş-tirecek bir üniversite tanıyoruz. Bu ens-titü memleketi gerek baytarı sahada ge-rek ziraat sahasında tetkik ve ıslah ede-cek tam manasiyle bir enstitü mecmua-sıdır.

Efendiler, enstitüyü hükûmetin ayni zamanda daima emniyetle istişare edece-ği büyük bir ziraat erkânı harbiyesi ta-nıyoruz. Bütün ümit bu enstitüde çalışa-cak ve yetişecek adamların eyi öğrenmek ve memlekete hizmet etmek için sarsıl-maz bir aşkla mücehhez olmalarındadır.

B. M. Meclisi binasını ve yeni ilâve edilen kısmını gösteren bir resim ve Kâzım Paşa Hazretleri

M. Meclisi bugün açılıyor!

Gazi Hz. hususi bir ehemmiyeti haiz olan nutuklarında Balkan sulhuna da temas edecekler

Fırka grupu da bu sabah ictimaa davet edildi

ANKARA, 31 (Telefonla) — Dördüncü Büyük Millet Meclisinin üçüncü içtima senesi yarın saat on zarfında hükûmetin yapacağı işle-re temas edecektir.

Aziz Gazinin nutkundan sonra

Milliyet, 1 Teşrinisani 1933. Açılış törenleri (küşat resimleri) Cumhuriyet kutlamalarının önemli ritüellerindendi. Cumhuriyet'in başarılarını somutlamak için, kutlama günleri özellikle seçilirdi.

milliyet CUMARTESİ 4 TEŞRİNİSANİ 1933

emleket hâlâ büyük bayramın unutulmaz heyecanı içinde çalkanıyor

Solda Milâs orta mektep alayı, orta da Paşa yaylâsında yol açılma merasiminde zeybek oyunu, sağda Akşehir Orta mektebi muallimi Recai Bey nutuk söylerken

Solda Milâs Orta mektep talebesinden Sabiha Hanım nutuk söylerken, ortada Akşehir Esnaf cemiyetlerinin tezahürü, sağda Aydın Çine yolu açılırken

Solda Akşehir çocukları zeybek oyunu oynarken, ortada Akşehir Ziraat Bankasının yaptığı tak geceleyin, sağda Aydın vali ve mevki kumandanları nutukları dinliyorlar

le kutlulanan cümhuriyetin onuncu yıl dönümün inhilal etmez Türk-Sovyet dostluğunun daima daha ziyade takviyesine hizmet edeceğine kani olarak, teşekkürlerimi ve Sovyet Rusya halklarının refahı için olan en samimi temenniyatımı arzederim.

GAZİ M. KEMAL

TÜRKİYE REİSİCÜMHURU GAZİ MUSTAFA KEMAL HAZRETLERİNE

Cümhuriyetin ilânının onuncu yıl dönümü münasebetile zatı devletlerinden, en hararetli tebriklerimi ve komşu asil milletin refahı ve zatı devletlerinin şahsi saadeti hakkındaki temennilerimi kabul buyurmanızı rica ederim. İki memleket arasındaki mevcut olan ve son misakın akti ile daha ziyade sıkılaşmış bulunan dostluk rabıtaları, zatı devletlerine bütün Yunan milletinin, benim Türk milletinin namıdar şefine karşı arzetmekte olduğum hissi takdirde iştirak etmekte olduğunu söylememe müsaade buyurmaktadır.

YUNAN REİSİCÜMHURU ALEXANDRE ZAİMİS

YUNANİSTAN REİSİCÜMHURU M. ZAİMİS HAZRETLERİNE

Zatı devletlerinin, Cümhuriyetin onuncu yıl dönümü münasebetile göndermek lütfünde bulunmuş olduğunuz telgrafnameden pek müteheasis olduğum halde en samimi teşekkürlerimi arzederim. Antant kordial misakının imzası ile daha ziyade sıkılaştırılmış olan ve daima daha ziyade kuvvet bulmağa, inkişaf etmeğe namzet olan Türk-Yunan dostluğunun samimiyetine kani olduğum halde zatı devletlerinin sihati ve şahsi saadeti ile necip dost milletin refahı hakkındaki temennilerimi arzederim.

GAZİ M. KEMAL

Londrada bayram nasıl geçti?

LONDRA, 29 — 30 (Milliyet) — Sabahın saat beşi. Bu mektubumu bir saat sonra hareket edecek ilk postaya yetiştirmek ve anayurda Avrupanın diğer bir ucundaki vatandaşların bayramın birinci gününü nasıl geçirdikleri tafsilâtını bir an evvel ulaştırmak için acele yazıyorum.

Evvelki gün, yani 28 gecesi Londra. Fakat bütün hazırun samimi alkışlarla muvaffak olduklarını kabul etmek hakkılığını gösterdiler. Sonra katî program okundu:

1 — 28 - 29 gecesi İngilterenin ve dünyanın en büyük ve en kuvvetli ve Amerika ve Avrupanın her tarafından dinlenebilen istasyonundan verilecek ve biraz sonra hazırlık komitesince de dinlenecek konferans.

2 — 29 birinciteşrin saat bir buçukta talebenin sefarette içtimaı ve hemen yola çıkarak meşhur Hayle par kın içtima ve konferanslara mahsus köşesinde umumi bir mitink akti ve halka İngilterede tahsilde bulunan gençlerimiz tarafından söylenecek muhtelif konferanslar..

3 — Ayni gün saat ondan itibaren Türk vatandaşlar ve Türk dostlarına büyük elçilikte kabul resmi ve sefir ve sefaret erkânı tarafından muhtelif mevzularda müsahabe ve nutuklar ve milli marş ve şarkıların müşterek tegannisi.

4 — Ayni gün saat ondan itibaren İngiltere kabine azasının da davetli olduğu bin kişilik dansı süvare ve başlangıçta milli marş ve ağızdan teganni.

5 — 30 birinciteşrin: Londra konsolosluğu ve ticaret mümessilliği binalarında içtima ve şenlik ve müsahabeler.

6 — 30 birinciteşrin: Akşamı saat 9 da Türk dostu İngilizlerden mürekkep olan Neareats cemiyetinde yeni Türkiye mevzulu mühim 600 kişinin davetli olduğu bir konferans.

7 — 31 birinciteşrin: İngilterenin sekiz büyük şehri olan Liverpol, Birmingam, Kardif, Bristol, Niyokastel, Glasko fahri konsoloslüklarımızda sefaret namına iştirak edecek erkân huzurile merasim ve konferanslar.

İngiltere radyo korporasyonu bu büyük millete tebrikâtını arzederken, İngiltere kanunları mucibince yarın akşam neşriyat yapamıyacağından bu akşamdan, dinleyicilerine bir kaç gün evvel Türkiyeden dönmüş, bir İngilizin gördüklerini nakletti- rebilmekle bahtiyar olacağını söyledi ve bu İngiliz kapitan Walker son

as başlamıştı. Bin mumluk müteaddit projektörler, cümhuriyet bayramı için boyatılmış ve temizletilmiş olan muazzam binanın cephesini aydınlatıyor.

Ve bilhassa ipek, muazzam bir Türk bayrağı yarı karanlık havada elektrik hüzmeleri içinde boşlukta, gönül alan, güzellikle ve bina içindeki sevinç ve tezahürat ateşinin canlı bir alevi gibi dalgalanıyordu.

Bu tarzda bayrak tenviri de sefaretlerdeki merasim itibarile muhafazakâr Londrada ilk defa görülmekte olduğu için, büyük bir halk kalabalığı sefaretin etrafında toplanmıştı.

Mitingten aydette sefarette sürekli alkışlarla karşılandı.

Sefir, misafirleri kabul için sefarette kalmış olduğu için, hazırlık komitesi namına ikinci reis ticaret mümessili Fort oğlu Faik Bey mitingçilerle gitmiş bulunuyordu. Talebenin muvaffakiyeti ve inkılâbın mana ve büyüklüğü hakkında, ayni zamanda talebeye teşekkürü ihtiva eden nutkunu sefirin Yaşasın Gazi, yaşasın cümhuriyet, yaşasın Türk milleti nidalarile bitirilen nutku ve müteaddit müsahabeler ve milli marşların teganni takip etti. Ve miting sefarette toplanmış diğer vatandaşların da ittifakile devam ederek Gaziye, İsmet Paşaya, fırkaya ve Millet Meclisine tebrik ve teşekkür telgraflarının çekilmesi için sefirimizin memur edilmesile bitti.

SUVARE: Londrada son zamanların resmi suvareler içinde en parlaklarından biri oldu. Londranın en mahruf ve radyolarda bütün dünyaca takdirlerle dinlenen meşhur "Mayfair,, cazbandı en nefis parçalar çalıyordu. Büyük elçimiz malûmdur ki en nefis hâli ve Türk asârı ve tablo koleksiyonlarından birisidir. Sefaret bu itibarla bilhassa nefis ve son derece kıymetli Türk halılarile çiçek gibi idi. Büfe; afiş, tablo, diyagramlarla, dansan ayrılan ve büfeden istifade- ye gelenler için adeta bir kütüphane idi.

Büfede yeni Londraya gelen Türk incirleri, İzmir üzümlerinden sureti

eder. Meslekim icabı hemen bütün dünyayı gezdim, bir çok güzel manzaralar gördüm. Fakat itiraf ederim ki bir milletin yenileşmesini görmek kadar güzel bir şey yoktur. Ben 1925 de Ankarada buna şahit oldum. Türkiyenin yenileşmesini büyük bir heyecan ve takdir hislerile temaşa ettmi. Aradan seneler geçmiş olmasına rağmen bu hayret ve takdir hisleri azalmamıştır. Bunu burada zikretmekle bahtiyarım.

Bu münasebetle İstanbulda ölen Türkiyeyi Ankarada bina eden azimkâr, cesur, iyi gören vatanperver kütle hakkındaki duygularımı söylemek isterim. Herkesten evvel tabii Mustafa Kemal Hz. ni; milleti uyandıran, yeni hükümeti bina eden bu emsalsiz hayat vericiyi hatırlıyorum. Mustafa Kemal Hz.nin şahsında büyük bir askeri şefin evsaf ve cesaretile siyasi bir deha birleşmiş ve bu, memleketine bir ye nileşme fikri üflemiştir.

Bugünku Türkiye . . . Bunu Fransada halk iyi bilmiyor. Bu Türkiyeyi yaratanlar hakkında da tam malûmat yoktur. Edebî, santimantal bir millet olan Fransız hâlâ Lotinin Osmanlıları zamanını bilirler. O zamanın Türk muhipliğini ve onların tasavvur ettikleri lâtif tabloları hatırlarlar.

Boğaziçi, Kâğıthane, Haliç ve yüzlerce minareli İstanbul, elân Avrupanın ve belki de bütün dünyanın en muhteşem manzarasıdır. Fakat bir defa bu muhteşem manzaranın içine giren burası, aktörsüz, seyirsiz, boş bir sahne üzerindeki ilâhî dekora benzer. Hayat buradan başka yerlere, azimkârane, büyük bir sabrü tahammülle çalışan yere gitmiştir. Garp memleketlerinde uzun müddet bilinmiyen, yahut iyi anlaşılamıyan reisin fikir-

nazik meselelerin karalaştığı kiye - Suriye hududunu tah meğe teşebbüs eylediğim za evsaf, vazifemi çok kol tırdı.

Şurada bir noktada ısrar ğim: Bugünkü Türkiye Fransa ve Fransız ricali h büyük bir dostluk hissi b Bu noktada ısrar ediyoru Türkiyede milli inkişaf zaruri görülen bazı tedb ne efkârı umumiyemiz, mirası olan eski Türk luğunun ve karşılıklı a ortadan kalktığı hissin tı. Bu his de, diğer bi celer gibi doğru değil

Türkiye Cümhuri devletlerile Abdülh ratorluğunun garp dame edemez. Avru Türkiyede bizzat T ha hâkim yapan ka daresi ortadan kal daha geri gelmiye manda, Türkiye bir vesayet tesis mali imtiyazlar d mıştır.

Bugünkü Tür pahalıya satın a dokundurmak i hâkimiyet hakk de çok kıskanç ti bundan şikâ

Osmanlı im rabıta olmıya siz, sayısız h dan boğulan Cümhuriyeti lâyik bir id malik vatan diyor. Bu g hükümeti ra ve kars tinaden es Bu eski d

Milliyet, 5 Teşrinisani 1933. En üstte İzmir'deki kutlamalar. Altta Kubilay Abidesi'nin temel atma töreninden görüntüler. Kutlamalarda Altı Ok'lu CHF bayrağı dikkat çekmekte.

Bugün 16 Sahife

Cumhuriyet

Cumhuriyet Bayramı Kutlu Olsun

Önemli yıldönümünde Cumhuriyetin mazisine ve istikbaline bakış

Yeni Türkiye, modern ve müebbed Türkiye; yalnız ve yalnız Cumhuriyet Türkiyesi, hatta sadece cumhuriyet demektir.

ATATÜRKE

Gökler kararır, herkesin ufkunda söner gün,
Yalnız senin akşam tanımaz bir seherin var...
Dağlarda, güneş, tahtını kurmuş gibi her gün
Nurunla yanan başların üstünde yerin var.

Bir göz ve gönül kalmadı yurdunda ateşsiz,
Nuran bize aksettiği gündenberi, eşsiz.
Bir mevsimimiz geçmiyor âlemde güneşsiz,
Her gün nice bin gonca veren bahçelerin var.

Bir taze çınarsın ki baharlar filizindir,
Gün yüzlü nesiller kara toprakta izindir,
Her gördüğümüz dalga bir engin denizindir...
Her vardığımız yerde birer şaheserin var.

FARUK NAFIZ

Ankara paraşüt kulesi dün açıldı

Başvekilimiz, Türk gençliğine hitaben mühim bir nutuk söyledi

Bayram dün başladı

Ulu Önder Atatürk bu sabah Ankarada tebrikleri kabul edecek

Dün radyoda bir hitabe irad eden Dahiliye Vekili; Türk Cumhuriyetinin ve inkılâbların yüksek mana ve mahiyetini izah etti

Meclis Grupu Reis vekilleri seçildi

Millet Meclisi Reisliği yeniden Abdülhali Renda intihab edilec

Bayram intibalarından: Dün gece donanan Beyazıd meydanı

Cumhuriyet, 29 Birinciteşrin 1937. Atatürk'ün hastalığının ilerlemesi ile birlikte, bayramı radyodaki nutku ile başvekil ya da dâhiliye vekili açmaya başlar: "Dün radyoda bir hitabe irad eden Dâhiliye Vekili; Türk Cumhuriyetinin ve inkılâpların yüksek mana ve mahiyetini izah etti". (en altta)

SAYISI 5 KURUŞ

SON TELGRAF

En Son Telgrafları Ve Haberleri Veren Akşam Gazetesi

28 Birinci TEŞRİN 1940

Cumhuriyet Bayramı Başvekilin Nutku ile Açıl

İtalya Yunan harbi

On yedinci yıldönümü yurdun her tarafında tezahüratla kutlanıyor

Başvekilimiz Dr. Refik Saydam nutkunu söylüyor

Ya istiklâl ya ölüm!

Yunanlılar vatanlarını müdafaaya azmettiler

İtalyanların bu sabah saat 6 da yürüyüşe geçtiği bildiriliyor

Atina: 28 (A.A.) — Atina ajansı bildiriyor: Bu sabah saat 3 te, İtalya'nın Atina elçisi Sinyor Grazzi, hükümet reisi General Metaksası ziyaret etmiş ve kendisine uzun bir nota tevdi etmiştir.

Bu notanın şeraiti, Yunanistanca kabili kabul görülmemiştir. malûm olan yegâne nokta, İtalyan kıtaatının bu sabah saat 6 da Yunanistana karşı yürüyeceklerı keyfiyetidir.

Bütün Elen milleti, Allahına sığınarak ve Kralı ile hükümet reisi Metaksas'ın etrafında sıkı bir kütle halinde toplanarak şerefini, istiklâlini ve memleketinin temamiyetini müdafaa etmeğe azmeylemiştir. Elenler, lâzım gelirse ölmeğe, fakat insan gibi ölmeğe karar vermişlerdir.

İTALYA YUGOSLAVYA BULGARİSTAN YUNANİSTAN TÜRK Napoli Arnavutluk Kandiye denizi Akdeniz

Bu haritada, hali harpte siyaset bildirilen Arnavutluk - Yunanistan bölgesi

YUNANİSTANDA

Umumî seferberlik ilân edildi

Harp hali bu sabahtan itibaren başladı

İtalyanların ağır talepleri reddedildi

Anadolu ajansı bu sabah saat 6 da aşağıdaki haberi almıştır:

Atina, 28 (A. A.) — İtalya tarafından bu gece nota tebliğ edilen mütalebatı Yunanistan reddetmiştir. Bu sabah saat 6 dan itibaren İtalya ile Yunanistan arasında harp hali bilfiil başlamış addedilmektedir. Yunanistan umumi seferberlik ilân etmiştir.

Yunan Başvekili Metaksas ve

Musolini Romadan Ayrıldı

Hitlerle yeni bir görüşmemi yapacak?

İtalyan Duçesinin reye gittiği belli d

Londra, 28 A. A.) — madan bildirildiğine dün, Musolini yanında hükümet erkânı oldu de mühim bir içtim

Lokantacılar fiatlara zam istediler

Yağ ve sair malzemenin artmasını sebep olarak ileri sürdüler

Öğrendiğimize göre lokantacılar belediyeye müracaat ederek yağ, pirinç, et, kömür, odun ve emsali maddeler fiatlarının pahalılaşması yüzünden yemek ve tatlıları sürdükleri fiatla vermeğe imkân bulamadıklarını bildirmişler, fiatlara zam istemişlerdir. Lokantacılar bu mevanda pilâv fiatlarını 7,5 dan 10 kuruşa, 15 dan da 15 e çıkarmak istemektedirler

Bu talep kabul edilirse hiç bir lokantada 10 kurustan aşağı pilâv satılmıyacaktır. Et yemeklerine ve tatlılara da 5 kuruş zam istenmektedir. Aksi takdirde bazı lokantacılar kapatmağa mecbur kalacaklarını söylemektedirler.

Belediyede maaş bu sabah verildi

Muallimler de bu sabah maaşlarını aldılar

Belediye memurlarına ve ilk mektep muallimlerine maaş tevziatına bu sabahtan itibaren başlanmıştır.

Muvazenei umumiyeye dahil memurlar üç gün evvel maaş ve ücretlerini aldıkları halde belediye ve idarei hususiyedekilere verilememesine sebep; 400 bin liralık maaş avansının ancak bu sabah bankadan alınabilmesidir.

Ancak devair bugün öğleye kadar çalıştığından belediye şubeleri mütemetleri bu dar zaman içinde bordrolarını imzalatabilmek için belediye muhasebesine tehcüm etmişlerdir. Tehcümden sonra kalan bazı mütemetler bugün

Polonyadan bu sabah bir Türk ailesi geldi

Berlinden de iki talebe geldi

Bu sabahki ekspresle Polonyanın Lisnayts şehrinde pastacılıkla meşgul olan bir Türk ailesi şehrimize gelmiştir. Ali Rıza Kukan, Emin Kukan ve Ahmet Rindikalı

Bir çocuk otomobil altında çiğnendi

Şoförün dikkatsizliği bu acı hadiseye sebep oldu

ATEM İZZET BENİCE

Son Telgraf, 28 Birinciteşrin 1940. Başvekil radyoda bayram nutkunu okuyor.

2.1.3. Sivil Katılımın Vurgulanması

Onuncu Yıl Nutku'nda Mustafa Kemal'in Cumhuriyet Bayramı'nı "en büyük bayram" olarak nitelemesi ile birlikte, sonraki yıllarda bayram kutlamalarının hemen tümünde Cumhuriyet bayramları "büyük" sıfatı ile nitelenir ve "Büyük Bayram kutlu olsun", "Halk Büyük Bayramı kutluyor", "Büyük Bayram yurdun her yerinde tes'id edildi" gibi başlıklarla nitelenir.

Bayrama yoğun katılım ve sergilenen coşkun sevinç, rejimin halk ile bütünleşmesi ve hegemonik gücünü sergilemek ve pekiştirmek üzere vurgulanır. Bayrama katılımdaki coşkunun vurgulanması, halkın rejime ve inkılâplara gösterdiği onay ve bağlılığı ima etmektedir. Bu aynı zamanda, bir millet olma bilincinin sergilendiği zamanlardır ve katılımın yüksekliği bu konudaki duyarlılığa da işaret etmektedir. İnkılâplar ve rejimin ilkeleri etrafında bütünleşen halk "yekpare bir kütle" olarak nitelenir ve bu anlamda solidarizasyon ve toplumsal bağlılık öne çıkarılır. Rejimin toplumu sınıfsız, kaynaşmış bir kitle, yani bir millet olarak kurgulama isteği, törenlerde de öne çıkar ve farklı toplumsal grupların törenlere katılımı özellikle vurgulanır. Çoğu zaman törenlere meslek gruplarının, köylülerin, gençlerin toplu katılımı öne çıkarılarak, bu kaynaşmışlık somutlanmaya çalışılır.

Törenlere yüksek katılımın vurgulanması bu bağlamda, milliyetçilik, inkılâpçılık ve cumhuriyetçilik ilkelerinin öne çıkarılması anlamına gelmektedir ve rejimin konsolidasyonu için yararlanılan ritüellerin ayrılmaz bir parçası olarak görülmektedir. Katılım vurgusunun 1930'larda oldukça yüksekken, 1940 ve 1950'lerde gittikçe azalmaya başladığı görülür.

Türk, Büyük Bayramın Kutlu Olsun!

Hakiki bayram, Millet bayramı

Yaşasın Cumhuriyet

Bugün memleketin içinde ve dışında Türk milleti yekpare bir kütle halinde en büyük bayramını yapıyor

Gazi Hz. nin ünlü milletine hitabeleri bugün her tarafta dinlenecek..

Ankarada ve bütün memlekette bayram nasıl tesit edilecek

Misafirlerimizin gezintisi

Sovyet heyeti Ankara - Kayseri hattı güzergâhında bir gezinti yaptı

"Türk bayramı Sovyetlerin de bayramıdır,,

BUGÜN

Milliyet 52 büyük sahife

5 kuruştur.

Bugünkü sayımızda neler var?

Dün 120 kadar mahkûm ve meyhuf salıverildi

Hürriyet havasına kavuşanlar çıkı

Taksim meydanında hazırlıklar ve tertibat

İsmet Paşa Hz. Rus ve Türk orduları Başkumandanlarını Ankara istasyonunda tanıştırıyor

Milliyet, 29 Teşrinievvel 1933. "Bugün memleketin içinde ve dışında Türk milleti yekpare bir kütle halinde en büyük bayramını yapıyor."

huriyet

İSTANBUL - CAĞALOĞLU

Çarşamba 30 Birinciteşrin 1935

Avrupa meseleleri ve Amerika
— Amerikan karikatürü —

Cumhuriyet Bayramı bütün Türkiyede sevincle kutlulandı

İstanbulda şiddetli yağmura rağmen yüz binlerce kişi tezahüratta bulundu, büyük bir geçid resmi yapıldı

Gece şehir donandı ve pekçok eğlenceler tertib edildi

Dünkü geçid resminden bir görünüş

Aziz Cumhuriyetimizin 12 nci yıldönümü dün Türkiyenin her tarafında çok parlak surette kutlulandı. 16 milyon halk bu en büyük bayramı tes'id için, denilebilir ki, tabiate bile tahakküm ederek sevincini yaşattı.

Dün İstanbulda hava bozuktu ve yağmur çiseliyordu. Buna rağmen on binlerce halk daha sabahın erken saatlerinde sokaklara yayıldı.

Saat dokuzdan itibaren Taksimden ta Beyazıd meydanına kadar olan sahadaki ana caddeler iki taraflı insan akını içindeydi. Şemsiyeler, bu insan akıntısı üstünde garib, siyah kubbeciklere benziyordu.

Birçok kimseler, cadde üzerlerindeki kahvelere, pastanelere dolmuşlardı. Pencereler, kapalı balkonlar insanlarla dolu idi. Her tarafta sarkan irili ufaklı kırmı

(Arkası 7 nci sahifede)

Cumhuriyet, 30 Birinciteşrin 1935. "İstanbul'da şiddetli yağmura rağmen, yüzbinlerce kişi tezahüratta bulundu, büyük bir geçid resmi yapıldı."

2.2. Sembollerin Tesis Edilmesi

2.2.1. Kişiler ve İnsan Tipleri

Cumhuriyet bayramı törenlerinde açık veya zımni, sürekli olarak yer bulan tek isim, Cumhuriyet'in kurucusu M.Kemal Atatürk'tür. Yaşarken kendisi, öldükten sonra ise varlığının cisimleştiği mekân olarak Anıtkabir aracılığıyla Atatürk kutlamaların en önemli unsuru olarak kalır.

Atatürk 'Ebedi Şef' tanımlaması yanında 'Cumhuriyet'in banisi', 'kurucusu', 'Ata', 'başbuğ', 'büyük yaratıcı', 'dahi kurtarıcı', 'Aziz Şef', 'Büyük Şef, "Milli Reis' gibi adlandırmalarla çağrılır. 1930'larda özellikle köşe yazılarında Atatürk'ün epik bir dille ve taşıdığı her özellik biricikleştirilerek konumlandırılması göze çarpar. Onuncu yılda Atatürk'le ilgili "Gazinin dehası şarkın karanlık ufuklarında gözler kamaştıran bir güneştir" başlıklı bir yazı yazan Ahmet Refik onu şöyle tanımlar: *"(...) Gazinin dehası şark âleminin cehalet ve taassupla kararan ufkunda, gözler kamaştıran bir 'halas güneşi' gibi yükseldi (...) Onun Türk yurdunu kurtardıktan sonra güneşler kadar berrak altın saçları, semalar kadar berrak mavi gözleri ile bizimle beraber haşir ve neşir olduğunu görenler de gene biziz(...)"*[526]. M.Salahattin ise 'Onuncu Yılın Bayramı' başlıklı şiirinde şöyle demektedir*: " (...) Işığı ile bizlere gösteriyordu yolu, Milletin canevi o, görür göz, tutar kolu. Dokunduğu taş olsa, canlanıp kalkıyordu. Dost düşman şaşırmıştı, Türklere bakıyordu."*[527]

Atatürk'ün kültleştirilmesi ve insanüstüleştirilmesini sahip olduğu ve o dönemde toplumun da gereksinim duyduğu 'karizma' kavramıyla açıklamak mümkündür. Karizma, Weber'e göre "liderin kişisel değerine, onun tarihsel, istisnai veya örnek karakterine dayanır. Karizma, belirsizlik, yönsüzlük içinde kaybolduklarını hisseden insanlara yön bulmalarını sağlayacak bir dış sabit nokta sağlar; onları ortak bir referans çerçevesi, bir hedef, bir üst amaç etrafında bütünleştirir.[528] Bu yönüyle de toplumların savaş, devrim gibi olağanüstü zamanlarda gereksinim duydukları bir kavramdır. Bu dönemler yassal-ussal otoriteden çok, insanların duygusal gereksinimlerine ve motivasyonlarına hitap edebilecek kişisel otoritenin daha kolay yükselişe geçtikleri zamanlardır. Böyle dönemler dünyanın kutsallaştığı *(enchantment)* ve herkesin

[526] **Cumhuriyet**, 29 Teşrinievvel 1933. *(abç)*
[527] **Milliyet,** 29 Teşrinievvel 1933. *(abç)*
[528] Nuri Bilgin, **Sosyal Psikoloji Sözlüğü**, Bağlam Yayınları, 2003, s.188.

kendisini bir misyonla yüklenmiş hissettiği, heyecansal iklimin ısındığı dönemlerdir.[529] Kişisel otorite bu noktada zorlamadan ziyade, liderin uyandırdığı güven duygusuna ve toplumla özdeşleşme gücüne bağlıdır. Atatürk'ün de bu noktada kişisel özellikleri ve tarihsel dönemin kolaylaştırıcı etkisiyle 'karizmatik bir lider' olarak toplumu modernleşme projesi etrafında kenetleyebildiği görülmektedir. O aynı zamanda oluşturulmak istenen yeni kimliğin –çağdaş, Batılı, modern Türk- fiziki anlamda cisimleşmiş halidir. Giyinişinden davranışlarına, icraatlarından hitabetine kadar tarihsel olarak hor görülmüş ve son yirmi yılını savaşlar ve toprak kayıplarıyla geçirmiş bir insan kitlesi için başarı ve azmin sembolü olmuştur.

Atatürk'ün 'tek' sembol olarak yüceltilmesi, halkın geleneksel değerlerinde 'peygamber/padişah'a denk düşen karizmatik figür ihtiyacının devamına da karşılık gelmektedir. Halkı koruyan ve kollayan bir lider, toplumun İslami kodlardan sekülarizme geçişinde, yeni bir pathos alanında bir peygamber yerine seküler bir kahraman yaratma ihtiyacına cevap vermektedir. Nizameddin Nazif'in "On beş yıl önce bir peygamber romantizmi ile gözlerde bulutlanan ATATÜRK bugün Erciyaş gibi göze vuran granit bir realitedir"[530] sözü, Atatürk'ün 'peygamber' çağrışımlarıyla özdeşleştirildiği örneklerden yalnızca biridir.

Cumhuriyet bayramı kutlamalarındaki Atatürk imajına gelince; Atatürk kutlamalarda Batılı ve modern kıyafetleri ile dikkat çeker. Bu kıyafet fraktır, başı genelde açıktır ve fötrü elindedir. Törenlerde genelde yalnız, kimi zamansa yanındaki elitler ile görüntülenir; ancak yakınındakiler her zaman ikinci planda kalacak biçimde resmedilir. Bundan azade birkaç isim vardır: İsmet İnönü ve Fevzi Çakmak bu isimlerin başında gelir. Özellikle onuncu yılda Atatürk, inkılâpları halka anlatan ve öğreten olarak resmedilir. Bu yönüyle 'başöğretmen'dir. Resimlerin çoğunda 'sivil ve Devlet Başkanı Atatürk' öne çıkar. Ancak Cumhuriyet'in tarihselleştirildiği metinlerde, asker fotoğrafları da yer alır.

---

[529] Nuri Bilgin, "Atatürk ve Karizma", **Siyaset ve İnsan**, Bağlam Yayınları, 1997, s.57.

[530] **Tan**, 29 Teşrinievvel 1933. Maktav, Atatürk'ün ilahlaştırılması konusunda önemli bir saptama yapmaktadır: "1950'lerde Türk sinemasında, Kurtuluş Savaşı ve kahramanlık filmleri furyası başlar. Fakat hiçbirinde bir karakter olarak Atatürk'e yer verilmez. Atatürk bir oyuncu tarafından canlandırılmaz. 'Suret yasağı' vardır sanki ve bu uzun yıllar öylece devam eder". Hilmi Maktav, "Sinemada Tarih Dersleri", **Birikim**, S:239, 2009, s.84.

Tören fotoğraflarının çoğunda Atatürk yabancı ülke diplomatları ile resmedilir.[531] Onlarla konuşurken ya da birlikte askeri geçit törenini izlerken çekilmiş fotoğraflar, en sık kullanılanlardır. Burada eşitler arası, hatta Atatürk'ün üstün olduğu bir ilişki hâkimdir. Atatürk genelde konuklara bir şeyler anlatan ya da gösteren 'özne' olarak konumlandırılır; konuklar ise dinleyici ve pasiftir.

Atatürk, ulusun 'babası' ve 'aşkın özne'dir.[532] Siyasal gücünün ötesinde sembolik bir güce ve karizmaya sahiptir. Millet=Devlet=Atatürk üçlemesi, 'milletin atası etrafında toplanmış devlet' olduğu vurgusu çok defa yinelenir. Örneğin Yunus Nadi şöyle demektedir: *"(...) Meclis ilk açıldığı günden itibaren, memlekette cumhuri bir idare tesis etmiş oluyordu ve o idarenin şefi de gene Atatürk idi. Bilistihkak ve bilintihab Şef, Reis, Başbuğ, Başkumandan hulasa maddi ve manevi bütün anlamlarında Ulu Önder. Nefsinde mensub olduğu milletin bütün muvafakatlerini cemetmiş olmak hususunda Türkiye Cumhurreisinin bütün tarihte eşsiz bir halk sevgilisi olduğunu tereddütsüz iddia edebiliriz. Bunun sebebi bu Büyük Adamın esasen benzerleri arasındaki eşsizliğinden ileri gelse gerektir*."[533] Bu sözlerle Atatürk'ün millet ve devleti manevi şahsında en güzel biçimde temsil ettiği fikri özetlenir. Bunu törenlerden ve Atatürk'ün hayatta olduğu dönemdeki gazete yayınlarından da anlamak mümkündür. Hayattayken Atatürk tek başına İnkılâp Türkiyesi'ni temsil etmektedir. Cumhuriyet'in kuruluşu ve inkılâpların anlatımındaki ana aktör, ana anlatı *(master narrative)* Atatürk'tür. Öldükten sonra ise, sürekli minnet duyulması gereken ve siyasal hayata ve siyasetçilere yukarıdan bakan bir göz olarak konumlanır. Atatürk'ün kullanıldığı illüstrasyonlar, özellikle 1940'lardan sonra tunçtan bir büst, ya da uzaklara bakan gözler olarak ortaya çıkar. Kimi zaman hiç resmedilmez, ancak anıtkabir ziyaretleri ve minnet duygusu ile gündeme getirilir. 1950'lerin başında İnönü ve Bayar ile birlikte resmedildiği olur. Ancak hayatta olduğu dönemin coşkusu yerini nostaljik bir figüre bırakır.

---

[531] Yakup Kadri, Atatürk'ün 'Avrupalı' ile kurduğu ilişkiyi şöyle tasvir eder: "Dünyanın en rint, en kalender ve en müsamahalı bir insanı olan Mustafa Kemal, bir yabancının, hassaten bir Avrupalı yabancının bulunduğu yerde, dünyanın en kaygılı, en tedirgin ve en alıngan adamlarından biri haline girerdi". Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Atatürk**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1981, s.89. Cumhuriyet Türkiyesi'nin Avrupa karşısındaki tavrı Atatürk'te cisimleşmiş gibidir. Bir yandan benzenilmek istenir ve bir arzu nesnesi olarak konumlandırılır, ancak öte yandan potansiyel bir 'hınç' *(resentment),* açığa çıkmayı beklemektedir.

[532] Cantek, *Yabanlar ve Yerliler*… **a.g.e**., s.29.

[533] Yunus Nadi, "On Üç Yıl Sonra Büyük Bayramı Kutlularken", **Cumhuriyet**, 29 Birinciteşrin 1936. *(abç)*

Atatürk'ten sonra en çok kullanılan sembol kişi İnönüdür. İnönü, Atatürk hayattayken onun en yakın dava arkadaşı olarak çoğunlukla birlikte resmedilir; ancak ayrı olarak da yer verildiği gözlenir.[534] Çoğunlukla "sivil ve politikacı"dır, ancak Cumhuriyet'in tarihselliği vurgulanırken, tarihi anlatılırken 'Asker İnönü' kullanılır. Atatürk'ün ölümü ile birlikte en önemli politik figür olarak ancak Atatürk'ün aşkınlığından uzak bir insanilikle resmedilir. Atatürk Cumhuriyet'in 'kurucusu', o ise 'koruyucusu'dur.[535] Atatürk eşsiz bir lider, o ise bir 'politikacı' olarak resmedilir. Atatürk, 'karizma'yı, İnönü ise 'yasal-ussal otorite'yi temsil etmektedir. Nitekim Yakup Kadri, İnönü'yle birlikte inkılâp devresinin bitip, bürokrasi devresinin açıldığını söylemektedir.[536] İnönü bazı uygulamaları ile Atatürk'ün kadrosunu dağıtmış ve kendi kadrosunu ikame etmiştir. 1950'lerden sonra İnönü'nün uygulamalarını Yakup Kadri şöyle anlatmaktadır: *"Atatürk... Atatürk mü? Lakin İsmet Paşa, O'nun yakınında bulunanlardan, O'nun koruduğu, hoşlandığı kimselerden ortada hangi birini bırakmıştı? İsmet Paşa, yalnız Atatürk'ün çevresindekileri darmadağın etmekle kalmamış, bunlardan boşalan yerleri birtakım yeni kimselerle ve bir vakitler kendi yüzünden Atatürk'e dargın olanlarla doldurmuştu.(...) İsmet Paşa'nın Milli Şef devrindeki diğer bazı olaylardan bahsedeceğim. Bunların en başında posta pullarından, kâğıt paralardan Atatürk resimlerinin çıkartılıp yerlerine İnönü resimlerinin konması geliyordu ve bu olay İsmet Paşa aleyhindeki polemiklere geniş bir yol açıyordu*."[537] Bu tarz uygulamalar, iktidarın el değiştirdiği dönemler için olağan uygulamalardır. Buna gösterilen tepkiyi, yaratılan Atatürk kültüne bağlamak mümkün gözükmektedir. İnönü'nün bu külte sadık kalmaması ve posta pulları ve kâğıt paralardan Atatürk resimlerinin çıkarılması teşebbüsü, İnönü'nün bir "hatırlama figürü" olarak toplumsal hafızada kendisine Atatürk yanında bir iktidar alanı açma çabasına işaret etmektedir. Daha önce değinildiği üzere, bu mecralar dolayımlayıcı özellikleri ile tarihsel hafızanın akış kanallarındandır. Yakup Kadri, Atatürk'e bir anıt mezar yaptırılması işinin savsaklanarak bir komisyona devredilmesini de eleştirir ve bu

[534] Atatürk'ün dolaylı ve doğrudan iktidara müdahalesi nedeniyle onunla arası açılan ve özellikle ekonomik konulardaki görüş ayrılıkları nedeniyle Atatürk tarafından Başvekillikten ayrılmak zorunda bırakılan İnönü'nün 1937 yılından sonra adı basında görülmeyecektir. Bkz; Cemil Koçak, "İsmet İnönü: Son Osmanlı Sadrazamı", **Geçmişiniz İtinayla Temizlenir** içinde, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s.258.
[535] **Son Telgraf**, 29.10.1943 ve **Vatan**, 29.10.1943.
[536] Yakup Kadri, **a.g..e**, s.165.
[537] Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Politikada 45 Yıl**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1968, s.151-157.

hareketlerin tepki çektiğini belirtir. Atatürk'ün bir anıt mezara defninin de benzer biçimde bir "hafıza yeri" yaratarak onu toplumsal hafızada diri tutacağı gerçeği, İnönü'nün bu projeyi ağırdan almasına neden olmuş olabilir.

İnönü aynı zamanda II. Dünya Savaşı konjonktüründe iktidarını sağlamlaştırmak için tüm idare gücünü eline almış, basın üzerinde de yönlendirici uygulamalar getirmiştir. Toker'e göre, Milli Şefin ailesiyle ilgili haberlerin büyük puntolarla verilmesinin istenmesi, bütün harp yılları boyunca 'devlet zoru' ile gazetelerde fotoğraflarının yayınlanması savaş yıllarında İnönü'nün mutlak hâkimiyetini dosta düşmana sergilemesi olarak yorumlanmaktadır.[538] Dolayısıyla İnönü'nün fotoğraflarının kullanımının iradi olup olmadığı şüphelidir. Ancak, Toker'in iddiasının aksine, 1940'ların sonunda İsmet ve Mevhibe İnönü'nün birkaç balo fotoğrafı dışında özel aile fotoğraflarına, en azından incelenilen gazetelerde rastlanmamıştır. Aslolan 1930'larda Atatürk hayattayken de Cumhuriyet'in önemli sembol kişilerinden biri olarak resmedildiğidir.

Cumhuriyet'i temsil eden üçüncü lider Celal Bayardır. Bayar, çoğunlukla Cumhuriyet'in kuruluşu ve tarihselliği ile ilintilendirilmeden, salt politik bir figür olarak resmedilir. Gazetenin angajmanına göre yalnız ya da Adnan Menderes ile birliktedir. Genelde anıtkabir ziyaretleri haber yapılır. Bazen de İnönü ile birlikte 'Cumhuriyet'in bekçileri' olarak konumlandırılır.[539] Bayar'ın Yalçın Küçük'ün yorumuyla Kemalizm'in bir muhalifi değil restoratörü olduğu ve temelde Kemalizm'in düşünsel evreni içinde kaldığı düşünüldüğünde[540], yaşadığı dönemde de Menderes'ten ayrı konumlandırıldığı görülür. Bayar, Atatürk'e olan sevgi ve bağlılığını her fırsatta vurgulamış, bunun için Cumhuriyet bayramı kutlamalarını seçmiştir.[541]

1940'larla birlikte bayramı 'başbakanın radyodaki nutku' ile açması uygulaması başlar. Bu dönemlerde Refik Saydam, Şükrü Saraçoğlu, Hasan Saka ve Recep Peker politik bir figür olarak gazetelerde yer bulur. Topluma cumhuriyet ya da gündelik sorunlarla ilgili bilgi verirler ve genelde radyoda nutuklarını okurken çekilmiş bir

[538] Metin Toker, Tek Partiden Çok Partiye, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1970, s.24-26'dan aktaran Çetin Yetkin, **Türkiye'de Tek Parti Yönetimi 1930-1945**, Altın Kitaplar Yayınevi, 1983, s.164.
[539] **Son Havadis**, 29 Ekim 1954.
[540] Tanıl Bora, "Celal Bayar", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce**, Kemalizm, Cilt 2, İstanbul, 2002, s.549.
[541] **Son Havadis**, 29 Ekim 1954.

fotoğrafla, gazetede yer bulurlar. Ancak bu figürler hiçbir zaman tek başlarına bayramı temsil etmez. Cumhuriyet, Atatürk ya da İnönü'nün şahsında cisimleşir, ya da kadın bedeni, bayrak, meşale, müreffeh bir kent, şimendifer, fabrika bacası vb. 'kalkınma ve modernleşme sembollerinden oluşan bir illüstrasyonla resmedilir. 1950'lerde başbakanın nutku ile bayramın açılması geleneği kaybolmaya başlar.

Cumhuriyet'in sembolizasyonunda onu temsil eden insan tiplerinin başında kadınlar, gençler ('mektepli kız ve erkek öğrenciler), askerler ve özel bir genç grubu olarak 'izciler' gelmektedir. Kadın, Cumhuriyet Bayramı günü, Cumhuriyet'i temsil eden illüstrasyonlarda Atatürk ve İnönü'den sonra gelen en önemli figürdür. Bedeni genelde bayrağa sarılıdır, bazen de Romalı giysileri ile görülür. Elinde bir zeytin dalı ya da meşale tutmaktadır. Müreffeh bir kentin önündedir. Promete'nin ateşini, yani devrimleri simgeleyen meşalenin, devrimlerin en önemli figürlerinden ve modernleşmenin kilit öznesi kadının elinde olması manidardır. Zeytin dalı ise barışı simgeler, kadının tabiatı ile daha uygun bir kavramdır. Zira bu dönemde resmedilen erkek figürler, gürbüz ve savaşçıdır, en azından her an savaşmaya hazırdır. Kadın, bayrağa sarılı bedeni ile muhtemelen vatanı simgelemektedir. Nadiren yanında genç ve gürbüz bir erkek konumlanır. Bu durum, sağlıklı ve modern Türk neslinin gençleri ve Cumhuriyet'in bekçileri olarak, Atatürk tarafından özel olarak seçilen bir grup olduklarını ve bu nedenle Cumhuriyet'i temsil eden figürler olarak kullanıldıklarını düşündürür.

Kadının temel illüstratif figür olarak Cumhuriyet'i temsil etmesi 1930-1935 arası yıllarda daha sık görülür. Sonrasında Atatürk ve İnönü, yani gerçek politik figürler öne çıkarılır. Kadın ise inkılâpla özdeştir. İnkılâpların anlatıldığı her noktada kadını görmek mümkündür. Genelde eskiden yapamadığı meslekleri icra ederken resmedilir. Öğretmenlik, hâkimlik, doktorluk bu mesleklerin başında gelmektedir. Fotoğraflarda sıklıkla işini yapmaktadır, fotoğraf makinesine poz verir ancak doğal ortamındadır. Modern ancak ölçülü kıyafetler içindedir, saçları genellikle kısa, ya da topuz biçimindedir, yani ciddidir, cinselliği ikinci plandadır. Kıyafet ise tayyördür. Çarpıcı ve biraz daha 'fettan' kadınlar, tiyatro ya da sinemanın 'inkişafı' anlatılırken ortaya çıkar.

Kadın her işi yapsa da, sonunda 'ana' olarak konumlandırılır. Millete "gürbüz" evlatlar yetiştirmek kadının en büyük vazifesidir. 1933'te genç kızları "kültür-fizik"

yaparken gösteren fotoğrafın yorumu bu düşünceyi özetlemektedir: "Yarının anaları işte böyle çevik ve sağlam yetişiyorlar. Bu neslin evlatları Cumhuriyetin sağlam seciyeli, demir iradeli evlatları olarak yetişeceklerdir."[542] Kadın aynı zamanda gerekirse vatanı için savaşacak bir amazon olarak resmedilir. Bir elinde kılıcı, bir elinde kalkan gibi Türk bayrağı vardır.[543]

Kadına verilen bu farklı rollerin ortak noktasının 'ataerkil ve eril tahakküm'ün yeniden üretimi olduğu söylenebilir. Kadının inkılâpların 'nesnesi' yapıldığı ve modernleşmenin vitrinini oluşturduğu bu evrede, ulus-devletleşme sürecinin dayattığı rol dağılımında kamusal alandaki tüm göstergesel varedilme çabasına karşın, ulusun evlatlarını yetiştirmek gibi bir misyonla görevlendirilmesi, ulus-devletin nesnesi olmaya devam ettiğini göstermektedir. Kadını içkinlikle *(immanence)*, erkeği ise aşkınlıkla *(transcendence)* tarif etmekle, erkeğin 'özneliği'ni güvence altına alan dikotomik ayrımlarda, kadın madde ve toprakla *(içkinlik)* ilişkilendirilmektedir.[544] Bayrağa sarılı kadın bedeni, işgal tehdidi altında olabilecek, o zaman da erkekler tarafından kurtarılacak vatanı simgelemektedir. Milliyetçi sembolizmin kadını vatan ile özdeş sayan temel yaklaşımının, ulus-devletleşme ve ulusal kimlik inşasının en yoğun yaşandığı 1930'larda yoğun olarak görüldüğünü söylemek mümkündür. Yeni ulus-devletin ataerkilliği, kadınlık metaforundan, hem modernleşme amacı açısından, hem de milli birlik ve düzenin istikrarının sağlanması açısından simgesel bir öğe olarak yararlanır. Kadınlar hem cemaat merkezli (geleneksel), hem de devlet merkezli (modern) politikaların nesneleri durumundadırlar.[545] Geleneksel cemaat bağlarının, örneğin dinsel kodların kadın davranışını belirlemesinin yerini artık ulus-devlet almıştır. Ulus-devlet kadının kamusal ve özel alandaki sınırlarını belirlemek görevini üstlenmiş, Osmanlı İmparatorluğu'ndan yaşanılan 'kopuş'un temel göstergesel unsurlarından biri kadın olmuştur. Kadın her işi yapabilir; ancak ulus-devletin belirlediği kamusal ve etik normlar çerçevesinde. [546] Osmanlı İmparatorluğu'nun geleneksel kodlarını kırmak

[542] **Cumhuriyet**, 29 Teşrinievvel 1933.
[543] **Vatan**, 29 Ekim 1948.
[544] Fatmagül Berktay, "Doğu ile Batı'nın Birleştiği Yer: Kadın İmgesinin Kurgulanış", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Modernleşme ve Batıcılık, Cilt III*... a.g.e, s.277.
[545] Berktay, **a.g.m**, s.277.
[546] Kadın Hareketi'nin bu dönemde marjinalleştirilmesi önemlidir. Dönem elitlerine göre, Devlet kadın haklarını verdiği için, kadının politik bir figür olarak hak aramasına gerek kalmamıştır. Gazetelerde bu

bakımından Cumhuriyet'in katkısı yadsınamazsa da, yukarıda sözü edilen unsurlar düşünüldüğünde tam bir özgürleşme *(emancipation)* sağlamadığını belirtmek gerekir.

Genç mektepli kız ve erkeklerin 'izci' olarak gösterilmesi, Cumhuriyet bayramlarının bir diğer önemli sembolizasyonudur. Her ilden gönderilen izciler, bayram öncesi Ankara'da toplanır ve bayramda toplu olarak geçit resmine katılırlar. O dönemde izci, "orduda standard formunu almak sırası gelene kadar cumhuriyet mekteplisinin süel [asker, askeri] staj yapan numunesidir".[547] Gençler, bu bağlamda ulus-devletin güvenlik stratejisinin bir parçası olarak düşünülür ve eğitilirler. 1960'lara kadar izcilerin törenlerdeki varlığı sürer ancak 1930'lardaki önemleri yerini törenlerin rutin ve sembolik bir parçası olmalarına bırakır. "Mektepli gençler"in kızlı erkekli izciliği ve sürekli spor yapar ve zinde bir halde sunulmaları, o dönem dünyada da yaygın olan ırk hıfzısıhhası *(öjeni)* uygulamalarını akla getirmektedir. Öjenizmin, Cumhuriyet rejiminin modernleşme ve medenileşme projesinin nüfus ve insan bedeni üzerinde öngördüğü siyasetin bir boyutu olarak karşımıza çıktığı otuzlu yıllar, Tek Parti rejiminin toplum üzerinde gücünün ve kontrolünün arttığı yıllardır. Atatürk'ün 'sağlam ve gürbüz nesil Türkiye'nin mayasıdır' sözlerinde ve Cumhuriyet'in 10.Yıldönümünde yaptığı konuşmada, milleti soysuzlaştırıcı tehlikelerden korumayı ve ruhen ve bedenen zinde nüfus yoğunluğu yaratmayı, Cumhuriyet İnkılâbı'nın en temel dayanaklarından biri olarak değerlendirmesinde en açık ifadesini bulmuştur. 1930'da çıkarılan Umumi Hıfzısıhha Kanunu ve 1938 tarihli Beden Terbiyesi Kanunu Atatürk'ün sözlerine kanıt niteliği taşır. Bu iki kanun, Türkiye'de öjenizmin sadece entelektüel bir tartışma olmanın ötesine geçtiğini göstermektedir.[548]

Gürbüz ve sağlıklı bir ırk, hem sosyal darwinizimin dayattığı sosyal alanda 'güçlü olanın kazanması' düşüncesine, hem de ırklar hiyerarşisinde ruhen ve bedenen zinde bir ırk olarak yerini almak fikrine hizmet etmektedir. Cumhuriyet bayramı

---

yönde yayınlar yapılarak, topluma kadın birliklerinin gereksizliği anlatılır. (Cumhuriyet Gazetesi, 1935) Nezihe Muhiddin'in bir kadın hakları savunucusu olarak yaşadığı zorluklar için bkz; Yaprak Zihnioğlu, **Kadınsız İnkılâp**, Metis Yayınları, İstanbul, 2003.

[547] **Tan**, 29.10.1935.

[548] Ayça Alemdaroğlu, "Öjeni Düşüncesi", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Milliyetçilik...* Cilt IV, **a.g.e**., s.415. Bu konuda aynı zamanda Bkz, Yiğit Akın, **Gürbüz ve Yavuz Evlatlar: Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004. Akın 'beden terbiyesi ve spor'un neredeyse bir 'yurttaşlık görevi' olarak kodlandığına ve toplumun militaristleşmesine neden olduğunu söyler. Gerçekten de 1930'ların törenlerindeki kız öğrencileri de içeren görsel disiplin, bu kanıyı doğrular niteliktedir.

kutlamaları bu noktada, gençlerin kızlı erkekli spor kıyafetlerle geçit resmi, kimi zaman da gösteriler yapmaları için en önemli mecra olarak seçilmiştir. Bu hem ulusun özgüvenini pekiştirmek hem de Cumhuriyet İnkılâbı'nın dayandığı genç neslin gücünün sembolik teşhiri için önemlidir. Atatürk'ün Cumhuriyet'in bekçisi olarak gençler ve ordu için belirlediği konum, 'ordulaşmış' ya da gerekirse bir asker olabilecek disiplin ve yapıda gençleri gerektirmektedir. Beden terbiyesine verilen önem 1940'larda da devam eder. Sağlıklı ve zinde olmak, tarihsel olarak eski Türklere benzetilmekte, ulusun sürekliliğinin anakronik bir malzemesi olarak beden terbiyesi bambaşka bir anlamla karşımıza çıkmaktadır: *"Eski Türkler gibi bileği, kafası ve kalbi sağlam olarak yetişiyoruz. Eski Türkler beden hareketlerine çok ehemmiyet verirlerdi. Ata binmek, cirit atmak, bunların arasında idi. Türk okçuları meşhurdu. Bütün Türk tarih boyunca, büyük kahramanlar yetiştiren bu milletin, sporla ne kadar yakın alakadar bulunduğu görülür".*[549] Nüfusun genç ve zinde olması, hem inkılâpların öznesi ve nesnesi olarak sağlıklı bir nesle işaret etmekte, ulus-devletin sağlıklı analarının ve potansiyel savaşçılarının kalitesi beden terbiyesi ile garanti edilmekte, hem de Osmanlı İmparatorluğu ile önemli bir dikotomi kurulmaktadır: *"Dün kafes arkasında rutubetli odalarda hapsedilen Türk kızları, bugün açık havada ve hareket halindedir. Sağlam nesil yetiştirmek için, sağlam vücutlu analara ihtiyaç olduğunu bu memlekette Cumhuriyet devri ortaya atmıştır. Bugünün sağlam, genç, sıhhatli çocukları, yarın, Türk ordusunun kahraman erleridir.*"[550]

Genç Cumhuriyet'in yurttaşları, rejimin kendisi gibi gençliği, yeniliği, ileri fikirliliği ve asriliği temsil etmektedir. Çayla'ya göre, özellikle onuncu yıl kutlamalarında gençliğe yapılan vurgu, Gellner'in vurguladığı anlamda bir amnezinin yani hafıza kaybının ifadesidir. Cumhuriyet elitleri yeni bir ulus yaratmak için geçmişle var olan bağlarını koparmışlar ve tamamen yeni bir ulusal kimlik inşa etmek istemişlerdir. Cumhuriyet bayramı törenlerinde dinçlik ve gençlik vurgusu bu anlamda bir amnezi şeklinde değerlendirilmelidir.[551]

Cumhuriyet bayramlarında öne çıkarılan bir diğer insan tipi askerdir. Bu kategori, festivite kategorisindeki "askeri güç" alt kategori ile birleştirilmiştir. Asker,

---

[549]Burhan Cevat, "Sağlam Vücutlu Bir Nesil Yetiştiriyouz", **Son Telgraf**, 29 Birinciteşrin 1940.
[550] Burhan Cevat, a.g.m, **Son Telgraf**, 1940. *(abç)*
[551] Araştırmacı kaynak göstermemiş. İlker Çayla, *Kamusal bir din yaratmak: Milliyetçilik, Simgeleri ve Törenleri…* **a.g.m**., s.113.

'güçlü erkek' çağrışımıyla aslında vatanın gücünü sembolize eder. Bu güç, diğer ülkelerin tehditlerine karşı askeri bir savunmayı içermekle birlikte, sembolik olarak da ulusun üyelerine özgüven veren ve özdeşim kurmalarını sağlayan motive edici bir güçtür. Ulusun fiziksel gücü ve gençliği, yenilmez ve güçlü askerde cisimleşir.

Asker imgesi, 1930'lardan 1950'lere her Cumhuriyet bayramının teması olması nedeniyle özeldir ve Atatürk ve bayrak gibi kapsayıcı bir semboldür. Askeri geçit töreni, ülkenin modernizasyon seviyesini göstermesi nedeniyle de önemlidir. Sahip olunan caydırıcı silahların teşhiri, içte ve dışta ülkenin gücünü ve yenilmezliğini simgeler.

Askerlik Türklüğün şecere özelliklerden biri olarak görüldüğü için, ulusun inşasında kurucu söylemlerden biridir. Asker ocağı, Cumhuriyet'in ilk yıllarında ve günümüzde dahi ideolojik endoktrinasyonun önemli mekânlarından biri olarak görülmekte, rejimin temel değerleri ulusun 'erkeklerine' askerde öğretilmektedir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında bu seferberlik daha da tazedir. Örneğin Büyük Erkânı Harbiyece Ordu için kabul edildiği notu bulunan *Askerin Ders Kitabı* adlı çalışmanın *Türk Tarih Bilgisi* bölümü, "Asker Sen Kimsin?" sorusuyla başlar ve 1930'lu yılların tarih tezlerini askere aktarır: *"SEN TÜRKSÜN! On iki bin yıl evvelinde yeryüzünün başka milletleri, mağaralarda, taş kovuklarında yaban adamları gibi yaşarken senin dedelerin (ORTA ASYA) denilen anayurdun göbeğinde kurdukları şehirlerde yaşar, altın başlı kargısı, gümüş bezeli terkesi ile ağızlar sulandırır, gözler kamaştırırdı. Yeryüzüne şenliği, medeniyeti senin ataların verdi, atı dağdan indirip kuzu yapan, üstüne binip dağlar aşan ve taş kovuklarına sinmiş başka milletleri şaşkın şaşkın kendisine baktıran senin milletin (BÜYÜK TÜRK MİLLETİ)dir*."[552]

Yine 1930'larda Cumhuriyet Halk Partisi'nin çıkardığı bir poster, orduyu 'halk okulu' olarak övmektedir. Acemi bir asker orduya toy bir genç olarak girer, dinç bir erkek olarak çıkar, orduda kendisine okuma yazma öğretilir, spor ve sağlık hizmetlerinden yararlanır ve yurt sevgisi artar.[553] Cumhuriyet Gazetesi de ordunun bir 'halk mektebi' olduğunu yineler: "Cumhuriyet ordusu, kışla, köylü ve halk için bir mekteptir. Orduya gelen gençlerin okuma yazma öğrenmesine bilhassa yeni harflerin

---

[552]Serdar Şen, **Cumhuriyet Kültürünün Oluşum Sürecinde Bir İdeolojik Aygıt Olarak Silahlı Kuvvetler ve Modernizm**, Nokta Kitap, İstanbul, 1996, s.77. *(vurgular orijinal metinden)*

[553] William Hale, **Türkiye'de Ordu ve Siyaset**, Çev: Ahmet Fethi, Hil Yayınları, İstanbul, 1996, s.80.

kabulünden sonra azami mesai sarfedilmiştir."[554] Milliyet Gazetesi de ordunun sadece bir kışla değil, "bir mektep" olduğu ekler: "Türk kışlası ve gemisi yalnız muharebe talimleri öğretilen bir çatı değil, içinde umumi bilgiler, okuyup yazma, medeni bilgiler ve her şey öğretilen bir mekteptir. (…) şu on yıl içinde Türk ordusunda okuyup yazma öğrenmiş hiç olmazsa üç yüz bin kişi yetişmiştir."[555] Dolayısıyla asker, hem rejimin ideolojik bekçisi, hem de güvenliğinden sorumlu baskı aygıtıdır. Althusser'in yorumuyla ordu hem ideolojik bir aygıt, hem baskı aygıtıdır.[556] Atatürk'ün Cumhuriyet'i gençliğe ve orduya emanet etmesi bu bağlamda tesadüf değildir.[557] Rejimin ideolojik, hegemonik ve fiziksel gücü, bu iki gruba hasredilmiş gözükmektedir. Cumhuriyet bayramlarının sembolizasyonunda asker bu nedenle genelde hep yanında genç bir kadın ya da erkekle resmedilir. Fabrika bacalı, şimendiferli modern bir kentin önünde genç bir kadın, erkek ve asker durmaktadır. Asker silah, kadın veya erkek ise bayrak tutmaktadır.

Askerlik, Türklüğün şecere özellikleriyle özdeş bir unsur olarak görülür. Orduda eğitimin bir parçası, Türklüğün özcü niteliklerinin askerlere öğretilmesi ve temsil ettikleri ulusla özdeşleşmelerinin sağlanmasıdır. Bu özdeşleşme aynı zamanda Osmanlı geçmişinin ötekileştirilmesine dayanmaktadır. Örneğin *Askerin Ders Kitabı*'nda Türklüğün şecere özellikleri şöyle sıralanır: *"Türk, dünyanın en asil milleti olduğu kadar da en çalışkan bir milleti olarak doğmuş ve yaşamıştır (...) Türk her işinde en doğru bir adamdır (...) Türk terbiyeli ve naziktir (...) Türk kanaatlidir (...) Türk yapıcıdır yıkmaz. Aslı astarı olmayan uydurma masallardan ziyade, gözünün gördüğüne ve aklının erdiği hakikate bakar. Türk, bilgiye, fenne ve san'ata âşıktır. Bugün yurdumuzda bu kadar cahil insan varsa, bunlar hemen yalnız Osmanlı saltanatının miskin padişahları ve onların sersem vezirleri yüzünden cahil kalmışlardır (...) Türk yeryüzünün en iyi askeri ve en savaşçı bir milletidir. Yükselmiş kumandanlarının dünyada eşleri gelmemiştir (...) Türk topunu, tüfeğini, silahını ve bütün malzemesini kendisi yapmaktan zevk duymuş ve fena padişahlar elinde gerileyinceye kadar hep kendi alnının teri ile düşmanlardan daha mükemmel yaptığı silahları kullanmıştır (...) Her Türk; çelik gibi kuvvetli ve çeviktir. Bütün milletler "TÜRK GİBİ KUVVETLİ" diye bizi*

[554] **Cumhuriyet**, 29 Teşrinievvel 1933, Cumhuriyet bayramı ilavesi.
[555] **Milliyet**, 29 Teşrinievvel 1933.
[556] Bkz; Louis Althusser, **Devletin İdeolojik Aygıtları**, İthaki Yayınları, 2006.
[557] "Silahlı kuvvetlerin rolü 1935 tarihli Ordu İç Hizmet Kanunu'yla belirlenir. Kanunun 34. maddesi "Silahlı kuvvetlerin görevi Anayasa'da belirtilen Türkiye Cumhuriyeti'ni Türk anayurdunu korumak ve kollamaktır" diye emreder." Hale, **a.g.e**., s.80.

överlerdi.(...) Yalnız Türk erkeği değil kadınları, çocukları hep küçük yaşlarından bu gibi oyunlarla kendilerini kuvvetlendirir ve erkekleri ile boy ölçüşürlerdi."[558]

Türklüğün şecere özelliklerinin önemli bir bölümünü asker bir ulus olma, asker doğma oluşturmaktadır. Dolayısıyla Türk ulusunun doğal gurur kaynaklarından birisi ordusu ve ordulaşmış milletidir: *"Bizim gönüllerimizi tek sevgiye bağlayan, bizim sinirlerimize istediğimiz zevki sunan en büyük varlık ordumuzdur. Ordumuz bizim karakterimizdir, bizim seciyemizdir. Biz ona baktığımız zaman onun dalgalanışları arasında hep kendimizi görürüz. Bir rasıt için barometro, bir çarkçı için istim müş'iresi ne ise, bir insan nabzı ne ise, Türk içtimai bünyesi için de ordusu odur*."[559]

Bu bütünlüğe nihai şeklini veren ise Atatürktür. Son ulaşılan nokta Atatürk=Ordu=Millet özdeşliğidir: *"Ve unutmamalıyız ki, ordusu ile ana bünyesi birbirinin bu kadar aynı olan bir ulus sağlamlığının en kolu bükülmez kertesine ulaşmış sayılır. Türkiye bunu yüksek süel bir artist olan Atatürk'ün dehasına ve onun çok çetin imtihanlar verdiren çok tecrübeli ve her adımı mihenge vuran mektebinde yetişmiş olan Türk kumanda heyetine borçludur. (...) Bir coğrafya parçası ki içinde yaşayanların hepsi ya Atatürk'ün gönüllüleridir, ya Atatürk'e gönül vermişlerdir. Türk ordusu en büyük kudretin evvela bu sevgiden, bu inanıştan alır. Motörlü tankların, uçaklarla topların ve mitralyözlerin teşrifat sırası az daha geriden gelir. Cumhuriyet ordusu budur"*.[560] Atatürk'ün ölümüyle onun ruhu, milletle ve orduyla özdeş olmaya devam etmektedir: *"Atatürkün ruhu Türk ordusunda ve Türk milletinde yaşıyor. Ve bunların başında sayın Ulus Başımız İsmet İnönü ve Kurmay Başkanımız Fevzi Çakmak bulunuyor"*.[561]

1940'larda da seciyenin bir parçası olarak askerlik yine gündemdedir: "Ne yapalım ki –Allahın bildiğini kuldan ne diye saklayalım- döğüşmeye bayılırız. Döğüşmeyi pek severiz."[562] 1940'larda askerliğin ulusun tarihiyle kurduğu bağın bir parçası olarak anakronikleştirilmesine de rastlanmaktadır. Türk milleti, Cengizlerden beri savaşçı bir millettir: *"(...) Zaferlerle yüklü büyük tarihi bütün milletlerin tarihlerinden daha parlak ve daha zengindir. Türk kumandanlarının milli sevkülceyş ve tabiye ölçüleri,*

---

[558] Askerin Ders Kitabı, Her Sınıf İçin: Bir heyet tarafından toplanmış ve Büyük Erkânı Harbiyece Ordu için kabul edilmiştir. Ankara- Büyük Erkânı Harbiye Matbaası, 1934, s.225-226'dan aktaran Serdar Şen, **Geçmişten Geleceğe Ordu**, Alan Yayınları, İstanbul, 2000, s.99-100. *(abç)*

[559] **Tan**, 29 Teşrinievvel 1935. *(abç)*

[560] **Tan**, 29 Teşrinievvel 1935.

[561] Emekli Kurmay Subay, "Türk Ordusu Fedakârlığı Ölçüye Gelmiyen Kalbi Büyük Bir Ordudur", **Son Telgraf**, 29 Birinciteşrin, 1941.

[562] Reşat Feyzi, "Türk Ordusunu Pek İyi Tanımak İcabeder", **Son Telgraf**, 29 Birinciteşrin 1940.

taarruz ve müdafaa sistemleri vardır. Bunlar modern ordulardaki usuller de tetkik edilerek kuvvetlendirilmiştir. Cengiz Han şöyle demiş: Bir çivi bir nalı, bir nal bir atı, bir at bir kumandanı, bir kumandan bir orduyu mahveder".[563]

Cumhuriyet bayramları, bu özdeşliğin sergilendiği önemli sembolizasyon zamanlarından biridir. Askeri geçit törenlerindeki intizam, halkın askere gösterdiği tezahüratın öne çıkarılması, militer bir toplumsal yapının izlerini sergilemektedir.

Ordu, ulusun tarihini geçmişe bağlamakta yararlanılan önemli bir kaynaktır. Cumhuriyet'in söylemsel stratejisinin önemli bir parçası olan 'geçmişten kopuş', ulusal özgüveni sağlayabilecek bir alan olarak ordunun inşası düşünüldüğünde, coğrafyası belli olmayan uzun bir geçmişe bağlanır: *"Cumhuriyet ordusu, gökgürültülerini andıran bir velvele ve heybetle tarihe doğdu. Tarihi binbir şanlı zaferle dolu olan ve sanki kahramanlıkta harika ve mucize yaratmak için dünyaya gelmiş bulunan Türk ordusu, bugün dışarıdan ve içeriden Cumhuriyete, inkılâba, yurda uzanacak hain elleri kırmağa hazırdır."*[564]

Ordu aynı zamanda Cumhuriyet ve Osmanlı'yı birbirinden ayırma söyleminin bir parçasıdır: *"Mutlakiyet devrinde ordu, talim ve terbiye görmiyen, atış, ameliyat ve manevra yapmıyan, Yıldız sarayı etrafındaki hassa kıt'aları müstesna, aç, çıplak ve bakımsız bir kalabalıktan ibaretti. Padişahı bekliyen bir avuç hassa efradı muhteşem üniformalar, telâtin çizmeler giyerken, hudutlarda vatanı bekliyen yüz binlerce asker yırtık çuval ve partal çarık giyerlerdi".* Oysa*: "Cumhuriyet ordusu en son askeri ve fenni terakkileri takip ve tatbik etmektedir. Cumhuriyet ordusu silah, cephane ve levazım itibariyle hiç eksiksizdir. (...) Hulasa Cumhuriyet ordusu, silah, teçhizat, levazım, teşkilat, talim ve terbiye, kumanda heyeti itibariyle Avrupanın en ileri ordularından hiç farksızdır. (...) Bu memlekette her yeniliğin, her inkılâbın alemdarı ve öncüsü olan Türk ordusu, Cumhuriyet inkılâbının da ön safhında yürümektedir. Türk ordusu, milletin özüdür".*[565]

Asker hem fiziki bir toprak parçası olarak vatanın, hem de yeni prensipler etrafında kurulmuş olan Cumhuriyetin bekçisidir: "Ordumuz memleketin münevver unsurlarına istinat eden Cümhuriyetin ve yeni prensiplerin kahraman bekçisidir."[566]

---

[563] Emekli Kurmay Subay, "Türk Ordusu Fedakârlığı Ölçüye Gelmiyen Kalbi Büyük Bir Ordudur", **Son Telgraf**, 29 Birinciteşrin, 1941.
[564] **Cumhuriyet**, 29 Teşrinievvel 1933, Cumhuriyet bayramı ilavesi.
[565] **Cumhuriyet**, 29 Teşrinievvel 1933, Cumhuriyet bayramı ilavesi. *(abç)*
[566] **Milliyet**, 29 Teşrinisani 1933.

Hale'e göre Atatürk 1924-1926 yılları arası orduyu İttihatçılardan temizlemiş, Cumhuriyet'e ve kendisine sadık bir silahlı kuvvetler oluşturabilmiştir. Bundan sonra 1926-1938 yılları arasında ordu arka planda kalmış, hatta genel olarak modernizasyonu ihmal edilmiştir. Öyle ki 1940'lara gelindiğinde, Türk ordusu tehlikeli ölçüde eskimiştir. Silahlar Birinci Dünya Savaşı'ndan kalmadır; nakil araçları hala katır ve atlara bağımlıdır.[567] Oysa Cumhuriyet'in ana sembollerinden biri ordu, asker ve askeri güçtür. Gerçi Atatürk, Başkomutanlık yetkileri bulunmasına rağmen, hemen her zaman sivil ve Cumhurbaşkanı olarak görülmektedir. Bu anlamlıdır. Ordu, reformcu ulus inşa ideolojisinin bu bağlamıyla sembolik ancak gerektiğinde görevi devralan parçasıdır. 1960'daki askeri darbe bu sembolik görevin, gerçek bir görev olarak algılanabildiğini göstermektedir.

Cumhuriyet'in otobiyografik hafızasının kahramanlarından/şehitlerinden en önemlisinin bir asker olması kayda değerdir. Kubilay, devrim şehidi olarak günümüzde dahi toplumsal hafızanın önemli karizmatik figürlerinden birini oluşturur. Çağdaş ve ülkesine aydınlık götürmeye çalışırken, mürteciler tarafından öldürülen bir subay olarak, Kubilay'ın temsil ettiği değerler Cumhuriyet'in değerleridir. Ölümü sonrası dikilen heykeli ile Cumhuriyet'in önemli hafıza mekânlarından biri haline getirilmiştir.

Asker imgesi ve askeri geçit törenleri, Cumhuriyet'in erken döneminde Cumhuriyet'in modernleşme, milletleşme ve kalkınma amacının bir sembolü iken, 1940'larda II. Dünya Savaşı konjonktürünün de etkisiyle, milli birlik ve bütünlüğün güvencesi ve dış tehditlere karşı rejimin bekçisi rolü ile öne çıkar: "Tehlike geçmedi. Kahraman ordumuza güvenimiz tamdır."[568] Ordu her zamanki sıklığından daha fazla görülmeye başlar. Kimi zamansa iç politik sorunlar gündeme geldiğinde, gençlik ile birlikte Cumhuriyet'in güvencesi olarak resmedilir. Onlar "Türk varlık ve istiklalinin hassas ve kudretli bekçileri"[569]dir.

Cumhuriyet'in bir diğer sembol insan tipi köylülerdir. "Köy ve köylü", Cumhuriyet'in halkçılık ve inkılâpçılık ilkelerinin öne çıkarılmak istendiği noktalarda törenlerin bir parçası olarak sembolize edilmektedir. Bu bağlamda 10.yılda özel bir yer aldıkları söylenebilir. Onuncu yılda törendeki geçişleri şöyle anlatılır: *"(...) Bundan*

[567] Hale, **a.g.e**., s.79.
[568] **Vatan**, 29 Birinciteşrin 1941.
[569] **Vatan**, 30 İlkteşrin 1940.

sonra, cumhuriyet bayramı münasebetiyle şehrimize misafir gelen köylüler geçti. Bir öküz arabası, bir kağni arabası vardı. Köylü kadının omzunda silah vardı. Kağni üzerinde cephane sandıkları görülüyordu. Köylü çocuğu öküzlerin yularından tutmuş çekiyordu. Köylülerin bu şekilde geçmesi çok büyük bir heyecan uyandırdı. Türk köylüsü uzun uzun alkışlandı. Her taraftan 'var ol' sadaları yükseliyordu."[570]

Öyle anlaşılmaktadır ki köylü, Kurtuluş Savaşı'nın "karizmatik anıları" ile özdeşleştirilmekte, bu anlamda ülkenin kuruluşuna asli bir katkı yapmış, önemli bir unsur olarak görülmektedir. Köylü kadının omzundaki silah, vatan savunması için gerekirse şimdi de hazır bir kitleyi çağrıştırmaktadır. Öküz ve kağnı arabasının varlığı ise, bu kitleden beklenen egzotizmi ve aynı zamanda Kurtuluş Savaşı sembolizmini hatırlatmaktadır.

Köylülerin söylemsel ve ideolojik olarak öne çıkarıldığı diğer temalar, Cumhuriyet'in Osmanlı İmparatorluğu'ndan farklılıklarının öne çıkarılması ve inkılâpçılığının vurgulanmak istendiği durumlardır. Aşarın kaldırılması, medreseden mektebe geçiş, köylerin birer mahrumiyet bölgesinden mahmur birer yerleşim merkezine çevrilmesi bu zıtlığı vurgulamak üzere öne çıkarılan temalardır. Törenlere köylülerin yerel kıyafetleri ile katılması, geçit resminde yürütülmeleri ve kimi zaman kağnı arabalarının da onlara eşlik etmesi, 'olduğu gibi kabul edilen ve yüceltilen' bir kitle olarak köylülüğü çağrıştırmaktadır. Ankara'ya yerel kıyafetleri ile sokulmadığı söylenen bu kitlenin, törenlerde bu şekilde yüceltilmesini, 'hars-medeniyet' ikileminin yarattığı 'kültürel şizofreni'nin bir parçası olarak mı yoksa Cumhuriyet'in kültürel halkçılığının salt bir sembolizasyonu olarak mı görmek gerekir? Kanımca, dönem elitlerinde bu iki his birlikte varolmaktadır. Köylü, hem milletin en yoksul ve mağdur kitlesi olarak görülüp yüceltilmekte, hem de zımni olarak Batılılaşmanın önündeki engellerden biri olarak görülmektedir. Ülkenin "kostüm modenliği"nin önündeki en büyük engel köylülüktür. Ancak vatanın mağdur bir kesimi olarak yüceltilmektedirler de. Onuncu yıl kutlamalarında 'Cumhuriyet'in Köy Siyaseti'ne ayrılan haberde, Cumhuriyet Gazetesi bu durumu şöyle anlatmaktadır: *"Türk köyü gerek iktisat bakımından gerek milli müdafaa bakımından bu memleketi ayakta tutan ana temeldir. Kemalist inkılâp rejimi, milli varlığın ancak bu temel üstünde kurulabileceğine daha ilk günden inandık. (...)*

[570] **Milliyet**, 29 Teşrinievvel 1933.

Cumhuriyetin köy politikası (...) milli ve muasır, muazzam inkılâbımızın kaidesi olacaktır. Onun içindir ki yapacağımız yapıyı yükseltmeden evvel, bu büyük yükü çekecek temeli sağlam atmak kaygusu ile (...) heyecanlıyız."[571] Haberin spotunda ise "İnkılâp köylüyü aşardan ve toprak esaretinden kurtardı. Türk köylüsüne layık olduğu mevkii veren Cumhuriyet, onu refah ve zenginliğe eriştirmek azmindedir" denmektedir. Dolayısıyla Cumhuriyet, kalkınma ve modernleşmenin temelini atmanın köyü modernleştirmek olduğunu vurgulamakta, okul ve yol yapımı gibi alt ve üst yapısal değişikliklere yönelmektedir. Nitekim köylü aynı zamanda 'Cumhuriyetin temeli ve dayanağı' olarak görülmektedir.

Cumhuriyet'in köy siyasetinin önemli nedenlerinden biri kuşkusuz Osmanlı İmparatorluğu ile yaşanan kopuşun simgesel bir öğesi olarak "bayındır köy" imajıdır. Nitekim kutlamalarda kullanılan sembollerden biri de Atatürk ya da bir genç kadın ya da erkeğin arkasındaki müreffeh köy ve köylü görüntüsüdür.[572] Onuncu yıl kutlamalarında Milliyet'te "İnkılâbın Köye Doğru Hızlanan Adımları" başlıklı bir makale yayınlayan Kerim Ömer makalesini "eski köyden bir tablo", "gazinin köylü için yükselen sesi", "köye şahsiyet verilişi", "eski köy", "saray için çalışan köy", "cumhuriyetin köy siyaseti", "umumi iktisadi kalkınma", "köye giden mefkûre", "ziraatimizin ilham kaynağı", "eski düşüncelere bir misal", "ziraat tedrisatı" başlıklı bölümlere ayırmış, konu başlıklarından da anlaşılacağı üzere, Osmanlı ile Cumhuriyet'in farklarını resmetmiştir. "Saray için çalışan köy" başlığında, *"verim olsun olmasın sekiz senede bir mahsulünü tohumluğu ile birlikte devlete maleden bu asil sahiplere, bu kütleye yaklaşmak şöyle dursun, eski idare bir gün başlarına bela kesilir korkusu ile bunları her tür hayat imkânlarından mahrum bırakıyordu. (...) Köylü en kötü iktisadi şartlar kadar feci içtimai ve sıhhi tazyikler altında idi. (...) Malarya [sıtma] Türk köylüsünün kuvvetini, frengi zürriyetini trahom da gözünü gör etmişti. Köylü cahil bırakıldı, köylü yalnız okutulmadı değil, köylüye bir şey öğretilmedi de..."*[573], dendikten sonra 'Cumhuriyetin köy telakkisi'ne geçilmekte, Cumhuriyet'in köy ve köylü için getirdiği yenilikler anlatılmaktadır.

Dolayısıyla, bir insan tipi olarak köylü ve bir mekân olarak köy, Cumhuriyet'in hem inkılâpçılığı, hem halkçılığı, hem de *ancient regime*'den kopuşunu temsil eden bir sembolizasyon unsurudur. Köy ve köylünün özellikle 1930'ların ilk yıllarında öne

[571] **Cumhuriyet**, 29 Teşrinievvel 1933.
[572] **Cumhuriyet**, 29 Teşrinievvel 1932.
[573] **Milliyet**, 29 Teşrinievvel 1933.

çıkarıldığı, 1940'larda daha az görülmekle birlikte yine de sembolizasyonun zaman zaman bir parçası olduğu gözlenmektedir. 1940'lardan sonra Cumhuriyet'in inkılâpçı karakterini vurgulamak üzere yayınlanan yazılarda bir tema olarak kullanıldığı gözlenmektedir.[574] Bu yazılarda 1930'ların makaleleriyle söylemsel bir bütünlük gözlenir. Önce Osmanlı İmparatorluğu'nda köylünün durumu ele alınır. Ardından ise Cumhuriyet'in getirdiği kazanımlar anlatılır. Burada verilen örnekler dahi neredeyse birbirinin aynıdır: "Malarya, Türk köylüsünü sararıp soldurmuştu"[575]

Cumhuriyet'i sembolize eden bir diğer insan tipi 'gençler'dir. Gençler mektepli ya da izcidir. Kitlesel bir kalabalık olarak resmedilirler. Üniformalıdırlar, bu uniforma okul ya da izci kıyafeti veya beden terbiyesi esnasında giydikleri spor kıyafetlerdir. Tektiptirler ve genellikle törenlerde geçit resminde iken, toplu biçimde resmedilirler. Kız erkek fark etmeksizin bayrak taşırlar ve resmi erkânı selamlarlar. Bazen de Atatürk anıtına çiçek ya da çelenk bırakırken görüntülenirler. Gençlerin en belirgin özelliği, Cumhuriyet'in dinamizmini simgelemek üzere seçilmiş olmalarıdır. Kızların varlığı ise, Cumhuriyet'in kadına verdiği özgürlüğü anlatır niteliktedir. Çünkü genç kızlar hem mekteplidir, hem de modern giysiler içinde spor yapmakta, karşı cinsleriyle birlikte törenlerde varlık göstermektedirler. Cumhuriyet'in "modern" yüzünü genç ve mektepli kızların temsil ettiğini söylemek yanlış olmaz. Bayramlarda erkeklerden çok kızların geçit resmi öne çıkarılmış, erkek gücünün temsili askeri geçit törenlerine bırakılmıştır.

Atatürk'ün Cumhuriyet'in kuruluşu sonrası kendilerine verdiği görev ile birlikte gençler, 'cumhuriyetin bekçisi' olmuşlar, bu anlamda mefkûre ve inkılâpları içselleştirmek ve iletmek noktasında ideolojik birer bekçi iken, vatan savunmasında izcilikte somutlanan yerleriyle, ordu ile birlikte gerçek birer bekçi sayılmışlardır. Ordu ve gençliğin Cumhuriyet'in bekçileri olarak birlikte konumlandırılmaları erken cumhuriyet dönemi tören sembolizminde açıkça görülmekte, tören fotoğraflarında yan yana resmedilmekte, Cumhuriyet'in gurur duyduğu değerleri simgelemektedirler. 1950'lerle birlikte, Cumhuriyet'in 'çocuk gençleri'nin ergenliğe girmeye başladığı ve "memleket işleri"ne dâhil olduğu görülmektedir. Gençler, M.T.T.B (Milli Türk Talebe

[574] **Son Telgraf**, 29 Birinciteşrin 1941.
[575] Reşat Feyzi, "Türk Köyünde Neler Yaptık, Daha Neler Yapacağız?", **Son Telgraf**, 29 Teşrinievvel 1941.

Birliği)[576] ve T.M.G.T (Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı) gibi organizasyonlar içinde örgütlenmekte ve Cumhuriyet bayramlarında beyannameler yayınlamaktadırlar. Milli Türk Talebe Birliği beyannamesinde "Atatürk'e olan bağlılıklarını ve Cumhuriyet'e duydukları aşkı" ifade eden gençler, sonsuza kadar Cumhuriyet'in emanetini taşıyacaklarını belirtirken[577], Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı, Cumhuriyet'i 'asrın büyük mucizesi' olarak görmekte ve "Türkiye, vatanın milli bütünlüğü ve Türklüğün istikbaliyle ilgili konularda tarihin ve şehitlerinin yüklediği vecibeleri müdrik gençlerin memleketidir" diyerek, vatanın ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü garanti etmekte, "Türklüğün istikbali ve bunun yüklediği vecibeler" derken de muhtemelen dönemin önemli dış politik meselelerinden Kıbrıs sorununda "gençlere düşebilecek görevler" kastedilmektedir[578]. Cumhuriyet'e duyulan bağlılık kimi zaman 'toplu and' şeklinde de gerçekleşmektedir.

[576] MTTB, ileride 1945 Tan Baskını'nın önemli aktörlerinden olacaktır. Detaylar için bkz; Sabiha Sertel, **Roman Gibi**, Belge Yayınları, 1987.
[577] **Cumhuriyet**, 29 Ekim 1954 ve 1956.
[578] **Son Havadis**, 29 Ekim 1954.

Milliyet, 29 Teşrinisani 1933. Atatürk, Cumhuriyet ile özdeş en önemli hatırlama figürü ve sembol kişidir.

16 sahife

Cumhuriyet

Onbirinci yıl sayı: 4477 İSTANBUL — CAĞALOĞLU Perşembe 29 Birinciteşrin 1936

ALGOPAN İSTEYİNİZ

mhuriyet Bayramınız kutlu olsun

Bugün Cumhuriyetimiz 13 yaşını bitirip 14 yaşına girdi. Başımızı çevirip arkamıza baktığımız zaman 13 senenin kısacık hayatına en az 130 yılın işlerini sığdırdığımızı iftiharla görürüz.

Cumhuriyet rejiminin, bütün öteki yılları gibi, 13 üncü senesi de büyük başarılarla doludur. Atatürk devri, Türkiyenin ve Türklüğün feyiz ve itilâ devridir.

Büyük Şef, yurdu kurtardıktan sonra millete Cumhuriyet rejimini hediye etmekle Türkiyeyi bir daha kurtulmak mecburiyetinde kalacağı fena bir vaziyete düşmekten de ebediyen kurtarmıştır.

Bu kutlu ve sevinçli bayram gününde, her Türkün ilk vazifesi, Cumhuriyeti kuran BÜYÜK ATATÜRKün büyük adını minnet ve şükranla anmaktır.

Gazetemiz, Büyük Şefe minnet lerini ve tebriklerini arzetmek sure tile bu ödevini yaptıktan sonra başta İsmet İnönü olmak üzere Büyük Ön derin yakın mesai arkadaşlarının ve bütün yurddaşların milli bayramlarını kutlular.

Eskişehirdeki

Cumhuriyet, 29 Birinciteşrin, 1936. Ölümüne kadar Atatürk, Cumhuriyet bayramlarının değişmez figürüdür. Asker, gücü; uçak, şimendifer ve fabrika bacaları ise modernleşmeyi temsil etmektedir.

VATAN

Cümhuriyet bayramı kutlu olsun

Başvekil mutlu günü açtı

Saracoğlu dedi ki: Türk milleti her ihtimal için hazırdır,

Atatürk yaşıyor, İnönüye de candan bağlıyız.

1923 - 1942

Bayramı bugün büyük törenle kutlayacağız

Kuruluş ve kurtuluş sembolü Cümhuriyetimiz

Bugün, bu büyük bayramı kutluyoruz

Cümhuriyet, Ankaranın karanlık gecesinde güneş gibi doğmuştu

Vali Ankaradan geldi

600 gram ekmek halka 28 kuruşa satılacak

Yeni şekil tevziat ayın 15 inde başlıyacak, üç şehrin ununu Ofis temin edecek

Vali Dr. Lütfi Kırdar

Pirinç ihtikârı

Pirinci neye 200 kuruşa yiyoruz?

Çanakçalının Millî Korunmadaki ihtikâr suçları

Eden, bir nutuk söyledi

Amerikalıların İngilizlere yardımından sitayişle bahsetti

Libya çölünde

Mihver hatlarına nüfuz edildi

İngilizler karadan ve havadan taarruzlarına devam ediyorlar

Bulgar Kralı dün konuştu

Ordunun tekemmül etmekte olduğunu söyledi

Vatan, 29 Birinciteşrin 1942. Atatürk'ün ölümüyle birlikte, sembolleştirme farklı figürler ile tanışır. İnönü, bu figürlerin başında gelmektedir.

Cumhuriyet

27 nci yıl sayı : 9784 — Pazartesi 29 Ekim 1951

Cumhuriyet Bayramımız Kutlu Olsun

Büyük eser ve gençlik

En büyük bayramımız bugün yurtda heyecanla kutlanıyor

Bugün Taksim meydanında büyük bir askeri geçid yapılacak, Cumhuriyet âbidesine çelenkler konacak

Süveyşte çete harbi hazırlığı

Mısırlıların taarruz, İngilizlerin de müdafaa için tedbir aldıkları bildiriliyor

Avrupa Güzelinin Mısırdan başka bir yerde seçilmesini istedik

Türk - Amerikan dostluğu

İran Şahına karşı hazırlanan komplo

Dün akşam Tahranda baskın yapan polis, bir çok komünist tevkif etti, isyan beyannamelerini ele geçirdi

Ortadoğunun müdafaası hazırlanıyor

Amerikalı gazeteciler dün gittiler

Atlantik Paktına girişimiz

Dün Ankarada dağıtılan beyanname

SPOR

G. Saray, K. Paşayı dün 3-0 mağlûb etti

Cumhuriyet, 29 Ekim 1951. Atatürk, İnönü ve Bayar, özellikle 1950'lerde Cumhuriyet'in kurucu kadrosu olarak görülmektedir.

SON TELGRAF

Günlük Müstakil Sabah Gazetesi

CUMHURİYETİN XXX. IV YILDONUMU

En Büyük Bayramımızı Kutluyoruz

İstanbul, Ankara ve Bütün Yurdda Bugün ve Gece Törenlere Okullar, Askeri Birlikler Esnaf, ve Halk iştirâk Etmiş Bulunuyor

D. P. Büyük Ekseriyetle Seçimi Tekrar Kazandı!

D.P. 44 Vilâyetten 420, C.H.P. 21 Vilâyetten 179, Hürriyet ve C. Millet Partisi Birer Vilâyetten Dörder Meb'us Çıkardılar

Demokrat Parti Millet muvacehesinde büyük imtihanda muaffak oldu, 3. cü defa memleket mukadderatını deruhde etti

Adenauer Kabinesini Cumhur Başkanı Theodor kabul etti

Yeni Alman Hükûmetinin kat'i listesi

Fransız Başvekil namzedi yeni kabineyi Millî Meclise takdim etti

Millet Programını Meclise Okudu, Millet'nin muhafazakarlardan it'imat oyu alamıyacağı söyleniyor

Kral Suud arabuluculuk teklifini geri almadı

Suriye Ürdün Sınırında Yasak Bölge

Pakistan Cumhur Başkanı Londraya hareket etti

Riyaseticumhur Umumi kâtibliğinin bir tevzihi

Marasa' Zukof ve Kuruşef rekabeti

SON TELGRAF: Yeni Bir Neşriyat Hamlesine Hazırlanmaktadır. Bekley

Son Telgraf, 29 Ekim 1957. 1950'lerde Atatürk'ün asker fotoğraflarına daha sık yer verilmeye başlanır. 1930'larda Türkiye'nin modern yüzünü temsil eden politik ve sivil bir figür olarak öne çıkan Atatürk, 1950'lerde nostaljik bir figürdür artık ve Kurtuluş Savaşı yıllarını temsil eden asker fotoğrafları daha sık kullanılmaya başlanır.

Atatürk Cumhuriyet Kurucusu, İnönü Koruyucu

AVRUPANIN HASTA ADAM DEDİĞİ TÜRK MİLLETİ

Yepyeni ruhta hür ve kuvvetli bir vatan yarattı

Yazan: ALİ KEMAL SUNMAN

İnkılâplarla dolu geçen 20 yılın kısa tarihçesi

Yazan: Salâhaddin GÜNGÖR

Kahraman Türk Ordusu, Cumhuriyeti ebediyete kadar muhafazaya and içmiştir

Atatürkün nutkundaki vesikalara göre

29 I.cişrin 1923 de Cumhuriyet nasıl ilân edilmişti?

Yazan: MUAMMER ALATUR

20 yıl önce 29 Birinciteşrin günü gece vakti içtima halinde toplanan Fırka İdare Heyeti, Gazi Paşayı evinde ziyaret etmiştir.

İdare Heyeti Reis-i Sânisi Fethi Okyar idi. Fethi Bey lafa şöyle başlamıştı: Fırka Umumi Reisi sıfatile Gazi Paşaya nokta-i nazarlarını almaktan mavzu görüşülmek üzere toplandık. Hatırlıyor olduğunuz üzere, bir iştirakçiliğin ilânından sonra, Cumhuriyet Halk Fırkası idare Heyeti de kat'i bir karar vermeğe mecbur kalmıştır.

Gazi Paşa, kati bir karar vermeğe mecbur kalmıştır. Fethi Bey lafa şöyle başlamıştı: Fırka Umumi Reisi sıfatile Gazi Paşaya nokta-i nazarlarını almaktan mavzu görüşülmek üzere toplandık. Hatırlıyor olduğunuz üzere, bir iştirakçiliğin ilânından sonra, Cumhuriyet Halk Fırkası idare Heyeti de kat'i bir karar vermeğe mecbur kalmıştır.

Gazi Paşa, kati bir karar vermeğe mecbur kalmıştır. Fethi Bey lafa şöyle başlamıştı: Fırka Umumi Reisi sıfatile Gazi Paşaya nokta-i nazarlarını almaktan mavzu görüşülmek üzere toplandık. Hatırlıyor olduğunuz üzere, bir iştirakçiliğin ilânından sonra, Cumhuriyet Halk Fırkası idare Heyeti de kat'i bir karar vermeğe mecbur kalmıştır.

Gazi Paşa, kati bir karar vermeğe mecbur kalmıştır. Fethi Bey lafa şöyle başlamıştı: Fırka Umumi Reisi sıfatile Gazi Paşaya nokta-i nazarlarını almaktan mavzu görüşülmek üzere toplandık. Hatırlıyor olduğunuz üzere, bir iştirakçiliğin ilânından sonra, Cumhuriyet Halk Fırkası idare Heyeti de kat'i bir karar vermeğe mecbur kalmıştır.

GENÇLİK VE SPOR

2o cumhuriyet yılında Türk sporu

Spor teşkilâtımızın gelişmesi, verimli çağını idrak etmesi Cumhuriyet devrinde olmuştur

Yazan: Adnan AKIN

20 yıl evvel Lozan sulh zaferini kazanarak yurda dönen İnönü Ankarada istikbal edilirken

Son Telgraf, 29 Birinciteşrin 1943. Atatürk'ün 'kurucu', İnönü'nün ise 'koruyucu' sıfatı ile anılmasına 1940'ların gazetelerinde sıkça rastlanmaktadır. II. Dünya Savaşı'ndaki rolü, İnönü'ye bu sıfatın verilmesini sağlamış olabilir.

Son Havadis, 29 Ekim 1954. İsmet İnönü ve Celal Bayar: ‘Cumhuriyet’in Bekçileri” ve Kurtuluş Savaşı nostaljisi: “Asker Atatürk”.

Cumhuriyet

HER GÜN SABAHLARI ÇIKAR. SİYASİ TÜRK GAZETESİ

SALI 29 TEŞRİNİEVVEL 1929

ABONE ŞERAİTİ

Nüshası her yerde 5 KURUŞTUR

y yükselen yeni nesil! İstikbal sizsiniz. Cumhuriyeti biz tesis ettik; onu ilâ ve idame edecek sizsiniz – Gazi M. Kemal

Graf Zeplin'le seyahat

Bayram günü

Yetimleri, öksüzleri unutmayınız!

Bayramınız mübarek olsun

Bugün bayramların bayramıdır. Altı senede yapılan işler altı asıra sığmıyacak kadar mühim ve muazzamdır

İtalyada

Türk talebesine gösterilen misafirperverlik

Dr. Fahrettin Kerim B. intibalarını anlatıyor

Nadi B. Zeplinin pencerasından hava gemisinin geçtiği yerleri seyrediyor

Millet mekteplerî cuma akşamı merasimle açılacak

1930 senesi Türkiye Güzellik Müsabakasına başlıyoruz

Bu sene seçilecek Kraliçenin, Paris'teki beynelmilel müsabakaya iştiraki temin edildi

Acaba Türkiye güzeli dünya güzeli olamaz mı?

Karilerimize

Cumhuriyet, 29 Teşrinisani 1929. Cumhuriyet'in erken dönemlerinde "kadın", Cumhuriyet'in ilk ve önemli simgelerindendi.

VATAN

Bütün yurt büyük bayramın heyecanı içinde çalkanıyor

25 inci yıl millete kutlu olsun

Ankarada yapılan geçit resmi provalarında Şanlı Alay Sancağı geçiyor

Ankarada yapılan geçidresmi provalarından güzel bir görünüş

1923 XXV 1948

Bir çeyrek asırlık bir bilânço:

25 yılda ne gördük, ne öğrendik?

Yazan: Ahmet Emin Yalman

CELÂL BAYAR

Cumhuriyetin ilânı etrafındaki hâtıralarını anlatıyor

Türkiyenin dış siyaseti

Sadak'ın beyanatı

Cumhuriyetin 25 inci yıldönümü

Başbakan, dün radyoda bir nutukla bayramı açtı

Hasan Saka nutkunda, bugün dünyanın içinde bulunduğu ağır şartlara işaret etti

Stalin, yeni bir harbe ihtimal vermiyor

Kızıl diktatöre göre Berlin anlaşmasını Batı Demokrasileri ihlâl etmiştir

Altın kaçakçısı

Orhan Kavur İstanbulda

Kavur'un evine taşınan sandıklar dolusu eşya

Cumhuriyet Bayramı ilâvemiz

Bugün 8 sayfalık gazetemizle beraber ayrıca yine 8 sayfalık Cumhuriyet Bayramı ilâvemizi müvezzilerden isteyiniz.

İlâvemiz parasızdır ve gazete ile birlikte tevzi edilir.

AKINTIYA KÜREK

Bütçede açık! Tarihte açık!

Cumhuriyetin emaneteçisi Türk gençleri Büyük Atatürk'ün manevi huzurunda

Vatan, 29 Ekim 1948. Ulusun anası ve gerekirse savaşçısı olarak kadın.

Cumhuriyet devrinin yetiştirdiği yeni nesil

Yarının anaları işte böyle çevik ve sağlam yetişiyorlar. Bu neslin evlâtları Cumhuriyetin sağlam seciyeli, demir iradeli evlâtları olarak yetişeceklerdir.

Cumhuriyet, 29 Teşrinisani 1933. “Yarının anaları, işte böyle çevik ve sağlam yetişiyorlar. Bu neslin evlatları Cumhuriyetin sağlam seciyeli, demir iradeli evlatları olarak yetişeceklerdir”.

Tan, 29 Teşrinisani 1935. “İzci, orduda standart formunu almak sırası gelene kadar Cumhuriyet mekteplisinin süel [askeri] staj yapan bir numunesidir.” “Atatürk çocuğu, her yerde her zaman bir yanar insan gibi lavını, imanını, inanını, ilmini, heyecan ve yaratıcılığını taşıran, kumandalı, disiplinli, hürriyetli bir ateş kaynağıdır. Kemalist delikanlı budur”.

TAN

BAŞMUHARRİRİ AHMET EMİN YALMAN

Fransanın Tayyare Kuvveti

BÜYÜK SEVİNÇ GÜNÜMÜZ

Cümhuriyet Bayramımız Heyecanla Kutlanıyor

15 inci Yıl Hepinize Kutlu Olsun

Parti Grupu Toplandı

Meclis Riyaset Divanı Namzetleri Tesbit Edildi

İnkılâbın Yeni Safhası

Bugün Yurdun Bütün Köşelerinde Şenlikler Geçit Resimleri Yapılıyor

B. Şükrü Kaya Mühim Bir Nutuk Verdi

Atatürk, B. Tatarescu İle Uzun Müddet Görüştüler

Gece de Parlak Bir Suvare Verildi

YENİ TEFRİKAMIZ BAŞLADI:

Hürriyet ve İtilâf Fırkası: Nasıl Doğdu? Nasıl Yaşadı? Nasıl Battı?

BirHortumda 100 Kişi Kayboldu

MODEL

Lütfen Dokuzuncu Sayfayı

Tan, 29 Teşrinievvel 1937. Askeri disiplinle yürüyen izci kızlar.

Ankarada bayram hazırlıkları: Sevre göre Türkiyeyi gösteren kabartma resim

İzciler Gazi abidesinin önünde

Cumhuriyet, 30 Teşrinievvel 1933. “İzciler Gazi abidesinin önünde.” Üstte ise “Sevr’e göre Türkiyeyi gösteren kabartma resim”.

MİLLİYET PAZAR 29 TEŞRİNİEVVEL 1933

Yeni harfler Türk matbuatını büyük bir tekemmüle sevketti ve gazetelerimiz en modern makinelerle basılmağa başlandı

Türk çocuğu Türk mektebinde en son usullerle terbiye görüyor, okuyor, beden terbiyesi yapıyor

Milliyet, 29 Teşrinievvel 1933. Beden terbiyesi, ırk hıfzıssıhhasının önemli yöntemlerinden biriydi: “Türk çocuğu Türk mektebinde en son usullerle terbiye görüyor, okuyor, beden terbiyesi yapıyor”. (Sağ üst, fotoğraf altı)

Cumhuriyet devrinde Türk gençliği

Sağlam vücutlu bir nesil yetiştiriyoruz

Eski Türkler gibi, bileği, kafası ve kalbi sağlam olarak yetişiyoruz

Türk Gençliği

Cumhuriyetin ebedî bekçisi

Bugün 17 yaşında olan Türk yavruları eski acı günleri görmeyen mes'ut yavrulardır.

YURTTA ASAYIŞ

Cumhuriyet rejimi emniyeti hâkim kıldı

Vatandaşlar huzura kavuşturuldu

Canlı, kanlı, sıhhatli Türk kızı

Son Telgraf, 29 Teşrinisani 1940. “Eski Türkler gibi bileği, kafası ve kalbi sağlam olarak yetişiyoruz.” En Altta: “Canlı, kanlı, sıhhatli Türk kızı” .

Türk Ordusuna Selâm!

Dünya Er Alanında Dost, Düşman Her Gözün Beğenerek Ve İmrenerek Baktığı Türk Ordusuna Gönlün En Derinlerinden Saygı ...

Türk Amiralı Dolaştığı Denizlere Ölçüsüz Bir Gururla Bakar!

Türk donanması politika muvazenelerinde ince hesaplara sokularak avanta vurmak için istim tutan bir kuvvet değildir

Bir Türk tank grupu [Ordumuz motörlüleştirilirken]

Cumuriyet ordusundaki Türk zabiti, hafası, görüşü ve çelik adafelerile kendini yüzde yüs Türk yükselmesine ve Türk şerefine nezaretmiş saygılı bir ulus çocuğudur.

Tan, 29 Teşrinievvel 1933. Ordu, hem ulusun gücünü hem de modernleşme düzeyini yansıtan önemli bir semboldür.

VATAN

29 Birinciteşrin 1941 ÇARŞAMBA

Yıl: 2 — Sayı: 423 -DOĞRUYA DOĞRU - İĞRİYE İĞRİ- Fiyatı 5 Kuruş

Cümhuriyetimiz 18 yaşını bitirdi

Geriye ve ileriye bakış

TÜRK Cümhuriyeti yaşa!

18 inci YIL

Tehlike geçmedi. Kahraman ordumuza güvenimiz tamdır

Dün Cümhuriyet Bayramını bu sözlerle açan Başvekil:

"Nerede olursanız olunuz, bıkmadan, usanmadan, yılmadan çalışınız,, dedi

BÜYÜK MİLLET, BÜYÜK İNSAN YETİŞTİRENDİR

Vatan, 29 Birinciteşrin 1941. Gençler ve ordu, her zaman Cumhuriyet'in bekçileridir. Ancak, II. Dünya Savaşı konjonktürü, orduya verilen önemin artmasına neden olur.

MİLLİYET PAZARTESİ 30 TEŞRİNİEVVEL 1933

İstanbul, Ankara ve memleketin her tarafında bayram nasıl geçiyor?

1 — Vali Muhittin Bey nutuk söylüyor. 2 — Geçit resminde bir piyade kıt'ası, 3, 4 — Dünkü tezahüratı seyreden halkın tehalükü, 5 — Reklâm otomobillerinden biri, 6 Şehrimizi süsleyen zarif taklardan biri.

Dünkü tezahüratta bulunmak üzere mülhakattan gelen köylü misafirlerimiz ve geçit resmine iştirak eden kağnı arabası..

her bayramdan üstün bayramımız, kanlıktan sonra gelen aydınlık gibi en aydınlık bayram, Cümhuriyet Bayramı!.. Bu manada başka bir bayramımız varmıydı? Yoktu değil mi, vatan-

mıştı. Beyazıt meydanı gittikçe daha kesif bir kalabalıkla doluyordu. Tribün her senekinden daha geniş yapıldığı halde gene hıncahınç dolmuştu. Bir çok davetliler ayakta kalmıştı.

tün ecnebi ve ekalliyet mekteplerinin de iştirak etmesi idi. Bu meyanda İngiliz kız koleji, Zapeyn Rum lisesi, Fener Rum lisesi, Ketro Nogayan lisesi, Zografyon lisesi, Asepan kız lisesi, Al-

paşanın önünde bayrak çektiler. Müteakiben Türk Mürettipler Cemiyeti, Saraçlar, Sıvacılar, Sucular, Sütçüler cemiyetleri geçtiler.

Bunu Tahmil ve Tahliye deniz amelesi takip etti. Amele geçerken cümhu-

Kahraman askerlerimiz Taksim ... danını ve civardaki gazinoları tı... tılım dolduran halk tarafından ... le alkışlandılar.

Saat ikiye doğru Vali Muhittin ve Kolordu kumandanı Süleyi Nai... bin müşkülâtla kendilerine yol ...

Milliyet, 30 Teşrinievvel 1933. Cumhuriyet'in sembol tiplerinden köylüler. "Dünkü tezahüratta bulunmak üzere mülhakattan gelen köylü misafirlerimiz ve geçit resmine iştirak eden kağnı arabası". (Sağ alt köşe, fotoğraf altı)

Cumhuriyet idaresinin Köy Siyaseti

İnkılâp, köylüyü âşardan ve toprak esaretinden kurtardı

Türk köylüsüne lâyık olduğu mevkii veren Cumhuriyet, onu refah ve zenginliğe eriştirmek azmindedir.

Gazi diyor ki

Halk, köylü bana her yerde iş programını şu iki kelime ile ihtar ettiler: Yol ve Mektep! Hatta yoldan bahsedilirken «Yol köylünün kanadıdır.» Demelerile, her şeyden evvel ona ehemmiyet verdikleri anlaşılıyor.

Filhakika bütün iktısadiyat birinci kelimede ve herşey ikinci kelimede mündemiçtir.

Gazi Mustafa Kemal

Köy kanunu mucibince her köy bir hükmi şahıstır. Yani köy namına arazi alınmasına, bina yapılmasına kanun müsaade etmiştir. Köyün hükmi şahıs olarak kabulü neticelerinden biri de köyün mahkemelerde temsil olunabilmesi, köye ait hakların mahkemede müdafaa olunabilmesidir.

Köy hükmi şahsiyetinin idaresi köy dernekleri, köy muhtarı ve ihtiyar meclisleri tarafından yapılır. Köy kanunu köye ait işleri mecburi veya isteğe bağlı olmak üzere ikiye ayırmıştır. Mecburi işleri görmek her köylüye borçtur. Köy için harcanacak paraların menbaı da

taç olanlara ve evvelce toprağa bağlı olanlara bedellerini 20 senede ödemeleri şrtile dağıtılmıştır. Toprak sahasından istifade etmiş olan çiftçi aileleri 23,520 olup nüfusları yekûnu 101,959 dur.

Köyde sıtma, trahom ve frengi mücadeleleri

Cumhuriyet hükümeti, Türk köylüsünün en büyük sermayesi olan sıhhatini korumağı en esaslı vazifelerinden bilerek köyde sıtmanın kökünü kurutmak, trahomu ve frengiyi yok etmek için senelerdenberi bu uğurda ulâlı bir çalışma ile çalışmaktadır. Bu hususta büyük neticeler alınmıştır.

Hastalıklar ve muzur hayvanlarla mücadele

Türk köylüsünün bugünkü kifayetsiz istihsal vasıtalarile yetiştirmeğe çalıştığı mahsul bile, bazan haşerelerin, tarla farelerinin istilâlarına uğrar ve zavallı çiftçinin eline birşey geçmezdi. Cumhuriyet rejimi, imparatorluğun düşünmediği bir mücadele teşkilâtı vücude getirerek esaslı ve devamlı bir mücadeleye girmiştir. Bu mücadelelere ait rakamları okurken memnuniyet duymamak kabil değildir:

Yaban domuzlarını öldürmek için halka 30,000 silâhla 3,750,000 fişek dağıtılmış, 430,000 yaban domuzu öldürtülmüştür.

Ekinlere zarar veren tarla farelerile

Cumhuriyetten evvel dört bin köy mektebinden çoğu içinde amma ve ziyadan mahrum izbe ve kulübeler

Cumhuriyet, 29 Teşrinievvel 1933. Cumhuriyet'in inkılâp yapmak istediği önemli alanlardan biridir köyler. Sağda, eski ve yeni mektep karşılaştırılıyor.

Anâdolopedisi
19
senen cüz'ü salî günü çıkıyor
Cumhuri
Dokuzuncu sene: No. 3047
İSTANBUL — ÇAĞALOĞLU
29 Teşrinievvel: Cumhuriyet'i
Bugünkü
Merasim
İnkılâplar anası Cumhuriyet, on sene evvel bugün ilân edilmiş, ve Türk milleti kendi mukadderatına fiilî hâkim olmağa başlamıştı. «Cumhuriyet» tahrir ailesi bu büyük bayramı Cumhuriyetin Büyük ...eis ve Banisine ve bütün millete tebrik eder. Gazetemiz Cumhuriyet Bayramı şerefine yarın ...tişar etmiyecektir.

Cumhuriyet, 29 Teşrinievvel 1932. "Müreffeh köy ve köylü", Cumhuriyet'in modernleşme siyasetinin bir parçasıdır. Sağda Cumhuriyet'in sosyalizasyon mekânı 'okul' ve ortada erkekle yan yana çalışıp üreten kadın imgesi dikkat çekmekte.

Cumhuriyet, 29 Ekim 1945. 1940'ların sonunda "müreffeh köy", Cumhuriyet resminin hala önemli bir parçasıdır. (sol alt köşe)

Türk Köyünde Neler Yaptık, Daha Neler Yapacağız?

41 bin Türk Köyü ve on üç buçuk milyon Türk köylüsünün hayatı

YAZAN: REŞAT FEVZİ

İNKILÂPÇI ŞEF

Son Telgraf, 29 Birinciteşrin 1941. Fotoğraf altı: “Büyücek bir köyden ibaretken, bugün mamureye dönüşen baş şehrimizden bir görüntü”.

Dünkü resmi geçitte kahraman topçularımız geçerken

Milli Talebe Birliği geçit resminde

Cumhuriyet abidesine konan çelenkler

Vilâyetteki tebrikât

Beyoğlunda yapılan tertibat

Cumhuriyet, 29 Teşrinievvel 1933. “Milli Talebe Birliği geçit resminde”.

Cümhuriyet gençliğe emanet

Atatürk, Cümhuriyeti gençliğe şu sözlerle emanet etti

Saltanatı nasıl yıktık ve Cümhuriyeti nasıl kurduk. Atatürk, bunu tarihî nutuklarında şu suretle anlatıyor

Vatan, 29 Teşrinievvel 1942. “Cumhuriyet, gençliğe emanet”.

Şehirde bütün resmî daire ve mesken ler bayraklarla süslen - miş, belli yerlere tak'lar yapıl mıştır. Gece ise Ankara müs tesna gecelerin bol ışıklı deko runa bürünmüştür. Sokaklar- daki kalabalık öğleden itiba - ren dikkati çekecek bir derece yi bulmuş ve topluluklar geç sa atlere kadar umumî yerlerde dolaşmışlardır.

Gene Cumhuriyet bayramı hazırlıkları meyanında olarak

C. M. P. nin mesajı

Cumhuriyetçi [illegible] Partisi Ge nel Başkanlığı, Cumhuriyet Bay ramının 31 inci yıl dönümü mü- nasebetiyle Türk Milletine aşağı daki mesajı [illegible]:

«Şahsî ve siyasî kin, gaye ve husumetlerin unutulması gereken bu günde Türkiyede demokratik Cumhuriyetin mevzuatı, gelenek leri ve müesseseleri ile artık ku rulması zamanı geldiğine ve hat ta geçmekte olduğuna kani olan C[illegible]riyetçi Millet Partisi, ikti dar ve muhalefet pa[illegible] bu mevzuda birleşmeye ve müştere- ken karar almaya dâv[illegible] ederken, Büyük Türk Milletinin bayramı nı [illegible]tlar, refah ve saadet temen- ni eder.» (ŞAMİL)

Cumhuriyetçi Millet Partisinin şenliği

Cumhuriyetçi Millet Partisi Ge nel Sekreterliği, teşkilâtına yaptı ğı bir tamimde bütün ocak, bu- cak, ilçe ve il[illegible] 29 Ekim Cu- ma günü il[illegible]de topla narak bayramlaşmalarını, Atatürk Heykelleri ile büstlerine ve Cum huriyet abidesine topluca çelenk koymalarını ve [illegible]ruşun- da bulunmalarını parti binalarıy la lokal ve gençlik ocaklarının süslenmesini, [illegible]ndırılmasını ve gece gündüz yapılacak eğlence lerle bayramın tesbit edilmesini,

Dün saat 13 te başlayan bay ram cumartesi gecesi saat 24 de kadar devam edecektir. Bu gün saat 11.30 da Cumhurbaş kanının Anıtkabre çelenk koy ması ile başlıyacak olan tören programı şöyledir:

— Saat 12 de Anıttepeden 20 pare top atılacaktır.

— Cuma akşamı Riyaseti - cumhur Köşk Bahçesi halka a çık olacaktır.

— Merasim geçitine iştirak e decek askeri kıt'alar ile izciler merasim komutanlığının tesbit edeceği surette yerlerini almış olacaklardır.

— Gece Gençlik, Güvenlik ve Hacettepe parkları ile Yıldı rım Beyazıt Meydanında saat 19 dan 21 e kadar Bandolar Millî marş ve havalar çalacak lardır.

— Gece muhtelif Fener alay ları tertip edilecektir.

Cumartesi günü yapılacak tö ren:

Cumartesi günü saat 14.30 da Kurtuluş Lisesi ve Cebeci Orta Okulu Erkek İzcileri Sa manpazarında toplanarak bir Askeri kıt'a ile birlikte Şehitli ğe gidecekler ve törenle çelenk koyacaklardır.

Türkiye Millî Gençlik teşkilâtı beyannamesi

TTürkiye Milli Gençlik teşki lâtı cumhuriyetin 31. yıldönü- mü münasebetiyle dün bir be yanname yayınlamıştır. Beyan namede şöyle denilmektedir:

«Türkiye Milli Gençlik Teşki latı Türk Gençliği adına en bü yük bayramımızı milletimize kutlular.

29 Ekim ebedi bir yolun Cum huriyet yolunun mesut başlan gıcıdır. Türk milleti bu yoldan hür ve medeni parlak bir istik bale gençlerinin taşıdığı ATA- TÜRK meşalesinin ışığında yü rümektedir..

Bu bakımdan idrak ettiğimiz 29 Ekim günü taşıdığı büyük manaların yanında Gençlik i- çin ATATÜRK'ün manevi hu zurunda bir liyakat yıl dönü münüde ifade eder.

XX. asır mucizeler asrıdır. asrın büyük mucizesinin XXXI yıl dönümünü kutlarken bü - nün şartları dost ve medeni a leme Türk milletini ve gençliği ni anlamalarını istememizi i- cap ettiriyor.

Türkiye, vatanın millî bü- tünlüğü ve Türklüğün istikba- liyle ilgili konularda tarihinin ve şehitlerinin yüklediği veci- beleri müdrik gençleri nmemle ketidir. Ve tarih Türk gençliği nin vecibelerini daima şan ve şerefle ifa ettiğine haklarını al dığına şahittir.

Cumhuriyet nesli olmanın gururu ile dolduğumuz bu gün de bir defa daha belirtmek is tiyoruz; Türk Gençliği dün ve bugün olduğu gibi yarında AT TÜRK'ün manevi bayraktarlı ğında yüksekliğe hudut tanı- mayan kutsal parolasını güde cektir.»

Limon ihracatı başlıyor

Mersin, 28 (T.H.A.) — Mer- sin'in ilk limon ihracatına 29 Ekim Cuma günü başlanacak

Kısa Haberler

[illegible] Erdi, İbrahim Sabiye dağ Rebiye Erdi, İbrahim Sabiye sinden Aburer Altıntaş da Me dine Eratı zorla kaçırmıştır- dır. yakalanmışlar ve adalete

Akşam Tek 1 Kasımda

Mühendis ile kalifiye işçi ara sında nazım rol oynayan tekni kerler yetiştirilebilmesi gayesiy açılması kararlaştırılan Akşa Teknîker Okulu evvelce karar tırılan 1 Kasım günü açılmaya caktır.

Verilen malûmata göre bu rar talebe tehacümü karşısı verilmiştir. Okula talebe bul macağından endişe eden idare ler halen 1200 ü bulan talebe nerede ve nasıl yetiştirilebile ni araştırmakta, gerektiğinde zuniyet derece ve sencsi tefri dilmek suretiyle bir tasnif ya cağı haber verilmektedir.

Diğer taraftan aldığımız ma mata nazaran Akşam Tekn Okuluna halen Ordu hizme bulunan ve sayıları bir hay kûn tutan mecburi hizmetli Subaylar sivil adres ve retiyle bu okula namzetlik koymuşlardır.

Gerek Milli Müdafaa ve se Maarif Bakanlığı sivil vermek suretiyle Akşam Te ker okuluna kayıt yaptıran at Enstitüsü mezunu As. S. rı tefrik etmek üzere fa geçmiş bul[illegible]

Son Havadis, 29 Ekim 1954. Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı Beyannamesi.

Cumhuriyet

32 nci yıl sayı 11.586

Pazartesi 29 Ekim 1956

BUGÜN TÜRKİYE CUMHURİYETİNİN 33 ÜNCÜ YILDÖNÜMÜNDEYİZ

Büyük bayram bütün yurdda içten sevinç tezahürleriyle kutlanıyor

Genclik millete iki mühim beyanname yayınladı, kahraman ordu, geçid resimleri yapıyor

XXXIII. Yıl

XXXIII. YIL

Kaçınılmaz Ödev

300 İlk Mekteb Çocuğuna Sorduk: Cumhuriyet ve Atatürk için ne düşünüyorsunuz?

Netice: En genc Cumhuriyet nesillerinin yazılı olarak verdikleri cevablar hepimizi sevindirecek kadar güzel, olgun ve içlidir.

Macar ihtilâli karşısın Türki

Cumhuriyet, 29 Ekim 1956. Gençler ve ordu: Cumhuriyet'in bekçileri görev başında.

2.2.2. Yer ve Mekânlar

Cumhuriyet bayramı kutlamalarının en önemli iki mekânı Ankara ve İstanbul'dur. İki şehirdeki kutlamalar birinci sayfadan verilir ve ayrıntılıdır. Diğer şehirlerdeki kutlamalar ise iç sayfalarda ve detaysız verilir. Ancak İstanbul'a karşı, Ankara'nın özellikle 1940'lara kadar ayrıcalıklı bir yeri olduğunu vurgulamak gerekir. Ankara hem Türk modernleşmesini, hem de Cumhuriyet'in temel değerlerini sembolize eden bir mekân olarak yüceltilir ve özellikle inkılâplara vurgu yapıldığında, bozkır ortasında bir köyden modern ve Avrupai bir şehir yaratmanın verdiği özgüven ile Cumhuriyet'in başarıları somutlanır. Ankara, inkılâpçılığın ve kalkınmanın cisimleşmiş halidir. Törenlerin merkezi olması yanında, yenilikler için seçilmiş pilot bir bölge izlenimi verir. Ankara Cumhuriyet'i, İstanbul ise İmparatorluğu temsil etmektedir.[579]

Cumhuriyet'in kendi mekânsal stratejisinde Ankara'nın bu dualizm yüzünden özel bir önemi olmuştur. Ankara'nın Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet'in kuruluş sürecinde 'mitsel bir mekân' haline getirilmesi, yeni kurulan ulus-devletin kendi sembolik dizgesini yaratması açısından önemli olmuştur. Bu mitoloji aracılığıyla, vatandaşların bir toprağın tarihine ve taşıdığı anlamlara bağlanması, ulusun hayali bir coğrafya içerisinde ortak bir yaşam sürmesi sağlanmaya çalışıl[mıştır].[580] Diğer bir ifadeyle Ankara herhangi bir toprak parçasını 'vatan' yapmak için seçilmiş bir semboldür. Kutlamalardaki ağırlığı vatanı, yeni değerleriyle ve tarihi ile temsil etmesindendir. Ankara ulus-devletin kendi kronolojisi içinde, geçmişi şimdiye bağlar. Balibar'ın 'halkı üretmek/halklığın inşası' olarak adlandırdığı yapı faaliyeti, kendisine laboratuar olarak ulus devletin başkentini seçer.[581] Ulus-devlet için halk politik bir birliğin ötesinde, duygularla kurulan bir ortaklığı temsil eder. Ulusun bir ruh, tinsel bir ilke olması iki şeye bağlıdır: geçmiş ve şimdi. Geçmiş, anıların zengin mirası, şimdi ise birlikte yaşama arzusu ve rızaya işaret eder. (…) Ulus, geçmişte yapılmış ve gelecekte de yapılmasına hazırlanan fedakârlıklardan oluşan geniş ölçekli bir dayanışmadır. Bu

[579] Bkz; Funda Şenol Cantek, **Yabanlar ve Yerliler**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003. Dönem eliti için Ankara'ya duyulan hisler ikirciklidir. Bir yandan hiçbir zaman İstanbul kadar cazip ve güzel bir kent olmamıştır, öte yandan boş bir bilinçaltıyla sahiplenilebilecek, 'tarihsiz' bir mekândır. Türk'tür, çeşitsizdir, Anadolu'ya yakındır. Ankara üzerine dönem elitlerinin fikirleri için bkz; Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Ankara**, İletişim Yayınları, 1983 ve Falih Rıfkı Atay, **Çankaya**, Dünya Yayınları, 1961.
[580] Cantek, **a.g.e.,** s.14.
[581] Etienne Balibar, "Ulus Biçimi: Tarih ve İdeoloji", **Irk, Ulus, Sınıf**, (Ed.) Etienne Balibar, Immanuel Wallerstein, Çev: Nazlı Ökten, Metis Yayınları, İstanbul, 1993, s.118'den aktaran Cantek, **a.g.e**., s.21.

dayanışma ise birlikte hatırlama yanında, unutmayı da içerir.[582] Başkent, geçmiş ve şimdi arasında köprü kuran, geçmişi "unutturan" ve şimdiyi somutlayan, dolayısıyla ulus-devletin en görünür kılındığı mekândır. Bu anlamda yeniyi temsil ederken, ulusun tarihini de, özellikle görsel semboller -anıtlar ve müzeler- aracılığıyla anlatır.

Ankara bu amaçla Cumhuriyet elitlerinin özellikle seçip yapılandırdıkları bir kenttir. Anıt ve müzelerin çoğu öncelikle Ankara'da açılır, devleti temsil eden tüm kurumlar başkent olması hasabiyle zaten Ankaradadır. Törenlerin kalbi ise özellikle Hipodrom'da atar. Ulus Meydanı, Atatürk anıtı ve Anıtkabir törenlerin ayrılmaz parçalarını oluşturur. Anıtkabir, Ata'ya bağlılığın politik elitler ve halk tarafından teyit edildiği ve Cumhuriyet'in kendi otobiyografik hafızası içinde önemli bir mekândır; Cumhuriyet'in inşa döneminde dahi eskiye retrospektif bir özlemi yansıtır. Ankara kalesi ise 1940'larda Ankara'yı sembolize etmek üzere illustrasyon olarak kullanılır. Cumhuriyet Kupası maçları da Ankara'da düzenlenir.

Ankara haberlerde iki biçimde yer bulur: ilk sayfada törenlerin geçtiği ana mekân olarak ve iç sayfalarda Cumhuriyet'in inkılâp ve kazanımlarının anlatıldığı haber ya da yazı dizilerinde, bu inkılâpların somutlandığı yer olarak. Anıt ve meydanların da benzer biçimde haberleştirildiği söylenebilir.

İstanbul, en az Ankara kadar törenlerde önemsenen bir mekândır. İstanbul'da düzenlenen törenler de ayrıntılarıyla verilir. Taksim meydanı, Taksim Anıtı ve Bayezid Meydanı[583] 1930'larda öne çıkan mekânlardır. 1940'larda kutlamaların geçtiği yer olarak Vatan Caddesi de bu mekânlara eklenir. 1930'larda törenlerde Ankara her zaman öncelikli olsa da, 1940'larda sadece İstanbul'un da törenlerde öne çıkarıldığı olur. Bu durumlarda Ankara, bayramın ertesi günü kutlama fotoğraflarıyla gazetelerde yer bulur.

Bayramlarda öne çıkarılan hafıza mekânlarından bir diğeri halkevleri ve halk kürsüleridir. Halkevleri rejimin toplumla diyalog kurduğu ve 'halk terbiyesi' ilkeleri doğrultusunda yeni bir yaşam stili ve inkılâpların halka 'öğretildiği' mekânlar olarak işlev görmektedir. Türk ulusal kimliğinin inşa sürecinin ilk evresinde (1923-1938), Halkevleri, Cumhuriyet'in "sivilleşme" çabalarının ve Türk Ocaklarıyla en planlı

[582] Ernest Renan, "What is a Nation?", **Nation and Narration**, (Ed.) Homi K.Bhabba, Routledge, London, NY, 1990, s.19.

[583] Bayezid Meydanı 10.yıl kutlamalarında Cumhuriyet Meydanı adını almış, ancak bu isim pek tutmamıştır. Sonraki yıllarda mekân, Bayezid Meydanı olarak anılmaya devam eder.

ifadesini bulmuş "kurumsal modernleş(tir)me" hamlesinin iddialı adımlarından biridir. Temel vurgusu "yenilik" ve "millilik" üzerine olan bu kurumlar, Cumhuriyet için bir "kamusal alan" kurgulamak ve özellikle bu kamusal alanın kendiliğinden oluşması durumunda ortaya çıkabilecek tehditleri önlemek üzere, erken alınmış bir önlemdir. Aslında bir anlamda Halkevleri devlet eliyle kurulmuş ilk sivil toplum örgütleri, ilk Gongo[584]'lardır.[585] Özellikle Kubilay Olayı ve çok partili hayata geçiş denemelerinin iktidar-halk kopukluğunu ortaya çıkardığı dönemde, halkevleri Kemalizm'in hegemonya oluşturması ve yeni rejimin temel ilkeleri olan inkılâpçılık ve cumhuriyetçiliği topluma anlatmak üzere tasarlanmış yapılardır. Bu yapılar aynı zamanda 'civism'in (iyi yurttaşlığın) topluma öğretilmeye çalışıldığı ve bu anlamda kültür, sanat, spor vs kolları aracılığıyla sosyalleşme imkânı sunan kuruluşlardır.

Cumhuriyet kutlamalarında da bu anlamda halkevleri önemli görevler alır. Cumhuriyet'i anlatan piyesler sahnelenir, halk kürsüleri ve halk hatipleri aracılığıyla halkta cumhuriyet bilinci ve heyecanı oluşturulmaya çalışılır. Siyasiler ve gazeteciler, halkevlerinde Cumhuriyet bayramı günlerinde konferanslar verirler. Gençlerin gösterilere katılmak için toplandıkları mekân, Parti ya da halkevlerinin önüdür. Halkevlerinin erken Cumhuriyet dönemi ritualizasyonu için önemi, 1930'lar ve '40'larda ayrıca 'Halkevleri Bayramı'nın kutlanmasından da anlaşılmaktadır.[586]

"Halkevleri Türk Birliğinin kültür kaynağıdır"[587] sloganı ile kutlamalara katılan halkevleri, temeli 'kültür' olan bir cumhuriyet tasarımını anlatmaktadır. Bu anlamda Kemalizm'in klasik cumhuriyetçi damarının, romantik halkçılık ile kaynaşmışlığının sonucu olan bu kurumlar, imparatorluktan ulus-devlete geçişte hâlihazırda varolan kimlik bileşenlerini değiştirmek ve topluma yeni bir yaşam ve davranış kalıbı sunmanın aracı kurumları olmuştur. Yurttaşlık kimliğinin kültür temelli inşası, halkevlerinin toplumu siyasal davranışa alıştıran olumlu uygulamalarının kimi zaman önüne geçmiş, ulusal kimliğin içini doldurma kaygısı, etnisist araştırmaların önünü açmıştır. Ancak

[584] Govermentally Organised NGO (Devlet Eliyle Oluşturulmuş STK).
[585] Gökçen Başaran, 'İngiliz Dışişleri Belgelerinde Halkevleri', **Bilgi ve Bellek**, S:6, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007, ss.233-247.
[586] Arzu Öztürkmen, "Celebrating National Holidays in Turkey: History and Memory", **New Perspectives on Turkey**, Fall 2001, V:25, s.49.
[587] **Milliyet,** 13 Teşrinisani 1933.

kutlamalardaki varlığı ve diğer uygulamaları ile halkevlerinin iktidar ve toplum arasında bir 'iletim kayışı' görevi üstlendiği söylenebilir.

Cumhuriyet'in tören sembolizasyonunda öne çıkan diğer mekânlar ise törenlerin yapıldığı Hipodrom, Taksim ve Bayezid Meydanlarıdır. Bu mekânlar törenlere ev sahipliği yaparken, gündelik hayatta da Cumhuriyet ile özdeş mekânlar haline gelmekte, toplumsal hafızada birer 'hafıza yeri' olarak konumlanmaktadırlar. Bayezid meydanının adı onuncu yıl kutlamalarında 'Cumhuriyet Meydanı' olarak değiştirilmiş, rejimin 'hafıza yeri' oluşturma stratejisini aynı zamanda, geçmişten kopuş olarak tanımladığını göstermiştir. Zafer abideleri, bayramlarda çelenk konması ve saygı duruşu gibi ritüeller için inşa edilmiş, Taksim abidesi bu anıtlar içinde en çok öne çıkanı olmuştur. Anıtkabir de benzer biçimde rejimin önemli anma mekânlarından biri halini almış, Atatürk'ün vefatı sonrası, Cumhuriyet ve Atatürk'e bağlılığın toplum ve siyasal elit tarafından tekrarlandığı, bir anıtmezardan çok önemli bir siyasal mekân halini almıştır.

Günümüzde dahi, erken Cumhuriyet döneminin bu mekânları Cumhuriyet ve Atatürk ile özdeş hafıza yerleridir. Ritüellerin çoğu için hala geçerli olan bu mekânlar, taşıdıkları tarihsellik yanında gündelik hayata dâhil olma biçimleri ile farklı hafıza türlerine kaydolmaktadırlar.

Halkevleri Inkilâbın kültür ocaklarıdu

ün 55 Halkevi
aaliyettedir

erlerinin hedefi şu-
bir milli birliktir

Halkevleri, münevver gençliği ve halk kütlesini çatıları altına çağırarak gençliğin ve halk
imanından ve kaynaşan duygularından yarının şuurlu, mütesanit, kudretli ve
yaratıcı cemiyet ahlâkını hazırlamaktadır.

Cumhuriyet, 29 Teşrinisani 1933. Halkevleri, özellikle kentlerde önemli sosyalleşme mekânları olarak, rejimin halk ile kurduğu bağı somutlaştırmaktadır. Halkevleri, Cumhuriyet törenlerinin de vazgeçilmez parçasıdır.

Milliyet

Sahip ve Başmuharriri: Sürt Meb'usu MAHMUT

8 inci sene No. 2774 PAZARTESİ 30 TEŞRİNİEVVEL 1933

Yunan hükümeti Gazi Hz. nin Selânik'te doğduğları evin üstüne bir lâvha koymağa karar verdi.

tün memleket Cümhuriyetin onuncu yıldönümünü görülmemiş bir neş'e ve coşgunluk içinde kutluladı

Cümhuriyetin onuncu yıldönümü münasebetile şehrimizde dün yapılan emsalsiz tezahüratın 3 intiba: Taksim meydanında, talebeler İstiklâl caddesinden geçerlerken, kahraman askerlerimiz geçit resminde.

Istanbul, Ankara ve memleketin her tarafında bayram nasıl geçiyor?

Bütün dünya memleketleri inkılâbımızın onuncu yılını hararet ve takdirle kutluladı

İstanbulda

En büyük bayramımızı dün coşkun sevinç ve heyecanla kutluladık. Memleketin her tarafında, milyonlarca vatandaş tek bir kalp gibi çarptı.

Şehrin manzarası

İstanbulda, on yılın kutlanması, bütün şehre bir mahşer manzarası vermişti. İstanbul, şimdiye kadar görmediği, tarihi bir gün yaşadı. Mübalâğasız bütün şehrin caddeleri, sokakları yarım milyon vatandaşla sabahın altısından, gece yarısından sonraya kadar çıktı. Her tarafta görülmemiş bir coşkunluk, heyecan ve hararet vardı. Bilhassa şehrin umumi meydanları içine atılan yere düşmiyecek derecede kesif bir halk kütlesi ile dolmuştu. Caddelerde, sokaklarda insan selleri, oluk oluk akıyordu. Hal kendinden sokaklara çıkmıştı.

Şehir emsalsiz bir şekilde tezyin edilmişti. Bütün İstanbul güzel, sevimli, neşeli bir manzara arzediyordu. So

'Ankarada büyük tezahürat: Abide önünde izciler..

Ankara görülmemiş bir gün daha yaşadı

Onuncu yıl nasıl kutlulandı? Yüz binlerce halk caddelerde..

ANKARA, 29 (A.A.) — Cümhuriyetin onuncu yıldönümü, burada büyük ve heyecanlı tezahüratla kutulanmıştır.

Sabahın daha erken denecek saatlerinde şehrin bütün caddelerinde büyük bir hareket ve faaliyet vardı. Şehir, bütün çeşit resminin yapılacağı yarış meydanına bağlıyan yollar, geçilemiyecek kadar halk ile dolu idi. Geçit resminin yapılacağı sahada seyircilere ayrılan yerler saat 9 da tamamen dolmuş ve merasime iştirak edecek olan kıtaat, izciler, mektepliler milli teşekküller ve halk yerlerini almış bulunuyorlardı.

Herkes büyük bir heyecan içinde, saberazlıkla büyük Gazinin gelmesini bekliyordu. Bütün nazarlar, reisicümhur hazretlerinin gelecekleri istikamete çevrilmişti.

Saat tam 10 da radyodan ilk ses duyuldu. Yapılacak merasimi safha, safha bütün Türk vatanına ve bütün dünyaya yayacak olan radyo, reisicümhur hazretlerinin Büyük Millet Meclisinde zü-feranın tebriklerini kabul ettikten sonra merasim yerine hareket ettikleri bildirildi.

Bu haber, bütün sahayı dolduran ve adedi yüz bine yaran bekleyicilerin kalplerinde bir sevinç dalgası halinde yayıldı:

Saat tam 10 u 10 geçiyor. Reisicümhur hazretlerini getiren otomobil, tanın methalindeki muhteşem takın altından geçti. Gazi hazretleri, açık bir otomobile bimişlerdi. Yanlarında Büyük Erkânı Harbiye reisi müşir Fevzi

Cümhurreisi Hz. nin millete hitabeleri

"Millî kültürümüzü muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkaracağız,,

Reisicümhur Hz. dün Ankarada yapılan merasimde her tarafta radyo ile dinlenen şu hitabeyi irat buyurmuşlardır:

Türk milleti,

Kurtuluş savaşına başladığımızın on beşinci yılındayız. Bu gün cümhuriyetimizin onuncu yılını doldurduğu en büyük bayramdır. Kutlu olsun.

Bu anda büyük Türk milletinin bir ferdi olarak bu kutlu güne kavuşmanın en derin sevinç ve heyecanı içindeyim.

Yurttaşlarım,

Az zamanda çok ve büyük işler yaptık. Bu işlerin en büyüğü, temeli Türk kahramanlığı ve yüksek Türk kültürü olan Türkiye cümhuriyetidir. Bundaki muvaffakiyeti Türk milletinin ve onun değerli ordusunun bir ve beraber olarak azimkârane yürümesine borçluyuz. Fakat yaptıklarımızı asla hâfi görmüyoruz. Çünkü daha çok ve daha büyük işler yapmak mecburiyetindeyiz ve emindir

yız. Yurdumuzu dünyanın en mamur ve en medeni memleketi seviyesine çıkaracağız. Milletimizin geniş refah sahasında

(Devamı 2 inci sahifede)

Gazi Hz. mecliste Kordiplomatiği kabul etti

Cümhur reisi kıdemli elçi M. Suriç'in söylediği nutka cevap verdiler

ANKARA, 29 (A. A.) — Reisicümhur Gazi Mustafa Kemal Hazretleri, bu sabah saat 9.15 te Büyük Millet Meclisini teşrif etmişler ve burada kor diplomatiğin tebriklerini toplu olarak kabul buyurmuşlardır.

Kor diplomatik namına elçilerin kıdemlisi Sovyet Büyük Elçisi M. Suriç, bir nutuk irat ederek Reisicümhur Hz. ne tebriklerde bulunmuş ve Reisicümhur Hz., cevaben şu nutku irat eylemiştir:

"Büyük Elçi Efendi;

"Muhterem kor diplomatiğe, sizin vasıtanızla bana yapmak lutfunde bulunduğu tebrik ve temennilerden dolayı hararetle teşekkür ederim. Bu sözleri ifa için kullandığınız sevimli vazifeyi ifa için size de bilhassa teşekkür ederim.

"Bugün, Cümhuriyetin 10 uncu yıl-

lâmlamakta bahtiyarım.

"Bu münasebetle, yürekten selâmlarımın

düşüm kor diplomatik azasını etrafında görmek benim için bilhassa sevkli-dir.

"Efendiler, harici siyasetimiz hiçbir yette kendisine çizdiği hatlar herkesçe aşikâr olan sulh içinde, memleketin ve timiz daima milletler refahının mühim saymış ittihaz etmiştir. Bu ihtiyacı tam ve mutlak olarak bütün mü-lere temamen ederiz.

"Efendiler, burada bana yapmış temennilerden dolayı, bunun tevzii eden hükümetlerinize, milletlerinize teşekkürlerle beraber, mümessilleriniz vasıtasile bu hissiyatı ri rica ederim.

"Dosyen Efendi, size de şahsınız ve dostluk sayanlerinizden bütün memuriyetinize başarı-

Milliyet
Halk Gazetesi
KURUCUSU: ALİ NACİ KARACAN
DEMİRBANK
30 Aralık 1955 Çekilişinde
1 APARTIMAN DAİRESİ
PAZAR 30 EKİM 1955
CUMHURİYET BAYRAMI HEYECANLA KUTLANDI
32 nci yıldönümü münasebetile Ankara ve İstanbulda muhteşem geçit resimleri yapıldı. Halk sabaha kadar neş'e içinde eğlendi
Başvekil Kızılay haftasını açtı
Alman Savunma Vekili Ankara'da
ANIT - KABRİ ZİYARET
HALKIN NABZINI YOKLUYORUZ
İstanbul'un Belediye
ŞAPKACI
ŞAPKACI

Milliyet, 30 Ekim 1955. Atatürk'ün ölümü ile Anıtkabir, ritüellerin önemli bir parçası halini alır. Atatürk'e duyulan minnet ve özlem bu mekânda cisimleşir.

2.2.3. Objeler ve Modernite Sembolleri

Cumhuriyet bayramı kutlamalarında en sık rastlanan obje bayraktır. Bayrak, Cumhuriyet kavramını Atatürk ve İnönü'den dahi fazla simgelemektedir. Ana unsur olabildiği gibi, fonda da bulunabilmekte, kimi zaman Cumhuriyet illüstrasyonunda yer alan kadın ya da erkeğin elinde durmakta, ya da bedenine sarılı olabilmektedir. Bu bağlamıyla, Cumhuriyet kavramından da öte, vatanı ve onun birlik ve bütünlüğünü simgelemektedir.

Bayrak, kutlamaların resmi öğesi olması dışında, yukarıda sözünü ettiğimiz üzere, Cumhuriyet'in onuncu yıl kutlamaları öncesi en ücra köye kadar dağıttırılarak Cumhuriyetle özdeş bir nesne olarak halka sunulur. 1940 ve 1950'lerde ise artık 'banal milliyetçiliğin'[588] bir nesnesi olarak cumhuriyet sembolizmini beslemektedir. Bu anlamda günümüzde bayrakla ilgili devam eden kutsiyet ve hassasiyetin erken cumhuriyet döneminde oluşturulmaya başlandığı söylenebilir. Bayrağın asılma biçimi ve yeniliği, ona gösterilen özen köşe yazılarına konu olmakta, topluma 'yurttaşlığı' ve yurttaşlık erdemini- iyi yurttaşlığı *(civism)* öğretmenin bir yolu olarak bayrağa duyulan saygı pekiştirilmeye çalışılmaktadır. Örneğin Vatan gazetesinde 1945'te çıkan bir yazıda Ercüment Ekrem Talu'nun bir makalesi alıntılanmakta, şöyle denmektedir: *"Ercüment Ekrem Talu'nun yazısında şunları okuyoruz: 'Dört beş katlı o muazzam binaların çoğunda, yasak savmak kabilinden yalnız bir, nadiren iki bayrak asılıydı. Hem de el kadar, alı solmuş, gönderi güdükleşmiş bayraklar! (...) Görülüyor ki vatandaşlık terbiyemiz henüz noksandır. Bunu mutlaka tamamlamalıyız. Hele bayrağımıza karşı azami saygı isteriz. Bin yıllık bir tarih ona bu saygıyı sağlamak amacile kuruldu*".[589] Bayrağa saygının iyi yurttaşlık-yurttaşlık erdemi ile bağlantılandırılması, yurttaşlık bilincinin tarih bilinci ile ilintilendirilmesi ve bu tarihin anakronik yorumu dikkate değerdir.

Başka bir yazıda, bayrağa duyulan hassasiyet milli duygular ile ilişkilendirilmiş, bayrağa saygısızlık "gayrimüslim ve ecnebilere özgü bir davranış olarak", yani "gayri millilik"le ilişkilendirilerek eleştirilmiştir: *"Bayrağın bir milletin sembolü ve şerefi*

[588] Michael Billig, milliyetçiliğin siyasal bir ideoloji olmanın ötesinde gündelik hayatta farkında olmadan yeniden üretilebilen ve ona nüfuz eden bir ideoloji olduğunu belirtir. Bu bağlamda metaforik olarak 'sallanan/sallanmayan bayrak' ayrımı yapar. Orada asılı duran ve dikkatimizi çekmeyen bir bayrak da en az heyecanla sallanan bir bayrak kadar milliyetçiliğin sembolü ve yeniden üretimidir. Bkz; Michael Billig, **Banal Milliyetçilik**, Gelenek Yayınları, Çev: Cem Şişkolar, İstanbul, 2002, s.51.
[589] Gören, "Bayram Müşahedeleri", **Vatan**, 31 Ekim 1945.

olduğunu bilmeyenimiz bulunabilir mi? Zabıta dosyalarımız 'Türk bayrağına hakaret etti' diye yakasına sarıldığımız ecnebi ve gayrimüslim şahıslara aid evrak ile dolu değil midir? Gazete telefonları yırtık veya buruşuk bayrak çekenler hakkında yapılan şikâyetlerle Allahın günü işgal edilmez mi? Peki Taksim Cumhuriyet meydanında dünkü geçid resmi sırasında alınan bu fotoğraf ne? Türk bayrağını dalgalandıran direk ile yalı kazığı arasındaki farkı kavrıyamıyan bu avare gençlere "inin ordan aşağı!" diyen bir aklı başında insan da bulunmadı mı?"[590]

Bayrak konusundaki hassasiyet, kimi grupların bu konuda özel bir çaba içinde olmasına dek varmış, milli duyguları incitmeyecek biçimde bayrak astırmak üzere gönüllü olarak Cumhuriyet bayramlarında gençler çalışmış, bu konuda etrafı uyarmışlardır. 1949'da Milli Türk Talebe Birliği'nin bu konuda geliştirdiği hassasiyet ilginçtir. Haberde şöyle denmektedir: *"MTTB resmi günlerde, bazı resmi ve hususi müessese ve dairelere, dükkânlara, evlere asılan bayrağımızın, milli duygularımızı ve haysiyetimizi rencide edecek şekilde olduğunu görerek, Cumhuriyet bayramında tatbik edilmek üzere bir karara varmıştır. MTTB üyeleri Cumhuriyet bayramı günlerinde, kanun hükümlerine aykırı, yırtık, solmuş, ölçüsüz, milli şerefimizi ihlal edici şekilde asılmış olan bayrakları tespit edecekler, usulü dairesinde ihtaratı dinlemeyenleri resmi makamlara ihbar edeceklerdir."*[591]

Erken dönemde bayrağın önemli bir birleştirici sembol yapılmaya çalışıldığı ve bunda da başarılı olunduğu söylenebilir. Bayrak ve Atatürk, erken cumhuriyet dönemi sembolizminden günümüze intikal etmiş en önemli iki öğedir. Gündelik hayattaki kullanımı ile ulus-devlet inşası ve ona aidiyetin yurttaşlık ve milliyetçilik arasındaki gerilimini en çok taşıyan sembollerden biridir.

Modernite sembollerine gelince; Cumhuriyet'in kendisini Osmanlı'dan ayırırken tanımladığı temel alanlardan biri kalkınmacılık ve inkılâplardır. Modern bir Cumhuriyet'in inşası, bayındır ve müreffeh kent ve köyler, bunun sonucu olarak sağlıklı ve çağdaş insanlar, Cumhuriyet'in temel amacıdır ve bayramlardaki temel sembolizasyon unsurları "asriliği" çağrıştıran bu öğelerden seçilir. Cumhuriyet modernleşmesinin ekonomi temelli yorumları bu bağlamda, kalkınmacılığa büyük önem verir. 1930'lara damgasını vuran devletçilik tartışmaları, özel teşebbüs ve yabancı yatırım konusundaki fikirlerin genel teması, Türkiye'nin bir an önce kalkınmış ve 'Batılı', modern bir ülke haline gelmesinin sağlanmasıdır. Cumhuriyet bayramları hem

[590] **Cumhuriyet**, 30 Ekim 1957. *(abç)*
[591] **Son Telgraf**, 28 Ekim 1949. *(abç)*

bu arzunun dışa vurulduğu, hem de kalkınmada gelinen noktayı vurgulayan zamanlardır. Cumhuriyet'in yaptığı inkılâplar ve Osmanlı ile kıyaslandığından gelinen nokta, kutlamalarda yayınlanan köşe yazılarının ve haberlerin ana temasını oluşturur. Bu temayı sembolize eden öğeler ise şimendifer, uçak, fabrika bacası ve modernizmin sembolü çağdaş binalardır.

"Şimendifer" yapımı -demiryolu faaliyetleri- Cumhuriyet'in en önemli kalkınma faaliyetlerinden biridir. Onuncu yıl marşında "ana yurdun demir ağlarla örülmesi"nden duyulan kıvanç, bu konuya verilen önemi özetler niteliktedir. Şimendifere o kadar çok önem verilir ki abidesi dahi dikilir. Şimendifer konusundaki gelişmeler "Türk azminin bir harikası" olarak sunulur. Onuncu yıl kutlamalarında Milliyet'te şöyle denmektedir: *"On yılda Türkün her sahada olduğu gibi teknik kabiliyetine, görgü ve bilgiye ihtiyaç gösteren şimendifercilikte de dünya milletlerinin en ileri gelenleri ile boy ölçüşecek bir hale geldiğine itimat edebiliriz*."[592] Bundan sonra su, köprü, yol, elektrik, nafia, posta, telefon, telgraf işleri de ele alınmakta, gelişmeler anlatılmaktadır. Haberi şimendifer hatlarının küşat resimlerinin (açış törenleri) fotoğrafları süslemektedir. Haber Osmanlı İmparatorluğu'ndaki durum ile başlamaktadır: *"Osmanlı hükümeti devrinde nafia işleri tamamiyle yüzüstü bırakılmıştı. Daha doğrusu 'Nafia'nın yalnız adı vardı. Meclis-i hassı vükelada mühim bir mevkii olan nafia nazırları, Padişaha hulüs çakıp bol bol maaş almaktan ve ruzmerce evrakı şöyle bir gözden geçirip yabancı şirketlerin imtiyazlarını yenilemek için önlerine uzatılan mukavelelere imza atmaktan başka hemen de bir iş görmezlerdi. Elde bir nafia programı yoktu. (...) Memleketin genişliğine nisbet edilirse, mevcut şimendiferler devede kulak kabilindendi. Mevcut demiryolları da tamamen yabancı şirketlerin malı idi."* Yazıda demiryollarının savunma için önemine de değinilir ve şimendiferlerin mimarı olarak İsmet Paşa anılır*: "Osmanlı devletinin milleti uçuruma sürükleyen korkak ve intizamsız idaresi, düşmanlarımıza büyük fırsatlar vermiş, yer yer açılan harpler, mütemadi mağlubiyetlerle aleyhimize neticelenmişti. (...) Vatanın bir ucundan öbür ucuna asker yollamaktaki güçlükler, orduyu yardımsız bıraktığı için bütün çabalar neticesiz kalıyordu. (...) Eski padişahlık devirlerinde, bu milletin demiryolsuzluktan neler çektiğini bilen cumhuriyet hükümeti ve o hükümetin on seneden beri başında bulunan büyük asker ve büyük diplomat İsmet Paşa, bu toprakta içinden demiryolu geçmeyen bir tek şehir bırakmamağa azmetmişti."*[593]

[592] **Milliyet**, 29 Teşrinievvel 1933.
[593] **Milliyet**, 29 Teşrinievvel 1933.

Demiryolları ile ilgili çalışmaların kalkınma boyutu dışında, güvenlik ile ilgili kısmı ise vatan sevgisine bağlanmakta, yabancı şirketlerin millileştirilmesi ile Osmanlı İmparatorluğu'nun aksine milleti düşünen ve onu ezdirmeyen bir Cumhuriyet resmedilmektedir. Osmanlı İmparatorluğu ile kurulan dikotomide, şimendifer bu anlamda yeni rejimin sayısız faydalarından ve inkılâpçılığın simgesel unsurlarından biridir.

Onuncu yılda Cumhuriyet Gazetesi'nin de önemli yer verdiği inkılâp hamlelerinden biridir şimendifer. "Cumhuriyet memleketi kısa bir zamanda çelik ağlarla ördü" başlıklı haberin fotoğraf altı, İsmet Paşa'nın bu başarıdaki önemine ayrılmıştır: *"Şimendifer siyasetimiz Başvekil İsmet Paşa'nın eseridir. Demiryolunun ne mühim bir inkişaf vasıtası olduğunu hepimizden evvel o düşünmüş ve bütün bir azimle bu büyük işi başarmağa muvaffak olmuştur*"[594]. Yazıda vurgulanan önemli noktalardan biri Avrupa'dan alınan bu hizmetin, Avrupa sermayesin çıkarları doğrultusunda memleketi geri bıraktıran bir siyaset izlemesidir: *"(...) Avrupa sermayesinin ve onun vasıtalarından biri olan şimendifer tarifelerinin memlekete vermek istedikleri manzara iptidai bir ziraat memleketi manzarası idi. Avrupa sermayesinin menfaati bunda idi*." Bu genel manzaraya İmparatorluk da yanlış siyaseti ile katkı koymuş, şimendifer sonunda ülke kalkınmasının önünde önemli bir engel haline gelmiştir. Ancak Cumhuriyet ile millileştirme yaşanmış ve şimendifer kalkınma ve savunma hamlesinin önemli unsurlarından biri haline getirilmiştir.

Şimendiferle birlikte sembolizasyonda kullanılan uçak, fabrika bacası vb. modernleşme simgeleri de benzer biçimde ülke içindeki hummalı bir çalışma faaliyetine ve modernleşme/kalkınmaya vurgu yapar. Uçak, askeri ilerlemenin ve gücün sembolüdür aynı zamanda. Modernleşme sembolleri ordu ve gençlik ile yan yana kullanılır. Cumhuriyet'in gücünü ve çağdaşlığını tasvir eden bu iki grup, Cumhuriyet kalkınmasının da hem teşhiri hem öznesidir. Genç, sportif ve mektepli kızlar, modern kentlerin dokusunu oluşturur. Ordu ise kalkınmanın ilk ürünleri olan ileri savaş teknolojilerini kullanır. Geçit törenlerinde sergilenen silahlar, ülkenin modernleşme hamlelerinin sadece kültür temelli olmadığını gösterir ve askeri modernleşmenin de önemsendiğini anlatır.

[594] **Cumhuriyet**, 29 Teşrinievvel 1933.

Bir bütün olarak bu semboller, Cumhuriyet'in modernleşme serüvenini ve bu yönüyle de Osmanlı yönetiminden farkını ortaya koyan unsurlardır. Cumhuriyet'in ülkeye kazandırdıklarını ve ileride kazandıracaklarını, yani taahhütlerini özetler. Bu yönüyle kuşak hafızasının önemli bir parçasını oluştururlar. Şimendiferin Cumhuriyet'in kuruluş yıllarıyla özdeşleşmesi ve sonraki kuşaklara devri, sembolizasyonun başarısını göstermektedir.

SON TELGRAF

GÜNLÜK SİYASİ GAZETE TÜRKİYE POSTASI

10 KURUŞ

Zonguldak işçileri için bir banka kurulacak

Zonguldak maden işçileri sendika heyeti Çalışma Bakanlığına geniş izahat verdi

İşçilerden kesilmekte olan inzibati cezaların sendikalara verilmesi ve amelenin ikramiye haklarının eski şirketlerden süratle alınmasında istekler arasındadır

ALMANYA NE YAPACAK

Cumhuriyet Bayramı

Bayram bugün öğleden sonra başlıyor

Yeni Vali zabıtanın durumundan memnun

Prof. Gökay, dün Belediye müdürleri ile bir konuşma yaparak direktif ler verdi

Bayraklara dikkat!

Milli Talebe Birliği milli duygularımızı incitecek şekilde bayrak asanları tespit edecek

İran Şahı tehlike işareti veriyor!

"Müreffeh sınıfa mensup olanlar halkın refahı için iş birliği yapmazlarsa hezimete uğrayabilirler"

Yeni Fabrikalar Kuruluyor

İşletmeler bakanı 6 fabrikanın daha 1952 de açılacağını söyledi

Bir iltica daha

Yabancı güreş takımları getirilecek

Federasyon reisi dün bu maksatla Avrupaya gitti

İki Yıldanberi İstanbu

Mühim Bir Dava

Betül Be

Yurtlarda ye

Üniversitedeki mutfak birlik

L. Kırdar dün akşam Ankaraya uğurlan

Şoförler eski valiyi 150 otomobilik bir ile evinden Haydarpaşaya kadar götür

Haydarpaşa garında büyük ve heyecanlı bir uğurlam

Frans dün

Emekliye ay cak olan sub

Bütçeden tasarruf için en

mak aslâ bahis konu

Ankara, 27 (A.A.) — İlgili ...

Cumhuriyet, 1 Teşrinisani 1933. Yukarıdan aşağı üçüncü sıra, en sağdaki fotoğraf: “Ankarada şimedifer abidesinin gece manzarası”.

Cumhuriyet Bayramı şerefine bugün Gazetemiz ilâvesile beraber 64 sahifedir. Bu sayısı 10 kuruştur

Cumhuriyeti kuran Ulu Gaziye Bin şükran!

Cumhuriyet

Cumhuriyet için can veren Şehitlere Bin hürmet!

Onuncu sene: No. 3406 — İSTANBUL — SAĞALOĞLU — Pazar 29 Teşrinievvel 1933

Cumhuriyetimiz 11 Yaşına Bastı

Büyük Gazi, Büyük Türk Milleti Büyük Bayramınız Kutlu Olsun!

Türkün kulağına Akseden ses: Kalk, kurtulacaksın!

1923

1933

ANKARA

İZMİR

KONYA

ADANA

FEVZİPAŞA

ANTALYA

10 YIL

Bugünkü sayımızda neler var:

2 inci sahifemizde
Gaziye (şiir): Mithat Cemal
Gazi Mustafa Kemal: Ahmet Refik
Cemal Ziya

10 uncu sahifemizde
Cumhuriyetin mali siyaseti: Ali Süreyya
İktisadî politikamız: Cemal Ziya

17 inci sahifemizde
Eski Türk kanunlarını da Cumhuriyet: Abidin Daver

20 inci sahifemizde
İnkılâbımızda Halk Fırkasının mühim rolü: Alâeddin Cemil

21 inci sahifemizde
Cumhuriyet idaresinin bir kıymeti: A.S.

34 üncü sahifemizde

29 Teşrinievvel 1933. Onuncu yılda şimendifer, Türk modernleşmesinin ve kalkınmanın simgesidir. Fabrika bacası ise hem kalkınmanın hem kentleşmenin sembolüdür.

MİLLİYET PAZAR 29 TEŞRİNİEVVEL 1933

Türk azminin bir harikası: Şimendiferlerimiz..

10 yılda Türkün her sahada olduğu gibi teknik kabiliyetine, görgü ve bilgiye ihtiyaç gösteren şimendifercilikte de dünya milletlerinin en ileri gelenlerile boy ölçüşecek bir hale geldiğine itimat edebiliriz.

Su, Köprü, Yol, Elektrik, Şimendiferler ve Nafia, Posta, Telgraf, Telefon işleri

Osmanlı hükümeti devrinde Nafia [illegible] tamamile yürütü bırakıl [illegible] daha doğrusu "Nafia" onu [illegible] adı vardı. Meclisi hassa vü[illegible] bir mevkii olan Na[illegible] Paşalara hulûs çakıp [illegible] almaktan ve vazıme[illegible] bu hususta şöyle bir gözden geçirip [illegible] ehemmiyetlerini ye[illegible] ehemmiyetlerine uzatılan mü[illegible] için olmaktan başka [illegible] bir iş görmezlerdi. Elde [illegible] programı yoktu. Büyük [illegible] için bu imkânları [illegible] kimsenin aklından geç[illegible] Arasıra, fikânın yolun alı[illegible] tamiri için bir buy[illegible] evrakı aylarca masa [illegible] otuz bin kuruşluk sar[illegible] bin kuruşun yarısına yakın ka[illegible] ziyan edildikten [illegible] "sayeşahanede bi[illegible] şöyle yolun tamirine mü[illegible] bilindi.

Bir tamir işi, bir türlü ko[illegible] bitmez, her açılan yol, bir [illegible] yolsuzluklara kapı açar; [illegible] paranın yirmide biri ka[illegible] edilmek kabil olamazdı; [illegible] genişliğine nisbet edi[illegible] şimendiferler, deve[illegible] kabildendi. Mevcut de[illegible] da tamamen yabancı [illegible] mali idi. İdareleri, işlet[illegible] milî ellerde bulunmadığı [illegible] devletçe varidat getir[illegible] yoktu. Sermayelerini en [illegible] işlere kapatmak is[illegible] büyük mali gruplar, Osmanlı [illegible] bir şimendifer imtiyazı [illegible] kendilerine gaye edi[illegible]

Osmanlı hükümeti bu şirketlere [illegible] nazarı altında üstelik [illegible] verir, ve bu parayı ne ya[illegible] mukabeleden öderdi. Bun[illegible] şimendifer imtiyazına [illegible] şirketler, yolcu ve eşya [illegible] dilekleri gibi yükselt[illegible] bu imtiyaz mukavelename[illegible] hükümlerin şirketler le[illegible] tatbik edilmesine bilhassa i[illegible] Şirketler tarafından ya[illegible] itirazlar hemen nazarı dik[illegible] sözsüz meydan veril[illegible]

Osmanlı hükümetinin zaafı ve [illegible] yüzünden, hariçte hâsıl o[illegible] gitşide köleşen kanaat şu [illegible]

Türkler, hiç bir nafia işini yal[illegible] deruhte edemezler. De[illegible] ecdadın eserlerine, gözleri[illegible] ve ciddiyetleri teşebbüs [illegible] olamazlar!

Bu kanaat neticesidir ki, mem[illegible] burasında burasında yapı[illegible] şimendiferler, köprüler, yollar, [illegible] tramvaylar, kanallar, kâ[illegible] inşaatının idaresi ve ecnebi [illegible] nezareti altında işletil[illegible] Bu şirketlerde Türk me[illegible] ve Türk işçileri hiç yoktu, [illegible] kadar azdı. [illegible] idaresi, memleketin mu[illegible] el attığı günden beri [illegible] idaresi, görülmemiş [illegible] yepyeni bir istikamet ala[illegible] geçmiş bulunuyor.

Cümhuriyet rejimi [illegible] kadar çok nafia iş[illegible] ki bunların hangisin[illegible] lâzım geleceğinde [illegible] tereddüde düşülebilir. [illegible] ilk olarak yollardan [illegible]

Cümhuriyetin yaptığı yollar

Cümhuriyet hükümeti, yolsuzlu[illegible] bir düşmanı olarak [illegible] sahasına atıldı. Genişlik [illegible] kadar inen eski ba[illegible] beş metreye çıkarıl[illegible] işe başlandı. Ve plât[illegible] yedi metre esas kabul [illegible] Blokajsız şose yapılması [illegible] en az 15 santim blo[illegible] 20 santim kadar kırıl[illegible] ülkelere iyi silindiraj ya[illegible] cümhuriyet haline konuldu.

[illegible] nafia işleri genç [illegible] ve Türk fen me[illegible] verilerek kuvetlendi[illegible] inşaatı daimî bir kont[illegible]

[illegible] nafiaları bir taraftan bu [illegible] köylerin yol ihti[illegible] yaçları da ayrıca nazarı dikkate alınarak faaliyete başlandı. Ve birçok köyler arasında, yollar açıldı. Şöyle yurtun ehemmiyet, gün gün [illegible] idi. Nihayet yose ve [illegible] hakkında 1525 numaralı [illegible] neşredildi ve bununla birçok [illegible] işlere girişilmek imkânları [illegible] edilmiş oldu.

Balye ile Çanakkale, Hopa ile Borçka ve İran transit ticareti noktasından ehemmiyeti haiz olan Trabzonla Erzurum arasında birer şose yapıldığı gibi Malatya - Elâziz şosesi de ikmal edildi.

Maraş - Kayseri yolu güzergâhının ve Ankara - İstanbul yolunun etüdleri bitirildi.

Cümhuriyet nafiası, memlekette modern tarzda şoseler inşasına da ehemmiyet vererek, bitemolit, Kaltaş, Litoş, Emelit gibi kapla - malarla sağlamlığı artırılan şose - ler vücude getirdi.

1923 senesinde, yani cümhuriyet teessüs etmezden evvel memlekette mevcut bütün yollar 18,335 kilo metreden ibaretti. Fakat bu yolların da 4450 kilometrelik kısmı henüz tesviyeitrabiye halinde, 13885 kilometrelik kısmı da bakımsızlıktan esaslı surette tamire muhtaç bulunurdu.

On sene içinde bu mikdar, 27 bin 850 kilometreye çıkarıldı. Bugün, on sene evvelkinin hemen iki misilinden fazla yolumuz var demektir. 13,385 kilometrelik harap şoseden 7961 kilometresi iyi bir hale getirilmiş ve geri kalanı da, gittiğ gelişi temin edecek derecede ıslâha konulmuştur.

Vatan topraklarında, bugün her türlü tekerlekli nakil vasıtalarının

Ankara - Kayseri hattının küşat resminde kıymetli bir hatıra

üzerinde kolaylıkla gidip gelebildikleri şose ve yollarımızın mikdarı 30,000 kilometreden fazladır.

Eski devirlerde kuş uçup kervan geçmiyen nice dağlarımız bugün muntazam şoselerle birbirlerine bağlı bulunuyor ve vaktile tek canlı mahlûka tesadüf edilmiyen nice yollarımızda bugün saatte 60

Ankaradan Samsuna ilk tren

yetmiş kilometre alan otomobil ve otobüsler gidip geliyor. Eski devrin kağnı arabaları içinde bile saatlerle yapılan sonu gelmez, sıkıcı yolculuklarımız cümhuriyet neslinin çocukları artık bir masal gibi dinliyorlar.

Köprüler

Umum istihsat ve yeni tekip e[illegible] İsmet Paşa köprüsü adı verilen bu muazzam eserin, orta gözü 109,60 metre açıklığındadır.

Bu kadar büyük köprüler, değil yalnız Türkiyede, dünyanın her yerinde sayılı dencek kadar azdır. Asıl hoşa giden tarafı, bu köprünün başlangıçtan sonuna kadar yalnız Türk mühendisinin, Türk bilgi ve kabiliyetinin, Türk işçiliğinin emeğile ve Türkün kendi alınteri olan milli sermaye ile başarılmış olmasıdır. Kimseye mühtaç olmadan, kimseden bir santim borç almadan böyle büyük nafia eserleri meydana getirebilmek, ancak cümhuriyet idaresinin kârı idi.

Bundan başka Çarşamba kasabası civarında Yeşilırmak üzerinde kurulan köprü vardır. Bu köprü yapılmazdan evvel Çarşamba halkı, üzerinden sırat köprüsü kadar güç geçilir, korkunç bir heyulânın iki tarafında mahbus vaziyette idiler. Bu viran köprüyü her geçişlerinde, birbirile helâlleşanlar vardı. Bu köprüden değil, araba ile, yayan olarak dahi yürümek muhataralı idi. Köprünün bütün temel direkleri çürümüştü. Ufak bir rüzgârın teması le her tarafı zelzeleye uğramış gibi sallanırdı. Cümhuriyet idaresi, eski idarelerin nafia faaliyetini nazarlarda canlandırmak için yapılmış bir âbideyi andıran bu köprüyü, devrilmek yıkılmak üzere olan 26 metre açıklığında 10 eser gözlü, 270 metre boyunda bir köprü kurdu. 270 metre uzunluğunda olan bu köprü, Anadolunun en uzun köprüsüdür. Bu köprü, [illegible]

Fevzipaşa - Diyarbekir hattında Türkiyenin en büyük şimendifer köprüsü. Bu köprünün 300 metre uzunluğu ve 30 metre yüksekliği vardır.

köprülerimizden biridir. Gene Antalyada, Aksu köprüsünü de son on senelik köprü faaliyetinin yarattığı eserler arasında sayabiliriz. Bütün bunlardan maada, Balye - Çanakkale yolunda kemerleri beton, diğer kısımları taştan yapılan 3 x 26 metre açıklığındaki Avgonya köprüsü, İzmirde 2 x 26,5 açıklığındaki Bakırçay Sinopta Fevzipaşa, İstanbulda Silâhtaraga köprüleri, nafiadaki on senelik himmetin eserlerindendir.

Cümhuriyet hükümeti, yalnız yollar ve köprüler için şimdiye kadar on milyon lira sarfetmiştir. En lüzumlu yere, en iyi şekilde, birçok ihtiyaçlardan kısılarak yatırılan bu par, şüphe yok ki mukabilinde memlekete kazandırdığı şeylerin yanında ehemmiyetsiz bir yekûndur.

Asırlarca taş üstüne taş koymayan, hattâ mevcutları da yakıp kül eden idareden, harap, perişan bir vatanı miras alan cümhuriyet hükümetinin on senelik kısa bir zaman içine bu kadar çok şeyleri sığdırabilmesi nasıl yorulmaz bir gayretle çalıştığını gösterir.

Su işleri

Abdülhamidin ve ondan evvelki ve sonraki padişahların zamanında, Anadolu, sahil kısımları müstesna, susuzluktan daima şikâyetçi idi. Temiz topraklarımızın birçok yerlerinde nice feyiz verici sular, boş yere akıp giderken yanbaşında çift süren köylü, senenin hiç olmazsa üç dört ayında, suyu göllerin inayetinden bekledi.

Cümhuriyetimizi kurup büyük başlar, devlet dümenini ellerine aldıktan sonra, sulak Anadoluyu bu yalancı çoraklıktan kurtarmak için canla başla uğraşmağa koyuldular.

Bir taraftan batakhklar, bir taraftan sel ve yağmur baskınlarile bîgâ ısıtma yuvası olan köylerimizi kurtarmak için faliyete girişildi. Boş yere akıp giden sularımızdan fennî usullerle istifade etmek için geniş bir su programı yapılmasına lüzum görüldü.

Bu program, derece derece malî imkânların müsaadesi nisbetinde tatbik edilmektedir. Sulama programının şimdiye kadar tatbik edildiği sahaları birer birer göstereliim:

1 — Bursadaki Nilüfer suyu, sık sık taşar, ve civarındaki araziyi kaplıyarak mühim tahribata sebep olurdu. Buna mâni olmak için bir kanal yapmak zarureti vardı. Kanal, yapıldı ve bu kanal sayesinde 70 bin dönümlük münbit ve mahsul verici arazi derelerin taşması neticesinde uğradığı zararlardan kurtarılmış oldu.

2 — Suların sık sık tahribatına maruz kalan geniş Bursa ovasında icap eden diğer bir kısım ameliyatta yapıldıktan sonra, tamam 300 bin dönümlük arazinin sulanması ve civar köylülerin sıhhatini tehdit eden 25 bin dönümlük bataklığın kurutulması mümkün olacaktır.

3 — Yalova, öteden beri sıtmalı bir mıntıka idi. Bu havalide de tefcir ameliyatı yapılarak 25 bin dönümlük bataklık kurutuldu. Bu bataklıkların yerinde, şimdi köylü ekip biçiyor ve ekip biçtiği yerden bol mahsul alıyor. Ustelik sıtmadan da kurtulduğu için devlete dua ediyor.

4 — Cümhuriyet idaresi, Büyük Menderesin ıslahını, da daha ilk sa

(Lütfen sayfayı çeviriniz)

Cümhuriyetin On Yıllık Eserlerinden:

SUMER BANK

İtibarî Sermayesi 20,000,000 Lira

Sumer Bank Fabrikaları

BAKIRKÖY Bez Fabrikası
BEYKOZ Deri ve Kundura Fabrikası
FESANE Yünlü Mensucat Fabrikası
HEREKE Yünlü ve İpekli Mensucat Fabrikası
UŞAK Şeker Fabrikası

Bankanın sekiz muhtelif fabrikada daha iştirakleri vardır

Sumer Bank fabrikaları, memleketin en mü[illegible] müessesatı olup yünlü, ipekli ve pamuklu mam[illegible] deri ve saraciye malları gayet sağlam ve gü[illegible] Fabrikalar mamulâtının satış Yerleri

Yerli Mallar Pazarla[illegible]

Milliyet, 29 Teşrinievvel 1933. “Türk azminin bir harikası: Şimendiferlerimiz”.

2.3. Cumhuriyet'i Dış Gözlemcinin Takdiri Aracılığıyla Sunma

Cumhuriyet'in kuruluşu, dönemin politik elitleri ve gazetecileri tarafından sıklıkla 'Avrupa'nın hasta adamı'nın eski kötü günleri geride bırakması ve yeniden yaşam bulması olarak yorumlanmaktadır. Özellikle inkılâpların anlatıldığı cumhuriyet bayramı günlerinde, "hasta adam" metaforu, geçmişle şimdi arasındaki zıtlığı pekiştirmek ve gelinen noktayı halka anlatmak için sıklıkla kullanılır.

1933 yılı kutlamalarında Milliyet'te başyazıyı kaleme alan Ahmet Şükrü, Avrupa'daki cumhuriyet kutlamalarıyla açtığı yazıyı şöyle bağlamaktadır örneğin: *"Türkiye'ye Avrupa'nın hasta adamı ismi verildi. Asil, kahraman ve en eski medeniyet sahibi bir millete yapılan ta'n ve teşni Sevre muahedesini imzalamaya giden murahhas heyeti reisine Clamenceau tarafından söylenen sözlerle en son haddine vardı. (...) Asil Türk milleti sefil sultanların ve hain devlet adamlarının ellerinde böyle ağır hakaretlere maruz bırakılmıştı. Beynelmilel hayatta Türkün temiz haysiyeti ve yüksek şerefi böyle paymal edilirkendir ki Gazi'nin kurtarıcı eli uzandı. (...)Bugün dünya Türkiyenin ve Türkün önünde hürmetle eğiliyor. Kahramanlığı, zahmete tahammülü kadar da çalışkanlığı, imarcılığı ve medeni bir millete yakışır yüksek vasıflarıdır ki bu hürmet hissini telkin etmiştir*."[595]

1940'larda ise aynı metafor tekrarlanarak, "Avrupa'nın hasta adam dediği Türk milleti, yepyeni ruhta hür ve kuvvetli bir vatan yarattı" denmektedir.[596] Yine 1950'de Vatan Gazetesi, Türkiye'nin 'kızıl emperyalizm'i durduran bir unsur olduğunu ve bu sayede Avrupa'nın işini kolaylaştırdığı söylerken, şunları eklemektedir: *"Avrupalıların 'hasta adam' dediği rejimdi, millet değil. Türklük, küflenmiş kınından sıyrıldı, yalın bir kılıç mehabeti ile yeni baştan parıldadı: Türkiye Cumhuriyeti kuruldu. Haksız bir dünyaya karşı kafa tutan bir vekarlı ve görgülü, mazlum insan kitlesi, 1923de cihanın hayranlığı, imrenişi ve sevgisi ortasında yeni bir devlet kuruyordu. Ve işte 1950de ise gerçek demokrasinin bütün icaplarını yerine getirmiş, halk hâkimiyetini kurmuş, tek dereceli seçimlerini yapmış ileri ve medeni teşekkül olarak bütün dünyada hürmet ve muhabbetle anılıyor*"[597]. Yazı, Cumhuriyet'in kuruluşuyla hasta adamın yerine yeni bir devletin geldiğini ve bütün

---

[595] Ahmet Şükrü, "Hariçteki Akisler", **Milliyet**, 1 Teşrinisani 1933.
[596] **Son Telgraf**, 29 Birinciteşrin 1943.
[597] Vatan, "28nci Yılın Eşiğinde", **Vatan**, 29 Ekim 1950. Başyazı 'Vatan' adıyla çıkmıştır, ancak üslup ve gazetenin başyazarının Ahmet Emin Yalman olması nedeniyle onun tarafından yazıldığı sonucuna ulaşılmıştır. *(abç)*

dünyanın hayranlığını kazandığını söyleyerek, 1950'lerden 1930'ları retrospektif olarak yorumlamaktadır.

"Hasta Adam" metaforu, aynı zamanda Avrupa'nın 'Doğu Sorunu' etrafında son yüzyıl içinde Osmanlı'ya bakışını özetlemektedir. Devletlerarası 'denge siyaseti'ne yaslanarak ayakta kalan Osmanlı, Cumhuriyet eliti için saygınlığını kaybetmiş, köhne bir oluşumu anlatmaktadır. Dünyanın gidişini anlayamayan ve gerekli düzenlemeleri yapamayan Osmanlı, azınlıkların ve Avrupa'nın isteklerine boyun eğmiş, sonunda da yıkılmıştır.

Osmanlı'nın çöküş hikâyesi ve imparatorluğun son ve 'en uzun yüzyılı', Avrupa ile duygusal boyutu olan bir ilişkiye neden olmuş, Avrupa bir yandan Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş zeminini hazırlayan bir güç olarak görülüp nefret edilirken, bir yandan da modernleşmenin ve Batılılaşmanın ana kaynağı olan bir "arzu nesnesi"ne dönüşmüştür. Tüm bir Batılılaşma sorunsalı, bu konuya hasredilmiştir. Hars-medeniyet tartışmaları, laiklik ve inkılâpların şekli ve uygulaması, toplumsal dönüşümlerin yönü, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e aslında Batılılaşmanın şekli ve dozu üzerine kaygıların ifade ediliş biçimidir. Ancak temelde Osmanlı ve Cumhuriyet düşünsel tartışmalarında, Batı hep bir referans noktası olarak kalmaya devam etmiştir.

Cumhuriyet'in kuruluşu, dönemin politik elitlerine yepyeni bir heyecan vermiş, yıllardır Batı karşısında ezilen Osmanlı İmparatorluğu'nun yerine, kurumları ve ideolojisi ile yeni ve modern bir devletin doğduğu ve bu devletin de Batılı devletler arenasında "eşit" bir muhatap olduğu düşünülmüştür.[598] Nitekim onuncu yıl kutlamalarında Atatürk'ün nutkundan öne çıkarılan ve manşet yapılan sözleri şunlardır:

[598] Erken dönemde Türk dış politikasının Batıcı olmaktan çok, "Sovyet Eksenli" olduğu iddiası günümüzde hala kabul gören görüşlerden biridir. "Kesin, net ve açık tutumunu Doğan Avcıoğlu'nda bulan [bu] görüşe göre, Türkiye Atatürk döneminde Batı'dan uzak, Sovyetler Birliği'ne yakın ve tarafsız/bağlantısız bir dış politika izle[miştir]. (…) Cumhuriyet'in ilk yıllarında her ne kadar Sovyetler Birliği ile –Milli Mücadele yıllarından beri süren- yakın bir ilişki içinde olunduğu doğru ise de, söz konusu ilişkilerin, Batılı devletlerle daha yakın ilişkilere girilmesi yolundaki stekleri ortadan kaldırmadığı ve Lozan sonrası dış politika sorunlarının tedricen çözülmesi ile de, 1930'lu yılların başından itibaren, Batılılarla olan gerek siyasal ve gerekse ekonomik ilişkilerde gözle görülür bir yakınlaşma meydana geldiği; hele hele 1930'lu yılların ikinci yarısında, söz konusu ilişkilerde rastlanan yakınlaşmanın, Sovyetler Birliği ile olan ilişkileri dahi gölgede bıraktığı açıkça belirtilmelidir."Cemil Koçak, "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Cumhuriyetin Barış Politikası," C.Koçak, **Geçmişiniz İtinayla Temizlenir** içinde, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s.284. Cumhuriyet bayramlarında Batı'nın ilgisine verilen önem ve Cumhuriyet'in "Batı"nın gözünden kuruluşu/onaylanması, Koçak'ın tespitine katkı koyar niteliktedir.

"Türk milletinin büyük millet olduğunu bütün medeni âlem az zamanda bir kere daha tanıyacaktır. Ne mutlu Türküm diyene…"[599] Bu döneme narsist bir özbeğeni ve bunun sonucu olarak da dışarıdan sürekli bir onay beklentisinin eşlik ettiği düşünülebilir. Avrupa'nın Türkiye'de yaşanan devrimi sürekli olarak takdir ettiği ve beğendiği fikri ön plandadır ve özellikle Cumhuriyet Bayramı kutlamaları Türkiye Cumhuriyeti'nin geldiği noktayı sergileme açısından iyi bir fırsat olarak düşünülür. 1940'lara kadar, Cumhuriyet Bayramı kutlamaları Avrupalı elçilerin -Kordiplomatiğin- katıldığı ve onlara modernleşme düzeyinin sergilendiği bir ritüel halini alır. Atatürk'e gönderilen tebrik telgrafları, gazetelerin büyük yer verdiği haberlerdir. Yurtdışında elçiliklerde verilen balolara katılım ya da Avrupa'da yayınlanan herhangi bir derginin Türkiye'ye ayırdığı 'fevkalade nüsha', önemli bir övünç kaynağı olarak baş sayfada yer bulur. Bu övüncün kaynağı hem Batılılaşma hem de bunu gayet kısa bir sürede başarmadır. Avrupa'nın asırlarda kat ettiği yol, bir "on yıl"a sığdırılmış, insanüstü bir gayret ile ülke yeniden kurulmuştur.

Türkiye'nin kat ettiği yol, kimi zaman da yabancı profesörlerce yazılmış yazılar aracılığıyla teyit edilir. Milliyet, onuncu yılda Lozan Darülfünun profesörlerinden M.Horf'un yazdığı bir yazıyı yayınlamıştır. "On Cumhuriyet Senesinin Ecnebi Gözüyle Bilançosu" başlığını taşıyan yazının spotunda ise "Hangi cepheden bakılsa inkişafa doğru mesut bir değişiklik görülür" denmektedir. Yazı Türkiye'deki kalkınma hamlesini anlatmakta ve yapılanları, özellikle Gazi Paşa ve İnönü'yü övmektedir.[600]

Atatürk, gazetelerde Avrupalı liderlerden farksız bir görüntü ile öne çıkmaktadır. Frak ve fötrüyle, geçit resmini izlerken, kordiplomatik onun yanında konumlanmakta ve genelde sohbet ederken ve geçit resmini beraber izlerken görüntülenmektedirler. Resimlerde göze çarpan Atatürk'ün çağdaş ve Batılı bir lider olarak karizmatik görüntüsü ve misafirleriyle kurduğu eşitler arası, hatta üstün ilişkidir.[601] Türk-Yunan yakınlaşmasının yaşandığı 1930 yılında Atatürk'ün Cumhuriyet Balosu'nda Bayan Venizelos ile ettiği dans ve aldığı alkış özellikle vurgulanır.[602] Bu noktanın özellikle belirtilmesi, ülkenin geldiği modernleşme düzeyinin teşhiri açısından önemlidir.

---

[599] **Cumhuriyet**, 30 Teşrinievvel 1933.
[600] **Milliyet**, 28 Teşrinisani 1933.
[601] **Cumhuriyet**, 31 Teşrinievvel 1933.
[602] **Cumhuriyet**, 30 Teşrinievvel 1930.

Bu dönemde ilişkilerde öne çıkan en önemli ülke İngiltere'dir. İngiltere dışında tüm Avrupa ülkelerinin ilgisi yansıtılır ve önemsenir. Tebrik telgraflarının uzun neşri dışında, elçiliklerde verilen balolara katılım ve burada belirtilen takdir duyguları ve Türkiye'de görevli kordiplamatiğin takdiri geniş yer bulur. Birinci sayfadaki fotoğraf ve haber dışında, iç sayfada da bu konuya geniş yer verilir ve telgraflar yayınlanır. "Bayramımızın dış memleketlerdeki akisleri" başlığı ile haberleştirilen bu yayınlarda, Avrupa gazetelerinin neşriyatından ve bu mecralarda Türkiye ile ilgili makalelerden söz edilir. Avrupa radyolarında yapılan yayınlar da saat ve dalgaları ile verilir. Bu yayınlar, Avrupalı diplomatların Türkçe mesajlarını ve diğer kutlamaları içermektedir.[603] Dış gözlemcinin takdirine verilen önem, onuncu yılda zirveye ulaşır. Türkiye Cumhuriyeti için sembolik değeri çok yüksek olan bu günde, Avrupa'nın ilgisine de azami yer ayrılmış, sayfalara ulaşan yayın yapılmıştır.

1940'ların başında II. Dünya Savaşı konjonktürünün de sonucuyla Avrupa ile ilişkiler daha çok aktüalite zeminine kaymış ve takdir duygularından çok ortaklık ve güven duygusu vurgulanmaya başlanmıştır. Bu dönem ilişkilerin artık daha ziyade 'uluslararası ilişkiler' diliyle şekillenmeye başladığı bir süreçtir. Takdir belirten açıklamaların yerini savaş konjonktüründe Türkiye'den beklenenler ve Türkiye'nin yeri meselesi alır.

1950'lerde ABD ile yaşanan yakınlaşma sonucu Avrupa'nın önemi devam etse de, dış ilişkilerde yeni bir gözlemci olarak Amerika'nın takdiri gündeme gelmektedir. Eisenhower'ın mesajları geniş yer bulmakta ve Cumhuriyet Bayramı vesilesi ile dostluk tazelenmektedir.[604] Ancak dış haberler azalır ve törenlerde kordiplomatiğin bir fotoğrafı ya da 'hariçteki akisler' başlığı altında tek sütün 6-7 satırlık özetlere iner. 1950'ler 'büluğa ermeye başlayan'[605] bir Cumhuriyet'e tanıklık eder.

[603] **Vatan**, 28 Birinciteşrin 1942.
[604] **Cumhuriyet**, 31 Ekim 1953.
[605] 1945-1950 arası yılları, Levent Cantek, 'Cumhuriyetin Büluğ Çağı" olarak görmektedir. Bkz; L.Cantek, **Cumhuriyetin Büluğ Çağı, Gündelik Yaşama Dair Tartışmalar 1945-1950,** İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.

Cumhuriyet

16 sahife 5 kuruştur

Onuncu Yılın Bayramı

Türk milleti, dün bütün memleketi yerinden oynatan bir heyecan ve hararetle büyük bayramı kutluladı

Ankara eşsiz bir gün yaşadı

Gazi Hz. çok mühim bir hitabe irat ettiler, muazzam bir geçitresmi yapıldı

Büyük Gazinin büyük milletine hitabesi

İstanbulda tarihe geçecek bir gün

İki buçuk saat süren bir geçitresmi yapıldı

Bayramımız ve Avrupa

Büyük devlet adamlarının sözleri, gazetelerin neşriyatı, hariçte yapılan tezahürat

Cumhuriyet, 30 Teşrinievvel 1933. “Bayramımız ve Avrupa”.

Cumhuriyet

Büyük Bayramın ikinci günü

Bütün dünya Cumhuriyetimizin 11 yaşına basmasile meşgul

Avrupa gazetelerinin hararetli neşriyatı

Büyük bayramımız için dün muhtelif Avrupa şehirlerinde yapılan tezahürat

Gazi Hazretleri Dün Macar heyetini kabul buyurdular

Kubilây abidesinin temeli merasimle atıldı

Türk milleti büyük bayrama hak kazanmıştır

Hasan Cemil Beyin mühim bir konferansı

Toprak alma merasimi

Dün şehirlerimizin birçoğunda yapıldı

Şehrimizde dün yapılan merasim ve tezahürat

Büyük bayramın ikinci günü de birinci günü kadar heyecanlı ve hararetli geçti

Zabıta memurlarına ziyafet

Berlinde

Reisicumhur Hz. resmigeçidi temaşa buyuruyorlar

Gazi Hz. merasim meydanındaki telbünde Rus misafirlerimizle görüşürlerken

Cumhuriyet, 31 Teşrinievvel 1933. “Avrupa Gazetelerinin hararetli neşriyatı”.

Bütün dünya gazeteleri onuncu yıldönümü münasebetile takdirlerle dolu sahifeler çıkardılar

Reisicümhur Hz.

Gazi Hz. Hariciye vekili

Bursada 162 mahpu

Edirnede Cümhu

Alpulluda tezal

Meçhul as

M. Gömb diyor? M

Fransız i

Gazi Hz.nin Hitabeleri

Gazi Hz. Mecliste Kordiplomatiği kabul etti

36 saat durmadan kar yağdı

Londrada

İngiliz Hükümetinin tebriki

Sovyet Rusyada

Berlinde

Pariste

Varşovada

Atinada

Viyanada

Teimes'in baş makalesi

Milliyet, 30 Teşrinievvel 1933. “Bütün dünya gazeteleri, onuncu yıl münasebetiyle takdirle dolu sahifeler çıkardılar.” Sovyet Rusya dışında, “dünya” Avrupa’dan oluşmaktadır: Viyana, Londra, Berlin, Paris, Bükreş, Varşova.

Bayramımız hariçte de kutlulandı

Atinada nutuklar söylendi, Viyana Peştede onuncu yıl marşı çalındı, Berlinde tezahurat yapılmıştır

ATİNA, 30.A.A. — Hükümet ve meclis reisleri ve hariciye nazırı, Türkiye Reisi Cümhuru ile İsmet Paşa ve Tevfik Rüştü Beye samimi tebrik telgrafları çekmişlerdir.

Saat 11 de Türk-Yunan dostluğu birliği idare heyeti Türkiye sefiri Enis Beyi ziyaret etmiştir. Birlik reisi M. Georges Merkouris, sefire hitaben bir nutuk söyleniş ve samimi tebriklerile memleketine selâm etmesini rica eylemiştir.

M. Merkouris, Türk-Yunan dostluğu birliğinin iki millet arasında yakınlık fikrini yaymak maksadile birkaç sene evvel kurulmuş olduğunu söyleyerek demiştir ki:

" Hiç bir vakit bir birlik bizimki kadar memnun olmuş değildir. "

M. Merkuris, böyle bir birliğin Türkiye de yapılmış olduğunu söyleyerek sözlerine şu suretle nihayet vermiştir:

" Bugünkü hayranımız, biz, yeni zamanda birlim de hayranımız telâkki ediyoruz. Nerede kaldı ki bu bayram büyük komşu devletin yanında doğmuşun en sadide ve bu komşu toraklı ve refahını devlet reisinin büyük ilhamını Gazi Mustafa Kemale borçludur. Ve madenki bugün bir sulh ve iştimai adalet silâhını uğrunda elele yürüyoruz bu bayramın bizim memleketimiz için de mes'ut akisleri olacaktır.

Türkiye sefiri verdiği cevapta Türkiyenin Yunanistana karşı samimi dostluk hislerini teyit etmiş tahar edilen temenniler teşekkür edercek bunları hazret Gazi Hazretlerine bildireceğini vakit ve istikbalde Türk-Yunan samimi dostluğunun daha kuvvetlenmesi temennisini tehar etmiştir.

Saat 11,15 te Enis Bey, sefaret ve konsolosluk erkânile birlikte ticaret ve sanayi odasına gitmiştir. Orada Pire ve Atinanın yüksek zümrüna mensup kimselerile bütün ticaret ve sanayi şubelerine mensup şahsiyetler, muharrir ve edipler, siyasi zatlar toplanmışlardı.

Oda reisi M. Çambiras, bütün yunan müstahsillerinin karşı Cümhuriyetin yıl dönümünü sevinçle kutluhdıklarını söyleyecek sefiri selâmlamış ve "Yaşasın Gazi, yaşasın türk Cümhuriyeti" temennisile sözlerine nihayet vermiştir.

Sefir Enis Bey, cevaben güzel bir nutuk söyleyerek bilhassa Türkiyede Cümhuriyet rejiminin tesisinin yeniden doğmuş ve gençleşmiş Türkiyenin mukadderatına idare eden büyük şefin eseri olduğunu tesbit etmiş ve bu eserin siyasi ve iştimai tesirleri itibarile hudutsuz bir ehemmiyet olduğunu söylemiştir. Mazinin batıl itikatlerile alâkasını kesmiş olan Cümhuriyet rejimi Türk milletine bin se nelik tarihinin dünya milletleri arasında kendine ayırdığı yeri almasr için lâzım olan tek yola girmesini temin etmiş ve öteden beri medeniyetlerin hayat verici aydınlıklarını bütün kıtalara verebilmek için birbirlerini tamamlamış, imkişaf etmiş ve karşılaşmış oldukları bu büyük caddenin üzerinde bulunduğu dünya par çasında sulh için çalışarak bir terakki ve medeniyet unsuru olmasına müsaade etmiştir. Cümhuriye rejiminin, şeflerinin aydınlatıcı hiz vermelerile elde ettiği en büyük muvaffakiyetlerden biri hiç şüphesiz Türk - Yunan dostluğudur.

Ticaret odası reisine teşekkür ettikten sonra sefir, "Zito Ellas, zito ellino tourkiki filia" deye haykırarak sözlerini bitirmiştir .

Çok hararetle alkışlanan Enis Bey, bundan sonra türk ticaret ataşesi Halil Mithat Beye söz vermiştir.

Halil Mithat Bey pek çok alkışlanan nutkunu rumca söylemiş ve bu çok eyi bir tesir yapmıştır. Mümaileyh, büyük Reisin Cümhuriyeti kurduğu zaman Osmanlı imparatorluğunun içinde bulunduğu vaziyeti ve Cümhuriyetin bütün sahalarda elde ettiği neticeleri anlatmıştır. Milli ordudan bahsederken ordunun büyük harpten aldığı tecrübeleri benimsediğini Türkiyenin 17, Yunanistanın 7 milyon nufusu olduğunu söylemiştir.

Bu suretle silhu kat'i suretle temin etmek esasına dayanan Türk-Yunan misakından sonra hayatiyet ve mücadele kabiliyetleri malum olan iki millet Balkanlarca yalnız başlarına sulhu kabul ettirebilmeğe kadır olacaklar ve böylece Avrupa muvazenesinin bozulmamasına yardım etmiş bulunacaklardır.

Mithat Bey de çok alkışlanan bu nutkunu "Yaşasın Türk-Yunan dostluğu" deye haykırarak bitmiştir.

Akşam üzeri Atina radyo merkezi Türkiye hakında birçok nutuklar ve türk musikisi neşretmiştir.

Türk sefaretinde yapılan kabul resmi çok parlak olmuş ve çok samimi bir hava içinde geçmiştir. Bu merasimde başvekil, bütün nazırlar, siyasi şahsiyetler, ecnebi sefirler ve yüksek sınıfa mensup zevat hazır bulunmuştur.

Viyanada

VİYANA, 30. A. A. — Türkiyede Cümhuriyetin ilânının onuncu yıl dönümü münasebetile, Türkiye sefaretinde bir resmi kabul yapılmış ve sefir Hamdi Bey , Viyanadaki Türk kolonisini kabul etmiştir. Sefir, irat ettiği nutukta Gazinin muazzam eserini hatırlatmıştır.

Öğleden sonra, Viyana radyosu bir Türk programı neşretmiştir.

Yunan gazetesinin dostça yazıları

Milliyet SALI 31 TEŞRİNİEVVEL 1933

...riyette 10 sene içinde yapılan terakkileri gösteir resimler neşreylemektedirler.

Mesajer d'Athenes gazetesi bunun bütün sahifesini bu yıl dönümüne tahsis etmiştir.

Tanınmış muharrir M. Montesoulos, yazdığı bir makalede Türkiyede bilhassa nazarı dikkate alınması lâzım gelen zıyın ilkadâ ilâhat olduğunu söyleyor. Çünkü bundan beşinki Türkiyenin kuvvetini ve istikbal için en ezi emniyi tesbit etmektedirler. Bu suretle kendini bulmuş ve mali istiklâlini temin eden Türkiye birçok terakkiler elde edebilmiştir. Ve Ankara şehri bunu parlak bir misalidir.

Proia gazetesi yeni Türkiyede yapılan inkılâplar ve büyük Ankara hükümet merkezinin vücuda getirilmesinden, ikinci bir makalede de Ankaradaki harikulâde terakkilerden bahsetmektedir. Aynı gazete, "Cümhuriyetin bugünkü yıldönümü dost Cümhuriyetle beraber ve bilhassa kutluğumuzu koyacak kadar inkişaf etmiştir" yazıyor.

Katimerini gazetesi, 10 sene içinde ya pılan işleri hülâsa ediyor ve Türkiyenin Avrupada sulhu istemekle beraber bir Avrupa ittilâfı olduğu takdirde herhalde hitaraf kalmak istediğini kaydediyor. Bu neticeye varabilmek için bir memleketin herşeyden evvel kuvvetli olması lâzımdır. Ve işte Türkiye Cümhuriyetini idare edenler bugün onuncu yılını kutladığımız cümhuriyet kurulalıdan beri bu neticeye varmak istemişler ve muvaffak da olmuşlardır.

"Elefteron Vima " ünü, bütün dünya nın karşısında gözleri kamaşmış bir hal de kaldığı tarihi bir hadise olan Cümhuriyetin ilk senelerine ait bir makale yaz maktadır.

" Patris", Gazi ile arkadaşlarının yeni hayat verici mesailerine ve yapılan harikulâde işlere uzun bir makale, tahsis etmiştir.

" İmerision Kiris", Türk-Yunan bağlarının çok eski olduğunu ve esasen kuvvetli olan Türk-Yunan dostluk ağacının dikilmesile neticelendiğini söyleyor ve "kardeş Cümhuriyetle ayni zamanda ve içinizden geldiği gibi samimi bir surette bu yıl dönümünü kutluhayalım.

" Elefteros Antropos" Atinadaki Türk sefareti ticaret ataşesi Halil Mithat Beyin bir makalesini yazmaktadır.

Bu makalede on senede elde edilen terakkilerle birçokları avukatlık eden Türk kadınının intihap hakkından bahsedilmek tedir.

"Dios Kosmos" gazetesi eski Türkiyenin halifesinin kollarında gülüp gitmek te olduğunu yazıyor " ona güzyaşı dökmek için herhangi bir Pierre Loti bulunabilirdi, fakat Türkiye ölmedi can çekişen hastanın yatağından, gençlik, ateş ve kuvvet dolu milli bir mevcudiyet doğ-ruldu.

Can çekişen hastanın harharaları yeri ne dünyanın hayran kulakları bir zafer olmuşu duydu ve terakkiye doğru bir yü rüyüş gördü" deyor. Gazete Türkiyenin elde ettiği ve artık hiçbir maniin önüne çıkamayacağı terakkileri sayıyor,

"Foni Hau" ve "Akropolis" gazeteleri başmakalelerinde kardeş Cümhuriyeti selâmlamakta, on Cümhuriyet yılının semerelerinden, büyük alahatçı Gazi le arkadaşlarının eserinden bahsetmektedirler.

"Vradini" "Estia", «Esterini» ve "Etnos" gazeteleri de bu yolda makaleler neşrederek aynı temennilerde bulunmaktadırlar.

Pragda

PRAGUE, 30 .A. A. — Ceteka A. janasından :

Çekoslovak matbuatı, Türk Cümhuriyetinin onuncu yıl dönümünü hararetle tesit etmektedir.

Prager Presse gazetesi, uzun bir makalede, büyük devlet adamı ve Türkiye nin modern hale getirilmesine matuf bir çok islahatın amili olan Gazi Mustafa Kemal'in yüksek meziyetlerini saymaktadır.

Gazete, Gaziyi, modern siyasette en şayanı dikkat şahsiyetlerden biri olarak telâkki etmektedir.

Peştede

BUDAPEŞTE, 30. A. A. — Dün, Türk Cümhuriyetinin onuncu yıl dönümü münasebetile Türkiyenin Budapeşte sefaretinde bir resmi kabul tertip edilmiş ve merasime, macar mümtaz şahsiyetlerinden başka. Türk kolonisi ve Turan cemiyetinin bir heyeti iştirak etmiştir.

Turan cemiyeti namına M. Moriez, Türkiyeye bir nutuk irat etmiştir.

Orkestra "Türkiye Cümhuriyeti onun cu yıl marşını" çalmıştır.

Macar gazetelerinin dostça yazıları

BUDAPEŞTE , 30. A. A. — Türkiye Cümhuriyetinin ilânının onuncu yıldönümü münasebetile Türkiyenin Budapeşte sefaretinde bir resmi kabul yapılmış ve sefir Hamdi Bey , Viyanadaki Türk kolonisini kabul etmiştir. Sefir, irat ettiği nutukta Gazinin muazzam eserini hatırlatmıştır.

Budapesti Hirlap gazetesi, başmakalesinde diyor ki:

Macaristan, kardeş milletin bayramını yapıyor ve ona Gazi Mustafa Kemal'in idaresinde tahiz ettiği parlak

...yük devletlerin lütfu ile yaşıyan Türkiye'nin şimdi bizzat kendisine lâyık büyük devletler tarafından sıranlan kuvvetli ve müstakil bir devlet olmuştur. Bu yazıyor .

Bütün dünyanın bayramlık günleri bu gün Mustafa Kemal'a onun tarihi eserine ve kendisinde büyük şefi tarafından çizilen yolu heyecanlı bir sevinç ve emniyi ile takip eden sad Türk milletine yönelmiştir.

Macaristan dünya milletler arasında çok hazreli bir tevecrüh ve muahhetle Türk Cümhuriyetinin büyük bayramına iştirak etmektedir.

Bu bayram, Macaristan'a asırlık bir dostlukla bağlı olan bir milletin modern tarihinin en mühim safelerine ait.

Macar milleti, Türkiyeye karşı hayranlık ve muhabbet hislerini bizzat temsil be bahtiyaz bulunmaktadır.

Pesti Naplo gazetesi diyor ki :

Gazinin dehası ve çelik idaresi, Türkiyeyi sefere ve büyüklüğe götürmek için onlarca olan büyük yolu bulmasını bilmiştir.

Fesggeltenseg gazetesi :

" Kahramanlığı, bütün engelleri geçebe eden Türk şahsının önünde başımızı eğelim." diyor.

Berlinde

BERLİN, 30. A. A. — Volff ajansın dan :

Türk Cümhuriyetinin onuncu yıl dönümü münasebetile dün Hitler milli kıtaatına mensup bir müfreze, Türkiye sefareti önünde merkî almıştır.

Öğleye doğru, milliyetperver sosyalist hücum kıtaatı erkânıharbiye reisi M. Rochin, refakatinde Hitler milis kıtaatının kumandanları olduğu halde, sefarete gelerek sefire caki muhariplerin ve hücum kıtaatının tebriklerini bildirmiş ve Komeletin Sami Paşanın sevgeat hanımefendiye, üzerine kırmızı ay ve milliyetperver sosyalistlerin remzi bulunan sa lip işlenmiş bir kordele içerisinde bir buket vermiştir.

Bu sırada sefarethane önüne bayrak ve muzika ile bir hücum kıtası müfreze si gelmiş ve sefir, refakatinde Türk atamiliteri Cevat Beyle M. Rochm olduğu halde, müfrezeyi teftiş etmiştir.

Müteakiben Landvehr lokantasında Türk talebe şerefine büyük ziyafet verilmiştir .

Saat 19 da, sefaret Türk kolonisine çey vermiş ve akşam bir kabul resmi yap mıştır.

BERLİN, 30 .A. A. — Nizamettin Ali Bey, dün akşam radyoda Türkiyede milli hükümetin on sene zarfındaki icraat ve faaliyeti hakkında bir konferans vermiştir.

Paristе

PARİS, 30. A. A. — Türkiye sefirini, Paristeki Türk kolonisini kabul etmiş ve muvaffakiyetle tertipe edilen şenlikler yapılmıştır.

Sefir, irat ettiği nutukta, Cümhuriyetin teessüsündenberi katedilen merhaleleri, ve Gazi ile İsmet Paşa'nin idarelerinde elde edilen muvaffakiyetleri izah ederek, Türk-Fransız dostluğu üzerinde israr ve iki demokrasinin tam bir suretle teşriki mesaisinin yakın şarkta ve bütün dünyada sulhun takviyesine hizmet edeceğini bilhassa kâyıt ve işaret etmiştir.

Akşam, genç bir türk talebesi, inkilâbın tafsilâtlı bir tarihçesini yapmış ve müteakiben talebeler bir piyes temsil, vatan şarkıları terennüm ve türk oyunları oynamışlardır.

Moskovada

MOSKOVA, 30 .A. A. — Bütün gazeteler, baş makalelerini Türkiye Cümhuriyetinin onuncu yıl dönümüne tahsis et mektedirler. Economitcheskaia zizn gazetesi diyor ki :

" Türkiye hükümetinin milli iktisadiyatı tesis etmek çin takip etmiş olduğu sebatkârane siyaset, Türkiye'ye iktisat sahasında mühim muvaffakiyetler elde et mesine müsaade bahşolmuştur.

Türkiyenin iktisadi inkişafa mazhar olması imkânları ve onun iktisadi istiklâli için girişmiş olduğu cidal, Sovyetler le teşriki mesainin istikbalde daha ziyade inkişaf etmesine müsaiti şartlar vücu de getirmektedir, "

Pravda gazetesi, bu büyük yıl dönümüne tam bir sahife tahsis etmiştir. Bu sahifenin başlığı şudur:

" Türkiye Cümhuriyetinin onuncu yıl dönümü ".

Krasnaia Zvezda gazetesi de Türkiye Cümhuriyetinin onuncu yıl dönümüne tam bir sahife tahsis etmiştir. Bu sahifenin başlıkları şunlardır :

" 1923-1933", Türkiye'de on sene cümhuriyet", "Yaşasın Sovyet Rusya ve Türkiye milletlerinin dostluğu".

Za Industrializacin gazetesi, müstakil Türkiye'nin on senelik faaliyetinin bir blanoçusunu yapmakta, sınai sahada ve de miryolları inşası hususunda elde edilmiş olan muvaffakiyetleri ve Türk hükümeti tarafından ziraat meselesine atfedilen ehemmiyeti kaydetmektedir.

Krasnaia Zvezda, diyor ki :

" Eeonomik kapitalizmi, Mustafa Kemal Türkiyesinin faaliyet gösterdiği en kısa müddette kökünden kazımış bulunmaktadır. Türkiye, ihtiyacı Türkiyenin ...

M. Kemal Paşada tahliye edilenler

M. KEMALPAŞA, 29 (Milliyet) — Af kanunu dolayısile burada mahkûm ve mevkuf 36 kişi tahliye edildi.

İş Bankası Üsküdar şubesi dün açıldı

Günden güne faaliyetini çoğaltarak memlekete çok faideli işler yapan İş Bankasının Üsküdar şubesinin resmi küşadı dün yapılmıştır. .Resmi küşatta İstanbul şubesi müdürü Yusuf Ziya Bey, banka erkânı, mahalli hükümet erkânı ve hal kbulunmuştur. Üsküda rşubesi, Kadıköy şubesi gibi tasarruf işlerile müşgul olacaktır. Şube iskelebaşında ve çok zarifttir. Şube müdürlüğe İstanbul şubesi havale şefi İl hami Bey tayin edilmiştir. İş Bankası yeni şubesi, Üsküdarlıların çok sevindirmiştir. .

Rıhtım şirketinin müba-yaası işi

Rıhtım şirketi mevcut tahsisatının müsait şartlarla hükümet tarafından mübayaası için bir müracaatta bulunmuştu. Şirkete, ileri sürdüğü şartlar altında mübaya işinin yapılamıyacağı resmen bildirilmiştir.

Sofya Sefareti müsteşarlığı

Sofya sefaretinde bu sefer yeniden ihdas olunan müsteşarlığa Hariciye Vekâleti birinci şube müdürlüğünde bulunan Süleyman Saip Bey tayin edilmiştir. Süleyman Saip Bey dün Sofyaya gitmiş tir.

Yeşilovada şehit düşenler

YEŞİLOVA, 29 (A.A.) — İzmir mücadelesinde dehşetli terörler esnasında şehit düşen Maden komiserimiz Ali Rıza'nın cenazesi Ankara'ya gönderilmek üzere Afyon'a kadar Sefer Bey'in refakatinde Afyon'a gönderilmiştir. Yeşilova halkı cenazeye iştirak etmiştir.

İspanyol fazıtları

SON DAKİKA

Kemal paşada büyük bir ga...

İZMİR, 30. A. A. — Kemalpaşa kazasında ... yangından dolayı ... ve dehşet ... etmek için ... ve ... mesi talep edilmiştir.

İzmir belediyesi bu talep üzerine derhal ... miştir.

Kubilay abidesinin temeli at...

MENEMEN, 30. A. A. — Menemen istasyonunda ... sevgili canımız Cümhuriyet şehidi meşalim Kubilay ... arkadaşları bekçi Hasan ve Şükrü hatıralarında ... lecek abidenin temel atma merasimi bugün yapılmıştır.

Bu merasim için Menemen ve İzmir Halkevi idare heyetleri, Mahittin Beyle arkadaşlarile ve abidelerile saat 16 de ... muallim grupu otomobil ve "Yıldıztepe" ve gülbahçe ... Abidenin yapılacağı " ve Yıldıztepe" ve gülbahçe ... olarak fazılan bir çukurun başında toplanan binlerce ... Menemenliler namına esnaf Kenan Bey söylediği ... yalnız Kubilay ile bekçi Hasan Şevki için dikilmiş ... aynı zamanda Menemen inkilâp ve Cümhuriyet nâmına ... hazır olduğunun bir misaneti bulunduğunu ... hatırlatarak Cümhuriyet uğrunda ... Bu nutku müteakip C. H. F. Vilâyet idare heyeti ... hittin Bey dahi bir nutuk söylemiş ve nutkunda, Kubilay ... sarı ve Şevki için dikilen bu abidenin gelecek nesiller ... bunlardan irtica hadisesini yalnız nahletmekle kalmıyacağını ... gençliği ile bütün Türk gençliğinin kanlı, şanlı ... dikdettiğinin söylemiş ve temele belediye reisi ile Kaymakamı tarafından birer taş konmuştur.

Bu merasimden sonra Kubilayın mezarına bir çelenk ... Mezar başında Menemen H. F. reisi tarafından söylenen ... şehitlerin fedakârlıkları yad ve tezkâr olunmak suretile ... dilmiştir. Bundan sonra Kubilayın ve arkadaşlarının ... dana gelinerek burada binlerce halk tarafından Cümhuriyet ... yıldönümü marşı söylenmiş ve böylece merasime nihayet ... den gelen heyet te avdet etmiştir.

Maarif vekâletinin serg...

ANKARA, 30. A. A. — Maarif vekâleti tarafından ... mizin onuncu yıl dönümü bayramı münasebetile bu ... Paşa lise enstitüsünde büyük bir maarif sergisi ... İkinci teşrinin ikinci gününe kadar açık olan bu ... ve mesleki tedrisat ile güzel sanatlar kısmına ayrılmıştır.

Tedrisat kısımlarında cümhuriyetten evvel ... ve Cümhuriyet devrinde tahip edilen gayeler, bu ... rilmekte ve güzel sanatlar kısmında da talebenin ... fikler ve bu sanatın mimari ve tezyinat şubelerinde ... miştir.

Ankarada on yıl iktı...

ANKARA, 30. A. A. — Cümhuriyetimizin ... ramı münasebetile milli iktisat ve tasarruf ... on yıl iktisat sergisi bugün saat 15,30 da A... muma açılmıştır.

Memleketimizin Cümhuriyet devrinde t... halarındaki varlığını gösteren bu sergide, ay... letinin kitap panayirine de yer ayrılmıştır.

Tayyarecilerimiz

EDİRNE, 30 (Telefonla) — Yüzbaşı ... da şehrimize on tayyaremiz helmiş tir. Şeh... mıştardır. Fırka tarafından tayyarecilerin ... ziyafet verilmiştir. Ziyafette Vali Salim ... mandanı Miralay Enis , adliye erkânı, je... merkez ve nahiye ocakları reisleri hazır b... rafından Gazi Hazretlerini selâmlayan b... şi Ekrem Bey bu nutka heyecanlı bir ce... akıp belediyede bir balo verilmiş - tir.

Ankarada hal... rinde söylene...

ANKARA, 30 (Milliyet) — Bu sabahtan itibaren başlayarak şehrin üç yerine konan Cümhuriyet Halk fırkası halk kürsülerinden çoşkun nutuklar söylenmiştir. Kürsülerde söylenen nutuklar halkın heyecanını beslemiş, bayramın manasını arttırmıştır.

Halk kürsülerinin söyleyenleri, dinleyicileri bayramın ikinci gününü en manalı şekilde geçirenler olmuşlardır.

Akşama kadar bu kürsülerin dört yanını sayısız halk bilhassa sonsuz heyecan içinde son bir telkine hazır köy ... lülerin manalı kalabalığı sarmış bulunmaktadır. Hakimiyeti Milliye mu... danında kürsüde ilk sözü İnsaatçı Ha... biye ustalarından Ali B. almıştır. T... inkılâbının kendine güzelliğini ... çilerinin Türk inkılâbına ... ları derin milliyetçi ... li, halkın sevinç ... belli ... vak Hariciye ... den Fuat Bey ...

Cumhuriyet

Nüshası her yerde 5 Kuruştur

-Yunan Muahedeleri İmzalandı

Ankara'da Cumhuriyet Bayramı

Büyük geçit resminde Yunan ve Macar Başvekilleri de bulundular

Cumhuriyet balosu fevkalâde oldu. Gazi Hz. Madam Venizelos'la dans ettiler ve çok alkışlandılar. Gazi Hz. misafir Başvekillerle görüştüler

Misafir Başvekiller geçit resminde [1 M. Venizelos, 2 Tevfik Rüştü Bey, 3 Kont Bethlen, 4 M. Mihalakopulos]

Misafir Başvekillerin intibaları

Geçit resminden sonra

Gazi Hz.

Misafir Yunan gazetecilerine beyanatta bulundular

Ankara 30 (Telefonla)— Cumhuriyet Bayramı bu sene fevkalâde merasimle kutulandı. Misafir Başvekillerin vücudü en büyük bayramımız için yapılan tezahürata daha başka bir mana ve mahi

Cumhuriyet, 31 Teşrinievvel 1930. Cumhuriyet Baloları, yabancı sefirlere Türkiye'nin modernleşme düzeyinin sergilendiği sembolik önemi yüksek ritüellerdi.

Cumhuriyet

Cumartesi 31 Ekim 1953

Gnl. Gruenther'in İzmirde demeci

NATO uçakları icabında atom bombası taşıyabilecek şekilde techiz edilecekler

Atlantik Orduları Başkomutanı beyanatında Avrupaya daha fazla atom topu birlikleri gönderileceğini de açıkladı

Cumhuriyetimizin 30. yıldönümü ve dünya

Eisenhower bir mesaj gönderdi, bir çok Amerikan şehirlerinde "Türk Günü,, yapıldı

Köylü Partisi büyük kongresi dün açıldı

Partinin Genel Başkanı Remzi Oğuz, (C. H. P.) ve (D. P.) yi tenkid eden uzun bir konuşma yaptı

Beykozda feci bir kaza

Avusturya işgale karşı ayaklanıyor

Eski Arnavud Kralı Mısırda tevkif edildi

Yunan Trakyasından ırkdaşlarımız kovuluyor!

Evleri basılan, eşyaları yağma edilen Türkler canlarını kurtarmak için kütle halinde memleketimize iltica başladılar

Talebe Birliği ile Rektör arasındaki ihtilâf

Eyübde çirkin bir hâdise

Halk Partili 73 yaşında bir ihtiyarla bir genc. Demokrat Partiye mensup kimseler tarafından dövüldüler

Bayram Ertesi

Transcription of the visible portion of the newspaper page.

Cumhuriyet, 31 Ekim 1953. 1950'lerle birlikte, dış gözlemcinin takdiri yerini dış politik ilişki ve tercihlere bırakır. '50'lerde modernleşmenin göstereni değişmiştir. 'Dünya' artık Amerikadır: "Eisenhower bir mesaj gönderdi, birçok Amerikan şehirlerinde "Türk Günü" yapıldı".

2.4.Köşe ve Yorum Yazılarının Tematik Analizi

2.4.1.Cumhuriyet'in Kazanımlarının Vurgulanması

Köşe yazılarında birden çok kategorinin iç içe geçtiği durumlar sık gözlenmektedir. Yazı Cumhuriyet'in tarihselleştirilmesini, ardından kavramın anlamlandırılmasını, sonrasında ise kazanımların vurgulanmasını ve kavramın savunmasını içerebilmektedir. Dolayısıyla tek türe giren rafine yazılara rastlamak olası gözükmemektedir. Buna karşın, farlı kategorilerin tipik örneklerini ayırt etmek mümkündür. Yazının yan temaları dikkate alınmakla birlikte, ana tema temel alındığından, köşe yazılarında en çok işleyen kategori, kazanımlara vurgu kategorisi olmuştur.

Erken Cumhuriyet dönemi Cumhuriyet Bayramı kutlamalarının tamamının, Cumhuriyet'in tam da kendisini bir başarı öğesi, bir gurur objesi ve bir kopuş olarak sunduğu dönemler olduğu söylenebilir. Cumhuriyet'in bir yeniden doğuşu, bir dirilmeyi ve eskiden yeniye doğru keskin bir atılımı temsil ettiği bu kuruluş döneminde, cumhuriyet bayramları coşkunun halkla paylaşıldığı ve popülerleştirilmeye çalışıldığı zamanları temsil eder. Bu dönem aynı zamanda Cumhuriyet'in genel bir muhasebesinin yapıldığı, Cumhuriyet'in kuruluşunun tarihselleştirildiği, bu açıdan rejimin kendi otobiyografik hafızasını oluşturduğu zamanlardır. Cumhuriyet'in topluma kazandırdıkları ve katkıları, dolayısıyla 'inkılâpçı' karakteri ve yapılan inkılâplar, Cumhuriyet bayramı kutlamalarının ana temasını oluşturur. Özellikle 1930'lar ve erken 1940'lar, Cumhuriyet'in özbeğenisinin doruk yıllarıdır. 1950'lerle birlikte ise, Cumhuriyet'in devletle özdeş bir kavram olmaktan çıkıp, bir 'rejim' olarak tanındığı ve eleştirilmeye başlandığı gözlenir.

Cumhuriyet bir başarı öğesi olarak kurulurken, en çok öne çıkarılan unsur 'az zamanda çok iş başarılması'dır. Bunu ilk olarak Onuncu Yıl Nutku'nda M.Kemal Atatürk vurgular: "Az zamanda çok ve büyük işler yaptık. Bu işlerin en büyüğü, temeli Türk kahramanlığı ve yüksek Türk kültürü olan Türkiye Cumhuriyetidir." Sonrasında ise 1930'lardan 1950'lerin sonuna kadar tüm gazetelerin ortak teması bu hızdır: 'On yılda on iki asır yaratmak', "on yılda çölde modern bir şehir yaratmak", "on sene evvel on harap bir tayyare ile on beş kahraman tayyareciden oluşan hava kuvvetlerinin bugün kudretli ve muhteşem bir hava donanması halini aldı", "cumhuriyet devrinde, Türk

ticaret filosu on sene içinde on misli büyüdü", "ON YILIN, Türk istiklal ve inkılâbının kısa bir bilançosu", "On yılın yarattığı şehir: Ankara", "Türkiye Cumhuriyetinin kültür inkılâpları: henüz on yaşına basan cumhuriyetimiz, bilgi ve kültür bakımından Türklüğü baştanbaşa değiştiren ve ileri götüren büyük inkılâp hamleleriile, memlekete fikir ve duygu hareketi vermiştir", "altı senede yapılan işler, altı asra sığmayacak kadar mühim ve muazzamdır", "yüz yılı yirmi yıla sığdırdık" gibi başlıklar, Cumhuriyet'in hız ve çalışma azmi ile özdeşleştirilmesine birkaç örnektir.

Cumhuriyet'in bir başarı öyküsü olarak kuruluşunun bir diğer önemli teması 'Osmanlı ile kurulan karşıtlık', diğer bir deyişle, oluşturulmaya çalışılan 'kontrast etkisi'dir. Bilançolarda bu ayrım açıkça dile getirilir: "Osmanlı İmparatorluğu altı buçuk asırda 94 köprü yapmıştı, Cumhuriyet on senede 41 köprü yaptı" ya da "Bir Mukayese: İstibdat, Meşrutiyet ve Cumhuriyet devirlerinde Türk Donanması".[606] Bu noktada Cumhuriyet ya sıfırdan bir hamle başlatmış, ya da Osmanlı döneminin vasatları iyileştirilmeye çalışılmıştır. Örneğin Darülfünun'un durumu böyle bir iyileştirme ve düzeltmeye karşılık gelmektedir: "Darülfünun ruhunu Tanzimattan almış bir irfan müessesi idi ve ilim seviyesine yükselememişti. Üniversitenin hedefi ise Büyük Gazinin gösterdiği iz üzerinde ilerlemektir."[607] Ya da kökten bir yıkım hareketi söz konusudur: "Cumhuriyet'in yıktığı bir medrese ve onun softaları".[608]

Kimi zamansa bir işin kötü olması için onun Osmanlı İmparatorluğu tarafından yapılmasının yeterli olduğu iması içeren, halk nezdinde basit bir düşünsel karşıtlık yaratmayı hedefleyen bir üslup kullanılmıştır: "Sevr Ölüm, Lozan Hayattır! Çünkü Sevr'i Saltanat, Lozanı ise Cumhuriyet Yapmıştır"[609] Yine 1933'de yayınlanan ve Osmanlı dönemi kıyafetleri giymiş ki kişiyi resmeden bir illüstrasyonun altında: "Türk inkılâbı en önce bu insanı ve bu zihniyeti yendi. Cumhuriyet türkü şimdi başında şapkasile, Latin kökünden kolay ve düzgün alfabesiyle, Cemiyet içinde erkeğine müsavi kadınile, özleşmekte olan dilile, medreseden, tekkeden, taassubun bütün bağlarından sıyrılan, medeniyet dünyasına şerefli bir uzuv olarak giren yeni ve ileri bir insan

[606] **Cumhuriyet**, 29 Teşrinievvel 1933.
[607] Üniversite Emini Dr.Neş'et Bey, **Cumhuriyet**, 29 Teşrinievvel 1933.
[608] **Milliyet**, 29 Teşrinievvel 1933.
[609] Hukuk İlmi Profesörü M.Cemil, **Cumhuriyet**, 29 Teşrinievvel 1933.

olmuştur!"[610] denmekte, Cumhuriyet'in yenilikleri ezcümle özetlenmektedir. Yine 1933 yılında Cumhuriyet'in köy siyasetinin anlatıldığı yazıda kullanılan fotoğraf altında, "Cumhuriyetten evvel dört bin köy mektebinden çoğu içinde amme cüzü okunan böyle kerpiç, viran veya ziyadan mahrum izbe ve kulübelerdi" ve "Cumhuriyet köylerde eski mekteplerden pek çoğunun yerine böyle güzel, manzarası insana ferahlık ve ümit veren, içi aydınlık dolu asri mektepler yaptı ve hergün yapmaktadır" denmektedir.[611] Bu noktada eski ve yeni arasındaki zıtlık, illustrasyonun imgesel etkisinden yararlanılarak anlatılmaktadır.

Bu dönemde Cumhuriyet'in başarılarının geniş bir yelpaze ile sunulduğu söylenebilir. Cumhuriyet, özel ve kamusal alanın tamamını düzenleyen bütüncül bir projedir. Cumhuriyet gazetesinin onuncu yıl ilavesi, "şimendifer, heykel, Ankara'nın inşası, Adliyelerin düzenlenmesi ve adli inkılâp, yazı, dil ve tarih sahasında yapılan inkılâplar, milli bankacılık ve milli tasarruf, kadınlarla ilgili inkılâplar, maarif alanındaki hamleler, cumhuriyet devrinin yetiştirdiği yeni nesil, cumhuriyetin sanayi siyaseti, cumhuriyet devrinde spor, halkevleri, türk donanması, cumhuriyet devrinde sıhhat işleri"[612] gibi birbiriyle farklı ancak temelde toplumsal hayatı düzenleyen birçok değişikliği ele almıştır.

Dolayısıyla Cumhuriyet hem bir yıkış hem de yeniden inşayı sembolize etmektedir. Bu yıkımı gerçekleştiren ana unsur Atatürk ve onun iradesidir, çalışma arkadaşlarının başında ve ikinci büyük inkılâpçı olarak ise İnönü gelir. Ancak her şeyden önemlisi, bu inkılâp devresinde Türk halkının atası etrafında toplaması ve tek vücut olarak inkılâpların başarılmasıdır: "On İki Yıl, Atatürkün Gücü ve Türk Ulusunun Bu Güce Bağlanış ve İnanışı ile Ortaya Medeni Bir Millet Çıkarmağa Yeter Gelmiştir."[613]

Cumhuriyet Türkiyesi inkılâplarının en büyük gurur kaynağı ve Osmanlı'dan kopuş ve kazanımları simgeleyen en önemli yenilik, kadının toplumdaki statüsünü değiştiren ve Cumhuriyet'e bir modernleşme vitrini sağlayan inkılâplarıdır. Cumhuriyet kadını, erkekle eşit biçimde onun yaptığı her işi yapabilen ve eşit siyasal ve sosyal

[610] İbrahim Necmi, **Milliyet**, 29 Teşrinievvel 1933.
[611] **Cumhuriyet**, 29 Teşrinievvel 1933.
[612] **Cumhuriyet** onuncu yıl ilavesi, 29 Teşrinisani 1933.
[613] **Tan**, 29 Teşrinievvel 1935.

haklara sahip bir unsur olarak sunulur. Türkiye'nin Batılılaşmasının ve medeni bir ülke haline gelmesinin asli göstereni kadının kamusal hayata aktif katılımı ve modern bir görüntü çizmesidir. Onuncu yılda inkılâpların bilançosunu veren yayınların tümünde kadın ön sıradadır. Adliye binalarında bir yargıçtır, maarif inkişafları anlatılırken öğretmendir. Cumhuriyet inkılâplarının baş gösterenidir.

"Cumhuriyet devrinde kadınlık hürriyetinin azamisini elde etmiştir. Dünkü esirlik ve kafesten kurtuldu, kadına mukabil hayata girdi. Cumhuriyet devrinde kadın, hayatta erkeğin seviyesine yükselmiştir. İşçi kadın, memur kadın (…) artık içimize bizimle beraber yaşıyan bir arkadaştan başka bir şey değildir. "[614] Fotoğraflarda ise kadın okulda, işinin başında, spor yaparken, nutuk söylerken, araba kullanırken ve erkeklerle beraber kamusal hayatta gösterilir. Fotoğraflarda başı açıktır ve modern kesimli kısa saçları vardır. Bu tarzıyla Avrupalı bir kadından farkı yoktur. Cumhuriyet, "hayatın her sahasında, her işin başında kadını erkekle beraber yürüyen bir rejm" olarak tasvir edilir. Bu özellikleri Cumhuriyet'i "sağlam ve en iyi düşünen rejim" yapmaktadır.[615] Maarifle ilgili gelişmeler anlatılırken de kadınlar ve genç mektepli kızlar ön plandadır. Spor yapan genç kızlar, yarının analarıdır aynı zamanda.

"Avukat, Doktor, Hâkim, Mühendis, Tayyareci, Öğretmen, İşçi… Bu Toprak Üstünde Gördüğünüz Bütün Bu Kadın Tiplerini Cumhuriyet Yarattı ve Kadının Analığını, Yuvanın Temelliliğini de Yine O Sağladı."[616] Cumhuriyet'in bu bağlamıyla etkin bir 'devlet feminizmi'ni benimsediği ve uyguladığı söylenebilir.[617] Osmanlı İmparatorluğu'nda filizlenmeye başlayan kadın hareketinin etkisizleştirilmesi[618] ve kadınla ilgili inkılâpların tümünün devlet eliyle yürütülmesi, modernleşme atılımının devlet tekelinde ve kontrolünde olması isteğini yansıtmaktadır. Bu durum, Cumhuriyet'in kendisi dışında bir modernleşme aktörü ile modernleşme hamlesini paylaşmama isteğine bağlanabilir. Devrimi gerçekleştirenler aksini düşünse de, bir kopma stratejisi kendini dayatmaktadır. Modernleşme seferberliğine katılması

[614] **Cumhuriyet**, 29 Teşrinievvel 1933, Cumhuriyet Bayramı ilavesi.
[615] **Cumhuriyet**, 29 Teşrinievvel 1933.
[616] **Tan**, 29 Teşrinievvel 1935.
[617] Nermin Abadan-Unat, "Söylemden Protestoya: Türkiye'de Kadın Hareketlerinin Dönüşümü", **75 Yılda Kadınlar ve Erkekler/Bilanço 98**, Türkiye İş Bankası Yayınları ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.323-336.
[618] Bkz; Yaprak Zihnioğlu, **Kadınsız İnkılâp**, Metis Yayınları, İstanbul, 2003.

istenenlerin, bir ilüzyon dahi olsa, bir şeyleri başlattıklarına inanmaları zorunludur. Bu ilüzyon olmasa, ne irade ve projeye dayalı bir politika mümkündür, ne de özerk öznelerden beklenebilecek yenilikler.[619] Cumhuriyet'in de kendisini Osmanlı'dan kopuş ve yeniden doğuş olarak sembolize ettiği bu dönemde, Osmanlı'dan arta kalan modernleşme hareketleri Cumhuriyet'in kendinde toplamayı arzu ettiği 'tek modernleşme motoru' olma özelliğini sekteye uğratmakta, diğer bir deyişle bu hareketler Cumhuriyet'ten 'rol çalmakta'dır. Kadınların talebinden fazlasını veren, ancak kadınlarla temastan kaçınan bu tarzı, kamusal alana duyulan güvensizlik ile de ilişkilendirmek mümkündür. Devrim dönemlerinde arzulanan tek tiplilik, toplumsal dönüşüm için olmazsa olmaz görülmüş, bu nedenle kadın hareketi, Türk Kadınlar Birliği oluşumu altında resmi otoriteye bağlanmıştır.

Bu dönemi ulus kurma sürecinde kadınlık ve erkekliğin inşasına bağlamak da mümkün gözükmektedir. Ulus-inşasında kadına ve erkeğe biçilen rollerde erkek şeref, vatanseverlik, cesaret, görev gibi terimlerle ilişkilendirirken, kadın ise bedeni ile vatanı temsil eden ve bedeniyle vatana çocuklar doğuran bir misyoner olarak temsil edilir. Ulus-devletin kadınlık ve erkeklik kategorilerindeki dikotomi, ulusu yatay bir 'erkek kardeşler topluluğu' olarak tasavvur ederken, kadını söylemsel düzeyde bu yataylık dışında, kimi zaman yukarda ve yüce (kutsal) bir ana olarak konumlar, kimi zamansa 'vatanın namusu'nu çağrıştıran ve simgeleyen bir gösteren olarak.[620] Cumhuriyet döneminde kadına bahşedilen tüm ayrıcalıklara rağmen, gerektiğinde ulusa çocuklar yetiştirecek bir anne olarak konumlaması, ulus-devletin cinsiyet rollerini yeniden ürettiğini göstermektedir.

Kadının toplumsal hayattaki gelişmesinin 1930'larda heyecanla yazı dizilerine ve haberlere konu olduğu gözlemlenirken, 1940 ve 1950'lerde, kadının toplumsal hayattaki yerinin fotoğraflarla aktarıldığını söylemek mümkündür. Bu fotoğraflarda kadın Cumhuriyet'in başarılarını varlığıyla simgeler ve başlı başına bir gurur objesidir. İnkılâpların görselleştirildiği her yerde kadın vardır. Atatürk'ün yanında, halk

---

[619] Nuri Bilgin, *Siyaset ve İnsan…* **a.g.e**, s.62.

[620] Bkz; Joane Nagel, "Erkeklik ve Milliyetçilik: Ulusun İnşasında Toplumsal Cinsiyet ve Cinsellik", Çev: Aksu Bora ve Afsaneh Najmabadi, "Sevgili ve Ana Olarak Erotik Vatan: Sevmek, Sahiplenmek ve Korumak", Çev: Tansel Güney, Elçin Gen, **Vatan, Millet, Kadınlar** içinde, (Der.) Ayşe Gül Altınay, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s.58-95 ve s.118-154.

kürsüsünde halk hatibi olarak, beden terbiyesi hareketleri yaparken, törenlerde bayrak taşıyan genç, mektepli kızlar olarak, bayındır bir kentin önünde, modernleşmeyi simgelerken.

İnşa sürecinin 1950'lere kadar sürdüğü ve her yıl, Cumhuriyet bayramlarının Cumhuriyet'in bilançosunu çıkarmak için sembol günler olarak seçildiği söylenebilir. 1940 ve 1950'lerde de hâkim söylem Cumhuriyet'in az zamanda çok iş başarması ve hızlı modernleşmedir. Osmanlı dönemi ile kurulan tezatlık ise hem sürmekte, hem de bu söylemden kopuşlar yaşanmaktadır.

Örneğin 1942 yılında Son Telgraf gazetesinde "19 yıl… Tarihin ölçüsüile çok kısa olan bu zaman mefhumu asırlara sığmayacak kadar verimli, özlü günlerin muhassalasıdır ve bugünü iyi anlamak için düne bakmak lazımdır"[621] denmekte, Cumhuriyet'in başarılarının hızı anlatılmaktadır. Yine Vatan'da "Yüz yılı yirmi yıla sığdırdık"[622] denmekte, inkılâpların hızı ile övünülmektedir.

Osmanlı ile kurulan zıtlık söylemi de 1940'larda sürmektedir. Son Telgraf'ta Reşad Feyzi Yüzüncü'nün "22 Yılda Yapabildiğimiz" başlıklı yazısında "Türkiye'de Cumhuriyet idaresi elbette büyük hizmetler görmüştür. Osmanlı idaresinin son yıllarına ait kokmuş kafatası ile bugünkü ileri zihniyetlerimizi taşıyan başlarımız arasında, dağlar kadar fark vardır"[623] diyerek Osmanlı İmparatorluğu ile yaratılan farkı yeniden vurgulamaktadır.

Cumhuriyet'in her yıldan kapsamlı bir bilançosunun yapılmasına, özel kutlama zamanları olasılık vermektedir. 25. yıl, 30.yıl bu tarz kapsamlı muhasebelerin yapıldığı zamanlardır. Bu yazılarla amaçlanan dün-bugün-gelecek çizgiselliğinde, Cumhuriyet'in başarılarını karşılaştırmalı olarak yorumlamak ve az zamanda katedilen yolu vurgulamaktır: "25 Cumhuriyet yılında Türk Tiyatrosu", "25 Yılda Üniversite Şuurumuzun Gelişmesi", "Son 25 Yıllık Edebi Hayatımız"[624].

1923'ten 1953'e 30 yılın bilançosunu yapan Vatan Gazetesi de, "Bayındırlık ve ulaştırma işleri", "kadınların mevkii", "adalet işleri, kanunlarımız", "iç ve dış

---

[621] Haluk Cemal, **Son Telgraf**, 29 Teşrin 1942. *(yazım yanlışları metinlerin orjinalinden kaynaklanmaktadır.)*
[622] **Vatan**, 29 Teşrin 1942.
[623] **Son Telgraf**, 29 Ekim 1945.
[624] Tümü için bkz; **Cumhuriyet**, 29 Ekim 1948.

vaziyetimiz", "mali ve iktisadi işler", "şapka inkılâbı, kadınların kayık olduğu mevkie çıkarılması" ve "milli müdafaa kuvvetlerimiz" başlıkları altında incelediği Cumhuriyet tarihi gelişmelerini, grafik ve tablolarla sunmakta, burada hem Cumhuriyet'in kuruluşu ve başarıları tarihsel bir anlatı ile hafızaya taşınmakta ve Cumhuriyet'in otobiyografik hafızası güçlendirilmekte, hem de Osmanlı ile kurulan karşıtlık gibi ana anlatılar yeniden inşa edilerek Cumhuriyet'in kuruluş anlatısı sürdürülmektedir.[625]

1950'lerle birlikte dikkat çeken unsur, Osmanlı'ya bakışın daha mesafeli ve duygulardan arınmış bir boyuta gelmesi ve Osmanlı ile kurulan bağın öne çıkarılmaya başlanmasıdır. 1950'leri hafızanın çoğullaşma dönemi olarak tanımladığımız için, inkılâplara bakışta da bu çoğullaşmanın yaşanması kayda değerdir. Örneğin Vatan Gazetesi'nde, Tanzimat ve Birinci Meşrutiyet, Cumhuriyet'in habercileri ve öncülü sayılmakta, Reşat Kaynar'ın "Türk inkılâbında Tanzimat ve Birinci Meşrutiyet" başlıklı yazısında "Tanzimat ve birinci meşrutiyet, gerilik kuvvetleri tarafından yok edilmeseydi memleket zamanın medeniyet seviyesine ulaşacak ve belki de onu aşacaktı"[626] diyerek, Osmanlı ve Cumhuriyet tarihini 'Türk tarihi' parantezine alarak, bir devamlılık ve süreklilik ilişkisi kurmaktadır. Yine yazıda kullanılan fotoğrafın altında "1293 (1877) senesinin 7.ci gecesi halkın Beyazıt meydanında ilk hürriyetperverane nümayişi" denmekte, Cumhuriyet ile sıfırdan başlatılan bir ilerleme ve modernleşme olayı tarihlendirilmektedir. "Altı Yüz Senelik Osmanlı İmparatorluğu Nasıl Çöktü?"[627] başlıklı yazı ise, İstanbul'daki İkinci Meşrutiyet ve hürriyet şenlikleri, İkinci Meşrutiyet meclisinden görüntüler ve Selanik'te hürriyetin ilanı sonrası verilen nutukları gösteren fotoğraflarla Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönem siyasal hayatının Cumhuriyet ile bağlantılandırılması ve Osmanlı'nın arkaik bir padişahlık olmadığı imasını içermesi açısından önemlidir.

Vatan Gazetesi'nin 1952 Cumhuriyet bayramı ilavesinde Adnan Menderes'in "Bizde hakiki manasile cumhuriyetin 950ye kadar kurulduğu iddia edilemez"[628] sözleri, Cumhuriyet'in kurucu anlatısının sorgulanmaya ve alternatif/paralel anlatıların geliştirilmeye başlandığını gösterir. Bu dönem aynı zamanda Cumhuriyet'in hukuk

[625] **Vatan**, 29 Ekim 1953.
[626] Reşat Kaynar, "Türk İnkılâbında Tanzimat ve Birinci Meşrutiyet", **Vatan**, 29 Ekim 1952.
[627] M.H. Zal, **Vatan**, 29 Ekim 1952.
[628] **Vatan**, 29 Ekim 1952.

devleti, demokrasi, insan hakları gibi meselelerle ilişkilendirilerek, erken cumhuriyet dönemi eleştirisinin yapılmaya başlandığı, dolayısıyla Cumhuriyet'in ana anlatısının da sorgulandığı bir dönemi başlatmıştır.

1950'lerin bu anlamda toplumda kutuplaşmaların yaşandığı bir dönem olmaya başladığı söylenebilir. Cumhuriyet inkılâplarının sorgulanması ve Demokrat Parti iktidarının bazı inkılâplardan geri adım atması, Cumhuriyet'in Osmanlı İmparatorluğu'ndan kesif bir kopma değil, bir süreklilik içinde ele alan anlatının yükselişi ve özellikle toplumun din ile kurduğu ilişkinin yeniden yorumlanması 'mürteci' kavramının yeniden tartışmaların parçası olmasına neden olmuştur. Cumhuriyet'in otuzuncu yılında Cumhuriyet gazetesinde gençlere ayrılan bir bölümde İstanbul Teknik Üniversitesi Talebe Birliği Genel Sekreteri şunları söylemektedir: "(…) *Cumhuriyet denince akla hemen devrimler gelir. Menfaatleri bakımından beğenmedikleri bu devrimlerin karşısına bir kütlenin, fakat şuursuz bir kütlenin çıktığını esefle görüyoruz. Bu kütleyi de tek bir isimle isimlendirebiliriz: Mürteciler. Peşinen söyleyelim ki, bu memlekette mürteciler sureti kat'iyede barınamazlar. Burası Atatürk Türkiyesidir, devrimler Türkiyesidir. Mürteciler şuursuz bir kütledir, çünkü cahildirler, ne yaptıklarını ve ne yapacaklarını bilmemektedirler. 1 veya 2 kişinin, kendi menfaatlerini tahakkuk ettirmek için kandırdıkları bir kütledirler(…)*."[629]

Çok partili hayata geçiş ile birlikte belirginleşen toplumsal polarizasyonun 1960 darbesiyle iyice keskinleştiği ve sonraki yıllarda da devam edecek biçimde toplumsal hafızada önemli bir kırılma yarattığı gözlemlenebilir. 1960 bu yönüyle Cumhuriyet'in kuruluşu sonrası, ikinci bir inkılâp olarak selamlanmıştır. Son Havadis 1960 Cumhuriyet bayramını "İnkılâbın ilk Cumhuriyet Bayramı" olarak nitelemekte, 29 Ekim günü manşette Atatürk'ün sözlerine yer vermektedir: "Memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet, delalet ve hatta hıyanet içinde bulunabilirler..."[630] Cemal Gürsel'in manşetten verilen, Anıtkabir'de ağlayarak söylediği "Bizim Ata'ya olan sevgimiz geçici değildir"[631] sözleri ise, rejimin restorasyonunu ima etmektedir.

[629] **Cumhuriyet**, 29 Ekim 1953, 30.Yıl İlavesi.
[630] **Son Havadis**, 29-30 Ekim 1960.
[631] **Milliyet**, 30 Ekim 1960.

Vatan, 29 Birinteşrin 1942. İnkılâpçıların ve inkılâpların hızı ile övünmek, kurucu dönemin en belirgin özelliğidir.

On iki Yılda On iki Asır Yarattık!

On İki Yıl, Atatürkün Gücü Ve Türk Ulusunun Bu Güce Bağlanış Ve İnanışı İle Ortaya Medenî Bir Millet Çıkarmağa Yeter Gelmiştir.

On iki Yılın Bütünlüğüne Ve Yaratıcılığına Kısa Bir Bakış

Bugün Cümhuriyetin on ikinci yıldönümünü kutluyoruz. Genç Türkiye Cümhuriyetinin on ikinci yıldönümü, herhangi bir başka memlekette kutulanan ulusal bayramlardan çok daha geniş bir anlamı ve hüviyeti taşımaktadır. 12 yıl bir millet ve devlet hayatında uzun değil, hattâ kısa denecek bir zamandır. Fakat, Atatürk devrimi, asırların klâsik süratini en dar vakite sığdıran hamlelerin bütünlüğü ve hızlanışıdır.

12 yıl, Atatürkün gücü ve Türk ulusunun bu güce bağlanış ve inanışı ile ortaya yepyeni ve medenî bir millet çıkartmağa yeter gelmiştir.

Osmanlı imparatorluğundan dün aldığımız vatan parçası bir harabe ve onun ankazı halinde idi. Yurdun bütün tabii varlıkları, asırların ihmali ve lâkaydisi içinde âdeta yokolmuştu. Türk milletinin benliğindeki ölmez enerji kaynağı o kadar körletilmişti ki, birçok yabancılar, küllenmiş bir ateş gibi, için için yanan bu hızı inkâra kadar varmışlardı.

On iki yıl evvelki yurt, bin bir felâket geçirmiş, bin bir acı görmüş sakinlerine, sadece, son bir melce olmaktan başka birşey değildi. Bu toprakları, bu millete çok görenler, Türk ulusunu bütün bütün yersiz, yurtsuz bırakmak için, ellerinden geleni yaptılar. Atatürk çocukları, Büyük Türk Atasının yirminci asra istiklâle örnek bir vatan armağan edeceğine inanarak, onun peşinden ayrılmadılar.

Türk Birliği

Vatan birliği, toprak, sınır birliği yaratırdı. 12 yılın en büyük bir karakteri de, bütün ve ayrılmaz bir toprak üzerinde bir manevî birlik yaratmasıdır. Yeni Türk camiasının ilk kudreti bu yaratıcılığındadır. Millet, muayyen bir hudut içerisinde dağınık bir şekilde yaşayan insan kütleleri demek değildir. Medenî bir millet, daha bazı vasıflara maliktir ki, bu izleri yeni Türk ulusu üzerinde ettit etmelidir. Manevî birliğini temin edemiyen millet, ne kadar kalabalık ve üzerinde yaşadığı memleketin sınırları nekadar geniş olursa olsun, hiçbir zaman medeni vasfını taşıyamaz. Böyle bir insan kalabalığının uzun zaman yaşıyabileceği de kestirilemez. Modern Türk milleti, bütün fertlerini aynî gaye, aynî hedef, aynî ülkü, aynî heyecan etrafında toplayabilmiştir. Atatürkün en büyük kudreti, böyle

bir millet yaratabilmiş olmasındadır.

Cümhuriyetçi nesil

Bugün, genç Cümhuriyet Türkiyesinin, sağlam ve sarsılmaz temellere dayandığını göğsümüz kabararak söyliyebiliyoruz. Çünkü, herşeyi vukuundan evvel ve çok ileriyi gören Atatürk, Cümhuriyeti zinde ve kuvvetli Kamâlist gençliğe emanet etmiştir. Bugün, yurtta Cümhuriyetçi, ülkücü, Osmanlı neslinin bütün manevî illetlerinden uzak bir gençlik yetişmiştir.

Sınırlarımız içinde yeni rejimin ruhlara işlediği, düşüncelere hâkim olduğu, nasıl güneş kadar açık bir hakikatse aydınlığa, iyiye, doğruya ve güzelliğe koşan bir gençliğin bugünkü mevcudiyeti de bu toprakların uzun asırlar göremediği bir mucizedir. Kara günlerde, yurdun kurtulması için nasıl bir Atatürk mucizesi lâzımgeldiyse, Türk camiası için böyle zinde bir gençlik yaratmak ta bir Atatürk mucizesine bağlı idi.

İnanış ve kültür

Memleketin düşünüş muvazenesini inceliyecek olursak Cümhuriyetin başlıbaşına çalışan ne derin bir Türk dimağı yarattığını görürüz. Kafamızın bu gelişmesi, soysal hayatımızda her gün kendisini daha bariz bir şekilde göstermektedir. Hasta olmayan salim bir düşünce birliği ancak iki şeyle temin edilebilirdi: İnanış ve kültür. 12 yıldır, en ziyade önem verilen çalışmalarımız zaten bu iki nokta üzerinde toplanmıyor mu?. Büyük Şefin kurduğu Cümhuriyet Halk Partisi, en kuytu vatan köşeleri ne kadar inanış ve bağlanış sembolünü alevlendiren bir meş'ale olmadı mı?.

Yeni ve medenî bir Türkiye meydana çıkarmak için, çizilen program, bizde herşeyden önce Kamâlist rejime inanmamızı tavsiye ediyordu. Bir insan, canını kurtaran kimseye nekadar bağlanırsa, Atatürk çocukları da Kamâlizme aynı sebeple ve onun kadar bağlandılar.

Cümhuriyetin başlangıcında, üzerinde yürünecek yolu çizen geniş kalkınma programı hergün adım adım takip edilerek tatbik olundu. Cümhuriyet idaresi bu vatan davasında ülkümüzü bizi kavuşturacak her vasıtayı canla başla sarıldı. Bizi yolumuzdan alıkoymak isteyenler de Türkün muannit gücü altında ezildi. İstediğimiz, yaptığımız oldu.

Yeni Türk kültürünü meydana getirmek için herşeyden evvel Osmanlı harflerini atan kültür d e v r i m i, hareketile ulusa yeni bir bilgi ufku açmış oluyordu. Harf inkılâbı memlekette okuma, yazma seferberliğini doğurdu. Bu seferberlikte, her vatandaş üzerine aldığı vazifeyi seve seve yaptı. İmparatorluk zamanında, okur yazar olmak, bir kıymet değil, nadir bir imtiyazdı. Yeni rejim okur yazarlığı, genel ulus ve yurt menfaati için bir fayda, bir kıymet haline getirmiştir. Her türlü imtiyazı, sınıfı kaldıran Cümhuriyet Türkiyesi, yurddaşları birbirine kaynaştırmak için en müessir vasıtanın söz ve yazı olduğunu takdir etmiş bulunuyordu. Yeni Türk harflerini öğrenen medenî Türk ulusu, konuştuğu dilin, derin kültür kaynaklarına girebilecek bir dil olabilmesi için, dil devrimini yaptı. Bugün elimizde cep kılavuzu dil devriminin en son eseri ve kültür alanında bu yoldaki hızın henüz başlangıcıdır. Osmanlı saltanatı bütün asırlık ömründe, yalnız cep kılavuzu kadar bir kitap ortaya koyamamıştır. 12 yıl, 12 asırdan daha kısadır. 12 yılda başarılan işler meniyet ölçüsünde çok daha geniştir.

Osmanlı idarecileri telâkkisi, mektebi bir müze, bir lüks eşya nümunesi yapmaktan ileri geçememiştir. Ve talebe o vakit felâketli bir fedakârlık olmuştur. Bugün mektep Atatürk çocuklarının koşuştuğu birinci kapıdır. Yabancılar da öyle söylüyor: Türkiyede her yerde mektep, mektep.... Osmanlı idaresi, eski nesle büyük harpte nasıl ekmek kapıştırdı ise, Cümhuriyet te çocuklarına öyle mektep ve kitap kapıştırıyor.

Türk ulusu, 12 yılın dimağlara verdiği iştah kadar, hiçbir vakit kültüre acıkmamış, susamamıştı.

Büyük kalkınma

Mütemadiyen iş yapmak, iş başarmak. Türkiyede Cümhuriyetin ikinci bir tarifi de budur. Kültür alanında, ekonomi, sosyal, bayındırlık, politika, hülâsa her sahada mütemadiyen müsbet işler başarmak... Kulaklarımız her gün, yeni yapılan işlerin müjdeleri ile uğulduyor: Bugün şimendifer Diyarbekirde açılmıştır. Bir gün Kayseri konulmuş, fakülteler ni bir Üniversitenin lamıştır. Memleket denî bir iş yoc. Türk ulusu

Bütün bir milleti tek dimağ, tek kalp bilen rejim, Kamâlist rejimidir.

Yurdu yeniden yapıyoruz

Yurdu yeniden yapıyoruz. Şu bir, kasaba, köy yeniden kuruluyor. Planları yapılıyor, hemen tatbik ediliyor. Medenî memleketlerin ihtiyaçları bir veya bir kaç değildir. Sayısı nekadar çok olursa olsun hepsini başarıyoruz. Çalıştıkça, şevkimiz, hevesimiz artıyor.

Endüstri

Ziraat memleketi Türkiye, hiçbir vakit endüstri davasını ihmal edemezdi. Buğdaymızı, diğer mahsullerimizi satabilmek için, çok daha geniş bir sahada devam ederken, şeker sanayii, pamuklu sanayii kurulu yor. Cam, kâğıt, kimyevî maddeleri için fabrikalar çalışacak. Yurt için, vatandaş için hiçbir faydalı, lüzumlu şey yoktur ki, Türk devriminin gözünden kaçmış, yapılmamış olsun.

Çoğalıyoruz

Ülkümüze bir an evvel kavuşmak için çoğalmağa, çarçabuk artmağa mecburuz. Yeni sayım bize, 16 milyonu aştığımızı müjdeliyor. Cümhuriyet bayrammın bir on iki yıl sonraki kutlulanmasında 25 milyon olduğumuzu haykırmak için çok ümidimiz vardır. Gittikçe çoğalan vatandaşların refahı, işleri üzerinde lüzumu kadar titiz bulunan cümhuriyet idaresi, bu bakımdan icap eden bütün tedbirleri almaktadır. Son göçmen hareketleri, gelişleri, yerleştirilmeleri Trakyamızın geniş bir program la bayındırlığa kavuşturulması başlıbaşına bir önemi haizdir.

İçte ve dışta sulh

Yurdun bin bir davasına dört elle sarılmış olan devlet, içeride ve dışarıda sulh parulasını asla değiştirmemekte, aksine olarak, her gün bu kesin fikri kuvvetlendirmektedir. Yurt içinde tam huzur ve sükûnet, başarılan işlerin yolunda gitmesine yardım edecektir. Devletin Dersimle civarı hakkında tatbik arifesinde bulunduğu idare şekli temi, bu noktadan mühim Türk yurdunun her köşesi Kamâlist rejimi içine sinir ve önemdedir.

Kamâlist rejim için geç yok, yıl yok, hafta, gün, dakika var.

edebileceğimiz bir sürüç ve kudrette olan Türk ordusu, de etmek isteriz ki yalnız bir müstakil topraklarımızın mutlaka asası için hazırlanmıştır. Türk ordusu, herhangi bir milletin düşman pençesini kıracağına geriye bükebilecek kuvvettedir. Hiçbir zaman Cümhuriyet ordusunun aynı kudrette bir eşi Türk ulusuna kardeşlik etmemiştir.

Bugünün zaferi

Bugün 12 inci yıldönümünü kutluladığımız büyük bayramımızın bütün mahiyet ve sebebini 12 yıl evvelki kara günleri düşündüğümüz vakit, daha çok bariz eder. Kutluladığımız yalnız bir rejim değişikliği yıldönümü günü değildir. Medenî bir millet, medenî bir Türkiyenin doğuş gününü kutluluyoruz. İşte bakımdandır ki, hiçbir başka ulus bayramları 29 Birincişrin kadar heyecan veremez, sallatacak, haykıracak şey bulamaz. Sadece bu 12 yılda başarduğumuz işleri anlatmak, muhakkak ki 12 yıldan daha uzun sürer. Bunun içindir ki, 29 Birincişrin, daima bitmiyecek bir tarihin başlangıcıdır ve biz bu on üçüncü yılda on iki yüzyılı yaratık.. demek yerinde olur.

Tan, 29 Birinciteşrin 1935. “Kısa zamanda başarılan işler” vurgusu, toplumsal motivasyonu sağlamanın en önemli unsuru olarak görülmektedir.

Cumuriyette Türk Kadını

Avukat, Doktor, Hâkim, Mühendis, Tayyareci, Öğretmen, İşçi.. Bu Toprak Üstünde Gördüğünüz Bütün Bu Kadın Tiplerini Cumuriyet Yarattı Ve Kadının Analığını, Yuvanın Temelliliğini De Yine O Sağladı..

Devrim, Türk Kadınını San'at Ve Beden Terbiyesinde De Hızla En ileriye Götürüyor

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ

Türk kadını Cümhuriyetin kendisine açtığı yo
yolunda ve her sahada en emin ve ileri adımlarla
ediyor. Devrimin yetiştirdiği hekim, avukat, m
kimyager, tayyareci, hâkim kadın içimai sa
yerini ne derece liyakatle alıyorsa beden, vüc
zevk ve terbiyesine de o kadar itina ediyor.
gördüğünüz genç kızlar Güzel San'atler a
çeşitli atelyelerinde çalışan, terbiyebedemiy
rinde yetişen, konservatuvara devam eden
nesli genç kızlardır.

Tan, 29 Birinciteşrin 1935. “Avukat, Doktor, Hâkim, Mühendis, Tayyareci, Öğretmen, İşçi... Bu Toprak Üstünde Gördüğünüz Bütün Bu Kadın Tiplerini Cumhuriyet Yarattı Ve Kadının Analığını Ve Yuvanın Temelliliğini De Yine O Sağladı”.

Cumhuriyet devrinde kadınlık

Dünkü

kadına mukay

Bugün hayatın hep

hasında kadın

Cumhuriyetin

kurucu

Ulu Gaziye

Cumhuriy

Hürriyetinin azamisini elde etmiştir

esten kurtuldu,

hayata girdi

Evde ve siyasette

hürriyet kazandı

Hayatın her sahasında, her işin başında kadınerkekle beraber elde

Bu mazhariyeti de Cumhuriyetimizin sağlam ve iyi düşünen reji

Cumhuriyet, 29 Birinciteşrin 1933. “Cumhuriyet devrinde kadınlık, hürriyetinin azamisini elde etmiştir.”

Darülfünundan Üniversiteye

Darülfünun, ruhunu Tanzimattan almış bir irfan müessesesi idi ve ilim seviyesine yükselememişti

Üniversitenin hedefi ise Büyük Gazinin gösterdiği iz üzerinde ilerilemektir

29 teşrinievvel: Bugün onuncu yaşını bitiren bu tarih, yeni Türkiyenin varlığını doğurmuştur. Cumhuriyet yalnız bugünün nesline değil Türk istikbalinin asırlarına da kutlulanacak günler hazırlıyor...

Bu tarih, milli kurtuluş savaşır bütün dünya zaferlerinden büyük sayılan Büyük Gazinin kurduğu yeni Türkiyenin doğum günüdür.

On sene evvel bugün, Osmanlı tarihinin son üç buçuk asırlık acıklı ve karanlık sahifeleri kapanırken; asri demokrat, laik Gazi Türkiyesi doğmuştur.

Yükseliş mücadelesinde garbin hızla yürüyen hareketleri karşısında Osmanlı Türkiyesi, millî siyasî ve iktisadî inhitat içinde bunalmış bir...

Tanzimat gibi garp modellerine uydurularak şekil verilmek istenen yaşayışımızı, programsız yürüyen ve yarım kalan ıslahat teşebbüsleri düzeltememiş, millî kültürü tebarüz ettirememiştir.

Türk milletinin ruhunda, Cumhuriyet için derinliği uzun asırlara dayanan bir aşk vardı. Tarihin çok eski zamanlardaki büyük kurultaylarile Cumhuriyet sevgisini duyan Türk kalbini, Osmanlı saltanatının asırlarca süren istibdadı bu aşktan ayıramamış, Sakarya, Afyon, Dumlupınar zaferlerile Türk varlığını bütün dünyaya saydıran Büyük Gazi, kurulusundanberi öz bir istikbale kavuşamamış olan yeni Türkiyenin temellerini Cumhuriyet abidesi üstüne kurmuştur.

Bu on sene, tarihten evvelki varlığımızı, tarihten sonra da yirminci asır dünyasının medeniyet ailesi içinde her milletin yükseğine çıkaran ictimaî benliğimize şeref ve gurur veren eserlerle doludur.

İmparatorluk tarihinin uzun asırlarında başarılamıyan işleri, düşünülmiyen ihtiyaçları, inkılâbımızın on senelik hayat kadrosu içinde Büyük Gazinin yüksek dehası doğurmuş, Cumhuriyet Hükümeti bu dehanın mucizelerine şekil vermiştir.

İSTANBUL DARÜLFÜNUNU

Cumhuriyetin en güzel eserlerinden biri de yeni Üniversitemizdir. Burada kabiliyetli başlar, sağlâm dimağlar yetiştirmekle meşguldür

tadil ve tensik edildi. Birinci ders

Heyetince tanzim edilerek Yüksek

tedrisatının 3 senede fiilî kab

Cumhuriyet, 29 Birinciteşrin 1933. Osmanlı'dan kalan kurumların ilgası ve/veya ıslahı Cumhuriyet'in kuruluş döneminin temel amaçlarındandı. Darülfünun bu kurumlardan biridir.

değiştiren MİLLÎ KAHRAMAN bir yumrukta bu sinsi yılanları ezdi.

Medrese ve tekke denilen bu kara kuvvet müesseseleri, hep halifelik denen mevhum kudrete dayanıyordu. Kendisine ve memleketine karşı birleşmiş gördüğü Hı-tiyan dünyasına mukabil bir

leri bile uğraşır, dururken, kimi doğunun, kimi batının nazariyeleri içinde boğulmuş, milletinin iç varlığından habersiz bilgin taslaklarının rağmına, milletin içinden kopup gelmiş olan millî KAHRAMAN, bu son zinciri de bir tek vuruşta kırıp attı.

Halifelik denen, fakat ele ge-

mektepli getirmiştir.

1925 ağustosunda yenilik binası tamamlanmıştır. O yıl, tekkeler de ortadan kaldırılmış, sarık sarabilecekler kanunla belli edilmiş, kadın, erkek Türk vatandaşları için medenî kılık ve medenî başörtüsü kabul olunmuştur.

Böylece, cümhuriyetin ilânından

Türk inkılâbı en önce bu insanı ve bu zihniyeti yendi. Cümhuriyet Türkü şimdi başında şapkasile, Lâtin kökünden kolay ve düzgün alfabesile, Cemiyet içinde erkeğine müsavi kadınile, özleşmekte olan dilile, medreseden, tekkeden taassubun bütün bağlarından sıyrılan, medeniyet dünyasına şerefli bir uzuv olarak giren yeni ve ileri bir insan olmuştur! O, yalnız bununla kalmıyor. Şimdi bu medeniyet dünyasına geçmişini ve geleceğini haber verecek en yüksek ve en çetin bilgi dağlarının tepelerine doğru tırmanmaktadır!

Türk cihangiri hilâl birliğini kurmayi düşünmüş, buna âlet olan dini ve Halifeliği eline almıştı. Onun

çirildiği gündenberi Türk tarihine hiç bir faydası geçmiyen bu kara varlık ortadan kalktıktan sonra

daha iki yıl bile geçmeden Türkiye halkı ve Türkiye irfanı lâyıklık medeniyetinin içine girmiştir.

Harf ve yazı İnkılâbımız

Milliyet, 29 Birinciteşrin 1933. “Türk inkılâbı en önce bu insanı ve bu zihniyeti yendi…”

Sevr ölüm, Lozan hayattır!
Çünkü Sevri saltanat Lozanı ise Cumhuriyet yapmıştır.
KARA DENİZ
ANKARA
AK DENİZ
Yukarıdaki haritada Sevr muahedenamesine göre yurdun nasıl parç alanıp esir olduğunu, sonra da Lozan muahedesile nasıl kurtulduğu

Cumhuriyet, 29 Birinciteşrin 1933. “Sevr ölüm, Lozan hayattır! Çünkü Sevri saltanat, Lozanı ise Cumhuriyet yapmıştır.”

VATAN

Cumhuriyet Bayramı İlâvesi

DÜN · BUGÜN · YARIN

ADNAN MENDERES DİYOR Kİ :

Bizde hakiki manasile cumhuriyetin 950'ye kadar kurulduğu iddia edilemez

1950 seçimleriyle milletimiz tam ve kâmil şekilde kendi işlerine el koyduğu zamandan beri memleket şimdiye kadar görülmemiş bir sür'atle gelişmelere sahne olmuştur.

İSMET İNÖNÜ DİYOR Kİ:

Hiç bir sahada geri hareketlere, geri kalmalara tahammülümüz yoktur

Bugünümüzün ve yarınımızın bütün mes'ut ihtimalleri her unsurdan evvel içeride siyasi emniyete, rejimde sulha ve huzura bağlıdır

Yurdun her köşesinde her sahada canlı bir faaliyet var

Hukuk devleti olmak istikametinde çok ilerledik

Fert, zümre ve çokluk eaemenliği devirleri artık aeride kalmıştır

İSMET İNÖNÜ

Yarınki Türkiye

ADNAN MENDERES

Misline rastlanmıyan çok büyük bir hâdise

Türkiye kaç asırdanberi bu kadar yüksek itibara mazhar olamamıştı

Yazan : FUAD KÖPRÜLÜ

Sadık Aldoğan Anayasada değişiklik istiyor

Millet Partisi idare heyeti âzası bunun neler olması lâzım geldiğini anlatıyor

Yazan : SADIK ALDOĞAN

Bugünkü İlâvemizde

İKİNCİDE :
★ Türk inkılâbında Tanzimat ve Birinci Meşrutiyet.

ÜÇÜNCÜDE :
★ Altı yüz senelik Osmanlı İmparatorluğu nasıl doğdu?

DÖRDÜNCÜDE :
★ Türk Üniversitesi, dünkü ilmî faaliyeti, bugünkü vaziyeti.

BEŞİNCİDE :
★ Türkiyeyi yönetenler ve Vilâyetler

NİHAT ERİM

2.4.2. Cumhuriyet'in Tarihselleştirilmesi

Erken 1930'larla birlikte Cumhuriyet, kendi geçmiş anlatısını kurmaya başlar ve bu anlatı üzerinden otobiyografik ve sosyal hafızasını oluşturur. Bu tarihselleştirmede vurgulanan ana tema, Cumhuriyet idaresinin 23 Nisan 1920'de Ankara'da ilk Büyük Millet Meclisi'nin açılmasıyla başladığıdır. Anlatının önemli bir diğer parçası Osmanlı İmparatorluğu'nun rejimin temel 'Öteki'si olarak konumlandırılmasıdır: *"29 Teşrinievvel 1920'de mağlup ve perişan Türkiye hain bir padişah ile cebbar düşmanın ayakları altında can çekişiyordu. Her yerde, kendi yurdumuzda bile hakaret görüyorduk."*[632] Cumhuriyet'e kadarki kurucu olaylar da tarih anlatısının temelleri olarak oluşturulmaya başlanır: *"(...) İzmirin düşman tarafından işgalinden dört gün sonra, 19 Mayıs 919'da Gazinin Samsuna çıkışı işte bu iman ve kanaatin ilk adımıdır. Ondan sonraki vekayi gözümüzün önünden geçiyor: Milli mukavemet, Erzurum ve Sivas Kongreleri, Millet Meclisinin küşadı, İnönü zaferleri, Sakarya, Büyük taarruz, büyük zafer, saltanatın kaldırılması ve nihayet sulh…"*.[633]

Şüphesiz Onuncu Yıl, Cumhuriyet'in kendi hafızasını oluşturma sürecinde önemli bir kurucu andır. Sonraki yıllar için 'karizmatik bir anı"dır ve bu dönemde oluşan resmi tarih anlayışı, günümüzde hala Cumhuriyet yorumlarının ana eksenlerinden birini oluşturmaktadır. Onuncu yıl Cumhuriyet için bir 'bilanço' zamanı, o ana kadar yapılanlar içinde tarihsel bir yolculuğa karşılık gelmektedir. İnkılâpların hızı ve coşkusu, şimdiki zamanın kısa bir geçmiş olarak formüle edilmesine neden olmuştur. Yapılan işler, yakın geçmişin, uzun bir geleceğe aktaracağı bir başarı öyküsü olarak anlamlandırılmaktadır. Cumhuriyet'in toplumsal hafızada başarıların miladı olarak konumlandırıldığı bu yıl, sonraki yıllarda da bir 'asr-ı saadet' dönemi olarak hatırlanacaktır.

Onuncu yıl, Cumhuriyet'in hemen her alanda başarılarının öne çıkarıldığı ve tarihselleştirildiği bir zaman dilimi olmuştur. Cumhuriyet'in kuruluş tarihinin ötesinde, başarılarının tarihi öne çıkarılmakta, Cumhuriyet'in kronolojisi oluşturulmaktadır: "İstiklal harbi-Büyük Zafer-Lozan-Cumhuriyet ilanı-Halkevleri-Gençlik…"[634] Halk Fırkasının doğuşu ve prensipleri ise, Cumhuriyet'in kuruluş evresindeki iç ve dış politik olayların analiz edildiği yazılarda, anlatının önemli unsurlarından biri olarak ortaya

[632] **Cumhuriyet**, 29 Teşrinievvel 1929.
[633] **Milliyet**, 29 Teşrinievvel 1929.
[634] **Milliyet**, 29 Teşrinievvel 1933.

çıkmaktadır.[635] 1933 ile birlikte, Cumhuriyet'in kuruluş öyküsünün anlatılaştırıldığı 'Cumhuriyet Nasıl İlan Edildi?" başlıklı makaleler, hemen her yıl gazetelerde yerini alacaktır. Buna göre "Cumhuriyet, Fırkanın Büyük Gaziyi hükümet buhranını halle tevkil ve memur etmesi üzerine Gazinin teklifi ve Meclisin ittifakı ile ilan edilmişti".[636]

1935'te sosyal hafızayı ve 'kuşak hafıza'nı oluşturmaya yönelik ilk girişimlerin başladığı gözlenmektedir. Cumhuriyet gazetesinin bayrama özel 'Cumhuriyetle Beraber Doğanlar Anlatıyor' yazı dizisi, Cumhuriyetle doğan kuşağın ve "başka bir rejim tanımayan bu kuşağın" cumhuriyetle kurduğu ilişkinin özelleştirilmesini içermektedir.[637] Hafızanın kuşaklar arası geçişkenliği çok önemlidir. Çünkü "hafıza bütünüyle *sürekliliğin* yayılmasına, bir *benzersizliğin* değerlendirilmesine ve bir *zamandiziminin* ortaya çıkmasına bağlıdır.[638] Bu yazı dizileri aracılığıyla, taşıyıcıları ile sınırlı iletişimsel hafıza, sosyal hafızaya dönüştürülmekte, dolayımlama *(mediation)* ve metinselleştirme *(textualization)* yoluyla toplumsal hafızada demirlenmesi sağlanmaktadır.[639] Bu hafıza türü aynı zamanda işlevsel hafızadır. Çünkü belli bir anlam biçimine dökülmüş bilinçli hatıralardan oluşur; bugünün ve geleceğin hizmetine koşulmak üzere belli değerlerin tesisine ve temellüküne aracılık eder.[640] Kuşak anılarının bu biçimde aktarımı, aynı zamanda, canlı hafızanın resmi hafızaya dönüştürülmesidir. Cumhuriyetin ilk dönemini yaşayanların duyguları kamusallaştırılmakta, maruz kalınan hafıza, seçilerek öne çıkarılmaktadır.

1937'de Cumhuriyet'in 'tanık kişileri'nin anıları ile Cumhuriyet anlatısı pekiştirilmeye başlanır. Benzer bir hafızaya demirleme sürecini burada da görmek mümkündür. Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya, Cumhuriyet'in özelliklerini ve faydalarını anlatırken, Cumhuriyet'i, ulusun tarihinin geçmişle kurduğu bağlardan biri olarak anlatır ve anakronik bir yorumla kavramı geçmişe sabitler ve böylece "geleneği icad eder". Cumhuriyet, aynı zamanda bir aslına dönüş olarak formüle edilir: *"Ammenin kabul*

---

[635] **Milliyet**, 29 Teşrinievvel 1933.
[636] **Cumhuriyet**, 29 Teşrinievvel 1933.
[637] **Cumhuriyet**, 29 Ekim 1935.
[638] Pierre Nora, **Hafıza Mekânları**, Çev: Mehmet Emin Özcan, Dost Yayınları, Ankara, 2006, s.160. *Vurgular metnin orijinalinden.*
[639] İletişimsel ve kültürel hafıza için Bkz, Jan Assmann, **Kültürel Hafıza: Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik,** Çev: Ayşe Tekin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001.
[640] İşlevsel hafıza için Aleida Assmann, Das Gedachnist- Brücke zwischen den Wissenschaften'dan aktaran Mithat Sancar, Mithat Sancar, **Geçmişle Hesaplaşma, Unutma Kültüründen Hatırlama Kültürüne**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

ettiği rejimle demokrasi denilen bu idare tarzı, eski tarihlerde Türkleri medeniyet ve refah seviyelerinin en yükseklerine, zulümlere ve zalimlere karşı yapılan savaşlara zaferlerin erişilmesi güç şahikalarına çıkarmıştı. Eski Türk tarihinin en son kayıtlara ve delillere göre tetebbüü demokrasinin Türi uluslarında dikkatle takip olunduğunu göstermektedir. (...) İşte Cumhuriyetin tesisi demek, yabancı kaynaklar ve teşekküllerden gelen yanlış ve sakin itiyatları, görgüleri, tesirleri, derhal bertaraf ederek Türkün asıl kaynağından gelen, hayatına ve ihtiyacına uyan, doğru ve realist usullerin (...) tatbikine başlaması demektir."[641] Türk kültür inkılâplarından sayılan Tarih Tez ve Kongreleri'nin ürünü olan, Cumhuriyet'in bir 'aslına rücü' olarak tarihselleştirilmesi fikrine başka örneklerde de rastlanır: *"Cumhuriyet tarihine bir nazar. Hâkimiyetin millette bulunması eski Türklerde kıymetli ve ehemmiyetli hayati bir kaide idi. Dört beş bin sene evvel Türklerden başka milletlerde Cumhuriyet fikri yoktu."*[642] Bu fikir Türklerin ebed müdded bir 'millet' olarak yaşadığı düşüncesini de *a priori* içinde barındırır.

1930'ların sonunda Cumhuriyet'in kuruluşu sadece kronolojik bir olaylar betimlemesi değil, bir zihniyet ve kültür dönüşümünü sembolize etmektedir: "Cumhuriyetin ilanından sonra köhne ve paslanmış müesseseler yıkıldı. Yerine ışıklı ve örümceksiz kafaların, kurtarıcı ellerin kurduğu bugünkü cemiyetin temelleri atıldı."[643] Burada tarihsel kronolojiden çok kazanımlar ön plandadır. Örneğin kadının durumu, Cumhuriyetin önemli başarılarından biri olarak sunulur: "*Osmanlı İmparatorluğunda kadın, kümes hayvanı telakki olunurdu. Peçenin ve kafesin arkasında hapsedilirdi. Cumhuriyet Türkiyesi kadınla erkeği mektepten başlıyarak, dükkânda, çarşıda, fabrikada, tiyatroda hâsılı ilmi ve içtimai müesseselerde birleştirdi, işde ve tahsil hayatında bir araya getirdi."* [644] Haberin altında 'dün' adını taşıyan bir fotoğraf dizisinde ise Vahdettin ve diğer Osmanlı padişahları görülmekte, fotoğraf altında ise şöyle denmektedir: "Cumhuriyetten önce memleket sefih padişahların, cahil softaların, üfürükçü şeyhlerin ve okuma yazması olmayan paşaların elinde oyuncak gibi idi. Millet esaret hayatı yaşıyor, ıztırap ve işkence altında inleyordu."

1940'lara gelindiğinde Cumhuriyet'in ilanını anlatan yazılar yine hafızanın temel kurucuları olarak işlev görmektedir. İlk Meclis, Cumhuriyet'in tarihselliğini

[641] B.Şükrü Kaya, **Tan,** 29.10.1937.
[642] T.Tan, **Cumhuriyet**, 29 Teşrinievvel 1933.
[643] İskender F.Sertelli, "Cumhuriyet Türkiyesinin Kuruluşu", **Son Telgraf**, 29 Birinciteşrin 1939.
[644] **Son Telgraf**, 29 Birinciteşrin 1939.

anlatan mekândır, Atatürk ise en temel tarihsel figür. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemine "umumi bir bakış", yazıların belirgin özelliklerindendir: *"Sarayın kalın duvarları arasına kapanmış olan son devir saltanat mensupları, Türk yurdunu ve Türk ulusunu tamamen unutmuşlardı. Daldıkları zevk ve sefahat âlemi onların nazarlarını İstanbul ufuklarına bile eriştiremiyordu. Yedi asır Türk ulusunu idare etmiş olan ve ilk zamanlar da damarlarındaki asil Türk kaniyle yeryüzünün en büyük imparatorluğunu kurmuş bulunan Osman gazi torunları, zamanla meydana gelen ihtilatlarla [karışma] aslını kaybetmişti."*[645] Burada "Türk yurdu ve Türk ulusu" kavramları anakronikleştirilmekte, Osmanlı İmparatorluğu'nun yükselme devirleri Türklükle özdeşleştirilirken, yıkılma nedeni olarak "karışma" gösterilmektedir. Irkçı çağrışımları olan bu yorumlar, Cumhuriyet'in kuruluşunu da 'Türkün kurtulması' olarak görmektedir.

Cumhuriyet'in kuruluş aşamaları, 1930'ların kronolojisi ile aynıdır. Samsun'a çıkış, kongreler, savaşlar ve zafer. Nutuk artık bir referans kitabı olarak, Cumhuriyet'in tarihselleştirilmesinde ve resmi anlatıda bir kaynak vazifesi görmeye başlamıştır: "Nutuktan: 17 sene evvel Cumhuriyet idaresi nasıl kabul ve ilan edilmişti? Gazi Paşa yemek sonrasında davet ettiği zevata: 'Yarın Cumhuriyeti ilan edeceğiz' dediler ve ertesi gün Cumhuriyet ilan edildi."[646]

1940'larda da kuşak hafızasının örneklerine rastlanmaktadır. Cumhuriyetle yaşıt gençlerin anıları, Cumhuriyet imgesinin toplumsal hafızaya demirlenmesi için önemli görülmüş, Cumhuriyetle özdeş bir kuşak olarak görülen gençlerin anıları, Cumhuriyet'in gençlerle kurduğu bağı göstermesi nedeniyle önemsenmiştir. Bu anılarda gençler inkılâba dair hatırladıklarını aktarmakta, inkılâpla büyüyen bir kuşak olarak farklarını anlatmaktadırlar: *"Düşündük ki 25 yaşındaki inkılâbımızın bilançosunu 25 yaşındaki bir inkılâp çocuğu yaparsa bu, ister istemez alaka çekici noktaları ihtiva edecektir. (...) Hatırlayabildiğim en uzak devirlerden biri hatıramda ne bir fesli adam, ne bir peçeli kadın, ne bir medrese, ne bir tekke, ne de eski harflerle yazılmış tek bir satır kalmıştır. (...) O zamanlar inkılâp müesseselerine şimdiki gibi insafsızca hücum edilmezdi ve onların aleyhinde en ağır sözleri sarfetmek henüz moda olmamıştı. Bize bir Türkün dünyaya bedel olduğunu öğrettiler. (...) mektebe başladıktan tam üç yıl sonra, bir gece radyoda, tapınırcasına sevdiğim Atatürkün*

[645] Aziz Ozan, "1923de Cumhuriyet Niçin ve Nasıl İlan Edilmişti?", **Tan**, 29.10.1942.
[646] **Son Telgraf**, 29.10.1940. 1941 ve 1943 yılında da benzer bir yayın yapılmıştır. Temel referans Nutuk'tur.

"Ne mutlu Türküm diyene" diye haykıran sesini tüylerin ürpererek dinlediğimi ve en koyunun müminin sarsılmaz imanı ile "Ne mutlu Türküm diyene" diye tekrarladığımı hatırlarım. (...) Ben Atatürk devrinin çocuğuyum ve Atatürk devrinin çocuğu olarak kalacağım. Bana varlığımı, kudretlerimi, imkânlarımı ve benliğimi Atatürk inkılâpları tanıttı."[647]

1950'lerde kuşak hafızasının devam ettirildiği görülür. Bu tarz anılar artık Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki coşkuya duyulan nostaljinin de dışavurumudur. Köklere dönüş ve gerçekliği temsil iddiası ile nostaljinin restoratif boyutunu temsil eder. Sosyal hafızadan çok ulusal hafıza ve anlatıdan beslenir.[648] Temel cumhuriyet anlatısı ile paralel bu anlatılarda dikkat çeken boyut, rejimin ötekilerinin temel öteki olarak benimsenmiş olması ve rejimin kazandırdıklarının genel panoramasını vermesidir. Bu anlamda 'resmi hafıza' ile paralel anlatılara sahip otobiyografik hafızalardan söz etmek mümkün gözükmektedir.

Cumhuriyet ile büyümüş bu kuşağın 1940'lardaki kuşak gibi temel özelliği, geçmişin karanlık günlerini büyüklerinden dinlemiş olmaları ve Cumhuriyet'in kazanımları ile büyümüş olmalarıdır: *"(...) Küçüklüğümde yatağımın kenarına oturup, hikâyelerini dinlediğim ihtiyar dedeannemi hatırlıyorum. (...) Kendi devrine ait anlattığı hikâyelerin mevzuunu ekseriya çarşaflara bürünmüş gece gibi kapkaranlık kadınlar, hürriyeti para ile satın alınmış halayıklar, kocalarının nazarında bir eşyadan pek de fazla değeri olmayan şahsiyetsiz kadınlar teşkil ederdi. (...) Biz Cumhuriyet çocukları, Atatürk inkılâbının Türk kadınına verdiği hürriyeti şükranla anıyoruz. (...) Cumhuriyet havası içinde bir nesil yetişti. Onun ilan edildiği yılda doğmuş olanlar, bugün üniversiteyi bitirmiş, memleketin çeşitli iş sahalarında vazife ve mesuliyet almış bulunuyor. Bu rejim için en büyük teminattır. Artık bu işten dönülemez. Biz, Cumhuriyet çocukları, onun en sağlam, en kudretli bekçileriyiz."*[649]

Cumhuriyet'e duyulan coşkunun restorasyonunu hedefleyen bu tarz anıların ortak noktası, Cumhuriyet'in korunup kollanması gereken ve her an tehlikeye açık bir kazanım olarak görülmesidir. Dönemin anı niteliğindeki çoğu yayınında bu gerilim hissedilir. 1950'lerin hafızanın çoğullaşma dönemi olduğu düşünüldüğünde, kendisini Cumhuriyet kuşağı olarak tanımlayanların, bu durumu Cumhuriyet'in kazanımlarına karşı bir tehdit olarak algıladığı gözlenmektedir. 'Karşı-devrim' tehdidi, Cumhuriyet'i

[647] Metin Toker, "Cumhuriyet ile yaşıt bir gencin notları, Benden evvelki devir ve benim devrim", **Cumhuriyet**, 29 Ekim 1948. *(abç)*
[648] Svetlena Boym, **The Future of Nostalgia**, Basic Books, NY, 2001, s.xviii.
[649] İnci Pirinççioğlu, "Cumhuriyetin İlan Edildiği Yıl Doğdum", **Cumhuriyet**, 29 Ekim 1950. *(abç)*

kırılgan bir pozisyona oturtmakta, toplumsal hafıza ve geçmişi algılayıştaki çeşitlilik, 'yekpare kütle'deki çatlaklar olarak düşünülmektedir.

1950'lerdeki önemli uygulamalardan bir diğeri, Cumhuriyet'in kurucu elitinin anılarının yayınlanması, bu anlamda kuşak hafızasının toplumdan politik elitlere geniş bir yelpazede konumlandırılmasıdır. Kılıç Ali (Milliyet, 1951), Sabiha Gökçen (Milliyet, 1956), Hüsrev Gerede (Tan, 1956), Ali Fuat Cebesoy (Vatan, 1952) bu isimlerden bazılarıdır.

1950'leri toplumsal hafızada ilk dönem mitlerinin dirildiği bir zaman dilimi olarak görmek mümkündür. Cumhuriyet, "hasta adamı büyük devlet yapan rejim"[650] olarak tanımlanmakta, "Cumhuriyetçiliğin bir kardeşi de inkılâpçılıktır"[651] denerek, inkılâp ruhu diriltilmeye çalışılmaktadır. Yine Ankara "Cumhuriyetin büyük bir eseri"[652] olarak yüceltilmektedir. Cumhuriyet, "20nci asrın bütün harb ve ihtilal kasırgaları arasında 'tek istikrarlı rejim' olarak konumlandırılmakta', Cumhuriyet'in kazanımları 'kadın' üzerinden tariflenmeye devam edilmektedir. Peyami Safa'nın Cumhuriyet'in kazanımlarını anlattığı yazısının üç figürü vardır: Soprano Leyla Gencer, kemancı Ayla Erdoğan, piyanist İdil Biret.[653] Vatan da benzer biçimde '30 Yılın Sanat Başarıları'nı kadın sanatçılar ile anlatmayı yeğlemiştir.[654]

1950'lerde Osmanlı geçmişi ile kurulan ilişkinin daha soğukkanlı bir perspektifle değerlendirilmeye başlandığı görülmektedir. Cumhuriyet Türkiyesi'nin bir kopuşla kendini tanımlaması ve Osmanlı ile manikeist bir ilişki kurması, kuruluş döneminin önemli söylemlerindendir. Cumhuriyet'in biricikliği, Osmanlı'nın ötekileştirilmesi sayesinde gerçekleştirilmiştir. Cumhuriyet'e duyulan toplumsal güven ve bağ arttıkça, Osmanlı geçmişi ile yüzleşmek kolaylaşmış gözükmektedir. Nitekim ötekileştirme, yerini anlama ve analiz çabasına bırakmıştır: "Osmanlı İmparatorluğu içinde Cumhuriyet Fikri",[655] "Türk İnkılâbında Tanzimat ve Birinci Meşrutiyet"[656], "Altı yüz senelik Osmanlı İmparatorluğu nasıl çöktü? Eski topraklarımızda birkaç yıl

[650] Abidin Daver, "Hasta Adamı Büyük Devlet Yapan Rejim", **Cumhuriyet**, 29 Ekim 1951.
[651] Va-Nu, "Cumhuriyetçiliğin bir kardeşi de inkılâpçılıktır", **Cumhuriyet**, 29 Ekim 1954.
[652] **Vatan**, 29 Ekim 1953.
[653] Peyami Safa, "Türkiye Cumhuriyeti", **Milliyet**, 29 Ekim 1956.
[654] **Vatan**, 29 Ekim 1953.
[655] Haluk Şeyhsuvaroğlu, **Cumhuriyet**, 29 Ekim 1955.
[656] Reşat Kaynar, **Vatan**, 29 Ekim 1952.

içinde onbir krallık kurulmasına yol açan hadiselerin iç yüzü"[657] örneklerinde olduğu gibi.

1950'lerde de Cumhuriyet'in bilançosunun yapıldığı yazılar yer almaktadır.[658] Yazılarda kimi zaman zımni, kimi zaman açıkça Cumhuriyet'in ilk yıllarının bir 'asr-ı saadet' olarak yorumlandığı dikkat çekmektedir: *"(...) Canım onuncu yıl. Atatürk sağdı. Halkevleri kurulmaya başlanmıştı. Dillerde devrimlerin şiirleri söyleniyordu. Sermayesi yabancı şirketler millileştiriliyordu. (...)Bir de baktık Atatürk ölmüş, bir de baktık demokrasi olmuş. Bir de baktık millete mal olan, mal olmayan devrimler ayırması yapılmaya başlanmış. Bir de baktık kara sakallılar ortaya çıkmışlar, eski Türkçe okullar açmışlar. Atatürk devrinin öz Türkçesine uygun soyadları taşıyanlar, kürsülerde arapça ezan savunması yapıyorlar. (...) Cumhuriyetin otuz altıncı yılında onuncu yılın hasretini duyuyorum."*[659]

Cumhuriyet'in tarihselleştirilmesinde ise ana anlatı devam etmektedir. Cumhuriyet kimi zaman Atatürk-İnönü-Bayar ile sembolize edilirken, Atatürk'ün asker fotoğraflarının daha çok kullanılmaya başlandığı gözlenir. Nutuk, tarih referanslarından biri olmaya devam etmekte, Atatürk'ün vecizelerine yer verilmekte, Onuncu Yıl Nutku yayınlanmaktadır.[660] İlk Meclis hala önemli bir hafıza mekânıdır.[661] Önemli detaylardan biri de 1950'lerin sonlarına doğru 'Cumhuriyet kronolojisi'nin yayınlanmaya başlanmasıdır.[662] Bu kronoloji Cumhuriyet'in ilanı ile başlamakta, önemli olaylar ve inkılâplar ile sürmekte (Şeyh Sait İsyanı, Aşarın kaldırılması, Atatürk'e suikast tertibi, Türk alfabesi kanunu, nüfus sayımı vb.) ve 1950'de Kore'de Türk tugayının zaferi ile sonlandırılmaktadır. Diğer yayınlarda ise kronoloji betimlemesi ile olmasa da 'Cumhuriyet devrinin elli mühim hadisesi' ya da 'Cumhuriyetin ilanından bugüne kadar' başlığı ile önemli olaylar kronolojik olarak öne çıkarılmaktadır.[663]

1950'lerin sonunda dikkat çeken önemli bir uygulama, Cumhuriyet'in kendi hafıza mekânlarını, yaratıcı örneklerle oluşturmaya başlamasıdır. Atatürk için bastırılan hatıra pulu bu anlamda önemli bir örnektir. Bu pul, P.T.T. Umum Müdürlüğü tarafından Atatürk'ün yirminci ölüm yıldönümü münasebetiyle bastırılmıştır; 15 ve 25 kuruş

[657] M.H. Zal, **Vatan**, 29 Ekim 1952.
[658] Bazı örnekler için **Milliyet** 1958, 1959, 1960; **Tan**, 1956; **Vatan**,1953 bakılabilir.
[659] Çetin Altan, "Cumhuriyet Bayramı", **Milliyet**, 29 Ekim 1959.*(abç)*
[660] **Son Telgraf**, 29 Ekim, 1952; **Vatan**, 29 Ekim, 1950 ve 1951.
[661] **Son Telgraf**, 29 Ekim 1953.
[662] **Tan**, 29 Ekim 1955.
[663] **Vatan**, 29 Ekim 1952.

değerinde olan pulların Türkiye'de ilk defa bastırıldığı vurgulanır. 11 Kasım'da tedavüle girecek pullar bir ay tedavülde kalacaktır.[664] 1960'da ise Parlamento Müzesi açılmıştır.[665] Bir diğer önemli gelişme, Atatürk'ün hayatının film yapılacağının duyurulmasıdır. Bu proje gerçekleşmemiştir. Ancak toplumsal hafızanın dolayımsal niteliğinin fark edilmesi ve farklı iletişim kanallarından bu hafızanın beslenmeye çalışılması ilginçtir. Habere göre: *"Atatürk'ün şahsiyeti beyaz perdede İngiliz aktörü Laurence Olivier yaşatacak. Üniversal şirketi tarafından çekilecek film 10 milyon liraya mal olacaktır.(...) Önce Atatürkün en yakınları ve onu en iyi tanıyanlarla temas edilerek bunların Atatürk hakkında vereceği malumat plağa alınacaktır. Bu hususta bilgilerine başvurulacak şahıslar arasında İnönü, Şükrü Kaya, Kılıç Ali, Falih Rıfkı Atay gibi tanınmış kimseler bulunmaktadır. (...) Bu arada Atatürk hakkında yazılmış belli başlı eserler gözden geçirilecektir. (...) Filmin galası Washington ve Ankara'da yapılacaktır. Washingtondaki galada başta Amerikan cumhurreisi ve diğer tanınmış zevat bulunacaktır"*[666]

[664] **Cumhuriyet**, 28 Ekim 1958.
[665] **Cumhuriyet**, 29 Ekim 1960.
[666] Şahin Perese, **Vatan**, 1 Kasım 1955.

10 paralık fevkalâde nüsha

Milliyet

Başmuharriri: Siirt Mebusu Mahmut

Her gerde Milliyet'in haberleri parasız verilir

3 inci yıl No. 2773

29 TEŞRİNİEVVEL PAZAR

Tel:

ON YILIN, Türk istiklâl ve inkılâbının kısa bir blançosu

Türk inkılâbı ne gibi emsalsiz şartlar altında başladı, ne zorluklar içinde başarıldı, Cümhuriyet nasıl ilân edildi?

Prensiplerini milletin özünden ve bünyesinden alan Cümhuriyet Halk Fırkası nasıl kuruldu, on sene içinde ne yaptı, şimdi neler yapıyor?

İstiklâl harbi - Büyük zafer - Lozan - Cümhuriyet ilânı - Halkevleri - Gençlik..

YZAAN: Ali Rıza

Milliyet, 29 Teşrinievvel 1933. Cumhuriyet, kendi anlatısını kurma yolundadır.

Cumhuriyet

Kutlu bir gün: Cumhuriyetin on ikinci yıldönümü

Türk milleti, Cumhuriyet rjiminde kendi yüksek yaradılışına lâyık olan idareyi bulmuştur

Milletimiz en büyük dehasını Başbuğunun sevk ve idaresi altında böyle bir idareyi bulup ortaya çıkarmakta ve ona sımsıkı sarılmakta göstermiştir

Bayram sabahı

Bayrammız kutlu olsun!

Gazetemiz, Cumhuriyet bayramının, başta Cumhuriyetimizin Ulu Yaratıcısı sevgili Ondokuzmuz ve Cumhur Başkanımız Atatürk olmak üzere, bütün yurddaşlara kutlu olmasını yürekten diler.

YUNUS NADİ

(Arkası 2 nci sahifede)

"İngiltere Atatürke suikasd teşebbüsünü nefretle karşıla

İngiliz Büyük Elçisile bir mülâkat

Sir Persi Loren

Sulh müzakereleri İngiltere, İtalyanın şartlarını kabul edemez»

Bir İngiliz gazetesi konuşmaların gizli taraflarını anlatıyor

(Arkası 8 inci sahifede)

Şimalde İtalya sol cenahına d kumandası

İtalyanlar bu cephede yeni yorlar, cenubda yağmurla kumandanı «Muharebe

'Adisababada tayyare

Roma 28 (A.A.) —

Cumhuriyetle Beraber Doğanlar Anlatıyorlar

Bayram her yerde dün

Beyazıd Cumhuriyet

Cumhuriyetimiz 12 yaşını bitirdi. Biz ondan şanlı olanlar, ondan evvelki senelerin ve devirlerin insanları, onun kadar, daha önce gelip geçmiş rejimleri de tanıyoruz. Cumhuriyetin iyiliklerini başka rejimlerin fenalıklarile mükâfedelerimizin terazisinde tartarak kıymetlendiriyoruz. Fakat karşımızda bize benzemiyen başka bir kütle var. Cumhuriyetle beraber, doğanlar ve onun içinde büyüyenler. Başka rejim tanımamış, başka rejimin adamı olmamış en halis cumhuriyetçiler. Acaba onlar ne diyorlar?

Bir arkadaşımın cumhuriyetin yıldönümile beraber kendi doğum gününe de kutluluşun bu münasebetle delikanlı ve genç kızlarla görüşmeye mecbur etti, işte onun yanıklarını:

Fotoğrafçı arkadaşla beraber on beşinci ilkmektebin kapısı önünde bir an duruyoruz. Mektep bahçesinin demir parmaklıkları önüne, mekteb haricinde kalmış olan birkaç çocuk birikmiş, parmaklıklara kollarını dolamışlar. Demir parmaklıktan içeri adeta başlarını sokmağa çabalıyarak bahçeyi seyrediyorlar.

Bahçede çocuklar yanyana, arka arkaya dizilmişler yüksek sesle Cumhuriyet marşını okuyorlar. Belli ki Cumhuriyet bayramına hazırlanıyorlar. Daha ridâkli çocuklar da büyük bir şevkle içeridekilerle beraber bu marşı söylüyorlar.

Ben kaldırımda dolaşırken mekteb duvarında olduğu halde marş söylemekte olduğu halde bir erkek çocuğa yakından hareket hastıran bir erkek çocuğa yaklaşıyorum. Benim yaklaştığımı görünce

(Arkası 7 nci sahifede)

yare mucidi kemmül eden

Hollandada Amsterdam hakkını 14 hükümet endi Volks mütehassıs lardır:

caristan, İtalya Amerika

u taşıyan

dar en süratli sini saatte 300 yareleri de bu

sta kutusu: 207

Cumhuriyetin 17 nci yılına girerken:

Cumhuriyet Türkiyesinin Kuruluşu

Cumhuriyetin ilânından sonra köhne ve paslanmış müesseseler yıkıldı. Yerine ışıklı ve örümceksiz kafaların, kurtarıcı ellerin kurduğu bugünkü cemiyetin temelleri atıldı

İkinci Türk Cumhur Reisi İsmet İnönü Büyük Millet Meclisinde tarihi nutuklarından birini söylerken

Türkiye Cumhuriyetinin Büyük Kurucusu Atatürk, bütün manevi kudretile ebediyete kadar aramızda yaşıyacaktır

Bütün işlerde hedefiniz: «Bin yaşın adamı» değil, tam adam olmaktır. Siyasette ve idarede en muzır şey, milletler ve insanlar için en zor olan felâket; Yarım bilgili adamların sâhâ hâkimiyet sahibi olmasıdır.»

İSMET İNÖNÜ

Umumî harbin bir deniz menkabesi

Bir Fransız deniz zabiti Safir tahtelbahirinin nasıl battığını anlatıyor

İngilterede Casuslarla Mücadele

DÜN:

"Cumhuriyetten önce memleket sefih padişahların, cahil softaların, üfürükçü şeyhlerin ve okuma yazması olmıyan paşaların elinde bir oyuncak gibi idi. Millet esaret hayatı yaşıyor, ıztırap ve işkence altında inleyordu.,,

Son Telgraf, 29 Birinciteşrin 1939. Cumhuriyet Bayramları Cumhuriyet'in kuruluş sürecinin ana anlatı etrafında tarihselleştirildiği dönemlerdir. En altta: "Cumhuriyetten önce memleket sefih padişahların, cahil softaların, üfürükçü şeyhlerin ve okuma yazması olmıyan paşaların elinde bir oyuncak gibiydi."

ni ziyaret ettiler

bileceğine inanmak bir çok insanlara çok zor görünüyordu.
Fakat yirmi iki yıl önce doğan Türk
— Arkası sahife 3, Sü. 5 te —

söylentiler, Polonya başkentinde katî olarak reddedilmektedir. Son zamanlarda Polonyaya tek bir Sovyet müfrezesi dahi girmemiş, buna mukabil Polonyada bulunan Sovyet garnizonları yaz
— Arkası sahife 3, Sü. 3 te —

Saracoğlu
da bir boydan
ılmış olan Türk
halarını gözönüne
altından kalkıla-

tenkid:
etimiz
huriyetimiz, çok
lerinden gazete
yerde müte-
daha pek çok
n!
le aleyhte ola-
olanı, güzelden
ledik; daha pek
sın!
için namusluya
hakâr, faziletliye
pek çok da di-
mi müsamahakâr
lleket damarları-
en temiz kanını
da vereceğiz.
sın!
bilâkis gülecek-
a bunlar olma-

Cumhuriyet ilânına karar verildiği gün

«Cumhuriyet» in ilânından bir iki gün evvel, Çankayada, Atatürk [illegible] riyasetinde Teşkilâtı Esasiye Encümeni Reisi Yunus Nadi ve diğer bir kısım encümen azalarile hususî bir toplantı yapılmıştır. Bu toplantıda Cumhuriyet ilânına karar vermiş olduğunu hazır bulunanlara bildiren Atatürk Teşkilâtı Esasiye Kanununda yapılacak tadillerin tesbit olunmasını istemiştir.

Yukarıdaki müsvedde, gerek fransızcası gerekse türkçesile Atatürk'ün kaleminden çıkmıştır. Bu satırlar Teşkilâtı Esasiye Kanununda Türkiye hükûmet şeklini tesbit eden maddenin aslını teşkil etmektedir. (Kemal Salih Sel'in koleksiyonundan).

Cumhuriyet, 29 Birinciteşrin 1945. Atatürk'ün el yazısı ile "Teşkilat-ı Esasiye Kanununda Türkiye hükümet şeklini tesbit eden maddenin aslını teşkil eden" vesika. Tarihi belgelerle, Cumhuriyet'in otobiyografik ve tarihsel hafızası güçlendirilmektedir.

Fotoğraf ile SALTANATTAN CUMHURİYETE

Cumhuriyet, 29 Ekim 1946. “Saltanattan Cumhuriyete”.

Cumhuriyet ile yaşıt bir gencin notları

Benden evvelki devir ve benim devrim

Yazan: Metin Toker

Cumhuriyet ve ben, aralarında on bir ay kadar fark bulunan iki kardeş gibiyizdir; her yıl yaşımızı beraberce kutlarız. Onun, 25 inci senei devriyesini idrak ettiği bugünlerde, ben de 25 ime bastım.

25 yıl, insanların ve inkılâbların hayatında «büyükler gülecekler ama» o kadar da küçümsenecek bir yaş değildir. Aradan geçen, fırtınalarla dolu çeyrek asırdan sonra, artık sakinleşen bir zihinle insanların olduğu gibi, inkılâbların da bilânçolarını yapmak kabil olur. Düşündük ki 25 yaşındaki inkılâbımızın bilânçosunu 25 yaşındaki bir inkılâb çocuğu yaparsa bu, ister istemez bazı alâka çekici noktaları ihtiva edecektir. Okuduğunuz satırlar işte böyle bir düşüncenin mahsulüdür.

«İnkılâb çocuğu» vasfı hiçbir nesle, benim neslime olduğundan daha uygun düşemez. Mektebe başladığım zaman, inkılâblarımızın hemen de sonuncusu olan harf inkılâbının üzerinden iki uzun sene geçmişti. Hatırlıyabildiğim en uzak devirlerden bile hatıramda ne bir fesli adam, ne bir peçeli kadın, ne bir medrese, ne bir tekke, ne de eski harflerle yazılmış bir tek satır kalmıştır. Sokakta dinî kıyafetlerile dolaşan insanlar bile bende pek de öyle derin bir iz bırakmamıştır.

O zamanlar inkılâb müesseselerine, şimdiki gibi insafsızca hücum edilmezdi ve onların aleyhinde en ağır sözleri sarfetmek henüz moda olmamıştı. Bize, bir Türkün dünyaya bedel olduğunu öğretirler ve en feci ahvalde dahi memleketi kurtarmak için muhtac olduğumuz kudretin damarlarımızdaki asil kanda mevcud bulunduğunu söylerlerdi. Biz, bunlara inanmıştık. Mektebe başladıktan tam üç yıl sonra, bir gece radyoda, tapınırcasına sevdiğim Atatürkün «Ne mutlu Türküm diyene» diye haykıran sesini tüylerim ürpererek dinlediğimi ve en koyu müminin sarsılmaz imanile «Ne mutlu Türküm diyene» diye tekrarladığımı hatırlarım.

Aradan geçen bunca zamana ve değişen bunca şeye rağmen ben hâlâ, mazide kalan o çocuktan pek de farklı değilim. Öyle zannediyorum ki bizi, bizden evvelki nesillerden ayıran en büyük hususiyet işte nefsimize olan bu itimaddır. Cumhuriyetin en büyük nimeti nedir diye sorsalardı, derdim ki, inhitat devrinin yadigârı olan o kendini küçük görme kompleksini ruhumuzdan çıkaracak bir şekil aldı. Beceriksizlikler birbirini takib etti, şikâyetler arttı, hükûmetlerin kusurları rejime yükletildi. Eğer ailem ve muhitim, inkılâbı tamamile benimsemiş olmasaydı içimde korkunc bir sarsıntının doğacağını saklayacak değilim. Bereket ki «Damarlarımdaki asil kan» bu bâdireyi atlatmak için «muhtac olduğum kudret» e maliktî. Ben ve neslimin pek büyük kısmı, mücadeleden galib çıktık, çocukluğumuzda bize verilen «inkılâb terbiyesi» neticesinde inkılâblara bağlılığımızı kaybetmedik.

Bu bağlılık o zamanlar hissî idi, şimdi mantıkidir. Fakat benden on sene sonra doğanlar, acaba o aşkı, o imanı, o ateş ve heyecanı hiç bir vakit duyabildiler mi? İşte ben, bundan şüphe ediyorum.

III

İnkılâbların ve insanların bilânçosunu yapmak için 25 yılın yeter olduğunu söylerken bunları düşünüyordum. Çeyrek asır süren fırtınalardan sonra zihinlerin artık sükûnet bulduğunu hatırlatmaktan maksadım da buydu. Benim bilânçom, inkılâbın bilânçosudur; tıpkı inkılâbın bilânçosu, benim bilânçom olduğu gibi. Bugünkü devrin iyi ve kötü taraflarını, bilmediğim fakat tahayyül ettiğim geçmiş zamanın iyi ve kötü taraflarile mukayese ettiğim zaman diyorum ki: yeryüzünün bütün altınları için o sevgili neneciğimin dünyaya geldiği tarihte doğmak istemezdim. Ben Atatürk devrinin çocuğuyum ve Atatürk devrinin çocuğu kalacağım. Bana varlığımı, kudretlerimi, imkânlarımı ve benliğimi Atatürk inkılâbları tanıttı. Atalete varan bir saadet içinde yaşamak ve «utilitaire» bir zihniyetle «iyi» olmaktansa o saadete hâk kazanmak için mücadeleyi ve memleket menfaatini herşeyin üstünde tutmayı tercih ediyorum. Bunların kuru laflar ve «palavra edebiyatı» olmadığına inanmanızı dilerim. Eğer bundan 15 yıl kadar evvel bizim nesli ve bizden on yaş büyükleri bir sihirbaz değneğile 25 sene ihtiyarlatıp, iktidarı elimize vermek mümkün bulunsaydı durum bugünkünden farklı olur, hamlecilik ruhu kaybolmazdı. Bana öyle geliyor ki Cumhuriyetten evvel biz yapamadıklarımıza bakıp sırtüstü yatıyorduk, Cumhuriyetin muayyen bir devresinden sonra yaptıklarımıza bakıp sırtüstü uzandık.

Şehir haberle

Rey vermiyenl adlarını bildirn kaymakaml

Bunlar, «Bakanlığın dinlememek gibi bir miz varid değildir»

Son seçimlerde rey ve miyenlerin isimlerinin çıka kındaki İç İşleri Bakanlı nımadıkları iddia edilen dün kendilerile görüşen b za şunları söylemişlerdir: «— İç İşleri Bakanlığın lememek gibi bir hareke varid değildir. Biliyorsu aid bütün muamelât se dadır. Kaymakamlıklard tur. Binaenaleyh bu d ne gibi bir hattı harek ğini makamdan sorduk göre hareket edileceği Evvelce de yazdığım kurulları, defterleri vermek istememekte «kanun, seçime aid bü terlerin seçim kurulla hafaza edileceğini dirler.

Dil Kongresi k çalışm

Muallimler Birliği t Dil Kongresinde seçil de toplanarak geç va devam etmişlerdir. retmenler de iştirak yonlar, yarın da fa cek, raporlarını Bi lardır. Diğer taraf rak edenlerin tanış bir çay verilecektir

Tekelde

Tekel İdaresinin murlar, ekim ayı Diğer cetvellere ba günü alacaklardır.

Polonyaya

Polonya ile yen pacağımızı duyu ithalât ve ihraca sadile geçenlerde misyoncu tacirle dönmüşlerdir. Polonya firmala ithali hususund mümkündür. ticaret ve tedi hazırlaması ge

Almanyaya

Almanyaya m mektedir. So

Cumhuriyet, 29 Ekim 1948. 1940'ların sonunda, kuşak hafızasının oluşumu devam etmekte.

Cumhuriyetin ilânını ATATÜRK büyük nutkunda nasıl anlatmıştı

«Yemek esnasında; yarın cumhuriyet ilân edeceğiz! dedim. Hazır bulunan arkadaşlar, derhal fikrime iştirak ettiler. O dakikadan itibaren kısa bir proğram tespit ve arkadaşları tavzih ettim»

"Kemal Atatürk'ün Cumhuriyet Halk Partisinin 15-20 Ekim 1927 tarihinde toplanan İkinci büyük kongresinde söylediği nutuktan alınmıştır,,

Cumhuriyetin 29 uncu yıldönümünü kutlarken

Mes'ut Türkiyemizin değişmez parolası

Yazan: Cemal YENER

Büyük tarihi hâdise

Son Telgraf, 29 Ekim 1952. Nutuk, erken dönemde de günümüzde de Cumhuriyet'in resmi ve toplumsal hafızasını inşada, her zaman en önemli kaynaklardan biri oldu.

Aziz Atatürk'ün Büyük Eseri : NUTUK

YARIN BAŞLIYORUZ

Milliyet

Halk Gazetesi

KURUCUSU: ALİ NACİ KARACAN

BUGÜN 6 SAYFA 25 KURUŞ

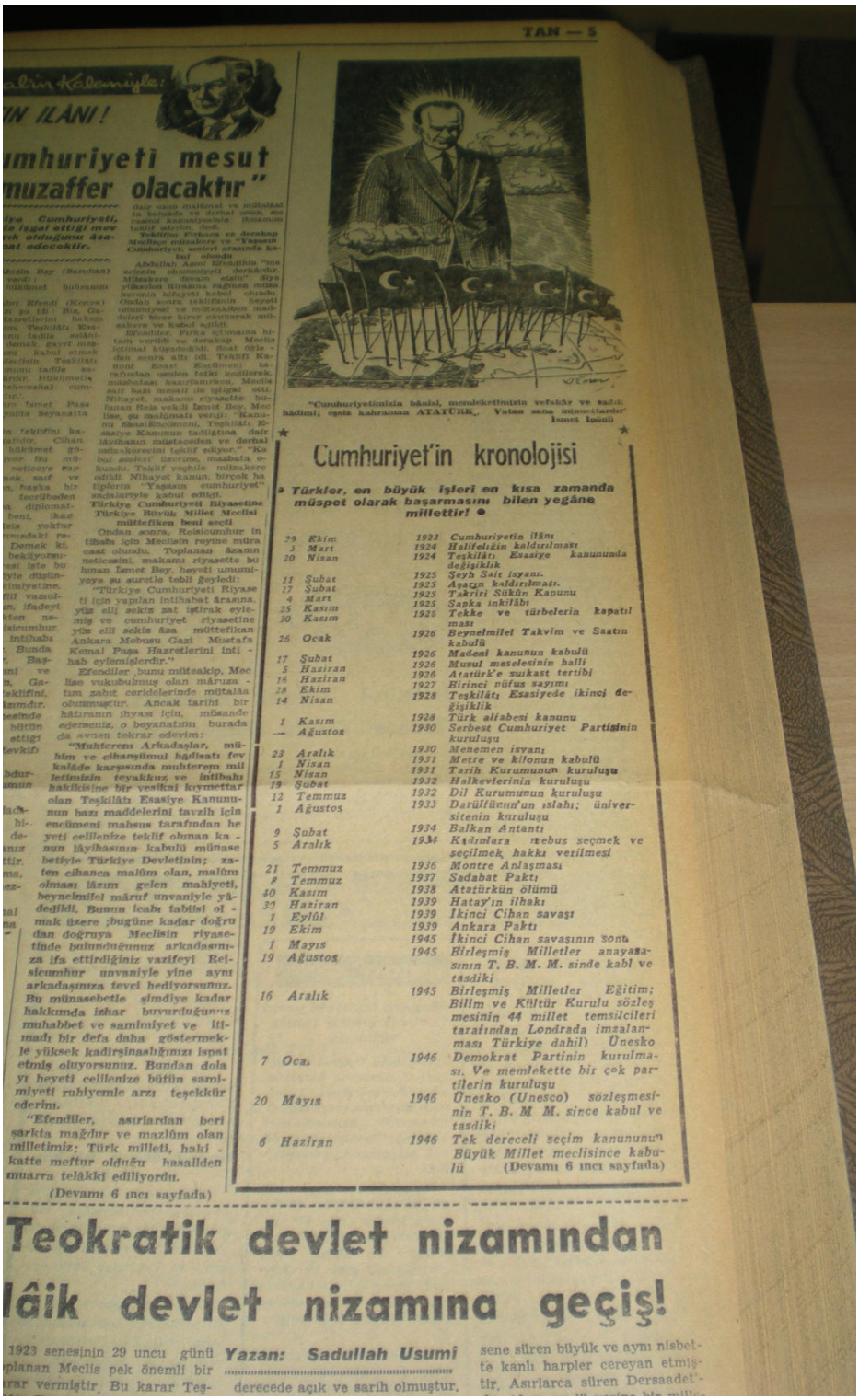
Pazartesi 9 KASIM 1959

İskenderiye'den gelen mektupla ilgili olarak

Dahiliye Vekâleti

bir açıklama yapt

Milliyet, 9 Kasım 1959. Atatürk'ün ölüm yıldönümü vesilesiyle tefrika olarak yayınlanan Nutuk.

TAN — 5

...IN İLÂNI!

...umhuriyeti mesut
...muzaffer olacaktır"

...ye Cumhuriyeti, ...ı işgal ettiği mev ...ık olduğunu asa- ...at edecektir.

...dâlet Bey (Barutçu) ...vardı: ...hükümet buranın ...ları Efendi (Konya) ...ı şu idi: Biz, Ga- ...hazretlerini bakam- ...un, Teşkilâtı Esa- ...nu tadile salâhi- ...demek gayet mes- ...nu kabul etmek ...feilerin Teşkilâtı ...nunu tadile sa- ...kdir. Hükümet'e ...ebeveyhâ cum- ...ur.

...ın İsmet Paşa ...yolda beyanatta ...

...n teklifini ka- ...tadır. Cihan ...hükümet gö- ...bver bu mü- ...neticeye rap- ...mak, saf ve ...n, başka bir ...teeriihden ...a diplomat- ...beni, ikaz ...leis yoktur ...mızdaki re- ...Demek ki, ...bekliyorsu- ...zi işte bu ...iyle düşün- ...timiyetine. ...ill vazsul- ...ın. ifadeyi ...tten ne- ...lecumhur ...intihabı ...Bunda ...Baş- ...ini ve ...n, Ga- ...teklifini, ...ızımdır. ...seninde ...bütün ...ettiği ...tevkif)

...dur- ...mun

...lâca- ...bi- ...de- ...ınız ...ttir. ...ına, ...ez- ...al ...na

...dâr olan milletimiz ve milletlerin ...ta bulunduğu ve derhal onun ...resmî kanuniyesinin ...ilmasını teklif etmiştir. dedi.

Teklifin Firkaca ve derhal Meclisçe müzakere ve "Yaşasın Cumhuriyet, vatan" nidaları arasında kabul olundu

Abdülhâlik Renda'nın "me...selenin ehemmiyeti derkârdır. Müzakere devam etsin" diye yüksek bir ...sa rağmen mües...lerinin kifayeti kabul olundu. Ondan sonra teklifinin heyeti umumiyesi ve müzakirenin maddeleri birer birer okunarak müzakere ve kabul edildi.

Efendiler, Fuhş içtimaına hitam verildi ve derakap Meclis içtimaı tehirledildi. Saat öğle...den sonra alta idi. Teşkilâtı Esasiyenin Encümeni, Teşkilâtı Esasiye Kanununun tadiline dair lâyihanın müstaceliyetine ve derhal müzakeresini teklif ediyor." "Kabul edilmiştir" sesleri, müzakere edildi. Nihayet kanun, birçok hatiplerin "Yaşasın cumhuriyet" sadâlariyle kabul edildi.

Türkiye Cumhuriyeti Riyasetine Türkiye Büyük Millet Meclisi müttefiken beni seçti

Ondan sonra, Reisicumhur intihabı için Meclisin reyine müracaat olundu. Toplanan âzanın neticesini, makamı riyasette bulunan İsmet Bey, heyeti umumiyeye şu suretle tebliğ eyledi:

"Türkiye Cumhuriyeti Riyasetine için yapılan intihabî âzanın yüz elli sekiz âza müttefikan Ankara Mebusu Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerini intihab eylemişlerdir."

Efendiler ,bunu müteakip, Meclise vukubulmuş olan mâruzatım zahit caridelerinde müfâlâa olunmuştur. Ancak tarihî bir hâtıranın ihyası için, müsaade ederseniz, o beyanatımı burada da aynen tekrar edeyim:

"Muhterem Arkadaşlar, bütün cihanşümul hâdisatı fevkalâde karşısında muhterem milletimizin teyakkuz ve intibahı hakikisine bir vesikai kıymettar olan Teşkilâtı Esasiye Kanununun bazı maddelerini tavzih için encümeni mahsus tarafından heyeti celilenize teklif olunan kanun lâyihasının kabulü münasebetiyle Türkiye Devletinin; zaten cihanca malûm olan, malûm olması lâzım gelen mahiyeti, beynelmilel mânâ unvaniyle yâdedildi. Bunun icabı tabiisi olmak üzere ;bugüne kadar doğrudan doğruya Meclisin riyasetinde bulunduğunuz arkadaşımıza ifa ettirdiğiniz vazifeyi Reisicumhur unvaniyle yine aynı arkadaşınıza tevcih hediyorsunuz. Bu münasebetle şimdiye kadar hakkımda izhar buyurduğunuz muhabbet ve samimiyet ve itimadı bir defa daha göstermekle yüksek kadirşinaslığınızı ispat etmiş oluyorsunuz. Bundan dolayı heyeti celilenize bütün samimiyeti ruhiyemle arzı teşekkür ederim.

"Efendiler, asırlardan beri şarkta mağdur ve mazlûm olan milletimiz; Türk milleti, hakikatte mefkûr olduğu hasalden muarra telâkki ediliyordu.

(Devamı 6 ıncı sayfada)

"Cumhuriyetimizin bânisi, memleketimizin vefakâr ve sadık hâdimi; eşsiz kahraman ATATÜRK. Vatan sana minnettardır İsmet İnönü

Cumhuriyet'in kronolojisi

• Türkler, en büyük işleri en kısa zamanda müspet olarak başarmasını bilen yegâne millettir! •

29	Ekim	1923	Cumhuriyetin ilânı
3	Mart	1924	Halifeliğin kaldırılması
20	Nisan	1924	Teşkilâtı Esasiye kanununda değişiklik
11	Şubat	1925	Şeyh Şait isyanı.
17	Şubat	1925	Aşarın kaldırılması.
4	Mart	1925	Takriri Sükûn Kanunu
25	Kasım	1925	Şapka inkılâbı
30	Kasım	1925	Tekke ve türbelerin kapatılması
26	Ocak	1926	Beynelmilel Takvim ve Saatin kabulü
17	Şubat	1926	Medenî kanunun kabulü
5	Haziran	1926	Musul meselesinin halli
15	Haziran	1926	Atatürk'e suikast tertibi
28	Ekim	1927	Birinci nüfus sayımı
14	Nisan	1928	Teşkilâtı Esasiyede ikinci değişiklik
1	Kasım	1928	Türk alfabesi kanunu
—	Ağustos	1930	Serbest Cumhuriyet Partisinin kuruluşu
23	Aralık	1930	Menemen isyanı
1	Nisan	1931	Metre ve kilonun kabulü
15	Nisan	1931	Tarih Kurumunun kuruluşu
19	Şubat	1932	Halkevlerinin kuruluşu
12	Temmuz	1932	Dil Kurumunun kuruluşu
1	Ağustos	1933	Darülfünun'un ıslahı; üniversitenin kuruluşu
9	Şubat	1934	Balkan Antantı
5	Aralık	1934	Kadınlara meb'us seçmek ve seçilmek hakkı verilmesi
21	Temmuz	1936	Montre Anlaşması
8	Temmuz	1937	Sadabat Paktı
10	Kasım	1938	Atatürkün ölümü
30	Haziran	1939	Hatay'ın ilhakı
1	Eylûl	1939	İkinci Cihan savaşı
19	Ekim	1939	Ankara Paktı
1	Mayıs	1945	İkinci Cihan savaşının sonu
19	Ağustos	1945	Birleşmiş Milletler anayasasının T. B. M. M. sinde kabl ve tasdiki
16	Aralık	1945	Birleşmiş Milletler Eğitim; Bilim ve Kültür Kurulu sözleşmesinin 44 millet temsilcileri tarafından Londrada imzalanması Türkiye dahil) Ünesko
7	Oca.	1946	Demokrat Partinin kurulması. Ve memlekette bir çok partilerin kuruluşu
20	Mayıs	1946	Ünesko (Unesco) sözleşmesinin T. B. M M. since kabul ve tasdiki
6	Haziran	1946	Tek dereceli seçim kanununun Büyük Millet meclisince kabulü

(Devamı 6 ıncı sayfada)

Teokratik devlet nizamından
lâik devlet nizamına geçiş!

1923 senesinin 29 uncu günü ...planan Meclis pek önemli bir ...rar vermiştir. Bu karar Teş-

Yazan: Sadullah Usumi

derecede açık ve sarih olmuştur.

sene süren büyük ve aynı nisbette kanlı harpler cereyan etmiştir. Asırlarca süren Dersaadet'-

Tan, 29 Ekim 1955. "Cumhuriyet'in kronolojisi".

Cumhuriyet 33 yıl evvel bugün kurulmuştu

Millî mücadeleyi yaratan Atatürk ve arkadaşları çok daha evvel millî hakimiyet esasına dayanan bir idare şeklini düşünmüşlerdi. Bu fikir nihayet muvaffak olmuş 29 Ekim 1923 Pazartesi günü saat 20.30 da Türkiye Cumhuriyeti ilân edilmiş

Yazan: Feridun Fâzıl TÜLBENTÇİ

İlk hükûmet

Türk Ordusu bütünlüğü ve modern cihazlarile daima vatanın koruyucusu olmakta devam edecektir

Vatan, 29 Ekim 1956. Cumhuriyet bayramlarında Cumhuriyet'in kuruluşunun anlatıldığı tarihselleştirmelere tipik bir örnek. "Cumhuriyet, 33 Yıl Evvel Bugün Kurulmuştu". Yazan: Feridun Fazıl Tülbentçi.

Ukman Denizinde yapılacağı, dün resmen açıklanmıştır.

Pakt üyeleri, bu manevralara katılmağa davet edilmişlerdir.

Manevraların gayesi, pakt sahasının deniz müdafaasını kuvvetlendirmektir.

Atatürk hâtıra pulu

Ankara 27 (a.a.) — P.T.T. Umum Müdürlüğünden aldığımız malûmata göre, Atatürkün vefatının 29. yıldönümü münasebetile bir seri hâtıra pulu bastırılmıştır. Bu seri 15 ve 25 kuruş değerinde iki puldan ibaret-tir ve bu iki ayrı değerdeki pul bir birine bitişik basılmıştır. Bu vesile-le pullar Türkiyede ilk defa olarak bastırılmıştır.

15 kasım 1958 günü satışa konula-cak olan bu pullar 31/12/1960 günü akşamına kadar tedavülde kalacak-tır.

Pulların tedavüle konulduğu gün Ankara posta merkezinde ilk gün damgası kullanılacaktır.

MÜNEVVER KIR

ile

Cumhuriyet, 28 Ekim 1958. Erken dönem “hafıza yerleri”nden: Atatürk hatıra pulu.

«Atatürk'ün Hayatı» filminin çekilmesi Haziranda başlıyor

Atatürk'ün şahsiyetini beyaz perdede İngiliz aktörü Laurence Olivier yaşatacak. Üniversal Şirketi tarafından çekilecek film 10 milyon liraya malolacak

Sir Laurence Olivier

Marlon Brando

Sovyet Rusya - Yemen dostluk muahedesi yenilendi

Bir çıplak kadın resmi yüzünden 1100 işçi greve başladı

Bir İngiliz, kumaş fabrikası kuracak

İran'a 780 bin dolar kredi açıldı

Bütün ikramiyeli Aile Cüzdanı sahiplerile

Ekim Ayını

2.4.3. Cumhuriyet'in Aktüalite ve Yeni Değerlerle Eklemlenmesi

Cumhuriyet'in aktüalite ve yeni değerlerle eklemlenmesi, 1940'lar sonrası ve özellikle 1950'lerde daha çok gözlemlenen bir kategori türüdür. Cumhuriyet'in ilk yıllarında görülen inkılâp coşkusu, yerini erken dönem uygulamalarının eleştirilmesine bırakmıştır. 1950'lerle birlikte hafızanın çoğullaşma dönemine girilmesi, rejimi muhtemel tehlikelere karşı koruma duygusunu da getirmiş, kimi gazeteler bu dönemi Cumhuriyet inkılâplarını değerlendirme ve yapıcı eleştirilerle tarihle hesaplaşmak olarak yorumlamışlardır. Bu dönemde, toplumdaki kutuplaşmanın ve Cumhuriyet'in demokrasi, insan hakları gibi yeni değerlerle eklemlenmesinin yarattığı gerilimin izlerini görmek mümkündür.

Erken dönemde, Cumhuriyet'i felsefi ve teorik bir kavram olarak anlamlandıran yazıların azlığı, kavramın içini doldurma kaygısının, onun kazanımlarının vurgulanmasından daha az önemsendiğini düşündürtmektedir. İnkılâp döneminin duygu ve değer gereksinimi, bu tercihi anlaşılır kılmaktadır. Cumhuriyet'in toplumsal kohezyonu sağlayacak bir katalizör olarak görülmesi, kavramın didaktik değil epik yorumlarının öne çıkmasına neden olmuştur. Cumhuriyet'in kuruluşu, ulus-devletin inşası ve ulusun yeniden dirilişi olarak konumlanmaktadır ve uzun yıllar Cumhuriyet'in devletle eşit görüldüğü bir algılayış hâkim görünmektedir.

Cumhuriyet'in anlamlandırıldığı yazıların geneline baktığımızda; kavramın milletin kendisini yönetmesi ve monarşi karşıtı bir rejim olarak yüceltildiği dikkat çekmektedir. Bu noktada Türk milletinin fıtri tabiatını uygun bir rejim olarak kavram kitlelere tanıtılmakta, Osmanlı İmparatorluğu'ndan kopuş fikri ile harmanlanarak, çağdaş ülkelerin yönetim biçimi olarak bir modernleşme vasıtası olarak sunulmaktadır. Bu noktada Cumhuriyet'in ilanı, bir kurtuluş, bağımsızlığın başlangıcıdır, Cumhuriyet Atatürk'le özdeş bir kurtuluş hamlesidir: *"İstihlas ve istiklal cidali, nihayet büyük zaferle bizi Lozana ve kurtuluşa götürdü. Cumhuriyet ile ise Türk milleti hakiki kurtuluşun en kat'i esaslarını elde etti ve böylelikle yepyeni bir hayata doğarak sonsuz saadetlere erişti. (...) Osmanlı İmparatorluğu, kendi vaziyetini güya hilafetle takviye edeceği vehimesiyle dini bir hükümet olmağa tereddi ettikten sonra kapitülasyonlar bir zaruret olmuştu. (...) Türk milleti saltanatlı ve hilafetli bir devletin kendisini kıskavrak bağladığı hakiki esaret zincirlerinden kurtulmalı idi ve bunu da ancak binnefis Türk milletinin kendisi yapabilirdi. (...) Mütarekenin*

kara günlerinde, silahlarımız ellerimizden alınmış (...) kalplerimizden kanlar giderek bu modern Ergenekondan nasıl çıkacağımızı ıstırap ve hayretle düşünürken memleketin sinesinden fışkıran kuvvetli bir ses duyuldu: Kalk, kurtulacaksın! ... Bu munis ses, Türkün kendi sesi idi, çünki onu haykıran Türkün bir büyük oğlu idi: Mustafa Kemal."[667]

Cumhuriyet, Atatürk'ün manevi şahsiyeti ile özdeş, hâkimiyetin Meclis aracılığı ile millette olduğu bir idaredir: *"(...) Cumhuriyetimiz Türkiye Büyük Millet Meclisinin kurulup açıldığı 1920 yılı 23 Nisanında başlar. Hâkimiyeti kayıtsız şartsız millete irca ederek onun bütün kudret ve salahiyetlerini kendinde toplayan Meclis, ilk açıldığı günden itibaren, memlekette cumhuri bir idare tesis etmiş oluyordu ve o idarenin Şefi de gene Atatürk idi. Bilistihkak ve bilintihab Şef, Reis, Başbuğ, Başkumandan hulasa maddi ve manevi bütün anlamlarında Ulu Önder."*[668]

Erken dönem Cumhuriyet tanımına eşlik eden ve onu "yeni kavramlarla ilişkilendiren" en önemli unsur inkılâpçılıktır. İnkılâplar, cumhuriyetin ve yeni Türkiye'nin cisimleştiği alanlardır. Cumhuriyet, kendi içinde bir dönüşüm ve ilerlemeyi barındırmaktadır. 1940'ların sonuyla birlikte bu kavram demokrasi olmaya başlayacaktır. Ancak 1930'ların Cumhuriyetçiliği ana değer dizgesini inkılâpçılıktan alır, Cumhuriyet 'inkılâp idaresi'dir: *"Cumhuriyetin ilanı gününden beri geçen seneler içinde kazanılan şeyler, asla küçük değildir. Bugüne kadar tahakkuk ettirilen ıslahat ve onun neticeleri, en idealist olanlarımızın bile ruhunu haz ile dolduracak kadar zengindir. (...) Cumhuriyet ve inkılâp prensiplerinin yalnız kanunlarımıza, siyasi hayatımıza girmesi kâfi değildir. (...) Türk inkılâpçısı, Cumhuriyeti ve onun prensiplerini, başkalarına benzemek ve şeklen medenileşmek maksadiyle değil, gerçekten bugünkü ihtiyaçlarımıza cevap verdiği için muhafaza ediyor. (...) İnkılâpla olan alakamız, yalnız resmi hayatımızda değil, hususi hayatımızda, muaşeret usullerimizde, aile yaşayışında, velhasıl vatandaşların birbirile ve hepimizin hariçle olan münasebetimizde kendini şiddetle hissettirmelidir. (...) Yolumuz aydınlıktır. Yanılmağa imkân yoktur. İnkılâbın prensipleri bu yolu vuzuhla çizmiştir."*[669]

Erken Cumhuriyet döneminde Cumhuriyet kavramsallaştırmasının önemli unsurlarından bir diğeri, Cumhuriyet'in devlet ve CHP ile özdeş olarak görülmesi ve kavram olarak kitlelere tanıtılmasında bu unsurun ön plana çıkarılmasıdır. Bu noktada

---

[667] Yunus Nadi, "Türkün Kulağına Akseden Ses: Kalk Kurtulacaksın!", **Cumhuriyet**, 29 Teşrinievvel 1933.
[668] Yunus Nadi, "On Üç Yıl Sonra Büyük Bayramı Kutlularken", **Cumhuriyet**, 29 Birinciteşrin 1936.
[669] Siirt Mebusu Mahmut, "Temel Taşı", **Milliyet**, 29 Teşrinievvel 1929.

bir ideoloji olarak Kemalizm ve Altı Ok, Cumhuriyet'in temel nitelikleri olarak kavranır ve anlatılır. CHP Cumhuriyet'i kuran ve onunla özdeş partidir, Osmanlı'dan kopuş söylemi ise temanın bir diğer boyutudur: *"1922de hanedan henüz İstanbul saraylarında idi. Din ve devlet iç içe idi. Medreseler, şeyhler, tekkeler yerinde idi. Arap harfi ile yazıyorduk. (...) Bütün Asyalı müesseseler ayakta ve iş başında idi. Cumhuriyeti Mecliste Halk Fırkası ekseriyeti kurdu. Halk Fırkası inkılâpçıları Mustafa Kemalin reisliği altında senelerce eski müesseseleri yıkmaya ve onun yerine Garp ve Cumhuriyet müesseselerini kurmağa çalıştılar. Din devletten ayrıldı. Medreseler kalktı, serpuş değişti(...) Yüzde yüz inkılâp buna denir."*[670]

Yine Cumhuriyet'te "İnkılâbımızda C. Halk Fırkasının büyük rolü" başlıklı yazıda "Cumhuriyeti kuran ve ona bekçilik yapan Fırkanın tekâmül tarihi, Cumhuriyetin de tarihidir"[671] denmektedir.

Bu dönemde Cumhuriyet'i niteleyen unsurlardan bir diğeri, 'Kemalist Cumhuriyet'tir. Altı ok 'Cumhuriyetin amentüsü' olarak selamlanır. Ethem İzzet yazısında Kemalist Cumhuriyet'i şöyle tarif etmektedir: *"Kemalist Cumhuriyet en ileri ve millet iradesinin en sağlam tutum ve cumhuriyet şeklidir." Kemalizmi ise maddeler halinde şöyle tanımlamaktadır: "Kemalizm, inanmışların rejimidir. Kemalizmin bir vasfı da inandığına inandırmaktır. Kemalizm milletleri avuç içinde gibi, durgulanan hedeflere, hemencecik fırlatıveren prensibin tek ifadesidir! Nizamlı, kumandalı, tek başlı yeni millet idarelerinin kuruluşunda en büyük pay Kemalizmindir. Kemalizm liberal değildir, fırkacı değildir. Nizacı değildir. Aykırı demokrasilerin düşmanıdır. Yaratıcıdır. Müspettir. Sınıf ayrılığı tanımaz. İmtiyaz bilmez. Sulhçüdür. Planlı çalışır, devletçidir. Duraksız yürür. Bütün bir milleti tek dimağ, tek kalp bilen Kemalist rejimdir. Kemalist rejim için asır yok, yıl yok, hafta, gün var. Mustafa Kemalin yapmadığı hiçbir şey kalmadı. Kemalizmin yapacağı çok şeyler var. Âdem babanın dünyasında her şey değişebilir. Fakat Türk ve onun andı, daima bu ve bir olacaktır: Yaşasın Kemalist Türkiye!"*[672]

Etem İzzet'in tarifiyle Kemalizm; merkeziyetçi, ilerlemeci, otoriter, pozitivist, solidarist ve korporatist bir ideolojidir. Bu yönleriyle millet iradesini yine de en iyi biçimde yansıtmaktadır çünkü bir cumhuriyettir. Klasik cumhuriyetçiliğin birçok vasfını tanımlayan bu niteleme, Meclis'in varlığını ulusal iradenin temsili için yeterli görmekte,

---

[670] Falih Rıfkı, "Cumhuriyet", **Milliyet**, 29 Teşrinevvel 1930.
[671] İstanbul Mebusu Alaettin Cemil, "İnkılâbımızda Halk Fırkasının Büyük Rolü", **Cumhuriyet**, 29 Teşrinievvel 1933.
[672] Etem İzzet, "Dağınık Fikirler", **Milliyet**, 29 Teşrinievvel 1933.

genel irade ise Kemalizm'in her şeye gücü yeterliğine *(omnipotantlığına)* indirgenmektedir.

Dönem yazılarında Kemalizm'in Altı Ok prensibi "Cumhuriyet'in Amentüsü" olarak nitelenerek, Kemalizm=Cumhuriyet=Altı Ok denkliği yinelenmiş olur. Buradaki kutsal metin tınısı ise sivil din tanımlamasını hatırlatır niteliktedir: *"Altı oka inanırım. Cumhuriyetçiyim (Milletin hâkimiyetine en mükemmel tecelli imkânlarını arayarak). Milliyetçiyim (Taarruz milliyetçisi değil, müdafaa milliyetçisiyim). Halkçıyım (halka inmek için değil, halkı yükseltmek için). Devletçiyim (ferdi yok ederek değil tamamlayarak). Laikim (din duygusuna değil, din politikasına düşmanım). İnkılâpçıyım (dünü unutarak değil, dünü yarına bağlayarak)."*[673]

Peyami Safa, Kemalizm'in çok daha esnek bir yorumunu yapar gözükmektedir. Cumhuriyetçiliği genel iradenin en sağlam tatbiki olarak anlamakta, milliyetçiliği savunmaya dayalı milliyetçilik olarak yorumlamakta, katı bir devletçi politikadansa mutedil bir devlet destekli kalkınmacılığı önermektedir. Din konusundaki yorumu ise laisisttir. İnkılâpçılık içinse ılımlı ve evrimci bir model önermektedir.

Safa'ya göre ilkeler birbirine eşit altı ayaklı bir kaideyi temsil etmektedir ve herhangi bir eşitsizlik "inkılâbın muvazenesi aleyhine bir nisbetsizliktir. *" Bu nedenle "Öz Kemalist şöyle konuşandır: Ben inkılâpçıyım amma milliyetçiliğimden zırnık feda etmiyecek kadar. (Yani, açıkçası enternasyonele sapmıyacak kadar.) (...) Ben laikim amma din ile dünya arasındaki münasebeti ayıracak kadar (yani bu münasebetlere ne din ne dünya aleyhine karışmıyacak kadar). Ben halkçıyım amma halkı temsil ettiğine inandığım devletle onun arasında bir ihtilafa meydan vermiyecek kadar. (yani devleti nisbetleri küçülmüş bir halk ve halkı nisbetleri büyümüş bir devlet telakki edecek kadar".*[674] Safa burada, Cumhuriyet ile ulus-devletin ilkelerini harmanlamakta, Cumhuriyet'in yurttaş kavramsallaştırmasındansa, ulus-devletin millet=devlet kavrayışını öne çıkarmaktadır.

Ethem İzzet ise, "Kemalist rejim ve onun resmi çehresi ve ifadesi olan Türk Cumhuriyeti, hiçbir zaman hiçbir arzu veya vaadini tahakkuk ettirmemezlik etmemiştir" diyerek, cumhuriyetin ideolojisi olarak Kemalizm=Cumhuriyet denkliğini pekiştirir.[675] Bir başka yazısında inkılâpların yüksek yaratıcılığından söz eder ve *"(...) bu yüksek*

[673] Peyami Safa, "Cumhuriyetin Amentüsü", **Tan**, 29 Birinciteşrin 1935.
[674] Peyami Safa, "Altı oku anlamıyanlar", **Cumhuriyet**, 31 Birinciteşrin 1937.
[675] Ethem İzzet, "On beşinci yıla girerken", **Son Telgraf**, 29 Birinciteşrin 1937.

yaratıcılığı, Ulu Önderin rehberliğine ve cumhuriyet rejiminin yaratıcılığına ve yapıcılığına borçluyuz. En büyük kuvvetimiz de daima ve her vakit bu olacaktır. Kemalist rejim Türk milletinin ruhuna, milli iradesine en uygun rejim ve… millet yekpareliğinin en canlı, en vazih ve en aydın ifadesidir"[676] diyerek cumhuriyetin ve toplumun bütünlüğünü Atatürk, Kemalizm ve Cumhuriyet rejiminin sağladığını belirtir.

Bu iki yorum arasındaki fark, Kemalizm'in ideal ve pratikte yaşadığı ambivalansı özetler niteliktedir. Kemalizm uygulamada Etem İzzet'in, idealde ise Peyami Safa'nın modeline yakın durmaktadır. Daha doğru bir ifadeyle, konjonktürel olarak bu ilkeler arasında geçişkenlikler olabilmekte, toplumsal durum ve olaylara göre pozisyon belirlenmektedir. Kemalizm bu anlamda esnek ve pragmatist bir ideoloji olarak karşımıza çıkmaktadır.

1930'larda, Cumhuriyet'i bir inkılâp misyonu olarak anlamlandırma ve her yıl Cumhuriyet'in muhasebesini yapma eğilimi göze çarpmaktadır: *"Bugün mukadderatımızın bir durak yerinde bulunuyoruz. On üç sene yeni yeni yollarda yürüdükten sonra Cumhuriyetimizin yıldönümü münasebetiyle bir gün için duruyoruz, bayram ediyoruz. (...) On üç yıl içinde neler yaptık? Hedeflerimize ne derecelere kadar yaklaştık? Bugünün bayramını hak ettik mi?"*[677] Yalman bu yazıda, Cumhuriyet'i 'Büyük Türklük Eseri' olarak selamlamakta, bayramın getirdiği en haklı gururun ise 'Türk olmak gururu' olduğunu söylemektedir. Bir yıl sonraki bayram yazısında Yalman yine muhasebe yapmakta, Cumhuriyet'in kazanımlarını vurgulamaktadır: *"Millet (...) mazinin birçok müesseselerini tasfiye etmiş, laikliğin muvazeneli bir şeklini yaratmış, hars, kadın, kıyafet inkılâbı gibi cüretli ve mühim adımlar atmıştır."*[678]

Sabiha Zekeriya ise yapılanların öneminden çok, inkılâbı halka anlatmanın önemine dikkat çekmekte, bunun için Halkevlerinin rolünü vurgulamaktadır: *"(...) Eski devrin bıraktığı iktisadi, içtimai zorluklarla mücadele. Müreffeh bir halk, iktisadi, içtimai, kültürel birçok ihtiyaçlar… Fakat bütün bunlar zamanla yapılacak işlerdir. (...) yapılması çok acil, mühim bir iş var: Cumhuriyeti, inkılâbı halka anlatmak. İnkılâp umdelerini hakkıyla tatbik için önce onların manasını iyi anlamak lazım. (...) Halkevlerine mühim bir iş düşüyor: Cumhuriyetin inkılâp umdelerini halka tanıtmak, halka anlatmak."*[679] Sabiha Zekeriya

[676] Ethem İzzet, "On beşinci yıl", **Son Telgraf**, 29 Birinciteşrin 1938.
[677] Ahmet Emin Yalman, "Türk olmak gururu", **Tan**, 29 İlkteşrin 1936.
[678] Ahmet Emin Yalman, "İnkılâbın Yeni Safhası", **Tan**, 29 İlkteşrin 1937.
[679] Sabiha Zekeriya, "Cumhuriyet Bayramı", **Tan**, 29 İlkteşrin 1937.

halkevlerinin etkinliklerini anlattıktan sonra eklemektedir: "Cumhuriyetin temelleri çok sağlamdır, daha sağlam yapmak için Kemalizmi halkın feda edemeyeceği bir anane haline getirmek lazım." Burada da Cumhuriyet, inkılâp ile özdeş kabul edilmekte, bütün ilkelerin üzerinde Cumhuriyet'in özü bir ilke olarak kavranmaktadır.

1930'ların sonunda Avrupa'dan yükselen savaş tehdidi, Cumhuriyet'i muhtemel iç ve dış tehlikelere karşı koruma yükümlülüğünü getirir. İç tehditlerden en önemlisi irtica olarak görülmektedir. Sabiha Zekeriya, 1939'daki yazısında Türkiye Cumhuriyeti'nin altı oku benimsemiş, inkılâpçı bir devlet olduğunu belirttikten sonra "muhafazakâr bir zihniyetle, irticaı bayrak yaparak bu bünyeyi değiştirmeğe teşebbüs edecek her sınıfın mezbuhane hareketi, karşısında inkılâpçı Türk milletini bulacaktır"[680] demektedir. Cumhuriyet'in karşılacağı muhtemel tehditlerin en önemlisi, içerde rejimin temel niteliklerini kabul edememiş irtica grupları oluşturmaktadır. Dışarıda ise 'Avrupa emperyalizmi' bir diğer tehdit olarak beklemektedir. Sertel Cumhuriyet'i şöyle tarif eder: "Cumhuriyet Türk milleti için, bir milli hâkimiyet sembolü, hâkimiyeti köylüsü, işçisi, her sınıf halkiyle millete devreden bir devlet şeklidir". Altı okun önemini vurgulayarak, yukarıda Peyami Safa ve Ethem İzzet'ten sonra 'Sol Kemalist' bir yorumla, Kemalizm'in o dönem için esnek ve herkes için ayrı yorumlanan taraflarını bir kez daha göstermiş olur. Bu noktada Cumhuriyet'in ilerlemeci, devrimci ve anti-emperyalist bir ideoloji olarak yorumlandığını ve 'sınıfsız kaynaşmış bir kütle' modeli yerine, 'her sınıf halkiyle hâkimiyeti millete devreden bir rejim' olarak yorumlandığı görülmektedir. Kemalizm ile Marksizm'in uzlaştırılmaya çalışıldığı bu yorumda, Kemalizm II. Dünya Savaşı'nda emperyalist ülkelere karşı bir üçüncü dünya ütopizmi olarak yüceltilmektedir: *"Türk cumhuriyeti, yıkılışa değil, daha ileri tekâmüllere namzettir. Çünkü bu tekâmülün temelleri kazılmıştır. Geri unsurlar tasfiye edilmiştir. (...) Her hangi bir emperyalizmin Türkiye cumhuriyetine kasteden istilacı hareketi, Türkiyeyi yeniden paylaşmak teşebbüsü, karşısında saltanat ordularile Aznavur çetelerini değil, 16 senelik cumhuriyet terbiyesi görmüş, halkçı ve inkılâpçı, cumhuriyetçi Türk milletini ve yeni nesilleri bulacaktır."*[681]

1930'ların Kemalizm ve Cumhuriyet'in konsolidasyon süreci olduğu söylenebilir. 1940'lara gelindiğinde bu konsolidasyonun devamı yanında, Cumhuriyet

[680] Sabiha Zekeriya, "Cumhuriyetin 16ncı Yıldönümü", **Tan**, 29 İlkteşrin 1939.
[681] Zekeriya, **a.g.m**.

artık yeni kavram ve fikirlerle ilişkilendirilmeye, yer yer eleştirilmeye başlanır. Güncel sosyo-politik konular, cumhuriyet fikri ile bağlantılı düşünülmekte ve tartışılmaktadır. Kazanımlar özellikle Cumhuriyet bayramı yazılarının temeli olmaya devam etmektedir. Osmanlı İmparatorluğu ile yaşanan kopuş, yazılarda yer almakla birlikte, kurucu tema olma özelliğini yitirmeye başlamıştır. Bu dönemde cumhuriyetin 'ne' olduğu daha çok tartışılır ve yorumlanır.

Örneğin 1940 cumhuriyet bayramı yazısında, Sabiha Zekeriya cumhuriyetin kapsamlı bir analizini yapar ve "Cumhuriyetimizin Karakteristikleri" başlıklı yazısında, cumhuriyetin niteliklerini "içtimai karakteristikler, iktisadi ve siyasi karakteristikler" başlıkları altında inceler. İçtimai karakteristikler, Osmanlı'dan kopuş ve sosyal bünyede meydana getirilen değişiklikleri ele almaktadır. İnkılâplar bunların başındadır. İktisadi karakteristikleri ise "beynelmilel mali sermayenin istismarsına karşı kendi kendine yetecek iktisadi bir sistem" olmasıdır. "Kapitülasyonların lağvıyle Avrupa emperyalizminin iktisadi ve siyasi tahakkümüne dirsek dayamış, ferdi sermayenin infiratçı tahakkümüne karşı, devletleşme hareketiyle milli bir iktisada yol vermiştir."[682] Siyasi karakteristiklerin başında ise, "Osmanlı imparatorluğundan tevarüs ettiği emperyalist karakteri kökünden kazıması" gelmektedir. Zekeriya, adını 'Sol bir cumhuriyet' koyamadığı rejimi dolaylı olarak şöyle tarif eder: *"Türk cumhuriyeti, Atatürk'ün dediği gibi 'Kendi kendine benzer' bir sistemdir. Fakat umumi hatları içinde, sağa, geriye giden bir Cumhuriyet değil, kapitalizm ve emperyalizmin idamesine çalıştığı geri şartlara uymayı istihdaf etmiş bir Cumhuriyettir"*.[683]

1940'lar inkılâpçılık ateşinin henüz sönmediği bir dönemdir. Bu dönemin önemli temaları yine 'az zamanda çok iş başarmak' ve ilerlemektir: *"On sekiz yıl önce bugün arasında bir mukayese yapmanın imkânı yoktur. (...) her yılda bir asır yarattık diyen Cumhuriyet hatibi bu bakımdan en doğruyu, en güzeli, en olgunu söylemiştir."*[684] Bundan sonra ise dünya harbinden söz edilerek, Cumhuriyet Türkiyesinin başardıkları ve Atatürk ve İnönü sayesinde harpten uzak ve mesut biçimde yaşandığı belirtilir. Dönem yazılarının ortak teması, dünya yangın içindeyken, Türkiye'nin bu yangından uzak, mesut biçimde yaşamasının Cumhuriyet idaresinin eseri olduğudur.

---

[682] Sabiha Zekeriya, "Cumhuriyetimizin Karakteristikleri", **Tan**, 29 Birinciteşrin 1940.
[683] Zekeriya, **a.g.m.** *(abç)*
[684] Ethem İzzet, "18nci Yılda", **Son Telgraf**, 29 Birinciteşrin 1941.

Cumhuriyet, bu dönemde, aynı zamanda Türkün kendi bünyesine en uygun idare şekli olarak yüceltilir: *"Cumhuriyet idaresi Türkün kendisine seçtiği, yaşattığı ve ilelebet yaşatacağı tam kendi idaresidir. Geçen 19 yıl bu feyizli halk idaresinin canlı bir örneğidir."*[685] Sertel'in sözünü ettiği 'biz bize benzeriz'ci bir idare modeli olarak Cumhuriyet, farklı yorumlardan benzer biçimde milli bünyeye en uygun idare şekli olarak görülmekte ve bu yönüyle yerelleştirilmektedir.

1940'ların ortaları Cumhuriyet'in demokrasi prensibi ile ilişkilendirilmeye başlandığı ve bu yönüyle Kemalizm'in konsolidasyonu noktasından demokrasinin yerleştirilmesine geçilen bir dönem olmuştur. Demokrasi, halkçılık ve laiklik prensibi üzerinden tartışılmakta, yurttaşlık aracılığıyla eşitliğin sağlandığı söylenmekte ve vicdan ve emek hürriyetlerinin ana prensip sayıldığı belirtilmektedir: *"Hiçbir hak ve değer karşılığı olmadan kazanılmış unvan ve asaletlerin bir sobun köpüğü kadar boş olan kisvesinde, memleketi babalarının çiftliği sayan eski devir Aristokrasisine yirmi yıllık Cumhuriyet idaresinde indirilmiş olan bu hürriyet darbesi, inkılâp nesilleri için her türlü ilerleyiş ve çalışma şartlarının en büyük imkânını hazırlamıştır. Yirmi yıllık Türk demokrasisi, Türk cemiyetini maziye sürüklemek istiyen veya olduğu yerde saydıran bütün vehimelerden kurtarmış olmakla kalmadı (...) ideal olan her türlü başarı imkânlarını da sağlamış oldu."*[686]

Bir başka yazıda toplumun demokrasi için hazır olduğu vurgulanmakta, ancak inkılâp devresini bir 'gerileme devri' olarak görenler eleştirilmektedir: *"1923'de Osmanlı İmparatorluğu'nun yetiştirdiği nesiller, 29 Ekim günü toplar atılmasını, hakiki demokrasinin ilanı için kâfi sanmışlardı. Cumhuriyet Türkiyesinin 22 yılda yetiştirdiği, olgunlaştırdığı nesiller hakiki demokrasinin, mükemmel halk idaresinin ne demek olduğunu en doğru ve halis mahiyeti ile öğrenmiş bulunuyorlar. İşte aralarındaki fark. Dünkü kafa ile bugünkü kafa, asla mukayese edilemez. (...) Son 22 yılı bir gerileme devri olarak vasıflandıranlar körler ve kalleşlerdir. (...) Fakat 22 yıl sonra, şu idrakimizi açığa vurmakta, Cumhuriyeti daha sağlam görmek istiyenler için fayda vardır: Şekil ve kalıbta çok şey, ruhta daha eksik şey yapmışız. Şimdiden sonra, demokrasinin derinliğine doğru inmiğe çalışalım".*[687]

Cumhuriyetin bir yönetim biçimi olarak demokrasi ile tamamlanması gerektiği düşüncesi, cumhuriyetin biçim, demokrasinin öz olarak kavrandığını göstermektedir.

---

[685] H.Nuri Irmak, "Cumhuriyetin 19ncu yılına kısa bir bakış", **Son Telgraf**, 29 Birinciteşrin 1942.
[686] Hatemi Senih Sarp, "20 Yıllık Türk Demokrasisinin Dayandığı Birkaç Prensip", **Son Telgraf**, 29 Birinciteşrin, 1943.
[687] Reşad Feyzi Yüzüncü, "22 Yılda Yapabildiğimiz", **Son Telgraf**, 29 Ekim 1945.

Cumhuriyetin yeterli toplumsal coşku ve kohezyonu sağlamakta eksik kaldığı fikri, bunun demokrasi ile tamamlanabilecek bir zaaf olduğunu düşündürmektedir. Demokrasi aynı zamanda "çocukluk evresindeki genç cumhuriyetin olgunluk çağına geçtiğini göstermekte, rejimin eksik olan muhalefet ve kontrol mekanizmalarını sağlamaktadır": *"(...) Türk cumhuriyetini kuran sağlam eller, ilk yıllar boyunca sonsuz bir ihtimamla onun üzerine titrediler. Bir ana baba şefkati ile genç rejimi büyütmeğe, yetiştirmeğe gayret ettiler. Sevgili Atatürkümüzün en temiz emeli, her şeyden önce bir fazilet rejimi olan Cumhuriyeti, Türk milletine layık bir kuvvet seviyesine ulaştırmak ve milleti hiçbir vasilik sistemine muhtaç olmaksızın kendi kendini idareye muktedir kılmaktı. (...) Yirmi üç yıl içinde Cumhuriyetimiz çocukluk ve delikanlılık devrelerini geride bıraktı. Bugün o, hayatını kendi kendine yürütmek vazifesile karşılaşan bir genc adamdır. (...) Bu arada bir eksiğimiz kalmıştı: Muhalefet ve kontrol organları. Gerçek bir halk idaresi için şart olan bu organlar kurulduktan sonra, artık her şey tamamlanacak, inkılâp tarihimizin bir büyük faslı daha kapanacaktı".*[688]

Zekeriya Sertel ise tek-parti rejimine en ağır eleştiriyi getirerek, totaliterlikle suçlamakta ve çok partili hayata geçişin gerçek halk hâkimiyeti için yeniden bir ümit doğurduğunu söylemektedir: *"(...) garpten aldığımız her müessese gibi demokrasiyi de şarklılaştırmaktan, sarık sarıp sünnet etmekten kendimizi alamadık. Anayasanın vatandaşlara tanıdığı demokratik hakları bir tarafa bırakarak, halk hâkimiyeti yerine fert saltanatının başka bir şeklini ikame edecek, totaliter bir yola saptık. Halkın söz, fikir, seçim hürriyetini elinden aldık, memleketin idaresini tek partiye ve zamanla o partinin şefine terk ettik. Anayasanın geyrimesul tanıdığı makamı her türlü salahiyetlerle teçhiz ederek kuvvetlendirdik ve bu suretle hâkimiyetinin yerine tekrar fert saltanatının kurulmasına imkân verdik. Bu yüzden cumhuriyet idaresi bir hakikat olamadı, halk hâkimiyeti kurulamadı, demokrasi anlaşılmaz ve tanınmaz bir kılığa girdi. Şimdi yeni bir inkılâbın arifesindeyiz. (...) halk hakimiyeti gayesine erişmek için bir an evvel vatandaşların Anayasa ile teyid edilen insanlık haklarını tahdit edici kanuni kayıtları kaldırmak ve Anayasayı milletin hakimi yapmak lazımdır."*[689]

Sabiha Sertel de benzer biçimde tek parti dönemini eleştirmekte ve inkılâbı demokrasi ile bütünleştirememekle suçlamaktadır: *"(...) Cumhuriyet inkılâbının partisi olan Halk Partisi ve hükümetleri tekâmül merhalesinde, irticaı tasfiye etmekle iktifa etmedi, inkılâbı kabul eden, fakat kusurları tenkit eden her nevi demokrat, liberal, sol, bütün muhalefete karşı dictatorial bir tavır aldı, demokrasi inkılâbını tamamlamadı. Çıkardığı bazı kanunlarla,*

[688] Nadir Nadi, "Bu Bayramın Yeniliği", **Cumhuriyet**, 29 Ekim 1946.
[689] M.Zekeriya Sertel, "Cumhuriyet 23ncü Yılına Girerken", **Tan**, 29 Ekim 1945.

demokratik anayasayı hükümsüz hale getirdi."[690] Sertel ayrıca, Almanya ve İtalya'da ortaya çıkan totaliter hareketin Türkiye'de birçok taraftar bulduğu ve ilk dönemde bu etki ile Türk inkılâbının demokratik değil, totaliter bir inkılâp olduğu fikrinin yayıldığı ve meşrulaştırıldığını, bu amaç ile Tanzimat reformunun kozmopolitlikle suçlandığını ekler. Ona göre 1908 inkılâbı ve tek-parti zihniyeti tekâmülü red ve inkâr ederek, totaliter devletin müdafaasını yapmıştır: "Halk partisi, gerek sağında gerek solunda hiçbir partiye, mürteci olmadığı halde, liberal, demokrat hiçbir fikir hareketine ve halkın kendisini temsil etmesine meydan vermediği için inkılâpçı mahiyetini kaybetmiştir."[691]

Ahmet Emin Yalman ise demokrasinin gelişine, bir grubun ayrıcalıklarını kaybedeceği için yanaşmadığını, bunun için de halkın olgunluk derecesini bahane olarak öne sürdüklerini belirtmektedir: *"(...) Aramızda hala bir avuç insan vardır ki olanın bitenin manasını kavramaktan aciz olduklarını belli etmişlerdir. Bunlar; milletin olgunluğunu inkâr ediyorlar, Türk milletinin mukadderatına bizzat hâkim olmasının bekamızın ve gelişmemizin ana temeli olduğunu anlamak istemiyorlar, tek partinin politika ganimetini elden bırakmak, bütün vatandaşların öz malı olan idare mekanizmasına tasarruf etmek, milli iradeyi baltalamak, şahsi ihtiraslarını ne pahasına olursa olsun, yürütmeğe devam etmek emelini besliyorlar".*[692]

Fuad Köprülü Cumhuriyet'in özellikle 1927'ye kadar yaptığı inkılâpların önemine değindikten sonra, bu tarihle birlikte "tek parti tahakkümünün dal budak saldığını ve anayasa hükümleri sadece kâğıt üstünde kalarak, tam manasiyle bir 'diktatörlük rejimi' kurulduğunu" söylemektedir. Köprülü'ye göre, "Milli bayram günlerinde daha birkaç yıl evveline kadar sokaklarda dalgalanan şu mahut 'Tek şef, tek parti, tek millet' düsturu, milli varlığımızı yıllarca kemiren meşum kanserin mahiyetini göstermeğe kâfidir."[693] Köprülü, ilerici bir inkılâbın bir "diktatörlüğe" evrilmesinin şartlarını analiz eder ve dünyada o dönem hüküm süren "demokrasi aleyhtarlığı modası"nın da etkili olduğunu, "memleketimizde 'inkılâp' namına yapılmış bir takım hatalı hareketlerin de doğrudan doğruya Bolşeviklerin yahut Nazilerin veya Faşistlerin tesiri altında yahut o örnekler göz önünde tutularak yapıldığı"nı aktarmaktadır.

---

[690] Sabiha Sertel, "Cumhuriyet İnkılâbı", **Tan**, 29 Ekim 1945.
[691] Sabiha Sertel, **a.g.m**.
[692] Ahmet Emin Yalman, "Arife Yılı", **Vatan**, 29 Ekim 1947.
[693] Fuad Köprülü, "Ne Yaptık? Neler Yapmak Zorundayız?", **Vatan**, 29 Ekim 1949.

Köprülü'ye göre geçmiş yılların hataları için kişi veya zümreleri suçlamak yanlıştır. "Bütün bu hatalar, İstiklal Harbinin ve Cumhuriyet idaresinin şerefleri gibi umumi ve müşterektir". Ancak bundan sonra yapılması gereken "Cumhuriyetimizi tam manasiyle 'demokratik bir cumhuriyet' haline getirmektir.". Köprülü'nün sözleriyle: "Memleketimiz, fikri, siyasi, içtimai hürriyetlerin geniş surette hürmet gördüğü bir 'Hür insanlar diyarı' olsun!".

Görüldüğü üzere, Tek-Parti rejiminden duyulan hoşnutsuzluk, inkılâbın demokrasi boyutunun eksikliği ve Cumhuriyet'in demokrasi ile pekiştirilmesi fikri, 1940'lı yılların sonlarında genel iklimi oluşturmaktadır. Nitekim Tek Parti dönemi elitlerinden Şükrü Kaya da "Cumhuriyet ve Demokrasi" başlıklı yazısında cumhuriyet kavramının akademik bir tanımını yapmakta, sonrasında şöyle demektedir: "Bugünkü dilimizde cumhuriyet; milli hâkimiyetin cari ve devlet reisinin intihabla seçildiği devletlerin adı ve sıfatıdır". [694] Kaya, ardından demokrasi sözcüğünün Antik Yunan'daki anlamını verdikten sonra *"Demokrasi kelimesi Türkçede pek yenidir. Fakat ifade ettiği mefhum ve karakter Türklerin mizacında oldum olası vardır. Yerli ve yabancı tarih kitaplarında demokratlık, Türk hayat ve cemiyetinin karakteristik bir harikası olarak gösterilir"* diyerek, Batı dışı milliyetçiliklerin seciye ve aslına rücu formülünü yinelemiş olur. Kaya'ya göre, *"Türkiye'de milli hâkimiyeti Birinci Türkiye Millet Meclisi kurmuş ve milli hâkimiyeti ilk o tatbik etmiştir. O hükümetin kanunla adı konulmamıştı, fakat o rejim mükemmel ve demokratik bir cumhuriyetti"*. Kaya, Birinci Meclis'in yaptıklarını sıraladıktan sonra, *"Türkiye Cumhuriyeti, elbette inkılâbını tamamlamış ve idealine varmış değildir. Yirmi beş yılda bu kadar inkılâplar yapan ve tarihin meşum gidişini değiştiren bir millet ve onun vekilleri elbette bu noksanları da tamamlarlar"* diyerek, inkılâpların tamamlanmasının demokrasi ile mümkün olacağını ima eder.

Çok partili hayat ve demokrasi tartışmalarının ortasında Nadir Nadi de zımni olarak CHP'ye seslenmekte, "Vazife" başlıklı yazısında demokratik bir iktidarın, geldiği gibi gitmeyi de bilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Nadi'ye göre, Cumhuriyet'in ilk dönemi, rejimin yerleşmesi ve geçmiş değerlerden kopuş için mecburen otoriter önlemlerin alındığı bir dönem olmuştur: *"Cumhuriyeti ilan ettiğimiz zaman asıl gayemiz, rejimi halka mal etmekti. Yani şehirlisi ve köylüsü, genci ve ihtiyarı ile*

[694] Şükrü Kaya, "Cumhuriyet ve Demokrasi", **Cumhuriyet**, 29 Ekim 1947.

Türk milleti, medeni dünyanın idare sistemi olan demokrasi şuuruna erecek, geçmişe aid köhne bağlardan sıyrılacaktı." [695] Nadi ardından o dönemin genel atmosferini verir ve toplumdaki geleneksel bağ ve düşüncelerin gücüne dikkat çeker: *"(...) Devrim zaruretine inanan aydınlar, bir avuç vatandaştan ibaretti. Kısa zamanda büyük adımlar atılmasa idi, irtica her zaman hortlıyabilir, Cumhuriyeti tekmeleyip yerine saltanatı ve ona bağlı çürük yaşayış nizamını tekrar yurda sokabilirdi. Böyle bir geri dönüş, devrimiz şartları ortasında Türk milletinin mahvolması demekti. (...) Zaman zaman şiddet usullerine başvurmak gerekmiş, hürriyetlerin kısıldığı olmuş, fakat bütün bunlar sadece devrimi kurtarmak azmile yapılmıştır."* Nadi sonrasında Atatürk devrimlerinin başarıya ulaştığını, "vesayetçi elitizm"in son bulduğunu ve tehlikenin geçtiğini ima ederek, *"bu şartlar altında, rejimi layık olduğu normal işleyiş mekanizmasına kavuşturmak artık iktidara düşen başlıca vazifedir. Uzun yıllar devlet idaresinde şu veya bu şekilde rol oynamıya alıştıktan sonra demokratik usullerle oradan ayrılmayı nefsimize ağır bulmayalım. Böyle bir zihniyet yirmi beş yıl önce bizi harekete getiren devrim zihniyetine taban tabana zıddır, rejime ve yurda zarar verecek bir bencilliğin ifadesidir. Cumhuriyet ancak halka ait gerçek menfaatlerin korunması rejimidir"*[696] der ve CHP'ye çok partili hayata geçmesi ve iktidarı devretmesi gerektiğini ima eder.

Nadi yazısında Cumhuriyet'in bir 'vesayet rejimi' olduğu tezini zımni olarak doğrular ve bir geçiş dönemi olarak Cumhuriyet'in otoriter uygulamalara sapmak zorunda olduğunu dile getirir; ancak toplumun çok partili hayat ve demokrasi için hazır olduğunu ve bunun için gerekli zemini hazırlamanın iktidar partisinin görevi olduğunu söyleyerek, rejimin ve demokrasinin bekası için CHP'ye iktidarı bırakma mesajı verir. Yazı, cumhuriyet uygulamalarının değerlendirilmesi ve bu uygulamaların sosyo-politik meselelerle ilişkilendirilmesi bakımından önemlidir. Nitekim Cumhuriyet'in erken dönem uygulamalarının toplumsal hafızada canlı olduğu bir dönemde bu konuların gündeme gelmesi, demokrasi ve cumhuriyetin birlikte düşünülmesi için gerekli bir yüzleşmedir.

1950'lerle birlikte, Cumhuriyet'in değer ve sembollerinin tartışılması tepe noktasına varmaktadır. Demokrat Parti iktidarının inkılâpları yumuşatma girişimi ve çok partili hayata geçişle birlikte rejimi eleştirme serbestîsinin artması, Cumhuriyet'in otobiyografik hafızasında bir kırılma dönemine işaret etmektedir. Bu dönem aynı

[695] Nadir Nadi, "Vazife", **Cumhuriyet**, 29 Ekim 1948.
[696] **A.g.m, Cumhuriyet**, 29 Ekim 1948.

zamanda Cumhuriyet'in İslam gibi yeni değerlerle birlikte anılma ve "uzlaştırılma" girişimlerinin yoğunlaştığı bir dönemdir.

Demokrat Parti'nin seçimi kazanması sonrası, Cumhuriyet'in sembolleri konusunda Nadi şöyle demektedir: *"(...) Türk inkılâbı, tarihimizin akışından doğma bir ve bölünmez bir bütündür. Türk inkılâbının sembolü Atatürktür. (...) İster buyurma meraklısı, ister demokrasi hayranı, kim olursa olsun Fikir–Atatürkü anlamıyanlar, onun varlığını havsalalarına sığdıramıyanlar, zaman zaman mazimize saldırarak ondan öç almak hevesine kapılıyorlar. (...) Rejimimizin hayırlı inkişafı, Atatürk sembolünde inkılablarımızı kıskanç bir dikkatle korumamıza bağlıdır. Hala Atamıza diş bileyenlere veya dil uzatanlara rastlıyorsak, Fikir-Atatürkü savunmak vazifesinin partilerüstü bir şeref borcu olduğunu asla hatırdan çıkarmamalıyız."*[697]

Toplumsal hafızadaki kırılmaya işaret eden bu sözler, Cumhuriyet'in kamusal alanda birden çok imajının oluşmaya başladığını ve bu bağlamda paralel hafızaların varlığını işaret etmektedir. Toplumsal hafızanın öteki ucunu, inkılâpların yaşam biçimlerini doğrudan ya da dolaylı olarak etkilediği ve erken dönemde açık muhalefet yürütemeyen gruplar oluşturmaktadır.

İslamiyet'in Cumhuriyet ile uzlaştırılması, bu noktada dünyaya dair çatışan şemaların uyumlaştırılması için tercih edilen önemli bir yol olarak gözlenmektedir. Cumhuriyet ve İslam'ın yan yana ve uzlaşı içinde var olması, toplumun geçmişten günümüze 'kırılmadan' gelmesinin yolu olarak belirmektedir: *"(...) Cumhuriyet zaman inkılâbı ile kabul edilen bir rejim değildir. Pek eski zamanlarda dahi insanlar, saadeti, refahı bu rejimde bulmuşlar, onu tamamen tatbik etmek sayesinde medeniyetin şahikalarına yükselmişlerdir. Dünyanın en adil cumhuriyeti 'İslam Cumhuriyeti'dir. Din ve devlet esaslarını kuran Peygamberimiz, kanunlar yapmış, fakat kendinden sonra halkı idare edecek şahsiyet hakkında hiçbir şey söylemeyerek onun intihabını milletin reyine bırakmıştır.(...) Cumhuriyet hem dini hem dünyevi bir rejimdir. Cumhuriyet milli olan her şeyin muhafızıdır."*[698]

Yine bir başka yazıda bu uzlaştırma denemesi yinelenir: *"Bugün Türkiye, cumhuriyet rejiminin otuz üçüncü yılını idrak ediyor. (...) insanları hak ve adaletle idare edebilmek için kuvvet ve iradenin millet elinde olmasını temin eden idare tarzı doğrudan doğruya meşverete dayanan cumhuriyettir. Tarih gösteriyor ki hem din, hem de dünya hakkında*

[697] Nadir Nadi, "Şeref Borcu", **Cumhuriyet**, 29 Ekim 1950.
[698] Ulunay, "Cumhuriyet", **Milliyet**, 29 Ekim 1955.

kanunlar koyan İslamiyet, cumhuriyet esası üzerine kurulmuştur.(...) Bugün bütün dünyanın kabul ettiği demokrasinin esası olan 'meşveret'i İslamiyet bin üç yüz sene evvel koymuş ve bunda intihabla milletin başına gelecek olan şahsiyeti de mesuliyetle takyid etmiş. Amerika'da olduğu gibi…(...) Eğer Muaviye, hile huda, yalanla Ali'nin haklarını ve dolayısıyla bütün Müslümanların ve Müslümanlığın hakkını çalmamış olsaydı, İslam cumhuriyeti bütün dünyaya yayılır ve bugün İslamiyet bu zaaf ve inhitata düşmezdi."[699]

Cumhuriyet'in İslam'ı dışlamayıp, iki kavramın iç içe sokulması, toplumun rejimle kurduğu ilişkinin pekişmesi anlamını taşımaktadır. Cumhuriyetin milli olanı muhafaza ettiği fikri ise, geçmişle kurulan bağın evrimsel niteliğine duyulan arzuyu çağrıştırmaktadır.

Geçmişle kurulan bağın konsolidasyonu için başvurulan bir diğer yöntem, Osmanlı geçmişi ile bağın yeniden tesisidir: *"(...) Bizim cumhuriyetimiz yalnız saltanattan halk idaresine geçiş değildir. Doğu medeniyetinden batı medeniyetine, ortaçağdan yeniçağ anlayışına, ümmet devrinden millet devrine geçişi de ifade eder. Gerçi bu kültür değişimi, Tanzimatta, sarayın idrakinden doğmaya başlamıştır. Fakat radikal bir şekil alarak, bütün sosyal müesseselere şamil bir tarzda kanunlaşması Cumhuriyetle beraberdir."*[700]

Benzer biçimde bir diğer yazıda Türkiye'deki hürriyet hareketlerinin geçmişi Tanzimat ve Genç Türklerin tecrübelerine bağlanır: *"(...)Tanzimat bütün hatalarına rağmen, memlekette hürriyet mücadelesinin bir safhasıdır. Kanun hâkimiyetini, hiç olmazsa fikrini o getirmiştir. (...) Genç Türklerin hür fikirleri hukuk devletinin ana esaslarını yaymak yolundaki mücadeleleri, birinci meşrutiyetin ilanı ile neticelendi. (...) Tanzimat ve Birinci Meşrutiyet, gerilik kuvvetleri tarafından yok edilmeseydi memleket zamanın medeniyet seviyesine ulaşacak ve belki de onu aşacaktı."*[701]

1940 ve 1950'li yıllar 'cumhuriyet' kavramının kuramsal olarak daha çok yorumlandığı bir dönemdir. 1930'larda kavram halk egemenliği ve saltanat karşıtlığı olarak daha klasik cumhuriyetçi bir anlayışla tanımlanırken, yukarıda da sözünü ettiğimiz üzere, 1940 sonu ve 1950'lerde hürriyet, demokrasi, insan hakları gibi farklı kavramlarla ilintili düşünülmeye başlanır. 'Yurttaşlara mal olmuş idare şekli', Cumhuriyet'in bir idare şeklinden çok bir yaşam biçimi ve felsefesi olarak yorumlanması bu dönemde kavrama getirilen diğer farklı yorumlardır.

---

[699] Ulunay, "İslamiyet ve Cumhuriyet", **Milliyet**, 29 Ekim 1956.
[700] Peyami Safa, "Bizim Cumhuriyetimiz ve Onlarınki", **Milliyet**, 29 Ekim 1955.
[701] Reşat Kaynar, "Türk İnkılâbında Tanzimat ve Birinci Meşrutiyet", **Vatan**, 29 Ekim 1952.

Cumhuriyet'in bu bağlamda bir 'okul' ve bir 'mezhep' olarak görülmesi ilginçtir: *"Cumhuriyet bizim için yalnız bir hükümet şekli olarak kalsa idi, bugünü belki büyük tezahür ve heyecanla kutlamak hakkımız olmazdı. Fakat cumhuriyet bizim için yalnız bir hükümet şekli değildir. Bilakis cumhuriyet bizim için, kelimenin tam manasiyle bir mektep, bütün şümulü ve ehemmiyeti ile bir akide ve bir mezheptir.(...) Cumhuriyet bizim öz malımızdır. Yüz binlerce Türkün temiz kanları, yüz binlerce yetimin gözyaşları bahasına kazanılan en mukaddes bir mal."*[702] Cumhuriyet'in bir yönetim biçimi olmaktansa, hayata ilişkin genel ve özel bilgilerin aktarıldığı ve bu anlamda bireylere davranış kalıbı ve bilimsel düşünce sağlayan bir okula ve dolayısıyla "rasyonalite"ye bağlanması, ama aynı zamanda kutsala gönderme yapan 'mezhep' kavramıyla tanımlaması, kavramın yerelleştirilmesinin önemli bir örneğidir. Evrensel "cumhuriyet" kavramıyla kurulan bağ bu anlamda tikelleşerek "millete ait öz yönetim biçimi" olarak kutsanmaktadır. Cumhuriyet bu noktada milleti kuran 'subjektif değer'lerden biri halini almaktadır. Cumhuriyet'in bir yönetim biçimi olmaktansa, Devlet ile özdeş biçimde ele alınmasının da ulus inşasının bir parçası olarak kavramın işlevselleştirilmesi olgusunu yansıttığı düşünülebilir. Cumhuriyet'in 'erdem' ilkesi de bu noktada yerelleştirilir: *"Cumhuriyet, fazilet, ahlak ve vicdan müessesidir. Bu asil meziyetlerde ölçü, herhangi bir şahsın fazilet, vicdan ve ahlak telakkisinden ziyade ammenin, yani bütün bir milletin ve dünyanın tanıdığı fazilet, ahlak ve vicdan kıstaslarıdır. Bunda milli örf ve âdetin, milli tarihin tesiri asla inkâr olunamaz ve küçümsenemez."*[703]

1950'lerde, 1930'ların ruhunu yansıtır biçimde Cumhuriyet'in millet iradesi ve inkılâp rejimi olarak kavrandığı yazılara da rastlamak mümkündür. 1930'ların ruhunu oluşturan inkılâpçılık ve cumhuriyetçilik, birbirinden ayrılmaz iki ilke olarak ele alınmaktadır. Kuruluş aşamasında Cumhuriyet'in demokrasi ile bağ kuramamasının nedeni inkılâpların yerleştirilmesi olarak anlatılmakta, Cumhuriyet'in ilk dönemdeki vesayetçi elitizmi meşrulaştırılmaktadır: *"Cumhuriyet Türk için bir imkân rejimi olmuştur. Atatürk elindeki onbeş yılında suikasd meselesi, Doğudaki isyanlar gibi olaylar dışında kansız, fakat devrim hareketlerile durmadan canlı ve heyecanlı geçmiş bu ilk dönem, yıkma ve atlama hamlelerile doludur. (...) Cumhuriyet hiçbir yıktığı şeyi, yerine yenisini koymaksızın bırakmamıştır. (...) Her biri ayrı bir değişme olan devrimlerin tutması için alınmış sıkı*

[702] Sefaeddin Karanakçı, "En Mutlu Günümüz", **Vatan**, 29 Ekim 1954.
[703] Safaeddin Karanakçı, "Cumhuriyet, Fazilettir", **Vatan**, 29 Ekim 1955.

tedbirler, Cumhuriyet'in ilk on beş yılını bir nevi 'hürriyetsizlik' nizamı içinde göstermiş olabilir. Aklın ve mantığın tarafsızlığile olaylara bakabilenler, bu görünüşteki 'hürriyetsizliğin' gerçek 'hürriyet' yolunda alınmağa mecburiyet duyulmuş koruyucu bir yönetim olduğunu insafla takdir ederler.(...) Cumhuriyet öyle sağlam bir zemin hazırlamıştır ki, bunun üstüne elimizdeki beşeri malzeme ve irademizdeki yapma kudretine göre, istediğimiz medeniyet binasını kurabiliriz." [704]

1950'lerin bir başka yazısında, inkılâpların cumhuriyet ruhunun olmazsa olmazı olduğu ima edilmekte, erken dönem cumhuriyet uygulamalarını eleştirenlere dönem atmosferi hatırlatılmaktadır: *"İnkılâp düşmanlığını mazur gösterecek hiçbir sebep yoktur. İnkılâplar yapılırken kimsenin dini akidesine karışıldı mı? Camilerde her gün beş vakit namaz kılınmadı mı? Namaz kılıyor, oruç tutuyor diye işinden çıkarılan var mıdır? (...) İnkılâp düşmanlığı... Bu pek akılsızca, bizi ortaçağın en karanlık devirlerine götürecek bir harekettir. Medeni milletler arasındaki bugünkü şerefli mevkiimizi bu inkılâplara borçlu değil miyiz?"*[705]

Cumhuriyet bir kavram, bir yönetim biçimi, bazen de 'devlet'in kendisi olarak, 1930'lardan 1950'lerin sonuna kadar, Türkiye'de siyasal hayatın ve toplumsal hafızanın önemli belirleyenlerinden biri olmuştur. 1930'larda bir kopuş ve yeniden diriliş öyküsü iken, 1950'lerde toplumsal bilinçaltının çağırdığı kavramlarla ve geçmişle barıştırılmaya çalışılan bir yönetim biçimidir. Otuz yıldan kısa bir sürede, kendini inşa etmiş, tarihselliğini oluşturmuş, gündelik hayatı Batılı kodlarla dönüştürme kapasitesine karşın, devamlı sadık olunan "devlet"le özdeşleştirilerek yerelleştirilmiştir.

[704] Hasan Ali Yücel, "Cumhuriyet Nedir?", **Cumhuriyet**, 29 Ekim 1956.
[705] Enis Tahsin Til, "İnkılâpları Seven Yayar", **Vatan**, 31 Ekim 1951.

Dağınık Fikirler

On yıllık romanından alınmış kısa sözler

ETEM İZZET

Türk

* Türk yaradanın en yüksek, en üstün oğlu ve en üstlerin yaratıcısıdır!

* Dünyanın hiç bir devrinde hiç bir millet Türkün yüksek iradesini göstermemiştir. Tarih bu varlıkta, bu yücelikte bir tek millet tanıyor: Türk.

* Türk kendi kendisinin efendisidir.

* Her Türk çelik bir kalpdir.

İhtilâl

*Türk bir bomba gibi patlamak için fitiline çakılacak bir ateş bekliyordu. O ateş Mustafa Kemal oldu.

*1919 Türk milleti için üçüncü hürriyet ihtilâli, ayrılış ihtilâli, kurtarış ihtilâli, kurtuluş ihtilâli, kendi büyük tarihine dönüş yılı ve ihtilâlidir.

* Heyetitemsiliye ihtilâlin ilk adaş hükûmetidir.

* Osmanlılık büyük Türk tarihinin seyri içinden yampırı bir çıkıştır.

* Gazi Türkiyesi Osmanlı İmparatorluğunun değişişi, gidişi değildir.

Türk İmparatorluğa isyan etti. Türk milleti bir ihtilâlle hükûmetleşti, Erzurumda ihtilâlin bayrağı çekildi, Sivasta yerleşildi, Meclisin açılış günü İmpratorluktan ayrılındı, İmparatorluk ordularile harp edildi.

* Türk milleti kendi davası, kendi toprağı, kendi ülküsü üzerindedir. Ve.. Biz büyük Türkiyeye gidiyoruz. Döndüğümüz tarihin içindeyiz. Dünyanın en ulu, en kalabalık milleti Türk milletidir!

Cümhuriyet

* 23 Nisan 1920 de kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi Türk Cümhuriyetinin filen kendisi idi. 923 teşrinievvelinin 29 unda bu kendine yakışır adı kanunlaştırdı ve hüviyetini ortaya koydu.

* 1923 Erzurumu, Sivası, Ankarayı, İnönünü, Sakaryayı, Dumlupınarı, Lausanne'ı cümhuriyeti netice halinde kendi içinde kucaklıyan en kutlu yıldır. Ve.. Tarihin yükü ondadır. 1923 o tarihtir.

* Kemalist cümhuriyet en ileri ve millet iradesinin en sağlam tutum ve cümhuriyet şeklidir.

* Türkiyede cümhuriyet bir zümrenin değil; ölüm, dirim, kan, ihtilâl, harp, ateş içinden çıkan bütün bir milletin malıdır.

* Türk milleti kendi davasına inanan, ona güvenen, Kemalist cümhuriyetin en ileri, en yeni cümhuriyet şekli olduğunu bilen ve.. Bunun örnek alındığını gören millettir.

Kemalizm

* Kemalizm inanmışların rejimidir.

* Kemalizmin bir vasfı da inandığına inandırmaktır.

* Kemalizm milletleri avuç içinde gibi, durgulanan hedeflere, hemencecik fırlatıveren prensibin tek ifadesidir!

* Nizamlı, kumandalı, tek başlı yeni millet idarelerinin kurulduğu da en büyük pay Kemalizmindir.

* Kemalizm liberal değildir. Fırkacı değildir. Nizamcı değildir. Aykırı demokrasilerin düşmanıdır. Yaratıcıdır. Müspettir. Sınıf sözü ğı tanımaz. İmtiyaz bilmez. Sülâdür. Planlı çalışır, devletçidir. Rakasız yürür.

* Bütün bir milleti tek dimağ, tek halp bilen rejim Kemalist rejimdir.

* Kemalist rejim için asır yok, yıl yok, hafta, gün var.

* Mustafa Kemalin yapmadığı hiç bir şey kalmadı. Kemalizmin yapacağı daha çok şeyler var.

* Adem babanın dünyasında her şey değişebilir. Fakat Türk ve onun andı daima bu ve bir olacaktır: Yaşasın Kemalist Türkiye!

Mustafa Kemal kuvveti

* Yüzünün ışığını güneşten, sesinin rengini altından, sesinin ahengini iradesinin tunçluğundan alan ve bakışlarındaki ezici sertliği dehasından koparan tek adam: Mustafa Kemaldir.

* Lenin için olgun bir Rusya, Mussolini için kıvamlı bir İtalya, Hitler için teşkilâtlı bir Almanya vardı. Mustafa Kemal hiç bir şeyi olmıyan, didik didik edilen bir millete, delik deşik olmuş bir memlekete başlık etti. Vatan kurtardı, vatan yaptı, rejim kurdu, dünyaya örnek verdi!

* Mustafa Kemal bu milleti içten dıştan bir cehennemin ve onun zebanilerinin pençesinden ve ateşinden çekti, çıkardı! Yoksa bu hür, müstakil, nizamlı, kuvvetli, komşularına dost, her yanda ve her yerde sevilen, on sene içine on beş asrın varlığını sığdıran Cümhuriyet Türkiyesi gökten zenbille indirilip Anadolunun toprakları üzerine oturtulmadı!

* Türk inkılâbının büyüklüğünü irişilmez kudretini, akılları durduracak değişikliklerini çarçabuk ayırt edebilmek için köye gelmeli ve her şeye köyden bakmalıdır.

* Mustafa Kemal bu memleketi hiç bir şeysiz aldı. Her şeyi yaptı. Nereye bakıyorsanız, ne görüyorsanız hepsi yeni ve her şey Mustafa Kemalin.

Gazi çocukları

* Mustafa Kemal çocuğu her yerde, her zaman bir yanar insan gibi lâvını, imanını, inanını, ilmini, heyecan ve yaratıcılığını taşıran kumandalı, disiplinli,hürriyetli bir ateş kaynağıdır. Kemalist delikanlı budur.

* Özü yurt severliğin ve Kemalist inanım ta kendisi olan Gazi çocuğunun beyin kabında ve dilinde ne düzensiz ve aykırı rejimlerin, ne de milliyet ve ülkü sevdası tanımayan komünizmin lâfına yer yoktur.

Türk çocuğu kendi inanının çocuğudur.

Etem İZZET

...rede murahhasları selâmlıyor

...mebusların ...ti istedikle...

...3 pazartesi ...ğru Anka... ...aladı. Bun ...ının Ga... ...tinde hafi ...lâtı esasi... ...ı ve Tür ...huriyet i... ...uğu" idi. ...miştir. ...telgraf

...imhuri...

...ka erkânı, gazeteciler ve halk toplandılar. O zaman vali olan Haydar Bey kısa bir nutuk söyledi. Kadı Sadık Efendi bir dua okudu. Askeri bando İstiklâl marşını çaldı.

* * *

Aradan on sene geçti. Bu çok kısa bir zamandır. Bu kısa zamanda neler yapıldığını sayacak değilim. Yalnız genç ruhlarda en büyük inkılâp yapıldığını katiyetle söyliyebiliriz. Ve o gün o saatte, o andaki gibi bu dakikada da bütün Türki-

...e emanet ettiği gençliği imtihanlarda ...n den takip ediyor

...ye bir ağızdan haykırıyor:
— Yaşasın Cümhuriyet.. Yaşasın Gazi!

Yerli malı kullanmak iktısat savaşında şuura delâlet eder.

Ordu...

Ordumuz, m...
Cümhuriyet...

Karada, Hava...

On yıllık cümhuriyet devri, her saha ve dairemiz için ilerleme ve tekâmül devridir. On yıl içinde Türk iktısatçılığı, hayatta ilk defa olarak temel attı. Türk maliyesi sağlam ve asri temeller üzerine kuruldu. Türk halkının sıhhatini ve bedeni kudretini koruma teşkilâtına, şimdiye kadar yapılanlara bakılınca daha ciddi ve daha geniş yollar tuttu. On yıl içinde bilhassa Türk maarifi memleketin her köşesine binlerce yeni irfan müesseseleri dikti, muazzam bir irfan ve tenvir ordusu, muallim ordusu yetiştirildi ve böylece maarif ve tenvir yumuşumuz artık zevâl bulmaz bir millet yetiştirecek kudreti kazandı.

On yıl içinde Anadolu Demir - yollarile, şoselerle beznedi. Her yer de fabrikalar fışkırıyor, yeni bir âlem ve yeni bir medeniyet kuruyor.

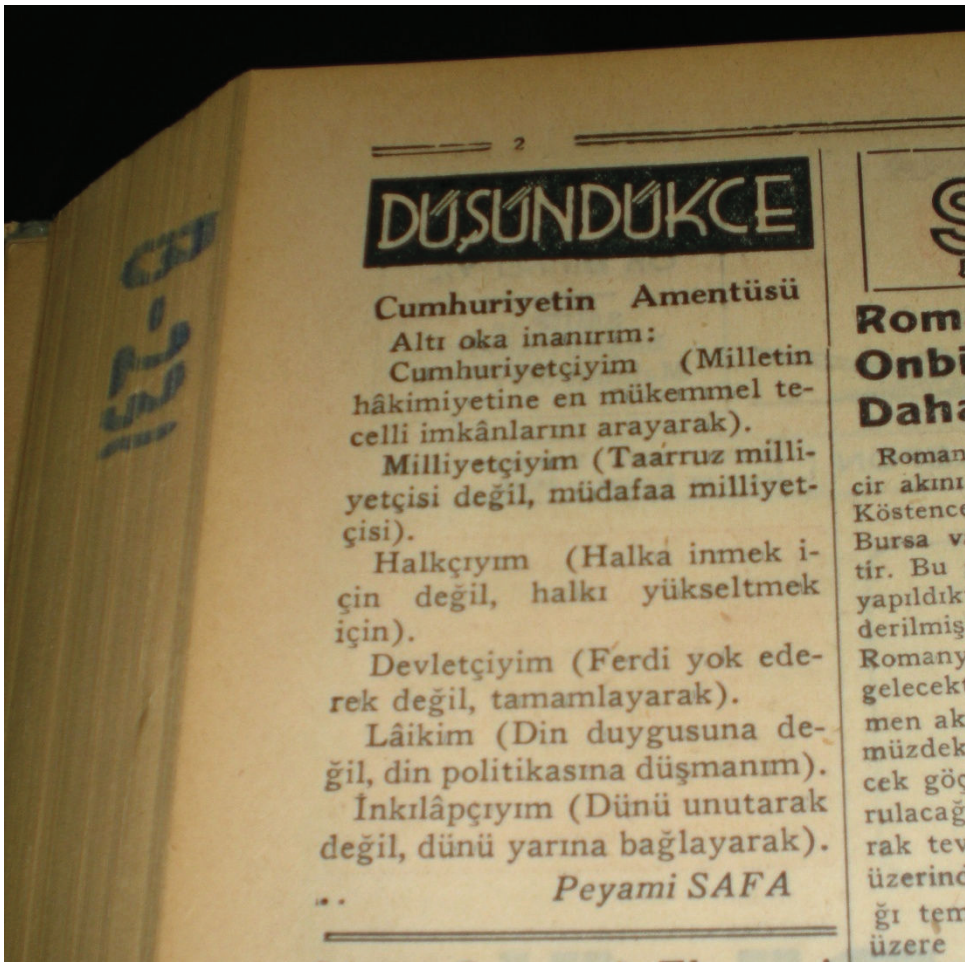
Bunlar gözleri kamaştıran eserlerdir,fakat bizim, kusurumuz affedilsin, bir iddiamız var. On yıllık cümhuriyet devrinde Türk ordusunun ve Türk donanmasının kestiği tekâmül yolları, aştığı ilerile - me mesafeleri herhalde, bu defa dahi, diğer saha ve dairelerimizin elde ettiklerinden daha üstündür. Işbu çalışma ve yükselme müsabakasında birinciliği gene ordu ve do... nanma kazanmıştır iddiasını tek ... rarlıyorum.

Böyle bir iddiada bulunan bir a... damdan ise, on yıl içinde, vata... müdafası için bu kara, deniz ve h... va askerlerinin neler yaptıkların... sayıp dökmesini isteyenler hak k... zancakları için biz de bütün yap... ları dilimzin döndüğü ve aske... lik işlerimizin bize müsaade ed... bileceği dercede sayıp dökeceğ... Bunun için de evvelâ kara ord... muzda, sonra da deniz kuvetle... mizde ve ondan sonra da hava k... vetlerimizde on yıl içinde nele... pılmış olduğunu hikâye ede... ğiz.

Kara Ordumuz

Biz, büyük cihan savaşının ...tarekesinden sonra Anadoluy... ...ran istilâcılara karşı ayakla... ...mız vakit elimizde beş on bin ... yüz kadar makineli tüfekle ... kadar toptan fazla bir şey y... Cephanemiz ise hemen yok ... di. 335 yılından 338 yılının ... tosuna kadar Garbî Anadolu ... taraftan düşmanları oyaladık taraftan da ordu kurduk, o... pusatladık ve talim ve terbiy... ve öyle ki ağustos ayında s... dırıma karar verdiğimiz ... garp cephesinin silâhlarını...

Milliyet, 29 Teşrinievvel 1933. Ethem İzzet, Kemalizm'i anlatıyor.

2

DÜŞÜNDÜKÇE

Cumhuriyetin Amentüsü

Altı oka inanırım:

Cumhuriyetçiyim (Milletin hâkimiyetine en mükemmel tecelli imkânlarını arayarak).

Milliyetçiyim (Taarruz milliyetçisi değil, müdafaa milliyetçisi).

Halkçıyım (Halka inmek için değil, halkı yükseltmek için).

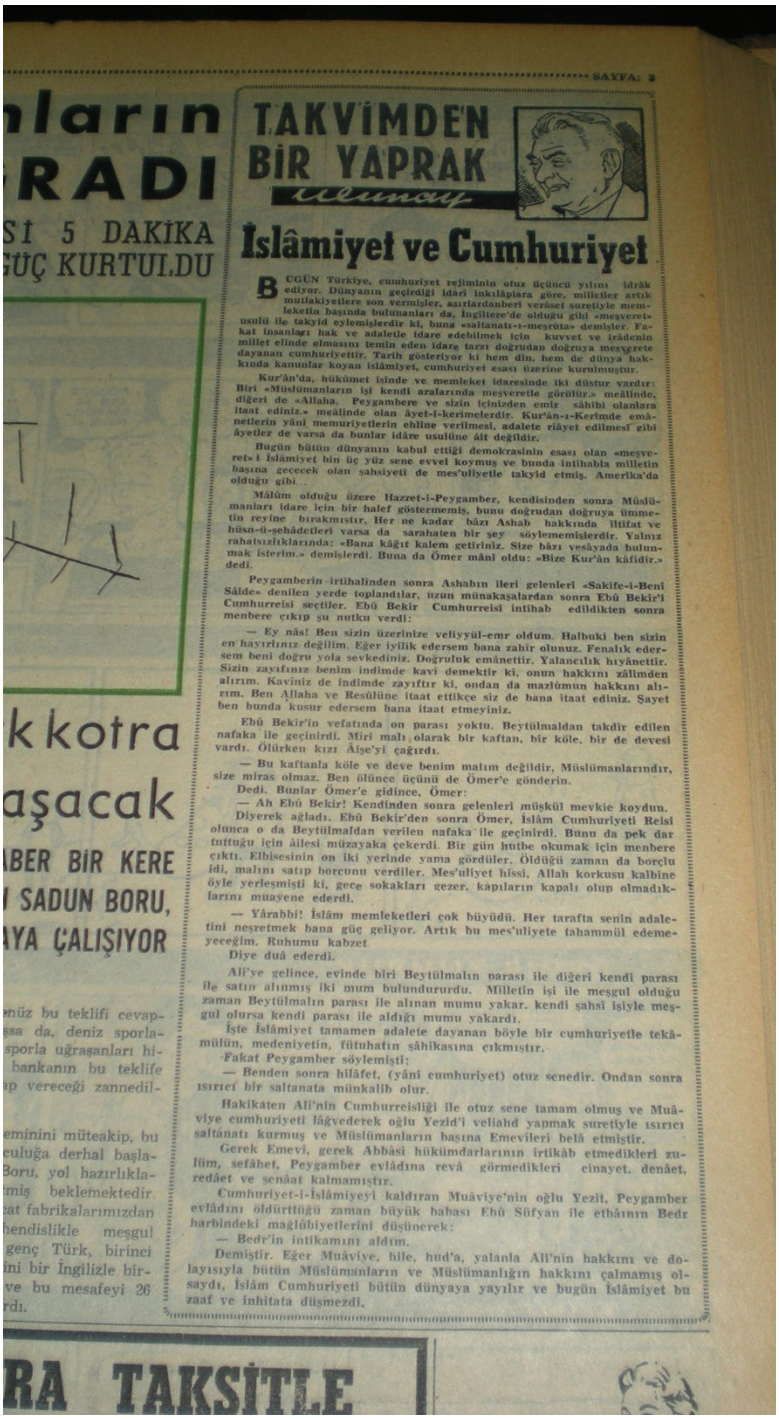
Devletçiyim (Ferdi yok ederek değil, tamamlayarak).

Lâikim (Din duygusuna değil, din politikasına düşmanım).

İnkılâpçıyım (Dünü unutarak değil, dünü yarına bağlayarak).

Peyami SAFA

Tan, 29 Teşrinievvel 1935. Cumhuriyet'in Amentüsü: Altı Ok.

SAYFA: 3

TAKVİMDEN BİR YAPRAK

İslâmiyet ve Cumhuriyet

BUGÜN Türkiye, cumhuriyet rejiminin otuz üçüncü yılını idrâk ediyor. Dünyanın geçirdiği idârî inkılâplara göre, milletler artık mutlakiyetlere son vermişler, asırlardanberi verâset suretiyle memleketin başında bulunanları da, İngiltere'de olduğu gibi «meşveret» usulü ile takyid eylemişlerdir ki, buna «saltanatı-ı-meşrûta» demişler. Fakat insanları hak ve adaletle idare edebilmek için kuvvet ve irâdenin millet elinde olmasını temin eden idare tarzı doğrudan doğruya meşveret e dayanan cumhuriyettir. Tarih gösteriyor ki hem dîn, hem de dünya hakkında kanunlar koyan islâmiyet, cumhuriyet esası üzerine kurulmuştur.

Kur'ân'da, hükûmet işinde ve memleket idaresinde iki düstur vardır: Biri «Müslümanların işi kendi aralarında meşveretle görülür.» mealinde, diğeri de «Allaha, Peygambere ve sizin içinizden emir sâhibi olanlara itaat ediniz.» mealinde olan âyet-i-kerîmelerdir. Kur'ân-ı-Kerimde emânetlerin yâni memuriyetlerin ehline verilmesi, adalete riâyet edilmesi gibi âyetler de varsa da bunlar idâre usulüne âit değildir.

Bugün bütün dünyanın kabul ettiği demokrasinin esası olan «meşveret» i İslâmiyet bin üç yüz sene evvel koymuş ve bunda intihabla milletin başına geçecek olan şahsiyeti de mes'uliyetle takyid etmiş. Amerika'da olduğu gibi..

Mâlûm olduğu üzere Hazret-i-Peygamber, kendisinden sonra Müslümanları idare için bir halef göstermemiş, bunu doğrudan doğruya ümmetin reyine bırakmıştır. Her ne kadar bâzı Ashab hakkında iltifat ve hüsn-ü-şehâdetleri varsa da sarahaten bir şey söylememişlerdir. Yalnız rahatsızlıklarında: «Bana kâğıt kalem getiriniz. Size bâzı vesâyada bulunmak isterim.» demişlerdi. Buna da Ömer mâni oldu: «Bize Kur'ân kâfidir.» dedi.

Peygamberin irtihalinden sonra Ashabın ileri gelenleri «Sakife-i-Beni Sâide» denilen yerde toplandılar, uzun münakaşalardan sonra Ebû Bekir'i Cumhurreisi seçtiler. Ebû Bekir Cumhurreisi intihab edildikten sonra menbere çıkıp şu nutku verdi:

— Ey nâs! Ben sizin üzerinize veliyyül-emr oldum. Halbuki ben sizin en hayırlınız değilim. Eğer iyilik edersem bana zahir olunuz. Fenalık edersem beni doğru yola sevkediniz. Doğruluk emânettir. Yalancılık hıyânettir. Sizin zayıfınız benim indimde kavi demektir ki, onun hakkını zâlimden alırım. Kaviniz de indimde zayıftır ki, ondan da mazlûmun hakkını alırım. Ben Allaha ve Resûlüne itaat ettikce siz de bana itaat ediniz. Şayet ben bunda kusur edersem bana itaat etmeyiniz.

Ebû Bekir'in vefatında on parası yoktu. Beytülmaldan takdir edilen nafaka ile geçinirdi. Miri malı olarak bir kaftan, bir köle, bir de devesi vardı. Ölürken kızı Âişe'yi çağırdı.

— Bu kaftanla köle ve deve benim malım değildir, Müslümanlarındır, size miras olmaz. Ben ölünce üçünü de Ömer'e gönderin.

Dedi. Bunlar Ömer'e gidince, Ömer:

— Ah Ebû Bekir! Kendinden sonra gelenleri müşkül mevkie koydun.

Diyerek ağladı. Ebû Bekir'den sonra Ömer, İslâm Cumhuriyeti Reisi olunca o da Beytülmaldan verilen nafaka ile geçinirdi. Bunu da pek dar tuttuğu için âilesi müzayaka çekerdi. Bir gün hutbe okumak için menbere çıktı. Elbisesinin on iki yerinde yama gördüler. Öldüğü zaman da borçlu idi, malını satıp borcunu verdiler. Mes'uliyet hissi, Allah korkusu kalbine öyle yerleşmişti ki, gece sokakları gezer, kapıların kapalı olup olmadıklarını muayene ederdi.

— Yârabbi! İslâm memleketleri çok büyüdü. Her tarafta senin adaletini neşretmek bana güç geliyor. Artık bu mes'uliyete tahammül edemeyeceğim. Ruhumu kabzet

Diye duâ ederdi.

Ali'ye gelince, evinde biri Beytülmalın parası ile diğeri kendi parası ile satın alınmış iki mum bulundururdu. Milletin işi ile meşgul olduğu zaman Beytülmalın parası ile alınan mumu yakar, kendi şahsi işiyle meşgul olursa kendi parası ile aldığı mumu yakardı.

İşte İslâmiyet tamamen adalete dayanan böyle bir cumhuriyetle tekâmülün, medeniyetin, fütuhatın şâhikasına çıkmıştır.

Fakat Peygamber söylemişti:

— Benden sonra hilâfet, (yâni cumhuriyet) otuz senedir. Ondan sonra ısırıcı bir saltanata münkalib olur.

Hakikaten Ali'nin Cumhurreisliği ile otuz sene tamam olmuş ve Muâviye cumhuriyeti lâğvederek oğlu Yezid'i veliahd yapmak suretiyle ısırıcı saltanatı kurmuş ve Müslümanların başına Emevileri belâ etmiştir.

Gerek Emevi, gerek Abbâsi hükümdarlarının irtikâb etmedikleri zulüm, sefâhet, Peygamber evlâdına revâ görmedikleri cinayet, denâet, redâet ve şenâat kalmamıştır.

Cumhuriyet-i-İslâmiyeyi kaldıran Muâviye'nin oğlu Yezit, Peygamber evlâdını öldürttüğü zaman büyük babası Ebû Süfyan ile etbâının Bedr harbindeki mağlûbiyetlerini düşünerek:

— Bedr'in intikamını aldım.

Demiştir. Eğer Muâviye, hile, hud'a, yalanla Ali'nin hakkını ve dolayısıyla bütün Müslümanların ve Müslümanlığın hakkını çalmamış olsaydı, İslâm Cumhuriyeti bütün dünyaya yayılır ve bugün İslâmiyet bu zaaf ve inhitata düşmezdi.

Milliyet, 29 Ekim 1955. “İslamiyet ve Cumhuriyet”.

2.5.Kategori Dışı Değerlendirmeler

Tematik kategorilerde ele alınmayan ancak gazeteler incelendikçe toplumsal hafızanın kuruluşu açısından önemli görülen "anıtlaştırma" ve "toplumsal hafızanın çoğullaşma dönemi" başlıkları, frekans analizine tabi tutulmamış, ancak aşağıda tematik açıdan değerlendirilmiştir.

2.5.1. Anıtlaştırma *(Monumentalisation)*

Anıtlar önemli "hafıza yerleri"dir. Her ne kadar Robert Musil "anıtlar kadar görünmez olan başka hiçbir şey yoktur"[706] dese de, sembolik olarak anıtların varlığı bir kişi ya da kavramın toplumsal hafızaya demirlenme isteğini ve tercihini yansıtır. Bu anlamda toplumsal hafızada karşılığını bulmasa da, toplumsal hafızayı inşa etme çabasındaki elitlerin politik pozisyonunu anlamaya yardım eder.

Erken Cumhuriyet dönemi anıtlaştırma süreci de, bu bağlamda bilinçli bir çabayı işaret eder. Anıtlaştırılacak kişi ve olaylar, devrim ruhunu yansıtmak üzere seçilmiş, anıtların açılış törenlerinin zamanlamasına dikkat edilmiş, dolayısıyla bu süreç kendiliğinden bir akışla değil, planlı bir biçimde yapılandırılarak ilerlemiştir. Ekim 1927'de Etnografya Müzesinin önüne Gazi'nin at üzerindeki heykeli dikil[miş] ve Kasım 1927'de, Ulus meydanında Ankara'nın simgesi sayılabilecek olan Zafer Abidesi'nin açılışı yapıl[mıştır].[707]

Atatürk, şüphesiz heykellerin önemli ve vazgeçilmez bir figürüdür. Atatürk anıtlarının açılışı, genellikle Cumhuriyet bayramlarına denk getirilir. Cumhuriyet için önemli figürler de –örneğin Kubilay- devrimin "hatırlama figürü" olarak anıtlaştırılır. Kubilay olayı sonrası, olay yerinde bir anıt dikilmesi ve anıttaki "İnandılar, dövüştüler, öldüler. Bıraktıkları emanetin bekçisiyiz" sözleri, devrimin kendi değerlerini sabitleme ve bu değerler etrafında yeni bir mücadele alanı ve hafıza inşa etme çabasını göstermektedir. Onuncu yıl Cumhuriyet bayramı kutlamalarında Kubilay Olayı'nın anımsatılması ve "devrim şehidi" için anıtlaştırma sürecinin Cumhuriyet bayramı

[706] Robert Musil, "Naclass zu Lebzeiten", Adolf Frise, yay.haz., Prosa, Dramen, Spate Briefe (Hamburg: Rowohlt, 1957), s.480'den aktaran Huyssen, *Alacakaranlık Anıları*… **a.g.e**., s.178.
[707] Teoman Özalp, **Tanıklık Ediyorum: Cumhuriyet ve Atatürk Anıları**, Epsilon Yayınları, İstanbul, 2006, s.23.

kutlamaları boyunca duyurulması önemlidir. Kubilay bu süreçte, "cumhuriyet şehidi" olarak tanımlanmış, böylece cumhuriyetin otobiyografik hafızasının inşası için de önemli bir figür haline gelmiştir.

Anıtlaştırmanın bir diğer nesnesi meydanlarda Cumhuriyet'i temsil etmek üzere kurulan ve Cumhuriyet kavramını cisimleştiren figürlerden oluşan anıtlardır. Bu anıtlar meçhul asker, Cumhuriyet'in sembolü genç kadın ve erkekler olabileceği gibi tarihsel bir olaydan derlenmiş bir kesit de olabilmektedir. Anıtlar, Cumhuriyet bayramlarının geçtiği mekânlardır. Dolayısıyla, her biri yer aldığı mekâna çağrışımsal anlamlarla donanarak "yer"leşmiştir. Abidevi nitelik taşıyan ve ulusal sembollerle donanmış heykel ve benzerlerinin kendileri kadar, çeperlerinin hemen etrafındaki yakın çevreleri de bir dokunulmazlık ve kutsiyet halesiyle çevril[miştir]. Anma ve kutlama törenlerinin bu çevre içinde yapılması, söz konusu kutsiyetin ve anlamlar silsilesinin çekim gücü sebebiyledir.[708]

Anıtlar, Cumhuriyet'in bir 'devlet' ve 'rejim' biçimi olarak gündelik hayatta cisimleşmesini sağlayan "hafıza yerleri"dir. Bu bağlamda her şehirde bu cisimleşmeyi, demirlenmeyi ve sabitlenmeyi sağlayacak bir meydan ve bu meydanda da bir anıt bulunmaktadır. Kutlamalarda öne çıkanlar ise Taksim Meydanı ve Anıtı, Bayezid Meydanı, Ulus Meydanı ve bu meydandaki Atatürk Anıtı olacaktır. Anıtlara çelenk konması ve saygı duruşu, ritüalizasyonun önemli parçalarındandır. Dolayısıyla anıtların anımsatma işlevi yanında, ritüelin inşası için de vazgeçilmez önemde olduğu söylenebilir. Tekrar oluşturma ve ritüeli sabitleme, anıtların işlevselliğinin bir diğer yönünü oluşturur.

Erken Cumhuriyet döneminde anıtların inşası, rejime bağlılığı gösterme ve rejimle bütünleşme açısından önemlidir. Ücra yurt köşelerinde Atatürk anıtlarının açılması, Atatürk'e ve rejime bağlılığın önemli göstergelerinden sayılır ve bu sebeple de Cumhuriyet Bayramı günü ya da haftasında açılmalarına özen gösterilir. Atatürk'e duyulan sevgi ve bağlılığın göstergesi olarak annesi Zübeyde Hanım'ın dahi anıtı yapılmıştır. Atatürk büstleri ise, anıt yapma olanağının kısıtlı olduğu durumlarda, anıtların gördüğü işlevi görmekte, rejimin görsel olarak her zaman ve her yerde var

[708] Funda Şenol Cantek, *Yabanlar ve Yerliler*… **a.g.e**, s.289.

olduğunu ve her şeye gücünün yettiğini *(omnipresent ve omnipotent)* ve toplumu izlediğini göstermektedir.

Anıtların önemi 1950'lerde de sürmektedir. 1952'de Milli Türk Talebe Birliği'nin İstanbul Üniversitesi bahçesine dikeceği anıt için bir yarışma düzenlenmiş, ancak jüri birinciliğe layık bir eser bulamamıştır. Bu girişim, anıtlaşmaya verilen önemin kitleler üzerinde de kabul gördüğünün göstergesidir. Haberi yapan gazeteci Safa Yurdanur'a göre başarısızlığın sebebi, sanatçıların yarışmaya tek bir eser üzerinde yoğunlaşıp onu mükemmelleştirerek katılmak yerine, birden çok eserle katılmalarıdır. Yarışmaya Yavuz Görey-Hakkı Atamulu, Reha Arıcan, Orhan Özdoğan, Kamil Sonat, Sadi Çalık, Ülker Sunter-Kuzgun Acar ve Vahi İncesu katılmıştır. Atatürk heykeli müsabakası, birinci seçilemese de eserlerin bir 'proje sergisi' ile üniversite kampüsünün farklı yerlerinde teşhir edilmeleriyle son bulmuştur.[709]

Anıtların inşası, Cumhuriyet'in gurur duyduğu inkılâp hamlelerinden biridir. Modern Batı kentlerindeki anıtlar, Cumhuriyet'in kurucu eliti için modern kentin olmazsa olmaz unsurlarından biri olarak düşünülmüş olmalıdır. Nitekim kentlerde kurulan meydan ve anıtlar, aynı zamanda modern şehirlerin temel unsurları olarak görülmüş, heykel yapımı Doğulu taassuptan kurtulmanın göstergelerinden biri olarak anlaşılmıştır. Cumhuriyet Gazetesi'nin 10. yıl kutlamalarında "Türkiye'ye heykeli Cumhuriyet getirdi-Din taassubu altında, güzel sanatlara karşı gösterilen düşmanlığı, Türk inkılâbı yıkmıştır"[710] haberiyle Cumhuriyet'in heykelleşmeyi sadece politik bir toplumsal hafıza kurma öğesi olarak değil, Batılılaşma ve güzel sanatların bir unsuru olarak anladığını ima etmektedir.

Genç Cumhuriyet'in 'dışarıdan' algılanmasında da anıtlar modernliği ve yeniliği simgelemektedir. Nitekim 1933 kutlamalarında "Alman Illustrirte Zeitung mecmuasının fevkalede nüshası"nın kapağında da yeni Türkiye Taksim Anıtı ile resmedilmiş, rejimin çağdaşlığını ve Batılılığını sembolize eden en uygun unsur olarak belli ki bu anıt uygun görülmüştür.[711]

Anıtlaştırmayla benzer amaçlara hizmet eden bir diğer uygulama müzelerin açılması ya da tarihi öneme haiz kimi mekânların müzeleştirilmesidir. Müzeler de,

[709] **Vatan**, 30 Ekim 1952.
[710] **Cumhuriyet**, 29 Teşrinievvel 1933.
[711] **Cumhuriyet**, 24 Teşrinievvel 1933.

müzeleştiren hayal gücü de köklü bir şekilde siyasaldır.[712] Cumhuriyet'in kuruluş döneminde de müzelerin kurucu elitin siyasal projesinin küçük bir temsil alanı olduğu söylenebilir. Arkeoloji ve etnografya müzelerinin açılışına verilen önem, Cumhuriyet'in tarih meselesinde durduğu yer ve Türk tarihini Osmanlı geçmişinden ayırma çabasına işaret etmektedir. Aynı zamanda seküler bir Türk geçmişin inşası, uzak geçmişten ataların keşfine neden olmuş, müzeler bu alanda oluşturulmak istenen toplumsal hafızanın görselleşmesine katkıda bulunmuştur.

Erken Cumhuriyet dönemi müzeciliği, bu bağlamda, Cumhuriyet'in kendi hafızasını inşa etmeye başladığının göstergesidir. Toplumsal hafızada "Cumhuriyet"in demirlenmesi için de çalışmalar yapılmış, onuncu yılda 'İnkılâp Müzesi'nin açılışı gündeme getirilmiştir. 1933'te çalışmalarına başlanan müzenin amacı Milliyet Gazetesi'nde M.Salahaddin'in yazısından anladığımız kadarıyla eski ve yeninin karşılaştırıldığı bir mekân aracılığıyla İnkılâbın başarılarının sergilenmesi ve görsel materyaller aracılığıyla da kalıcı mesajlar verilebilmesidir. Salahaddin müzede "eskiye dair" gördüklerini şöyle anlatmaktadır: *"(...) Bu levhaların içinde en manalısı şu: Bir eski zaman mektebi... Hoca aksakallı bir yobaz... Sarığının kenarından dalyasanı sarkıyor... Yalınayak bir sürü çocuk diz çökerek etrafına sıralanmışlar... Hocanın sağında nargile... Solunda divit... Sonra müzede dikkate değer eşya arasında muhtelif memleket kıyafetleri var. Gazinin neleri değiştirdiğini bu levhalara bakarken çok yakından ve çok daha esaslı kavramak mümkün oluyor. İşte Ankara kıyefeti: başta uzun fes, arkasında enseyi tamamiyle kaplayan uzun püskül... Fesin etrafında kocaman, abani bir sarık... Hele şu Trabzon kadınına bakın... Adeta bir ummacıdan farksız... Erzurumlu kadının yalnız bir tek gözü görünüyor"*[713].

Salahaddin bu sözleriyle, İnkılâp Müzesi aracılığıyla rejimin 'öteki'si ile bir karşılaştırma alanı açacağı ve bu alan üzerinden kendini yeniden tanımlayarak toplumsal hafızada konumlanacağının haberini vermektedir. Nitekim son sözleri bu ikiliği yansıtmaktadır: *"İnkılâp müzesinde o inkılâbı yaratan büyük adamın Samsuna ayak bastığı günden itibaren başına giydiği kalpağın, ayağına geçirdiği çizmenin, İneboluda başına*

[712] Benedict Anderson, **Hayali Cemaatler, Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**, Çev: İskender Savaşır, Metis Yayınları, İstanbul, 1995, s.198.
[713] M.Salahaddin, "İstanbul İnkılâp Müzesi", **Milliyet**, 5 Teşrisani 1933. *(abç)*

ilk defa koyduğu şapkanın… yeri ne yazık ki boş duruyor." Ancak bu ikiliğin başarılı bir şekilde görselleştirilmesiyle müzenin amacına ulaşacağı ima edilmektedir.[714]

Erken dönemde cumhuriyet hafızasının mekânsallaştırılması için bir diğer çaba, Birinci Meclis'in 1960'ta müze haline getirilmesidir. Burada Cumhuriyet'in kuruluş süreciyle özdeş kişilerin fotoğrafları sergilenmekte, Meclis'in orijinal hali korunarak, geçmiş simulasyonu yaratılmaya çalışılmaktadır.[715] Dolayısıyla hatırlama figürleri ve somut bir "hafıza yeri" aracılığıyla, toplumsal hafızanın görsel kodifikasyonu sağlanmaktadır. Cumhuriyet'i kuran ilk Meclis'in ziyarete açılması ile tarihsel bir dönem olarak Cumhuriyet'in kuruluşu toplumsal hafızada demirlenmeye çalışılmaktadır. Bu bir anlamda rejimin kendi nostaljisini yapması anlamına gelmektedir. Azaların ve toplantıların resimleri, Atatürk fotoğrafları, Atatürk'ün Meclis'te daima oturduğu sıra Müze'nin önemli görsel öğeleridir. *"Diğer odalarda da Meclis faaliyetiyle ilgili fotoğraflar, yazı masaları, kalemler, madalyalar ve Meclis faaliyetine ait belgelerin konulduğu vitrinler sıralanmıştır. (Şeriye Encümeni) olarak kullanılan yerde ise Saltanat ve Hilafetin ilgasını derpiş eden kanunun metni, encümen üyelerinin fotoğrafları, Mustafa Kemal'in hususi odasında da Müşir üniforması ile çekilmiş 1922 tarihli fotoğrafı (…) bulunmaktadır".*[716] Meclis Binası 23 Nisan 1961'de "Türkiye Büyük Millet Meclisi Müzesi" adıyla halkın ziyaretine açılmıştır. Günümüzde Birinci Meclis hala önemli bir hafıza yeridir.

[714] İnkılâp Müzesi ancak 1942'de İstanbul Valisi Lütfi Kırdar tarafından açılabilmiştir. Koleksiyonunu ise ağırlıkla Atatürk'ün kişisel eşyaları oluşturmaktadır. Bkz;
http://www.istanbul.net.tr/istanbul_muzeler_detay.asp?id=114

[715] **Cumhuriyet**, 29 Ekim 1960.

[716] Sait Terzioğlu, "Cumhuriyeti İlan Eden İlk Meclisin Toplandığı Salon, Ankarada Hazırlıkları Tamamlanan Parlamento Müzesini Ziyaret Edenler Neler Görecekler", **Cumhuriyet**, 29.10.1960.

29 teşrinievvel 1933 Cumhuriyet

Türkiyeye heykeli Cumhuriyet getirdi

Din taassubu altında güzel san'atlara karşı gösterilen düşmanlığı, Türk inkilâbı yıkmıştır

Dikilen Gazi heykelleri minnettarlığımızın ifadesidir

Heykeltraşlık, Cumhuriyetin bu memlekete hediye ettiği bir san'at şaheserdir. Vaktile Muhammet (A. S.) islâmiyetten evvel halkın Kâbedeki putlara taptığını bildiği için, islâmiyette putu menetmişti. Put, bir nevi heykeldi. Tapılan Allahın müşahhas bir timsali sayılırdı. Mücerret mefhumları kavramaktan âciz ibtidai insanlar, ilâhları da put şeklinde müşahhas bir heykel halinde görmek ihtiyacında idi. İptidaî aşiretler hâlâ görülen tutemler, bunun en güzel misalidir.

Heykeltraşlık, yazılı tarihten daha eskidir ve ne vakit başladığı henüz belli değildir. İhtimal, çocukları kumdan veya çamurdan tabiat şekillerini taklit etmek şekiller yapmağa sevkeden sevkilbil, ilk insanları da ilk kaba heykel. gibi eserleri vücude getirmeğe sü - mistir. Fakat ancak işe bir fikir ve ruh karıştıktan sonradır ki ,heykelk bir san'at olmuştur.

000 senelik eserler gördüğümüz da, heykeltraşın en büyük ilham ğı, ölümden sonra hayatın ese - e inanması idi. Ruhun bakası, vü- bir mumya şeklinde kalmasile ün zannedilirdi. Bu olmadığı de, ölenin hiç olmazsa bir hey - yapmak zaruri farzolunurdu. Mehun ezeli ikametgâhı telâkki edilin, kabir duvarlarına da kabartykeller yaparlardı. Bu eserlerde arın en çok aradıkları şey uzun t tahribata mukavemet edebil - di. Bunun için Firavunların veya darların heykellerini yaparken, kalabilmesi için, granit, siyah gibi en sert maddeleri seçer- Mısırda havanın kuru olması de değil, yalnız bu eserler, fakat -ve kireçten yapılan sanat eser- bugüne kadar yaşıyabilmiştir. istanda da insanlar, islâmiyet - el bu kabil müşahhas putlara dı.

iyet mücerret ilâh mefhumu a çıktığı için bu heykelleri kurllahın manevî bir varlık oldu- atini ortaya attı. Bu suretle rında heykel ve heykeltraş -

Türkün seciyesi ve karakteri gördüğü iyiliği ve yardımı unutmağa mânidir. Yıkılan yur tekrar kuran ve ihya eden Gazimize minnettarlığını işte bu güzel eserlerle ispat etti

Türkiyede | letmek en büyük borcumu

Cumhuriyet, 29 Teşrinievvel 1933. Türk milletinin, Gazi'ye borcunun ifadesi olarak diktiği heykeller: "Türkün seciyesi ve karakteri gördüğü iyiliği ve yardımı unutmağa manidir. Yıkılan yurdu tekrar kuran ve ihya eden Gazimize minnettarlığını işte bu güzel eserlerle ispat etti." (fotoğraf altı)

Lâyiha sekiz maddedir. Birinci maddesinde Cumhuriyet Bayramının onuncu yıldönümü münasebetile diğer maddeler - de tesbit olunan esaslar dahi - derse buna göre cetveller hazırlanacak ve ayın 28 inci akşamı aftan istifade edenler her tarafta tahliye edilmiş bulunacaklardır. Lâyiha Mecliste perşembe günü müzakere edilecektir.

Büyük Bayramımız

Bir Alman mecmuası türkçe olarak fevkalâde bir nüsha neşretti

Bu nüshada Başvekil İsmet Paşa Hazretlerinin «Asrî Türk devleti» serlevhalı bir makaleleri var

Almanyanın Leipzig şehrinde çıkan Illustrirte Zeitung gazetesi Cumhuriyet Bayramı şerefine «yeni Türkiye 1923 - 1933» isimli fevkalâde bir nüsha neşretmiştir. Gayet nefis bir surette basılmış olan bu nüsha kâmilen türkçe yazılmış olup Türk inkılâbına, Türkiyede iyi yenilikler ve on senede Türkiyede yapılan işlere ait yazıları ve gayet güzel resimleri ihtiva etmektedir.

Gazetenin baş tarafında Alman Reisicumhuru Mareşal Hindenburgun «İthaf» serlevhası altında şu temennileri vardır:

«Türkiye Cumhuriyetinin onuncu varlık yılı bayramına Türk milleti için en iyi temennilerle yürekten iştirak ederim. Sadık silâh arkadaşlığını Almanyanın asla unutmıyacağı yiğit millete Reisinin şuurlu idaresi altında devamlı bir inkişafa doğru ilerlemesini dilerim.

von Hindenburg

Gazetede Başvekil İsmet Paşanın «asrî Türk devleti» serlevhası altında

Mabadi 6 ıncı sahifede

ILLUSTRIRTE ZEITUNG

YENİ TÜRKİYE 1923-1933

LEIPZIG · I. I. WEBER MATBAASI

Illastrirte Zeitung mecmuasının fevkalâde nüshasının kapağı

Dahiliye terfi listesi

Cumhuriyet, 24 Teşrinievvel 1933. Taksim Anıtı, Alman basını tarafından Türk moderleşmesinin sembolü olarak görülmektedir. Anıt, Cumhuriyet'in inşa aşamasında ritüellerin de önemli bir merkezidir.

Dinarda

Dinar 1 — Donanma şenlikleri bütün heyecan ve canlılıklarına devam ediyor. Halk kürsülerinde konferanslar ve hitabeler veriliyor. İnkılâpçılarımıza ve Cumhuriyetin on yıllık feyizli varlığına da Palas salonlarında verilen konferans büyük bir alâka ile dinlendi. Tezahurat sevk ve imanla ilerlemektedir.

Devrekte

Devrek 1 — Bayramın üçüncü gününde halkın büyük Gaziye karşı en candan kopan minnet ve tezahuratı içinde, gece gene muazzam bir fener alayı yapıldı. nutuklar irat edildi. Kasabaya gelen kesif köylü kalabalığı ayni tezahurat içinde köylerine avdet ediyorlar. Umumi sevinç derin ve sonsuz olmuştur.

Adıyamanda

Adıyaman — İkinci gecede tertip edilen fener alayına binlerce vatandaş iştirak etti. Hep bir ağızdan söylenen onuncu Cumhuriyet marşı gökleri inletiyordu. Kasabanın bütün cadde ve sokakları dolaşılarak yeni Cumhuriyet meydanına varıldı. Kaza merkezindeki büyük bayram tezahuratını yakından görmek üzere gelen köylülerle meydanda beş bine yakın vatandaş bulunuyordu. Şiirler, destanlar okundu. Oradan hareket edilerek alay alay belediye önüne gelindi. Kafilenin dağılmasına rağmen sokaklar, caddeler in-

Halk Fırkası salonunda fırka tarafından 50 kişilik zengin bir ziyafet verildi. Bütün memurin ve muallim beyler, milli bankalar müdürleri ve ocak reisleri çok neş'eli bir gece yaşadı. Salonu Cumhuriyet marşı se-

Bilecikte Cumhuriyet meydanında Gazi heykeli

daları dolduruyordu. Konferanslar, milli oyunlar ve danslar yapıldı.

Termede

Terme 1 — Termede Cumhuriyetin

Kırşehir 1 — Üç gündenberi en yüksek derecede izhari sürur ve şadümanı eyliyen Kırşehir halkı dün Cumhuriyet meydanına toplandı. Türkün hayat ve tarihine yeni bir istikamet veren yüce reislerine ve Ulu Gazilerine minnet ve şükran borcu olarak kurtardığınız yurdun kanlarile yuğurulmuş toprağından başka kıymetli bir hediye bulamadılar.

Düzcede

Düzce 1 — Bayramın üçüncü günü öğle yemeği zamanı Cumhuriyet meydanı ve sair yerlerin kesafetini azaltan halk 14 te gene eski halini aldı. Doğruca bütün teşekküller ge ne bayraklarile orta mektebin açı ma merasimi yapıldı.

Azmi milli ve İsmet Paşa ilkm teplerinin açtığı sergileri gezen bu güzelliği görerek yavrula Cumhuriyet idaresinde nasıl ir ve terbiye ile yetiştiğini takd yadediyordu. Bayram müddetin kürsüde 18 zat 20 nutuk verm

Pınarbaşında

Pınarbaşı 1 — Üçüncü gün bayramın kutlulanmasına har devam edilmiş, gündüz ve ge samere evini dolduran kadın, ve binlerce halka temsiller tekrar gösterilmiştir.

Meydanlarda, caddelerde nan halk onuncu Cumhuriy

Cumhuriyet, 3 Teşrinisani 1933. Her ilde bulunmasına özen gösterilen "Cumhuriyet meydanı" ve "Atatürk anıtı", Cumhuriyet'in vazgeçilmez sembollerindendir.

Cumhuriyeti ilân eden ilk Meclisin toplandığı salon

Ankarada hazırlıkları tamamlanan Parlâmento Müzesini ziyaret edenler neler görecekler

Röportajı yapan: Sait Terzioğlu

Cumhuriyet, 29 Ekim 1960. Meclis Müzesi, Cumhuriyet'in otobiyografik hafızasının önemli "hafıza yerleri"nden biriydi.

2.5.2. Hafızanın Çoğullaşma Dönemi

Erken Cumhuriyet dönemi, toplumsal hafızanın bilinçli bir biçimde yapılandırılmaya çalışıldığı bir süreçtir. Osmanlı İmparatorluğu'ndan radikal kopuş, beraberinde boş bir resmi hafıza alanı getirmiştir. Eski ritüellerden arındırılmış bir topluma, yeni bir kalıp önermek ve bunu rejimin ideolojik tercihleriyle bütünleştirerek vermek, toplumsal hafızanın yukarıdan inşasını gerektirmiş, Cumhuriyet kendi pratiklerini bu dönemde "icat etmiştir". Devletlerin tümünün yaptığı biçimde, ritüeller özenle imal edilmiş ve halka yayılmıştır. Resmi politika olarak ritüel icadı Cumhuriyet'e özgü bir pratik değildir. Cumhuriyet'e özgü olan şey bunu çok kısa sürede ve büyük bir coşku ile yapması olmuştur. Bu noktada, ritüeller ve anma törenleri devletin kitleyle bütünleştiği temel kanallar olarak tasavvur edilmiş, 'kaynaşmış, yekpare bir kütle" mottosu, bu biçimde gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Burada vurgulanması gereken nokta, rejimin hem yeni bir insan tasarlaması- ki bunu *civic* ve *ulusal* davranışı öğreterek yapmayı amaçlamaktadır- hem de ritüelleri ve anma törenleriyle devleti ve toplumu neredeyse sıfırdan yapılandırmasıdır. Yukarıdan aşağıya böyle bir keskin amaç ve düzenleme, beraberinde otoriteryanizm ve tektipliliği getirmiştir.

Törenlere hâkim bu tek tipliliğin dönem gazetelerine de yansıdığı söylenebilir. 1950'lere kadar törenlerin düzenlendiği yer, zaman ve akış, neredeyse tamamen bir önceki yılın tekrarıdır ve gazetelerde de törenlerin resmiliği hâkimdir. Gazetelerin konuyu veriş biçimlerinin de çok az sapma ve yenilik gösterdiği belirtilmelidir. Hatta kimi zaman kullanılan resim ve illüstrasyonlar birbirinin tekrarı olabilmekte, heyecan ve coşku önem verilen ara kutlamalarda dirilmektedir: 25.yıl, 30.yıl kutlamaları gibi. Ritüelin doğası tekrara dayandığı için, bu durum aşırı yorumlara neden olacak bir unsur olarak görülmeyebilir ancak 1950'lerde yaşanmaya başlanan hafıza çoğullaşması deneyimi, kamusal alanın gereksinim duyduğu renkliliği ve çok sesliliği çağrıştırmaktadır. Nitekim 1950'lerde tören alayında gözükmeye başlayan yeniçeriler ve mehter takımına gösterilen ilgi, hafızada bir nevi *'status quo ante'*ye dönüşü simgeler gibidir. Toplumun geçmişle bağını dirilten bu geri dönüşler *(flashback), pathos*'u uyaran bir etki yapmakta, Cumhuriyet'in genç değerleri karşısına, toplumun bilinçaltını konumlandırmaktadır.

Hafızanın çoğullaşma deneyimine Cumhuriyet ve Milliyet mesafeli yaklaşırken, bu uyanışın temel mecraının Son Telgraf ve Son Havadis olduğunu söylemek mümkündür. Tan gelişmeleri göz ardı etmeden ancak mesafe ve ihtiyatla, Vatan ise daha olumlu yaklaşır. Son Telgraf, Cumhuriyet Bayramlarına özgü olmayan bir politika ile 'karşı-hafıza'nın temsilcisidir. Yazı dizilerinde İslam ve Osmanlı teması öne çıkarılır. "Sultan Aziz'in Tavla Merakı", "Muhteşem Türk Kanuni", "Hac-ül-Ekber"[717] gibi yazı dizileri, gazetenin Osmanlı ve İslam geçmişiyle kurduğu organik bağı yansıtır.

İstanbul'un fethi kutlamaları sanılan aksine 1980'lerde değil, 1950'lerde ortaya çıkmış, 500.yıl Son Telgraf'ta yer bulmuştur. Kutlamaların resmi bir içerik taşıdığına dair bir veri bulunmasa da, Gazete bir kutlama programı hazırlandığı ve bu program çerçevesinde beş yüz kişilik bir korunun oluşturulduğuna dikkat çekmektedir: *"Yüksek tahsil ve lise talebelerinden teşkil edecek olan 500 kişilik koro, Türk musikisinin seçilmiş eserlerinden müteşekkil bir konser verecektir. Programın bir kısmında tarihi eserler, diğer bir kısmında ise san'at kıymetini haiz olan eserler sunulacaktır. (...) Koronun 500 kişiden ibaret olması 500.cü yılı, 500 münevver gencin temsil etmesidir."*[718]

Diğer gazetelerdeki geri dönüşler ise törenlere dâhil edilen mehter takımı ve yeniçeriler aracılığıyla gerçekleşmekte, bu unsurlar geçmişi ve kimliği tasvir eden bileşenler olarak sunulmaktadır. Kimi zaman açık biçimde yer almasalar da, dönem orduları ile organik bağlar kurularak, "Akıncıların ahvadı şanlı süvariler", "Yürüyüşleri ile Barbarosların, Turgutların, Piri Reislerin torunları olduklarını isbat eden kahraman bahriyelilerimiz.."[719] sözlerinde ima edilen 'süreklilik' ile konumlandırılmaktadırlar. Dikkat çeken bir diğer görüntü, önceleri rastlanmayan biçimde Vali'nin Müftü veya Patrik'ten tebrik alırkenki fotoğraflarıdır. Cumhuriyet'in periferal değerlerle –cemaat değerleriyle- bütünleştirilme isteğini yansıtan bu fotoğraflar, Cumhuriyet'in birey-yurttaş'ı –ancak sapmalarla Türk etnik kimliğini- yücelten değerleri yerine komunotelerle barışık bir Cumhuriyet'in ikame edilmeye çalışıldığını ima etmektedir.

[717] **Son Telgraf**, 29 Ekim 1941 ve 1950.
[718] **Son Telgraf**, 30.10.1952.
[719] **Vatan**, 30 Birinciteşrin 1941.

HAC-ÜL EKBER

Medinei Münevvere ve onun kudsiyeti

Bu mübarek islâm şehrine dünya durdukça kalacak olan şeref nereden geliyor?

Yazan: HACI MURAD

İktisadi politikamız belli olmalıdır!

PAZAR

T. C. Ziraat Bankasından:

İSTANBUL BORSASI

HADİSELER AKİSLER

Şehirden Notlar:

27 nci yılın ateşi!

Demokrasi inkılâbı, Cumhuriyetimizin en yeni ve en kuvvetli zaferidir

YAZAN: Oktay VEREL

TELGRAF

28 inci yıla girerken vecize yok, radyoda konuşma yok!

Abdülhamidin Bütün Hususiyetleri....

İpek ve Taksim Sinemalarında

ALLAH KERİM

Son Telgraf, Ekim 1950. Hac-ül-Ekber yazı dizisi.

500. cü fetih yılını kutlama programı

500 kişilik koronun çalışmaları devam ediyor. Koronun vereceği konser alâka ile bekleniyor

İstanbulun 500. cü Fetih yıldönümünü kutlama hazırlıkları devam etmektedir. Hazırlanan kutlama programında çeşitli eğlenceler mevcuttur. Programda müzik faaliyetine de büyük bir yer ayrılmıştır. Bunun için 500 kişilik bir koro hazırlanmaktadır.

Yüksek tahsil ve lise talebelerinden teşkil edilecek olan 500 kişilik bir koro, Türk musikisinin seçilmiş eserlerinden müteşekkil bir konser verecektir. Programın bir kısmında tarihî eserler, diğer bir kısmında ise, san'at kıymetini haiz olan eserler sunulacaktır.

Bu çalışmalara Teknik Üniversite salonlarında ve diğer liseler binalarında devam edilmektedir. Koronun 500 kişiden ibaret olması 500. cü yılı, 500 münevver gencin temsil etmesidir.

Koro konserini Açıkhava Tiyatrosunda verecektir.

Göçmen evleri meselesi

Bayındırlık Bakanlığından bir heyet durumu tetkik için bugünlerde şehrimize gelecek

Ramideki göçmen evlerinin kötü malzeme ile yapıldığı ve evlerin bir kısmının çökmekte olduğu hakkında ileri sürülen iddiaları mahallinde tetkik etmek üzere Bayındırlık Bakanlığı mütehassıslarından müteşekkil bir heyet

Kaza kaza üstüne!..

Evvelki gün Eminönünde bir otomobil kazası olmuştur.

Kocamustafapaşa Hacıpirî caddesi 116 numarada oturan Ömer Çilingir adında bir şahıs evvelki akşam saat 17 de Eminönünde kosarak karşıya geçerken şoför Aziz Maydas idaresindeki 2921 plâkalı taksinin altında kalarak vücudunun muhtelif yerlerinden ağır surette yaralanmıştır.

Şoför Aziz yaralıyı derhal otomobiline alarak Cerrahpaşa hastahanesine müteveccihen yola çıkmış ve Ankara caddesinde geçerken bu defa da Lütfü Bazak'ın kullandığı 8216 plâka sayılı dolmuş ile çarpışmıştır.

Kısa Haberler

Yunan Ordusuna mensup general Kovstantin Paul dün saat 30 da bir Yunan uçağı ile memleketimize gelmiştir.

Denizcilik Bankasının İstanbul şubesi bugün saat 14 de Doğu Akdeniz hattının ilk kış seferini yapmak üzere limanımızdan hareket edecektir.

Birkaç gün evvel Bozcaada önlerinde karaya oturan bir İtalyan vapurunu kurtarma gemisinin yaptığı çalışmalarına rağmen daha kurtarılamamıştır.

İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Ord. Profesör Doktor Fahrettin Kerim Gökay bugün saat 10 da bazı tetkikatta bulunmak üzere Kâğıthane civarındaki Ağaçlı mevkiine gidecektir.

Federal Almanya Yeni Büyük Elçisi Suat Hayri Ürgüplü dün uçakla memleketimizden

TARİHİN içinden

Mevlidi Nebevi ve Cumhuriyet Bayramı!

İki büyük bayramın bir araya gelmesi aziz milletimizi mesut ve bahtiyar ediyor !..

Yazan: Yakup ÖZDEMİR

Dünya karikatürleri

— Kızıştırmasın yoksa hoşlanmasını mı yapalım???

— Karıncığım bugün yanıma yaver gitmedi o

Türk Menkibeleri

Yazan: Yakup ÖZDEMİR

Tefrika No. 12

İki değerli Türk kaptanının böyle bir baba oğul gibi sarılışmaları hayran bıraktı

İş ve İşçi

Beykoz Ku

tiliyor. Piy

Son Telgraf, 28 Ekim 1955. 1950'lerin temel sorunsallarından biri din (yerel) ile Cumhuriyet'in (evrenselin) uzlaştırılmasıdır: "Mevlidi Nebevi ve Cumhuriyet Bayramı! İki büyük bayramın bir araya gelmesi aziz milletimizi mes'ut ve bahtiyar ediyor".

Dünkü merasimden resimler

1

2

3

4

5

ÇOLAK

Müminin yetiştirdiği Ahmedi top gibi büyü

Tekel Ürü

Satınalm

D. Bakır

Pazartik

HİDROJEN BOMBASI CASUSLARI

Martı, sarışın güzele pasaport temin etmeğe söz vermişti

MAKSİM MUAMMER KARACA

Bu akşamdan itibaren saat 21 de CİHALİ KARAKOLU

Cumartesi, Pazar matineler saat 15 de Perşembe akşamı ile Cumartesi matinede talebeye tenzilât

Telefon: 43134

TAKVİM

M. Sene 1953 — R. Sene 1369 — EKİM 17 — EKİM 30 — Cuma — Hicri sene 1372 — SEFER 21 — Hıcrî: 178

Vasati Esası

Güneş 6.29 1.20

Öğle 11.58 6.49

İkindi 14.40 9.40

Akşam 17.10 12.00

Yatsı 18.42 1.32

RADYOLAR

İSTANBUL

12.57 Açılış ve program — 13.00 Haberler — 13.15 Dans müziği Pl. — 13.3 Şarkılar — 13.50 Karışık hafif müzik — 14.15 Türküler — 14.30 Orkestra konseri (Pl.) — 15.00 Şarkılar — 15.20 Türkçe tango lar ve dans şarkıları (Pl.) — 15.35 Radyo tiyatrosu (Komedi) - 16.00 Oyun havaları — 16.20 Ki piyano ile melodiler (Pl.) — 16.35 Operet melodileri — 17.00 Şarkılar — 17.20 Cumhuriyet gazeteci — 17.30 Fasıl heyeti (Özel Pl.) — 18.00 Cumhuriyet bayramında okul - öğrenci saati — 18.15 Türküler — 18.30 Konuşma — 18.40 Caz müziği — 19.00 Haberler — 19.15 Meşhur orkestralar - meşhur şefler (Pl.) — 20.00 Saz eserleri — 20.15 Radyo gazetesi — 20.30 Şarkılar — 20.50 Sohbetler — 21.00 Edebiyatımızdan güzel sayfalar — 21.13 Çiçek havaları (Pl.) — 21.30 Haftanın toplum konuşması — 21.40 Dans müziği (Pl.) — 22.00 Serbest Saat — 22.15 Operaya davet — 22.45 M.S. Ayarı ve haberler — 23.00 Program ve kapanış.

İZMİR

15.58 Açılış ve program — 16.00 Şeker çeşidi — 16.45 Rus Mergan orkestrasından dans müziği (Pl.) — 17.15 Şarkılar — 17.45

Cumhuriyetimizin ilânının 30 uncu yıldönümü dün bütün şanlı ve neşeli tezahüratla kutlanmıştır.

Yukarıdaki resimler dünkü kutlama törenlerinden birer manzarayı göstermektedir.

1 — İstanbulda yapılan törenler birer Taksim meydanından geçerken.

2 — Saltanahmet camii geçe donanmış halde,

3 — İstanbul valisi İstanbul müftüsünün tebrikini kabul ederken.

4 — Kahramanlarımız dünkü geçit resminde.

5 — İstanbul valisi dün sabah vilâyette kordiplomatik'in tebriklerini kabul ettikten sonra çürüşmektedir.

İLAN

İstanbul Akaryakıt İşçileri Sendikası.

25/Ekim/953 Pazar günü öyrelin-

Son Telgraf, 30 Ekim 1953. 3 no'lu fotoğraf: "İstanbul Valisi İstanbul Müftüsünün tebrikini kabul ederken".

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Toplumsal hafıza kavramı, bir grubun kimliğinin oluşumunu ve bir arada yaşama kültürünü pekiştiren en önemli unsurlardan biridir. Grubun kimliğini tanımlaması ve kendisini ayırt etmesi, ortak bir geçmişi, ortak sembol ve ritüeller aracılığıyla kendilemesi demektir. Bu süreç, topluluğun varlığını "hayal etmesi", "icad etmesi" ve "inşa etmesi" sürecidir. Birbirinden bağımsız ve yüz yüze ilişki geliştiremeyecek büyüklükte topluluklarda, özellikle ulus inşasında, kimliğin kurgusal öğeler aracılığıyla oluşturulması bir zorunluluk olarak belirmektedir. Geçmiş bilgisinin kolektif imajını içeren toplumsal hafıza ve bu bilgiyi denetlenebilir ve öğretilir kılan tarih, bu noktada örtüştürülerek, sosyal grupların inşası için ortak bir anlatı geliştirilmektedir. Devlet kontrolündeki resmi tarih anlatısının, sosyal grup ve bireylerin ortak geçmiş kurgusuna dönüştürülmesi, toplumsal hafızanın ulus-inşasına paralel bir bütünlüğe ve homojenliğe kavuşturulması demektir. Resmi tarihe alternatif anlatılar, grup hafızaları içinde bir alt damar olarak var olmaya devam etse de, grubu oluşturan ortak semboller homojenleştirilmekte ve toplumu bir arada tutan değerler manzumesi olarak işlev görmeye başlamaktadır.

Toplumsal hafızanın inşası bu anlamda dolayımsaldır ve yüz yüze ilişkilerin imkânsızlığı oranında, hafızanın kuruluşu, aracılara bağımlıdır. Bu aracılar sembol ve ritüeller (anma törenleri, anıtlar, sembol kişi ve mekânlar, kitaplar, arma veya bayraklar, hatıra pulları vb.) olabileceği gibi, kitle iletişimini sağlayan unsurlardan herhangi biri ya da hepsi olabilir. Hafıza, bu kanallarda, grup üyelerinin paylaşımı ve yaşam süresiyle sınırlı olan iletişimsel hafıza olmaktan çıkıp, kültürel ve tarihsel hafızaya dönüşür. Bu noktada birey artık aynı "metinsel topluluk"un[720] bir parçasıdır ve toplumsal hafızayı oluşturan malzemeden etkilenir. Bu süreç, topluluğun rastlantısal bir kalabalıktan, ortak değerler üzerinden bir araya gelen ve aynı geçmiş ve gelecek tasavvurunu paylaşan bir grup haline getirilmesi sürecidir. Bireysel kimliğin tutarlılığını sağlayan "anlatı", gruba uyarlanarak, geçmiş konulara dair bir seçme/ayıklama/basitleştirme ve dışarıda bırakma süreci yaşanır. Bu sürecin amacı, ulusal kimliği somutlaştırma ve bireylerin topluluğa ve devlete aidiyet bağlarını güçlendirmektir. Topluluğu kuran objektif ve subjektif

[720] James Wertsch, **Voices of Collective Remembering**, Cambridge University Press, Cambridge, 2002, s.6-28.

öğelerin uyumunun yüceltilmesi, topluluğun siyasaldan öte bir kültür birliği olarak kavranması, toplumsal hafıza inşasının, türdeşleştirmenin bir yolu olarak önemsenmesine neden olur. Bu noktada ulus "kendini her gün doğrulayan bir plebisit" olmanın ötesinde, bir duygu birlikteliği olarak öne çıkar.

Resmi anlatının sızdığı en önemli hafıza türü tarihsel hafızadır. Tarihsel hafıza, geçmişte yaşanan olayların, onları doğrudan deneyimlememiş bir kuşak için, ortak değer ve anlama sahip olmalarını sağlar. Tarihsel hafızanın temel aktarım kanalları okullar ve tarih kitaplarıdır. Resmi ritüeller, film, gazete ve belgesel benzeri iletişim kanalları da bu hafıza türünü yayar ve güçlendirir. Tarihsel hafıza kültürel ve sosyal hafızada bir kez dolaşıma girdikten sonra, kendini yeniden üretmeye başlar ve bu hafıza türleri katmanlar halinde ve iç içe geçerek bir arada var olmaya başlar. Çeşitli sanat ürünleri, örneğin edebiyat (anı kitapları, tarihi romanlar vb.), resim, anma törenleri vb. aracılığıyla bu alandaki geçmiş bilgisi revize edilir ve yeniden üretilir. Tarihsel hafızanın bilgisi, sosyal hafıza aracılığıyla dolaşıma girmiş olur.

Ritüel ve semboller, toplumsal hafızayı oluşturan malzemeyi kitleselleştirmenin en önemli aracılarıdır. Ritüeller, toplumun aynı zaman ve mekânda, ortak duygular üzerinden ortaklaşarak ve aynı performatif törenleri paylaşarak, bir ve bütün hissettikleri anlardır. Törenler, topluluğun ortak bir katharsis yaşamasını sağladığı gibi, ortak semboller aracılığıyla bütünleşmiş hissetmesine de vesile olur. Akıldan ziyade duyguyu uyaran ritüeller, yüz yüze iletişimin birincil toplumsallığını anımsatır ve ulusun kurgusal olmaktan çıkıp somutlaşmasını sağlar. Ritüellerin en önemli yardımcıları sembollerdir. Semboller, en genel tanımıyla, bir başka şeyin yerini alan ve onu temsil eden her şeydir. Topluluğun inşasında sembolü önemli kılan en önemli husus, karşısındakine onu tanımlama konusunda verdiği özgürlüktür. Bu noktada, sembol herkes için farklı bir anlama gönderme yapabilir ancak ortak kullanımda olması, toplumsal hafızanın önemli bir unsuru olmasını sağlar. Semboller üzerinde genel bir oydaşımın olması, topluluğun bütünleşmiş bir sosyal yapı sergilediğini gösterir. Bu anlamda sembol ve ritüeller devlet ve toplumun kimliğini ortaklaştırma işlevi görür ve grup aidiyetini güçlendirir. Grup ve devleti ötekilerden farklılaştırdığı gibi, kendini tanımlama imkânı sağlar.

Kitle iletişimi, ritüel ve sembolleri kitleselleştirmede en önemli aracılardan biridir. Kitle iletişiminin her şeyden önce ortak dil aracılığıyla etkin oluşu, hafızanın kuşaklar arası geçişkenliğinin garantisidir. Geçmiş; öyküleme, belgeleme ve yorumlama yöntemleri aracılığıyla, anlatı formunda, bu kanallarda yeniden inşa edilir. Sözlü kültürden matbuat kültürüne geçiş ile birlikte, hafızanın etkinliği kaybolmuş, geçmişin profesyonelce yeniden inşa edilmesi ve geniş kitlelere yayılması süreci başlamıştır.

Günümüzde, diğer mecraların yükselişine karşın, gelecek yıllara belge olarak kalan en önemli kitle iletişim aracı gazetelerdir. Gazeteler, tarih bilgisini bir fon ya da ana haber olarak yeniden üretir. Anma gazeteciliği *(anniversary journalism),* geçmişin doğrudan haberleştirilmesini içerse de, yazı dizileri ve haber/yorumlarda bugünün olayları tarihsel bir perspektiften yorumlanmayı gerektirebilir. Bu noktada gazeteci, geçmiş bilgisini 'herhangi bir dönemi sınırlandırmak', bir ölçüt olarak, benzetme yapabilmek ve tarihten çıkarılabilecek kısa açıklama ve dersler için kullanır[721]. Gazeteler aynı zamanda "hafıza yerleri" ve sembollerini toplumla buluşturarak, toplumsal hafızanın kendini yeniden üretmesine olanak tanır. Kitle iletişim araçlarının mesajları yayma ve iletme hızı düşünüldüğünde, hafızayı güçlendirici bir etki yaptıkları varsayılır. Oysa bu hız, mesajın kalıcılığını olumsuz etkilemekte, birbirine tutunumu az, sanal cemaatlerin oluşmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla kitle iletişim araçları, mesajla kurulan duygusal bağı azaltmakta, hafızanın kümülatif karakterini olumsuz etkilemektedir. Toplumsal hafızanın inşası bu noktada birbirine paralel, farklı stratejileri gerekli kılmaktadır.

Erken Cumhuriyet dönemi toplumsal hafızasında "Cumhuriyet" kavramının kuruluşunu anlamak, tezin temel amacını oluşturduğu için, toplumsal hafıza kavramı yanında "Cumhuriyet" kavramını, terimin tarihsel ve teorik serüvenini ve Türkiye özelinde taşıdığı anlamı çözümlemek gerekmiştir. Bu amaçla Antik Yunan'dan Rönesans'a, Rönesans'tan devrimler ve ulus-devletler çağına kadar cumhuriyet kavramının geçirdiği dönüşümler irdelenmiş, Türkiye örneğini etkileyen tarihsel örnekler ve teorisyenler incelenmiştir.

[721] Kurt Lang&G.Engel Lang, "Collective Memory and the News", **Communication***,* V:11, 1989, s.123-129.

Cumhuriyet yönetimi ve felsefesi, Antik Yunan'da başlamış, "halk" olarak tanımlanan ayrıcalıklı kesimin yönetim işlerine katılması, yurttaş kimliği ile var olması ve yasa egemenliği, Cumhuriyet fikrini tanımlayan ilk unsurlar olmuştur. Monarşi karşıtı yapı, kanun egemenliği, ortak yarar ilkesi, yurttaşlığın tesisi, kamusal alana katılım ve sorumluluk, yurttaşlık erdemi, tarihsel evriminde Cumhuriyeti betimleyen diğer kavramlardır.

Siyaset teorisinde cumhuriyetçiliğin evrimi, kabaca klasik ve yeni cumhuriyetçilik ayrımıyla kavramsallaştırılmıştır. Klasik cumhuriyetçilik, yurttaşlık ve erdem fikirlerinin yüceltildiği ve bireysel iradelerin genel iradeye devredildiği, keskin bir monarşi karşıtlığı ve yasa egemenliğini anlatır. Tek tek bireyler, toplumsal sözleşme ile iradelerini genel iradeye devreder ve bu sayede özgürleşirler. Egemenlik bir ve bölünmezdir. Genel irade ise her zaman haklıdır. Yurttaş, haklarından çok devlete ve diğer yurttaşlara karşı sergilediği sorumluluk ve gösterdiği erdem doğrultusunda yüceltilir. Buna göre insan doğuştan sorumsuz ve kötüdür; yönlendirilmesi ve eğitilmesi gerekir. Bunun yolu ise "okul" ve "yurttaşlık dini"nden geçmektedir. Klasik cumhuriyetçilikte, bireyden önce topluma öncelik verilir. Yeni cumhuriyetçilik ise liberal demokrasi ise özdeşleştirilir ve felsefesinin temelini birey ve hakları oluşturur. Siyasetin amacı, bireylerin kendi istek ve çıkarlarını gerçekleştirmeleridir. İradeden çok Aydınlanma'nın akıl ideali yüceltilmektedir. Dolayısıyla yeni cumhuriyetçilik hakları, klasik cumhuriyetçilik ise yurttaşlık ödev ve sorumluluklarını ön plana çıkarır. Bu tartışmalar "liberteryen" ve "komünoteryen" cumhuriyetçilik yorumları olarak da adlandırılmaktadır.

Yeni cumhuriyetçilik, bireyi ve haklarını yüceltirken, bir arada yaşam ve bir *sosyal ethos*'un gerekliliğini yadsımakta, klasik cumhuriyetçilik ise genel irade ve devleti yüceltirken, bireysel hak ve özgürlükleri kısıtlama riski taşımaktadır. Genel irade kavramı toplumsal çeşitlilik ve farklılığı kimi zaman yok saymakta, sorgulanamaz bir devlet aklına neden olabilmektedir. Bu noktada Cumhuriyet'in *ethos*'unu sağladığı yönetim, demokrasi aracılığıyla "yumuşatılmalı", yeni cumhuriyetçiliğin yücelttiği evrensel Aydınlanma değerleri aracılığıyla, Cumhuriyet'in yaşadığı içe kapanma önlenmelidir. Yirminci yüzyıl çok kültürlülük-kültürcülük/radikal demokrasi/anayasal yurttaşlık tartışmaları bu anlamda önemlidir. Bu tartışmalarda yurttaşlık, devlet eliyle

kurulan objektif bir kimlikten çok, bireylerin kendilerini tanımladıkları sübjektif bir kimlik kurma sürecinin parçasıdır. Yurttaşlık, bu bağlamda, alt kimliklerin kabul gördüğü ve bunun toplumsal türdeşliğe tehdit olarak algılanmadığı bir kategoridir.

Türkiye'de Cumhuriyet'in kuruluşunu belirleyen en önemli etmen, bu sürecin ulus-inşasıyla eş zamanlı yaşanmasıdır. Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışı sonrası çok dilli/dinli ve etnili bir toplumsal yapı devralan siyasal elit, devletin yeni yönetim biçiminin Cumhuriyet olmasına karar vermiş, M. Kemal'in bu kararı, genel kabul görmüştür. İlanının usulü tartışılsa da, bir yönetim felsefesi ve biçimi olarak Cumhuriyet benimsenmiştir. Bu dönemde, Cumhuriyet'in bir yönetim biçimi olarak seçilmesi, temelde monarşi karşıtlığına dayanması ve halk egemenliğini öngörmesidir. Osmanlı İmparatorluğu'ndan farklılaşma ve çağdaşlaşmanın/Batılılaşmanın temel yöntemi olarak tebaadan yurttaşa, imparatorluktan ulus-devlete geçişi sağlayan Cumhuriyet rejiminin ilanı, asgari şart olarak yorumlanmıştır.

Türkiye'de Cumhuriyet'i kuran ideoloji, CHF programlarında da belirtildiği üzere altı ilke üzerine bina edilmiş Kemalizm'dir. Kemalizm'in ayırt edici özellikleri pozitivist, modernleşmeci, pragmatist ve rasyonel bir ideoloji olmasıdır. Uygulamaları itibariyle yumuşak bir ideolojidir. "Altı Ok" olarak kavramsallaştıran ilkeler, Kemalizm'in "biz bize benzeriz"ci, *sui generis* bir ideoloji yaratma amacını gösterir. Nitekim bu "ayrıksıcılık", programlarda ve politik elitin demeçlerinde sıklıkla vurgulanan bir özelliktir.

Altı Ok'un en temel ilkelerinden biri milliyetçiliktir. Ulus-devlet ve milliyetçilik çağında, Kemalizm'in özellikle İmparatorluk'un yıkımını görmüş bir ideoloji olarak milliyetçi bir tutum alması anlaşılırdır. Tarihsel süreç ve ihtiyaçlara göre, Kemalizm'in milliyetçilik jargonu farklılıklar gösterir. Kurtuluş Savaşı döneminde milliyetçilik söylemi herhangi bir etnisiteye gönderme yapmadan, dinsel tınısı yüksek bir kohezyon ideolojisi olmuş, Cumhuriyet'in ilk döneminde ise Ziya Gökalp'in yorumuna uygun bir millet tanımı benimsenmiştir. "Dil, kültür ve ülkü" birliği olarak formüle edilen bu millet tanımında, devlet bir "kültür devleti" olarak tasarlanmış ve bu anlamda yurttaş kategorisi, milli kimlik içinde erime tehdidi ile yüz yüze gelmiştir. Klasik cumhuriyetçiliğin yurttaş ve katılım nosyonları, ulus-inşa sürecinin millet yaratma ve homojenizasyon uygulamaları karşısında kimi zaman gerilemiş, yurttaşlık esasına

dayanan bir siyasal topluluktan çok ortak bağlar etrafında bir araya gelmiş kültürel bir topluluk tasavvur edilmeye başlanmıştır. Bu süreç Türk etnik kimliğine doğru sapmaların da hız kazandığı, bu anlamda cumhuriyetin evrensel değerleri karşısında tikel değerlerin öne çıktığı ve Cumhuriyet'in yerelleştiği bir dönem olmuştur. Cumhuriyet'in inşasının ve Osmanlı'dan kopuşun yarattığı toplumsal değer açığı, milliyetçilik ideolojisi aracılığıyla doldurulmaya çalışılmış, bunun sonucu ise Cumhuriyet'in Aydınlanma, klasik cumhuriyetçilik ve Romantizm fikirleri arasında gelgitler yaşaması olmuştur. Cumhuriyet, "etnik"-"sivil milliyetçilik" arasında süreğen bir gerilim yaşamaya başlamış, modernleşmenin kurucu bir ideoloji olarak hızlı adımlarla yerleştirilmek istenmesi halk ve elitler arasındaki uçurumu artırmıştır. Bu noktada ilerlemeci ve modern bir ideoloji olarak ulus-inşa sürecini başlatan Kemalizm, bir süre sonra muhafazakâr sapmalar yaşamaya başlamış, milliyetçi ideoloji bir kohezyon unsuru olmaktansa, toplumun siyasallığını zayıflatan ve onu bir kamu olmaktan çıkaran bir ideoloji halini almıştır.

Kemalizm'in bir diğer belirleyeni halkçılıktır. Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında "halk egemenliği"ni ve "halkın kendi mukadderatını elinde bulundurması"nı yücelten bir kavram olarak halkçılık, demokratik unsurlar içeren bir ilke olsa da, "devrim"i yerleştirme ve hızlı toplumsal dönüşümleri başarmak adına bir süre sonra "halka rağmen halk için" bir içerik kazanmaya başlamış, toplumdan gelen olumsuz tepkiler arttıkça, devlet ile halk arasındaki bağı söylemsel olarak yeniden inşa etmenin aracısı olmuştur. Halkçılığın bir diğer amacı, solidarist korporatist uygulamalar uyarınca, "sınıfsız, imtiyazsız, kaynamış bir kütle" oluşturmanın imkânını sağlamasıdır. Kültürel halkçılık, inkılâpların halka yayılmasını hedeflemiş, bu noktada politik olarak geçersizleşen demokrasi prensipleri, halkın eğitim ve kültür düzeyi yükseltme çalışmalarını içeren kültürel halkçılık ile aşılmaya çalışılmıştır.

Devletçilik ilkesi, Kemalizm'in kapitalist ekonomiye geçiş öncesi belirlediği bir üçüncü yol ideolojisi olan karma ekonomik sistemi anlatan bir ilkedir. Kapitalist ya da sosyalist olmayan bu ideolojinin kendine has özellikleri vardır ve serbest teşebbüs yerleşene kadar devletin bu alanı doldurmasını ancak günü gelince bu alandan çekilmesini içerir. Siyasal devletçilik ise, Osmanlı'dan günümüze politik elitin devleti paternal bir mülk olarak algılayıp yüceltmesini, kutsallaştırmasını ve yurttaşın üstünde

konumlandırmasını anlatan bir düşüncedir. Erken dönemde devlet, CHP ile özdeşleştirilmiş, sonraki yıllarda bu katı devletçi ve partici uygulama, bir "vesayet dönemi" olarak meşrulaştırılmaya çalışılmıştır.

Kemalizm'in bir diğer kurucu ideolojisi laikliktir. Laiklik, Kemalist elitin pozitivist ve modernleşmeci dünya ideolojisinin doğal sonucu olan, Cumhuriyet fikrinin de *a priori* içinde barındırdığı ve iktidarın dünyeviliğini sembolize eden önemli bir ilkedir. Ulus-devletleşme süreciyle paralel bir ilke olarak, laiklik sekülerleşmeden çok laisisizm/Kaesarizm uygulamaları ile yerleştirilmiş, din ve devletin birbirinden bağımsız olmasından çok, dinin devlet denetimi altında olması sağlanmıştır. İslam'ın alternatif bir ideoloji olarak gücü ve Hilafet'in lağvı gibi olayların toplumsal hafızadaki izi düşünülerek, evrimsel bir sekülerleşme beklenmemiş, devrimci bir laisisizm uygulanmıştır. Laiklik aynı zamanda Batılılaşma ve modern bir yaşam biçiminin olmazsa olmazı görülmüş, kamusal alandaki tüm inkılâpların kurucu ilkesi laiklik olmuştur.

Cumhuriyetçilik, Kemalist Altı Ok'un en önemli ilkelerinden bir diğeridir. Kemalist Cumhuriyetçilik, söylem düzeyinde ilerleme, aklın egemenliği, vicdan özgürlüğü, laiklik, bilime inanç, uygarlık ve sanatın yüceltimi gibi Aydınlanmacı ve evrensel değerleri benimsemesine karşın, uygulama düzeyinde klasik cumhuriyetçiliğin kimi muhafazakâr yorumlarını benimsemiş, ulus-devlet inşası ile Cumhuriyet'in kuruluşunun paralel gitmesi, bu tercihi kimi zaman dayatmıştır. Yurttaşın inşası milli kimliğin inşası içinde erimiş, solidarizmin ve halkçılığın farklı yorumları nedeniyle, genel irade, devlet tarafından belirlenen ve dayatılan, katılım ve müzakere içermeyen bir süreç halini almıştır. Toplumsal çeşitlilik devrim için bir tehdit olarak algılanmış, kamusal alanın türdeşliği, rejimin bekası ve konsolidasyonu için gerekli sayılmıştır. Bunun sonucunda "vazifelerle borçlu" ve irade ve egemenliğini tamamen devlete devretmiş bir topluluk ortaya çıkmıştır. Toplum sözleşmesi, ulus-inşa süreci içinde erimiş, bu ise geçiş dönemi ve vesayet söylemi ile meşrulaştırılmıştır. Bu bağlamda Kemalist Cumhuriyetçilik, Rousseau ve Machiavelli'nin klasik cumhuriyetçi geleneği içinden şekillenmiş, millet oluşturma gerekliliği, Cumhuriyet'in evrensel bağlarından koparak tikelleşmesine neden olmuştur.

Kemalist Altı Ok'un bir diğer ilkesi inkılâpçılıktır. İnkılâpçılık inşa döneminde, özellikle Kemalist elitin motivasyonunu sağlayan en önemli şemsiye kavramdır. Modernleşme, Batılılaşma, *ancient regime*'den kopuş, halkçılık ve cumhuriyetçilik, bu ilke aracılığıyla hegemonize edilmeye çalışılır. Toplumsal rızanın kaynağı inkılâpçılık ilkesidir. Bu ilke aynı zamanda toplumsalın *ethos*'unu inşa etmeye katkıda bulunur.

Erken Cumhuriyet dönemi, bu ilkeler aracılığıyla kurulan yeni rejimin kendisini topluma anlatma ve onunla bütünleşme çabasına denk düşmektedir. Bu nedenle toplumsal hafızanın kuruluşu önemli olmuş, sembol ve ritüeller özenle tesis edilmiştir. Cumhuriyet bayramları, devletin toplumla bütünleşme zemini olarak özellikle öne çıkarılmış, sonraki yılların prototipini oluşturacak ritüeller, bu dönemde yapılandırılmıştır. Dolayısıyla erken Cumhuriyet dönemi, kurucu bir dönemdir.

Araştırmada, içerik analizi ve tematik kategorilendirme yöntemlerine göre saptanan veriler, Cumhuriyet'in erken dönemindeki sembolizasyon ve ritüalizasyon hakkında fikir vermekte, sonraki yıllarla karşılaştırılabilecek önermeler sağlamaktadır. Veriler üzerinde gerçekleştiren frekans analizi bulgularına göre; kategorilerin en fazla işleyenleri "sembollerin tesisi", "festivite" ve "dış gözlemcinin takdirini belirtme" kategorileridir. Sembollerin tesisi ayrıca frekans analizine tabi tutulmuş ve sonuçta kişi, insan tipi ve mekân kategorileri, en fazla tekrar eden semboller olmuştur. Köşe yazılarının analiz sonuçlarına göre ise; kazanımlara vurgu, tarihselleştirme ve aktüalite/yeni kavram-değerlerle eklemlenme kategorileri en sık tekrarlanan kategoriler olmuştur.

Araştırma sonuçlarına göre, Cumhuriyet ile özdeş en önemli sembol-kişi Atatürk'tür. Atatürk'ü İnönü ve Celal Bayar izlemektedir. Atatürk, erken dönemde modernleşmenin ve ülke yönetiminin sembolü olarak sivildir ve devlet adamıdır. Yanındakilerle fark yaratacak biçimde resimlenir. Genelde yalnızdır ancak zaman zaman İsmet İnönü ve kordiplomatik ile fotoğraflandığı da olur. Atatürk bu dönemde tek başına inkılâpların ve çağdaşlaşmanın sembolüdür. Halka inkılâpları öğreten ve devleti temsil eden asli unsurdur. Sağlığında, İsmet Paşa onun yol arkadaşı olarak sunulur. Ölümüyle birlikte İnönü, politik bir figür olarak daha çok öne çıkar; ancak hiçbir zaman Atatürk'ün karizmasına ve ayrıcalıklı konumuna ulaşamaz. Atatürk'ün illüstrasyon ve fotoğrafları Cumhuriyet'i temsil etmeye devam eder. İnönü karizmatik

bir liderden çok bir politikacı olarak öne çıkar. Atatürk'ün karizmasına, ne İnönü ne de Celal Bayar sahiptir. Celal Bayar, İnönü'den de daha az politik ve daha dünyevi bir figürdür ve genelde Anıtkabir ziyaretlerinde resmedilir.

Cumhuriyet'i temsil eden insan tiplerine gelince; kadınlar, genç mektepli kızlar/erkekler ve köylüler, bu kategorinin başında gelmektedir. Kadın, Cumhuriyet modernleşmesini ve inkılâpları anlattığı gibi, bedeniyle de vatanı sembolize etmektedir. Elinde tuttuğu meşale, devrimleri anlatmakta, Cumhuriyet'in toplum projesi ona verilen haklarda somutlanmaktadır. Gençler ve askerler ise rejimin emanet edildiği muhafızlardır. Bu iki grup arasındaki köprü izcilere verilen önemde karşımıza çıkar. İzci "sürekli askeri staj halinde olan mektepli"dir. Dönemin ırk hıfzıssıhhası ve ojeni uygulamaları uyarınca, genç ve gürbüz bedenler ve sağlıklı bir nesil, toplumu ırklar hiyerarşisinde yukarı taşımakta, olası savaş durumu için potansiyel askerler yaratmaktadır. Genç kız-erkek ayırımı yapılmaksızın, bu dönemde toplumu disipline eden beden terbiyesi ve ritüelleri, Cumhuriyet bayramı törenlerinde de göze çarpmakta, toplumun gençliği ve askerin gücü, Cumhuriyet'in de temel değerlerini anlatmaktadır.

Dönemin bir diğer insan tipi köylülerdir. Köycülük, Cumhuriyet ideolojisinin halkçı damarının bir veçhesidir ve köylü kalkınması ve söylem düzeyinde köylülüğün yüceltilmesini içerir. Törenlerde köylerden gelenlerin konuk edilmesi ve geçit töreninde yürütülmesi, Cumhuriyet'in Kurtuluş Savaşı nostaljisi ve halkçılığının dışavurumu olarak karşımıza çıkar. Kağnı arabası ve mermi taşıyan köylü imgesi, kuruluş döneminden yıllar sonra da törenlerin sembolik unsurlarından biri olarak yaşamaya devam etmiştir.

Cumhuriyet kavramının toplumsal hafızada demirlenmesini sağlayan bir diğer sembol askerlerdir. Askerler rejimin bekçisi olmanın yanında, onun gücünün ve devamının garantisi olarak yüceltilir. Türklüğün seciye özelliklerinden biri olarak gösterilen askerlik ve asker olarak doğma fikri, milletin inşasının da önemli söylem öğelerindendir. Geçit törenleri bu anlamda milletin ve ırkın fiziksel gücünü, aynı zamanda sergilenen askeri mühimmat aracılığıyla da ülkenin modernleşme düzeyini ve caydırıcılığını gösterir.

Cumhuriyet'i sembolize eden modernite sembolleri ise, kalkınma hedefinin ve inkılâpların cisimleştiği unsurlardır: şimendifer, fabrika bacası, uçaklar, modern binalar.

Cumhuriyet'in az zamanda başardığı işleri gösteren bu semboller, aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'ndan kopuşun sembolik anlatımına da yardım eder. Cumhuriyet, mamur ve modern kentlerle temsil edilirken, Osmanlı ilkel ve köhne olanı gösterir. Bu yönüyle Cumhuriyet bir milattır. Bir yeniden doğuşu anlatmaktadır. Modernleşme sembolleri, yeni rejimin farkını ortaya koymakta, toplumsal destek ve motivasyonu sağlaması hedeflenmektedir.

Cumhuriyet'i temsil eden yer ve mekânlara gelince; Ankara ve İstanbul, ritüellerin merkezi şehirlerdir. Ankara'da Ulus Meydanı ve Hipodrom, İstanbul'da ise Bayezid ve Taksim meydanları ve anıtı, en önemli "hafıza yerleri"dir.

"Dış gözlemcinin takdiri" Cumhuriyet'in erken döneminde modernleşme hızının Avrupa tarafından takdiri ve Cumhuriyet'in kendi imgesinin dışarıdan görünme biçimini önemsemesine gönderme yapmaktadır. Cumhuriyet'in "kurucu öteki"si olarak Avrupa'nın takdiri, rejimin kendine güvenini ve Batılılaşma konusundaki gayretini anlatmaktadır. Bu dönemde Avrupa, "tüm dünya" olarak kodlanmakta, 1950'lerle birlikte ise bu eksen Amerika'ya kaymaktadır.

Festivite (ritüalizasyon) kategorisi, Cumhuriyet'in bayramlaştırılma sürecini anlatmaktadır. Ritüellerin akışı, yer ve zamanı CHP tarafından tek elden belirlenmekte, Osmanlı İmparatorluğu'nun reddi ile bir *tabula rasa* halini alan ritüel alanı, tek parti aracılığıyla merkezi olarak düzenlenmektedir. Bayramların temel özelliği her ayrıntının planlanması, kitlesel katılımın önemsenmesi ve bayrak vb. sembollerin tesisi ve kullanımının yaygınlaştırılması için bu sürecin önemli bir imkân olarak görülmesidir. Dolayısıyla Cumhuriyet'in sembolleri bilinçli bir yaratım ve aktarım sürecinin sonucudur ve tesadüfî değildir. Cumhuriyet bayramı gününü diğer günlerden ayırmak üzere futbol maçları, piyango, cezaların toplu affı vb. uygulamaların düzenlenmesi, bu planlılığın bir başka göstergesidir. Bayramlaştırmada askeri geçit töreni ve sivil katılım en çok önemsenen unsurlar olmuştur. Askeri geçit, güç ve modernizasyonu çağrıştırmakta, kitlesel katılım ise rejimin konsolidasyonunu ve halk nezdindeki hegemonyasını simgelemektedir.

Köşe yazılarının analizinde dikkat çeken nokta, cumhuriyetin kazanımlarına yapılan vurgunun sıklığıdır. Bu aynı zamanda, Cumhuriyet'in bir "gurur ve başarı öyküsü" olarak toplumsal hafızada demirlenmesidir. Her alanda yapılan inkılâplar,

gazetelerde karşılaştırmalı olarak, grafik ve şekillerle uzun uzun anlatılır. Cumhuriyet'in bir proje olarak başarısı ve Osmanlı'dan farkı, bu alanda kurgulanmaktadır. Kültürel, ekonomik ve sosyal kalkınma ve modernleşme, Cumhuriyet'in dinamizmini ve farkını göstermekte, toplumun rejime güveni ve bağlılığını sağlayacak bir öğe olarak görülmektedir.

Tarihselleştirme, köşe yazılarında vurgulanan ikinci önemli temadır ve Cumhuriyet'in sembolik olarak kendini kurma sürecinin bir diğer önemli parçasıdır. Erken dönemde Kurtuluş Savaşı'nın başlangıcı, Atatürk'ün Samsun'a çıkışı ve Birinci Meclis'in açılışı, Cumhuriyet'in kuruluşuna giden sürecin yapı taşları olarak sunulur. Sonraki yıllarda da bu kronolojiye sadık kalınır; ancak hafızanın sosyal ve tarihsel hafızaya dönüştürülmesi için, kuşak anılarından ve biyografilerden de yararlanılır. 1940'ların sonu ve 1950'lerle birlikte ise, Cumhuriyet'in kurucu elitinin anıları, bu tarihselleştirmeyi sağlayan ana kaynaklar haline gelir. Cumhuriyet bayramı günleri bu bağlamda, Cumhuriyet'in sembol kişilerinin fotoğraflarıyla zenginleşen kronoloji temelli yazılar ve yorumların arttığı ve toplumsal hafızaya demirlendiği günler olmaktadır.

Cumhuriyet'in aktüalite ve farklı değerlerle eklemlenmesi gazete yazılarının bir diğer temasıdır. Erken 1930'lardan 1960'lara kadar, Cumhuriyet kutlamaları "aktüalite" ile farklı zeminlerde birleşir ve Cumhuriyet bayramları gündelik kaygı ve başarıların halk ile paylaşıldığı dönemler olarak öne çıkar. 1930'larda Hatay sorunu ya da Dersim meselesi gündemde iken, 1940'larda hayat pahalılığı ve II. Dünya Savaşı, 1950'lerde ise Kore Savaşı ve komünizm tehdidi gündeme gelir. 1940'lar ve '50'ler, tek parti iktidarının sorgulanmaya başlandığı ve Cumhuriyet'in yerel değerlerle uzlaştırılmaya çalışıldığı bir dönemi temsil eder. Demokrasi tartışmaları bu dönemin belirgin özelliğidir. Politik elit ve köşe yazarları, bayramlardan, birlik ve beraberlik mesajları vermek için fırsat olarak yararlanır.

Çalışmada, araştırma için önceden saptanan kategoriler dışında kalan ancak araştırma verilerini ilgilendiren farklı temalar da ele alınmıştır. Anıtlaştırma bu kategorilerin başında gelmektedir. Anıtlaştırma, Cumhuriyet elitinin toplumsal hafızanın kuruluşunda erken dönemde fark ettiği önemli bir hafıza kurucu etkinliktir. Tarihsel ve kültürel hafızanın önemli "hafıza yerleri"nden olan anıtların sağlayacağı

fayda, erken cumhuriyet döneminde fark edilmiş, anıtlaştırma aynı zamanda modern kentin önemli bir unsuru olarak, Batılılaşmanın gereklerinden biri olarak yorumlanmıştır. Anıtların temel öznesi Atatük olmuş, Kurtuluş Savaşı ve devrimler ise, Cumhuriyet'i sembolize eden diğer temalar olarak öne çıkmıştır. Anıt yapılamayan yerlerde Atatürk büstleri, rejimin her yerde hazır ve her şeye gücü yeten *(omnipotent/omnipresent)* karakterini simgelemiş, Cumhuriyet'in önem verdiği ve somutlaştırmak istediği temel meselelerinin –örneğin şimendiferin- abidesi dikilmiştir.

1950'ler kategori dışı ancak ele alınması gereken bir başka olguya tanıklık eder. "hafızanın çoğullaşma dönemi" olarak adlandırılabilecek bu süreçte, çok partili hayat ve demokrasiye geçiş hızlandıkça, erken cumhuriyet dönemi uygulamaları eleştirilmeye ve özellikle CHP totaliterlik ve otoriterlikle suçlanmaya başlar. Bu süreç aynı zamanda Osmanlı ile koparılan bağın yeniden tesisine kaynaklık eder. Törenlerde mehter ve yeniçeri alaylarının geçmeye başlaması, gazetelerde Osmanlı sultanları ve hac ile ilgili tefrikalar, hafızada bastırılanın geri dönüşünü anlatır. Cumhuriyet elitinin savunusu ise erken dönemin bir inkılâplar süreci olarak, bazı zorlama ve kısıtlamaları gerekli kıldığı ancak genel olarak ülkenin modernleşme düzeyinin arttığı ve asgari düzeyde bir yurttaşlık ve millet olmak bilincinin geliştiğidir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

_____, **75 Yılda Kadınlar ve Erkekler/Bilanço 98**, Türkiye İş Bankası Yayınları ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998.

_____, **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Kemalizm**, Cilt II, İletişim Yayınları, 2002.

_____, **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Modernleşme ve Batıcılık,** Cilt III, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

_____, **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Milliyetçilik**, Cilt IV, İletişim Yayınları, 2002.

_____, **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Muhafazakârlık**, Cilt V, İstanbul, 2003.

_____, **Türkiye Tarihi Ansiklopedisi**, Cilt IV-Çağdaş Türkiye 1908-1980, (Ed.) Sina Akşin, Cem Yayınevi, İstanbul, 2000

_____, **Tarih Eğitimi ve Tarihte 'Öteki' Sorunu**, II. Uluslararası Tarih Kongresi Tebliğleri, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, II. Baskı, 1998.

_____, **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt I, İletişim Yayınları, İstanbul, ty.

_____, **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt II, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.

_____, **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt V, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.

Achugar, M.., **What We Remember, The Construction of Memory in Military Discourse**, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, Philadelphia, 2008.

Ağaoğulları, M.A., **Kral-Devletten Ulus-Devlete**, İmge Kitabevi, Ankara, 2005.

Ağaoğulları, M.A., **Ulus-Devlet ya da Halkın Egemenliği**, İmge Kitabevi, Ankara, 2006.

Ahmad, F., **İttihatçılıktan Kemalizme**, Kaynak Yayınları, Çev: Fatmagül Berktay, 3.Basım, İstanbul, 1996.

Ahmad, F., **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, Çev: Yavuz Alogan, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2002.

Altınay, A. (Der.) **Vatan, Millet, Kadınlar,** İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.

Akın, Y., **Gürbüz ve Yavuz Evlatlar: Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.

Aktay, Y., **Türk Dininin Sosyolojik İmkânı**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999.

Anderson, B., **Hayali Cemaatler, Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**, Çev: İskender Savaşır, Metis Yayınları, İstanbul, 1995.

Aristoteles, vd, **Zaman Kavramı**, Çev: Saffet Babür, İmge Kitabevi, Ankara, İstanbul, 2007.

Aron, R., **Demokrasi ve Totalitarizm**, Çev:Vahdi Hatay, İstanbul, 1976.

Assmann, J., **Kültürel Hafıza: Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik,** Çev: Ayşe Tekin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001.

Audier, S., **Cumhuriyet Kuramları**, Çev: İsmail Yerguz, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.

Balibar, E., Wallerstein, I., (Ed.)., **Irk, Ulus, Sınıf**, Çev: Nazlı Ökten, Metis Yayınları, İstanbul, 1993.

Başar, A.H., **"Gazi Bana Çok Kızmış", Ahmet Hamdi Başar'ın Hatıraları: Meşrutiyet, Cumhuriyet ve Tek Parti Dönemi**, Yayına Hazırlayan: Murat Koraltürk, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007.

Başkaya, F.(Ed.)., **Resmi Tarih Tartışmaları I**, Maki Basın Yayın, Ankara, 2005.

Beckett, S., **Proust**, Metis Yayınları, İstanbul, 2007.

Berger, P. & Luckmann,T., **Gerçekliğin Sosyal İnşası**, Çev: Vefa Saygın Öğütle, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2008.

Berktay, H., **Cumhuriyet İdeolojisi ve Fuat Köprülü**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1983.

Berlin, I., **Romantikliğin Kökleri**, Çev: Mete Tunçay, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004.

Bhabba, H.K. (Ed.), **Nation and Narration**, Routledge, London, NY, 1990.

Bilgin, N., **Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi**, Siyasal Kitabevi, II. Baskı, Ankara, 2006.

Bilgin, N., **Siyaset ve İnsan**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2005.

Bilgin, N., **Cumhuriyeti Anlamak**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk-Ermeni İlişkileri Araştırma Grubu, İzmir, 2004.

Bilgin, N., **Sosyal Psikoloji Sözlüğü**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2003.

Bilgin, N. (Ed.)., **Demokrasi, Kimlik ve Yurttaşlık Bağlamında Cumhuriyet**, Ege Üniversitesi Yayınları, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 1999.

Bilgin, N. (Yay.Haz.)., **Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1997.

Bilgin, N., **Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu**, Ege Yayınevi, İzmir.

Billig, M., **Banal Milliyetçilik**, Gelenek Yayınları, Çev: Cem Şişkolar, İstanbul, 2002.

Bodnar, J,, **Remaking America: Public Memory, Commemoration and Patriotism in the Twentieth Century,** Princeton, NJ, 1992.

Bondanella, P., Musa, M., **The Portable Machiavelli**, Penguin Books, 1979.

Boym, S., **The Future of Nostalgia**, Basic Books, New York, 2001.

Bottomore, T., Marshall, T.H., **Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar**, Çev: Ayhan Kaya, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006.

Burke, P., **Fransız Tarih Devrimi: Annales Okulu**, Çev. Mehmet Küçük, Doğu Batı Yayınları, İstanbul, 2002.

Calhoun, C,, **Milliyetçilik**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007.

Candau, J., **Mémoire et Identité**, Presses Universitaires de France, Paris, 1998.

Cantek, F.Ş., **Yabanlar ve Yerliler, Başkent Olma Sürecinde Ankara**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

Cantek, L., **Cumhuriyetin Büluğ Çağı, Gündelik Yaşama Dair Tartışmalar 1945-1950,** İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.

Chaterjee, P., **Milliyetçi Düşünce ve Sömürge Dünyası**, Çev: Sami Oğuz, İletişim Yayınları, 1996.

Cohen, A.P., **Topluluğun Simgesel Kuruluşu**, Çev: Mehmet Küçük, Dost Yayınları, Ankara, 1999.

Connerton P., **Toplumlar Nasıl Anımsar?,** Çev: Alaeddin Şenel, Ayrıntı Yay., İstanbul, 1999.

Connolly, W.E., **Kimlik ve Farklılık, Siyasetin Açmazlarına Dair Demokratik Çözüm Önerileri**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1995.

Danacıoğlu, E., **Geçmişin İzleri**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2001.

Davison, A., **Türkiye'de Sekülarizm ve Modernlik**, Çev: Tuncay Birkan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

Deringil, S.. **Simgeden Millete, II. Abdülhamit'ten Mustafa Kemal'e Devlet ve Millet**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

Doğan, A., **Osmanlı Aydınları ve Sosyal Darwinizm**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006.

Erll, A., Nünning, A., **Media and Cultural Memory**, Walter de Gruyter, Berlin, NY, 2008.

Ersanlı, B., **Tarih ve İktidar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

Fentress, J. & Wickham, C., **Social Memory**, Blackwell Publishers, Oxford, UK, 1992.

Forty.A, Küchler, S., **The Art of Forgetting**, Berg Publications, NY, 2001.

Gillis, J.R.,(Ed.)., **Commemorations**, Princeton University Press, 1996

Goloğlu, M., **Tek Partili Cumhuriyet 1931-1938**, Kalite Matbaası, Ankara, 1974.

Goloğlu, M., **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-I (1924-1930): Devrimler ve Tepkileri,** Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007.

Habermas, J., **The New Conservatism, Cultural Criticism and the Historians Debate**, MIT Press, 1991.

Halbwachs, M., **On Collective Memory,** (Ed.&Trans. Lewis Coser), The University of Chicago Press, Chicago&London, 1992.

Hale, W., **Türkiye'de Ordu ve Siyaset**, Çev: Ahmet Fethi, Hil Yayınları, İstanbul, 1996.

Heater, D., **Yurttaşlığın Kısa Tarihi**, Çev: Meral Delikara Üst, İmge Kitabevi, Ankara, 2007.

Heper, M., **Türkiye'de Devlet Geleneği**, Doğu Batı Yayınları, İstanbul, 2006.

Hobsbawm, E.& Ranger, T. (Ed.), **Geleneğin İcadı**, Çev: Mehmet Murat Şahin, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2006.

Hutton, P.H., **History as an Art of Memory**, University of Vermont, University Press of New England, Hannover&London, 1993.

Huyssen, A., **Alacakaranlık Anıları, Hafıza Yitimi Kültüründe Zamanı Belirlemek**, Çev: Kemal Atakay, Metis Yayınları, İstanbul, 1999.

İnan, A., **Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün El Yazıları**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988.

İnsel, A., **Türkiye Toplumunun Bunalımı**, Birikim Yayınları, İstanbul, 1995.

Kadıoğlu, A., **Cumhuriyet İradesi-Demokrasi Muhakemesi: Türkiye'de Demokratik Açılım Arayışları,** Metis Yayınları, İstanbul, 1999.

Kalaycıoğlu, E., Sarıbay, A.Y. (Ed.)., **Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme**, Alfa Yayınları, İstanbul, 1999.

Karaosmanoğlu, Y.K., **Politikada 45 Yıl**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1968.

Karaömerlioğlu, A., **Orda Bir Köy Var Uzakta**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.

Karpat, K., **Türkiye'de Siyasal Sistemin Evrimi 1876-1980**, Çev: Ersin Soğancılar, İmge Kitabevi, 2007.

Kazancıgil, A., Özbudun, E. (Ed.)., **Atatürk, Founder of a Modern State**, , C.Hurst, London, 1981.

Köker, L., **Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

Küçükömer, İ., **Düzenin Yabancılaşması**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2002.

Koçak, C., **Geçmişiniz İtinayla Temizlenir**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

Lewis, B., **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Çev: Metin Kıratlı, Ankara, 1993.

Lukacs, G., **The Historical Novel,** London, Merlin Press, 1982.

Machiavelli, N. **Hükümdar**, Çev: Kemal Karabulut, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1998.

Mahçupyan, E., **Türkiye'de Merkeziyetçi Zihniyet, Devlet ve Din**, Patika Yayınları, İstanbul, 1998.

Mantran, R.., **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi-II**, Çev: Server Tanilli, Adam Yayınları, İstanbul, 2001.

Mardin, Ş., **Din ve İdeoloji**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.

Mardin, Ş., **Jön Türklerin Siyasi Fikirleri**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

Mardin, Ş., **Türk Modernleşmesi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

Mistzal, B., **Theories of Social Remembering,** Open University Press, Berkshire, England, 2003.

Mouffe, C.., **The Return of the Political**, Verso, London, NY, 1993.

Negrine, R., vd., **Mass Communication Research Methods**, MacMillan Press, London, 1998.

Nora,P., **Hafıza Mekânları**. Çev: Mehmet Emin Özcan, Dost Yayınevi, Ankara, 2006.

Okutan, C., **Cumhuriyetçi Paradigma Paradigmatik Cumhuriyet**, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2006.

Oldfield, A., **Citizenship and Community, Civic Republicanism and The Modern World**, Routledge, London, NY, 1990.

Ong, W.J., **Sözlü ve Yazılı Kültür, Sözün Teknolojileşmesi**, Çev: Sema Postacıoğlu Banon, Metis Yayınları, İstanbul, 1999.

Oran, B., **Atatürk Milliyetçiliği**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999.

Ortaylı, İ., **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

Özalp, T., **Tanıklık Ediyorum, Cumhuriyet ve Atatürk Anıları**, Epsilon Yayınları, İstanbul, 2006.

Özyürek, E., **Modernlik Nostaljisi**, Çev: Ferit Burak Aydar, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008.

Parla, T., **Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları, Kemalist Tek-Parti İdeolojisi ve CHP'nin Altı Ok'u,** Cilt III, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995.

Parla, T., **Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.

Pettit, P., **Cumhuriyetçilik, Bir Özgürlük ve Yönetim Teorisi**, Çev: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998.

Rousseau, J.J., **Emil Yahut Terbiyeye Dair**, Çev: Hilmi Ziya Ülken, Ali Rıza Ülgener, Selahattin Güzey, Türkiye Yayınevi, 5.Baskı, İstanbul, 1961.

Rousseau, J.J., **Toplumsal Mukavele**, Çev: Cenap Karakaya, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 2005.

Sancar, M., **Geçmişle Hesaplaşma, Unutma Kültüründen Hatırlama Kültürüne,** İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

Sargın, G.A.(Ed.)., **Başkent Üzerine Mekân-Politik Tezler, Ankara'nın Kamusal Yüzleri**, İletişim Yayınları, 2002.

Sarıbay, A.Y., **Türkiye'de Modernleşme ve Din ve Parti Politikası "MSP Örnek Olayı"**, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1985.

Schacter, D. (Ed.) **Memory Distortion: How Minds, Brains and Societies Reconstruct the Past**, Harvard University Press, Cambridge, London, 1997.

Shils, E., **Center and Periphery: Essays in Macrosociology**, University of Chicago Press, Chicago, 1975.

Shils, E., **Tradition**, Chicago University Press, Chicago, 1981.

Smith, A., **The Ethnic Revival In the Modern World**, Cambridge University Press, 1981.

Şen, S., **Cumhuriyet Kültürünün Oluşum Sürecinde Bir İdeolojik Aygıt Olarak Silahlı Kuvvetler ve Modernizm**, Nokta Kitap, İstanbul, 1996.

Şen, S., **Geçmişten Geleceğe Ordu**, Alan Yayınları, İstanbul, 2000.

Şen, S. (Ed.)., **Türk Aydını ve Kimlik Sorunu**, Bağlam Yayınları, 1995.

Şenel, A., **Siyasal Düşünceler Tarihi**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1996.

Tanör, B., **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, YKY, İstanbul, 2001.

Touraine, A., **Demokrasi Nedir?**, Çev: Olcay Kunal, YKY, İstanbul, 1997.

Touraine, A., **Eşitliklerimiz ve Farklılıklarımızla Birlikte Yaşayabilecek miyiz?**, YKY, Çev: Olcay Kunal, 2000.

Traverso, E., **Geçmişi Kullanma Kılavuzu: Tarih, Bellek, Politika**, Çev: Işık Ergüden, Versus Yayınları, İstanbul, 2009.

Tunaya, T.Z.., **Hürriyet'in İlanı, İkinci Meşrutiyet'in Siyasi Hayatına Bakışlar**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004.

Tunçay, M., **Eleştirel Tarih Yazıları**, Liberte Yayınları, Ankara, 2005.

Tunçay, M., **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)**, Yurt Yayınları, Ankara, 1981.

Unan, N. (Der.); **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, Cilt II, 1906-1938,, Türk İnkılâp Tarihi Ensititüsü, Ankara, 1952.

Üstel, F., **Makbul Vatandaş'ın Peşinde, II. Meşruiyet'ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.

Üstel, F., **Yurttaşlık ve Demokrasi**, Dost Yayınları, Ankara, 1999.

Viroli, M., **Vatan Aşkı**, Çev: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1997.

Viroli, P., **Enformasyon Bombası**, Çev: Kaya Şahin, Metis Yayınları, İstanbul, 2003.

Wertsch J., **Voices of Collective Remembering**, Cambridge University Press, Cambridge, 2002.

Yetkin, Ç., **Türkiye'de Tek Parti Yönetimi 1930-1945**, Altın Kitaplar Yayınevi, 1983.

Yıldız, A., **Ne Mutlu Türküm Diyebilene, Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları**, İletişim Yayınları, 2001.

Zelizer, B., **Covering the Body: The Kennedy Assasination, The Media and the Shaping of Collective Memory,** University of Chicago Press, Chicago, 1992.

Zihnioğlu, Y., **Kadınsız İnkılâp**, Metis Yayınları, İstanbul, 2003.

Zücher, E.J., **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi,** Çev: Yasemin Gönen, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.

Zücher, E.J., **Milli Mücadelede İttihatçılık,** Çev: Nüzhet Salihoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

MAKALELER

Abadan-Unat, N., "Söylemden Protestoya: Türkiye'de Kadın Hareketlerinin Dönüşümü", **75 Yılda Kadınlar ve Erkekler/Bilanço 98**, Türkiye İş Bankası Yayınları ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, ss.323-336.

Açıkel, F.., "Devletin Manevi Şahsiyeti ve Ulusun Pedagojisi", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Milliyetçilik**, Cilt IV, İletişim Yayınları, 2002, ss.117-139.

Afsaneh N., "Sevgili ve Ana Olarak Erotik Vatan: Sevmek, Sahiplenmek ve Korumak", Çev: Tansel Güney, Elçin Gen, **Vatan, Millet, Kadınlar**, (Der.) Ayşe Gül Altınay, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, ss.118-154.

Akman, A., "Milliyetçilik Kuramında Etnik/Sivil Milliyetçilik Karşıtlığı", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Milliyetçilik**, Cilt IV, İletişim Yayınları, 2002, ss.81-90.

Akşin, S., "Önsöz", **Türkiye Tarihi Ansiklopedisi**, Cilt IV-Çağdaş Türkiye 1908-1980, (Ed.) Sina Akşin,Cem Yayınevi, İstanbul, 2000, ss.11-22.

Alemdaroğlu, A., "Öjeni Düşüncesi", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Milliyetçilik**, İletişim Yayınları, Cilt IV, İstanbul, 2002, ss.414-427.

Arkoun, M., "İslami Bir Bakış Açısı İçinde Pozitivizm ve Gelenek: Kemalizm Olayı", **Cogito,** S:1, Yaz 1994, ss.49-63.

Arslan, H., "Pozitivizm: Bir Bilim İdeolojisinin Anatomisi", **Türk Aydını ve Kimlik Sorunu**, (Ed.) Sabahattin Şen, Bağlam Yayınları, 1995, ss.541-582.

Arslan, Z., "Rousseau'nun Hayaletleri: Yeni Devlet Eski Söylem", **Doğu Batı,** S:21, 2002-2003, ss.11-31.

Assmann, J., "Communicative and Cultural Memory", **Media and Cultural Memory,** (Ed.) Astrid Erll, Ansgar Nünning, Walter de Gruyter, Berlin, NY, 2008, ss.109-118.

Aydın, S., "Cumhuriyet'in İdeolojik Şekillenmesinde Antropolojinin Rolü: Irkçı Paradigmanın Yükselişi ve Düşüşü", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce**, Cilt II, İletişim Yayınları, 2002, s.344-350.

Aydın, S., "Türkiye'de 'Devlet Geleneği' Söylemi Üzerine", **Birikim**, S:105-106, Ocak/Şubat 1998, ss.63-82.

Barash, J.A., "Belleğin Kaynakları", **Cogito**, S:50, Bahar 2007, ss.11-23.

Başaran, G., 'İngiliz Dışişleri Belgelerinde Halkevleri', **Bilgi ve Bellek**, S:6, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007, ss.233-247.

Bekmen, A., "Türk Milliyetçiliği: Var Kalmanın Teyakkuz Hali", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce**, Cilt IV, İletişim Yayınları, 2002, ss.325-334.

Belanger, A., "Urban Space and Collective Memory: Analysing the Various Dimensions of the Production of Memory",

Canadian Journal of Urban Research, V:11, I:1, 2002, ss.69-92.

Berktay, F., "Doğu ile Batı'nın Birleştiği Yer: Kadın İmgesinin Kurgulanış", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Modernleşme ve Batıcılık,** Cilt III, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, ss.275-286.

Berliner, D., "The Abuses of Memory: Reflections on the Memory Boom in Anthropology", **Anthropological Quarterly**, V:78, I:1, Winter 2005, ss.197-211.

Bhabba, H., "DissemiNation: time, narrative, and the margins of the modern nation", (Ed.) Homi Bhabba, **Nation and Narration**, Routledge, London, NY, 1990, ss.291-322.

Bilgin, N., "Geçmişin Araçsallaştırılması: Tarih ve Kolektif Bellek I", **Toplumsal Tarih**, S:173, Mayıs 2008, ss.34-42.

Bilgin, N., "Geçmişin Araçsallaştırılması: Tarih ve Kolektif Bellek II", **Toplumsal Tarih**, S:174, Haziran 2008, ss.34- 42.

Bilici, M., " 'Öğretmen' Cumhuriyet'te 'Mazbut' Demokrasi", **Birikim**, S:115, 1998, ss.48-51.

Birtek, F., "Bir Çağdaşlaşma/Çağdaşlaşamama Projesi: Bir Deneme", **Cogito**, S:15, 1998, ss.170- 184.

Bora, T.,, "75.Yılında Cumhuriyetçiliğin Dört Cari Anlamı: Cumhuriyet, Demokrasi ve Muhafazakâr Türk Cumhuriyetçiliği", **Birikim**, S:115, Kasım 1998, s.20-29.

Bora, T., "Celal Bayar", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce**, Kemalizm, Cilt 2, İstanbul, 2002, ss.546-555.

Bora, T., "İnşa Döneminde Türk Milli Kimliği", **Toplum ve Bilim**, S:71, 1996, ss.168-192.

Bora, T,, "Ordu ve Milliyetçilik", **Birikim**, S:160-161, 2002, ss.58-67.

Bora, T., "Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluş Döneminde Devlet Telakkisi", **Birikim**, S:93-94, 1997, ss.136-138.

Brockmeier, J., "Remembering and Forgetting: Narrative as Cultural Memory" , **Culture and Psychology,** V:8, I:1, 2002, ss.15-43.

Cannadine, D., "Ritüelin Bağlamı, İcrası ve Anlamı: Britanya Monarşisi ve 'Geleneğin İcadı', 1820 Civarı- 1977", **Geleneğin İcadı**, (Ed.) Eric Hobsbawm ve Terence Ranger, Çev: Mehmet Murat Şahin, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2006, s.119-193.

Confino A., "Collective Memory and Cultural History: Problems of Method", **American Historical Review**, December 1997, V:102, I:5, ss.1386-1403.

Confino, A., "Memory and the History of Mentalities", **Media and Cultural Memory,** (Ed.) Astrid Erll, Ansgar Nünning, Walter de Gruyter, Berlin, NY, 2008, ss. 77-85.

Copeaux, E., "Türk Kimlik Söyleminin Topografyası ve Kronografisi", **Tarih Eğitimi ve Tarihte 'Öteki' Sorunu**, II. Uluslararası Tarih Kongresi Tebliğleri, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, II. Baskı, 1998, ss.70-84.

Cose, L., "The Revival of the Sociology of Culture: The Case of Collective Memory", **Sociological Forum**, V:7, I:2, June 1992, ss.365-373.

Crane, S.,. "Writing the Individual Back into Collective Memory", **American Historical Review**, V:102, 1997, ss.1372-1385.

Cressy, D., "National Memory in Early Modern England", **Commemorations**, (Ed.) John R.Gillis, Princeton University Press, 1996, ss.61-74.

Çağaptay, S., "Otuzlarda Türk Milliyetçiliğinde Irk, Dil ve Etnisite", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce**, Cilt IV- Milliyetçilik, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, ss.245-261.

Çağla, C., "Bellek Üstüne Düşünmek", **Cogito**, S:50, Bahar 2007, ss.217-233.

Çaha, Ö., "Sivil Toplum-Devlet Karşıtlığında Türkiye'de Cumhuriyet", **Cumhuriyet, Demokrasi, Kimlik**, (Ed.) Nuri Bilgin, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1997, ss.257-265.

Çayla, İ., "Kamusal Bir Din Yaratmak: Milliyetçilik, Simgeleri ve Törenleri", **Resmi Tarih Tartışmaları I**, (Ed.) Fikret Başkaya, Özgür Üniversite Yayınları, Ankara, 2005, ss.85-137.

Delich, F., "The Social Construction of Memory and Forgetting", **Diogenes**, V:51, I:1, Feb. 2004, ss.65-75.

Déloye, Y., "Cumhuriyet Fikri ve Vatandaşlık: Fransız Deneyimi (1840-1945)", **Cogito**, S: 15, 1998, ss.95-113.

Edy, J. A., "Journalistic Uses of Collective Memory", **Journal of Communication**, V:49, I:2, 2006, ss.71-85.

Esposito, E., "Social Forgetting: A Systems-Theory Approach", **Media And Cultural Memory, (**Ed.) Astrid Erll, Ansgar Nünning, Walter De Gruyter, Berlin, NY, 2008, ss.181-191.

Eyal, G., "Identity and Trauma: Two Forms of the Will to Memory", **History and Memory**, V:16, I:1, 2004, ss.5-36.

Eyerman, R., "The Past in the Present, Culture and the Transmission of Memory", **Acta Sociologica**, V:47, I:2, June 2004, ss.159-169.

Fortunati, V. & Lamberti, E., "Cultural Memory: A European Perspective", **Media and Cultural Memory,** (Ed.) Astrid Erll, Ansgar Nünning, Walter de Gruyter, Berlin, NY, 2008, ss.127-141.

Francisco D., "The Social Construction of Memory and Forgetting", **Diogenes**, V:51, I:1, 2004, ss.65-75.

Gedi, N. & Elam, Y., "Collective Memory: What is it?", **History and Memory**, V:8, I:1, 1996, ss.30-51.

Gökmen, Ö., "Tek Parti Dönemi Cumhuriyet Halk Partisi'nde Muhafazakâr Yönelimler", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Muhafazakarlık**, Cilt V, İstanbul, 2003, ss.132-154.

Gross, T., "Anthropology of Collective Memory: Estonian National Awakening Revisited", **Trames**, 6(56/51), 2002, ss.342-354.

Hanioğlu, M.Ş., "Osmanlı Aydınındaki Değişme ve 'Bilim", **Toplum ve Bilim**, S:27, Güz 1984, ss.183-192.

Hanioğlu, Ş., "Batıcılık", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt V, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, ss.1382-1388.

Held, D., "Cumhuriyetçilik: Özgürlük, Öz-Yönetim ve Aktif Yurttaş", **Cogito**, S:15, 1998, ss.27-69.

Heper, M., "Osmanlı'da Devlet Geleneği", **Türkiye Günlüğü**, S:73, 2003, s.113-134.

Hobsbawm, E., "Gelenekleri İcat Etmek", **Geleneğin İcadı**, (Ed.) Eric Hobsbawm ve Terence Ranger, Çev: Mehmet Murat Şahin, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2006, s.1-19.

Işın, E., "Osmanlı Modernleşmesi ve Pozitivizm", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt II, İletişim Yayınları, İstanbul, ss.352-362.

İnsel, A., "Cumhuriyet ve Demokrasi", **Birikim**, S:115, 1998, ss.30-40.

İrem, N., "Aydınlanma ve Sınırlılık Siyaseti Olarak Ulus Devlet Modernliği", **Doğu Batı**, S:39, 2006-2007, ss.157- 181.

İrem, N., "Bir Değişim Siyaseti Olarak Türkiye'de Cumhuriyetçi Muhafazakârlık: Temel Kavramlar Üzerine Değerlendirmeler", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce**, Cilt V, Muhafazakârlık, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, ss.105-118.

Kadıoğlu, A.., "Cumhuriyet'in Kuruluş Yıllarında Türk Milliyetçiliğinin Çelişkisi ve Seçkinlerin Tavrı", **Cumhuriyet, Demokrasi, Kimlik,** (Ed.) Nuri Bilgin, Bağlam Yayınları, 1997, s.277-283.

Kalu N. K., "Of Citizenship, Virtue and the Administrative Imperative: Deconstructing Aristotelian Civic Republicanism",

Public Administration Review, V:63, I:4, July/August 2003, ss.418-27

Kansteiner, W., "Finding Meaning in Memory: A Methodological Critique of Collective Memory Studies", **History and Theory**, V:41, I:2, May 2002, ss.179-197.

Karakaş, M., "Türkçülük ve Türk Milliyetçiliği", **Doğu Batı**, S:38, 2006, ss.57-77.

Kaya, A., "Yurttaşlık, Azınlıklar ve Çokkültürcülük", T.H.Marshall-Tom Bottomore, **Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar** Çev: Ayhan Kaya, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006,s.112.

Kazancıgil, A., "The Ottoman and Turkish State and Kemalism", **Atatürk, Founder of a Modern State**, (Ed.) Ali Kazancıgil, Ergun Özbudun, C.Hurst, London, 1981, ss.37-57.

Keskin, F., "Şeyla Benhabib ile Söyleşi", **Cogito,** S:15, 1998, ss.132-140.

Keyman, F., "Şerif Mardin, Toplumsal Kuram ve Türk Modernitesini Anlamak", **Doğu Batı**, S:16, 2001, ss.16-29.

Kılıçbay, M.A., "Osmanlı Batılaşması", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt I, İletişim Yayınları, İstanbul, ss.147-152.

Koçak, C., "CHP-Devlet Kaynaşması (1936)" , **Toplumsal Tarih**, Cilt: 19, Sayı:118, 2003, ss.74-79.

Koçak, C., "Cumhuriyet'in 10.Yılı Kutlamaları", **Tarih ve Toplum**, S:46, Ekim 1987, ss.7-8.

Koçak, C., "İsmet İnönü: Son Osmanlı Sadrazamı", Cemil Koçak, **Geçmişiniz İtinayla Temizlenir** içinde, İletişim Yayınları, 2009, ss.239-280.

Koçak, C., "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Cumhuriyetin Barış Politikası", **Geçmişiniz İtinayla Temizlenir** içinde, İletişim Yayınları, 2009,ss.281-301.

Koçak, C., "1940'ların İkinci Yarısında Sosyal Politika: Devlet, Sınıflar, Partiler ve Dayanışmacı/Vesayetçi İdeoloji",

Geçmişiniz İtinayla Temizlenir içinde, İletişim Yayınları, 2009, ss.451-507.

Koven, R., "National memory: the duty to remember, the need to forget", **Society**, V:32, I:6, Sept/Oct. 1995, ss.52-58.

Köker, L., "Kimlik Krizinden Meşruluk Krizine: Kemalizm ve Sonrası", **Toplum ve Bilim**, S:71, Kış 1996, ss.150-167.

Küchler, S., "The Place of Memory", **The Art of Forgetting,** (Ed.) Adrian Forty, Susanne Küchler, Berg Publications, New York, 2001, ss.53-73.

Lang, K. & Lang, G.E., "Collective Memory and the News", **Communication**, V:11, 1989, ss.123- 129.

Levy, D. & Sznaider, N., "Memory Unbound, The Holocaust and the Formation of Cosmopolitan Memory", **European Journal of Social Theory**, V:5, I:1, 2002, ss.87-106.

Lindisfarne, N., "Ayrıksıcılık", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Milliyetçilik**, Cilt IV, İletişim Yayınları, 2002, ss.202-208.

Liu, J.H. & Hilton, D.J., "How the past weighs on the present: social representations of history and their role in identity politics", **British Journal of Social Physchology**, V:44, 2005, ss.537- 556.

Machiavelli, N., "The Discourses", (Ed.) Peter Bondanella, Mark Musa, **The Portable Machiavelli**, Penguin Books, 1979, ss.200-201.

Magnusson, S., "Social History as 'Sites of Memory'? The Instutionalization of History: Microhistory and the Grand Narrative", **Journal of Social History**, V:39, I:3, 2006, ss.891-913.

Maines, D.R.& Sugrue, N.M. & Katovich, Michael A., "The Sociological Import of G.H.Mead's Theory of the Past", **American Sociological Review**, V:48, I:2, April 1983, ss.161-173.

Maktav, H., "Sinemada Tarih Dersleri", **Birikim**, S:239, 2009, ss.83-90.

Mardin, Ş., "Ondokuzuncu Yüzyılda Düşünce Akımları ve Osmanlı Düşüncesi", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt II, İletişim Yayınları, İstanbul, ss.342-352.

Mert, N., "Cumhuriyet Türkiyesi'nde Laiklik ve Karşı Laikliğin Düşünsel Boyutu", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Kemalizm**, Cilt II, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002 , ss.197-209.

Michel, T, S.J., "Laisizme Katolik Bir Bakış", **Cogito**, S:1, Yaz 1994, ss.101-107.

Nagel, J., "Erkeklik ve Milliyetçilik: Ulusun İnşasında Toplumsal Cinsiyet ve Cinsellik", Çev: Aksu Bora, **Vatan, Millet, Kadınlar**, (Der.) Ayşe Gül Altınay, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, ss.58-95.

Negrine, R., Newbold, C., Hansen, A., "Content Analysis", **Mass Communication Research Methods**, (Ed.) Ralph Negrine, Chris Newbold, Anders Hansen, MacMillan Press, London, 1998, ss. 91-130.

Olick J.K., "Collective Memory: The Two Cultures", **Sociological Theory**, V:17, I:3, November 1999, ss.333-348.

Olick, J. & Robbins, J., "Social Memory Studies: From "Collective Memory" to the Historical Sociology of Mnemonic Practises", **Annual Review of Sociology,** S: 24, 1998, ss.105-140.

Olick, J., "From Collective Memory to the Sociology of Mnemonic Practises and Products", **Media and Cultural Memory,** (Ed.) Astrid Erll, Ansgar Nünning, Walter de Gruyter, Berlin, NY, 2008, ss.151-163.

Ortaylı, İ., "Osmanlı Devletinde Laiklik Hareketleri Üzerine", **Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme**, (Ed.) Ersin Kalaycıoğlu, Ali Yaşar Sarıbay, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000, ss.125-137.

Özlem, D., "Türkiye'de Pozitivizm ve Siyaset", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce**, Cilt III, Modernleşme ve Batıcılık, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, ss.452-464.

Öztan, G.G., "Türk Milliyetçiliğinde Taşra Fetişizmi ve Toplumsal Cinsiyet", **Doğu Batı**, S:38, 2006, ss.77-93.

Öztürkmen, A., "Celebrating National Holidays in Turkey: History and Memory", **New Perspectives on Turkey**, V:25, Fall 2001, ss.47-75.

Packard, N. & Chen, C., "From Medieval Mnemonics to a Social Construction of Memory", **American Behavioral Scientist**, V:48, I:10, June 2005, ss.1297-1319.

Parla, T., "Kemalizm Türk Aydınlanması mı?", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce**, Cilt II, İletişim Yayınları, 2002, ss.313-317.

Peri, Y., "The Media and Collective Memory of Yitzhak Rabin's Remembrance', **Journal of Communication**, V:49, 1999, ss.106-124.

Pettit, P., "Liberalism and Repıublicanism", **Australian Journal of Political Science**, V:28, I:4, ss.162-189.

Rasmussen, S., "The Uses of Memory", **Culture and Psychology**, V:8, I:1, 2002, ss.113-129.

Renan, E., "What is a Nation?", **Nation and Narration**, (Ed.) Homi K.Bhabba, Routledge, London, NY, 1990, ss.8-22.

Rigney, A., "Plenitude, Scarcity and the Circulation of Cultural Memory", **Journal of European Studies**, V:35, I:1, 2005, ss.11-28.

Santos, M.S., "Memory and Narrative in Social Theory: The Contributions of Jacques Derrida and Walter Benjamin", **Time and Society**, Vol: 10 (2/3), 2001, ss.163-189.

Schudson, M., "Dynamics of Distortion in Collective Memory", **Memory Distortion, How Minds, Brains and Societies Reconstruct the Past,** (Ed.) Daniel Schacter, Cambridge, London: Harvard University Pres, 1997.

Scwartz, B., "Memory as a Cultural System: Abraham Lincoln in World War II", **American Sociological Review,** V:61, I:5, 1996, ss. 908-927.

Scwartz, B., "Social Change and Collective Memory: The Democratization of George Washington", **American Sociological Review**, V:56, I:2, April 1991, ss.221-236.

Smith, A., "La Legitimation Dualiste: Matrice du Nationalisme Ethnique", **Theories du Nationalisme**, (Ed.) Gil Delannoi, Kimé, Paris, 1991, ss.256-282.

Stier, O.B., "Memory Matters: Reading Collective Memory in Contemporary Jewish Culture", **Prooftexts,** V:18, 1998, ss.67-94.

Tekeli, İ., Şaylan, G., "Türkiye'de Halkçılık İdeolojisinin Evrimi", **Toplum ve Bilim**, S:5-6, 1984, ss.44-110.

Toker, N., Tekin, S., "Batıcı Siyasi Düşüncenin Karakteristikleri ve Evreleri: Kamusuz Cumhuriyet'ten Kamusuz Demokrasi'ye", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce**, Cilt III, Modernleşme ve Batıcılık, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, ss. 82-88.

Toprak, B., "Türkiye'de Dinin Denetim İşlevi", **Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme**, (Ed.) Ersin Kalaycıoğlu, Ali Yaşar Sarıbay, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000, ss.309-319.

Toprak, Z., "Osmanlı Devleti'nde Uluslaşmanın Toplumsal Boyutu", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt II, İletişim Yayınları, İstanbul, s.377-382.

Toprak, Z., "Türkiye'de Korporatizmin Doğuşu", **Toplum ve Bilim**, S:12, Kış 1980, ss.41-49.

Türköne, M., "Milli Devlet-Laiklik-Demokrasi", **Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme**, (Ed.) Ersin Kalaycıoğlu, Ali Yaşar Sarıbay, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000, ss.319-335.

Uzun, C., "Yüzleşme Zamanı: 'Kemalizm Sol Değil'", **Resmi Tarih Tartışmaları-I**, (Ed.) Fikret Başkaya, Maki Basın Yayın, Ankara, 2005, ss.9-42.

Ünder, H., "Kemalist Cumhuriyetçiliğin Klasik Ruhu", **Birikim**, S:115, Kasım 1998, ss.60-74.

Ünder, H., "Türkiye'de Sosyal Darwinizm Düşüncesi", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce**, Cilt IV, İletişim Yayınları, 2002, ss.427-437.

Üstel, F., "Türkiye Cumhuriyeti'nde Resmi Yurttaş Profilinin Evrimi", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce,** Cilt IV, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, ss.275-284.

Yalım, İ., "Toplumsal Belleğin Ulus Meydanı Üzerinden Kurgulanma Çabası", **Başkent Üzerine Mekân-Politik Tezler, Ankara'nın Kamusal Yüzleri**, (Ed.) Güven Arif Sargın, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, ss.157-215.

Yıldız, A., "Kemalist Milliyetçilik", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Kemalizm,** Cilt II, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, ss.210-234.

Zelizer, B., "Journalism's Memory Work", **Media and Cultural Memory,** (Ed.) Astrid Erll, Ansgar Nünning, Walter de Gruyter, Berlin, New York, 2008, ss.379-389.

Zelizer, B., "Why memory's work on journalism does not reflect journalism's work on memory?", **Memory Studies**, V:1, I:1, 2008, ss.79-87.

Zerubavel, Y., "The Death of Masada and the Memory of the Death: Masada and the Holocoust as Historical Metaphors", **Representations***,* V:45, Winter 194, ss.72-100.

Zhang, T. & Scwartz, B., "Confucius and the Cultural Revolution: A Study in Collective Memory", **International Journal of Politics, Culture and Society**, V:11, I:2, 1997, ss.189-211.

Zücher, E.J., "Kemalist Düşüncenin Osmanlı Kaynakları", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce**, Cilt II-Kemalizm, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, ss.44-55.

INTERNET ve DİĞER KAYNAKLAR

http://en.wikipedia.org/wiki/George_Herbert_Mead

http://www.istanbul.net.tr/istanbul_muzeler_detay.asp?id=114

Robert A.W., "Collective Memory, Group Minds and the Extended Mind Thesis", *Cogn Process, DOI 10.1007/s10339-005-*

0012-z. 2005
http://www.arts.ualberta.ca/~raw/collectmem.pdf

Ho Tai, H.T., "Remembered Realms: Pierre Nora and French National Memory", **American Historical Review**, V:106, I:3, June 2001. **http://www.historycooperative.org/journals/ahr/106.3/ah000906.html**

Ahmet Ö.A., **"Cumhuriyet'in En Uzun Günü"**, 29 Ekim 2007, Cumhuriyet Bayramı Yayını, CNN TÜRK.

ÖZGEÇMİŞ

Gökçen Başaran İnce, 1979 yılında Erzurum'da doğdu. Lise öğrenimini Nişantaşı Anadolu Lisesi'nde tamamladıktan sonra, Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü'nden mezun oldu. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Genel Gazetecilik Anabilim Dalı'ndan "Türk Ulusal Kimliğinin İnşası ve Medyada Popüler Tarih Söylemi: Tefrika Tarihi Romanları (1928-1938)" başlıklı teziyle master derecesini aldı. Halen Ege Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.

ÖZET

"Toplumsal Hatırlama/Unutma Sürecinde Basın: Kolektif Siyasi Belleğimizdeki Cumhuriyet Tasavvuru" başlıklı bu çalışmanın temel amacı, toplumsal hafızanın işleyiş dinamiklerini açıklamak, basının bu süreçteki rolünü analiz etmek ve erken Cumhuriyet döneminde, "cumhuriyet" kavramının toplumsal hafızada inşa ediliş biçimlerini ortaya koymaktır.

Çalışma çerçevesinde öncelikle toplumsal hafıza kavramı, kavramın farklı nitelikleri, kavrama dair temel teorik yaklaşımlar, sosyal bilimlerde konuyla ilgili yapılan çalışmaların yükselişinin nedenleri ve medya ve toplumsal hafıza arasındaki ilişkinin nitelikleri ele alınmıştır. İkinci bölüm "Cumhuriyet" kavramını ve erken dönemdeki niteliklerini anlamaya odaklanmıştır. Üçüncü bölüm, araştırmaya ve sonuçlarına ayrılmıştır. Araştırmanın temel amacı, erken dönemde "cumhuriyet" kavramının sembol ve ritüeller aracılığıyla toplumsal hafızada demirlenme biçimlerini, kategorik ve tematik analiz verileri aracılığıyla ortaya çıkarmaktır.

Araştırma sonuçlarına göre, erken dönemde diğer tematik kategorilere kıyasla "sembolizasyon", "ritüalizasyon" ve "Cumhuriyet'in dış gözlemcinin takdiri aracılığıyla sunulması" kategorileri yüksek düzeyde işlemiş, Cumhuriyet kavramının betimlendiği kategoriler ise köşe yazılarına/yorum yazılarına tahvil edilmiştir. Köşe yazılarında işlerlik gösteren en önemli kategoriler, "Cumhuriyet'in kazanımlarının vurgulanması", "Cumhuriyet'in tarihselleştirilmesi" ve "Cumhuriyet'in yeni kavram ve değerlerle eklemlenmesi" kategorileridir.

Sembol kategorisinde "kişiler", "mekânlar" ve "insan tipleri" kategorileri en yüksek frekans düzeyini göstermiştir. Buna göre Atatürk, Cumhuriyet ile özdeş en önemli semboldür. Onu İnönü ve Bayar izlemektedir. Ritüellerin geçtiği mekânlar –Ankara'da Ulus Meydanı ve Hipodrom, İstanbul'da Taksim Anıtı ve Meydanı- mekân düzeyinde en yüksek frekans oranına sahip "hafıza yerleri"dir. Cumhuriyet ile özdeş insan gruplarının başında ise ordu/askerler, kadınlar, genç/mektepli öğrenciler ve köylüler gelmektedir. Bu toplumsal gruplar, özellikle Cumhuriyet bayramlarında Cumhuriyet ile özdeş ve onu temsil eden gruplar olarak öne çıkarılmakta, yeni rejimin modernizmini, gençliğini ve yeniliğini sembolize etmektedirler.

ABSTRACT

The main objective of this thesis which is probed under the title of **"The Role of Press in the Social Remembrance/Forgetting Process: The Idea of Republic in Collective Memory"** is to explain the concept of "collective memory" and the construction of the concept of "Republic" in social memory in the Early Republican Period.

The first chapter discusses the concept of memory. Second chapter focuses on the concept of "republic"" and its historical "development". This chapter also analyzes the adventure of the concept from Ottoman thought to Kemalism. Third chapter probes the research and its data.

The aim of the research is to elicit the anchoring of the concept of "republic" in collective memory by depicting the symbolisation and ritualisation process of it. The results of the research indicate that "symbolisation", "ritualisation" and "appreciation of external observer" are the most functioning categories. The categories which depict the concept of "republic" are referred to the columns/commentaries.

"People", "places" and "human types" are the most functioning categories under symbolisation category. Atatürk is the prominent character who symbolizes the concept. İnönü and Bayar pursue him. The places where the rituals take place –Ulus Square and Hipodrom in Ankara and Taksim Monument and Square in İstanbul, are the leading "sites of memory" in "places category". Human types affiliated with "Republic" are soldiers, women, young scholars and villagers. These social groups are brought into prominence during the festivals and rituals as groups which represent Republic and symbolize the modernism, youth and newness of the new regime.

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	**366318**
Yazar Adı / Soyadı	Gökçen Başaran İnce
Uyruğu / T.C.Kimlik No	T.C. 17378821984
Telefon / Cep Telefonu	533 9645753
e-Posta	gokcen.basaran@ege.edu.tr
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Toplumsal Hatırlama/Unutma Sürecinde Basın: Kolektif Siyasi Belleğimizdeki Cumhuriyet Tasavvuru
Tezin Tercümesi	The Role of Press in Social Remembrance/Forgetting Period: The Idea of Republic in Collective Memory
Konu Başlıkları	
Üniversite	Ege Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bölüm	
Anabilim Dalı	Gazetecilik Anabilim Dalı
Bilim Dalı / Bölüm	Genel Gazetecilik Bilim Dalı
Tez Türü	Doktora
Yılı	2010
Sayfa	351
Tez Danışmanları	Prof. Dr. Gülgün Erdoğan Tosun
Dizin Terimleri	Milli kimlik=National identityKollektif bellek=Collective memoryCumhuriyet Dönemi=Republic PeriodCumhuriyet gazetesi=Cumhuriyet newspaperMilliyet gazetesi=Milliyet newspaper
Önerilen Dizin Terimleri	
Yayımlama İzni	Tezimin yayımlanmasına izin veriyorum ✓ Ertelenmesini istiyorum [**2 Yıl**]

b. Tezimin Yükseköğretim Kurulu Tez Merkezi tarafından çoğaltılması veya yayımının **06.04.2012** tarihine kadar ertelenmesini talep ediyorum. Bu tarihten sonra tezimin, internet dahil olmak üzere her türlü ortamda çoğaltılması, ödünç verilmesi, dağıtımı ve yayımı için, tezimle ilgili fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere hiçbir ücret (royalty) talep etmeksizin izin verdiğimi beyan ederim.
NOT: (Erteleme süresi formun imzalandığı tarihten itibaren en fazla 3 (üç) yıldır.)

18.04.2010

İmza:.....

Yazdır

